

בס"ד

שיחות

דבריים טובים

ממורינו המשפיע

בעל "דברים טובים" שליט"א

מ"ן וארא ו"ן >
בלתי מוגה

בס"ד

"דברים טובים"

ממורינו המשפיע

בעל ה"דברים טובים" שליט"א

שיחות

פרשת וארא וַאֲמַן"ו

(אינו מוגה)

...

...

להערות והארות וכן לקבלת הגליון יש לפנות למייל: a152561865@gmail.com
כמו"כ ניתן לקבל את השיעור יום יום באידיש וכן בלשון הקודש. יש לשלוח בקשה למייל הנ"ל
השיעורים משנים קודמות ניתן למצוא באתר קול הלשון

למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך, כי אם לקים דברי שדברתי לאבות הראשונים. יש לתמוה, מהי תשובתו של הקב"ה, "לא לחנם שלחתיך, אלא לקים דברי שדברתי לאבות הראשונים", וכי עלה על דעתו של משה שנשלח לחנם, הרי כל טענתו היתה מדוע מאז שבא לדבר אל פרעה, הורה לעם הזה והוכבד עול שיעבודם. אולם אם מתבוננים היטב, רואים דבר נפלא: הכבדת השעבוד ותוספת הקושי לא היו כלל רעה לבני ישראל. אדרבה, טובה גדולה היא להם, שהרי הקב"ה גזר בברית בין הבתרים: "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ומדוע יצאו קודם, אלא כיון שהמצרים הכבידו עליהם בעבודה קשה, השלימו בני ישראל במשך מאתים ועשר שנה, מה שהיו צריכים לעבוד במשך ארבע מאות שנה. נמצאנו למדים מכאן מוסר גדול: נסתרים הם דרכי ה'. מה שלאדם נדמה שהוא רע, עד שהוא בא בטענה לקב"ה, "למה הרעתה" אינו אלא טובה גדולה בשבילו, ועל כל דבר צריך לומר: "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד", או "גם זו לטובה". כלל ידוע הוא, אמר החזון איש זצ"ל, שכאשר באה התורה לספר על ניסים ונפלאות שארעו, אין כוונתה להוכיח את אמינותה של האמונה, כי אם לחזק את אלו אשר כבר מאמינים. שהרי אדם שאינו מאמין בעיקר זה של תורה מן השמים, יכפור גם באמינותם של אותם הניסים אשר עליהם מספרת התורה.

סיפר רבי שלום שבדרון זצ"ל שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הצליחו ספר הגאון הצדיק ר' שלום שבדרון זצ"ל: בערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, הצליחו יהודים במספר לא מבוטל לצאת ממדינות שבהן כבר היתה ניכרת ידו של הצורר הנאצי, במיוחד מגרמניה ואוסטריה, ולהגר לאנגליה, שהתירה להם להכנס ולהתגורר בתוכה. אבל הם היו במעמד של זרים, בלי לקבל תעודות של זרים. מאוחר יותר, לאחר שכב פרעה המלחמה, החליטו השלטונות האנגליים לשים ידם על כל האזרחים הזרים, מתוך חשש שמא נמצאים ביניהם מרגלים, והגלו אותם באניות לאוסטרליה הרחוקה, שם שהו עד סיום המלחמה. ספר ראש ישיבה מפורסם מלונדון על מעשה הצלה נפלא, שהתרחש באחת מאניות הפליטים הגולים הללו, שבה נסע גם אחיו: באמצע ההפלגה בלב ים, שמע רב החובל באנגלי ידיעות על הצלחות הגרמנים ותבוסות האנגלים במלחמה, וחמתו בערה בו, ומתוך כעסו על הזרים שנמצאים באניותו, נקט מעשה של נקמה וזרק את מזוד תוהים לים, וכך נשאר כל הנוסעים, והיהודים בתוכם, ללא חפציהם האישיים, מה שגרם להם צער ויגון רב. והנה שלושים שנה לאחר מכן, ספר פרופסור בהרצאה באחת האוניברסיטאות באנגליה, כי הגרמנים בלשו במעמקי הים אחר אניות אנגליות, והיו מטביעים אותן בלב ים, אבל קרה פעם שרב חובל זרק משום מה מזודות לים. הגרמנים שלו אותן מתוך המים, ובאחת מהן מצאו מכתבים בשפה הגרמנית. על סמך זה הגיעו למסקנה כי האניה מסיעה אזרחים גרמנים, ולכן נמנעו מלפגוע בה ולהטביעה. הם עקבו אחרי האניה עד שהגיעה לאוסטרליה, ורק לאחר שהנוסעים ירדו שם לחוף, והאניה יצאה לדרכה חזרה לאנגליה, פוצצו אותה והיא טבעה במצולות ים. נמצא איפוא שנקמתו ואכזריותו של רב החובל האנגלי הן אשר הביאו את ההצלה, ומה שחשבו קודם לכן למכה קשה בשבילם ורעה גדולה שנשלחה משמים אדרבה, היתה טובה שאין כמוה, "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד".

וארא אל האבות. וארא ר"ת א"י ר'אשון ואני אחרון. אם מכניסים בראש שהמושג "אני" הוא ד' ואין אני כלום, אז כל היום הולך וטוב לו, אבל באם פתאום נכנס גאווה בתוכינו אז הכל אבוד. והנה מי שמתבונן במהלך פרעה רואה איך שנהיה שדיכור מגאווה, ועשה דברים נגד השכל הישר. ומידת הגאווה שהייתה בפרעה הובילה אותו ואת עמו לאבדון. פרעה לא יכל לחשוב כדבעי ולנהוג באחריות מסיבה פשוטה: "גאווה". הגאווה שיכרה אותו - עצם המחשבה שהוא אלוהי מצרים העבירה אותו על דעתו. משל למה הדבר דומה: במכון לגמילה מאלכוהול הביאו מרצה שיסביר מהו הנזק הנגרם משתייה מרובה של ויסקי. אחת המטרות הייתה להפחיד את המכורים ולמנוע מהם לחזור לטיפה המרה... המרצה פתח את דבריו בניסוי. כדי להסביר מהו הנזק שגורם האלכוהול הוא הכניס תולעת שהביא

פרשת וארא. כ"ק אדמו"ר ר' אהרן מבעלזא זיע"א הקפיד שילדי ישראל ילמדו את פרשת השבוע באותו השבוע. באחד הימים הגיעה אשה אל האדמו"ר ובפיה בקשה, שיתפלל על בנה, הואיל והוא סובל מדלקות גרון משעול ומנזלת, תדיר לא רק בימות החורף הקרים. בקש ממנה האדמו"ר שתביא את הילד אליו, עד מהרה הוכנס הילד אל חדרו של האדמו"ר, הילד היה נראה צנום וחיוור, אפו של הילד זב ומדי רגע פרצה מפיו סדרת שיעולים. שאל הרבי את הילד, 'איזה פרשה אתה לומד ב'חדר'. "פרשת וארא שבחומש שמות", ענה הילד תוך כדי שיעול. ופרשת השבוע האם אתם לומדים ב'חדר'. התעניין הרבי, "לא" השיב הילד. "היודע אתה, בני, באיזה חודש קוראים את פרשת וארא בפרשת השבוע, שאלו הרבי. "בחדש טבת, בחורף", השיב הילד. "אם כך הכל ברור", חיוך התפשט על פני הרבי. 'את פרשת 'וארא' קוראים בתורה בעונת החורף. כשקוראים את הפרשה הזו, שורר בחוף קור, יורדים גשמים ולעיתים אפילו שלגים. אך אם לומדים את פרשת 'וארא' בקיץ, נעשה הקיץ לחורף, ומצטננים'. "כן, ילדי", הישיר הרבי מבטו אל הילד החיוור שמולו, 'אם תלמד חומש לפי סדר פרשיות השבוע, או אז תלמד בקיץ את פרשיות הקיץ, ומובטח לך שלא תצטנן'. ואכן, מאז אותו יום החל הילד ללמד את פרשיות השבוע כסדרן, והצטננויות נעלמו ואינן.

בפרשיות וארא בא אנחנו נמצאים במצב כמו הסיפור שהיה גנב מדופלם הוא היה גנב מכל מקום ובכל מצב והיה משהו גונב בסדר גודל של כל יום בבית אחר בבניין אחר וככה היה חי המון זמן. אבל בסופו של דבר פעם אחת הוא הגיע לבית הרב ושמה הרב ישב ולמד כל הלילה. והגנב ירד דרך הארובה והגיע באמצע הסלון. פתאום הרב מרים את הראש מהספר ורואה את הגנב, הגנב היה קצת בהלם שהרב תפס אותו, אבל הרב שואל אותו מה אתה מחפש כאן? ענה הגנב שהוא כבר המון זמן מחפש את הרב לשאול אותו שאלה? אמר הרב ומה כבודו רוצה לשאול? וענה הגנב איך יוצאים מכאן? והנה אנחנו גם כן היינו במצרים 210 שנים ועכשיו הגיע הזמן לצאת משם, השאלה איך יוצאים מכאן וזה הפרשיות מכאן לראות איך יוצאים ממצרים.

למה הרעותה לעם הזה בסוף פרשה שעברה, התורה מספרת לנו שבעקבות כך שמשו רבינו הלך לפרעה, ודיבר איתו שיוציא את בני ישראל להוציא את בני ישראל ממצרים, פרעה הכביד את השיעבוד על היהודים, וגזר לא לתת להם תבן, ואת מכסת הלבנים הם חייבים לעשות. כשראה משה רבינו מה שקרה בגרמתו, התאונן משה רבינו לפני הקב"ה, על ההכבדה והקושי שנגרם לבני ישראל, בעקבות כך שדיבר לפני פרעה, ונעשה רק רע וקשה לעם ישראל. ותמוה מאוד מדוע נעשה יותר קשה לעם?

מבאר הכלי יקר רעיון נפלא מוסר הדרכה. אנו רואים דבר מעניין כל יום לפני נץ החמה - לפני שהשמש יוצאת על הארץ לחמם את העולם, יש קור מאוד חזק בעולם, יותר מכל הלילה. כמו כן לפני עלות השחר, לפני התנוצצות אור החמה, יש חושך עצום יותר מכל הלילה. עוד אנו רואים דבר מאוד מעניין חולים ברגעים אחרונים של חייהם, לפני שהם נוטשים את העולם, הם מתחזקים ומבקשים לאכול ולשתות, יש שממש רואים שמצבם משתפר, ולאחר המצב הטוב הם שובקים חיים לכל חי. מדוע מדוע? מה המשמעות של תופעות אלו? מבאר הכלי יקר שורש העניין הוא, שכשיש מלחמה בין שני כחות כח החושך והאור, כח הקור והחום, החיים והמוות, כל אחד מתאמץ להכניע את השני, ולכן לפני שהשמש יוצאת על הארץ יש חושך אדיר, וכן יש קור אדיר, וכן החולה אוסף את כל כוחותיו להלחם במוות. זהו העניין לפני שבאה הגאולה, יציאה לחירות, הגלות התעצמה במלא עוז, הי' כאן מלחמה בין האור לחושך, וזה הביא את קושי השיעבוד.

מובא בשאל אביך ויגדך וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). פירש רש"י, דיבר הקב"ה עם משה "משפט" על שהקשה לדבר ולומר: "למה הרעתה לעם הזה". "ויאמר אליו אני ד'" נאמן לשלם שכר טוב

עימו לתוך כוס של ויסקי צלול. התולעת התפוררה תוך שניות ספורות לתדהמת כל הנוכחים. היו שביקשו לראות זאת שוב, המרצה שראה את שיא ההצלחה מול עיניו חזר על הניסוי כמה וכמה פעמים ובכל פעם ההתפעלות של המתאווים לטיפה המרה הדהימה אותו מחדש. לאחר הניסוי שאל המרצה את הנוכחים: "מי מכם עכשיו יכול לומר לי מהי המסקנה מהניסוי?", דממה השתררה באולם, אף אחד מהנוכחים לא רצה להכיר בעובדה של הרס הגוף מאלכוהול או חלילה לומר מילים שלא יאפשרו לו בעתיד לשתות אלכוהול... רק אחד הצביע. המרצה איפשר לו לדבר והוא אמר בקול רם: "מי ששותה ויסקי אין לו תולעים בבטן!"... והנמשל ברור מאליה: פרעה לא יכל להכיר בעובדה שה' הוא האלוהים, כיוון שזה אומר שהוא לא! את זה, הוא לא יכול היה לסבול... פרעה היה שיכור - ב"שיכרון גדלות" הגאווה מחקה את כל המדינה על כלכלתה ותושביה וזה לא הזיזו לו... אם המידות כל כך חשובות להתנהלות האדם, למה לא כתוב בתורה מידות?! התשובה היא: כי דרך ארץ קדמה לתורה.

אין רע יורד מן השמים משה רבינו מתלונן למה הרעת לעם הזה למה זה שלחתי. הוא נענש על כך ולא נכנס לארץ. עתה תראה את אשר אעשה לפרעה, ולא במלחמת ז' אומות. ה' מדבר איתו משפט: וארא אל אברהם כו' ומוכיחו שאף שהבטיח להם את הארץ והיו צריכים לשלם על מערת המכפלה, ויצחק סיתמו בארותיו, ויעקב משלם על השדה מאה קשיטה, מכל מקום לא הרהרו על מדותי, ואתה אמרת למה הרעות? וצריך ביאור, דאינו דומה, שהם לא הרהרו בכל הנוגע להם, אולם משה לא הלן על דבר הנוגע לו, אלא על צרתם של בני ישראל שהיו מוכים, ועל זה לכאורה אין תביעה עליו, שכאבם העיקר עליו? אלא מבארים המפרשים שהטענה על משה לא הייתה על עצם התלונה, אלא על ניסוחה. מדוע אמרת 'הרעות' וכי רע יורד מן השמים? והרי כל דעביד רחמנא לטב עביד!

המעשה בר' יצחק בן אלישיב ותלמידו ר' מני ותלונותיו. ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב, אמר ליה: עתירי דבי חמי קא מצערו לי. אמר: ליענו ואיענו. אמר: קא דחקו לי. אמר: ליעתרו, ואיעתרו. אמר: לא מיקבלי עלי אינשי ביתי. אמר ליה מה שמה? חנה. תתייפי חנה! ונתייפת. אמר ליה: קא מגנדרא עלי. אמר ליה: אי הכי, תחזור חנה לשחרוריתיה. וחזרה חנה לשחרוריתיה. הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דרבי יצחק בן אלישיב, אמרו ליה: ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא. אמר להו: עמי היתה ושלחתי. (תלמוד בבלי מסכת תענית דף כג, ע"ב).

מדוע שילחה? כי הבין שמה שה' עושה הוא הטוב ביותר וכל רצון לשפר את מעשה ה' רק גורם קלקול. בתיבות הראשונות בתורה מוצאים אנו את חותמו של הקב"ה שהוא אמת וחותרו אמת, שכן סופי תיבות בראשית ברא אלוהים "אמת". יש להתבונן, מדוע רמו הבורא את חותמו חותם אמת דוקא בסופי התיבות ולא בראשם?

ביאר בספר "אורחות חיים" הגאון בעל 'שבט מוסר': רמז נפלא ועצום רמז לנו בזה בורא העולם, והוא: מעשים רבים מתרחשים בעולם, חלקם נראים טובים לאדם וחלקם רעים לאדם. את המעשים הטובים מקבל כל אחד בשמחה ומודה עליהם, ואילו את הרעים מקבל בצער וביגון ומתערעם עליהם. מדוע? מפני שאין הוא יודע את סיבת התרחשותם של מעשים אלו. אמנם, אם היה יודע שכל המעשים האלו הם אך ורק לטובתו ולתועלתו והכל מאת הבורא, שנאמר בו "אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא", לא היה מתערעם כלל ועיקר, אלא היה מודה ומשבח, כפי שאמר דוד "אודך כי עניתני", גם על העינוי היה מודה לקב"ה. וכפי שאמר חז"ל על הפסוק "אודך כי אנת [כעסת] בי ישוב אפך ותנחמני" (ישעיה יב,א): "אמר רב יוסף: במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שרצו לנסוע בספינה כדי לסחור, ובעת אשר רצו לעלות לספינה נכנס קוץ ברגלו של אחד מהם ולא יכל לעלות לספינה, התחיל מחרף ומגדף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבח". ולכן רמזה התורה את ה"אמת" בסופי התיבות ולא בראשי התיבות לומר לך שבתחילה אין ניכרת האמת אבל בסופו של דבר האמת תתגלה כפי שמצינו מעשיות רבות. מעשה עם החפץ חיים שראה אדם שנטל הגג מראש האלמנה. המלשין שחטכו לשונו ותלוהו ע"ש.

מסופר על הרה"ק בעל האוהב ישראל מאפטא זי"ע, שהבטיח שאחר פטירתו ירעיש עולמות למעלה להחיש גאולתם של ישראל. ואחר שנלב"ע הגיעה משלחת חסידים לבנו הרה"ק רבי יצחק מאיר מזינקוב זי"ע לשאול מה עם הבטחת אביו? נמנם רבי יצחק מאיר מעט, ואמר לחסידים, אבא בא אלי כעת, ואמר לי: כתוב בתהילים (מח, י) "דימנו אלוקים חסדך בקרב היכלך", כשהיינו בעולם הזה דמינו - חשבנו, 'אלוקים' שכל המאורעות העוברים על בני ישראל הם דינים ועונשים, (אלוקים - מדת הדין). אולם, "חסדך בקרב היכלך" כשעליתי למעלה להיכלך בשמים, ראיתי כי הכל חסדים, ואיך אבקש ח"ו לבטלם...

"עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו" (ישעיהו פרק מג, כא). מי הם אותו העם שיצאתי לי? אלה שאומרים גם זו לטובה. הם שתהילתי יספרו. וזה שאמר הכתוב: 'נחית בחסדך עם זו גאלת' מבאר הבא"ח, שבזכות שנחום איש גמזו אמר גם זו לטובה הוא נגאל מהצרה, כך ה' מנחה בחסדו את העם שאומרים גם זו וגואל אותם מצרתם ודברי פי חכם חן.

מעשה הממחיש שהאושר הוא אצלך בבית. היה היה ילד קטן שגר בחווה מרוחקת. בכל בוקר היה מתעורר מוקדם, אפילו לפני זריחת השמש, כדי לעבוד בשדה. כשהיה מזהה שהשמש מתחילה לטפס בשמים, הוא היה עוצר ממלאכתו, מטפס על הגדר ובמשך דקות ארוכות יושב וצופה אל האופק. שם, רחוק-רחוק היה בית עם חלונות מזהב. הילד הפליג בדמיונות כמה נפלא לגור שם בבית עם החלונות מזהב. 'אם הם יכולים להרשות לעצמם חלונות מזהב' חשב לעצמו, 'אז בוודאי שיש להם דברים נפלאים בבית, רהיטים וחפצים מדהימים ביופיים!' הוא הבטיח לעצמו כי יום אחד הוא ילך עד לשם ויראה את המקום הנפלא. יום אחד אביו ביקש ממנו ללכת העירה והילד ידע כי זו ההזדמנות שלו לצאת למסע. הוא ארז כריך ויצא לדרך; חצה את שדה החיטה, חלף על פני אורוות הסוסים וטיפס בנחישות על הגבעות שהפרידו בינו לבין הבית עם החלונות מזהב. הדרך הייתה ארוכה, והשעות שבילה בשוק לא הותירו לו די זמן ללכת אל הבית המזוהב, אך הילד היה נחוש ונתן לליבו לכוון אותו אל היעד. כשהגיע, הבין שכנראה העריך לא נכון את המרחק והלך לאיבוד בדרך, כיוון שמה שחשב שהוא הבית עם חלונות הזהב, לא היה נוצץ ומפואר אלא בית רעוע עם גדר שבורה וקירות מקולפים. השמש החלה לשקוע והילד לא ידע מה לעשות. הוא ניגש אל דלת הבית ודפק. ילדה קטנה שנראתה בת גילו, פתחה את הדלת בהיסוס. הוא שאל אם היא יודעת אולי היכן נמצא הבית עם החלונות מזהב. "כמובן!" ענתה הילדה והזמינה אותו אל המרפסת. בעודו עומד שם, הביט הילד אל המקום ממנו בא. שם, הרחק באופק הוא זיהה את החווה, וקרני השמש השוקעת צבעו את חלונות ביתו בזהב. יש פעמים בהן דברים רחוקים ומסתוריים קוסמים לנו מאוד ואנו שוגים בחלומות על מציאות טובה ויפה יותר, הרחק מהחיים שסביבנו.

פתגם ישן אומר "לא כל הנוצץ זהב" - כלומר, לא כל מה שנראה יקר, מבריק ונפלא, הוא אכן כזה. אך היופי של הסיפור הוא לא רק בהבנה שיש דברים שנראים נוצצים רק למרחוק, אלא שכלל לא צריך להסתכל רחוק! לכל אחד מאיתנו יש בית עם חלונות זהב, כל אחד מאיתנו הוא בית עם חלונות זהב! הכל תלוי בנקודת המבט.

הקדוש ברוך הוא שולח לנו איתותים, הוא מתחיל בנגיעה קטנה בכתף, כדאי לשים לב אליה, כדי שלא נגיע חלילה למצב של מכות חשמל... אלוקים שולח את משה לגאול את בני ישראל, הנאנקים תחת סבלות מצרים. משה נפגש עם פרעה ותובע את שחרור העם. פרעה - בתגובה מיידית - מחליט: "תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר" (ה', ט'). ככול שעובר הזמן מצבם של בני ישראל הולך ומחמיר, והישועה אינה נראית באופק. משה זועק אל האלוהים: "למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתי? ומאז באתי לדבר אל פרעה בשמך, הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך!" אלוקים עונה למשה: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה, כי ביד חזקה ישלחם, וביד חזקה יגרשם מארצו" (שמות ו', א') ואכן, פרשתנו מתארת את תחילת תהליך הגאולה. המהלך נכנס לאטמוספירה חדשה, להנהגה ניסית השמה לאל את כול חוקי הטבע. חשוב להדגיש, שהניסים לא נועדו רק עבור המצרים, כאמצעי לשחרר את בני ישראל. למכות מצרים ישנה מטרה נוספת. הם נועדו עבור בני ישראל. בני ישראל היו שקועים בתרבות

מצרים שנים רבות, למדו ממעשיהם וספגו את אמונותיהם הכוזבות. אלוקים רצה לחולל שינוי בהשקפת עולמם המוטעית ולהשריש בליבם אמונה אמיתית. לשם כך הוא מראה את שליטתו המוחלטת ביקום כולו, בים וביאור, באדמה ובבעלי החיים, בגרמי השמים ובבני האדם. האירועים נחרטים בליבם לנצח. הכרה זו הייתה הכרחית עבור עתידם, כדי שיוכלו לקבל את התורה בידיעה מוחלטת במציאות הא-ל ובהשגחתו. גם על המצרים השפיעו המכות. במכה השלישית אפילו החרטומים והכריזו: "אצבע אלוקים היא" (שמות ח', ט"ו). לפרעה עצמו לקח הדבר יותר זמן. הוא הוצרך לעבור "סדנה בת עשרה מפגשים" עד שהכיר במציאות האלקים. פרשתנו, פרשת וארא, מתארת שבע מתוך עשר המכות שספג פרעה. "ההופעה" היתה מרשימה. משה מתריע מראש ומשרטט במדויק מה עתיד לקרות – והכול מתבצע כמתוכנן. בכל מכה שמו של אלוקים מתגדל ומתקדש יותר ויותר... המכה השביעית המוזכרת בפרשה היא מכת ברד, כשהתורה מתארת מכה זו, היא כותבת דברים שלא הזכירה במכות שקדמו לה. משה פונה לפרעה ואומר: "עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם, הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאוד, אשר לא היה כמוהו במצרים למן היום היוסדה ועד עתה" (שמות ט', י"ז-י"ח). הנך עדיין "מסתולל" [מלשון לסלול דרך, סלילה נעשית על ידי הפעלת מכש] וכובש את עמי ואינך משלחם, לכן תגיע מכת ברד. כאן אנו מגיעים לנקודה מעניינת: "מאחורי" פרעה מצויות שש מכות שפעלו בדיוק נמרץ, כפי שהזוהר משה מראש. לא היתה סיבה כלשהי לתלות את המכות בנסיבות טבעיות. במכת דם, ליהודים היה מים. במכת צפרדע, פרעה ניסה את משה וביקש שהצפרדעים יסורו לאחר זמן מסויים, ואכן, משה הסיר אותן בדיוק בזמן שהתבקש. במכת כינים, החרטומים עצמם ניסו לשכנע את פרעה שאצבע אלוקים היא. במכת ערוב, החיות המזיקות התנפלו רק על בני עמו ולא על בני ישראל. במכת דבר, משה אומר מראש, שלמרות שזוהי מחלה מידבקת, ממקנה בני ישראל לא ימות אפילו אחד! במכת שחין, המצרים היו זבי דם מרוב פצעים ובני ישראל ישבו בבטחה... אין ספק שפרעה מבין היטב בשכלו שאלוקים הוא כול יכול ומעניש אותו על כך שהוא עדיין לא משחרר את בני ישראל. כעת משה מתרה בפרעה על מכה נוספת. הוא מודיע על עיתוי מדויק - "כעת מחר" (שמות ט', י"ח). רש"י מסביר: "כעת מחר – כעת הזאת, למחר. שרט לו שריטה בכותל. למחר כשתגיע החמה לכאן, ירד הברד". שיעון השמש הוא שיעון מדויק ביותר... משה אומר שהברד ירד בדיוק כשהחמה תזרח על מקום השריטה... בדרך כלל, כשיש ברד קיימת עננות גבוהה... כאן משה מצהיר שהברד יהיה ברד ניסי, הוא לא יסתיר את אור השמש. משה מוסיף: האדם והמקנה שיהיו בתוך הבית – לא ייפגעו. הברד יפגע רק במי שישאר בחוץ: "האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו" (שמות ט', י"ט). ואכן, כך קרה בפועל "הירא את דבר השם מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים, ואשר לא שם ליבו אל דבר השם, ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" (שם כ'). לא יאומן! כיצד ייתכן שישנם אנשים שעדיין לא שמים לב לדבר השם? וכי "עיוורים" הם? נתאר לעצמנו אדם השב לביתו מסויר מתיש במדבר ביום חמסין. כבר שעות לא באה טיפת מים לפיו והוא נמצא על סף עילפון... הוא מוזג לעצמו כוס מים, והנה ניגש אליו אדם מעורער בנפשו ואומר לו: "אל תשתה את המים, הם מורעלים...". מה יעשה אותו אדם? בודאי לא ישתה למרות צימאונו העז... אדם לא "לוקח סיכונים", כשמדובר על הדבר היקר לו מכל – על חייו... כיצד אם כן ייתכן, שישנם עדיין מצריים, שחרף אזהרותיו של משה, כתוב עליהם: "לא שם ליבו אל דבר השם", לוקחים סיכון אדיר ומשאירים את מקניהם ועבדיהם בחוץ, הלא דבר הוא... ידידי... הסיפור אינו היסטורי בלבד, פרעה והמצרים הם אנחנו... נביא דוגמה: יהושע אסר לבנות את העיר יריחו. בתקופת אחאב חי אדם בשם חיאל בית האלי שרצה לבנות את העיר בניגוד לציוויו של יהושע, זאת למרות האזהרה שכשיניח את היסודות לעיר ימות הבן הבכור, וכשיניח את האבן האחרונה ימות הבן האחרון... חיאל "לא מתרגש", הוא מתחיל לבנות ובנו בכורו מת מיד. חיאל לא מתרגש: "בני מת בגלל שפעת, ללא קשר ליהושע...". כך מתו כל שבעת בניו, כשלכל אחד הוא מוצא תירוץ אחר. אחד מייסודות טבעו של האדם הוא לא להודות באשמה. אדם מתרץ לעצמו אין ספור תירוצים, כדי לא לקבל את האמת. מהיכן נובע אופי עיקש

זה? מהו שורשו? יונתן בן עוזיאל חושף בפנינו את הסוד. "ואשר לא שם ליבו אל דבר השם" – מיהו אותו אדם שלא שם את ליבו? זהו בלעם! אגב, הרעיון מרומז גם במילים: "עודך מסתולל בעמי לבלתי" – ראשי תיבות בלעם (פירוש יונתן).

מה כוונתו? "בלעם" חוץ מעובדת היותו יועץ של פרעה, הוא גם מייצג רעיון ואידיאה. כך כותבת עליו המשנה במסכת אבות: "כל מי שיש לו שלשה דברים הללו... הוא מתלמידיו של בלעם הרשע: עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה" (אבות פרק ה', כ"ב) "רוח גבוהה" זו גאוה, "נפש רחבה" זו תאוה, ו"עין רעה" – כפשוטו... בתכונות אלו – גאוה, תאוה ועין רעה – הצטיין בלעם, עד שהם גרמו לו לא לשים לב לאיתותים שנשלחו אליו, כדי שלא ילך לקלל את בני ישראל. הוא לא "התרגש" אפילו מפתחת פי האתון. כנראה בלעם, שהיה אותה שעה במצרים, הרגיע את העם המצרי ואת פרעה שלא לשים לב להתראותיו של משה. אנו מגלים את עצמנו וחושפים את תכונותינו דרך פסוקי התורה. לעתים תאוותיו של האדם חזקות הרבה יותר מהעובדות. מי שלא מעבד על מידותיו השליליות, עלול להגיע למצב שעובדות בשטח לא "תבלבלנה" אותו. לא לחינם משה אומר לפרעה במכת ברד: "אני שולח את כל מגפותי אל לבך" (שמות ט', י"ד). מטרת המכות לרכך את לב פרעה, לרכך את מידותיו. האם גם בנו יש "פרעה" קטן בלב? האם גם אנו הולכים שבי אחר תאוותנו ואיננו פתוחים לשמוע איתותים? משל למה הדבר דומה? אנו חולפים ליד אדם שנראה כישן על ספסל רחוב. מה נעשה לו? מאומה. ניתן לו לישון בשלווה. אבל מה יקרה אם כעבור שלוש שעות נשוב ונראה אותו באותה תנוחה? מן הסתם נחשוש למצב בריאותו, ונססה להעירו בעדינות. אם הוא לא מתעורר, ננסה לטלטלו בכוח. אם הדבר לא עוזר נזמין כוחות הצלה, נשכיב אותו על הארץ ונטפל בו באמביו וחמצן. אם גם זה לא עוזר, ניתן לו מכות חשמליות כדי שכל גופו יזדעזע, אולי כך יתעורר... הקדוש ברוך הוא שולח לנו איתותים, הוא מתחיל בנגיעה קטנה בכתף, כדאי לשים לב אליה, כדי שלא נגיע חלילה למצב של מכות חשמל... עלינו לצאת מהאנוכיות שאופפת אותנו. רק כך, נוכל להיות ערים לסובב אותנו ולהתבונן במתרחש, לפעול על פי האיתותים, ולראות בהם איתותים של חיים...

הפרשה בה מתחילות עשר המכות מרמזת בשמה על מציאות ה' בעולם. וארא ר"ת א"ני ר'אשון ו'אני א'חרון. שהרי כל המכות ניתנו "למען תספר באזני בנך וכן בנך... וידעתם כי אני ה'" לדעת שהקב"ה מנהל את העולם. לומר לנו שאני אותו ה' שנגלתי לפרעה ולבני ישראל בקריעת ים סוף, עד כדי שאומרים חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי"... לכאורה מדוע הם יכלו לראות ואנחנו לא זוכים לראות כלום? ויתרה מזאת כל הזמן יש לנו טענות כלפי ריבוננו של עולם, "למה? ולמה?!... מה השוני? אלא הם ידעו מה הם רוצים אנחנו לא. הם ידעו מה טוב להם אנחנו לא. האדם צריך להבין שהקב"ה רוצה לתת לנו יותר ממה שאנחנו צריכים כמאמר חז"ל: "יותר ממה שהעגל רוצה לניוק הפרה רוצה להניק" הבעיה היא אצלנו.

משל למה הדבר דומה: כשהגיע יום ההולדת של בעל היקב בעיירה החליט "לפנק" את התושבים והודיע: "ביום הולדתי כל אחד מתבקש להגיע עם כלי ואמלא לו יין חיים אין כסף". כמוכן, ביום המיוחל השתרך תור ארוך בפתח היקב, חלקם הביאו דליים וחלקם לא רצו "לנצל" יותר מדי והגיעו עם בקבוק צנוע, בעל היקב באדיבות תוך שהם מאחלים לו מזל – טוב. לפתע הגיח אחד התושבים ללא כלי וביקש יין כמו כולם, בעל היקב שאל באדיבות: "והיכן הכלי?" אמר לו הלה "שים לי בכיס" הסביר לו בעל השמחה כי חבל על יין כה יקר וחבל שמכנסיו התלכלכו... אך הלה לא שת ליבו והחל מגדף את בעל היקב: "קמץ אתה לא רוצה לתת תגיד... למה קראת לנו?!" לא הועילו כל השכנועים ובלית ברירה שפך את היין לכיסו של המסכן. לאחר שהרחיק מספר צעדים הבחין המקבל שכולו רטוב, מכנסיו מלוכלכים ויין אין. הסתובב והחל להתריס כנגד בעל הבית: "בכוונה עשית זאת! שלא נבקש ממך יותר. אם אינך רוצה לתת למה קראת לנו? והנמשל ברור מאלי: הקב"ה רוצה מאד לתת לנו אך אנחנו מבקשים דברים שאינם טובים לנו בכלל, ולא זו בלבד אלא מתעקשים עליהם ובוכים לפניו ומתלוננים. ושכבר אין ברירה ותפילותינו התקבלו ואנחנו "מתלכלכים"...

שוב מתחילים התלונות... איך אם כן נראה את השגחת ה' אם כל אחד מאיתנו יבין שהבעיה היא אצלנו ונשאיר את השיקולים וההחלטה להקב"ה האם לתת לנו או לא... אזי נפסיק להתלונן וירווח לכולנו.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו, ב). יש לדייק, למה התחיל הכתוב בלשון וידבר "אלהים" שהיא מידת הדין, וגם התחיל בלשון "וידבר", שהוא לשון קשה (כפי שפירש רש"י "דיבר איתו משפט, על שאמר למה הרעותה לעם הזה"). ומסיים הכתוב בלשון ויאמר אליו אני ה' שהיא מידת הרחמים, וגם "ויהאמר" היא לשון רכה. אלא ביארו הבעלי מוסר בהקדם דברי הבעש"ט הק' ע"ז, שאמר: אדם צריך לדעת, אפילו כשהוא במצב של הסתרת פנים ח"ו, כלומר, כשקורים לו דברים שאינם מובנים לו כלל, ונראים לו כחושך על פני תהום, גם אז צריך הוא לדעת שהכל מאיתו יתברך, וגם אז הקב"ה עמו. כי גם ההסתרת פנים זה מאיתו יתברך שמו. ועל ידי זה, שאדם יודע שגם בתוך ההסתרת פנים נמצא הקב"ה, אז נמתקים ממנו כל הדינים ומתבטל ההסתרה. וזה מה שאומר ה' יתברך (דברים א"ל ח"י) בתוכחה, "ואנכי הסתר אסתיר פני" שאני יסתר מעם ישראל, שלא ידעו שגם בהסתרת פנים אני נמצא עמם, כי לו היו יודעים ומאמינים בזאת היו מתבטלים מעליהם כל הדינים. עת"ד הבעש"ט הק'. "וידבר אלקים" שתדע שגם מידת הדין והלשון קשה וההסתרת פנים שאתה אומר "למה הרעותה לעם הזה", היא בעצם "ויהאמר אליו אני ה'" מידת הרחמים. שאני הקב"ה נמצא שם, וזה בא מאיתי יתברך שמו. ובוזה שתדע זאת, יתהפך מידת הדין שהיא אלקים ל' ה' "שהיא רחמים. ומדיבור שהוא לשון קשה", ל"ויהאמר" שהיא לשון רכה.

והנה אין קושיות על הנהגת הקב"ה וכמו שהמליצו כבר "למה יאמרו הגויים" השאלות למה זה שייך לא לכלל ישראל, והנה ידוע שטוב עין הוא יבורך צריכים להסתכל על העולם שהכל מאת הקב"ה והוא יודע מה שהוא עושה, וידוע שהצדיק ר' ראובן קרלינשטיין זי"ע כשהיה בבית חולים והרופאים שאלו אותו איך הוא כל יום בשמחה רבה, ולא רואים עליו שום עצבות אחרי כל כך הרבה מכאובים שהוא עובר מהדיאלוזה, וענה: בחודש יש 720 שעות ושישים שעות מזה עושים דיאלוזה, ועל כן זה בטל בשישים והאם על זה להיות עצוב והרי רוב השעות אני לא עושה זאת ולמה לא אהיה בשמחה.

ואמר לי ידידי הרה"ח ר' יהושע פרידמאן שליט"א שמשה אמר קל וחומר הן בני ישראל לא שמעו אלי, ולא רואים שהקב"ה ענה לו, אלא אמר לו לך אל פרעה, ומכאן שלא צריכים תירוצים תלך הלאה תעשה מה שאתה צריך ואל תשאל שאלות.

וארא אל האבות (ו, ב). וארא ר"ת אני ר'אשון ו'אני אחרון. אם מכניסים בראש שהמושג "אני" הוא ד' ואין אני כלום, אז כל היום הולך וטוב לו, אבל באם פתאום נכנס גאווה בתוכינו אז הכל אבוד. והנה מי שמתבונן במהלך פרעה רואה איך שנהיה שדיכור מגאווה, ועשה דברים נגד השכל הישר. ומידת הגאווה שהייתה בפרעה הובילה אותו ואת עמו לאבדון. פרעה לא יכל לחשוב כדבעי ולנהוג באחריות מסיבה פשוטה: "גאווה". הגאווה שיכרה אותו - עצם המחשבה שהוא אלוהי מצרים העבירה אותו על דעתו. משל למה הדבר דומה: במכון לגמילה מאלכוהול הביאו מרצה שיסביר מהו הנזק הנגרם משתייה מרובה של ויסקי. אחת המטרות הייתה להפחיד את המכורים ולמנוע מהם לחזור לטיפה המרה... המרצה פתח את דבריו בניסוי. כדי להסביר מהו הנזק שגורם האלכוהול הוא הכניס תולעת שהביא עימו לתוך כוס של ויסקי צלול. התולעת התפוררה תוך שניות ספורות לתדהמת כל הנוכחים. היו שביקשו לראות זאת שוב, המרצה שראה את שיא ההצלחה מול עיניו חזר על הניסוי כמה וכמה פעמים ובכל פעם ההתפעלות של המתאווים לטיפה המרה הדהימה אותו מחדש. לאחר הניסוי שאל המרצה את הנוכחים: "מי מכם עכשיו יכול לומר לי מהי המסקנה מהניסוי?", דממה השתררה באולם, אף אחד מהנוכחים לא רצה להכיר בעובדה של הרס הגוף מאלכוהול או חלילה לומר מילים שלא יאפשרו לו בעתיד לשתות אלכוהול... רק אחד הצביע. המרצה איפשר לו לדבר והוא אמר בקול רם: "מי ששותה ויסקי אין לו תולעים בבטן!"... והנמשל ברור מאליה: פרעה לא יכל להכיר בעובדה שה' הוא האלקים, כיוון

שזה אומר שהוא לא! את זה, הוא לא יכול היה לסבול... פרעה היה שיכור - ב"שיכרון גדלות" הגאווה מחקה את כל המדינה על כלכלתה ותושביה וזה לא הזיז לו... אם המידות כל כך חשובות להתנהלות האדם, למה לא כתוב בתורה מידות! התשובה היא: כי דרך ארץ קדמה לתורה.

והנה גם פרעה אם היה מתבונן כמה הוא הפסיד והיה בתחילת הדרך עוזב את דרכו והיה מוריד מגאוותו היה מרויח, אבל הבן אדם לא מתאים לו להודות, מי שמוריד את הראש ומקבל כי אין כד' אלוקינו אז בכל מצב הוא שמח, אבל בן אדם שהחליט שהוא לא משלח ולא רצה לזוז מהחלטה שלו, אז הוא תופס עשר מכות, וכמו שוראים בדם אין שתייה לטא מפריע לו, בצפרדע תפסיק להכות לא מעניין אותו שיצא עוד, הוא מבקש שיסירו את הצפרדעים במקום מיד שיפסיק הוא מבקש למחרת, זה בעל גאווה שלא מתאים לו להודות, ועלינו ללמוד מזה אפילו שהחלטת משהו אל תהיה תקוע במה שהחלטת תוריד את הגאווה ותמשיך, וכבר דברנו למשל למה השמשה הקדמית של המכונית כל כך גדולה והמראה לראייה מאחור כל כך קטנה? בגלל שהעבר לא חשוב כמו העתיד שלנו. אז, תסתכלו קדימה ותמשיכו הלאה. וא"כ כדי להתקדם אל תהיה תקוע בעבר רק תתקדם ותחילת כי אין כד' אלוקינו בכל הארץ.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם הפרשה נפתחת בהתגלות שזוכה לה משה, עם אמירה ממשית הממחישה את גודלו של עם ישראל כעם ולא כקבוצת יחידים. בספר בראשית מופיעה הדת כאמונה אינטימית, המתעוררת בעולם מלא רגש וסער. שמו המפורש של ה' לא יוכל להתגלות אל הפרט באופן גלוי ביותר. בני ישראל חייבים להתגבש כעם בכדי לזכות להופעת ה' ולגילוי השכינה האלוהית במלוא תפארתה. זוהי בעצם ברית דורות המבצבצת ובוקעת בפרשתנו ומתמידה עד לימינו אנו. האלקים מקדים ואומר שיש שינוי מהותי בהופעתו ובהתגלותו בימי האבות לבין הופעתו בימי משה ויצאת מצרים. אנו רואים שע"מ שמציאות ה' תעמוד במלוא עצמתה והדרה, לא ניתן להותירה בחיקם של בודדים ובחזקתו של האינדיבידואל, אלא להפיצה ולזרותה ברחבי התרבות כולה. בימי האבות מופיע ה' כ"אל שדי" ובימי משה מתגלה ה' בשמו המפורש, נראה כי הסיבה היא שבימיהם של האבות הייתה עבודת האל-עבודה אישית, פרטית, אל אנשים שהגיעו בכוחות עצמם להכרת האלקים ודרכי עבודתו. בימי יציאת מצרים חל שינוי, שינוי שנובע מהודעת שם ה' בעולם. אם כן, מתבטאים אפוא דברי הכתוב כי מלכות ה' בעולם תתגלה בעולם בשמה המפורש רק באמצעות מלכות ישראל. אילו לא היה עם ישראל מתגבש לעם, לא הייתה מופיעה הסנונית הראשונה של התגלות בשם המפורש, שכן מהות ה' מתבטאת רק באמצעות הכלל.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). פירש רש"י, דיבר הקב"ה עם משה "משפט" על שהקשה לדבר ולומר: "למה הרעתה לעם הזה." "ויהאמר אליו אני ד'" נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. לכאורה צריך ביאור מהו "משפט" דיבור קשה מובן כי כתוב דיבור אבל מה המשפט הזה, אלא בגלל הדיבור עשה הקב"ה איתו משפט שהוא רק יראה יציאת מצרים ולא מלחמת ל"א מלכים. א"כ מובן דברי רש"י הק' "דיבר הקב"ה עם משה" הדיבור הקשה הוא משפט בשבילו שקיבל עונש עבור זה.

ויהאמר אליו אני ד' (ו, ב). אני ד' - נאמן לשלם שכר (רש"י). היה זה בזמן שביית המקדש היה קיים באחת השנים עלו יהודים לרגל בחג הסוכות. מכל קצות הארץ באו לירושלים, להתפלל בבית המקדש ולשמוח לפני ד'. באותם ימים היו מי הגשמים נאגרים בבורות, ומתוכם שאבו אותם, שתום והשתמשו לשאר הצרכים. חג הסוכות הוא, כידוע, בתקופת סוף הקיץ, ועל כן הבורות היו כמעט ריקים, שכן גשם עדין לא ירד באותה שנה. צמאו עולי הרגל למים, צמאו הזקנים והילדים הרכים, צמאו בהמות שעליהן רכבו העולים, צמאו גם הבהמות שהובאו להקרבה בבית המקדש. הכל צמאים ומים אין! איש עשיר ונכבד גר בימים ההם בירושלים, ושמו נקדימון בן גוריון, כמו כולם, ראה נקדימון את צערם ומצוקתם של עולי הרגל, ביקש נקדימון לעזור לאחיו הסובלים. חשב וחשב עד אשר מצא עצה. הוא נזכר

לפתע כי לשר רומאי אחד, אשר גר אז בירושלים, יש שנים עשר מעינות של מים הנובעים מן ההרים. ידע נקדימון בן גוריון, כי גם בעונה זו של השנה נובעים מהמעיינות הללו מים רבים ומתוקים. הלך נקדימון אל השר הרומאי וביקש: "הלווה נא לי את שנים עשר המעינות שלך, כדי שישתו ממימיהם עולי הרגל הצמאים. מבטיח אני לך כי בעזרת ד' אשיב לך בעוד זמן מה את כל המים שישתו!" וכיצד תשיב לי את כל המים", לא יכול הרומאי להסתיר את צחוקו. השיב נקדימון בן גוריון: "בחג הסוכות מתפללים אנחנו על הגשמים. בשנה זו נבקש מד' שיוריד גשם רב, לכשירד הגשם יתמלאו מעיינותיך ותקבל בחזרה את כל המים שתתן לנו עכשיו" ומה יהיה אם לא ירדו גשמים", הקשה הרומאי. "כיצד תשיב לי אז מים כה רבים", גם לזאת היתה תשובה בפי נקדימון: "אם לא ירדו גשמים עד יום פלוני, אמר, 'אשאלם לך שתיים עשרה ככרות כסף בעבור מים. כל ככר כנגד כל מעיין'. שתיים עשרה ככרות של כסף היו הון עתק. קיוה אפוא השר הרומאי בליבו, כי לא ירדו גשמים ואז צפוי לו רווח עצום. 'אני מסכים להצעה', אמר ובעיניו נדלקה תאות הבצע. לאחר שסכמו ביניהם כיצד ומתי יתן לו נקדימון את הכסף אם לא ירדו גשמים עברו המעינות לרשותו של נקדימון. עולי הרגל הצמאים שתו לרויה, והחג עבר עליהם בשמחה רבה. עם תום החג שבו עולי הרגל לבתיהם. הימים עברו, שבועות חלפו, בא הסתיו, ובשמים אין אף עננה קלה. חלף עוד זמן מה וגשם אין. יבשה הארץ, יבשו הבורות, יבשו גם המעינות ומים כמעט ואין. בין כך ובין כך, התקרבו היום בו חייב היה נקדימון בן גוריון להשיב את המים או את הכסף לשר הרומאי. השר שמח בלבו על שאין יורדים גשמים. מעינותיו לא התמלאו במים, ועל כן ישלשל לאוצרו שתיים עשרה ככרות של כסף. בבקרו של היום המיועד שיגר השר שליח אל נקדימון בן גוריון, לאמור: "שלח לי את המים או את הכסף!" "עוד גדול היום!" השיב נקדימון בשלוה ובבטחון בד'. שעת הצהריים הגיעה, ועמה הגיע בשנית שליחו של השר אל בית נקדימון בן גוריון. "שלח לי את המים או את הכסף!" ציוה השר. "הן רק שעת צהריים עתה", השיב נקדימון, "יש עדין זמן רב. לפנות ערב בא השליח השלישי ובפיו דברי השר: 'שלח לי מיד את המים או את הכסף'. 'עדין לא כלה היום', ענה נקדימון, 'יש זמן' לעג השר הרומאי לתשובותיו של נקדימון: 'עד היום הזה לא ירדו גשמים ודוקא עכשיו יירדו, בודאי שלא! בטוח אני, כי שתיים עשרה ככרות הכסף שלי יהיו אצמי אפוא את רעי להשתתף בסעודה חגיגית לרגל המאורע המשמח". וכך עשה: ציוה על משרתיו להכין סעודה משובחת, והוא עצמו פנה לבית המרחץ. כשראה נקדימון כי עבר רובו של יום, וגשם אין היה עצוב מאוד, מאין יבוא עזרי, הלך לבית המקדש, התעטף בטלית והתפלל: "יבוננו של עולם! גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולכבוד משפחתי עשיתי זאת, רק לכבודך למען יהיו מים לעולי הרגל הצמאים, אשר באו להתפלל בבית המקדש ולשמוח בחג כפי שצוית בתורתך באין מים לא היו העולים לרגל שמחים ולא היו מקדשים את שמך. ועתה, מנין אקח מים להחזיר לשר הרומאי?"

אך סיים נקדימון את תפילתו בקשתו, ופני השמים כוסו בעננים כבדים. עוד רגע קט וגשם עז נתך ארצה. בתוך זמן קצר מלאו הבורות והמעיינות במים ואפילו עלו על גדותיהם. בדיוק באותן דקות שהה השר הרומאי בבית המרחץ. ובצאתו שפשף עיניו בתמהוה מה קרה פה, לפתע פתאום, כיצד החלו יורדים הגשמים החזקים, עודנו עומד ותוהה למראה עיניו, ונקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש. ובדרכו פגש ברחוב את השר הרומאי רטוב מבולבל וגם כועס. שמח וטוב לב פנה אליו נקדימון: "אדוני השר, השבתי לך יותר ממה שנתת לי מגיע לי אפוא עודף". הטיח בו הרומאי ברגזה: "יודע אני שאלקיך עשה את הנס הזה בגללך. אך שמחתך מוקדמת היא. את הכסף נתן תתן לי כי כבר שקעה השמש, והגשם לא ירד בו ביום שאמור היית להחזיר לי את מימי", אכן, הרחוב היה חשוך, השמש כבר שקעה. פנה נקדימון בשנית אל בית המקדש התעטף בטליתו ופתח בתפילה: "רבונו של עולם! הראה נא לכל העולם שאוהב את עמך ישראל! עשה נא לנו נס נוסף!" ברגע זה באה רוח חזקה, פיזרה את העננים, ונתגלו קרני השמש. אז נוכח השר הרומאי כי בעצם היום ירד הגשם (מסכת תענית) ואלא הם שחרם של מיצוות שהקב"ה לא מקפח שכר של שום בריה. חשיבות הנשמה קדמה לכל מעשה הבריאה ואף לשמים וארץ ולכל עניני הגשמיות שנבראו לאחר מכן. לכן החכם מקפיד לטפל בנשמה הקדושה שהיא קיימת

לעולם ולא מבזבז את זמנו עבור הגוף החומרי שמעפר בא ואל העפר ישוב אלא יקיים מצוות שנאמר "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם". משל למה הדבר דומה, למדינה שמידי שנה היו מחליפים מלך והיו מקפידים לבחור מלך דוקא לא מאנשי מדינתם. כל המלכים שנבחרו דאגו לשפר את המדינה שיהיו דרכים מסודרים ונקיים וכדומה, והטיבו לכולם. שנה אחת נבחר מלך שהנהגותיו היו משונות: לא די שלא טיפל בשווקים וברחובות לעשות תאורה ולשמור על נקיון המדינה, אלא גם קבץ את כל הכסף שבבורסות ובבנקים, ביקש מס מאנשי המדינה, ושלח שיפקידו בחשבון הבנק שלו במדינה אחרת. בתום השנה הודיעו לו שהגיע הזמן לבחור מלך חדש ועליו להתפטר. אמר להם לרגע זה חכיתי! חזר למדינתו אשר עושר רב שמור לו בבנקים וחי בעושר ללא דאגה. והנמשל הוא, כשאדם חי בעולם הזה הכל נתון לרשותו: כסף, אוכל, והזמן היקר מכל. הכסיל מבזבז את הכסף ואת הזמן עבור מיני הנאות שחולפות ואינו חושש לאיבוד ימיו ושונותיו, אבל החכם כל הזדמנות שיש בידו מנצלה למצוות, את הכסף נותן לצדקות, ואת הזמן היקר יודע כיצד להשתמש בו ומנצלו לתורה ומצוות ומעשים טובים. כי הוא יודע שזו ההשקעה הטובה ביותר שעומדות עבורו לחיי הנצח. כאשר נפטר האדם מהעולם הזה ועולה לבית דין של מעלה לתת דין וחשבון, רואה שהעולם הזה היה כחלום. הצדיקים מוזמנים ליטול את השכר עבור הטרחה והיגיעה שטרחו ויגעו בעולם הגשמי, לעומתם הרשעים כאשר מתעוררים מתרדמתם ורואים כיצד חיו בטעות בעולם הגשמי אין לתאר באיזו חרטה עמוקה הם נמצאים, אולם אז כבר מאוחר (ע"פ חובת הלבבות לוקט מלבוש יוסף). וזה מה שנאמר יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יותר מכל הבלי העולם הזה. כל הון שבעולם לא יוכל להשיג אפילו שכר של מיצוה הכי קטנה בעולם הבאה.

ויאמר אליו אני ה' (ו, ב). מבאר רש"י: "אני ה', 'נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני'. אמר "החפץ חיים" בעולם הזה אין די שכר לשלם תמורת המצוות, כפי שאומרים חז"ל (משנה באבות ד, יז): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה". ונשאלת השאלה, מפני מה מקבלים הרשעים שכר מצוותיהם בעולם הזה? הסביר "החפץ חיים" לפי דרכו בפשטות: חז"ל אומרים (מדרש רבה רות) יהודי, בשעה שהוא מקיים מצוה, מקבל שטר חוב כתוב בכתב ידו של אליהו הנביא וחתום בחותמו של הקב"ה. משום כך פעמים רבות נכתב בתורה לאחר מצוות מסויימות: "אני ה' – 'נאמן לשלם שכר', שמשמש כחתימתו כביכול, שמבטיח שכר בשביל מעשים טובים. וכמו הנוהג שבעולם שכדי לפרוע המחאה על סכום גדול, שנושאת חתימה וחותם מלכותי, נזקקים לפנות אל הבנק הממלכתי בעיר הבירה, שהרי בנק של עיירה קטנה אין די בידו לפרוע המחאה בעלת ערך רב, כך גם מצוותו של הרשע אינה חשובה די כשל הצדיק, ומשום כך אינה נושאת את חתימתו של הקב"ה, לפיכך ניתן שכרו להשתלם גם בעולמו הקטן, ואלו המצוה שהצדיק מקיים, שהיא בשלמות, כדי לקבל את שכרה העצום יש להמתין לתשלומו ב"בנק הממלכתי" בעולם הבא.

נתן שמעון היה איש עסקים מצליח, שבשל עסקיו היה עליו לשהות לעתים תכופות בערים יאשי, גלץ וצ'רנוביץ, שהיו על גבול אוסטריה ורומניה. משמר הגבולות בשני צידי הגבול הכירו אותו היטב. נתן שמעון לא היה שומר תורה ומצוות בלשון המעטה. הוא היה נוהג להתלוצץ ולצחוק על כל שומר מצוות עמו נפגש. לעומת זאת, אשתו רחל גדלה בבית של חסידים נלהבים של רבי מאיר מפרמישלן והמשיכה בדרך בו התחנכה. חלפו שנים רבות מנישואיהם ולווג לא היו ילדים. רחל הייתה נוסעת לעתים תכופות לרבי מאיר, אך בעלה סירב לבוא עמה; הוא לא האמין ברבנים וראה בביקורים אלו בזבוז זמן. ועם זאת, בכל פעם שנתן שמעון היה יוצא את העיר לעסקיו, הייתה רחל אורזת את חפציה ונוסעת לפרמישלן. הרבי מעולם לא בירך אותה בילדים. בכל פעם הוא היה אומר לה שרק כאשר שניהם יבואו יחד הוא יוכל לברך אותם. רחל הייתה שבה לביתה מדוכאת; יודעת היטב שבעלה מעולם לא יסכים להצטרף למסע. למרות אכזבתה הנשנית, הייתה רחל עושה את דרכה בכל הזדמנות אפשרית לפרמישלן, מקווה שהרבי ישנה את דעתו. ואז, באחד הביקורים הופתעה רחל לשמוע תשובה שונה מרבי מאיר. "שובי לביתך, ובעוד זמן קצר בעלך ישוב אף הוא

לביטו מביקור עסקי בגלץ. אמרי לו כי ציוויתי שהוא יבוא מידיית לפרמישלן. אם הוא יסרב, אמרי לו שאני יודע שיומיים קודם לכן, ביום חמישי – ל"ג בעומר – הוא ישב יחד עם קבוצת חברים והם לגלגו עליי. כאשר הוא יבוא עמך, אעניק לך את הברכה המבוקשת." רחל המאושרת נחפזה לשוב הביתה. אכן, זמן קצר לאחר מכן גם בעלה הופיע. "רבי מאיר אמר שתבוא לפרמישלן באופן מידי!" היא אמרה לבעלה מיד לאחר שקידמה את פניו. "לבוא לפרמישלן באופן מידי! הרבי אמר! חה חה חה!" פרץ נתן משה בצחוק פרוץ. אבל כשרחל המשיכה ומסרה לו את דברי הרבי, פניו החווירו. "אם הרבי יודע מה עשיתי, הוא בטח אדם קדוש" – אמר. הוא הצטרף לרחל לביקור הבא בפרמישלן. הוא תכנן את הביקור בקפידה, יודע היטב כי אם יודע לחבריו שהוא נוסע לרבי הוא יהפוך למושא ללעג וקלס בעצמו. לפיכך הוא תכנן עצירה בעיר למברג שם יחליף כרכרה וימשיך לפרמישלן. עם הגעתם לעיר הוא נכנס לחדרו של הרבי. "שמו הוא משה נתן ואני מהעירייה שאיך" אמר לרבי. "ומה אתה רוצה?" שאל הרב בתמימות מעושה. "אני רוצה ברכה לילדים" הוא השיב. "אל תאמר לי חצי אמת!" הגיב הרבי. "לא באת לכאן משאיך, אלא עצרת בעיירה למברג. בפעם הבאה תבואו לכאן ישירות מעירך, ואז תזכה לברכה המבוקשת." נתן שמעון הופתע שוב לגלות את רוח קדשו של הרבי. אך כאשר הוא שב לעירו, נשכחו הדברים מליבו והוא לא חזר אל הרבי במשך שבועות ארוכים. אשתו לא הפסיקה להתחנן בפניו לשוב לפרמישלן, עד שיום אחד הוא הבטיח לה שהם ייסעו לרבי לשבת נחמו. הרבי קידם את פניהם בסבר פנים יפות, ואף העניק לו עליה לתורה במשך השבת. נתן שמעון העריך זאת מאוד, ותכנן לתת תרומה גדולה לבית הכנסת. כאשר הגבאי החל לומר את נוסח ה"מי שבירך", במהלכו ניתן להתחייב סכום כסף לבית הכנסת, הוא אמר "מי שבירך... בעבור שייתן" – ואז רבי מאיר קטע את הגבאי ואמר "בעבור שיעזור לישראל". הפעם היה נתן שמעון מבולבל לחלוטין. "בעבור שיעזור לישראל?" למה מתכוון הרבי? לאחר התפילה קרא לו הרבי ואמר: "יבוא יום בו יבוא אליך צדיק ויבקש את עזרתך שתהיה כרוכה בסיכון של ממש. אם תבטיח לעזור לו, תזכה להיפקד בן זכר עוד לפני שתעזור לאותו צדיק." "בהן צדקי אעזור לו!" קרא נתן שמעון. זמן קצר לאחר מכן נכנסה רחל להריון. שנה חלפה, ולילה אחד הגיע לעיירה הצדיק רבי ישראל מרוזין שברח מהשלטונות הרוסים שאיימו לשלוח אותו לסיביר. החסידים חשו כי באוסטריה חייו יהיו בטוחים. נתן שמעון היה במקום לרגל עסקיו, וחיש מהר נזכר בדבריו של הצדיק מפרמישלן: "בעבור שיעזור לישראל" – לצדיק רבי ישראל! ללא לחשוב פעמיים הוא ניגש לאכסנייתו של הצדיק והציג את עצמו. "אני מכיר היטב את המקום, אשמח לעזור לרבי להבריח את הגבול" הוא אמר. נחל קטן פיכה בין רומניה לאוסטריה שהיווה גבול טבעי. היה זה בעיצומו של החורף, ושכבת קרח דקה כיסתה את הנהר. בחצות הלילה הם החלו לצעוד לעבר הנהר, ונתן שמעון הרכיב את הרבי על כתפיו והחל לצעוד. שכבת הקרח הייתה די דקה, והוא הזיע מרוב פחד. משמר הגבול עלול לתפוס אותם, ובכל רגע הקרח יכל להישבר והם יפלו אל מותם במים הקפואים. צעד אחר צעד הוא חצה בזהירות, מניח את רגלו על שכבת הקרח כדי לבדוק את יציבותה ורק לאחר-מכן ממשיך בדרכו. באמצע הנהר הוא נעצר. "מה אירע?" שאל רבי ישראל. "רבי, אני מבקש כי תבטיח לי שאכנס לגן העדן" אמר נתן שמעון. "חטאתי רבות בחיי, חטאתי ופשעתי. אך כעת אני מתחרט על כל מעשיי. אם הרבי לא יבטיח לי חלק לעולם הבא, לא אזוז מכאן." "אם זה מה שמטריד אותך ברגעים אלו, הרי אני מבטיח לך חלק לעולם הבא" השיב הרבי. נתן שמעון המשיך בדרכו. זמן קצר לאחר-מכן הוא הגיע לצידו השני של הנחל, לצד האוסטרי. הרבי הגיע לחוף מבטחים.

וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב (ו, ג) רש"י מפרש פסוק זה: "וארא" – אל האבות. מלך אחד ציווה לבנות לכבודו ארמון מפואר מאוד. לאחר שנגמרה מלאכת הבניין רצה המלך שיכסו את הקירות בצבעים יפים ונאים, חילק המלך את ארבעת הקירות שבהיכל לארבעה אמנים מהוללים הבקיאיים במלאכת הציור, וציווה שכל אחד מהם יצייר על אחד מן הקירות בקישוטים ובצבעים מהודרים, לפי חכמתו וכישרונותיו. שלושה ציירים ציירו על שלושת הקירות שקיבלו, כל אחד על פי חכמתו, והרביעי הפליא

לעשות בחכמה רבה, על הקיר הרביעי הניח צבע אחד יפה ומהודר, שהיה מבריק מאוד. בצבע זה כיסה את הקיר כולו, מראשו ועד סופו. כה מבריק זוהר היה הצבע, עד שכל הצבעים שהונחו על שלושת הקירות האחרים השתקפו בו, מאירים ונוצצים.

בתום הזמן שהקציב להם, בא המלך בעצמו לראות אם עשו האמנים את מלאכתם כראוי. כשנכנס המלך אל הארמון הבהיקו לפניו הצבעים היפים שעל הקירות. המלך התבונן היטב, קיר אחר קיר, כדי לראות מה עשו האמנים בחכמתם. כאשר בא המלך אל הקיר הרביעי, התבונן וראה כיצד כל הציורים על שלושת הקירות האחרים מאירים ומזהירים בו, בשל הצבע המבריק זוהר כמו ראי מלוטש. הדבר מאוד מצא חן בעיני המלך והוא העניק לצייר את תודתו וכבודו.

"את המשל הזה סיפר ר' ישראל מרוזין ואמר שכך הדבר גם בעניין ייחוס אבות" "אם אדם מטהר ומזכך את עצמו, עד שהוא נקי ובהיר ומבריק לגמרי – אז יאירו ויזרחו בו הכוחות של אבותיו הצדיקים. ורק אז האדם הוא מיוחס באמת".

פרשת השבוע נקראת פרשת "וארא" על שם התחלת הפרשה שבה הקב"ה אומר למשה "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ושמי ה' לא נודעתיה להם... לכן אמור לבני ישראל אני ה'".

המשמעות של הפסוקים היא שההתגלות האלוהית שתהיה ביציאת מצרים היא גדולה יותר מההתגלות שהיתה לאבותינו, נשאלת השאלה למה הפרשה נקראת על שם ההתגלות אל האבות שהיתה נמוכה במעלתה מההתגלות של יציאת מצרים?

ידוע מאמר חז"ל "יפה כח הבן מכח האב", הפירוש הפשוט הוא שלפעמים הבן מצליח יותר ממה שהאב הצליח אבל הפירוש החסידי אומר שזה שכח הבן יפה מגיע מכח האב.

ועל בסיס זה מבואר בתורת מנחם שאמנם הגילוי הנעלה יותר היה ביציאת מצרים אבל הגילוי הזה הגיע מכוחם של האבות בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים" וכך אנחנו רואים בפסוקים בפרשתנו שהתורה כותבת וארא אלא האבות וממשיכה "לכן אמור לבני ישראל אני ה'" זאת אומרת ש"וארא אל האבות" ובזכותם "לכן" הגיע הגילוי הגדול לבני ישראל.

התורה מלמדת אותנו שגם כשאנחנו מצליחים עלינו לזכור מהיכן מגיעה ההצלחה מצד אחד עלינו לעבוד בכוחנו ולעשות את כל התלוי בנו על מנת להצליח הן בגשמיות והן ברוחניות אך יחד עם זאת אנחנו צריכים להיות שקופים ובהירים כדי שנוכל לקבל את כל ההשקעה של ההורים שלנו ונזכור את הזכויות שמגיעים להם על כל מה שאנחנו.

וידבר אלוקים, וגו' בקל שד-י וגו' ושמי ד' לא נודעתיה להם. בפרשת שמות אמר הקב"ה למשה "זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר". לא כשאני נכתב אני נקרא; נכתב אני בשם יו"ד ה"א הו"ה, ונקרא בשם אל"ף דל"ת, והקב"ה דבר אתו משפט על ששאל את שמו. שמו של הקב"ה הוא באמת בהעלם. והכל כדי להבין שהל הוא הסתר ואנחנו צריכים בחיי היום לחפשו. והנה בכ"ד טבת יומא דהילולא של בעל התניא ז"ע והנה סיפר הרבי הרשב"ב ז"ל מליובאוויץ' כיצד נעשה החסיד המפורסם רבי מאיר רפאליס, שהיה פרנס החודש בוילנא ומגדולי העיר וחשוביה, לחסידו הנלהב של אדמו"ר הזקן בעל ה"תניא", בעצם ימי המלחמה נגד ה"כת", שהתנהלה בעיקר מעיר וילנא. והסיבות - שתיים. שתי מעשיות: היה היה איש חסיד אחד, שחתנו עיגן את אשתו, בתו של החסיד, וכבר עברו שלוש שנים מאז ברח מביתו, ואין קול ואין קשב ממנו. באו החסיד ובתו לאדמו"ר הזקן לשפוך את מרי-שיחם לפניו ולבקש עצתו וברכתו. ציוה האדמו"ר לנסוע לעיר וילנא לפרנס החודש, ולבקש ממנו שימצא את המעגן. דברי האדמו"ר היו, כמובן, כדברי האורים לחסידיו. מיד נזדרזו אלה, מכריה של אותה משפחה, ואספו ביניהם את הסכום הדרוש להוצאות הנסיעה של האשה לוילנא (הרחוקה הרבה מן העיירה שדרו בה), וציוו לאשה העגונה שתסע לוילנא, ותסור לבית פרנס החודש, ותדרוש ממנו בכל תוקף שימצא את בעלה. הזהירוה עוד, שאף אם יגרשוה מהבית, יחפרוה ויגדפוה, אפילו יכו אותה, תסבול הכל ולא תרפה מאותו פרנס ולא תתן לו מנוחה עד שימצא את בעלה, כי מאחר שרבנו אמר כך, שוב אין ספק בדבר כלל. וכך עשתה האשה. אחרי טלטולים ונדודים, באה לוילנא, סרה ישר לבית הגביר רבי מאיר רפאליס.

רבי מאיר היה אז בבית הכנסת, וסיפרה העגונה את כל המאורע לאשת הגביר. זו, כמוכן, מילאה פיה צחוק: וכי מהיכן ידע בעלה איפה נמצא הרחוקה הרבה מוילנא?

כשבא רבי מאיר מבית הכנסת סיפרה לו אשתו, שלא לחינם רודפים את ה"כת" ומעשיהם, כי תעלו ה"כת" באמת אין לשער: שולחים איזו אשה עניה ואומללה מעיירה רחוקה לכאן, שניתן לה את בעלה. והעגונה באה לרבי מאיר ואמרה, שלא תזוז מכאן עד שתשיג את מבוקשה, את בעלה. גערו בה רבי מאיר ובני ביתו, הסבירו לה את המגוּחך שבדבר זה, וכל הטענות לא הועילו. מכיון שראה רבי מאיר, שאין להיפטר ממנה, אמר הלא ביום אחד אין למצוא את בעלך, ועל כן לכת עתה ל"הקדש" תזתאכסני שם, ואחרי כן נראה איך יפול דבר. שמעה האשה לדבריו ועשתה כן, אך לא הונח לו ממנה כלל, כי בכל יום ויום היתה באה אליו וזועקת ומיללת: הבה לי את אישי. ורבי מאיר סיפר את הדברים בבית הכנסת, והוסיף שמן על מדורת המחלוקת נגד ה"כת" ותעלויהם, וענין העגונה היה לשיחה בפי כל. לא ארכו הימים, ורבי מאיר נקרא לבוא למשטרה. דרך וילנא היו עוברות פעם בפעם קבועות של אסירים "נעלמים", שאין להם תעודות זהות, והיו נוהגים בכל פעם לקרוא את רבי מאיר רפאל'ס בשביל לזהות את אלה מהם שהוא מכירם, והיו משחררים אותם. וכך היה גם הפעם. כשהתחילו הנאסרים לקרוא את שמותיהם ושמות ערי מולדתם, קרא אחד מהם בשם אותה העיירה של העגונה. כרעם הלם הדבר במוחו של רבי מאיר, ותיכף הלך לביתו ואמר שיחכו לו במשטרה ומיד ישוב. תיכף שלח לקרוא לעגונה, וחקר ודרש לסימני בעלה, והנה הם מתאימים בכול לאותו אסיר. חזר רבי מאיר למשטרה בלוית העגונה, והיא הכירתהו. בהשתדלות רבי מאיר שוחרר האישי, הלכו לרב והמעגן פטר את אשתו בגט. מאותו יום נשתנה היחס של רבי מאיר רפאל'ס ל"כת". דבר מה זז בקרבו. הדבר, כנראה אינו כמו שמתארים פה, בוילנא. ואף על פי כן עדיין לא היה הדבר מוכרע אצלו. סוף סוף מי יודע, אולי רק מקרה מוצלח הוא. החליט רבי מאיר לבלי לספר לשום איש את העובדה ולחכות, אולי במשך הזמן יתברר לו ענין החסידים והרב שלהם. ויהי היום, ואיש עני אחד מסביבות וילנא, והוא בר אוריין גדול וחסיד, הלך ברגל לליוזגי ובעברו דרך וילנא סר לבית הכנסת, הוציא גמרא מארון הספרים וישב ללמוד. הדבר היה ביום חמישי בשבת לפנות ערב. וההלך החליט לשמת בוילגא. השמש הרגיש, שעובר אורח זה אינו כשאר ארחי פרחי. נדבות אינו מבקש, אוכל פת קיבר שהוציא מילקוט עם חתיכת דג מלוח, ויושב שוב ללמוד וכך עסק כל הלילה בתורה. ביום ששי בבוקר פנה השמש אל האורח בשאלה, איפה ישבות בשבת. השיב האורח, שפה בבית הכנסת ישבות. אמר לו השמש: הן, ברוך ה' יש אצלנו הרבה גבירים, שמקיימים מצות הכנסת אורחים בכל לבבם, ובפרט כשהאורח הוא תלמיד חכם, ואם כן למה זה לא יקיים כבודו מצות עונג שבת ויתגלגל פה בבית הכנסת ויאכל בשבת פת קיבר עם דג מלוח? השיב לו האורח, שאין ברצונו לילך אצל מי שהוא לשבת. יש לו משלו.

סיפר השמש את הדברים לגביר בן תורה אחד, שמהדר תמיד, שיהיה לו על שולחנו אורח לשבת. כששמע הגביר, שהאורח הוא תלמיד חכם והוא מסרב ללכת, ביקש מהרב של בית הכנסת שיצטרף עמו לפתות את האורח, שילך אליו לשבות בשבת. הרבו שניהם הרב והגביר, בדברים אל האורח, עד שנתרצה ללכת, בתנאי שלא יעכבוהו גם לישון שם. לישון רעונו דוקא בבית הכנסת. בסעודת הערב של ליל שבת הרבה הגביר לדבר עם האורח בדברי תורה, וראה שהאורח הוא אדם גדול, ונהנה הנאה מרובה, שהזמין לו הקב"ה תלמיד חכם כזה לאורח. קודם ברכת המזון התאנח פתאום הגביר אנחה עמוקה, מבלי דבר דבר. נתפלא האורח על זה, אך לא שאל מאומה. אחרי הסעודה הלך האורח לבית הכנסת והגה בתלמודו. למחר, בסעודת העהרים, פלפלו הגביר והאורח שוב בדברי תורה, וקודם ברכת המזון נאנח שוב הגביר אנחה איילמת. וכך נשנה הדבר גם בסעודה השלישית וגם בסעודת מלוה מלכה של מועאי שבת. לא יכול האורח להתאפק עוד, ובמועאי שבת שאל את הגביר לסיבת אנחתו. סיפר לו הגביר שיש לו צרה גדולה. העלילו איזו עלילה עליו ועל שותפו, והדבר הובא לבית המשפט, ודנו את שניהם לשלוש שנים גלות בסיביר הרחוקה. הגישו קובלנה לבית הדין הגלילי, וגם שם אושר פסק הדין. עכשיו עומד הענין להתברר בפטרבורג, והשם יודע מה תהיינה התוצאות שם. מששמע האורח כך, אמר

לגביר: דבר סתר לי אל כבודו. יואיל גא להיכנס אתי לחדר מיוחד. נכנסו לחדר וסגרו הדלת, והאורח אמר לגביר: עצתי אמונה לכבודו, שישע תיכף לליוזני, ולבקש מהרבי עצה וברכה. אני הנני זעירא דמן חברייא של תלמידי הרבי, ופני עתה מועדות גם כן לליוזני. בלי ספק יושע שם מצרתו. אמר הגביר: בדבר כזה אני צריך להימלך עם שותפי. אשלח תיכף לקרוא את שותפי, ונתיישב בדבר. שלח הגביר אחר השותף, וסח לו את דברי האורח. אמר השותף: חוששני, שלא רק נוושע שם, אלא שעוד נפול בצרה חדשה כאן. הן כשיודע בעיר, שנמשכנו אחרי ה"כת", ירדפו אותנו עד חרמה. שקלו וטרו השותפים ביניהם, והחליטו ללכת לרב מאיר רפאל'ס, שהיה ידידם, ולשאלו בעצתו. באו השנים אל רבי מאיר רפאל'ס, והשביעו אותו לפני כן, שהדבר שיספרו לו ישאר בסודי סודות אצלו בכל אופן שיהיה, בין שייעץ להם כך ובין אחרת. הבטיח להם רבי מאיר לשמור את הדבר בסוד, ואז סיפרו לו את כל המאורע. רבי מאיר שעדיין נמצא תחת השפעת המעשה של העגונה, השיב להם מיד: אני מסכים שתסעו לליוזני. לא היססו השותפים ותיכך רתמו מרכבה, ולקחו גם את האורח עמם, ונסעו ישר לליוזני. משבאו לליוזני נכנסו לרבי וסיפרו לו בפרטות את כל צרתם. אמר להם הרבי: הלא יהודים תלמידי חכמים אתם, הגידו נא לי פירושו של המאמר (ברכות נח.): "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" (המלכות של הארץ כעין המלכות שבשמים), במה הן דומות זו לזו? שתקו השותפים. אמר שוב הרבי: אני אגיד לכם הפירושו. בגמרא אמרו (פסחים ג.): "זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר - לא כשאני נכתב אני נקרא; נכתב אני בשם יו"ד ה"א (הוי"ה), ונקרא בשם אל"ף דל"ת (אדניך. הרי שאין הקב"ה נקרא בשם העצם. וגם במלכותא דארעא כך הוא; יש לו לקיטר שמו העצמי, הפרטי, אבל אסור לקרוא בפניו בשם זה, רק בשם "קיסר". ופטרם הרבי לשלום, מבלי לומר להם שום דבר בענינם. יצאו השותפים מחדר הרבי, וביטלו את כל חלומותיהם" על הרבי ועל דד'כת" ועל אותו אורח גם יחד. אסרו את כל מרכבתם, ונסעו בפחי נפש בחזרה לוילנא. באו בשובם לרבי מאיר רפאל'ס וסיפרו לו, שהרב של ה"כת" הוא אדם שאינו מן הישוב. מדבר שלא כענין, ומשיב דברי מזוזרים לשואליו. ורבי מאיר בשמעו את דברי הרבי מפייהם, החליט גם כן שאינו אלא מבוהל ומתעתע, ותלה גם את דבר העגונה באיזה מקרה. עברו חודשים אחדים, והגיע זמנו של המשפט להתברר בפטרבורג בסינאט. השותפים נסעו לעיר הבירה, הלכו לעורכי דין שונים והדברים יגיעים. כמעט שאין תקוה. ועורך דין אחד יעץ להם, שינסו ליפול לרגלי שר המשפטים, ולבקש רחמים ממנו, אולי יחוס, אולי ירחם. חקרו ודרשו ומצאו, ששר המשפטים הולך בכל יום בשעה קבועה לטייל קצת בגן עירוני אחד. הלכו לשומר הגן, שיחדו אותו במתנה יפה על מנת שיכניסם לגן קודם שיבוא השר, וכשהלה יבוא, ירמוז להם מי הוא, כדי שיוכלו להפיל בקשתם לפניו. והנה באותו היום שהשומר הכניסם לגן, חלה שר המשפטים, ולא יצא כלל לטיולו הקבוע, רק שר ההשכלה בא לטייל. השומר הלך על יד השר לשמשו, ובחששו שמא כשיראו היהודים שהוא הולך על ידו יסברו שזהו שר המשפטים, רמז להם מרחוק בידי באות של שלילה, כלומר, לא זה הוא. היהודים טעו בכוננתו, וסברו שהוא רומז שישגשו אליו בבקשתם. הלכו היהודים ונפלו לרגלי השר, שטחו לפניו את צרתם, ובקשו שיושיעם. השיב להם השר: טעיתם, אדוני. דבר זה שייך לשר המשפטים, ואני הוא שר ההשכלה. הלכו היהודים בפחי נפש מן הגן. כעבור רגעים אחדים אמר השר לשומר: מה רוצו והחזרו לכאן את שני היהודים שהלכו זה עתה מאתי. השומר נתבהל, שמא בעוון כניסתם שלא ברשות לגן הוא קורא אותם. אבל אין ברירה. רץ השומר והשיגם, ומסר להם את פקודת השר, שיחזרו תיכף לגן. פחדו אף הם, ושבו מתוך פחד והתייצבו לפני השר. אמר להם השר: תאה אני בפניכם, שיהודים מלומדים אתם. והנה הקיסר שאל אותי בימים האלה שאלה אחת, והיה אם תדעו להשיב על שאלה זו תשובה שתישר בעיני, אז אציע את התשובה בשמכם לפני הקיסר, וגם אבקש מאתו שהוא יצוה לבטל את משפטכם בסינאט. וזוהי השאלה: בתלמוד שלכם יש מאמר: "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא". ונתקשה הקיסר להבין, במה דומות הן זו לזו מלכותא דארעא ומלכותא דרקיעא. שאל הקיסר אותי שאלה זו, וגם אני איני יודע להשיב. אולי תדעו אתם תשובה על זה? פחד ורחב לבם של היהודים למשמע השאלה, והבינו עכשיו היטב אל מה ירמוזו דברי הרב מליוזני בהיותם אצלו.

תיכף השיבו לשר אותה התשובה ששמעו מהרבי, והתשובה ישרה מאוד בעיני השר. הבטיח להם השר שישתדל אצל הקיסר, שהוא בכבודו ובעצמו יצוה לבטל את משפטם. וכך היה. השר סיפר לקיסר שפגש בגן שני יהודים, שלפי חזוניהם הכיר בהם שחכמים הם, הציע לפניהם את השאלה של הקיסר, והם השיבו לו תשובה נכונה. התשובה מצאה חן גם בעיני הקיסר. ואז אמר השר לקיסר, שהיהודים האלה נתונים בצרה, ושרק הוא, הקיסר, יוכל לעזור להם. סח לפניו את עיניהם, והקיסר נתן פקודה לסינאט לבטל את המשפט. בשמחה רבה נסעו השותפים בחזרה לויילנא, וכשבאו לשם סרו ישר לרבי מאיר רפאל'ס וסיפרו לו את כל מה שעבר עליהם. לא התמהמה רבי מאיר רפאל'ס ונסע תיכף בעצמו לויילנא, והתקשר בכל עוז לאדמו"ר הזקן, ונעשה חסיד גדול. למדים אנחנו מדברי האדמו"ר הזקן המובאים במעשה הנ"ל, שאין מן הכבוד לקרוא לשם יתברך בשם העצם שלו, בדיוק כמו שלא קורים בשמו הפרטי של הקיסר או המלך. לפיכך אמר הקב"ה למשה: אני אומר לך את שמי כדי שתוכל לומר לבני ישראל, אך ביחד עם זאת תזהירם שבל יקראו בשם העצם שלי בכל הזדמנות שירצו, כי אין זה משורת הכבוד לקרוא לקיסר או למלך בשמו הפרטי, על אחת כמה וכמה שמדובר במלך מלכי המלכים הקב"ה יתברך שמו.

אני ד', פירש: נאמן לשלם שכר. מסופר על אשתו של הגאון מוילנא ז"ל שהיתה גבאית צדקה עם עוד אשה אחת מנשי וילנא, והיו הולכות יחד לאסוף כספי צדקה עבור נצרכים. השתיים הסכימו ביניהן בתקיעת כף שהראשונה שתסתלק מן העולם תבא לחברתה בחלום לספר לה מה נעשה בדינה. אותה חברה נסתלקה לבית עולמה תחילה, וכעבור זמן באה בחלום לאשת הגאון ואמרה לה שקיבלה רשות מן השמים לספר רק דבר אחד, שכאשר שתינו הלכנו לקבץ צדקה, ובקרנו אצל נדיבה פלונית ולא מצאנוה, המשכנו בדרכנו וראינו אותה באה מולנו בצידו השני של הרחוב, אז את הראית באצבע שהנה היא באה לקראתנו. נגשנו אליה והתרמנו אותה. והנה עיקר מעשה הצדקה שגבינו ממנה רשום על שם שתינו בשוה וכן כל פסיעה שהלכנו, אך אותה הוראה באצבע שעשית את, רשומה על שמך בלבד. רואים שדבר לא נאבד וכל תנועה נשאת, יראו כל אחד כתמונתו באותה תנועה שעשה בחייו. (עובדה זו כתובה גם בפנקס הקהילות של וילנא).

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו' - ב'). דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר (לעיל ה' כ"ב) למה הרעותה לעם הזה. [רש"י] אנו מוצאים ברש"י כפילות, שלכאורה נראית כמיותרת: "על שהקשה לדבר ולומר", ועלינו להבין את טעמה. רבי דוד גרנדשטיין בספרו "אבני זהב" כתב לבאר, שמושה רבנו, שהיה ערל שפתיים, והתקשה בביטוי האותיות שמוצאן מן השפתיים ומן הלשון, כלומר האותיות דטל"ת ובומ"פ. בכל זאת, כאשר הוא עומד לפני הקב"ה הוא מתאמץ ואומר "למה הרעות", כשהוא מבטא גם את האות ל', גם את האות מ' וגם את האות ת' למרות הקושי. על כך גוער בו הקב"ה: "הלא קשה לך לדבר? מדוע, אפוא אמרת זאת?" וזהו שאומר רש"י: על שהקשה לדבר ולומר "למה הרעות" - עצם המילים הללו, הקשות לו כל כך להגיד, הם הסיבה לטענה שהיתה כלפיו.

מובא בכתבי קודש מחכמי אמת (עמוד לו) וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). הנה בפעם שאומרים לאיש אחד על בנו שעשה איזה מעשה, מתעס, ואומר לכשיבוא בני אעשה לו כן. ואחר כך כשבנו בא תיכף כשרואה אותו מתעורר אהבתו אליו. וזהו שאמר בתחילה וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו כשאמר אליו נתעורר הרחמים ואמר אני ד' [מדת הרחמים].

אמר הרה"ק רבי זאב מזלאטיפאלי זצוק"ל וידבר אלקים אל משה (ו, ב). וברש"י דבר אתו משפט. י"ל דהפירוש הוא על פי הידוע דהשי"ת נמלך עם הצדיקים ומודיע להם כל הצרות שעתידיים לבוא בעולם, וזהו דיבר אתו משפט, שהשי"ת דיבר עם משה אודות כל הדינים והמשפטים שעתידיים לבוא על בני ישראל.

וידבר אלהים אל משה (ו, ב). מובא בנחל קדומים אלהים ר"ת א'מרת ל'מה ה'רעות יהושע מ'כניסן. לקוטים בספר רבינו אפרים ז"ל.

מובא בחתם סופר וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל שקי ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ב). בני ישראל ניצלו על ידי הצלה מעל לדרך הטבע, ונבאר על דרך משל. לאדם היה פצע שהכאיב לו מאד וגרם לו ליסורים גדולים. בדרך הטבע פצע מסוג זה מתרפא במשך ימים רבים. והנה, בא רופא מומחה וטיפל בפצע בתרופות ובמשחות שונות. הטיפול היה מכאיב ביותר, הרבה יותר מהיסורים שנגרמו מחמת הפצע עצמו, אולם על ידי כך הוא קיצר את זמן הריפוי והפצע נרפא במהרה. הנמשל, על פי משל זה מבואר הפסוק, 'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד', וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב בקל שקי ושמי ד' לא נודעתי להם', הרמב"ן מסביר שהשם קל שקי פועל פעולות על פי דרכי הטבע שקבע ד' בבריאה, ובשם זה הוא נגלה לאבות הקדושים. אם ד' היה ממשיך להנהיג את ישראל בדרך זו בלבד, היתה גאולת מצרים אורכת ארבע מאות שנה, כפי שנאמר בתחילה לאבות. אולם מכיוון שבני ישראל צעקו אל ד' והם לא יכלו לסבול את השעבוד זמן כה רב, ד' נגלה להם בשם הוי' ופעל ניסים גדולים שלא כדרך הטבע. דרך זו היתה כרוכה בהגדלת קושי השעבוד במצרים, ובני ישראל עבדו בפרך עבודה קשה הרבה יותר מבתחילה, אולם הדבר קיצר את השעבוד והם נגאלו ממצרים במהרה בחזק יד ובנסיים גדולים.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ג) אומר רש"י, וארא אל האבות. יש לשאול, מה משמיענו רש"י בזה והרי הכתוב מפרט ואומר? אלא מסביר ה"חתם סופר", המלה "אבות" יכולה להתפרש גם כ"רוצים" [מלשון לא יאבה], השם יתברך נראה רק אל אלה הרוצים שיראה אליהם. וכיוצא בזה מפרש הרמב"ן את הפסוק "אהיה אשר אהיה" - אהיה עם אלה שרוצים שאהיה אתם.

הסבר נוסף. רבי מאיר מפרמישלן היה אומר: מי שיש לו אב צדיק סומך על זכות אבות, וכל שכן אם גם אבות אבותיו היו צדיקים. אך "לאבות" לא סמכו על זה, ורצו להיות אבות ולא נכדים וינינים... כמו שכתוב: "א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב" - לכל אחד בזכותו הוא... וזה שהיה קשה לרש"י: למה כתוב: א-ל אברהם א-ל יצחק וא-ל יעקב, ולא נאמר "א-ל אברהם יצחק ויעקב"? ומתרג' רש"י: שכל אחד היתה השגה מיוחדת בא-לקות והיו "אבות"...

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). ביאר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה ואיתא בתרגום יונתן ואמר ליה אנא ה' הוא דאתגלית ערך בגו סניא וכו' לכאורה מה הקשר עם מה שהקב"ה דיבר איתו משפט, וי"ל דקשה מה היה הטענה על משה, מה יכול היה משה המנהיג לדבר לפני ה', כשהרגיש בצערן של ישראל ואין אדם נתפס על צערו ובפרט מנהיג ישראל על צערן של ישראל, והתירוץ הוא לפי דברי רש"י על הפסוק "ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה" (שם ג, ד) "ולא אילן אחר, משום עמו אנכי בצרה" וזה שתירגם יונתן על הפסוק "דאיתגלית ערך בגו סניא". וזהו מה שדיבר אתו משפט על שהקשה ואמר "למה הרעותה לעם הזה" ולא דיבר על צער השכינה בכלל.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). מתאמר מה שמשיה דתלמידי הבעש"ט איתא בברכות חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. דהיינו כי ממנו לא תצא הרעות וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. וזה אמר הקב"ה "וידבר אלקים" אף שהדבר נראה בעיני בשר ודם כמדת הדין ח"ו אבל תדע "אני ה'" כולה חסד ורחמים.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). מובא בתורת מהרי"ץ נראה לפרש הפסוק בהקדם משל למה הדבר דומה, למלך שכעס על בן יחידו על מעשים מכוערים שעשה, ומסרו ביד אחד משריו שיעבוד בו עבודה קשה כדי שיוסר ויהיה לאיש, אבל השר בידעו שהוא בן יחידו של המלך לא

התאכזר לעבוד עמו עבודת הפרך, לימים נודע להשר שהמלך יבקר אצלו, הנה בפחדו אולי יקצוף עליו המלך שלא יסרו כדבעי, מסר את בן המלך לאחד מעבדיו האכזריים והוא לא חמל עליו אלא התנהג עמו בכל חומר הדין, הנה כשעבר שם המלך ראה איך שאחד מכה ורודה את בנו במהלומות קשות ומכריחו לעבוד עבודת הפרך, מיד נתעררו בו רחמי האב, וכעס על השר שמסר את בנו בידי אכזר כזה, כי על אכזריות כזאת לא חשב המלך מתחילה, וכן הוא כאן, שמסר הקב"ה את בני ישראל להיות בגלות בארץ לא להם, והנה כשנגלה הקב"ה בשליחותו על ידי משה רבינו עליו השלום לפרעה מיד אמר תכבד העבודה, היינו שרצה לקיים את חומר הדין, באכזריות נוראה, אז וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ד', כלומר, שגם אלוקים, היינו המדת הדין אמרה אז אני ד', שהיא דורשת כבר רחמים על ישראל, מפני שעל אכזריות כזאת לא חשבה מדת הדין עליהם, גם מתחילת הגזירה.

מובא בדרשות מהר"ם שיק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ב). רש"י הביא להלן (פסוק ט) דרשת רז"ל שאמר הקב"ה למשה 'חבל על דאבדין ולא משתכחין'. בדרך צחות אפשר לפרש מאמר זה, ד'על' מורה על בני עליה, כמאמר הכתוב (שמואל ב' כג, א) הגבר הוקם על. וכך הוא אומר 'חבל' על זה יש להתאונן, ש'על' היינו בני עליה, המה 'דאבדין'. ומאידך 'ולא' אלו שאינם ראויים לכלום, 'משתכחין' דכמה וכמה איכא בשוקא.

מובא בילקוט נטעי אשל וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ב). שמעתי מהחסיד ר' משה שוסטר זצ"ל בשם ספרים וארא ר"ת אני ראשון ואני אחרון, שכל המכות וכו' היה להתודע ולהגלות כי הוא מלך על כל הארץ והוא ראשון והוא אחרון למען תדע כי אני ד' בקרב הארץ ולמען תדע כי אין כד' אלוקינו כמבואר בכל הפרשה.

וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו, ב). מדוע פתח בשם אלוקים שמורה על מידת הדין ובדיבור שהיא לשון קשה, וסיים תיכף ומיד באמירה שהיא לשון רכה, ובשם הויה שמורה על מידת הרחמים. והנראה לומר, שהלא פירש"י שהוכיחו הקב"ה כאן למשה רבינו ע"ה, על שהקשה לדבר ולומר "למה הרעות לעם הזה", ואמר לו, "חבל על דאבדין ולא משתכחין", יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך כשביקש אברהם לקבור את שרה וכו', כמו שפירש רש"י. א"כ נראה שמתוך הדיבור הקשה הזה גופא שהוכיחו הקב"ה למשה, נתעוררה מידת הרחמים, ע"י הזכרת האבות הקדושים ומדת חסידותם. לכן בתוך דיבור זה עצמו סיים הקב"ה בלשון רכה וברחמים. ואים אנו בזה כמה גדולה הזכרת זכות האבות, שאע"פ שזכרת בדרך תוכחה ותביעה מ"מ מעוררת את מידת הרחמים. ויעוין אף במשנה ביומא (פ"ד מ"א), שכשהתכוננו להקרבת התמיד, היה הרואה שמסתכל לראות עם עלה השחר ואפשר להתחיל בעבודת הקרבן, אומר "האיר פני כל המזרח עד שבחברון". ואמרו על זה בירושלמי שאמירה זו כדי להזכיר זכות ישיני חברון. הרי ג"כ, שהזכרת האבות ואפי"ן רק מקום קבורתם, מעוררת זכות גדולה על כלל ישראל.

מובא בעל הטורים וארא אל אברהם (ו, ב). ס"ת אלם שעשו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי.

ביאר הרה"ק ר' מאיר מפרמישלאן ז"ע וארא וגו' (ו, ב). ופירש רש"י וארא אל האבות, וזה תמוה שהרי זה מקרא מפורש אל אברהם וכו' ואפשר לומר דיש פעמים שהאדם נחשב רק בזכות אבותיו שהוא בנו של פלוני וכדו' ולכן אינו משתדל להיות בשלימות בחושבו שזכות אבותיו עומדת לו. ולז"א רש"י אל האבות שכ"א מן האבות חישוב עצמו לאב שממנו מתחיל היחוס ולא כבן, אברהם וכו' וזה היה מעלתם של האבות.

וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב (ו, ב). ופירש"י וארא אל האבות, ומקשין כל המפרשים מה חידש רש"י בזה דהיינו הך ואפשר לתרץ עפ"י דהרה"ק ר"מ מפרמישלאן ז"ע דידוע שכל אדם צריך לבקש ולחקר ולחזק

את האמונה בהש"ת ואין לו לסמוך בלבד על שאביו ורבו וחבריו מאמינים בהקב"ה סימן שזה טוב להאמין בו והמאמין רק בגלל אביו נקרא בן כי קיבל האמונה מאביו. אבל מי שימצא חקר הש"ת ויפעל בשכלו שיש מנהיג לעולם ממשיך על עצמו שם אב וכאילו בנה בנין אב למצוא אמונה בהקב"ה, כמו אברהם אבינו שהיה ראש המאמינים וחקר בעצמו עד שהגיע להאמין שיש מנהיג לעולם, וכן יצחק וכן יעקב, אף אחד לא סמך על אביו אלא חקרו מעצמם ולכן נקראים שלשה אבות (כמו אב). וזה מה שמקשה רש"י מדוע כתבה התורה כל אחד לחוד אברהם יצחק ויעקב מתרץ רש"י כיון שהחשיבם כל אחד לעצמו כי הם היו אבות וממשיך ושמי ד' לא נודעתי להם פי' ע"י אחד אלא לבד חקרו להשיג את שמי כל אחד לבדו לכך נכתבו כל אחד לעצמו.

מובא בשארית מנחם וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב (ו, ב). וברש"י וארא אל האבות, ויל"פ כונת רש"י ז"ל בהקדים תירוץ הקדושת לוי זצ"ל על השלמת הת' שנים במצרים, שנצטרף גם צער אבותינו הקדושים אשר בארץ המה, וז"ש לאאע"ה ידוע תדע, בקבר, כי גר יהי' זרעך וע"י הצער יהיה נחשב כאילו ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה, ובזה יתפרש המשך הפסוק ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, דכיון שיצאו בזמנם, א"כ אין להם דין בורח דמבואר בקידושין (ט"ז ע"ב) דאין לו הענקה, וא"כ בדין מגיע להם הרכוש גדול מטעם הענקה. ועפ"י ז"ל פ"פ מאמר המגיד בהגדה של פסח, מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, כלומר למה לנו לעשות זכר למירות בזמן שאנו עוסקים בשמחה, ומתרץ על שום שמררו המצרים את חיי "אבותינו" הק' במצרים ואבותינו היינו האבות הקדושים אשר בארץ המה שאף הם הצטערו ע"י עבדות מצרים, שנאמר וימררו את חייהם של ישראל, "את" לרבות צער אבותיהם, וגם מרומז בהמשך הפסוק בחומר ולבנים, בין החיים המלובשים בחומר בגוף, ובין המתים המלובשים לבנים בגדי מתים, וגם הנשמה הוא בבחינת לבנת הספיר כידוע מספה"ק, ומשו"ה מרר"ם עולה גר"ף ונשמה"ה צער החיים והמתים, וענין זה אפשר להעמיס גם בכוננת המגיד וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, דהמרבה היינו שמספר שגם לאבותינו היה ישועה ומרבה הישועה ומרחיבה, אז הרי"י כלומר הרי"י שנים שהיו במצרים ג"כ משובח פי' שיצאו בזמנם משום שצער האבות השלים. והנה עוד מובא בספה"ק דעל שיצאו בני"י ממצרים קודם זמנם הוצרכו להשתעבד בגלויות, והגלויות משלימים לת' שנים. אך לפמש"כ דצרת האבות השלים, נמצא יצאו בזה ידי חובת השיעבוד ועי"כ יהיו נפטרים משעבוד ד' מלכיות, ואין קטרוג ח"ו ויפוטרו מן הגלות כי צער אבותינו השלימו. ועפ"י ז"ל נבוא לביאור הפסוק וארא אל אברהם וגו' ופרש"י אל האבות, כלומר שהיה להם צער כמו אב על בן, אע"פ שהם בעולם האמת מ"מ מצטערים בצער בנייהם, ע"כ והוצאתי אתכם "מתחת" סבלות מצרים, אע"ג שעדיין הוא מתחת הזמן הקצוב ולא נשלם, כיון שע"י צער אבותם נשלם הזמן.

מובא בשארית מנחם וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב (ו, ב). וברש"י ז"ל וארא אל האבות, ובפסוק ה', וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. אפשר לומר הנה סתם עבד קנוי לעולם והוא מתיאש משחרורו וסובל העבדות, והנה איתא במס' ברכות (ה' ע"א) מה ברית האמור במלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין עוונותיו של אדם, והנה הדבר פשוט שמלח ממתקת את הבשר הוא רק אם שמים מלח כפי צורך אבל אם מרבים במלח הוא מקלקל, וזש"ה וגם אני שמעתי את נאקת בני"י אשר מצרים מעבידים אותם, פי' שעושים אותם בבחינת עבד להתיאש מן הגאולה, והוא מטעם רבוי היסורים שהם בבחינת מלח כנ"ל המקלקל את הבשר בריבוי, ואזכור את בריתי ברית מלח שכן מעט ממנו טוב ולא הרבה, ומשו"ה צריך אני לשים כבר קץ לסבלם. והגם שאפילו הגלות הוא חסד והראיה שאאע"ה שהוא מדת החסד בחר בשעבוד מלכיות (ב"ר מ"ד כ"ד), מ"מ עם ישראל אינו יכול לקבל רוב טובה, והראיה מבריאת העולם שהוא חסד גדול כמש"נ (תהלים פ"ט ג') עולם חסד יבנה, ואעפ"כ נקרא שדי שאמר לעולמו די, מזה ראיה שגם לחסד צריך לאמר די, ועפ"י ז"ל יל"פ מ"ש חז"ל (בראשית רבה פ' צ"ב) עה"פ (בראשית מ"ג י"ד) ואל שדי יתן לכם רחמים, מי שאמר לעולמו

די יאמר לצרותינו די, פי' מי שאמר לעולמו די אע"פ שהוא חסד, יאמר לצרותינו אף שהם חסדים די, ונזכה לחסדים ורחמים גלויים. ועפ"ז נבוא בבאיור פרש"י עה"פ וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ופרש"י אל האבות, שפירושו רצון כמו ולא אבה ה' השחיתך (דברים י'), יען שהם לא נתיאשו ורצו בהגאולה כנ"ל שנלמד משם שדי ועי"כ המשיכו גאולה כנ"ל.

מובא בתורת משה, איתא (מדרש) כשברא הקב"ה את העולם ברא 'אוצר של ניצוצי של קדושה', והשייכות להם יש את התורה, ארץ ישראל, ושער השמים, ולכן ארץ ישראל מקיאה חוטאים ממנה, וצ"ע איך החזיקה ארץ ישראל כחמש מאות שנה את הכנענים עם כל החטאים שעשו? ומצד שני אחרי שנכנסו בני ישראל, ורק עבר תקופה קטנה יחסית כבר הקיאה את ישראל לגלות? אלא הדורות של המבול ודור ההפלה, השחיתו את העולם כ"כ עד שלקחו כל הניצוצות מארץ ישראל וזרקה למצלות ים, לידי הקליפות, ואי' נהייתה ריקה בלי שום תוכן של קדושה, ולכן לא הקיאה את הכנענים, ב'ברית בין הבתרים' אמר הקב"ה לאברהם אבינו, כעת כל האוצר נמצא אצל הקליפות, אם אתה רוצה שישאר כך זה אפשרי, אבל יש לך אפשרות שבניך ירדו לגלות, ובהזדמנות את הניצוצות מהקליפות, כמציל חפץ מזוטו של ים, והסכים אברהם אבינו, ולכן מאז ארץ ישראל חזרה להיות ארץ קדושה, וזהו כל הדיבורים של הקב"ה עם משה רבינו, שהסביר למשה, אתה שואל מדוע הרעתו? אמר לו הקב"ה את הטעם והסכם שלו עם אברהם אבינו שהסכים לכל הדבר, ואחרי זה יהיה הד' לשונות של גאולה, כי איתא (ברכות ה). 'תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא, ולכן כדי לזכות בהם התחיל גלות ושעבוד של ד' מאות שנה, מלידת יצחק וגם קושי השעבוד, כי היו צריך יסורים לקנות התורה. ויסורים לקנות ארץ ישראל, וזה הכונה (ו, ה) 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי', כלומר שהצדקה היא המשך לברית תוספת יסורים לקבלת התורה.

מובא בתפארת שלמה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב. ואחר כך כתיב והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב. יש להבין למה בתחילה נאמר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ואח"כ לא נאמר אל הפסיק רק לאברהם ליצחק וליעקב ביחד. לכן הנ"ל לפרש עפ"י הגמ' בפ' הפועלים (ב"מ פה, ב) דאמר אליהו אוקימנא לאברהם כו' והדר ליצחק והדר ליעקב ולוקמניהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמני' ע"כ. הנראה מזה כי בכל עת הגלות עדיין א"א להיות האבות יחד רק בביאת משיחנו ב"ב. וזה הרמז כאן כשהוא מדבר בענין גלות מצרים אמר וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב שמלת אל מורה להפסיק ביניהם שא"א להיותם יחד כנ"ל. אבל אח"כ אמר הכי' והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי שזה מורה על הגאולה העתידה ב"ב כי אם על ביאת הארץ יורה הכתוב הלא כל הדור ההוא לא זכו לכנס לארץ אך זה מורה על ההבאה האמיתית שלעתיד לבא כי אז יקומו כל ישיני עפר ויקוים בם והבאתי אתכם אל הארץ ואז יהיו כל האבות יחד ולכן נאמר בזה לאברהם ליצחק וליעקב וכשרצה משה רבינו ע"ה לעורר עליהם הרצון בעת עשיית העגל אמר ג"כ (שמות לב, יג) זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב לעורר הישועה והרצון של הגאולה העתידה שיהיו כל האבות ביחד ויתפללו על בניהם כמ"ש בגמ' הנ"ל. וכן יוסף אמר. (בראשית נ, כד) והעלה אתכם כנ"ל אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב גם כן מורה על הגאולה העתידה לכן אין מפסיק ביניהם. וז"ש (ישעיה נב, ח) קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו וגו'. צופיך הם האבות והם אך לעתיד יחדיו ירננו בשבוע ה' ציון. וכן הכתוב אומר. (תהלים צח, ח, ט) נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא לשפוט את הארץ. פי' הרים הם האבות כידוע ולעתיד יחד ירננו כי בא לשפוט הארץ כנ"ל.

משל ונמשל לפרשת השבוע וארא. "משל ונמשל על זכות אבות" מתי באמת זכות אבות קיימת לאדם? יש אנשים שכששואלים אותם אם הם שומרי תורה ומצוות הם משיבים: אתה יודע מי היה סבא שלי?!... הוא היה

רב גדול... האנשים הללו חושבים שיש להם זכות אבות, אבל האמת הבן מזכה האבא, ולא האבא מזכה הבן... אתה יודע מי היה סבא שלי?! "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב" רש"י מבאר: וארא אל האבות. כך אנו אומרים גם בתפילת שמונה עשרה: א-לוקי אברהם א-לוקי יצחק וא-לוקי יעקב - להגיד שלכל אחד הייתה השגחה מיוחדת בפני עצמו. ישנם אנשים ששואלים אותם אם הם שומרי תורה ומצוות? הם משיבים: אתה יודע מי היה סבא שלי?!... הוא היה רב גדול... האנשים הללו חושבים שיש להם זכות אבות, אבל האמת הבן מזכה האבא, ולא האבא מזכה הבן... משל למה הדבר דומה: קמצן רצה להגיע עם מזוודות אך התקמצן לקחת מונית והחליט ללכת ברגל, אך כובד המזוודות עצר בעדו... הוא עצר נהג מונית ושאל כמה יעלה לו להגיע לביתו. ענה לו הנהג באדיבות: 30 ש"ח. והמזוודות?! השיב לו הנהג: "המזוודות בחינם!" קפץ מידענו על המציאה ואמר לנהג: "מעולה, אז תיקח רק את המזוודות"... השיב לו נהג המונית בקור רוח: "אני מוכן לקחת אותן בחינם, בתנאי שתשלם על הנסיעה"... כן הוא הנמשל: כשאדם שומר תורה ומצוות ויש לו גם זכות אבות, זו מעלה גדולה שזכות אבות היא תוספת על העיקר. דוגמא טובה לזה היא בשיר "אחד מי יודע" ששרים בהגדה של פסח: כשם שבפסח אומרים שלשה אני יודע! שלשה אבות. מתי השלושה אבות הם דווקא שלי הרי הם גם של ישמעאל ועשיו! כשאני מאמין באחד אלוקיני, ומקיים שני לוחות הברית, אזי 3 אבות הם הזכות שלי דווקא...

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו, ב). פירש רש"י ז"ל דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. מובא באמרות טהורות (ראחמיסטריווקא) אמר הרה"ק מווארקא זצלה"ה זי"ע, משה רבינו ע"ה 'הקשה' לדבר ולומר למה הרעות, כלומר היה קשה לו הדבר עס איז עם שווער אנגעקומען צו זאגן צום אייבערשטען 'למה הרעות', ועל זה 'דיבר אתו משפט', כי מנהיג ישראל צריך לעמוד איתן בכל תוקף שלא להסכים לגזירות קשות על ישראל.

וידבר אלקים אל משה דבר אתו משפט (ו, ב). פירש רש"י על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה (ה, כב), הגה"צ רבי יואל אשכנזי זצ"ל אב"ד דק"ק זלאטשוב, כיהן ברבנות בצעירותו, כששמו עדיין לא הלך לפניו בעיירה קטנה ולא נודעת משם היה נודע מדי פעם בפעם אל רבו הק' הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע, בראשית כהונתו שם, לא מצא שוחט הקהילה חן בעיניו, ורצה להעבירו ממשרתו, הלה, שגם כן היה נמנה על חסידי פרמישלאן, נשא רגליו ונסע אל הרבי ר' מאיר'ל, והתאונן לפני רבו שהאב"ד דקהלתו רבי יואל לוקח את לחמו ממנו, ואין לו לפרנס את ביתו ולתת לחם לפי הטף. שלח הרבי שליחות אל האב"ד רבי יואל, שיואל בטובו לעיין שוב בדינו של השוחט, כדי להחזיקו במשרתו, ולא להרחיקו, חזקה עליו מצות רבו, ורבי יואל עיין שוב במעשי השוחט, אך לא מצא עליו שום צד זכות בכדי לחזור בו מדינו, ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות (סנהדרין ו), גמר את דינו, והעביר את השוחט משחיטתו, למרות פקודת רבו הק', אולם מני אז היה ירא לנסוע לפרמישלאן, פן ירבה הרבי בהקפדתו עליו. לימים התדפקו על דלתי ביתו שני סוחרים נכבדים, שבאו מעיר רחוקה, להתדיין לפניו בדין תורה, לתמיהתו כי רבה מה ראו על ככה לנסוע ולבוא דוקא אליו, ולא בחרו בדיינים ורבנים גדולים ומפורסמים ממנו ענהו הסוחרים, שחסידי פרמישלאן המה, ורבים הק' ציוה עליהם לבוא להתדיין לפני ר' יואל אשכנזי, כיון שכן, שמעו טענותיהם וגמר דינם לשביעות רצונם, אחר הדברים האלה, בראותו כי עדיין חנו נטוי לפני רבו הק', החליט שוב לנסוע לפרמישלאן, בעמדו לפני רבו, העיז ושאל את הרבי למה בחר דוקא בו, לדון את דינם של שני הסוחרים, פתח הרבי ר' מאיר'ל את פיו ואמר: מצינו ברש"י פר' וארא על הפסוק, "וידבר אלוקים אל משה דבר אתו משפט", על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה, וכך הם פירוש הדברים, הקב"ה א"ל למשה, מעתה שאמרת למה הרעותה, בדין ובמשפט ראוי להיות מנהיג ודבר (מלשון ידבר עמים תחתינו (תהלים מז, ה) וברש"י שם מנחם חברו לשון הנהגה) לבני ישראל, כי הראית את תקיפותך בהנהגתם עד שיכולת לדבר קשות ולהטיח דברים כלפי מעלה, כביכול מרוב דאגתך על צאן מרעיתך, וזהו דבר אתו משפט במשפט תהיה מנהיג על שהקשה

לדבר ולומר למה הרעותה, גם אני סיים הרבי את דבריו בראותי את תקיפותך בידי שמים, שהעברת את השוחט ממשרתו למרות פקודת רבך, הרי בזה הראית שראוי אתה לאותה איצטלא, וראוי להיות מורה הוראה בישראל.

יודבר אלוקים אל משה (ו, ב). מובא בעיר דוד מדרש: (שמו"ר ו, א) וידבר אלקים אל משה הדא הוא דכתיב (קהלת ב, יב) כי מה האדם שיבא אחרי המלך, ויש לומר, לכאורה קשה משה השתמש שני פעמים בלשון למה כלפי הקב"ה בראשונה אמר "למה הרעות לעם הזה" (שמות ה, כב) ובשניה אמר "למה ד' יחרה אפך בעמך" על שאמר למה הרעות נענש ועל שאמר למה ד' יחרה אפך ניתנה לו תשובה "ויאמר ד' סלחתי כדברך" (במדבר יד, כ) מה ההבדל, אלא יש לבאר כשאמר למה ד' יחרה היה בקשה על העתיד אז הקב"ה נענה לבקשתו, אבל כשאמר למה הרעות בא משה בטענה להקב"ה על העבר ועל מה שכבר נעשה אין להרהר ולהקשות, וזה שאמר המדרש וידבר אלקים אל משה דיבר אתו קשות על שאמר למה הרעות ולמה כי מה האדם שיבא (להרהר) אחרי המלך את אשר כבר עשהו.

יודבר אלקים אל משה דבר אתו משפט (ו, ב). פירש רש"י על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה (ה, כב), מות וחיים ביד הלשון. מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה. לכל דבר, לכל חפץ ולכל פריט בעולם הזה, ניתן להתייחס בשני אופנים. אופן אחד הוא לבדוק "מה ניתן לעשות בחפץ?". אופן שני הוא לברר "מה צריך לעשות עם החפץ?". בדיקה עיונית תוביל למסקנה, שהגישה הראשונה היא שטחית וילדותית. למשל: כאשר ילד רואה מצלמה ובודק מה ניתן לעשות איתה, יתכן ומסקנתו תהיה שניתן להשתמש בה כפטיש ולקבוע מסמרים בקיר בעזרתה. ברור שהמצלמה תתקלקל על ידי כך. מאידך, גישה מבוגרת ואחרית דורשת ברור מדוקדק של תפקידים ומטרות של חפצים, והתאמת השימוש בהם אל אותה התכלית. רק כך יביא החפץ תועלת מקסימלית ולא יתקלקל במהרה. ולכן לפני השימוש במוצר מעיין האדם בעלון הוראות של היצרן ולומד אותו, ואז מפיק מהמוצר את התועלת שלשמו נועד. אם כלפי חפצים אמורים הדברים, הרי שלגבי גוף האדם נכונים הדברים יותר. גישה ילדותית גורסת שיש לברר מה התועלת שניתן להפיק מגוף האדם כדי לנצלו עד תום. יש ההורסים אותו לחלוטין על ידי שימוש באמצעים משונים כסמים או מחלות אחרות הבאות לאדם הקשורות ישירות במילוי תאוות גופניות ללא מעצרים. כדי שידע האדם כיצד עליו להשתמש בגופו כהלכה, עליו לעיין ב"עלון הוראות יצרן" שהיא התורה – "כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא".

כל הנ"ל הוא נכון באופן כללי, אבל ביחס לכוח הדיבור שבו ניחן האדם, הדברים נכונים ביותר, שכן בזה נבדל הוא מכל בעלי החיים כנאמר: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", ומבאר בתרגום אונקלוס: "לרוח ממללא (לנשמה מדברת)". ולכן דרושה זהירות מיוחדת בשימוש שהאדם עושה בכח הדיבור.

בסוף פרשת "שמות", יש לנו דוגמא מאלפת עד כמה מוטל על האדם להזהר לא רק בדיבורים שמוציא מפיו, אלא גם באופן הבעתם וסיגנונם. לאחר שמשה ואהרן יוצאים מפרעה ונענים בשלילה לשלח את ישראל ממצרים, פונה משה לבורא עולם "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי ... והצל לא הצלת את עמך". ומובא במדרש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין!, הרי כמה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב, ולא הרהרו על מידותי, אמרתי לאברהם "קום והתהלך בארץ ... כי לך אתננה", וכשבקש מקום לקבור את שרה אשתו לא מצא עד שקנה מקום בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מידותי. אמרתי ליצחק "גור בארץ הזאת ואהיה עמך", בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה", ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מידותי, ואתה – משה אמרת לי בתחילה "מה שמך", ועכשיו אתה אומר לי "למה הרעותה", והצל לא הצלת את עמך".

לכאורה ההבדל בין האבות שלא הרהרו לבין משה הוא הבדל רב שהרי הם לא הרהרו בצרכים הקשורים לענייניהם הפרטיים, ואילו משה התאונן על

צרת הכלל וזו היא חובתו של מנהיג ואם כן על מה נתבע? מבאר הגאון הרב ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" ואומר שהטענה על משה לא היתה על עצם הצעקה על צרת העם, אלא על הביטוי "למה הרעותה לעם הזה?", כלומר, מהמילים בהם השתמש משה השתמע כביכול הרהור אחר מידותיו של ה'. לו היה משה אומר את אותם הדברים במילים אחרות, יתכן והיה נזקף הדבר לזכותו. גם כאשר צריך האדם לומר דבר מה, עליו לברור היטב באילו מילים ראוי ונכון להשתמש. עלינו להתחזק במיוחד בשמירת הפה – לפחות מדברים אסורים כלשון הרע וניבול פה, ובמקום זה להרבות בתפילה ובדברי תורה כמאמר חז"ל על הפסוק: "האמנם אלם צדק תדברון, מישרים תשפטו בני אדם", מה אומנותו של אדם בעולם זה? – ישים עצמו כאלם! יכול אף לדברי תורה?! – תלמוד לומר: צדק – תדברון". וכדברי התנא: "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ... וכל המרבה דברים מביא חטא".

השאלה כיצד פרעה רואה את כל אשר ה' עושה ועדיין נשאר בכפירתו? כיצד הוא מבין שאצבע אלוקים היא ובכל זאת ממשיך בשלו? כיצד הוא רואה שהמכות תלויות במשה ובכל זאת נותר בכפירתו? לאדם יש מנגנון פנימי של התנתקות. הוא שבו בקונספציה. יש לו תאוריה ואל תבלבלו אותו עם עובדות... וכך יכולים אנו להוכיח לו כל הוכחות שבעולם למציאות הבורא אך אין זה נוגע אליו... הוא בשלו... מעשה היה ברב של עיירה מסוימת בחו"ל שפנה אליו יהודי אחד ואמר ששבת הבאה ישבות בעיר הגדולה. הרב שידע ששם לא כולם יראים ושלמים הזהירו שלא יאכל אצל כל אחד, ויזהר מכיון שהרבה שם אינם זהירים בכשרות כו'. לאחר השבת בא הלה לרב ואמר לו שברוך ה', ה' זימן אותנו למקום מעולה למשפחה של מהדרין מן המהדרין. אמנם הם חילונים, וכאן הרב נדרך, אולם הלה מיהר להרגיעו – אני ראיני שם כאלה חומרות שלא היה ספק שכאן אנשים המדקדקים ביותר במצוות! מה ראיני? תהה הרב. היה שם סכין וכף, ועוד כלי מיוחד לכך שכאשר מגרד למאן דהוא הגב או הראש אין הוא צריך לטמא ידו באמצע הסעודה בניגיעה במקומות המטונפים, ומשתמש באותו הכלי בן ארבע שיניים המיוחד למטרה זו... הרב הבין שהלה בור ועם הארץ, ראה לראשונה מזלג ופירש לעצמו כך את מטרתו... כשאדם שבו בקונספציה לא ניתן לשכנעו. יש טילים בליסטיים שלאחר שיצאו מחוץ לאוטומוספירה המנוע שלהם מתנתק והם עפים מעצמם, כך יש באדם מנגנון התנתקות. מצינו זאת אצל פרעה שכאשר משה בא להודיעו שהיום בלילה כחצות, ה' עובר במצרים וכל בכור ימות, ופרעה הוא בכור, הוא מסוגל ללכת לישון... איני מתפלל שהלך לישון, מתפלל אני שנרדם... הוא במנגנון ההתנתקות. כל מה שקורה לא נוגע לו. מסביב יהום הסער, והוא בשלו. מצינו זאת גם אצל יונה, האוניה מיטרפת ומאיימת להישבר, אך הוא יורד לירכתי הספינה ונרדם. כל אחד קורא לאלהיו, ויונה ישן... מתנתק. מנגנון זה מבהיל. אם כן מסוגלים אנו לראות כל ניסי ה', וה' כביכול ידבר איתנו, אך אנו בשלנו. לא רואים ולא שומעים. מתנתקים.

חוקר שואה בשם פרופ' יהודה באואר קרא פעם בבטאון חרדי סיפור מפי בעל המעשה על הדלקת נרות חנוכה במחנה השמדה בברגן בלזן. כחנוכיה שימש קרש שהיה זרוק במחנה, וחקקו בו שמונה בקעים. כשמן השתמשו במעט המרגרינה שנתנה להם למרוח על הפרוסה היבשה שהוגשה להם, וכפתילים השתמשו בחוטים שהיו תפורים בהם כפתוריהם לכותנתם, והלכו בקור המקפיא עם כותנת ללא כפתורים. נרות החנוכה האירו במחנה על אף הסכנה הגדולה שאם הגרמנים יחושו בזה הם יבינו שאין איתות לאויב ויכולים להיות נידונים בגזר דין מות. הפרופ' הנ"ל החליט לבדוק את המעשה ולאמתו, ואכן הגיע אל הנפשות הפועלות, והנה יצא ופירסם בתחושת ניצחון שהחרדים נכסו לעצמם מעשה לא להם, שהנה הנפשות הפועלות היו יהודים חילוניים יוצאי הונגריה, ולא חרדים כפי שהשתמע מן הבטאון... סכל הוא אותו פרופסור, שהרי אין זה אלא גול עצמי... שאם אנו טענו שחרדים שמרו בחירוף נפש על דתם אף במחנות ההשמדה, בא הפרופ' המלומד וגילה שאף חילונים שמרו באדיקות במחנות המוות על מצוות אלוקינו... אף בהם התעורר הזיק היהודי במקום הארור ההוא. כשאדם רוצה לא לראות הוא לא רואה. העיקר שלא חרדים הם גבורי המעשה...

יקיר ממלל. "תביא לי עוד חמישים", חזר יהושע תוך שעה ורבע למנהל המכירות. המנהל השתומם אך לא אמר מילה, באמת לא הבין כיצד הצליח יהושע המגמגם למכור עשרים ספרי תנ"ך בתוך זמן כה קצר. לאחר שעתים חזר יהושע וביקש כמות נוספת והפעם של מאה ספרים, ובסוף היום אתם מנחשים לבד שהוא העמיס מאתיים ספרי תנ"ך להתחיל למכור אותם למחרת. המנהל קרא לו לצד ובעדינות אמר: "תראה יהושע, אתה סוכן מכירות מוצלח. לא נראה לי שהיה מישוהו כמותך בשורותינו, אבל מכיון שאתה מגמגם כבד ולא האמנתי שתצליח, אני רק רוצה לדעת שאתה מוכר את הסחורה באופן חוקי והגון". "וודאי אדוני", השיב יהושע בחיוך, "אני בסך הכל מודיע לבעלי הבית שאם לא יסכימו לקנות מידי את התנ"ך, על מנת שישתכנעו לקנות - אקרא באוזניהם את כולו". התורה הקדושה מספרת לנו שמשוה רבינו - הגואל הראשון של העם היהודי וזה שקיבל עבורו את תורת ה' - היה מגמגם וכך הוא אומר על עצמו "ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים". הסיבה להיותו מגמגם הייתה בעת שפרעה השתעשע עם "נכדו" משה, ותוך כדי משחק הוריד משה את כתרו של פרעה וחבש אותו לראשו. החרטומים יעצו לפרעה להרוג את משה, משום שגניבת הכתר מלמדת שכשמשוה יגדל הוא ימרוד בו. דעותיהם של המתנגדים להריגת משה היו הגיוניות יותר, הוא תינוק ואינו מבין מאומה. החליטו להעמידו במבחן ולראות מה יעשה: שתי קערות הונחו לפני משה התינוק, האחת הכילה זהב ויהלומים והשנייה הכילה גחלים לוחשות. בא מלאך משמים, הסיט את ידו של משה לגחלים וכך ניצל.

מדוע התורה טורחת לספר לנו דבר זה? רבינו ניסים בדרשותיו על התורה, מבאר שזה כדי שלא יטענו אנשים במהלך השנים שהסיבה שהסכימו בני ישראל לקבל תורה ממשוה, היא מכיון שהוא היה רטוריקן בעל כושר דיבור שאין שני לו. משום כך הדגישה התורה שמשוה רבינו היה גם כבד פה וגם כבד לשון, כך שלא מחמת נאומיו שמעו אליו בני ישראל, אלא רק מפני שהייתה זו אמת לאמיתה. מעניין לציין שאונקלוס, מתרגם התורה, תרגם את המילים "ערל שפתים" - "יקיר ממלל", לאמור: כבד דיבור. צדיקים הסבירו שאונקלוס רצה לציין בפירושו משמעות נוספת: שהדיבור יהיה יקר לאדם.

בימי נדודיו של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין - ה"חפץ חיים" בעיירות, היה מוכר את ספריו שחיבר בענייני שמירת הלשון, וכן היה מוכיח את עם ישראל לשוב בתשובה מהנהגות לא טובות שנשתרשו בהם. באחד הימים ישב רבי ישראל מאיר עם רב נוסף במסעדה יהודית וסעדו את ליבם. משניגשה בעלת הבית לשאול האם האוכל בסדר, ענה החפץ חיים שהכל מצוין. הרב שסעד עימו אמר "היה טוב אם היה מעט יותר מלח בתבשיל". כשהלכה בעלת הבית החוויר החפץ חיים והוכיח את הרב בעדינות: "מה עשית? כעת תלך האשה למבשלת - שהיא מן הסתם אלמנה - ותגער בה קשות על שלא שמה מספיק מלח לרבנים הנכבדים. אולי", הדגיש החפץ חיים, "היא אפילו תפטר אותה". הרב שישב לידו גיחך ואמר לו: "כבודו מגזים. בסך הכל אמרתי שחסר מלח". נָטְלוֹ החפץ חיים בשקט למטבח המסעדה ושם נוכח הרב לראות ש"נבואתו" של החפץ חיים כמעט התגשמה במלואה, העובדת שהייתה אלמנה, עמדה על סף פיטורים ובעלת הבית לא הפסיקה מלגער בה. מיד נכנס הרב למטבח וביקש בכל לשון של בקשה מהמסעדתית שלא תפטר את הטבחית, "קורה", אמר הרב, "ששוכחים לשים מלח. אבל האוכל עדיין נהדר". אחד הדברים שאנו מצטערים עליהם יותר מאשר על דברים אחרים במהלך חיינו, הוא נושא הדיבור המיותר. מילה שאמרנו לא במקום, משפט פזיז שלא חשבנו עליו די הצורך, כבר לימדנו שלמה המלך באמרתו המפורסמת: "החיים והמוות ביד הלשון". ייתכן שרצתה התורה ללמדנו בכך שסיפרה לנו את היותו של משה רבינו כבד פה וכבד לשון, מסר חשוב: המגמגם, אינו מוציא משפטים בקלות מפיו, לכן הוא חושב פעמים מספר מה הדרך הטובה ביותר לבטא את רצונו בקלות. כדאי לנו להתאמן על כך שהדיבור היוצא מפיו יהיה "יקר" לנו, כי אחרי שהוא יוצא מהפה כבר קשה מאוד להחזירו.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד', וארא אל אברהם וגו' וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען (ו, ב - ד). מובא בעיר דוד יש לומר

בהקדמה מה דאיתא במדרש רבנו בחיי שהשם שקי מורה שתולה הקב"ה לאדם על חטאיו וממתין לו עד שיעשה תשובה או יביא קרבן או נקרא בשם של שקי, הנה מקשה הרא"ש איך הקב"ה מקבל תשובה על חטא אנושי הרי מתחילה היה נראה ואחר כך על ידי החטא נדחה, וקיימא לן (סוכה לג): נראה ונדחה אין חוזר ונראה, ואיך חוזר ומקבל מהאדם תשובה להיות חוזר ונראה, ותיירץ בעלי חיים שאני ואדם נקרא בעלי חיים מה שאין כן בהמה דלמיתה אזלי. והקשה ואם תאמר הרי סוף כל אדם למות אחר קצבת שנותיו ואם כן דינו כבהמה, ותיירץ שאני אדם לפי, שהוא מעותד לקום לתחיה לעולם הבא לכן מיתתו אינו נחשב לכלום, עוד איתא (סנהדרין צ:): "אשר נשבע ד' לאבותיכם לתת להם" (י) לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה, וז"ש וארא אל אברהם וגו' בקל שקי היינו שבא להורות שהקב"ה תולה לאדם עד שיעשה תשובה אז יביא קרבן, וקשה הרי נראה ונדחה אין חוזר ונראה, וא"ל כתירוץ הרא"ש שבעלי חיים שאני שהרי האדם לא נקרא בעל חי כיון שסופו למות לזה אמר הכתוב "וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה אם כן מאחר שהאדם יעמוד לתחיית המתים נקרא בעל חי ממילא הוא אינו נראה ונדחה לכן הקב"ה תולה לו על חטאיו עד שיעשה תשובה ויכופר לו.

מובא באמרות משה להרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ב). פרש"י וארא אל האבות, אבות לשון רצון כמד"כ (בראשית כד, ה) אולי לא תאבה, איך באווייז זיך צו די וואס ווילן מיך. (אני מתראה לאלו שרוצים וחספאים בי).

וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב (ו, ג) רש"י מפרש פסוק זה: "וארא" - אל האבות. נשאלת השאלה: כלום לא ידענו, שאברהם יצחק ויעקב קרויים "אבות"; מה אפוא מוסיף לנו רש"י בדבריו כאן? הסביר עניין זה הצדיק העממי, רבי מאירל מפרימישילן: רש"י הקדוש מתכוון להדגיש בפנינו, שהקב"ה לא נראה ליצחק משום שהוא בנו של אברהם, והתגלותו ליעקב לא באה משום שהוא נכדו של אברהם; אלא "וארא אל האבות" - כל אחד מהם הוא "אב" לעצמו ומכוח זכותו ומעמדו שלו זכה לדבר עם השכינה.

מובא בחת"ם סופר וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). פירש רש"י דבר אתו קשות. נראה אף על פי שדבר אתו קשות, מכל מקום שכרו אתו ופעולתו לפניו, כי משוה רבינו ע"ה הבין וידע כי לא נכון לדבר כן עם הקב"ה למה הרעות וגו' למה זה שלחתי והרע לעם הזה והצל לא הצלת (שמות ה, כג), וראוי היה להעניש על זה, אך להיותו מוסר גופו וגם נשמתו עבור ישראל להצלתם ולרחם עליהם, השליך נפשו מנגד ודבר קשות והטיח דברים, ובזכות זה זכה למה שלא זכו האבות, כי הם לא יכלו לעשות ככה כי לא עליהם ציבור לנהגם, על כן הם לא זכו כי אם לאספקלריא של קל שדי, ומשה רבינו ע"ה זכה לאספקלריא של אני הוי', והיינו וידבר אלקים אל משה דבר קשות על שאמר למה הרעות, וחזר ויאמר רכות אני הוי', מעתה תזכה לאספקלריא של אני הוי'.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). ביאר הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע פירש רש"י דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה. הנה הרב הקדוש הרבי ר' ברוך ממעזיבעז נבג"מ אמר: אך טוב לישראל ואלקים לברי לבב (תהלים עג, א), פירוש, שלישראל יהיה אך טוב, ואלקים - היינו אם ח"ו יתעורר מדת הדין, לברי לבב, יחול על ראשי ועל אחי מסדילקב [בעל "דגל מחנה אפרים"], עכ"ל הטהור, (ראה בוצינא דנהורא עמ' פג), שאי אפשר להאדם לבוא לבחינת צדיק הדור רק על ידי שמוסר נפשו עבור ישראל, ומקבל על עצמו כל הדינים הנמתחים עליהם. וזה שאמר משה רבינו ע"ה למה הרעות לעם הזה, והפליאו כל המפרשים איך ידבר משה רבינו ע"ה כדברים האלה לפני השי"ת. אמנם משה רבינו ע"ה טען טענה צודקת לפני הקב"ה, רבש"ע בזה ששלחתינו בשליחות לישראל להוציאם ממצרים עשית אותי בחינת צדיק הדור, ומעתה שייכים לי כל הצרות והיסורים שנמתח עליהם ולא להם, וזה למה הרעות לעם הזה דוקא, למה שלחתיני, היינו כיון ששלחתיני מגיעים לי היסורים כנ"ל ולא לעם

הזה. וזה שפירש רש"י דבר אתו משפט, דבר לשון הנהגה, על דרך דב"ר א.ח.ד לְדוֹר (סנהדרין ח, א), אתו משפט, אתו דייקא, שהשי"ת התחיל מעתה לדבר ולנהג אתו את המשפט, היינו היסטוריים על שהקשה לומר למה וכו'.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד', וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ב). אמר הגה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זצ"ל דהנה יש צדיק בחינת מבטל דינים, ויש צדיק אשר בכחו להמתיק דינים בשרשן, אשר על ידי זה יוכל לפעול רחמים להשפיע כל טוב על ישראל, כי הצדיק המבטל דינים אין בכחו להשפיע רחמים, כדאייתא בגמרא (ע"י תענית ח, ב) תרי מיילי מן שמיא לא יהבי, ודי בזה אשר הוא מבטל דינים והגבורות, והצדיק אשר ברצונו להשפיע רחמים על ישראל מוכרח לקבל כל הדינים מכלל ישראל על עצמו ואין לו שום עסק בביטול דינים רק בהשפעות רחמים על כל ישראל. והצדיק אשר הוא מנהיג הדור מוכרח הוא למסור נפשו עבור כלל ישראל, אזי ביכולתו להשפיע רחמים על כלל ישראל, וכמו דאייתא בשאול המלך בחירי ד' נקי מכל חטא כבן שנה כדאייתא (יומא כב, ב), וכיון שאמר לשמואל הנביא כששאלו (שמואל א' טו, יד) מה קול הצאן אשר באזני, השיבו אשר חמל על מיטב הצאן (שם טו), והשיב לו שמואל (שם כח) עבור זה קרע ה' את ממלכתך ונתנה לרעך הטוב ממך, וזהו דוד המלך ע"ה אשר מסר נפשו עבור כלל ישראל בעת הדבר, ואמר (שמואל ב' כד, יז) תהי נא ידך בי ובמשפחתי ואלה הצאן מה עשו, ולכן נמשך מלכות בית דוד לעולם. וזהו כוונת הכתוב וידבר אלקים אל משה, דבר לשון הנהגה, לשון דב"ר א.ח.ד לְדוֹר (סנהדרין ח, א), כי משה רעיא מהימנא היה לו מסירות נפש עבור ישראל כמו שכתוב (שמות לב, לב) ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, והנהיג מדת הדין שהוא משם אלקים על עצמו, ויאמר אליו אני ה', אמירה מלשון המשכה, ואז היה ביכולתו להמשיך רחמים על ישראל.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). מובא בבית משה"ל להגה"ק רבי משה אליקים בריעה מקאזניץ זצ"ל להבין מלת אליו, דלכאורה הוא כמיותר. והנראה, כי הנה וידבר לשון הנהגה, מלשון דב"ר א.ח.ד לְדוֹר (סנהדרין ח, א), והרצון בזה, כי מאתו לא תצא הרעות (ע"פ איכה ג, לח), ולכן דיבר והנהיג את בחינת אלהים ודין, אל משה, שהיה הדינים בידו להטותם לאשר יחפוץ. ואל תדאוג כי בהדי הוצא לקי כרובא (ב"ק צב, א) לבל יגע הדין בעם ה', לכן ויאמר אליו, ר"ל אליו ולהטפלים ודבוקים בו, אני ה', בבחינת הוי"ה ורחמים תמיד.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). מובא בתורת אמת להגה"ק רבי לייבל איגר מלובלין זצ"ל הנה מהידוע כי הש"י חפץ חסד הוא, וחסד ורחמים מלא כבודו, ובפרט על בני ישראל אשר כאב את בן ירחמם, וכל עסקיו עמהם המה רק חסד ורחמים אף בשעה שנראה כמו עת צרה ח"ו, הכל הוא טובתם ממש, כמו בעת ירידת הגשם לטובת הארץ להולידה ולהצמיחה, שבבואו מטריד ומפחיד את הבריות בקולות ורעמים, ועיקר תכונתו הוא להרות הארץ לטובת האדם, כן גם כל דרכי הש"י עם נפשות ישראל, רק להיטיב להם אף במה שנראה לגבורות. וזה נרמז במאמר הזה, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה', היינו שהדיבור המורה על דינא קשיא, הוא הוא האמירה שמורה על רכות, והשם הק' אלהים המורה על מדת הגבורה הוא בעצמו הרחמים והחסדים הנרמז בשם הוי"ה ב"ה. וזהו לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, כי עיקר צעקתם וקוצר רוחם במצרים היה על היותם משועבדים ועבדים, וחשבו שלסבת זה לא יוכלו לקבל עליהם העול מלכות שמים, וכמאמר חז"ל (חגיגה ד, א) עבד פטור מן הראיה, שנאמר את פני האדון ה' מי שאין לו אלא אדון אחד יצא זה כו', היינו כנ"ל, שבהיותו משועבד תחת מי, אינו יכול לקבל עליו עול מלכות שמים בשלימות. וזה שנאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה', היינו שתאיר זאת בלבם כי אני ה' מלכם, ובכל מקום שהם, המה משועבדים תחת עול מלכותי אשר בכל משלה (ע"פ תהלים קג, יט), ולזה מורה תיבת אני הרומז לבחינת מלכות (ע"י זוה"ק כי תצא רעו, א), כמו שנאמר (דברים לב, לט) ראו עתה כי אני הוא וגו' אני וגו' ואני ארפא

וגו', וזהו והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, כי זאת היא עיקר ההוצאה מסבלות מצרים שיכירו וידעו שגם בכל אנקתם הנה משועבדים הם תחת עול מלכותו יתברך בכל הדברים ומאורעות הנכללים בפסוק ראו עתה וגו'.

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). מובא ב"זהב שבא", הגה"צ רבי שמעון גרינפלד זצ"ל במדרש (שמו"ר ו, ב) אלקים למצריים היינו במדת הדין, ואני ה' במדת הרחמים לישראל. יתבאר על פי מה שכתבנו למעלה שטענת משה שטען (ה, כב) למה הרעתה לעם הזה, לא היתה כוונתו על מיילי דגופא בלבד, אלא במה שהיה להם רעה על ידי שליחות זה אף בענין אמונה, שהרי מתחלה כשבא משה לישראל בשליחות הקב"ה שהקב"ה פקד אותם לגאלם, כתיב (ד, לא) ויאמין העם כי פקד ה' את בני ישראל, וכתיב (שם) ראה את ענין ויקדו וישתחוו, הרי שהיה להם אמונה בהשי"ת ובטחו בו, ושוב כאשר ראו שלא הוטב מעמדם כלל, אדרבה אמר פרעה תכבד העבודה על האנשים (ה, ט), שוב פסקה האמונה ובטחון שלהם, שהרי אמרו (שם כא) ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחינו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגני. וכן בפרשה זו כתיב (ו, ט) וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, והכוונה בזה, הוא ממה שראו שלאחר שבא משה אל פרעה ניתוסף עבודה קשה עליהם לכן לא שמעו אל משה ואבדו האמונה והבטחון הקודם. אך, הרי מי גרם דבר זה, רק פרעה והמצרים, אם כן הדין נותן שאותו העונש המגיע על זה יחול על הגורם, וממילא שוב ראוי ישראל לגאולה כמו שהיו ראוי מקודם לזה בזכות האמונה, כמו שפירש רש"י בשלח (יד, טו) שאמר הקב"ה כדאי הם ישראל לגאול בזכות האמונה שהאמינו בו. וזהו שאמר במדרש ר' יוסי בר' חנינא אמר אלקים על המצרים, היינו הדין על אותו החטא שאבדו ישראל הבטחון ואמרו ירא ה' עליכם וישפוט, הניח הקב"ה על המצרים. אני ה' על ישראל, היינו עם ישראל נהג במדת הרחמים שלא חשב להם כלל לחטא, כיון דכבר נתן העונש מן חטא זה על המצרים, והבן.

מובא בקול שמחה, הרבי ר' שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב). פירוש רש"י, [על] שאמר לו (ה' כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך, לכן דבר אתו משפט. במדת הדין, נגד צבאי מעלה. להיות הכל ביושר ובמשפט. והבן. ויאמר אליו אני ה'. אמירה, בחשאי. אליו, דייקא. לך בעצמך, אני ה'. עמך, אני ברחמים. ודו"ק.

וידבר אלקים אל משה (ו, ב). דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה (רש"י). מובא ב'פנים מאירות' (פרמישלאן) הגה"צ רבי יואל אשכנזי זצ"ל אב"ד דק"ק זלאטשוב, כיהן ברבנות בצעירותו, כששמו עדיין לא הלך לפניו בעיירה קטנה ולא נודעת, משם היה נודע מדי פעם בפעם אל רבו הק' הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע. בראשית כהונתו שם, לא מצא שוחט הקהילה חן בעיניו, ורצה להעבירו ממשרתו, הלה, שגם כן היה נמנה על חסידי פרמישלאן, נשא רגליו ונסע אל הרבי ר' מאיר'ל, והתאונן לפני רבו שהאב"ד דקהלתו רבי יואל לוקח את לחמו ממנו, ואין לו לפרנס את ביתו ולתת לחם לפי הטף. שלח הרבי שליחות אל האב"ד רבי יואל, שיואל בטובו לעיין שוב בדינו של השוחט, כדי להחזיקו במשרתו, ולא להרחיקו. חזקה עליו מצות רבו, ורבי יואל עיין שוב במעשי השוחט, אך לא מצא עליו שום צד זכות בכדי לחזור בו מדינו, ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות' (סנהדרין ו:ו) גמר את דינו, והעביר את השוחט משחיטתו, למרות פקודת רבו הק', אולם מני אז היה ירא לנסוע לפרמישלאן, פן ירבה הרבי בהקפדתו עליו. לימים התדפקו על דלתי ביתו שני סוחרים נכבדים, שבאו מעיר רחוקה, להתדיין לפניו בדין תורה, לתמיהתו כי רבה מה ראו על ככה לנסוע ולבוא דווקא אליו, ולא בחרו בדיינים רבניים גדולים ומפורסמים ממנו ענהו הסוחרים, שחסידי פרמישלאן המה, ורבים הק' ציווה עליהם לבוא להתדיין לפני ר' יואל אשכנזי. כיון שכן, שמע טענותיהם וגמר דינם לשביעות רצונם. אחר הדברים האלה, בראותו כי עדיין חנו נטוי לפני רבו הק', החליט שוב לנסוע לפרמישלאן, ובעמדו לפני רבו, העז ושאל את הרבי למה בחר דווקא בו, לדון את דינם של שני

הסוחרים . פתח הרבי ר' מאיר'ל את פיו ואמר: מצינו ברש"י פר' וארא על הפסוק, "וידבר אלוקים אל משה דבר אתו משפט", על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה, וכך הם פירוש הדברים, הקב"ה א"ל למשה, מעתה שאמרת למה הרעותה, בדין ובמשפט ראוי להיות מנהיג דובר (מלשון ידבר עמים תחתינו (תהלים מז, ה) וברש"י שם מנחם חברו לשון הנהגה) לבני ישראל, כי הראית את תקיפותך בהנהגתם עד שיוכלת לדבר קשות ולהטיח דברים כלפי מעלה, כביכול מרוב דאגתך על צאן מרעיתך, וזהו 'דיבר אתו משפט' במשפט תהיה מנהיג על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה. גם אני, סיים הרבי את דבריו בראותי את תקיפותך בדיני שמים, שהעברת את השוחט ממשרתו למרות פקודת רבך, הרי בזה הראית שראוי אתה לאותה איצטלא, וראוי להיות מורה הוראה בישראל.

מובא באוהב ישראל וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ד' (ו, ב).
ופירש"י ז"ל דבר אתו קשות. לכאורה דיוקו של רש"י ממה שהוזכר כאן לשון וידבר אלוקים. כי דיבור הוא לשון קשה. וגם שם אלהים מורה על דין וגבורה ותוקף ובעל היכולת ליפרע מעוברי רצונו כנודע. וא"כ קשיא סוף הפסוק שנאמר ויאמר אליו אני הוי'. שזה מורה על רחמים גמורים. כי ויאמר הוא לשון רך. וגם שם הוי"ה ב"ש. הוא כולו רחמים. ואיך דייק רש"י מכאן שדיבר אתו קשות. ונראה דרש"י אזיל לשיטתו שפי' בסוף הפרשה שלמעלה מזו, על פסוק (שמות ו, א) "עתה תראה אשר אעשה" וגו'. עתה תראה גו' אבל במלחמות ל"א מלכים לא תראה. וזה הדבר היה בודאי קשה בעיני משה שלא יזכה לראות את הארץ הקדושה. לזה דייק רש"י שפיר שמה שהתחיל כאן וידבר אלוקים על שדיבר אתו קשות. ובסוף הפסוק מרמוז שגם זה לא היה מצד הדין רק אדרבה זה היה מצד הרחמים ואהבה גמורה וחיבה יתירה נודעת לו. ר"ל שהש"י הודיעו אז הטובה הגדולה שיגיע לישראל מזה כמאחז"ל (איכ"ר ד) על פסוק מזמור לאסוף כו' (תהלים עט, א) קינה מבעי ליה, אלא לפי ששפך הקב"ה את חמתו על העצים ועל האבנים. אבל אם משה רבינו ע"ה היה מכניס את ישראל לארץ ישראל. אז היו כל אויביו נופלים לפניו והיה כלא היו. והיתה הארץ כבושה לפני בני ישראל באין פוצה פה. ואז היה משה רבינו ע"ה בונה הבית המקדש בעצמו. כמ"ש בפרשת ראה (דברים יב, י). "והניח לכם מכל אויביכם מסביב גו' והיה המקום", ולזה לא היה באפשרי אז להחריב את הבית המקדש שהיה מעשה ידי משה. והיה מוכרח כביכול לשפוך חמתו על שונאי ישראל, נמצא שזה הדבר היה באמת טובה גדולה בעיני משה רבינו ע"ה שיציל במיתתו את כל ישראל. וזאת היתה מדתו מעולם למסור נפשו עבור בני ישראל. מעתה מתוך דברים אלו הנראים זרים לעין הרואה נתגלה למשה גודל האהבה והחסד והרחמים גמורים הנצמחים מזה לכל ישראל. זהו ע"ד הפשוט. ויש עוד טובות פנימיות כמוסים ונעלמים בזה כמבואר בספ"ק. וזה שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי כז, ה) "טובה תוכחת מגולה" גו' אשר ע"כ חייב אדם לברך על כו' בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה (ברכות נד). וכנ"ל, והנה כתיב (איכה ג, לח) "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב". היינו כאשר בא אל האדם איזה סיבה לא טובה וצרה ודחקות ח"ו. הכל הוא לטוב לו. אך טוביה גנוז בגוויה. וכל איש מזרע ישראל מחויב להאמין בזה שהכל הוא לטובתו מאת השם יתברך ויתעלה. אשר דרכו להיטיב לברואיו ובפרט לזרע ישראל עם סגולתו. אך כעת הזאת עדיין לא נתגלה הטובה והחסד ההוא. והוא טמיר וגנוז מחמת שהאיש הלז עדיין אינו ראוי לטוב זה. וכאשר יגיע האדם לשכל ואמונה כזו בלב שלם. אז היה יכול להמתיק מעליו הדין באמונתו השלימה כזו. והיה מבין ומביט וצופה את הטוב והחסד אשר עשה אתו הבורא יתברך ויתעלה בזה. וזה טובה תוכחת מגולה הבאה מאהבה מסותרת, ר"ל מחמת שאהבה וחסד מסותרת וגנוזה בתוכה כנ"ל שבאמת הכל הוא לטובתו.

או יש לומר על זה הכתוב. "טובה תוכחת מגולה", היינו שיכול האדם לעשות מהתוכחת מגולה טובה ולהמתיק מעליו הדינים ע"י האהבה מסותרת. ר"ל ע"י שמאמין באמונה שלימה כי הטובה והחסד טמיר וגנוז בגוויה. ומאתו לא תצא הרעות רק הכל הוא לטובתו. ובוזה מבטל הדינים מעליו. ותפקחנה עיניו והיה רואה ומבין לפעמים הטוב וגודל החסד שימשך לו מזה. והנה הבורא ב"ה וב"ש דיבר קשות עם משה רבינו ע"ה בתוכחת מגולה על אשר אמר ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה ולזה אמר לו

הש"י עתה תראה כו' ודרשו חז"ל אבל במלחמות ל"א מלכים לא תראה עיי"ש. ולזה ירמוז הכתוב, וידבר אלוקים אל משה. היינו שדיבר אליו קשות כנ"ל. מכ"מ ויאמר אליו אני ה'. הוא שם הרחמים והחסדים היינו שאמר לו הש"י הגם שדברתי אליך דברים נראים זרים לנגדך. עכ"ז תדע שאני ה'. היינו כי האהבה והחסד והרחמים גמורים מוסתרים וגנוזים בתוכו. והבן.

אמונה. וידבר אלוקים ויאמר אליו אני ד', וידוע פירוש רש"י שדיבר אתו קשות, על ששאל למה הרעותה, ואפילו שידע שלא שואלים אבל בשביל מסירות נפש עשה זאת. והנה האמונה מוכחת למציאות ד', והקב"ה אומר לו אני ד' ליפרע, והנה אמר הגאון רבי יעקב גלינסקי שליט"א על הפסוק ויקם מלך חדש על מצרים, אשר לא ידע את יוסף. פירש"י עשה עצמו כאילו לא ידע, אמרי במדרש (שמות רבה א, ח) וכי לא היה מכיר את יוסף? אמר רבי אבין. משל לאחד שרגם אוהבו של מלך, אמר המלך: התיזו את ראשו, כי למחר יעשה בי כך. לכך כתב עליו המקרא, לומר: היום "אשר לא ידע את יוסף", ולמחר הוא עתיד לומר: "לא ידעתי את ד'" (שמות ה, ב). מי מבין דברי המדרש? "התיזו את ראשו", כזה עונש נחרץ. מדוע, כי הכופר בטובתו של חברו לבסוף כופר בטובתו של מקום. ותמוה, וכי פרעה כפר בטובתו של מקום? והלא בבורא עצמו כפר! לא הודה במציאותו, ואמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ה'". והמדרש מגלה, שבודאי ידע את ה', ודאי הכיר בו. וההתכחשות אליו לא נבעה אלא מכפירה בטובתו. ולמדנו מכאן לכל הכופרים כולם אין בהם מי שאינו מכיר בבורא, אין אדם הכופר בו. יש פורקים עול כפוי טובה, המתרצים עצמם בכפירתם! ונזכיר בענין זה סיפור המדרש (סוף מדרש תמורה): מעשה במין אחד שבא לפני רבי עקיבא ושאל: "העולם הזה, מי בראו?" אמר לו: "הקדוש ברוך הוא". אמר לו: "הראיני דבר ברור". כלומר, הבא לכך הוכחה מוחלטת. אמר לו: "למחר תבוא". למחר בא אצלו. אמר לו רבי עקיבא: "מה אתה לובש?" אמר לו: בגד. אמר לו: "מי עשאו", אמר לו: "האורג". אמר לו: "איני מאמינך, הראיני דבר ברור". כלומר, הבא לכך הוכחה מוחלטת. אמר לו: "ומה אראה לך, וכי אין אתה יודע שהאורג עשאו?" אמר לו: "ואתה אינך יודע שהקדוש ברוך הוא ברא עולמו?" נפטר אותו המין והלך לו. לפני שנמשיך, יש לי שאלה: וכי אמש לא היה אותו המין לבוש? וכי לא יכול היה לומר לו זאת מיד כששאל? אבל אלו היה אומר לו זאת מיד, היה המין עלול לחשב שזו דחיה בעלמא. לכן אמר לו שיבוא מחר, כאלו עליו לחשב יום שלם למצוא את התשובה. שיבין שאין זו סתם דחיה, אלא זו התשובה המוחצת. וכמו שהמשיך המדרש: אמרו לו תלמידיו: "מהו הדבר ברור?" מה ההוכחה הנצחת אמר להם: "בני, כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת מודיעה על הנגר, כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שבראו אשרי האיש אשר לבו מלאו להתבונן במעשיו [של הקדוש ברוך הוא, כדי] להכיר [על ידם] אח בוראו, כי מוצאו מצא חיים, ויפק רצון מה! העולם מודיע על בוראו. אבל ידיעה זו מחייבת, לפיכך יש הממאנים להודות בה.

ואספר הזדמן לי לשוחח עם איש מדע חלוני, שאמר בגובה לבו: "אני איני מאמין אלא במה שעייני רואות". עוד אחד מהמתבצרים בכפירתם. חקרתי: "בן כמה אתה?" אמר: "בן חמשים, למה?" אמרתי: "מוזר, אבל אולי יש הבדל בין נערים לנערות"... אמר: "איני מבין". אמרתי: "אסביר. זה מעשה שהיה בתקופתי, ברוסיה". המפקח נכנס לכתה, מלווה במנהל, והמורה בקש להרשים אותם בפקחותו. אמר לתלמידים: אתם רואים את החבר המפקח" צעקו כולם: "כן!" "אז המפקח קים. ואת החבר המנהל, "כן", צעקו כולם. סיכם: "אז גם הוא קים. ואותי "כן". והסיק: "אז גם אני קים. ואת החלון, והדלת. שאגו: "כן", והסכים: "אז גם הם קיימים. ואת האלקים?" "לא", ענו. ובקש להסיק.

קמה ילדה קטנה בת שמונה, ואמרה לכולם: "אתם רואים את החבר המפקח והחבר המנהל והחבר המורה, "כן", ענו כולם. "ואת השכל שלהם, אתם רואים?" "לא", ענו במקלה. "אז סימן שאין להם שכל", ענתה בתרועת נצחון. ילדה בת שמונה, ואתה בן חמשים. אבל, אולי יש הבדל בין שכל של ילדה לשכל של גבר, איני יודע... הכלל, מציאות הבורא מוכחת מהבריאה, וההתכחשות לו אינה נובעת אלא מהסרוב להכיר טובה.

בכל תחום בחיים ישנו קשר הזוק בין השתדלות להצלחה. ישנן סטטיסטיקות מוכחות ומספרים מאומתים המוכיחים את הקשר הישיר שבין המאמצים שנעשים לבין הצלחת העניין. ככל שאדם רוכש יותר השכלה ויותר חרוץ בעבודתו, משכורתו החדשה תהיה יותר גבוהה. כך הדבר גם בענייני בריאות, זהירות מסכנות ועוד. לקשר שבין ההשתדלות וההצלחה, ישנן שלוש גישות עיקריות.

הגישה הראשונה סוברת שחריצות האדם היא היחידה שמועילה, ש"כחי העצם ידעי עשה לי את התיל הזה" (דברים ח' י"ז), וכפי ששורר המשורר: "למי תודה, למי ברכה? לעבודה ולמלאכה".

הגישה השנייה הפוכה לגמרי, ועל פיה מעשי האדם אינם מועילים במאומה. הכל נגזר משמים, ולכן אין טעם להשתדל ולעמול, כי מה שנקבע משמים – יקרה בכל מקרה.

לעומת שתי גישות אלה ניצבת הגישה השלישית – גישת היהדות, הסוברת שאכן הכל משמים (כמו הגישה השנייה) אך יחד עם זאת, יש לעשות השתדלות (כמו הגישה הראשונה). אין בכך סתירה, משום שבין השיקולים על פיהם נקבעת ההצלחה, ישנו חוסר הזלזול בהשתדלות מצידנו. ההבדל בין הגישה האחרונה לבין שתי הראשונות הוא מאוד מהותי, משום שעל פי גישה זו ההצלחות בחיינו אינן מסורות בידינו, אך אנו מחויבים בהשתדלות הראויה. לפני שנסביר ונפרט גישות אלו, חשוב לציין שהדברים נוגעים לכל אחד, ואין מי שיכול לטעון שכבר מצא את שביל הזהב. כל סטייה מהגבול הדק של ההשתדלות הראויה והנכונה, עלולה לפגום מאוד בהפנמת עקרון ההשגחה, ולאיש אין חסינות מלסטות במצב מסוים לכיוון זה או אחר...

הגישה הראשונה – כוחי ועוצם ידי. ריבוי ההשתדלות, כידוע, אינו מועיל מאומה במציאות, שהרי מה שהאדם צריך לקבל – יקבל בכל מקרה. ריבוי ההשתדלות לא יעזור לזרז את ההצלחה. משל לאדם שקובע ברז נוסף בדוד מים על מנת להרוויח יותר. ברור שבניית הברז הנוסף לא תוסיף מים, אלא רק תסייע לרוקן את תכולת הדוד מהר יותר.

הקשר בין ההשתדלות להצלחה אינו ישיר, והוא נלמד מפרשת המן. בפרשה זו מבואר שפרנסת האדם והשפע שמגיע לו ניתנים משמים על פי שיקולים רוחניים, ואין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה. אף היום, שדרכי הפרנסה יותר מוצנעים במהלך העולם הטבעי, עדיין ההנהגה היא שאין ריבוי ההשתדלות מועיל. לכן, כתוב בפוסקים (משנ"ב סי' א' ס"ק י"ג בשם הירושלמי), שטוב לומר כל יום פרשת המן, על מנת לזכור שאין ריבוי ההשתדלות מועיל כלל, וזו גם סגולה לפרנסה.

ננסה להמחיש יסוד זה בדרך משל. פעם היה עולה חדש שהגיע חסר-כל לארץ. בהגיעו, הודיעו לו אנשים טובים ורחמנים שיש בעיר בית תמחוי בו יוכל לקבל מזון לסעוד את נפשו. הלך אותו עני לכתובת שנמסרה לו, אך טעה והגיע לבניין הסמוך. כשדפק בדלת ושאל את בעל הבית האם כאן מחלקים מזון חם, הבין בעל הבית שקרתה כאן טעות, אך במקום להעמידו על טעותו החליט לנצלו ואמר לו: "אכן מחלקים כאן מזון, אבל לא לגמרי בחינם, צריך קצת לעבוד...", והחל לתת לו משימות ניקיון שונות. כשסיים העני את כל משימותיו, אמר לו בעל הבית שכעת הוא רשאי ללכת לבניין הסמוך לקבל את מזונו. העני, בתמימותו, חשב שכך היא הפרוצדורה, וגם למחרת חזר לעבוד אצל בעל הבית לפני שהלך לבית התמחוי...

כך גם בנמשל: ישנם דברים שנקצבו משמים, ונכון שצריך השתדלות, אך מי שמרבה מידי בהשתדלות דומה לאותו עני שהולך לעבוד קודם שמקבל מחייתו מבואר העולם הזן ומפרנס לכל. מי שחושב שההצלחה נקבעת על פי מעשיו ומסורה בידו, נתון לסכנה עצומה בכך שירבה מדי בהשתדלות, ובכך יפסיד שני דברים מהותיים: ראשית, הוא מחנך את עצמו שלא בורא העולם הוא הקובע והגוזר, אלא הוא השולט בהצלחותיו. במקרה של חוסר התאמה בין הרצוי למצוי (כשלו, פספוס, החמצה וכד'), אדם כזה, שבטוח שההצלחה תלויה בו ובמעשיו, יחוש תסכול ומרירות רבה, אשר יבואו לידי ביטוי בכעס, ייאוש וכו'. כמו כן, אדם שחושב שההצלחה תלויה במעשיו והוא השולט על הצלחותיו, עלול לנהוג בדרכים פסולות על מנת להשיג את מטרותיו, ובזמן ניסיון לא יימנע מגזל, לשון הרע, ושאר הנהגות רעות.

הגישה השנייה – הכל נגזר מלמעלה. מספרים על אדם שסירתו טבעה בלב ים. הוא היה אדם רוחני ונוכח כבר מזמן שהכל קורה רק ברצון בורא העולם ורק אליו יש לפנות על מנת להינצל. אכן, בזמן שהסירה החלה לטבוע הוא

החל להתחנן בדביקות לפני בורא עולם שיציל אותו. כעבור זמן מה הגיע סירת הצלה, אך הוא סירב לעלות עליה כדי שלא יטרידוהו בתפילתו. כעבור שעה הגיע גם מסוק, אך שוב ידידנו סירב לעלות עליו. כמו כן שכעבור זמן קצר הוא טבע, והגיע לשמים מלא תרעומת על כך שלא הצילו אותו. ענו לו בשמים: "אוויל שכמותך, שלחנו לך גם סירה וגם מסוק, מה עוד אתה רוצה?". לאחר חטא אדם הראשון נוצר קשר בין ההשתדלות לפרנסה, כמבואר בפסוק (בראשית ג' י"ט): "בְּזַעַת אֶפְיֶיךָ תֵּאָכַל לֶחֶם". לכן, יש גדרי השתדלות המקובלים במקום ובזמן, ואין למעט בהם. מי שרוצה לשבוע אך מסרב לאכול, רוצה להתפרנס אך יושב בביתו בחוסר מעש, רוצה להבריא אך לא הולך לרופא ונוטל תרופות, רוצה להישמר מכל מיני סכנות אך לא נוקט באמצעי זהירות על מנת להרחיקן ממנו, הרי הוא מזלזל בהשתדלות הטבעית ואין זו ההנהגה הרצויה. משום שנקודה זו הינה מאוד מהותית ויסודית, הדגישה אותה התורה, וציוותה מפורשות להישמר מהסכנות. הגישה היא, שעל אף פי שהבורא משגיח בפרטיות על מקרי האדם, צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם. בורא עולם הטביע את המציאות באופן כזה שיש מקומות סכנה, ואם האדם מביא עצמו למקומות שכאלו הרי הוא מזלזל ומתעלם מציווי הבורא. מקומות הסכנה יותר קרובים להפסד משאר המקומות, ולא כמו אותם המתחסדים לומר כי יכולת ה' שווה בכל מקום להיטיב ולהרע (דרשות הר"ן דרוש ד'). בשעה שנמצא אדם במצב כזה של סכנה, בודקים את מעשיו. אם הם ראויים, מצילים אותו, אך אם מעשיו אינם ראויים (ומי אינו נמצא בקטגוריה הזו) או שלא יצילוהו, או שיעשו לו נס וינכו לו מזכותיו (כמבואר בגמרא באריכות). לכן, יש לעשות השתדלות שלא להגיע למקום סכנה.

הגישה השלישית – השתדלות טבעית. גישת היהדות סוברת שההצלחה נמצאת רק בידי בורא העולם, אך חלק משיקוליו נקבעים על פי מעשיו, והוא מצפה שלא נסמוך על הנס אלא נעשה את השתדלות הראויה באותו תחום. אין ראוי לזלזל בחוקי הטבע, משום שמה שאנו קוראים "טבע" הוא, למעשה, הרצון היותר מתמיד של בורא העולם. הנהגה זו נלמדת עוד מזמנו של יעקב אבינו. כאשר שלח את בניו בפעם השנייה למצרים, לא סמך על הנס, אלא שלח עימם מתנות וכסף, ורק אז אמר: "מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפילה, הריני מתפלל עליכם". גם קודם המפגש עם עשו לא סמך יעקב על הבטחת הקב"ה, אלא הכין עצמו גם לדורון ולמלחמה והשתדל בהצלחה בכל יכולתו. למרות שבמבט שטחי הקשר בין ההשתדלות להצלחה נראה ישיר, מבט מעמיק יותר מגלה שרצון ה' הוא האחראי היחיד להצלחה, וביצוע ההשתדלות הינו רק תנאי ואמצעי (כמו שבאמת רואים שלפעמים אדם עושה מאמץ בכיוון אחד, והישועה מגיעה מכיוון אחר). אלא שעדיין יש להבין את ה"פשרה" הזו, שהרי יש כאן, לכאורה, סתירה: מבחינה פנימית צריך האדם להאמין שהכל בידי שמים ולכן אין הוא קבלן של הצלחותיו, ומבחינה חיצונית צריך האדם לעשות את מירב המאמצים ביסודיות ובמקצועיות (כמו הגישה הראשונה), על מנת להצליח. אם בפועל אמור האדם לעשות את מירב המאמצים על מנת להצליח, מה מועיל שבתוך תוכו הוא מאמין שהכל משמים? התשובה היא, שיש בכך שני הבדלים מאוד מהותיים. ראשית, אדם כזה למרות כל מאמציו, מבין שהמטרה לא מקדשת את האמצעים. לכן לא ינהג בדרכים פסולות ואסורות, על מנת להצליח, כגון: גניבה, הכפשות למי שמנסה למנוע ממנו וכו'.

שנית, כיוון שהאדם מבין בשכלו שההצלחה אינה נקבעת על פי מעשיו, הוא לא יחוש תסכול וכעס על שלא השיג את המטרה, וכך לא ישקע בדאגות ובדכאוניות. הוא מאמין בכל ליבו שמאמציו להצליח הינם רק בגדר השתדלות, ושבורא עולם הוא הקובע והשולט בהצלחותיו. כמו כן יש לזכור שהגבול המפריד בין ריבוי ומיעוט ההשתדלות הינו דק מאוד. לכן, יש לשקול בפלס כל פעולה, אם היא נצרכת או מיותרת.

גשר צר מאוד. לרוב האנשים יש נטייה טבעית לחשוב שהם כבר מצאו את שביל הזהב הנכון עבורם. יש לדעת שהחיים הם דינאמיים וזורמים, ואין נוסחה קבועה הנכונה תמיד. העולם מציב בפנינו מצבים שונים בהם תמיד יש צורך בשיקול דעת עד כמה ראויה ההשתדלות. ישנו הבדל מהותי בין ההתייחסות התיאורטית בשכל, או כאשר מייעצים לאחרים, שאז קל יותר

להבין מתי השתדלות מוגזמת ואינה ראויה, לבין בעיות אמיתיות המתרחשות בחיים הפרטיים, שאז קל יותר לסטות ולהרבות בהשתדלות. לדוגמה: מספר אמהות יושבות על הספסל בגינה ולפתע שומעות ילד נופל ובוכה. אמו של אותו ילד נופל רצה אליו בבהלה וחברתה מנחמת אותה: "אל תלחצי, זה נורמאלי וטבעי, הילד יירגע תוך חמש דקות, ובכלל, יש על הילדים שמירה מיוחדת ממרומים". לפתע אותה אמה-מייעצת מגלה שהילד הבוכה הוא ילדה שלה. תוך רגע השלווה והבטחון מתחלפים בבהלה טבעית...

דוגמאות בחובת ההשתדלות. בתחום הפרנסה, ניתן לקחת, לדוגמה, אדם שיש לו חנות מכולת. אדם זה עלול להיסחף לפתוח את חנותו שעות רבות על חשבון אשתו וילדיו, להשמיץ את מתחריו (הגישה הראשונה), או לחילופין, להזניח את השאיפה למקצועיות, הפרסום והשירות האדיב, בהנחה שמה שנגזר – נגזר (הגישה השנייה). הגישה הנכונה היא שאכן מה שנגזר משמים זה מה שיהיה, אך ההשתדלות מחייבת להשקיע בגבולות המקובל בפרסום, בשירות אדיב וכו', ועם כל זאת – להיזהר מאד שלא להשמיץ או להכפיש את מתחריו (השתדלות פסולה), ולא להזניח את ענייני ביתו. זה המקום להוסיף הערה חשובה: ההשתדלות אינה צריכה להיות רק אמצעי פרנסה. יש מעלה עצומה לשאוף שדרכי ההשתדלות יהיו ביטוי לאישיות במהלך של עשייה. לכן, לא דומה מי שעבודתו כמסדר קופסאות שימורים, לבין מי שמצליח להתפרנס מתחום הקרוב לליבו ונותן לו סיפוק אמיתי.

חובת ההשתדלות מוטלת עלינו לא רק בתחומי הפרנסה, אלא גם בתחומים נוספים: תחום הבריאות – נאמר בתורה (שמות כ"א י"ח): "וְיָרֵא יֶרֶךְ פֶּאֶרְךָ". מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות. פירש רש"י: שלא יאמרו הבריות – כיון שהקב"ה הביא את המחלה אזי הוא צריך לקחתה, ואין ראוי שבשר ודם יתערב בענייני הבורא. לכן נאמר שניתנה רשות לרופא לרפאות, ואינו עושה בכך, חלילה, נגד רצון ה'. מכאן שחובה על כל אחד לדאוג ולהשתדל בענייני בריאותו, הן באמצעות שמירת חוקי הבריאות, והן בהליכה לרופא. הישמרות מסכנות – נאמר בתורה (דברים ד' ט"ו): "וְגִשְׁ מִרְתֶּם מֵאֵד לְנַפְשׁוֹ תִּיכֶם", ונאמר עוד (דברים כ"ב ח'): "וְעַשׂ יֵת מַעַקְהָ לְגַגְרָהּ, וְלֹא תֵשׁ יָם דְּמַיִם בְּבִיתָךְ". מבואר בספר החינוך: "אף על פי שה' משגיח בפרטיות על מקרי האדם, צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם כי כך חייבה חכמתו, כי הטבע שהוא מסור בידו, יעשה פעולתו עליו אם לא יישמר ממנו".

בילוי והנאה – יש באדם צרכים גופניים כמו, למשל, צורך במזון. צורך זה מניע אותו לאכול, והאכילה מסבה לו הנאה. בנוסף, ישנם גם צרכים רגשיים, כמו הצורך לקבל הערכה, לאהוב ולהיות נאהב. לכן האדם מחפש בת זוג. כן גם יש לאדם צרכים רוחניים, שהמרכזי שבהם הוא לחפש אחר קרבת הבורא. סוג צורך זה הוא שונה, ובהיעדרו אין תחושת רעב חזקה, וגם ההנאה שלו שונה – יותר דקה, יותר מעודנת, ונשארת לאורך זמן. בכל רבדים אלו עלינו לעשות את ההשתדלות הטבעית המוטלת עלינו, ולא לחכות לניסים. במקביל, אל לנו לשכוח שהתוצאות אינן תלויות בהשתדלות. היהדות אינה שוללת את סיפוק צרכי הגוף. היא גורסת שבאור העולם יצר מנגנוני הנאה על מנת שנשתמש בהם כמנוע לעלייה רוחנית. מי שלא מספק את צרכיו הגשמיים, בזמן שהם כשרים ונצרכים, הרי הוא משחית את כח החיות והשמחה שבו, ולאורך זמן הוא מונע מהכח המניע שלו להגיע לעוצמות גבוהות. כך יש לו פחות אנרגיות לנתב לעבודת הבורא, והוא מפסיד את הפוטנציאל העצום שנתן לו הבורא. כך ממילא גם קטנה היכולת להתקדם ולהתעלות מבחינה רוחנית. בזמן שהוא מדמה את עצמו כגיבור, ימצא את עצמו אחר שנים של מלחמה מתמדת עם התביעות הטבעיות אליהם נפשו מתאוה, כשהוא מרוחק מבורא העולם ולא זכה לקרב את ליבו אליו. זאת משום שבלי שהגוף חש שהוא מקבל את שלו, הלב אינו שותף לדרגות ההשגחה אותם השכל חווה. במצב שכזה ההתקדמות הרוחנית תהיה טכנית בלבד, לא תגרור איתה את הלב, ולא תוביל לאהבה ולדבקות. אנשים רבים הנחשפים לעוצמות של ההשגחה, נוטים לזלול בתחום זה, ובטוחים שדאגה לצרכי הגוף היא מעצת היצר, ולכן הם מזניחים תחום זה לחלוטין. לכן, חשוב להדגיש שגם בזה יש לעשות השתדלות, ולדאוג לצרכי הגוף והנפש, כגון: מוזיקה, טיולים,

תחביבים וכו'. לסיכום, אנו רואים שגישת היהדות לנושא ההשתדלות היא מחד, להשקיע ולעשות את מירב המאמצים להצליח, ומאידך, להאמין באמונה שלמה שלמרות ההשתדלות, ההצלחה מסורה ביד בורא העולם, ובלוי רצונו, שום השתדלות לא תועיל.

וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באיל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ב). אמר לו הקב"ה למשה: חבל על דאבדין ולא משתכחין. הרבה פעמים נגילתי לאברהם ליצחק וליעקב באיל שדי, ולא הודעתי להם כי שמי ה' כשם שהודעתי לך, ולא הרהרו אחר מידותי. אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו', בקש לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בדמים, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליצחק, גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך וגו', בקש לשתות מים ולא מצא, אלא ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו', ביקש מקום לנטות אוהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מידותי, ולא שאלני, מה שמי, כשם ששאלת אתה. ואתה תחילת שליחותי אמרת לי, מה שמי ולבסוף אמרת: ומאז באתי אל פרעה. (מדרש רבה ו, ד). חבל על דאבדין, ולא משתכחין. האבות הקדושים האמינו בה' מתוך נאמנות, ולא הרהרו אחר מידותיו. גם כאשר "מראה העיניים" הראה היפך האמונה, הסתר פנים, חושך – לא הרהרו אחר מידותיו, המשיכו להיות נאמנים לקב"ה, באמונה תמימה. בעוד שמשה רבנו, לכאורה, מאמין רק ל"מראה העיניים", מחזיק הוא באמונה רק אם רואה את הישועה. אולם כשרואה, שמאז בא אל פרעה הצל לא הצלת, מטיח הוא דברים וזועק "למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתי, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה, והצל לא הצלת את עמך". היתכן, שמשה שעליו כתוב "עבד נאמן קראת לו", מתלונן על הסתר הפנים, ואינו נאמן כאבות הקדושים? התשובה הפשוטה היא, שהאבות הקדושים קבלו את הסתר הפנים באהבה ונאמנות, כיון שנגע הדבר רק לחייהם הפרטיים. אולם, משה רבנו, שהיה רועה את צאנו של הקב"ה – את עם ישראל, מחוייב להתאונן על צרתם. אם לא יתלונן, תהיה זו מעילה בתפקידו. נאמנותו הגדולה לה' דורשת ממנו, שלא להסתפק בהנהגה של אמונה. אך אם כנים הדברים, יש להקשות, מדוע, אם כן, נתבע משה רבנו? והנה, משה רבנו נצטווה במעמד הסנה לגאול את עם ישראל ממצרים. עם ישראל במצרים היה במצב מדורדר. לא היה בדרגת אמונה בה', מתוך חושך והסתר פנים, כפי שהאמינו האבות הקדושים. הדרך היחידה להשריש בעם את האמונה, היא על פי "מראה העיניים", להראות להם ישועות והצלחות. אולם, ההנהגה שהונהגה עם בני ישראל במצרים, היתה הנהגה של הסתר פנים. כדי להחזיק מעמד בהנהגה כזו, נדרשה מהעם אמונה גבוהה יותר ממראה העיניים והבנת השכל. אמונה כפי שהיתה אצל האבות הקדושים – אמונה בלא קושיות, אמונה, שהיא נאמנות בלתי מותנית, אמונה באיל שדי. אמונה עליה נאמר "במקום שנגמר השכל מתחילה האמונה". עם ישראל לא הוכשר לעמוד בדרגה זו. זו היתה הסיבה, שמיאן משה רבנו לקבל על עצמו את תפקיד הגואל. אולם, נדרש הוא מה' לקבל את התפקיד. עומד משה ושואל: "הנה, אנוכי בא אל בני ישראל, ואמרתי להם, אלוקי אבותיכם שלחני אליכם, ואמרו לי מה שמו? מה אומר אליהם?". בני ישראל, אומר משה, אינם מסוגלים לקבל אמונה מתוך חושך והסתר פנים, ולכן ישאלו אותי: אם שליח ה' אתה, מדוע יש הסתר פנים? בהנהגה של הסתר פנים ירהרו בני ישראל אחר מידותיו של הקב"ה. הגם, שמשה רבנו עצמו אינו מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, מחוייב הוא לדעת, מה להשיב לבני ישראל כדי שיקבלוהו למנהיג. ותשובת ה': "ויאמר אלוקים אל משה אהיה אשר אהיה" – "אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות". ה' מבטיח, כי עוד יראו גילוי פנים בגלות זו, ואף בגלויות הבאות. ממשיך משה ושואל: "רבנו של עולם, מה אני מזכיר להם צרה אחרת, דיים בצרה זו?". אם אזכיר להם שיהיו עוד צרות והסתר פנים, לא יקבלו את ה' למלך, ואותי למנהיג, שהרי אין הם מסוגלים אלא להארת פנים בלבד. ותשובת ה': "יפה אמרת, כה תאמר אהיה שלחני אליכם". אל תזכיר להם את החושך ואת ההסתר פנים שעוד יבואו, בשר להם רק על ההארה, שתהיה לבסוף. ואכן, משה ואהרן אוספים את כל זקני ישראל – וידבר אהרן את כל הדברים, אשר דבר ה' אל משה, ויעש האותות

לעיני העם. ויאמן העם, וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל, וכי ראה את עניים ויקדו וישתחוו". ואחר זאת, "באו משה ואהרן, ויאמרו אל פרעה, כה אמר ה' אלוקי ישראל, שלח את עמי ויחוגו לי במדבר. ויצו פרעה ביום ההוא את הנוגשים בעם ואת שוטריו לאמר, לא תאספון לתת תבן לעם ללבון הלבנים כתמול שלשום, הם ילכו וקוששו להם תבן. תכבד העבודה על האנשים, ויעשו בה, ואל ישעו בדברי שקר". ראו בני ישראל, שמאז ניגש משה אל פרעה, מונהגים הם בהנהגה של חושך והסתר פנים ביתר שאת. ויפגעו את משה ואת אהרן, ויאמרו אליהם "ירא ה' עליכם, וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להורגנו". שב משה רבנו אל ה', בשליחות עם ישראל, ואמר: "ה' למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתי, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה..." לאמר, שעם ישראל אינו מסוגל לשמוע ולהאמין מתוך הסתר פנים. "ויאמר ה' אל משה, עתה תראה את אשר אעשה לפרעה, כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו. וידבר אלוקים אל משה, ויאמר אליו, אני ה', וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב בא"ל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם". אכן, אנהיג את בני ישראל בהנהגה של הארת פנים. אך, דע לך, שחבל על דאבדיו ולא משתכחין - האמונה האמיתית והשלימה היתה אמונת האבות שהאמינו מתוך חושך והסתר פנים. האמינו כי, בא"ל שדי ולא הרהרו אחר מידותי. ירדת הדורות של עם ישראל דורשת אמונה מתוך הארת פנים, אמונה של גילוי שם ה', אמונה הבנויה על מראה העיניים, שהיא קטנה הרבה מהאמונה של "א"ל שדי", אמונה מתוך הסתר פנים. ואכן, מאותו רגע, נגלה ה' לעם ישראל בהארת פנים גדולה מאוד. עשרת המכות, קריעת ים סוף, עד שעם ישראל ראו את היד הגדולה, והאמינו בה' ובמשה עבדו - היתה זו אמונה המיוסדת על מראה העיניים. חסרונותיה של אמונה זו, התגלו בשעה של הסתר פנים, שעה שבושש משה לרדת מהר סיני, חטא העגל. נמצא, כי התביעה על משה היתה תביעה על כלל ישראל, שלא השכילו להגיע לדרגת האמונה הגבוהה. חבל על דאבדיו.

"ולא שמעו אל משה מקוצר דוח ומעבודה קשה". (ו, ט) "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים". (ו, יב) ואיך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. (רש"י שם) הקל וחומר תמוה. הרי בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה, מה שלא שייך אצל פרעה. מהו, אם-כן הקל וחומר, של "איך ישמעני פרעה"? עוד יש לשאול, כיצד מתיישבת טענת משה על חוסר אמונת בני ישראל, בעוד הכתוב מעיד עליהם "ויאמן העם"? כבר התבאר בסימן הקודם, שאמונתם של בני ישראל היתה רק בשעה שעניניהם ראו השגחה - אמונה של מראה עיניים בלבד. לדרגת אמונה של הסתר פנים, כפי שהיתה לאבות הקדושים, לא הגיעו. כשהגיע אליהם משה בתחילה, עשה לעיניהם אותות, והבטיח להם, שהגיע זמן הגאולה - האמינו. אולם, מאז הרע פרעה לעם, וציווה עליהם, לקושש תבן, לא היה סיפק בידם להתבונן, מחשבתם נאטמה. עמדו בפני הסתר פנים, ואמונתם פגה כלא היתה. אילו היו מתבוננים - היו מאמינים. לא היו נבהלים מהסתר הפנים. ולא היו חשים קוצר רוח מהעבודה הקשה. קוצר הרוח הינו תולדה של חוסר אמונה. אדם שיש בו אמונה, לא שייכת בו תחושת קוצר רוח. חש הוא, שכל דעביד רחמנא לטב עביד. כשנמצאים עם אב רחום וחנון, אין מקום לתחושת קוצר רוח. ואם חוסר האמונה של בני ישראל הביאם לקוצר רוח ואי שמיעה, קל וחומר שפרעה הכופר יאטום את אוזנו משמוע. אם גילוי ה' ב"שם שדי" מכסה את עיני בני ישראל מלראות את ה', קל וחומר שפרעה השבוי בגאווה וכפירה לא יגלה את ה' מתוך הסתר. כשם שאין תרופה לעם ישראל, אלא לראות את גילוי השכינה, בשם ה' כך אין תרופה לגאווה פרעה עד שיגלה מיהו ה'.

מובא במעין השבוע [ח"ד עמ' ר"י]: כשהנאצים כבשו את פולין, נמלטו אלפים לגליציה המזרחית שהיתה בשליטת הרוסים. חסרי נתינות היו, עקורים ותלושים. הודיעו הרוסים, שהחפצים בכך יכולים להירשם ולקבל נתינות רוסית. באו רבים ושאלו את הרה"ק רבי איציקל מפשווארסק זצ"ל. אמר להם: "טובתם של רשעים, רעה היא אצל צדיקים. הימנעו, ואל תתוודעו לרשות". שמעו לקולו ולא נרשמו. בליל שבת קודש כ"ג בסיון ת"ש, ערכו הרוסים מצוד אחר כל אלו שלא ביקשו את האזרחות הרוסית והגלו אותם לסיביר. הייתה זו גזירה איזומה, והם פנו אל הצדיק בטרוניה.

ענה ואמר להם: "שלם אני עם העצה שנתתי, שלא להירשם. ובאשר לעונש ולהגלייה מה אומר לכם, יום זה כ"ג בסיון הוא יום של אורה ושמחה וששון ויקר, ולא יתכן שתתרחש בו רעה!" בשנת ב' אלפים ת"ו לבריאת העולם, נכתבו "האיגרות השניות" על ידי מרדכי הצדיק ואסתר המלכה, להעביר את מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר חשב על היהודים לאבדם, ולתת להם רשות להיקהל ולעמוד על נפשם, להשמיד את כל חיל עם ומדינה הערים עליהם. היה זה "בחודש השלישי הוא חודש סיון בשלושה ועשרים בו" "הרצים רוכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה, ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן, והעיר שושן צהלה ושמחה. ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". ומאז ועד היום זהו יום ישועה, אורה ושמחה וששון ויקר. דבריו היו סתומים וחתומים, והמוני יהודים הועלו על רכבות והובלו לסיביר. שנה תמימה עברה וחורף סיבירי נורא. בסיון תש"א פלשו צבאות הנאצים למזרח גליציה ובעיקבותם פלוגות הקטל שהרגו ולא חמלו, טבחו רבבות, ה' ינקום דמם. היחידים שנותרו בחיים היו אלו ששמעו לדברי הצדיק, וציינו לדעת תורה!

מעשה נורא סיפר הצדיק רבי יעקב מוצפי זצ"ל. למשפחה אחת ארע, שבנם הקטן היה בוכה בצעקות נוראות יומם ולילה, ולא ידעו את סיבת הדבר. פנתה המשפחה לפרופסורים המומחים ברפואה. ואחרי עשרות בדיקות שונות ומשונות, לא מצאו דבר. החלו ההורים לפנות לחכמים בעלי הקמיעין והסגולות למיניהם ולא עלתה בידם מאומה עד שקצו ההורים בחייהם. יום אחד הלכה אמו לשוק ומצאה על הארץ דף חומש. הרימה אותו ואמרה, הרי דף קדוש הוא, אולי הקדוש ברוך הוא ישלח רפואה שלימה לבני על ידי הדף הקדוש הזה. כשהגיעה לביתה ניקתה את הדף מהאבק והניחה אותו תחת הכר שהבן ישן עליו, ונשאה תפילה חרישית: "רבונו של עולם, איני יודעת קרוא וכתוב, אך יודעת אני שדף זה שמצאתי ברחוב, דף של חומש הוא, יהי רצון שיהא דף זה קמיע ועלה לתרופה עבור בני". מאת ה' היתה זאת, שבאותו ערב בפעם הראשונה בחייו, ישן הבן בנחת ובשלוה מרובה ללא הפרעה, בלי צעקות ובכיות. פנה אליה בעלה ושאל לפשר הדבר וכיצד קרה הנס. הוציאה האישה את דף החומש מתחת כר בנה, הראתה לבעלה ואמרה: ראה מה גדול כוחו של דף מהחומש! הבעל, בראותו את הדף, פנה אל אישתו ובהלה: "מה עשית, הלא דף זה מפרשת "כי תבא" וכתוב בו "יככה ה' בשיגעון... ופחדת לילה ויומם... בבוקר תאמר מי יתן ערב"...! ענתה לו האישה: מאין לי לדעת מה כתוב בדף, ידעתי רק שזה דף מהתורה, ואמרת שזכות התורה והשמות הקדושים הכתובים בו, ישלח ה' רפואה שלמה לבני, והנה אתה רואה שזה עזר... הפטיר רבי יעקב מוצפי: ראו מה כוחה של אמונה, שמהפכת מידת הדין למידת הרחמים ואת הקללות הנחרצות לברכות נשגבות! ["ארי עלה מבבל"]

סיפר הגה"צ רבי שלום שדרון זצ"ל: מעשה ביהודי תמים, פשוט וטוב, מיוצאי הונגריה, שהיה דר בבני ברק והיה נוהג להתפלל בותיקין [עם נץ החמה] במנינו של החזון איש. איש זה הצטיין באמונת חכמים פשוטה וטהורה. וכל דבר קטן כגדול, מה יעשה ומה לא, היה שואל בעצת החזון איש. ואכן, החזון איש שהכיר בגודל תמימותו הפשוטה וטוהר לבו, נענה לו בכל דבר. פעם אחת בא היהודי אל החזון איש ביום שישי סמוך לזמן הדלקת הנרות: "רבי" - התאונן הלה - "צינור המים בביתי התפוצץ ומים רבים נוזלים בתוך הבית"...! "ומה ביכולתי לעזור לך?" - מקשה החזון איש - "לך לאינסטלטור והוא יתקן לך את הנזילה". "אבל השעה כבר מאוחרת" - משיב היהודי - "והאינסטלטור לא יתראה לבוא בשעה זו"... שואל שוב החזון איש: "ומה אתה רוצה ממני? מה אעשה לך?" משיב היהודי בכל התמימות: "שיאמר הרבי שהמים יפסיקו לזרום"... נענה החזון איש ואמר: "נו טוב, שהמים יפסיקו לזרום...". בתמימות ובאמונה פשוטה חזר היהודי לביתו, והמים באמת פסקו מלזרום... והנה במוצאי שבת, שוב חזר היהודי לבית החזון איש, והפעם בפיו תלונה הפוכה: "הרב אמר שהמים יפסיקו לזרום, ובאמת פסקו. אבל עכשיו אין לי מים בבית"... שוב נענה לו החזון איש ושאלו: "ומה אתה רוצה עוד?... ענה הלה: "אני מבקש שהרב יגיד עתה שהמים יתחילו שוב לזרום"... לא היסס החזון איש ומיד אמר לו:

"טוב, יהא כך, שהמים יתחילו לזרום שוב..." חזר היהודי התמים לביתו, והמים אכן התחילו לזרום...

בקטע זה נספר על נס לא-יאומן שהתרחש בזמן שירדו גשמים עזים בחודש אייר, בשנה השישית, לפני 28 שנה, והפרטים הופצו על ידי המרכזיה הפדגוגית של מרכז החינוך העצמאי. באותה שנה ירדו הרבה גשמים בלתי-צפויים. היבול בשדות היה משובח מאוד, בשפע עצום. השדות הניבו כמות של פי 3 מהמצופה. והשמחה בשוב בית חלקיה רבתה והתעצמה. אלא, שמשרד החקלאות יצא אז בהודעה תמוהה ולפיה אין להציף את השוק בחיטה, כיון שאז ירדו המחירים... המשרד קבע שיש להשליך יותר ממחצית התבואה לים. בבית חלקיה מיאנו לציית להוראה, וחלק מהחיטה הועברה בסתר לריכוזי האוכלוסיה החרדית. אבל עדיין נותרה חיטה רבה במחסנים, ואז הגיע ה' יתברך והוכיח שגם לו יש מה לומר... באותם ימים ממש התפוצץ הכור האטומי בעיירה צ'רנוביל ברוסיה. כדי לכבות את הלהבות בכור, חפרו הרוסים אפיק חדש באחד הנהרות הגדולים, כדי להזרים את המים ישירות לאיזור הכור בצ'רנוביל. המים אכן הצליחו לכבות את הכור, והמשיכו לזרום לכיוון תורכיה. מים אלה הביאו עימם קרינה מסוכנת לכל המדינות השכנות ובמרכזן תורכיה, שממשלתה אסרה את מכירתם של גידולי החיטה שצמחו בשדות המדינה. התורכים השליכו לים כמויות עצומות של חיטה, והתושבים נותרו רעבים... בתוך כך פנתה ממשלת תורכיה למדינות העולם והודיעה שהיא מעוניינת לקנות חיטה. תושבי בית חלקיה שמעו על פנייה זו ומכרו את כל היבול שלהם לתורכיה, והרוויחו כסף רב. כך זכו לראות בחוש את התגשמותה של הבטחת ה' ו'ציוותי את ברכתי', עוד לפני התקדש שנת השבע.

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב" (ו, ג) אל האבות (רש"י) והרי אנו יודעים שאברהם יצחק ויעקב הם האבות, בעל הכלי חמדה מסביר ע"פ הגמרא בב"מ (פ"ה) שאליהו הנביא היה מגיע לשיבה של רבי, פעם אחת איחר להגיע, והסביר לרבי שהקים את אברהם להתפלל ואח"כ את יצחק וכו'. שאלו רבי, מדוע לא הקמת את שלושתם ביחד, וענהו, שאז תגדל מידת הרחמים ויבוא המשיח, ועדיין לא הגיע הזמן. והנה במצרים נגאלו 190 שנה לפני הזמן, ולצורך זה היה צריך להקים את שלושת האבות יחד. וזה רמז רש"י בלשונו הזהב, "אל האבות", שהיו שלושתם ביחד.

ידבר א-להים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו, ב). אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים (רש"י). מובא ב"ישא ברכה" צריך ביאור: א) הלשון 'לאבות הראשונים', מה הכונה בכנותם בשם 'ראשונים' וכי ישנם אחרונים, הלא אין קוראים אבות אלא לשלשה (ברכות טז, ב?) ב) מה הכונה באמרו 'נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני', היה צריך לומר נאמן לשלם שכר להעושים רצוני? ונראה לבאר, דהנה כשהקב"ה נותן טובה לאדם, ואח"כ הוא מודה ומשבח לה' על כל תגמולה, אז הקב"ה הוא הראשון והאדם הוא האחרון, כי הוא נותן שבח והודיה אחרי טובו של הקב"ה. אמנם כשהאדם משבח עוד טרם שקבל הטובה, ומשבח מגודל בטחונו וצפי' לישועה, אז נקרא האדם הראשון והקב"ה הוא האחרון, שגומל עמו טובה אחרי שהוא הודה לו. וכך היה דרכן של האבות, שלא התרעמו מעולם, ואע"פ שהבטיח להם הקב"ה, ועוד לא נתקיימה בידם, מכל מקום היו הם משבחים ומודים על הישועה העתידה לבוא אחר כך, ולכן נקראו 'אבות הראשונים' שהם היו תמיד הראשונים, כיון שכבר הודו לה' טרם באה אליהם הישועה, וכן זוהי הכונה בדברי רש"י 'נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני', היינו מה שמשבחים לפני, עוד לפני שנושעים.

כתב הרב ר' אשר קובלסקי שליט"א זכה העם היהודי למה שלא זכתה בו אף אומה ולשון, לחוש את התחושה העילאית של להיות מובל בידיו האוהבות של אבא גדול שבשמים, בורא עולם. העולם כולו מנוהל בידיו יתברך, אין אף פעולה או מעשה שיכולים להתרחש לולא היה זה רצון ה', אך העם היהודי יש לו יתרון נוסף: שהוא יודע, חש, מרגיש ומאמין שהוא נתון בידיים הטובות ביותר. התחושה הזו הופכת את החיים לאיכותיים יותר, רגועים יותר, בטוחים הרבה יותר. כשאדם מבין ומפנים שכל מה שקורה

סביבו נעשה בהחלטת אביו אוהבו, קל לו יותר לקבל כל עובדה, התפתחות או התמודדות. כשאדם מטמיע בנפשו את ההבנה שהאחד הגדול, החזק והאוהב, מתכנן את חייו וסולל את דרכו, אזי גם כשהוא עובר קושי או התמודדות, הוא לא נשבר ולא מתוסכל, ממשיך להאמין שמה שנראה בעיניו כדבר רע - בעצם הוא טוב, אלא שהוא טוב נסתר. כשאבא אוהב נוטל את ילדו ומניחו על שולחן הניתוחים, הילד יודע שאולי יכאב לו עכשיו, אולי יעבור חוויה לא נעימה, אבל הוא בטוח שזה לא רק טוב, זה הכי טוב עבורו. הוא סמוך ובטוח שאביו הטוב והאוהב לא רוצה להרע לו, אינו חפץ להזיק או להכאיב לו. וגם אם עתה יעבור חוויה לא נעימה, העובדה שאביו הטוב מוביל אותו אליה, משקיטה את פחדיו ומרגיעה אותו. זו התחושה שלנו, של כולנו, ברגע בו אנו עומדים בפני קושי. נכון, הרגע הקרוב לא קל, הקושי שלפנינו נראה מפחיד או מאיים. אבל אנו בטוחים שמדובר בניחות לא נעים, שאבא טוב ואוהב ארגן וסידר לטובתנו, מבצע אותו למעננו, רוצה בו עבורנו. העובדה שאנו יודעים שאביו שבשמים עושה לנו רק טוב - מרגיעה אותנו, מעניקה לנו שלוה ואושר. פרשת השבוע נפתחת בתשובת בורא עולם למשה רבינו, על השאלה אותה הקשה בשלהי הפרשה הקודמת, 'למה הרעותה לעם הזה, למה זה שלחתי?' - משה רבינו נוכח כי שליחותו הראשונה לפרעה, לא רק שלא הועילה - אלא שהכבידה את העול על בני ישראל. עיניו רואות וכולות, והוא שואל את ה' למה הרע לעם היהודי, למה הורה לו ללכת לפרעה, ובכך נגרמו גזירות נוספות על העם היהודי האומלל.

מדברי חז"ל נלמד, כי שאלתו זו של משה רבינו לא התקבלה בעין יפה, בורא עולם לא מקבל את הטענות הללו. ונשאלת השאלה: למה? הלא זה בדיוק מה שנדרש ממנהיג דגול ורחום, לבחון את מעשיו, לראות אם הועילו או הזיקו, ולכלכל את צעדיו בהתאם. מדוע טענתו זו אינה מתקבלת? מדוע הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא למשה רבינו על שהעז לשאול את שאלותיו? מה הטענה על שהקשה 'למה הרעותה לעם הזה', הלא זה אכן בדיוק מה שקרה בעקבות מעשיו? את התשובה לכך חושפים המפרשים בגילוי מסעיר. כל הבעיה היא במילה אחת בלבד. משה רבינו - כמנהיג ישראל, רשאי וצריך להתפלל לבורא, לפנות אליו ולבקש עזרתו לנוכח הכבדת עול הגלות על בני ישראל הנאנקים. אך הוא נקט במילה אחת, שהיא ורק היא הבעיה: הוא אמר למה 'הרעותה', הוא כינה את התוצאה בשם 'רע'. וכאן הנקודה: ה' הטוב אינו מרע לאדם, אף פעם, בשום מצב. לא תמיד קל להבין, לפעמים מתעוררות שאלות, במצבים מסויימים גואות תמיהות, אבל על עובדת יסוד אחד אין חולק - שכל אלו אינם רע, אלא טוב שאיננו מבינים את הטוב שבו. בכל מה שנראה רע טמון טוב נסתר, בעומק מה שנראה רע חבויה טובה גדולה, אלא שאיננו יודעים להבחין בה. כי יהודי מאמין יודע, שאין דברים רעים בעולם, יש רק דברים טובים שאינם מובנים. הם נראים רעים, קשים, מעוררי מצוקה, יוצרי לחץ - אבל לאמיתו של דבר כל אלו הם דברים טובים בתכלית הטוב, אלא שאין לנו את המשקפיים המעמיקים שרואים את הטוב הנחבא בעומק הרע, שמגלים את הטוב שנסתר בשאול הכאב. אבל זה שאנו לא רואים - לא פוגם בעובדה הברורה שמאתו יתברך לא יכול לצאת דבר רע, רק דברים טובים בתכלית הטוב. הבה נחدد את החשיבה הזו בעומק ליבנו. כי כולנו חווים לפעמים רגעים קשים, שעות משבר, 'תאונות' חיים כאובות או מתסכלות. ככל שנחדד בליבנו את האמונה הברורה, ככל שנפנים בנפשנו את הידיעה הפשוטה, שאין רע בעולם, נקודה! ובורא עולם עושה לנו רק טוב אלא שלפעמים הוא נסתר - כך נזכה לחיות חיים מוארים, רגועים, שלווים וטובים!

ומסופר ששנים רבות עסק ר' יעקב במלאכת הנגרות, עד שקנה לעצמו שם טוב כנגד מהולל. הנגריה שבראשותו עבדה ללא הרף, הזמנות באו ויצאו, לקוחות מרוצים הביאו לקוחות מרוצים נוספים, העסק פרח ושגשג. עם הזמן, בלאי טבעי ולחץ הזמנות חברו להחלטה משמעותית מאוד: ר' יעקב טס לארצות הברית, וביצע עיסקת רכש גדולה של ציוד טכני מתקדם ומיכשור משוכלל. הרכישה עלתה הון תועפות, הוא הוצרך להשקיע את כל חסכונו ואף ליטול הלוואות, אך הוא סבר כי הדבר כדאי. ביום מן הימים התבשר ר' יעקב כי המכשירים המשוכללים עומדים להגיע, ובהתרגשות רבה קיבל את מכשירי הענק והציוד המתקדם. הוא כבר המתין לזרם

הלקוחות שיגיע בעקבות ההתקדמות המשמעותית בפיתוח העסק, כי בלעדיהם - מהיכן יממן את עלויות רכישת הציוד היקר... ואז, הכל הסתבך. זה החל במעשה הבגידה הנפשע שביצע אחד מבכירי עובדיו, שתוך כדי שלמד את רזי המכונות החדשות - החל להתעניין ברכישת מכשירים משוכללים עוד יותר. כמחבל במסתרים פעל אותו עובד, שכר שטח נרחב לא הרחק מהנגריה המפורסמת של ר' יעקב, רכש ציוד משוכלל ומתקדם, וביום בהיר הנחית מהלומה על לבו של ר' יעקב, כשפרש מהנגריה בקול רעש גדול ופתח נגריה בעלת שם דומה, ממש בסמוך אליו...

לבו של ר' יעקב חישוב להישר. הן זה עתה השקיע את כל הונו ברכישת ציוד חדש ומתקדם, בתקווה כי ההשקעה תשתלם לו, ההזמנות הרבות תכסנה את ההוצאות וההלוואות היקרות. ועתה, אחד מבכירי עובדיו פרש, פתח נגריה משוכללת משלו, וכיוון שהוא מכיר היטב את הלקוחות - הם החלו לעבור אליו בזה אחר זה. החלה תקופה קשה בעסק, הרווחים צנחו בחדות, האיום העסקי הפך לקיומי. רבנו של עולם, מאין יבוא עזרו! ואז, ביום מן הימים, היה זה בבחינת 'שבר על שבר'. קצר חשמלי בנגריה של ר' יעקב, הוביל לשריפה שכילתה את הנגריה כולה, על מכונותיה, ציודה, משטחי העץ ושקי הנסורת, בלוקי הפורמייקה ואפילו יומן החובות. האש מצאה לעצמה חומר בעירה מצויין ברחבי הנגריה, ובתוך שעה קלה לא נותר כל זכר, כל הונו ירד לטמיון... ר' יעקב הביט באש האוכלת את מפעל חייו, וחש כי חרב עליו עולמו. אם לא די בעובד הבוגד שהמיט עליו אסון כלכלי, הגיעה השריפה ומחקה את מה שנותר. עתה הוא חש אבוד ממש, אפילו את מעט ההזמנות שהיו לו - לא יוכל לספק. מי יודע כמה זמן, מאמץ וכסף יקח לו לשקם את ההרס, להזמין ציוד חדש, להתחיל לבנות מוצרים, לסדר אולם תצוגה... זו היתה התקופה הקשה ביותר בחייו של ר' יעקב. העסקים לא קרטעו - הם פשוט נשרפו. הוא לבד מול הררי חובות, כשהעובד שלו לשעבר מעביר את אחרון לקוחותיו אליו. הוא השתדל להתחזק, אך היה לו קשה, קשה מאוד... והנה, ביום מן הימים, נשמעת נקישה מהוססת בדלת ביתו. ר' יעקב פותח ועיניו נקרעות בתדהמה, מולו עומד העובד לשעבר, זה שבגד בו והתחרה עמו בחוסר רגישות. העובד ביקש להיכנס ולשוחח, ור' יעקב, מרוב הלם, לא הצליח לסרב... בשקט ובבושה, פתח העובד בהתנצלות על העבר, והמשיך בהצעה שאי אפשר לסרב לה: 'ר' יעקב, תשמע. פתחתי את הנגריה, יש לי את מיטב הציוד והכלים, המיכשור והאמצעים, אך היא לא מנוהלת טוב ומפסידה כסף... אין לי ברירה, אני בא להציע לך לרכוש ממני את הנגריה שלי, על כרעיה ועל קרבה, במחיר הקרן ממש. הן שלך נשרפה, הנה, קח עסק מוכן ומאובזר במחיר מציאה... - - - ר' יעקב החל לנהל עמו משא ומתן, שנחתם בכי טוב. העובד שלא הצליח להתמודד עם עול ניהול הנגריה, שמח לקבל בחזרה חלק מהכסף שהשקיע, ואף בפריסת תשלומים שהיתה נוחה לר' יעקב. עוד באותו היום הפך ר' יעקב לבעליה של נגריה משוכללת ומתקדמת ממה שהיתה לו, והמשיך בשיא המרץ לייצר רהיטים ולספק את ההזמנות המובטחות... לימים, שמענו ממקור ראשון את סיפורו של ר' יעקב, שהוסף: 'רק לאחר שרכשתי את הנגריה של העובד לשעבר, אז הבנתי עד כמה כל אחד מחלקי השבר מרפא את חברו. כשהעובד הבוגד פרש והקים נגריה לתפארת - היה זה עובדי אסון כלכלי כבד. למפרע התברר שהלה הכין עובדי נגריה משוכללת במיוחד, בהתנדבות מלאה... וכשהשריפה פרצה - היה נראה לי שזה הסוף. שלא אצליח להשתקם. אך דווקא השריפה, היא שהביאה את עובדי לשעבר לפנות אליי, להציע לי לקנות את העסק של המתחרה הגדול ביותר שלי, ולהבטיח את הצלחת עסקי בעזרת השם לאורך ימים. הנה כי כן, את עוגמת הנפש שהגיעה לי - קיבלתי, אך אבא הטוב והמטיב הכניס לי סוכריה משמעותית בכל כאב לב! הבה נאזין למסר הזה העולה מדברי ר' יעקב, הבה נבין עד היכן הדברים מגיעים. לפעמים, הכל נראה סגור וחשוך, עצוב למלוא האופק. נראה כי השבר הוא עובדה מוגמרת, מי יודע אם ניתן להתמודד עמו. למפרע, מתברר שבתוך מה שנראה רע מסתתר לו טוב, שבעומק האסון חבויה לה הזדמנות, שמבעד לאפילה נוצצת לה תקווה חדשה... הבה נאמין בבורא עולם בכל ליבנו, נדע כי הוא לא עושה לנו רע. גם מה שנראה רע - הוא רק נראה כך, לפעמים עם הזמן נגלה בעצמנו עד כמה היה זה טוב, לפעמים לא נדע לעולם. ועדיין, נדע, נבטח, נאמין ונפנים, שבורא עולם עושה לנו רק טוב,

מידי הטובות והרחומות לא ייצא כל רע, ואם זה נראה כך - יש שם איזה טוב מסתתר וחבו, כי כל מעשיו הם טובים למעננו!

הסיפור הבא מתרחש באישון ליל, בלונדון בירת אנגליה, יהודי נכבד שנקלע למצב כלכלי סבוך וקשה לא נותרה בידו ברירה והוא טס ללונדון, להתדפק על דלתות נדיבי עם. אלא שגם שם ההצלחה לא האירה לו פנים, למרות מאמציו ותחנוני העלה חרס בידיו. פה ושם קיבל תרומות קטנות, שאך בקושי הצטברו לכדי עלות כרטיס הטיסה... כשחש תשוש מהמאמץ שאינו מניב פירות, נודע לו כי גביר פלוני, עשיר מפורסם בצדקותיו הנדיבות, עומד להתארח בבית מלון יוקרתי בלונדון. הוא הבין כי אם ישתחל לבית המלון ויצוד את תשומת לבו של הגביר - מובטחת לו תרומה הגונה. אך איך עושים זאת? הוא החליט לפנות למנהל המלון, ובשיחה עמו עורר את רחמיו לקבל אישור חריג ונדיר ללון בבית הכנסת שבמלון, בתקווה שבשעת בוקר - בעת התפילה, כאשר יתפלל שם הגביר, יוכל לתפוס עמו שיחה עם סיום התפילה. לא בקלות הסכים מנהל המלון לבקשה המוזרה, אך לבסוף נכמרו רחמיו, והוא אישר לו ללון בבית הכנסת לילה אחד בלבד. בשעת ערב מוקדמת התייצב מיודענו בבית המלון, כששקית קטנה ובה מגבת בידיו, מגבת שתשמש אותו גם ככרית וגם לנטילת ידיים שחרית. הוא חומק לבית הכנסת בלאט, מסדר ספסל בפינת בית הכנסת, מכין לעצמו מים לנטילת ידיים על יד המיטה המאולתרת, וכבר נשכב על הספסל ועוצם את עיניו... 'סלח לי, אתה נורמלי???' - קול גס מטלטל אותו בחזקה, ומאבטח חסון מנער אותו בעוצמה. 'הומלס? - כאן לא ישנים, תפוס את מיטלטליך ותתאדה מכאן!' - נוזף בו המאבטח הנוכרי בחומרה. 'כאן זה בית מלון, משלמים מראש, מקבלים חדר, ישנים בצורה מסודרת. לינה בבית הכנסת? לא בבית מלוננו!' - פוסק המאבטח בנחרצות, וקופץ את אגרופיו... 'רחמים, רחמים!' - מתחנן היהודי האומלל, 'הלא ראית כי אינני מפריע לאיש, השעה כבר מאוחרת, ועוד רגע כבר הייתי נרדם. ובכלל, מנהל המלון אישר לי לישון כאן הלילה, כי זו תקוותי היחידה...' 'חה חה חה...' - מצטחק לעברו המאבטח, אפילו לא שומע, 'אישורים, סיפורים, הזיות יפות יש לך... כאן בבית המלון לא ישנים בבית הכנסת, זה ברור, זה אסור, זה בניגוד לכל נוהל. אתה נעלם מכאן תוך שניות ספורות או שאני קורא לצוות אבטחה מתוגבר לתפוס אותך בכח ולהטילך מחוץ לבית המלון?' - שואל-קובע המאבטח בבוטות מרושעת... בצר לו, מקפל היהודי את מגבתו ומדדה אל שערי בית הכנסת, כשהמאבטח פוסע אחריו ומוודא כי אינו שב על עקבותיו. דמעות נקו בזוויות עיניו כשעבר ליד שער המלון, אותו מקום בו חלף אך לפני שעה קלה, סמוך ובטוח כי הוא בדרך לפגישה הנכספת עם הגביר. 'אוי, כל מאמציי ולחצי עלו בתוהו וברגע אחד...' - הוא מהרהר... בעיצומו של לילה קר וחשוך, התייצב היהודי המסכן מחוץ לשערי המלון. עתה אין לו לאן ללכת, הן אפילו לא טרח להסדיר לעצמו אכסניה ראויה ללילה הזה, הוא זרוק בבושת פנים בטבורה של עיר, וגם הסיכוי היחיד שלו להגיע אל הגביר הנודע ולדבר אל לבו - נגזז והתנפץ אל מול סלעי המציאות המרה. מה יעשה עכשיו? ובעודו מסתובב שבור ונכלם, לפתע יד רכה הונחה על כתפו. 'יהודי! מה אתה מחפש כאן באישון ליל? זה מסוכן!' - אומר לו מאן דהו במבטא אידישאי מובהק, והוא מרים את פניו ונתקל בעיניו הטובות של אותו גביר נודע, לשמו ובכדי לפוגשו נכנס לכל הסערה הזו... בקול שבור ומרוסק, הסביר היהודי לגביר את העובדות לאשורן, כמה תאמץ כדי להשיג פגישה עמו, כמה שמח שהצליח להשתחל ללינה בבית המלון, וכמה נשבר לבו בקרבו בראותו כי הסיכוי אבד ואיננו, כשנזרק מבוייש ונכלם אל הרחוב. 'אוי ואבוי!' - נקרע לבו של הגביר בכאב, 'הנה, הבה ואכניסך אל בית המלון, אתה תהיה אורח שלי!' הגביר לוחץ את ידיו, ומזמינו להתלוות אליו. הוא נכנס לבית המלון בכבוד ובהדר, הגביר מזמין לו סוויטה יוקרתית ללינת לילה, וגם ארוחת בוקר עשירה - אותה הוא קובע לסעוד עמו בצוותא. בשעת בוקר הם נפגשים לארוחת בוקר דשנה בחדרו של הגביר, וכטוב לבו שמע את סיפורו האישי היהודי הנזקק, ורשם לפקודתו שיק נדיב במיוחד... לאחר שנפרדו, ביצאו משערי המלון בפעם השנייה באותה יממה, לפתע הוא מביין: רגע השבר של אמש, היה בעצם רגע הניצוץ. הרגע הקשה בו נזרק מחוץ למלון בבושת פנים, כשעמד בוכה ברחוב של עיר זרה בשעת לילה מאוחרת כשכל כולו מבוכה וייאוש - הוא הרגע שפתח לו את השערים. לולא היה פוגש את הגביר בדיוק באותו רגע של שברו לב

דרמטי, לבטח התוצאה לא היתה טובה כפי שהיא! מתברר, שדווקא הרגע החשוך ביותר, הרגע בו נשבר, הרגע שהיה נראה לו רע, הרגע שהיה נראה כקשה כל כך - הוא רגע האור, הוא הרגע השמח ביותר בסיפור הזה. זהו הרגע בו התייצב בפני הגביר ושפל מצבו היה כה בולט - עד שרחמיו של הגביר התעוררו כל כך והוא פינק אותו בלינת לילה, ארוחת בוקר ושיק נכבד... ולא נועד סיפור נפלא זה, אותו שמענו מכלי ראשון, אלא כדי ללמדנו: הרגע שנראה חשוך, אפל וקודר, לעתים הופך לרגע המינוף, לרגע ההזדמנות. לא, זה לא קורה מעצמו, זה קורה כי בורא עולם לא מביא רע אמיתי על בניו, לכל מה שנראה רע יש תפקיד חיובי, תפקיד משמח, תפקיד אופטימי. יהודי יקר, לפעמים יודעים ולפעמים לא, אך תמיד תמיד, גם המצבים הקשים ביותר, נועדו להוביל לרגעים טובים ומרשימים. בורא עולם לא מעניק לנו רע, הוא עושה לנו רק טוב. וככל שנראה יותר רע - כך נהיה סמוכים ובטוחים שהטוב האמיתי בא יבוא ברינה, 'דורשי השם לא יחסרו כל טוב', תמיד!

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ג)
פרשה זו נראית לכאורה סתומה עד מאד. היתכן כי האבות הקדושים לא היו יודעים את שם הוי"ה? ועוד, מה בכך שנראה להם בשם אל שדי, הלא גם שם זה הוא משמות שאינם נמחקים (שו"ע יור"ד רעו, ט)? זאת ועוד, אף משה רבינו ע"ה כאשר נשלח ע"י השי"ת לעם ישראל, שואל הוא (שמות ג, יג) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, וכי לא ידעו ישראל את שמו של הבורא, ומשה הרועה הנאמן גם הוא לא ידע את שמו, עד ששואל להשי"ת על כך? אף תשובתו של השי"ת צריכה תלמוד, מהו אהיה אשר אהיה, והלא הרבה שמות למקום ומה נתייחד שם זה. בשאלות אלו רבו הפירושים כל א' לדרכו הוא, ואף אנו נענה חלקינו, כי דבר ה' כפטיש יפוצץ סלע, והכל מסיני בא.

בספר 'קול אומר קרא' כתב כי מצינו אצל הקב"ה שני כוחות מנוגדים, והם הגדולה והענוה. ושני כוחות אלו מצויים אצלו בתכלית השלימות, כמו שאמרו ז"ל (מגילה לא). כל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, ובכוחות אלו מנהיג הוא את עולמו, בגדולתו פועל ישועות נצחיות, ובענוותנותו פועל ישועות זמניות. והנהגות אלו מתגלים בשמותיו הנ"ל, שם הוי"ה הוא גדולה ונצחיות וישועות ללא גבול, ושם אל ש-די הוא צמצום, כמו שאמרו ז"ל (חגיגה יב). שאילולי שם זה היה העולם מתרחב בלי גבול, עד שאמר לעולמו די. על כך אומר השי"ת למשה, כי האבות הקדושים נושעו בישועות זמניות, כאברהם אע"ה בכבשן האש, ומלחמת המלכים. וכיצחק בבארות המים. ויעקב מלבן ועשיו. על כן נגלית אליהם ב'אל ש-די', אך שמי הוי"ה שהוא שם המשפיע ישועה נצחית, לא נודעתי להם. זהו שאמר משה, ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם. אין ספק כי משה ידע את שמותיו של השי"ת, ואף ישראל הכירו בכך כמסורת מאבותיהם, ברם שואל משה את הקב"ה, האם כוונתך להמשיך באל ש-די ולהושיעם בישועה זמנית. או, שמא הגיע הזמן שישועתם תהא נצחית. עונה על כך הקב"ה, אהיה אשר אהיה, ואמר על כך 'היהודי הקדוש' מפשיסחא זיע"א, כי אמר הקב"ה 'אהיה' עם מי שאומר 'אהיה', אותו יהודי שנכון הוא לשוב ולהיות מכאן ואילך טוב עם השי"ת ועם הבריות, הרי שאני עמו. וכע"ז כתב הרמב"ן שאהיה עם מי שרוצה שאהי אצלו. אך כיון שידוע תעלומות ידע שעתידיים ישראל לחטוא אח"כ, על כן לא יכול היה לתת להם באותו זמן ישועה נצחית, עד שיהיה בטוח שלא ישוּבו לכסלה עוד, ויוסר לב האבן מקרבם, כשיתוקן העולם במלכות שד - י בביאת משיח צדקינו, או אז תהיה הישועה לנצח נצחים.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב. ואחר כך כתיב והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב (ו, ג - ח).
מובא בתפארת שלמה יש להבין למה בתחלה נאמר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ואח"כ לא נאמר אל להפסיק רק לאברהם ליצחק וליעקב ביחד. לכן הנראה לי לפרש על פי הגמרא בפרק הפועלים (ב"מ פה, ב) דאמר אליהו אוקימנא לאברהם כו' והדר ליצחק והדר ליעקב, ולוקמניהו בהדי הדדי, סברי תקפי ברחמי ומייית ליה למשיח בלא זמניה, עד כאן. הנראה מזה כי בכל עת הגלות עדיין אי אפשר להיות האבות יחד רק בביאת

משיחנו במהרה בימינו. וזה הרמז כאן, כשהוא מדבר בענין גלות מצרים אמר ווארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, שמלת אל מורה להפסיק ביניהם שאי אפשר להיותם יחד כנ"ל. אבל אח"כ אמר הכתוב והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי, שזה מורה על הגאולה העתידה במהרה בימינו, כי אם על ביאת הארץ יורה הכתוב, הלא כל הדור ההוא לא זכו לכנוס לארץ, אך זה מורה על ההבאה האמיתית שלעתיד לבא כי אז יקומו כל ישיני עפר ויקוים בם והבאתי אתכם אל הארץ, ואז יהיו כל האבות יחד, ולכן נאמר בזה לאברהם ליצחק וליעקב. וכשרצה משה רבינו ע"ה לעורר עליהם הרצון בעת עשיית העגל אמר גם כן (שמות לב, יג) זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב, לעורר הישועה והרצון של הגאולה העתידה שהיה כל האבות ביחד ויתפללו על בניהם כמ"ש בגמרא הנ"ל. וכן יוסף אמר. (בראשית נ, כד) והעלה אתכם כנ"ל אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב, גם כן מורה על הגאולה העתידה לכן אין מפסיק ביניהם. וזה שכתוב (ישעיה נב, ח) קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו, כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. צופיך הם האבות, והם אך לעתיד יחדיו ירננו בשוב ה' ציון. וכן הכתוב אומר. (תהלים צח, ח, ט) נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא לשפוט את הארץ. פירוש הרים הם האבות כידוע ולעתיד יחד ירננו כי בא לשפוט הארץ כנ"ל.

משה רבינו, השתוקק להבין את דרכי הבורא, לאחר חטא העגל ביקש התחנן והפציר שיתרצה הקב"ה לסלוח לעם ישראל על החטא הנורא. ואכן התרצה הקב"ה לסלוח, כפי הנאמר בפסוק "ויאמר ה' סלחתי כדברך". ראה משה רבינו שהשעה היא שעת רצון, והחליט לבקש בקשה נועזת ביותר "ועתה, אם נא מצאתי חן בעיניך - הודיעני נא את דרכיך ואדעך". (שמות י"ג) מה פשרה של בקשה זו? מבארת הגמרא במסכת ברכות (ל"ז): בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה... אמר לפניו רבש"ע: מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו ויש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? שאלת השאלות, המציקה ביותר מאז ימות עולם. תשובתו של הקב"ה למשה: "ויאמר לא תוכל לראת את פני כי לא יראני האדם וחי... וראית את אחורי ופני לא יראו". (שם כ- כ"ג) מבאר זאת מרן בעל ה"חתם סופר" על התורה פעמים רבות כאשר אנו רואים צרה, אסון, טרגדיה רחמנא לצלן, איננו מבינים על שום מה ולמה באה הצרה, וזהו שנאמר: "ופני לא יראו", במבט העכשווי אין תשובה, בהווה לא ניתן בשכל אנוש להבין את הנהגת הבורא שהיא מעל התפיסה האנושית. אך במבט לאחור, לעיתים שנים רבות לאחור מכן, איש המעלה והקדושה אשר קבל באהבה ובאמון מלא את הנהגת הבורא "צדיק וישר הוא" יזכה להבין בשכל האנושי מעט מאמיתות דרכי הבורא וזהו שנאמר: "וראית את אחורי".

בסוף פרשת שמות מתארת התורה את הפגישה הראשונה בין משה ואהרן לפרעה: "כה אמר ה'.. שלח את עמי ויחגו לי במדבר" פרעה עונה בהתרה: "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את בני ישראל, לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" (שמות ה' א, ב) 'בעקבות' פניה זו מחליט פרעה להכביד את עול העבודה על כתפיהם השחוחות של עם ישראל, ציווי ההכבדה נשלח אל שוטרי בני ישראל הצדיקים האמורים לדאוג ליישומם. השוטרים מטיחים במשה ובאהרן דברים קשים "ויאמרו אַל־הִם ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשאתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו. בתגובה משה רבינו פונה אל הקב"ה בטרזונה "למה ה-רעותה לעם הזה, למה זה שלחתי. כי מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" (ה' כ"ג). משה רוצה להבין את דרכי הבורא א. למה ה-רעותה לעם הזה? ב. מדוע הוחמר עול השעבוד בעקבות המפגש עם פרעה? ג. למה זה שלחתי מדוע אני הוא האיש שבגללו נענשו אחי בני ישראל?

הקב"ה עונה למשה: "ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה וביד חזקה יגרשם מארצו" (שם ו' א'). יש להבין כיצד כעת השאלות מיושבות?! כן יש להבין את פשר הביטוי: "עתה תראה". נאמר בפרשתנו "וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב... ושמי ה' לא נודעתי להם" מבאר המדרש "אמר לו (למשה) הקב"ה " חבל על דאבדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגלתי עליהם בק-ל-ש-י ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת מה שמו, מה אומר

אליהם, כמה פעמים נגליתי על אברהם, יצחק ויעקב בא-ל ש-די, ולא רהרו על מידותי ולא אמרו לי מה שמך. כשם ששאלת אתה. אמרתי לאברהם: 'קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה' - ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא, עד שקנה בדמים, ולא רהר אחר מידותי. אמרתי ליצחק: 'גור בארץ הזאת' - ביקש לשתות מים ולא מצא, אלא: 'יריבו רועי גרר עם רועי יצחק', ולא רהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב: 'הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך' - ביקש מקום לנטות אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה, ולא רהר אחר מידותי, ולא שאלני מה שמי, ואתה, תחילת שליחותי אמרת לי - מה שמי? ולבסוף אמרת: 'ומאז באתי אל פרעה'."

ממדרש זה נראה שיש כאן ביקורת קשה על משה רבנו בהשוואה לאבותינו, יש להבין את פשר המשוואה הלא אבותינו לא רהרו אחר הבורא עסקינן בניסיונותיהם פרטיים, אך כאן משה רבנו זועק זעקה שכולה נבעה מאהבת ישראל צרופה: "למה הרעותה לעמך?"

גם בשאלת: "למה זה שלחתיני" מבאר בעל "הכלי יקר" ו"ל: "כי לא נתרעם משה על מה שלא שלח פרעה את ישראל תיכף ומיד בבואו אליו, שהרי כבר אמר לו הקב"ה שתי פעמים שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך, אך שנתרעם על מה שהרע לעם הזה יותר מבראשונה, כי לפחות אם שליחתו לא יועיל להם תיכף - לא יזיק, והרי עינינו הרואות כי הזיק להם בשליחתו, ואמר משה: 'אולי אני הייתי סיבה לזה, לפי ששלחת אליו איש כבד פה ולשון כמוני, על כן חרה אפו של פרעה ביותר כי אמר ראה היהודים משחקים בי, ואם כן למה זה שלחתיני? ואולי הבין זה מדברי פרעה שאמר למה משה ואהרן תפריעו את העם, כי היה לו לומר משה ואהרן למה תפריעו, אלא כך אמר אילו היה עושה שליחות זה - להפריע את העם ממעשיו - איזו אדם הגון ודברן אחר, החרשתי, אבל למה משה ואהרן שאינן ראויין לשליחות זה, והם יפריעו העם ממעשיהם - דבר זה חרה לו ביותר שיעשה לו זה שליח נקלה, מאילו היה עושה זה לו הראוי לשליחות'."

מבארים בעלי המוסר והחסידות שיעקר הטענה על משה הייתה בניסוח שהתנסח: "ה-רעותה" המושג רע הוא מוחלט רע ללא תכלית ותועלת. מאת הקב"ה לעולם לא יהיה רע! אלא לעיתים יהיה: "מר" מר הוא עכשווי אך במבט עתידי ממר יצא מתוק. כמו תרופה שמרירה לחולה בנטילתה אך מתוקה היא במזורה וברפואתה. לזעוק מכאב מותר, אך יש לזכור ולהפנים שלעולם הכאב הוא לא רע מוחלט כי אם מר עכשווי.

וכך מלמדנו בעל הכלי יקר: "עתה תראה", כי מהידוע שכך היא המידה, שבכל יום סמוך לעלות השחר החושך מחשיך ביותר מן חשכת הלילה, ואחר כך אור השחר בוקע ועולה, וכן רוב החולים סמוך למיתתם הם מתחזקים ויושבים על המטה ומבקשים לאכול, ואחר כך המוות גובר, וכן בימות החורף סמוך לעליית השמש הקור הולך וגובר ולסוף הוא מנוצח מן השמש, וזה דבר טבעי כי כל דבר טבעי המרגיש שבא כנגדו איזו דבר הפכי לו הרוצה לבטל מציאותו, אז הוא מתחזק ביותר כנגד מתנגדו, וימאן לענות מפניו ופועל בטבעו כל אשר ימצא בכחו לפעול, ולסוף היא מנוצח כי גבר עליו ההפך, כך הוא בכל הדברים שהזכרנו, כמו כן מה שהרע פרעה לישראל עכשיו יותר ממה שעשה לשעבר זה מופת חותך שקרב קצו, ושמון הגאולה קרובה לבטל כל פעולותיו של פרעה, על כן הוא רוצה להתחזק בפעולותיו, זה הוא שאמר עתה תראה, במילת "עתה" תירץ לו על מה ששאלו למה הרעות וגו', לפי שעתה הגיע הזמן שיהיה מוכרח לשלחם ולגרשם, על כן הוא רוצה להתקומם עליהם ביד חזקה, וזה מופת כי קרוב ישועתי לבא וצדקתי להגלות."

ראיתי בגליון מטמונים מובא כך: הנכם בוודאי יודעים, שבשבועות אלו - ימי השובבים" הקדושים, ישנם רבים וטובים שנוסעים לציונו הקדוש של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, בואו נצטרף אל אחד המצפינים לעלות לרגל, אל היכל התנא האלוקי [כמובן לא על חשבון סדרי הלימוד, כמבואר בארוכה בשבוע שעבר], נחכה עמו בתחנה לקו 982, נעלה עמו לאוטובוס, נשלם לנהג - אם יש לכם כרטיס סטודנט, הרווחתם 50% הנחה, נבחר מקום באוטובוס, שכן הנסיעה למירון לוקחת זמן רב, ולשבת שעתיים ככה זה יכול להיות לא נעים... סוף סוף מצאנו מקום, אפשר להתרווח מעט, ולעצום את העיניים... האוטובוס יוצא מירושלים נוסע בכביש 1 עוד מעט הוא כבר מגיע לכביש 6, מתחילים לנמנם. אני בחרתי לי מקום טוב, ליד המעבר בכדי

שלא אשב צפוף, אם אתם רוצים, אתם יכולים לבחור מקום ליד החלון, בספסל לפני יושבים אב ובנו, האב נראה בשנות השיבה המוקדמות, באיזור גיל החמישים, הזקן כבר די הלבין, אם כי נשאר בו כמה שערות שלא הלבינו, עדות לכך שהיושב לפני היה פעם ג'נג'י בדומה לבנו, והבן נראה כבן תשע\עשר, הם ישבו ושווחחו בניעומו ביניהם. לאחר זמן מה שקע כל אחד מהם בעיסוקיו שלו. לפתע קולטות אוזני איך הבן מבקש מאביו, 'אבא! תוכל לתת לי לשתות מעט מים?!' אני צמא'. אך האב לא מתייחס לבקשתו של בנו, כאילו לא שמע את מה שהוא ביקש. עוברים עוד כמה דקות, ושוב 'אבא, אני מאוד צמא, אולי תוכל לתת לי לשתות מעט מים', אך גם עתה לא נענתה בקשתו בחיוב, ואביו המשיך בעיסוקיו כמו לא ביקש בנו דבר. אנו כבר נכנסים לכביש 6, אני מביט בשעון, 'כבר עברה שעה מאז שעלינו על האוטובוס' אני מהרהר. תוך כדי, אני שומע את הבן ובקולו תחנונים, 'אבא! אני ממש ממש צמא, אולי תוכל לתת מעט מים ללגום', האב לא מביט אפילו לכיוונו, הוא לא חונן אותו אף לא במבט. הבן ממשיך להתחנן, 'אבא! אני מבטיח לך אני ישתה רק מעט מים, ממש מעט, אבל תן לי קצת', זה לא עוזר. מהרהר אנוכי לעצמי 'אולי אין לו לאב מים', 'אולי אתן לו קצת מים משלי, יש לי די והותר'. אך כשאני מתרומם ממקום מושבי בכדי להגיש להם את בקבוק המים, מבחין הנני כי בשקית שמונחת בידו של האב - ישנו בקבוק מים. 'אין להם צורך במים כנראה' חולפת המחשבה במוחי, ומתיישב אני חזרה למקום. אך מיד כשאני מתיישב, שוב חולפת המחשבה במוחי 'אולי אין להם מספיק מים, והאב רוצה לשמור זאת לסוף הנסיעה', וכבר רוצה אני שוב לקום. אך בשבריר של שניה אני מהרהר בשלישית 'כנראה זו לא הבעיה, שהרי הבן לא ביקש יותר ממעט מים, ולא יקרה שום דבר אם הוא יתן לו ללגום מעט מים', ועל כן אופציה זו גם יורדת מהפרק. תוך כדי שאני מחשב את כל המהלכים מה לעשות ומה לא לעשות, אני שומע שוב את הבן פונה לאביו, והפעם הוא כמעט בוכה 'א-ב-א! מה אני מבקש ממך קצת מים, לא תוכל לתת לי?!', והאב כאילו לא שומע, אפילו אני שאני לא אביו רחמי נכמרים, ואני כמעט ניגש לתת לו מעט מים, אך האבא - כאילו נאטמו אוזניו, הוא לא שומע, הוא רק מסתכל על השעון, וממשיך להביט בגמ' הקטנה שבידו. 'כמה אטימות יכולה להיות באבא' מהרהר אנוכי לעצמי, ובמין מחשבה של אין ברירה אני מנסה לחשוב: 'אולי הוא באמת לא שומע?! אולי הוא חירש?!' ולכן הוא לא נענה לבקשת בנו'. 'אך לא!' אני משיב לעצמי 'בדרך כלל כשהאבא חירש הבן יודע זאת, והוא לא היה פונה כך אל אביו, חוץ מזה - הרי בתחילת הנסיעה הם ישבו ופטפו יחדיו, איך יכול להיות שהוא נהיה פתאום חירש?!' כך חולפת הנסיעה, אנו חולפים על פני שדות מוריקים, עוברים בתוך ערים שונות, ועל אף שבדרך כלל הדרך מעניינת אותי, אבל הפעם איני יכול להביט כלל על הנוף, עיני וליבי על הילד שיושב לפני, מהרהר אני: מה יכולה להיות הסיבה שבשלה האב אינו נעתר לתחנוני בנו, ואינו נותן לו מעט מים ללגום. כשנעצרנו בתחנת דלק בכדי לשחרר במעט את עצמותינו הדוויות, וגם אולי לקנות איזה דבר מאכל או משקה, לא יכולתי לקנות לעצמי כלום, לנגד עיני עמדה תמונת הילד כשהוא מתחנן לאביו, זה הוציא לי את כל התיאבון. נכנסתי לחנות, מתוך הרגל\שעמום, והנה הם עומדים לפני מקרר הגלידות, ומתדיינים איזה שלגון כדאי לקנות לבן, כאילו הם אב ובן הכי רגילים, כאילו לא עומדים מאחורינו כמה שעות התעללות של האב בבנו.

סוף סוף הגיעו הם לעמק השווה, אך עד שהם גמרו לבחור ולשלם, כבר היו מוכרחים לעלות לאוטובוס. כל עוד נשמתם בם הם רצו לאוטובוס, אחוזים יד ביד, נראה שהם השלימו, והשלגון היקר אכן היה פיצוי מספיק לבן. מתנשפים הם עולים לאוטובוס, מתיישבים על המקום, הבן מוריד את העטיפה, מברך ברכת 'שהכל' ברוב כוונה, ומתחיל ללקק. לא עוברים שני דקות, והאב פונה לבנו 'מהללא! יודע הינך שבעוד פחות מדקה אני צריך לקחת לך את הקרטיב', עתה נודע לי איך קוראים לו לילד המסכן הלז, אך לא נראה לי שזה עזר לו שאני יודע את שמו, כיון שלא עוברות שישים שניות, ואני רואה את האב פותח את חלון האוטובוס, לוקח את השלגון מבנו ומעִיף החוצה, ללא שום טיפת נימוס ובושה, לקול צרחותיו של הילד. 'די!!! יש גבול להתעללות הרגשית בילד', כמעט קמתי ממקומי לצרוח על האב, בשארית כוחותי התאפקתי שלא להתערב בנעשה, אבל בתוכי געשתי ורגשתי, 'היתכן כך לעשות?!' אפילו לילד אחר אסור לעשות כן,

ובוודאי לא לילד שלך'. האם בגלל שהוא ילד שלך מותר לך להתעלל בו כמה שאתה רוצה, על אף שהוא בןך, הוא לא רכושך הפרטי, ואין לך שום זכות להתעלל בו, כך התערבלו במוחי משפטים רבים מסוג זה, לא יכולתי לחשוב בישוב הדעת, מה שראיתי עתה הוציא אותי מדעתי. הגענו למירון, אנו יורדים מהאוטובוס, עולים במעלה ההר שהאור החיים הקדוש טיפס עליו בפישוט ידים ורגלים, ההתרגשות גוברת, מתקרבים אנו אל ציונו של התנא האלוקי, שם נעתיר לרחמי שמים, נשאיר שם את כל ה'פעקלעך', כמו שאמרו 'כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק', נחזור הביתה שמחים ורעננים. אבל את מראות הנסיעה איני יכול לשכוח, מנסה אני בכל כוחי ללמד זכות על האב, ואי, אן, אני מנסה בכל זאת, אולי זוהי הסיבה, אולי זוהי הסיבה, אך איני מצליח למצוא שום הסבר להתנהגות זו. כשאני עומד בשערי הציון, רואה אני את האב עם בנו מהללאל, 'גיי אריין' פונה האב לבנו 'תכנס בינתיים, אני יכנס עוד שתיים שלוש דקות'. ומיד הוא פונה אלי 'שולעם עליכם', 'שמתי לב שכל הנסיעה עקבת אחרינו, ראיתי על פניך את הזעם ואת חוסר האונים, רציתי להסביר את הדבר בכדי שתדע שאבא הוא אבא, ואין מי שיודע ורוצה ויכול לרחם על בנו יותר מאביו'. יש לך שתי דקות בשבילי שאל אותי, אני מרוב תדהמה לא יכלתי לפצות את פי, ובניד ראש הנהנתי לו 'כן'. וכך נעמדנו בצד, והוא מתחיל לספר, תוך כדי אני שם לב שענייני מתלחחות מדמעות: בני מהללאל הינו חולה כליות ל"ע, הכליות כמעט ואינם מתפקדות, והינו עובר טיפולי דיאליזה קשים ביותר. ואם אינך יודע, וה' יעזור גם שלא תדע, שלמטופלים בדיאליזה אסור כמעט לשתות, וזאת מכיון שהכליות שמסננות את המים שאנו שותים – הם אינן פועלות כראוי, והם אינם מסננות את הנוזלים שבגוף, ועל כן כמות הנוזלים שמותר להכניס לגוף הינו זעיר מאוד. יכולתי לתת לו לשתות מים מיד כשהוא ביקש, אבל אז הוא לא היה יכול לשתות יותר כל היום. לכן קניתי לו שלגון, שכן לוקח יותר זמן לנוזלים להכנס לתוך הגוף, מכיון שהוא קפוא, ובכך ההנאה נמשכת יותר זמן, אך גם את זאת לא יכולתי לתת לו לגמור, מכיון שזה כבר עובר את המכסה המותרת על כן הייתי מוכרח לקחת לו את השלגון באמצע האכילה...

הפרשה מתחילה עם ארבעת לשונות הגאולה, וכך נאמר שם: לכן אמור לבני ישראל וגו' והוצאתי והצלתי וגו'. השאלה, מדוע רק לאחר שנעשה ה'ולקחתי' רק אז 'יודעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים', הרי לכאורה כבר לאחר היציאה ממצרים נתוודעו ישראל כי ה' הוא המוציא אותם מתחת סבלות מצרים, ומדוע המתין הפסוק עם הענין של 'יודעתם כי אני ה' עד הסוף. אומר על כך הרבי מאמשינוב הרה"ק רבי שמעון שלום זצוקלה"ה) אמרי רצון א, ע' צא: בדרך כלל, כשאדם עוברת עליו איזהו צרה או כל דבר בלתי רצוי, אזי בזמן שהוא עדיין נמצא בתוך הענין, אינו מרגיש את חסדו של הרבש"ע בכך. שהרי הרבש"ע הוא חפץ חסד, והוא אינו מוגבל בהשפעותיו, ועל כן כשהוא משפיע, זהו רק טוב וחסד, וכל מעשיו הם רק מה שטוב לאדם עצמו – את זה הוא עושה. אך כשאדם עדיין לא זכה להגאל מהצרה בו הוא נמצא, הרי הוא יכול לחשוב שזהו ח"ו דבר רע, דבר שלילי. אך בעת שזוכה לצאת מהצרה, ונגאל ממנה, זוכה הוא לראות שהכל היה בשביל שגיע לטוב וחסד האמיתי. וכך נאמר בפסוק בתהילים, אדם לאחר שעובר עליו כל מה שעובר עליו "כל א' כל ת' עב נ' פ' שם ו' גיעו ע' ד' ש' ע' ר' י' מ' ו' ת", ואז "ו' י' ז' ע' קו א' ל' ה' ב' צ' ר' ל' ה' ס' י' ש' ל' ח' ד' ב' ר' ו' י' ר' מ", ומיד "פ' א' מ' צ' קו' ת' י' ה' ש' י' עם י' דו' ל' ה' ח' ס' ו' י' מ' ל' ט' מ' ש", ולאחר מכן "דו' ח' י' ת' ו' י' ז' ב' חו' ז' ב' ח' י' תו' ד' ה' ו' י' ס' פ' ר' ו' מ' ע' ש' ו' י' ו' י' נ' פ' לאו' ת' י' ל' ב' ג' י' א' ד' מ' ב' ". האדם זוכה להלל ולהודות לריבונו של עולם ר' נה על הישועה הגדולה שיש לו, ויזבח ויזבחי תודה' זהו דבר פשוט, אך ההודיה הגדולה היא 'ויספרו מעשיו ברינה', 'ויספרו' הוא מלשון 'ספיר' שהוא אחד מהאבנים הטובות והמאירות של ה'חושן'. והיינו שלאחר שהאדם זוכה לישועה ה', הוא זוכה לראות ולהאיר שכל המעשיו' כל מהלך הדברים שהיו עד לישועה, הם היו 'ברינה' – היו המהלך שעל ידו התגלגלה הישועה.

ועל כן, רק לאחר שהיתה היציאה המושלמת של יציאת מצרים, שהיא מרומזת בלשון הרביעית של הגאולה, 'ולקחתי', שהשלמה זו נעשתה במעמד הר סיני, בקבלת התורה, רק אז יכולנו לראות שאני ה' אלוקיכם'. שם 'הויה' הוא הרי מידת הרחמים, אז באותה העת זכינו לראות שמידת

הדין – אלוקיכם, היא 'אני ה' – היא גם מידת הרחמים. ואתה הנהגה של רחמים שנעשתה בעת שהיה 'המוציא אתכם', היא אותה הנהגה של רחמים שהיתה בעת שהיה 'מתחת סבלות מצרים'. בפסוק בירמיה (ל ז) נאמר "ו' עת צרה היא ל' י' עקב זמ' נ' ה' י' ש' ע' ", והיינו שדווקא מ'העת צרה', דווקא 'ממנה' תגיע הישועה – 'יושע'. הגימטריה של פסוק זה, והגימטריה של הפסוק ויזבח ויזבחי תודה ויספרו מעשיו ברינה' זה אותו מספר, משום שהוא מרמז על אותו ענין, שכל הקשיים, כל הדברים הלא טובים שעוברים על האדם הם רק טוב וחסד, והכל זה בכדי להביא לו את הישועה. שהרי הקב"ה הוא 'אבינו', שהוא 'אב הרחמן', והוא רוצה יותר מאתנו שיהא לנו טוב באמת, והוא גם יודע יותר טוב מאתנו מה טוב, אך אנחנו לא תמיד זוכים לראות שזהו טוב הנראה והנגלה. כל מה שעובר על האדם, הכל הוא לטובתו האישית, הכל הוא תוכנית משולמת מאת בורא העולם להטיב עמו. אין דבר שהאדם עובר שהוא לא לטובתו, והוא לא מועיל לו. והראיה שהרי ה' שהוא מקור הרחמים ומקור הטוב, הוא עושה זאת, בוודאי שזה הדבר הכי טוב, אך כשאדם עדיין נוסע באוטובוס, כשהוא נמצא עדיין בגלות, הוא לא יודע מה הטובה שתצא לו מכך.

ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ג). מובא בשער בת רבים בסנהדרין (קיא). איתא אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין, חבל על אלה שמתו ולא נשאר מהם זכר. לכאורה מי נקרא חי וקיים ומי נקרא מת וקבור. ויש להבין על פי המעשה שהיה בראשי קהילה גדולה שהיו בה מעט מאוד בני תורה ורצו למנות גאון גדול בתור רב לקהילתם. התפארו לפניו שגדולי ישראל כמו הטורי זהב, והמגן אברהם, ורבי עקיבא איגר קבורים בעירם כדי להראות לו חשיבותה של העיר. לימים נתבאר לגאון הזה שכל מה שסיפרו לו ראשי העיר היה שקר גמור, הטורי זהב נקבר בלמברג, המגן אברהם בקליש, ורבי עקיבא איגר בפוזן. פנה אותו הגאון אל ראשי הקהילה ושאל אותם למה רימו אותו. על זה השיבו לו. בלמברג, קאליש, ופוזן, יש לומדי תורה והטורי זהב, והמגן אברהם ור' עקיבא איגר חיים וקיימים גם כעת שם, אבל אצלינו אין איש שלומד בספרים שלהם ובכך כאן הם באמת מתים וקבורים, וזה פירושו של המאמר 'חבל על דאבדין' אם אין המשך בדורות, ילדים תלמידים וכו' שממשיכים בדרך רבם והוריהם אז חבל על דאבדין, דבאמת מתו ולא קיימם, ולא משתכחין. אבל אם יש המשך עם ילדים ותלמידים בני תורה, אף שכבר עזבו אותנו ממשיכים הם להיות חיים וקיימים בינינו.

ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ג) לא שאלו אותי מה שמי. וכשבא אברהם לקבר את שרה לא מצא עד שקנה בדמים מרבים (רש"י פס' חי) ויש להבין מה הקשר בין התשלום על הקבר, לשמו של הקב"ה. מביא ה'פנינים יקרים" בשם ספר "תפלה למשה" לישב זאת על פי מה שמצינו בירושלמי מסכת קדושין, שהיודע שם המפרש - אסור לו להנות מאחרים. אם כן, האבות אמנם לא שאלו את הקב"ה מה שמו, אך יתכן שהיה זה מפני שנהגו להנות משל אחרים ובשל כך נמנעו מהשגת השם המפרש. לכן פרש רש"י שאברהם אבינו ע"ה, כשבא לקנות קבר לשרה, קנהו בדמים מרבים ולא רצה לקבלו במתנה, כלומר הוא לא נהנה מאחרים, ואפלו הכי לא שאל את ה' מה שמו.

מובא בזכרון חיים, הגה"ק רבי חיים מוואלברום זצ"ל וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ג). פירש רש"י ז"ל אל האבות. רבים מקשים מה בעי רש"י ז"ל בזה. ונראה לפרש, כי לכאורה יש לדקדק למה ליה למכתב כאן אל בכל אחד מהם, הוה ליה למימר וארא אל אברהם יצחק ויעקב, אך הנה האבות הקדושים היו עובדים להשי"ת כל אחד במדה בפני עצמו, אברהם אבינו ע"ה עבודתו היה במדת החסד בבחינות אהבה. יצחק במדת גבורה, יעקב בתפארת, ולכל אחד היה נראה אליו ה' במידתו, לכן כתיב אל בכל אחד ואחד, להודיע שלא היה השי"ת נגלה אליהם במדה אחת, כי אם לכל אחד ואחד כפי מדה האחוז בו. ואין בזה חלילה שום שינוי באחדותו יתברך, הלא כתיב (מלאכי ג, ו) אני ה' לא שנית, והשינוי הוא להעובד כמו שמתראה לפני השי"ת באיזה בחינה הוא, כן בבחינה זו מתראה אליו, כדמיון המראה כמו שמראה אדם עצמו מול המראה, כן כדמותו וכצלמו

מתראה לפניו והמראה עצמו לא משתנה, כן למשל לפניו יתברך. וזה שפירש רש"י ז"ל, וארא אל האבות, כלומר אני לא שנית כי שינוי אין לפני, וארא אל האבות בשוה, אך השינוי היה מחמתם, אל אברהם אל יצחק אל יעקב, רצ"ל כל אחד בבחינה שלו, והבן כי נכון עד מאוד.

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם"
וארא- ראשי תיבות: ואני אלוקים ראיתי אבות (אברהם יצחק ויעקב) כותב הספורנו: לא נודעתי להם, באותו המראה ולא שינתי בעדם שום טבע.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו, ג). למה כתיב בין כל האבות המילה "אל" והיה צריך לכתוב אל אברהם ויצחק ויעקב, ואולי כי רוצים לרמז שכל אחד מהאבות שהגיע להכרת הבורא מכוחות עצמו חוץ מאבותיו, כמו שאנו אומרים אלוקי אברהם ואלוקי יצחק ואלוקי יעקב, כתיב ואל אברהם וכו' כי קל יש לפרש גם מלשון שם ד'.

ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ג). מובא בכ"פ חן הרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא ז"ל, כשהיה ילד, אמר להמלמד שרוצה כבר ללמוד גמרא, וסיפר המלמד זה לאביו הרה"ק מרוז"ן ז"ע. קרא אותו אביו ושאלו אמת שאתה רוצה ללמוד גמרא. והשיב לו הן, שאל אותו אביו במה הרג משה את המצרי, אמר לו בשם המפורש, ושאל אם כן מדוע לא הרג יעקב את לבן בשם המפורש. השיב מפני שלא ידע, אמר לו מאין אתה יודע זה, אמר לו כתיב 'ושמי ד' לא נודעתי להם'.

ביאר כ"ק אדמו"ר מהרשני"ן מלעלוב (ב"ב) ז"ע וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי (ו, ג). וברש"י דיבר אתו משפט, על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. יש לומר על פי דברי קדשו של זקני הרה"ק רבי דוד צבי שלמה זיע"א על מש"כ רש"י הק' עה"כ (בראשית לו, א) וישב יעקב וגו', ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף, שכל ימי שני חייו של יעקב אבינו ע"ה היו רצופין יסורים ונסיונות, ועמד בהם וקיבל הכל באהבה ולא היה לבו חלוק על המקום ולא הרחרח אחר מידותיו של הקב"ה, וזהו 'ביקש יעקב לישב בשלוה' מתוך שמחה וטוב לבב דהיינו שהיה מקבל הכל באהבה, 'קפץ עליו רוגזו של יוסף' הכניסו השי"ת בנסיון הבנים, שהוא קשה מכולם, שרבים רחמי האב על הבן, ונסיון זה היה יותר קשה ליעקב אבינו ע"ה לקבלו באהבה. ולפי זה יש לומר הכא, אמר לו הקב"ה למשה 'וארא אל האבות', הראתי ולפי זה לאבות הק' את כל תלאות ושיעבוד הגלות שיהיה לבניהם, והגם שרבים רחמי האב על הבן אפילו הכי לא התרעמו על מידותיו ולא הרחרחו אחר גזירותי, קל וחומר שאין לך מה להתרעם על מידותי וגלות מצרים.

מובא בתפלה למשה ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ג). רש"י: לא שאלו אותי מה שמי, וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים, וי"ל ע"פ מה דאיתא (ירושלמי קידושין) מי שידע שם המפורש של הקב"ה אסור לו ליהנות משל אחרים, אם כן יש לומר שבגלל זה לא שאלו את הקב"ה מה שמו כי לא רצו לדעת בכדי שיוכלו ליהנות משל אחרים, לכן אמר רש"י שהם לא שאלו אותי מה שמי, ואי אפשר לומר שלא שאלו בגלל שרצו ליהנות משל אחרים כי אברהם לא רצה לקבל מתנה את מערת המכפלה מעפרון אלא קנה בדמים מרובים ובכל זאת לא שאלו מה שמי.

מובא בעטרת ישועה וארא אל אברהם וגו' ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ג). או יאמר בדרך זה, כי צריך להאמין באמונה שלימה שבכל דור ודור יש צדיקים, ומי שאומר אשר הצדיקים הראשונים היו צדיקים ולא עתה, אין לו אמונה אפילו אמונת הבורא, כי כתיב ויאמינו בד' ובמשה עבדו, ואיתא במד' אם במשה האמינו בד' לא כ"ש, אלא לומר לך כל המאמין בצדיקים ועבדי ד' כאילו מאמין בהקב"ה, וא"כ צריך להאמין גם עתה בצדיקים. וזה מרומז בפ' וארא וברש"י ז"ל, וארא אל האבות, היינו מי שאומר "וארא אל האבות" - אשר האבות הם דורות הראשונים היו צדיקים ולא עתה, "ושמי ד' לא נודעתי להם", אלו האנשים אין להם אמונה גם בד', כי צריך להאמין

בצדיקים שהם בימים ההם. וזה שמביא הזוה"ק ר"א פתח בטחו בד' עדי עד, היינו שצריך לבטוח בהצדיקים ההם שהם נטפלים לד', כי הצדיקים הראשונים היו ממש השם כמו שכ' הקב"ה קראו ליעקב א,ל, והצדיקים שהם בעתיד הללו הם רק נטפלים לשם הוי"ה, ובכל זאת יכולים להשפיע פרנסה, כמו שאמר הרה"צ הר"ר משה מפשעווארסק שהלבנה אמרה לו אשר באחרית הימים יהיו צדיקים קטנים ויהיה ביכולתם להשפיע פרנסה ושפע רב, וזהו "בטחו בד'", לבטוח בהצדיקים שהם נטפלים להשם, וזהו "עדי עד", ב"פ עד עולה קמח, שישפיעו להם פרנסה. וזה שפירש רש"י נאמן לשלם שכר טוב, היינו אם הוא בן צדיק ישפיע הקב"ה על ידו טובות, וזו למתהלכים לפני, היינו אבותיהם התהלכו לפני ועי"ז יכולים גם הם להשפיע טובות הגשמיות.

וארא אל האבות. אומרים המפרשים - אמר הקב"ה למשה רבינו: אל האבות הקדושים לא הייתי צריך, להיראות במידת הרחמים, יכולתי לדבר איתם בא-ל שדי-י (מידת הדין). איתך, אני חייב לדבר במידת הרחמים, כיון ששאלת "למה הרעות". מבאר ר' צדוק הכהן מלובלין ב"פרי צדיק".

הגמרא {מסכת חגיגה יב, א} ואמר רב יהודה אמר רב, בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו הקב"ה ברא עולם שהלך והתפתח, עד שאמר לו הקב"ה "די, עד כאן! והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב (בראשית לה-יא) אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די השם שנקרא שדי, הוא השם שאיתו עצר הקב"ה את התרחבות העולם. מהיום השני לבריאה, נוצר כוח נוסף, הכוח של מלאכי השרת. למלאכי השרת אין שום שכר על המעשים שלהם. למה לא מקבלים שכר, כי אין להם יצר הרע שימנע מהם לעשות את אותם פעולות. כל קבלת השכר בעולם הזה, הוא על עצם העמידה בניסיונות - לעשות או לא לעשות. היצר הרע מושך אותך לדבר עבירה, והיצר הטוב מושך אותך לדבר מצוה. התגברת ועשית מצוה, תקבל שכר על זה. מלאכי השרת בשמים לא עוברים עבירה, מסיבה אחת פשוטה - הקב"ה מולם. אומרים חז"ל, שהם מזיעים מפחד, ומהזיעה שלהם יוצא נהר, שנקרא 'נהר דינור'. אם הקב"ה היה בורא את העולם כשהוא לא נעלם בו, לא היינו מקבלים שכר, כי היינו רואים אותו בכל רגע ורגע, ובכל צעד וצעד. אמר הקב"ה לעולם, להעלים אותו בבריאה - "אני מבקש ממך, תעלים אותי. אבל אל תעלים אותי בצורה כזאת, שאני נעלם ואי אפשר לראות אותי בכלל, כי אז אין עונש לרשעים, ואם רואים אותי כולם, אין שכר לצדיקים". אלא מה? צריך להיות העלם בדרגה כזאת, שמי שרוצה רואה אותי, ומי שלא רוצה, לא רואה אותי - מי שלא רואה אותי, אומר "זה טבע", ומי שכביכול רואה אותי, אומר "הנה הקב"ה". לזה קוראים העלמת העולם - להעלים את הקב"ה בתוך הטבע. זו הכוונה למה שהבאנו, שהעולם היה הולך ומתפשט - הולך ומתפשט ההעלם של הקב"ה. אמר הקב"ה לעולם - די, עד כאן! אם אתם ממשיכים להעלים אותי, נעלם הניסיון. אם ככה, לא יהיה ניתן להעניש את הרשעים. אם רוצים להעניש את הרשעים, ישנה רק דרך אחת - מצד אחד שתהיה אפשרות לראות אותי, ומצד שני שתהיה אפשרות לא לראות אותי. צריך לעשות את ההעלם בצורה של איזון, בין הנעלם ללא נעלם.

אומר המהר"ל {גבורות ה', פתיחה שניה} - האבות הקדושים, הקב"ה נראה אליהם בהנהגה שנקראת "א-ל שדי-י". ממשו ואילך, ניגש הקב"ה בשם הווייה.

כותב רבינו בחיי {פרשת כי תשא} - שלמה המלך ע"ה למדנו בכתוב הזה {משלי י'} כי שנות האדם מתארכים או מתקצרים לפי הזכות והעונש וזה בדרך נס נסתר. וידוע שהנסים כולם נחלקים לשני חלקים. יש ניסים מפורסמים ויש ניסים נסתרים. המפורסמים הם אותות והמופתים הגדולים אשר נעשו לעיני העמים כאותות של מצרים בעשר מכות ובקריעת ים סוף וירידת המן והש' לו והוצאת המים מן הצור, המשנים טבעו ומנהגו של עולם. הנסתרים הם המעשים והמקרים שאירעו לאבות אברהם יצחק ויעקב. במלחמת אברהם עם המלכים ההם וניצוחו והתגברותו עליהם כי אע"פ שנראה כדרך מנהגו של עולם, הכל היה נס נסתר. וכן תוספת ימי הצדיקים וקיצור ימי הרשעים, הכל נס נסתר.

מי שרוצה יאמר שהכל זה מקרה או טבע זה שיצחק מצא מאה שערים או שנוול אצל יעקב נקודים וברודים, אבל המתבונן יראה מיד גדלות ד'. אומר המהר"ל - להנהגה הזאת קוראים "א-ל-שד-י" מי שרוצה רואה אותי, ומי שלא רוצה, לא רואה אותי. אמר הקב"ה למשה רבינו - עכשיו אני הולך לתת למצרים עשר מכות שיהיו בשם הווייה, כדי שלאף אחד לא יהיה צד לומר, שיש כוח אחר בעולם מבלעדי. מהו שם הווייה?! זהו שם שמהווה את הבריאה בכל רגע ורגע. וזה אומר המהר"ל שהקב"ה הראה למצרים במצרים, איך שבדבר אחד, הקב"ה מראה דבר והיפוכו. בזה שאתה רואה בדבר אחד דבר והיפוכו, פירוש הדבר, שאני מוכיח לך שזה לא דבר ישן שנעשה, אלא אני מהווה אותו בכל רגע ורגע. "אני סידרתי את המעשה הזה, כדי שתראה שאני מהווה את הדבר בכל רגע ורגע, ואת זה אני רוצה להראות במכות מצרים". עכשיו תראה איך אני משנה את צבע המים שבאו לעולם בששת ימי בראשית, כי אני מהווה את המים בכל רגע ורגע. אם אני מהווה, אני אומר ליהודי "תשתה מים", ולמצרי "תשתה דם". אתה המצרי, אם תכניס קש לתוך כוס מים של יהודי, מה שתשאב פנימה יהיה דם ומה שיחזור בחזרה לכוס, יהיה מים. אבל אם תשלם כסף ליהודי, תוכל לשאוב מהכוס מים ולא דם. אני מהווה את הדבר הזה בכל רגע ורגע. אני מראה לך שאני מייצר דבר והיפוכו, בדבר עצמו.

מבאר ה"חתם סופר", הדור שהיה במצרים, שקע במ"ט שערי טומאה. הם לקחו את העולם ונעלמו בתוכו, עד שהגיעו לכוחות של עבודה זרה. הם היו בתוך ההעלם של שם שד-י. הם דבקו בכוחות של עבודה זרה. כדי לעקור אותם מהכוח של עבודה זרה, עשה הקב"ה ניסים גלויים, וזה שם הווייה, שמהווה את המצב בכל רגע ורגע.

ובזה מובן שהקב"ה דיבר אתו משפט כי מעכשיו צריכים ללכת בדרך של "הוי"ה" להראות כל הזמן נס ממש, ולכן אולי יכול להיות שבפרשת בשלח שאנשים הותירו המן וירום תולעים ויבאש, כתוב שם "ויקצוף משה", לכאורה למה קצף אלא משה רבינו ראה שהקב"ה דבר איתו משפט כי הוצרך שהקב"ה יתנהג במידה של ניסים א"כ קצף גם עליהם שבמקום שיאמינו שהקב"ה אמר שלא יותירו המן, הלכו והותירו והוצטרכו לנס.

את ארץ מגריהם אשר גרו בה (ו, ד) לכאורה המלים "אשר גרו בה" מיותרות, כי אם זו ארץ "מגוריהם", ודאי שגרו בה! ובאר ה"נחלת צבי", ש"אשר גרו בה" הכוונה מלשון גרות. והנה, אדם המתגורר בארץ שאינה שלו, ברור ומוכן מאליה שירגיש שם גר, אבל יהודי הגר בארץ ישראל שהיא ארצו, אמור להרגיש בה אזרח. אמנם אבותינו הקדושים, מעלתם היתה שגם בארץ כנען שהיא "ארץ מגוריהם" - עם כל זאת הם "גרו בה", הרגישו עצמם כגרים בלבד, לא כאזרחי קבע. מדוע? כי ידעו את האמת שעולם זה הינו עולם חולף, והעיקר הוא העולם הבא. מסופר על רבי רפאל ברוך טולדנו זצ"ל, שמעולם לא התגורר בדירה שהיתה בבעלותו, רק בדירות שכורות, וכשהגיע לארץ ישראל רוצה לקיים מצות יישוב ארץ ישראל, קנה דירה, אך כדי שלא להרגיש קבוע בעולם הזה, שכר לעצמו דירה אחרת, בה התגורר עד אחרית ימיו. באור אחר בתוספת המלים "אשר גרו בה", מצאתי בספר "תולדות יעקב" לרב עובדיה ורסנו: בעצם, אבותינו היו צריכים להיות ארבע מאות שנה בגלות, ובפעל היו שם מאתים ועשר שנים בלבד, כמו שכתב רש"י על הפסוק "רדו שמה" "רד"ו" בגימטריא מאתים ועשר, רמז לכך שהשתעבדו במצרים מאתים ועשר שנים. לאמיתו של דבר, גם מאתים ועשר שנים הם לא השתעבדו, רק מאתים ותשע. כשיוסף מתגלה לאחיו הוא מבקש מהם לומר לאביו: "רדה אלי" - "רד"ה בגימטריא מאתים ותשע. מדוע? כי כבר עברה שנה אחת ונשארו מאתים ותשע שנות שעבוד בלבד. איך, אם כן, הגיעו למנין ארבע מאות שנה שאמר הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים? התשובה היא, שגם גרותם בארץ ישראל נחשבה להם חלק משנות השעבוד. לפי זה, יתפרש הפסוק כך: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, את ארץ מגריהם" - למרות שהם היו בארץ כנען, נחשב להם שהם היו גרים, וחוף מזה "אשר גרו" - "גרו" בגימטריא מאתים ותשע, "בה" - בארץ מצרים.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכר את בריתי (ו, ה). ביאר הרה"ק ר' שמשון מאוסטרופולי זי"ע יש לומר על פי

הגמרא (חגיגה ה.) ר' יוחנן כשקרא הפסוק הזה בכה כתיב (דברים לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני מהם וגו' והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות" עבד שרבו ממציא לו צרות כלום תקנה יש לו, ובגמרא (ברכות ה.) איתא אמר ר' יוחנן ומתורתך תלמדנו (תהלים צד, יב) דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות (אם האדון הכה את עבדו והוציא שינו או עינו העבד יוצא לחירות), יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, ריש לקיש אמר נאמר ברית במלח (ויקרא ב, יג) "ולא תשבית מלח ברית" ונאמר ברית ביסורין (דברים כח, ט) "אלה דברי הברית" מה מלח ממתקת הבשר אף יסורין ממרקין עוונותיו של אדם, והחילוק בין שני הלימודים הוא כי אם הלימוד הוא משן ועין כמו בשן ועין דוקא אם האדון בעצמו הכה את עבדו ולא ע"י שליח כן ביסורין דווקא אם היסורין באים מהקב"ה בעצמו ולא ע"י שהוא מסתיר פניו מהם והצרות ממילא באות, אבל אם נלמד ממלח אז אין נפקא מינה כמו שהמלח ממתק לעולם כן היסורין ממרקין לעולם, לכן ר' יוחנן שלמד משן ועין כי מטי להאי קרא ואנכי הסתר אסתיר פני מהם וגו' והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות עבד שרבו ממציא לו לא שהוא מכה אותו בעצמו אלא הוא ממציא לו על ידי שהוא מסתיר פניו כלום תקנה יש לו כיון שאז אין היסורין ממרקין, וזה שאמר הכתוב וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם על ידי המצרים ולא על ידי הקב"ה לכן ואזכור את בריתי היינו צריך אני ללמוד מברית הנאמר במלח שיסורין ממרקין אפי' שבאים על ידי שליח היינו המצרים.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכר את בריתי (ו, ה). אולי אפשר לומר בס"ד שכלל ישראל בכו להקב"ה שלפעמים הם שוכחים מהקב"ה אלא הם חושבים שמצרים מעבידים אותם, וזה הקב"ה שמע את תפילתם וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל "אשר מצרים מעבידים אותם" והאמת הוא שהקב"ה גלגל אותם לכך, ולא מצרים לא עושים כלום, והיה להם לב נשבר ולכן גאל אותם אח"כ. והנה צריכים לדעת שלב נשבר אלוקים לא תבוז, וזה המתנה הכי גדולה "לב נשבר" אבל זה צריך להיות על באמת, כי ח"ו אם זה לא אמת זה נראה כמו הסיפור שפעם היה אחד שרצה לקנות לפריץ שלו מתנה אבל לא רצה להוציא הרבה כסף ולכן נכנס לחנות של כלי חרס ושאל לכלי זול אבל יפה, ולא מצא בדיוק מה שטוב לו, אבל הוא ראה בפניה איזה כלי שבור לחלקים ושאל למוכר כמה זה עולה, אז הוא אמר דולר כי זה לא שוה כלום אז הוא ביקש ממנו תעטוף לי את זה, ואכן עטף אותו, ואמר לשליח אני נותן לך כמה גרושים, תעלה לפריץ וכשאתה מגיע תעשה את עצמך כאילו שאתה נופל, ואז תפיל את הכלי, ותתרומם ותגיד לפריץ סליחה, ואני אשלם לך, ואכן כך הוה ועשה זאת, והפריץ קרא לו, והוא היה בטוח שיתן לו שכר עבור המתנה, ופתאום כשמגיע לפריץ, הפריץ נותן לו מכות, והתפלא למה, אז נודע לו שהמוכר עטף את הכלי כל חלק בעיטוף נפרד, ואז הבין את הבושה הגדולה, ולכן גם אצל לב נשבר להקב"ה אנחנו באמת רוצים את הקשר להקב"ה זה צריך להיות לב נשבר אמיתי, ולא שיהיה עטוף עוד דברים אלא בלתי לד' לבדו.

מובא בדברי יואל שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם (ו, ה). עיקר ויסוד תפילתו של האדם לקב"ה צריך להיות דווקא על כבודו יתברך שמו, כלומר על שכבודו מתחלל בשעה שעמו בצער, וצריך תפילה שתתבטל הצרה, כדי שירבה כבודו יתברך. בעוונותינו הרבים, בריבוי הסבל והצרות, ירדנו פלאים ואנו מתפללים כפשוטו, שהקב"ה יציל אותנו מצרותינו, אולם הדרך הרצויה זו התפילה על כבודו יתברך ולמענו. אלא שסמוך לגאולה הקב"ה מדלק על סדרי התפילה, ואף שאנו מתחננים לפניו שירחם עלינו בשל צרותינו, גם באופן זה הוא שומע בקשתנו. וכן מפרש האדמו"ר מסאטמר זצ"ל בשם אחד מתלמידי הבעל שם טוב את הפסוק: "ואני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם", דהיינו שסמוך לגאולה, הקב"ה שומע תפילות ישראל, הגם שמתפללים רק מפני שמצרים מעבידים אותם, ולא מתפללים כסדר הראוי למען כבודו שנתחלל.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי וגו' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגו' (ו, ה). מובא בשארית מנחם אפשר לומר דמתחילה עבדו רק לצורך המלכות כמש"נ (לעיל א' י"א) ויבן ערי מסכנות לפרעה, ואח"כ העבידו כל אחד מהמצרים את בני" לצורכיהם הפרטיים וזה נחשב להם עבודת פרך, וזה מאמר הכתוב (שם שם י"ג) ויעבידו מצרים את בני" בפרך וימררו את חייהם וגו', כי היה להם מר מאוד להיות עבדים לעבדים, וזה גם מרומז בפסוק (שם ג' ט') ועתה הנה צעקת בני" באה אלי וגו' אשר מצרים לוחצים אותם, והכונה דהלחץ הוא אשר עם מצרים ולא רק המלכות לוחצים אותם. וז"ש פרעה (להלן ט' כ"ז) ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, דייקא ועמי שהעבידו אותם שלא עפי" הגזירה. ובד"ז יבואר הפסוק בברית בין הבתרים (בראשית ט"ו י"ד) וגם את "הגוי" אשר יעבודו דן אנכי, ר"ל המון העם אשר יעבודו חוץ מהמלך דן אנכי, וגם המשך הפסוק ואחרי כן יצאו ברכוש גדול יתיישב דעפי" האמור גם נוכל לתרץ אמאי יצאו ממצרים קודם הזמן של ארבע מאות שנה, דא"ל שזה גם השלים את הזמן של ת' שנה, וממילא מגיע להם הענקה מכיון שיצאו בזמן ולא היו להו דין בורח המבואר בקידושין (ט"ז ע"ב) דאין לו הענקה, וע"כ יצאו ברכוש גדול, ועפי"ז יבוארו הפסוקים שלפנינו וגם אני שמעתי את נאקת בני" אשר מצרים דייקא העם חוץ מעבדי המלך מעבידים אותם, ואזכור את בריתי של בין הבתרים, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרי"ם והצלתי אתכם מעבודת"ם דייקא כנ"ל. והנה איתא בספד"ק דגם רבוי העם השלים את הזמן, וזה שאמר הכתוב (לעיל ג' ט"ז) פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים, פקד היינו לשון מנין רומז לריבוי העם שהשלים, וגם את העשוי לכם במצרים כלומר ע"י המון עם מצרים, וכל זה ישלים זמן השיעבוד ואומר אעלה אתכם וגו'. וי"ל דמשו"ה נבחר משרבע"ה להיות רועה נאמן של ישראל כי הלך חוץ לפלטרין של מלך לראות מה עושים פשוטי עם מצרים עם אחיו, ואעפי" שנתגדל בבתי המלך הקטין את עצמו להסתכל במצבם של כל אחד מישאל וכמו שפירשנו למעלה בפר' שמות בפסוק וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, דר"ל וירא בסבלותם וירא איש מצרי פשוט מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, שאין המצרי איש חשוב משרי המלך, לכך ויך את המצרי, מכיון שהגזירה היתה רק לפרעה. וכיון שמשעה ריבונו ע"ה השפיל את עצמו בגדולתו לראות בסבלותם כמו כבי' שהתגלה בסנה, בחינת עמו אנכי בצרה כדפרש"י, ע"כ נבחר הוא לראש ישראל. וזש"נ לו (לעיל ג' י"ב) כי אהי עמך וזה לך האות מראיית הסנה כי העיקר להשתתף בצרתם של ישראל, משו"ז נבחרת להיות שליח לגאולתם.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (ו, ה). מובא בשארית מנחם ידוע מאמר חז"ל במס' ברכות (ז' ע"א) כשישראל אוחזין מעשה אבותיהם בידיהן זוכר להם זכות אבות ובאם לאו לא, ואפשר לומר דהא דאיתא (שבת נ"ה ע"א) תמה זכות אבות, היינו באינם אוחזין מעשי אבותיהם בידיהם, ועיי"ש בתוס' (ד"ה שמואל) שעכ"פ ברית אבות לא תמה. והנה יסוד מעשה אבות היה להשרות את האמונה בהשגחה פרטית, וזה שאה"כ וגם אני שמעתי את נאקת בני" אשר מצרים דייקא מעבידים אותם, שבנ"י תולין השעבוד בהתגברות כח מצרים ולא השכילו להבין שהכל בהשגחה פרטית, וממילא ל"ש כ"כ שזכות אבות יגן עליהם, ע"כ ואזכור את בריתי אשר לא תמה.

ונתתי אתה לך מורשה. מבאר הנצי"ב (העמק דבר) לא לבד לשעה שאתם תהיו בה, אלא אפילו בשעה שאתם גולים ממנה, הרי היא שלכם! וכמו שאדם הפורש משדה ירושת אבותיו לעולם דעתו עליה, ומשתדל שלא לשכוח אותה אחוזה, אולי יזכה ה' לחזור אליה, כך ארץ ישראל היא לנו מורשה לעד.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אתם. ביאר הרה"ק ר' משה מקוברין זי"ע מה היתה עיקר הצעקה? לעולם יש לעבוד את ה' מתוך רצון טוב ומתוך שמחה, ואולם במצרים היה פרעה הגורם העיקרי שהניעם לעבודת ה'... ועל זה הצטערו ביותר: "את נאקת בני ישראל אשר

מצרים מעבידים אותם" נאקתם היתה על אשר המצרים הם המעבידים אותם. והם אלו המניעים אותם לעבודת ה'.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו' ואזכור את בריתי וגו' והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' (ו, ה). מובא בשארית מנחם י"ל דודאי רצון השי"ת הוא שנזכה מצד עצמנו לגאולת עולם, כי ע"י זכות אבותינו הוי כמאן דאכל לאו דיליה דבהית לאסתכולי באפיה (עיין ירושלמי ערלה פ"ג), והנה עיקר הגאולה הוא כדי לזכות לראות פני ה', ולזה נזכה רק אם הגאולה תהיה מצד עצמנו, וזה פשט הפסוק וגם אני שמעתי את נאקת בני" ואזכור את בריתי, אשר כרתי לאבותם, אבל רצוני הוא ונתתי אותה לך" מורשה שתזכו ליגאל מצד עצמיכם, ואמר הטעם אני ה' שתזכו לקבל פני. וזאת תורת המסורה לכן אמור לבני" אני ה', לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כ"ה י"ב). ולפי הנ"ל י"ל דכמו שאמרתי לבני" שברצוני לתת להם א"י בזכות עצמם, ואשר זה מרומז באומרנו אני ה' וכנ"ל, כן אמור לו הנני נותן לו מצד עצמי את בריתי שלום, ואעפי" שהיה מיוחס לא זכה לכהונת עולם רק תחת אשר קנא במס"נ מצד עצמו, וכ"ה באמת, וכמו"כ מצינו בקריעת ים סוף כאשר מסרו נפשם אצל הים אמרו ויהי "לי" לישועה (שמות ט"ו ב'), פי' מצד עצמינו, ע"כ זה אלי וכל אחד ראה, וכפירש"י שם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים. כן נזכה בב"א.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי וגו' (ו, ה). מובא בשארית מנחם אפשר לומר דהנה עיקר גדול לבן ישראל לעבודת השי"ת שידע שהוא בן מלך ע"ד ויגבה לבו בדרכי ה', והמצרים רצו לעשותם בחינת עבדים כמש"נ (שמות א' י"ג) ו"יעבידו" מצרים את בני ישראל, וזה שאמר וגם אני שמעתי וגו' אשר מצרים "מעבידים" אותם, ואזכור את בריתי לאבותם ולזרעם אחריהם שיהיו בבחינת בני בכורי ישראל (שם ד' כ"ב).

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל (ו, ה). נאקה אינה לשון תפילה בעיקרה, אלא לשון גניחה וצעקה הנובעת מרוב ייסורים. טבעו של אדם שכאשר הוא בצרה או במועקה קשה, הוא משמיע קול אנחה והמיה מרוב צרה, ואפילו כשהוא יחידי ואין לו למי לצעוק – אלא צועק הוא מפני שבטבעו הוא כך – כך מבאר הרב שמשון דוד פינקוס שליט"א בספרו "שערים בתפילה". בכך גילו לנו חז"ל יסוד גדול בעבודת התפילה ובשאר עבודות ד', שנאקה שהיא דבר טבעי, נאקת כאב, צריך שתהיה מכוונת אל ד'. בטבע האדם כאשר יש לו ייסורים הוא גונח ונאנק שלא מרצונו, לא יוכל לעצור עצמו בעד זה, אף על פי שהצועק אינו יודע ואף אינו מכוון בדעתו. אבל בטבעם של דברים, פעולה זו במהותה היא כמיהה למקור הטוב והשלמות לבורא עולם. נמצא, שכל צעקה בעולם במהותה, היא בעצם פעולה של תפילה, וזה אשר שם הקב"ה בטבע כל בריה להצילה ולרפאותה. וכאשר היא צועקת חש הוא לעזרתה, שהרי כל הצעקות מכוונות אליו. מכאן היסוד שבכוח האדם לכוון בדעתו, שאת הצעקות האלו יש להביא אליו יתברך לתפילה. משל למה הדבר דומה, למה שמספרים על הקדוש רבי ברוך בער ליבוביץ זיע"א: כשהיה ילד, הכהו אביו על איזה מעשה שעשה כדרך הילדים. בעודו בוכה קם, לקח את הסידור והתחיל להתפלל מנחה. שאלו אביו: "למה דווקא עכשיו אתה מתפלל מנחה", וענהו: "הרי בין כך ובין כך אני בוכה, אנצל בכייה זו לתפילה". זה נפלא למתבונן, שישתדל האדם שלא תצא מפיו צעקה לשווא, באמת חבל על דבר כל כך נפלא כמו צעקה לריק, ואם מכוונים לשם שמים אין לך דבר טוב מזה, שבאמת הדמעות והאנחות הטבעיות הבאות עלינו בעל כרחנו בעת צרה, המה יהלומים ומרגליות יקרים מאוד. שטות גדולה היא לאבד אבנים יקרות ונפלאות אלו ללא כל תועלת – לתת לדמעות היקרות מפז להיבלע באדמה במקום להעלותם למעלה, לקרוע על ידם שערי שמים, ולהביא שפע וברכה לו ולכל העולם, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לב): "אף על פי ששערי תפילה ננעלו – שערי דמעה לא ננעלו". ולכן בעת צער האדם יוצאים ממנו אנחות ונאקות, עליו לכוון ולהקדיש צעקות אלו, שבין כך הן יוצאות, אל ד'

שיחלצהו מצרותיו, שהרי באמת ובעומק מציאותן הן געגועים וכיסופים ובקשות ישועה מהקב"ה.

תפילה. בשם הרה"ק ר' בונם זי"ע "אז א מענטש האט א ביזי הארץ זאל ער דאס אויסלאזן צום דאווענען" [אם יש לאדם לב כאוב ורגז שיוציא זאת בתפילה].

ואזכור את בריתי (ו, ה). מובא בקול בוכים הקב"ה חישב את ארבע מאות השנים של גלות מצרים מיום לידת יצחק רבינו. שאל המגיד מדובנא זצ"ל: אם מצבו של יצחק אבינו וחיייו של יעקב אבינו, נחשבו אף הם לגלות וגרות, מדוע הכביד הקב"ה על בניהם לרדת למצרים, ולהורידם שם מדיוטא לדיוטא, לעבודה בחומר ובבלנים ולשעבוד רע ומר, ותרץ במשל, אב ובנו הלכו בדרך בעצומה של סופת שלג נוראה. הקור חדר לעצמות, איברייהם קפאו, אצבעותיהם הכחילו וכל גופם רעד. הבן בקש לרבוץ תחתיו, לנוח. האב ידע, שאם ינוח כאן לא יקום עוד. בצד הדרך היתה בקתה נטושה. אמר האב: "אזור כח, ונגיע לבקתה. שם נמצא מחסה מפני הרוח הנוראה!" הגיעו שניהם בשארית כוחם אל הבקתה, ולשמחתם, מצאו בה מיטת נסרים מצופה קש. צנח עליה הילד, ועצם את עיניו בלא כח. אבל האב ידע, שאדם ישן – חם גופו יורד, ובכפור הנורא יקפא בנו למות. "אל תרדם", אמר לבנו, "עד שאדליק כאן מדורה ואבעיר אש". אבל הבן לא יכול היה להשאיר את עיניו פקוחות. סלק האב את הקש מהמיטה. נאנק הבן מהשכיבה על הקרשים הקשים, והאב חיפש בינתיים זרדים. אבל כעבור כמה דקות התרגל הבן אל הקרשים ושקע בשינה. האב מיהר להעירו, והורה לו לרדת מן המיטה ולשכב לארץ. הבן צית לאביו ושכב על גבשושיות הקרקע. התהפך מצד לצד, עד שמצא את התנוחה הנכונה ונרדם. התחיל האב לטלטלו, לצעוק עליו ולגעור בו, ולא נתנו להירדם כי בנפשו הוא. והנמשל טיבו של אדם, שהוא מתרגל לכל מצב. כאשר הקב"ה ביקש ליסרנו, כדי שנחוש את עול הגלות, די היה בתחילה, בימי האבות, בסבל מועט. אבל מה שנחשב כסבל ליצחק, לא נחשב כבר כגרות ליעקב אבינו, והוא נאלץ לשהות עשרים שנה בבית לבן ולסבול את צרת יוסף. כשהתרגלו לכך, נאלצו לרדת למצרים. כשהתרגלו לחיים שם, התחיל עול השעבוד, והלך והכביד. נמצא, שכל ארבע מאות השנים היו רצף אחד של גירות וצרות, שאם לא היו הולכות וקשות, היינו מתרגלים אליהן ו"ישינים", ולא היינו זועקים להושע, וממילא לא היינו נגאלים.

ואזכור את בריתי (ו, ה). מובא במאור ושמש ראיתי את ישראל ביסוריהם ונזכרתי בבריתי, שכן דורשים בגמרא שיסורים מכפרים, ממה שנאמר ברית אצל מלח. 'ברית מלח עולם' ונאמר ברית אצל יסורים, 'אלה דברי הברית' מה מלח מיטיב את הבשר כך יסורים מיטיבים את האדם ונטולים ממנו את חטאיו. הרה"ק ר' מנדל מרימנוב זי"ע היה אומר על המאמר חכמינו זה. אמנם המלח מוסיף טעם לבשר, אבל רק אם המלח ניתן במידה מתאימה, ואילו לכשמפריזים בהמלחה מאבד הבשר את טעמו עד שאיננו ראוים לאכילה. כיוצא בזה גם היסורים, כשהם ניתנים במידה ובשיעור, שיוכל האדם לשאתם, רק אז מיטיבים הם את האדם, ואילו יסורים יתר על המידה מעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. לפיכך, 'שמעתי את נאקת בני ישראל'. נאקת היסורים הגדולים 'ואזכור את בריתי', הגיעה השעה לזכור את ברית המלח.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אותם (ו, ה). פעם אחת נכנס לחדרו של בעל ה"חתם סופר", אחד מגדולי הסוחרים בעיר וביקש את עזרת הרב. כפי הידוע לרב פתח העשיר ואמר סוחר גדול אני, אולם כעת נקלעו עסקי לצרות, ומבקש אני ממעלת כבוד הרב שיברך אותי ואצא מן המיצר. אכן, ידוע לי מצבך הקשה אמר הרב, אולם עוד יודע אני, שאחיי עני ואביון וצריך הוא עזרה בפרנסתו, ואילו אתה מתעלם מלהושיט לו עזרה. יסלח כבוד הרב מלמל העשיר במבוכה, אבל כרגע עסקי אינם מרשים לי לעזור, אולם אם אצא מן המיצר, בוודאי שאעזור לו. בפרשת השבוע, אמר הרב, אומר הקדוש ברוך הוא: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל" מה פירוש המילה "וגם" וכי מי עוד שמע את נאקתם, אלא, בשעה

שבני ישראל נאנקו ונאנחו תחת עול מצרים, שמע כל אחד מהם גם את אנחת אחיו... למרות השעבוד, השתדל כל אחד להקל מעל סבלו של רעהו בכל יכולתו, ובשכר שמיעה זו שמע גם הקדוש ברוך הוא את אנחתם והושיעם. עזור אף אתה לאחרים, סיים הרב – ובוודאי יושיעך ד' מכל צרותיך.

ישנו סיפור שמספרים שפעם אחת היה אבא זקן וכן צעיר, ומעיל אחד, הבן טען שהיות ויש רק מעיל אחד אז זה בשבילו, כי הוא יוצא בבוקר מוקדם וקר מאוד בחוץ וכל היום הוא מסתובב בעבודה אז הוא חייב את זה. אבל האבא טען שזה בשבילו כי אם הוא צריך לצאת לחנות לקנות משהו אז קר לו,

הלכו לרב כדי לברר מה לעשות. כשהרב שמע את טענותיהם אז הוא אמר להם תבואו מחר ונפסק לכם את ההלכה, אבל בתנאי שאתם תחליפו את הטענות כל אחד ייתן עבור השני, למחרת הם הגיעו ובאמת הם טענו את אותם טענות אבל על השני, האבא טען שהמעיל בשביל הבן כי הוא יוצא מוקדם וקר לו, והבן טען שזה בשביל האבא הוא כבר זקן ואין כוחותיו במתניו.

הרב הוציא את מעילו ונתן להם. וכך נגמר הדין, האבא שאל לרב, אם כבוד הרב רצה לתת את המעיל, למה לא נתתם את זה אתמול למה חיכה עד היום.

הרב ענה לו, אתמול שמעתי טענות, זה שלי, זה שלי, הבן טען זה שלי האבא טען זה שלי, אז אני הסתכלתי על המעיל שלי, וגם אמרתי זה שלי, אבל ברגע שהיום שמעתי שכל אחד טוען שזה לא שלי שזה בשביל השני אז הסתכלתי על המעיל וגם אמרתי זה לא שלי זה בשביל השני, אז הנה תיקחו את זה, זה שלכם.

הסיפור והמסר מכאן אם אחד שומע את השני הוא מבין את הקושי של השני אז כל אחד יכול להגיע, אבל עם כל אחד רק שומע את עצמו לא נגיע לאף מקום, יצאנו ממצרים מהמקום הזה, "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל" שכבני ישראל שמעו אחד את השני אז בא הישועה.

אמרו חז"ל מפורש (שבת קנא): 'כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים', והיינו אף כשאינו ראוים מצד עצמו לרחמים, די ב'סגולה' זו להריק עליו רוב רחמים מן השמים. אל הגה"ק 'החפץ חיים' זי"ע בא יהודי ושמו רבי יענקל קראקובער (יעקב מהעיר קראקא) הלה סיפר שהוא מתלמידיו מלפני ארבעים שנה, שאלו הח"ח לשלומו ולמצב פרנסתו, ויענהו ר"י בשבח והודאה לבורא עולם על שנתברך בעשירות מרובה, כי בשעה שהכל מרוויחים סך ארבעים רובל בחודש הוא מרוויח סך אלפיים רובל בחודש. וכיצד – שאלו הח"ח, ענה כי חבילת עצים אשר שוויה ברוסי' כ 10 רובל נמכרת בפולין תמורת 200 רובל, ובזה מסחרו להעביר עצים מרוסי' לפולין מתחת עיני שוטרי הגבולות – שלא יבקשו מכס העולה להון תועפות. שאלו הח"ח וכי לא חושש מר שמא יתפסוהו שוטרי הגבולות... והרי הם חשודים גם על הרציחה על 'עבירה' כזאת, אמר לו ר"י, אנו כיהודים מוצאים עצה לכל דבר וענין, כי בתחילה הייתי מעביר את חבילות העצים ומשחד בכל פעם את שומר הגבול, עד שביום אחד שאלתיו, יגלה לי מר כמה הוא מרוויח בחודש, אמר לי השומר כארבעים רובל, אמרתי לו, שמע נא, אני נותן לך מעתה מאתיים רובל בכל חודש, שאלני השומר תמורת מה תתן לי שכר עצום כל כך, אז קבעתי עמו כי בכל עת וזמן שאנכי עובר בין הגבולות הרי אני כמי שהוא 'רואה ואינו נראה' – יעשה עצמו כמי שלא ראני כלל... וכן הוזה, ומשם באה עשירותי העצומה. לשמע דבריו אמר לו החפץ חיים, חזור על דברך ושוב לספר את המעשה ג' פעמים. אחרי הדברים האלה ביקש ר"י את ברכת הח"ח שהשומר הנכרי יאריך ימים על ממלכתו כי הלה הזקין לאחרונה ואינו יודע מי יהיה השומר הבא לאחריו ומה טיבו בעסקי השוחד... אח"כ אמר לו הח"ח, הבה נכנס יחדיו להיכל הישיבה, אף שבאותה תקופה כבר לא היה הח"ח נכנס לישיבה, כאן יצא מגדרו ונכנסו יחדיו, ויאמר הח"ח לר"י עלה נא על 'ארון הקודש' במקום המיוחד ל'דרשנים' וספר להם את מעשה עשירותך, אך ר"י לא רצה (מחמת הבושה) לפתח פיו ולדבר, מכיון שכן, עלה הח"ח וסיפר את המעשה ולמד מזה, בכוחו העצום של 'שוחד' שע"י שהרוויח, שלא די שלא הרגוהו על גניבת הגבולות, אלא שזכה לעשירות עצומה. אף אנו פעמים שנראה לנו ברוב יאוש כי מצוותינו ריקים מכל, יבשים מבלי כל לחלוחית ואינם

חשובים מאומה, אבל באמת פעמים שיבוא מלאך יגדיל וינפח אחת ממצוותיו עד שתגדל מעל כל עבירותיו יחדיו... וכשישאל האדם את המלאך איזו מצוה הגדלת כל כך, יענהו תפילת שחרית, שמא שחרית של יום הכיפורים, לא ולא, אלא שחרית של יום רגיל מימי החול... ומדוע כי איש זה שיחד כביכול כלפי שמיא, ומהו ה'שוחד' - כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. כי ברחמי על הבריות קנה לעצמו, כאותו ששיחד את שומר הגבולות, גדלה עשירותו ע"י כך לאין ערוך (ועיי' במהרש"א חידושי אגדות, ברכות כח: ד"ה ואיני - בעולם הזה יכולין לפייסו בדברים שהיא התפילה ולשחדו בממון שהוא הצדקה).

עובדא הווה ב'חתן' שהגיע לפני הרה"ק משינאווא זי"ע וסיפר שבשבת הקרובה תתקיים 'עליה לתורה' שלו, ואינו יכול להשית עצות בנפשו, הואיל ואינו יכול להגות כראוי את תיבות ברכות התורה וההפטרה, ונפשו מרה עליו בגין הבושות שיהיו מנת חלקו מהמתפללים וממחוננו, אמר לו ה'שינאווער' שלא ידאג מאומה והכל יבוא על מקומו בשלם, בשבת זו הגיע הרה"ק לשבות בכפר שדר בו 'חתן דנן', ותיהום כל העיר כי 'צדיק בא' לשכון בתוכם, בצפרא דשבתא שימש הרה"ק משינאווא בעצמו כ'בעל קורא' כמנהגו, ומשהגיעה שעתו של החתן לעלות לתורה ואך החל לברך את ברכות התורה בקול שבור ובהגייה שאינה נכונה, החל הרה"ק להתלהב בזעקו אוי אוי אוי... והחל דופק על הבימה בקול רעש גדול עד שלא היה ביד הקהל לשמוע את קולו של החתן, כך חזרה אותה התלהבות בשעה שבירך החתן את שאר הברכות, וכל הקהל עמדו מרעידים בראותם את הרבי בוער בלבת אש, וחשבו שהנה כוונותיו הקדושות משוטטות להם כעת בשמים מעל, ולבד מאותו חתן לא ידע אף אחד שהתלהבות זו היא ממסירותו של הצדיק למען לא יבוש ולא יכלם נער בישראל.

מעשה שהיה בבית מדרשו של הרה"ק מסאטמאר זי"ע, באמצע קריאת התורה מצאו פסול ב'ספר תורה', הרבי החל מתעמק ברעיוניו בבדיקת הספר תורה, והורה שיביאו לפניו ספר פלוני ושו"ת אלמוני, ורק לאחר 'דרישה וחקירה' רבה, אמר שאכן לכתחילה עדיפא ליה להביא ספר אחר לקרוא בו. לאחר מעשה שאלוהו מקורביו הרי היה פסלו גמור וברור בספר, מדוע האריך הרבי כל כך עד שהורה להביא ספר אחר, ואף לא 'פסק' שהוא פסול, ענה הרה"ק - וכי לא ראיתם שהסופר אשר כתב את הספר הלז היה נוכח בבית המדרש, ואם הייתי תיכף קם ומכריז שהספר פסול מטעות סופר הוא היה בוש ונכלם, על כן הארכת בדבר שייראה כ'חומרא' וכו', ובזה חסכתי בוש מאחד מאחינו בני ישראל.

פעם שאל הגאון בעל 'שבט הלוי' זצ"ל את הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל כיצד זכיתם ל'כח' עליון כזה שכל ברכותיכם ותפילותיכם מתקבלות בשמים ופועלות פעולתן לטובה... תחילה ניסה ר"י לבטל את עצמו ושאל מנין לכם שהם פועלות... אבל משלא נתקבלו תירוציו נענה ואמר, שמא כל זה ב'מידה כנגד מידה' כי קהל גדול בא אלי והנני שומע ומקשיב לכל יחיד ויחיד מהם ב'סבלנות' עצומה, אין איש היוצא מביתי מבלי שנשמעו כל דבריו באוזן קשבת, על כן גם בשמים אומרים נשמע בסבלנות את כל דבריו עד תומם ונמלא את בקשותיו ותפילותיו.

מעשה בשני אחים שאחד מהם עלה לגדולה ונתעשר בעשירות מופלגת, ואילו השני נשאר עני מרוד חסר כל. ויבוא היום ובנותיו של האח העני הגיעו לפרקן, ולרש אין כל, החל העני לחשב - אלך לארמונו של אחי, אספר לו על מצוקתי, אולי יחוס עני ואביון אולי ירחם, וכך עשה, בהגיעו לבית אחיו ביקש מ'שומרי הסף' שיכניסוהו אחר שהוא אחיו של 'בעה"ב'. מיד הכניסוהו אל הבית, אך 'העשיר' החליט לעשות עצמו כמי ש'אינו מכיר', ושאלו 'מי אתה', ויענהו העני, אחיך אנכי, אך העשיר בשלו - מי אתה, ויענהו בבושת פנים - 'אחיך ובשרך אנכי', אמר לו העשיר 'איני יודע מה אתה סח', כי בן יחיד אנכי להורי, ואין לי אח כלל, נראה לי שטעית באדרעס (כתובת), ויצא העני מלפניו בבושת פנים ובפחי נפש. כעבור ימים אחדים פנה האח העשיר לבקר כדרכו את אביו הזקן (שממנו עדיין לא שכח), מיד כשנכנס הבן - העשיר, הביט בו האב בפליאה ושאלו - מי אתה, ויען העשיר 'אנכי ראובן בנך בכורך', אמר לו האב 'איני יודע מה אתה סח', אין לי בן הנקרא ראובן, נראה מתוכן דבריך שטעית באדרעס, כי איני מכירך ולא ידעתיך, הבן העשיר - שהחל לחשוש שמא אירע משהו לשפיות דעתו של האב לא ידע את נפשו, והחל מתחנן אל אביו - אבי, אבי, הלא שני בנים

לך ואני הוא ראובן בכורך, אך האב לא חזר בו ועמד על שלו... עד שבסוף נענה האב ואמר לו, אני הנני אביו של שמעון (העני), אם הינך אחיו הרי אני גם כן אביו, ואם לאו... על דרך זה יהודי המכיר באחיו, והוא גומל חסד ומרבה להטיב לרעהו, אומר הקב"ה אף אני אביו - ואתנהג עמך 'כרחם אב על בנים'... (תהילים ק"ג, י"ג).

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל... ואזכור את בריתי (ו, ה). מובא במאור ושמש בשם רבי מנדלי מרימנוב זי"ע נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורים. (ברכות ה ע"א) במה דומים היסורים למלח? כשם שהמלח ממתק את הבשר, כך היסורים ממתקים את הגוף. וכשם שהמלח הוא טוב רק כאשר הוא במדה מסוימת, אך כאשר המלח רב מדי, הוא מקלקל את האוכל, כך היסורים מטיבים לאדם כאשר הם במידה, אך אם הם רבים ח"ו, גורמים היסורים להעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו. כך אמר ה': "שמעתי את נאקת בני ישראל" שסובלים יסורים גדולים, "ואזכור את בריתי" - ברית המלח, שטוב במידה ולא יותר מדי, לכן אוציא את בני ישראל ממצרים ויפסקו היסורים.

שמעתי את נאקת בני ישראל (ו, ה). מובא בימות עולם הרה"ק הרבי מקאצק זי"ע שמע פעם יהודי מתאנח, אמר: 'א יודישע קרעכץ איז אין הימל זייער חשוב'. (אנחה של יהודי חשוב מאוד בשמים) כשמוע האיש דברים הללו המשיך להתאנח שוב, הפסיקו הרה"ק מקאצק באמרו: 'דאס שוין נישט, דאס איז שוין פאלש...!' (זה לא, זה כבר שוא!)

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (ו, ה). מלשון הכתוב נראה שרק משום דמצרים הם המעבידים את ישראל לכן הקב"ה זוכר את בריתו, ולכאורה שפת יתר היא, דהיה לו לומר וגם אני שמעתי את נאקתם ואזכור את בריתי, ומה הוסיף לומר שהמצרים הם המעבידים אותם וסמך זאת לזכירת הברית. וביותר יל"ד, בדגמ' בחגיגה (ה, א) קתני דר"י בהגיעו לאלו הפסוקים היה בוכה ואומר והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות, עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו, ויש לבאר כוונת הדבר. והנראה, דהנה בגמ' ברכות (ה, א) פליגי ר"י ור"ל בטעם הדבר שישורין ממרקין עוונותיו של אדם, דר"י יליף לה קל וחומר משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות, ישורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה שהם גואלין אותו, ור"ל אמר נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין, מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין ישורין ממרקין כל עוונותיו של אדם, ומבואר שנחלקו אם למדין זאת מק"ו מיציאת העבד בשן ועין, או מהיקש הכתוב מברית מלח. ולכאורה נפק"מ יש ביניהם, דלר"י דיליף לה משן ועין, הרי דין הוא שרק אם האדון הוציא את עינו ושינו יוצא העבד לחירות, אבל אם בגרמא נגרם שייצאו לו עינו או שינו אינו יוצא לחירות, אמנם לר"ל דיליף לה מברית מלח הוי כן אף בגרמא הנעשית ע"י אחרים דכמו מלח ממתקת לעולם הבשר אף היסורין כן לעולם ממרקין עוונות. ומעתה מתבאר היטב, דר"י שהגיע להאי קרא היה בוכה, שהרי ייסוריהן נתנו על ידי המצרים, וא"כ נמצא שהייסורין לא הגיעו ע"י הקב"ה בעצמו כי אם בגרמא ע"י אחרים, וא"כ אין להם תקנה בייסורין אלו ואינם יוצאין לחירות כעבד, וזהו שאמר והסתרתני פני ומצאוהו רעות וכו'. אך הכתוב נוקט במכוון וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם, שאפילו שנעשו הייסורין ע"י אחרים, ה' שומע וסולח לעוונם, שהרי זוכר הוא את בריתו, ר"ל כדברי ר"ל שנאמר ברית מלח דממנו למדים שישורין ממרקין עוונותיו בכל פעם, וזאת ה' זוכר את בריתו, ברית מלח זו ולכך גואלם בזכות ייסורין אלו.

"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי" אני שמעתי ראשי תיבות: אש= 301 בגימטרייא הצור= 301. הקב"ה שמע נאקת בני ישראל, (מצרים). מעבדים- ראשי תיבות: מבוקר עד בערב דיכוי יהודי מצרים.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם (ו, ה). מובא באמרות משה להרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע כל נאקתם של ישראל היה אשר לעבודת השם יתברך צריך כל אחד מישראל לעבוד אותו בשמחה רבה ובבהירות הלב, לסוף זאלן די מצריים צוברענגן אונז צו דער עבודה. (ולבסוף צרות המצרים מביאים אותנו לעבודת ה'), זה היה עיקר נאקתם של בני ישראל.

וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (ו, ו). בתוככי הגלות והחורבן מצוי שורש הגאולה. למה הדבר דומה, לתהליך בנייתו של בית שהוא שונה לחלוטין מתהליך הריסתו. כאשר בונים בית, קודמת לכך עבודת תכנון גדולה, מודדים את המגרש, משרטטים תוכניות ומשקיעים זמן רב בפעולות שונות, עוד לפני שניגשים לעצם הבניה. לעומת זאת כאשר עומדים להרוס בית אין צורך בתכניות, אין צורך בשרטוטים ואין צורך בעבודות הכנה, ניגשים להריסה עם כלים מתאימים ומתחילים בפועל בהריסה ללא כל מדידות. במגילת איכה (ב, ב) כתוב: "חשב ה' להשחית חומת בת ציון, נטה קו" להשחתת ירושלים ובית המקדש קדמה מחשבה והיה תכנון מראש, הקב"ה נטה קו, מדד בצורה מדוייקת כיצד להרוס את הבית. הדבר מורה לנו שלא היה זה מעשה הריסה גרידא, אלא ההריסה עצמה היא שלד בבניין העתידי של בית המקדש שיבנה לעתיד לבוא. וכך אנו מתפללים בתשעה באב "כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה" באותה אש ששרפה את בית המקדש טמון הגרעין של אש הגאולה, האש של בית המקדש שירד באש מן השמים בזמן הגאולה השלימה.

לכן אמור לבני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ו). מובא בקול ישורר אמרו במדרש בשעה שאמר משה לישראל, הקב"ה גואל אתכם, אמרו לו, היכן, אמר להם "קול דודי הנה זה בא". מהו "מדלג על ההרים", אמר הקב"ה אם באתי להביט במעשיכם אין אתם נגאלין. אלא מדלג אני על ההרים אלו האבות, ובזכותם אני גואל אתכם. שאל המגיד מדובנא זצ"ל: מה שאלה היא זו "היכן הוא", אם משהו בא לביתו של אדם לעקל חפצים בעבור חוב שהוא חייב לפלוני, יכול הלה לשאול "היכן הוא", היכן בעל חובי אולי אוכל לשכנעו שייחני וימחל לי. אבל כשבא שליח לתת מתנה בשם משהו, מדוע נשאל "היכן הוא", משה רבינו בא לגאול את העם בשם הקב"ה, ימהרו להגאל. אלא שאלתם של ישראל היתה של משה רבינו בעצמו, כמאמר המדרש על הפסוק "מי אנכי כי אלך אל פרעה". אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, הבטחת ליעקב ואמרת "אנכי אעלך גם עלה" ועתה אתה משלח אותי, ובאמת, מה ענה לו הקב"ה, אלא ידוע ההבדל בין נבואת משה רבינו ע"ה לנבואת שאר הנביאים. משה רבינו שכינה היתה מדברת מתוך גרונו. ונמשיל זאת במשל, נבואת כל הנביאים דומה לאדם, שנתן לחבירו סכום כסף למסרו לבנו. שם השליח את הכסף בכיסו, השתמש בו לצרכיו ונתן לבן סכום מקביל אבל במטבעות אחרות. אבל נבואת משה רבינו דומה לשליח, שלא השתמש כלל באותן מטבעות, ומסרן כמות שהן, צרורות וחחומות. כך היה משה רבינו, עבד ד', כצינור להעברת דבר ד'. נמצא, שהגאולה על ידי משה רבינו היא גאולה על ידי הקב"ה בעצמו, כביכול. וזהו שאמרו כאן במדרש, כשאמר להם משה לישראל, הקב"ה גואל אתכם, אמרו לו היכן הוא, כלומר, הרי הבטיח ליעקב אבינו שישאלנו בעצמו. אמר להם קול דודי הנה זה בא. כלומר, הסכיתו לקול נבואתי, כי שכינה מדברת מתוך גרוני, והרי זה כאילו הקב"ה גואלכם. ובכל זאת, אין זה אלא "כאילו". מדוע באמת לא גאלם הקב"ה בעצמו, ממש, הדבר יובן במשל מעשה באדם שחלה, ונטה למות. בא אוהבו לבקרו, ומצאו מצר ודואג על בנו הקטן העומד להמיתם. מה יהא עליו, מי יחנכו, מי יפרנסו, מי ישגיח עליו בעולם האכזר והמנוכר, מי ידאג לו, אמר החבר "הסר דאגה מלבך אני אקח את בנך אלי ואדאג לכל מחסורו. בבייתי יגדל, כבני יחשב. אני אשגיח על חינוכו ואגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים". התרגש החולה, בירך את חבירו בחום, ונשמתו עלתה למרום כשחיוך על שפתיו. החבר קיים את הבטחתו. הוא נטל אליו את היתום וגדלו כבנו. הלבישו והנעילו, האכילהו והשקהו, כל מחסורו עליו. בהגיעו לפרקו, דאג לו לשידוך עם משפחה מיוחסת מעיר רחוקה, והתחייב במוהר ובמתן, כאילו היה זה בנו. אולם כשעמדו לנסוע לחתונה לעיירה של הכלה, החליט

החבר להישאר בעירו ולהמשיך בעסקיו, ושלה תחתיו את נאמן ביתו. נפגע היתום עד עמקי נשמתו "מדוע לא תסע עמנו", שאל. ענהו החבר "תנוח דעתך, אני שולח עמך את נאמן ביתי, והוא ידאג לכך שלא יחסר לכם מאומה. ידו כידו, ופיו כפיו". אך היתום לא נרגע "הן לחתונת בניך נסעת בעצמך, ואיה ההבטחה שהבטחת לאבי, שתנהג עמי כאחד מבניך", ענה החבר "עליך להבין, עסקים חשובים לי, וקשה עלי לעזובם. עם בני שלי חייב אני לנסוע בעצמי, אבל אתה, הרי אינך אלא חשוב כבני. הריני שולח עמך את נאמן ביתי, החשוב כמותי". כך ענה הקב"ה למשה רבינו ולעם ישראל אילו זכאים הייתם להיגאל מפאת מעשיכם ומעלתכם הייתי בא בעצמי לגאלכם, אבל הואיל וחייב אני לדלג על מעשיכם ולגאול אתכם בזכות האבות, להחשיבכם כאילו אני גואל את אבותיכם די לכם אם אשלח את נציגי, אשר הוא גואל בשמי. כך קשורים שני חלקי הפסוק ומדרשיהם בקשר אמיץ.

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. כיצד רוכשים סבלנות? מה הקשר בין זה לסבלות ישראל המצרים.

ידועה האימרה כי במקום שבו נפגשים שני יהודים, שוכנות ארבע דעות. כמדומני, שלקביעה זו יסכימו כולם. אנחנו ממהרים לבנות ובאותה מהירות להרוס. אנחנו יודעים לפרגן, אך מצד שני אנו מומחים לביקורת.

בספר "בנין חיים" מפרש הפסוק "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". ונראה לפרש דנוע המעשה שפעם אחת בכה מאוד הגה"ק מאפטא בעל אוהב ישראל זי"ע, ושאלו הגה"ק את ר' זושא זי"ע מה זאת הבכיה, ואמר ליה שרואה הצרות רחמנא ליצלן, אשר יסבלו בני ישראל לפני ביאת המשיח. אמר ליה הלא איתא בזוהר הק' (ח"ב קעב): עד שיוכלו לסבול ולא יותר על זה. התחיל הרה"ק מאפטא לבכות עוד יותר, ואמר אוי, וכי לא ידעת, כמה יכולים בני ישראל לסבול, רחמנא ליצלן. וזהו שאמר 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים'. היינו, שישאלו ויוציאו ממצרים, אפילו כשעדיין יכולין לסבול הצרות, ולא ימתין עד שלא יוכלו לסבול מגודל הצרות. משום שגם צרות כאלו שעדיין יכולין לסבול, הם גם כן צרות גדולים ונוראים מאד והבן.

ואיך באמת אנו יכולים לסבול רק כוח האמונה, ומהו סוד כוחה של אמונה זו, ומדוע שונה היא מאמונות העמים הקבורות תחת מצבותיהן המפוארות בחלקת האימפריות בבית העלמין לעמים? את התשובה לשאלה זו יש לחפש אי שם בראשית התהוותו של העם העברי. ליד הסנה הבווער משכנע הבורא את משה לקבל על עצמו את הנהגת העם העברי, כשהמטלה היא להוציאם ממצרים והבאתם להר סיני. על משה ללכת אל פרעה ולדרוש את שחרור עבדיו העבריים. המטלה השנייה שהוטלה על משה היא להודיע לבני ישראל: "הגיע זמן גאולתכם". משה פוגש את נכבדי הציבור ומודיע להם כי עליהם להתכונן ליציאה ממצרים. לא עוד שיעבוד, לא עוד סבל, די לעבודות! הם מלווים אותו לארמון פרעה ומתפללים להצלחת שליחותו. הם מאמינים כי אלוהים יצא את משה ומהר יצא את משה ומהר יצא את משה ממצרים. נכשלו!!! קובע משה. נוגשי פרעה יוצאים ובפיהם גזרתו החדשה. חופש רציתם? לצאת לחו"ל? "כה אמר פרעה אינני נתן לכם תבן. אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו, כי אין נגרע מעבודתכם דבר" (שמות ה', י"א). לא עוד חומרי גלם מבית המלך. מעתה תאלצו לאסוף את התבן ללבני הבניין בעצמכם. השמועה הנוראה עשתה לה כנפיים. שוטרי העם, הממונים על מכסת הלבנים, אינם מבינים מדוע נענש העם. פרעה טורח להסביר כי הגורם להחמרה הוא לא אחר מאשר משה, שבו תלו את תקוות אמונתם. כשהם יוצאים מלפני פרעה, פוגשים שוטרי ישראל את משה ואהרן ומטיחים בהם כי הם אחראים לשעבוד אחיהם הכורעים תחת הנטל הבלתי אפשרי. "ירא ה' אליכם וישפטו, אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו, לתת חרב בידם להרגנו" (שמות ה', כ"א). משה פונה אל האלוהים בטענה: "למה הרעותה לעם הזה, למה זה שלחתני. כי מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" (שמות ה', כ"ג). טענתו של משה כפולה היא: מדוע הוחמר עול השעבוד? מדוע אני הוא האיש שבגללו נענשו אחינו בני ישראל? מאחורי טענותיו מסתתרת שאלה נוספת: מדוע הקב"ה הופיע

לעיני בני ישראל דווקא באירוע שלא נראית בו גבורתו? אם הקב"ה רצה שבני ישראל יאמינו במשה, מן הראוי היה שפרעה יכרע על רגליו ויתחנן על חייו. בתשובת האלוקים למשה טמון סודו של העם היהודי. אם נשכיל להבינו, נוכל לפענח את צופן האמונה של העם היהודי. אמר לו הקב"ה "כמה פעמים נגליתי על אברהם, יצחק ויעקב באל-ש-די, ולא הרהרו על מידותי ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם: 'קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה' - ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא, עד שקנה בדמים, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליצחק: 'גור בארץ הזאת' - ביקש לשתות מים ולא מצא, אלא: 'יירבו רועי גרר עם רועי יצחק', ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב: 'הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך' - ביקש מקום לנטות אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מידותי, ולא שאלני מה שמי, כשם ששאלת אתה. ואתה, תחילת שליחותי אמרת לי - מה שמי? ולבסוף אמרת: 'ומאז באתי אל פרעה'". מפשוטו של המדרש נראה כי הקב"ה מתרעם על קושיותיו של משה תוך כדי הדגשה כי אבותיו לא נהגו כמוהו. בדברי הקב"ה טמון סוד אמונתם של בני ישראל מאז יציאתם ממצרים ועד היום הזה.

הקב"ה מנהיג את עולמו בשתי הנהגות, האחת גלויה והשנייה נסתרת. הגלויה היא ניסית, והנסתרת - טבעית. שתייהן שלובות זו בזו ומובילות את הבריאה אל תכליתה. בימים שבהם שולטת בכיפה ההנהגה הגלויה, מתגלה כבוד ה' בבריאה לעיני כל. בימים שבהם שולטת ההנהגה הנסתרת, נרדפים עושי רצונו עד שהבריות אומרות: "שוא עבוד אלוקים, ומה בצע כי שמרנו משמרתו, וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צב-אות. ועתה אנחנו מאשרים זדים, גם נבנו עושי רשעה, גם בחנו אלוקים וימלטו" (מלאכי ג', ט"ו). אמנם יש ימים שבהם נראית הנהגתו של ה' בגלוי, אולם יש ימים שבהם הנהגתו מסתרת. בימים אלו ניצבים נתיני דוממים מול טענותיהם של הכופרים: "מה בצע כי נעבדנו?" הם עומדים מבוזים מול הצלחת הרשעים ושותקים. אמנם הם יודעים כי בדרך נסתרת זו מוביל הבורא את עולמו אל תכליתו, אך אין הם יודעים להסביר כיצד. המאמין נדרש להוכיח את אמונתו גם בימי החושך. אלוקי העברים תובע מבניו ללכת אחריו גם כשרע לצדיקים וטוב לרשעים. במפגש הראשון בין אהרן, משה ופרעה נכשל כדי ללמד את העם כי דרכם לאורך ההיסטוריה לא תהיה סוגה בשושנים. רק אלו המוכנים ללכת אחריו באמונה עיוורת יתקבלו לקהל המאמינים באמת. אמונתם זו חישלה את דרכנו ההיסטורית, והועברה מאב לבן עד ימינו. אם כך נהגה, נגלה כי לא אבדה תקוותנו. סבלנות, יהודים, סבלנות.

חבל על דאבדין ולא משתכחין, הנה לשאול קשיות זה מאוד קל. האבות הק' לא היה להם חיים קלים אבל לשאול להבין הם ידעו תכלית הידיעה שלא נדע, וא"כ מהו הדבר הזה להבין. וזה אמר הקב"ה בקל שקי נראית להם, שהכל די להם מה שנתנו להם.

הרה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" מגור ז"ע היה אומר, הצעד הראשון לקראת הגאולה היה זה, שהגלות נמאסה בעיני בני ישראל ולא היו יכולים עוד לסבול את המצרים. כי כל זמן שאפשר עוד לסבול את הגלות, אין הגאולה יכולה לבוא. וזהו שאמר הכתוב: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" - אוציא אתכם מתוך הסבלנות שיש בכם כלפי המצרים ואמאיס בעיניכם את הגלות. עד כי לא תוכלו לשאתה עוד.

בכל אחד יש "פרעון". כל אדם שרואה את ההתנהלות של פרעה מזדעזע! מלך שמפקיר את המדינה שלו למכה אחר מכה. נדמיין לעצמנו שהיה שם שגריר מארה"ב והיה בא אל פרעה במכת כינים ואומר לו: "תגיד לי אתה נורמלי, הרסת את המדינה". והנה באה עוד מכה והוא שוב מגיע אליו ואומר לפרעה: "אמרת שתטפל בזה מה אתה עושה". ובכל מכה ומכה יש לפרעה תירוץ משונה עד לאבדון של המדינה. הייתכן? ר' לייב חסמן אומר: אל תתפלא על פרעה בכל אחד מאיתנו יש "פרעון" כזה... לדוגמא, כל הסוחר בפירות שביעית מוכר את נכסיו ואת ביתו ולבסוף מוכר את עצמו. **משל למה הדבר דומה**, אחד סחר בפירות שביעית אמרו לו מה אתה עושה? אתה תהיה עני. אומר הסוחר: "שטויות" משקיע מליון שקל בבורסה ונופל ומאבד הכל. אומרים לו חברי: "אתה רואה! אמרנו לך". הוא משיב: "מה הקשר לא השקעתי במקום הנכון עסקים זה כמו א.ק.ג. פעם עולה פעם יורד אם זה ישר אז אתה מת... וחופץ מזה יש לי עוד 6 דירות

שאני משכיר". והנה מציעים לו לקנות שטח לפני הפשרה שניב מיליונים הוא קונה, השטח לא מופשר, הבנק רוצה את הכסף והוא נאלץ למכור את הדירות. אומרים לו: "נו... אתה רואה". הוא משיב: "מה הקשר?! אם ראש העיר לא היה נכנס לכלא והממשלה הייתה נשארת אתה יודע כמה הייתי אז מרוויח". וכך הוא מדרדר מוכר את ביתו כעסקה כושלת ואת ביתו ולבסוף את עצמו כל שלב בהתרסקות שלו הוא מוצא תירוץ מאד משכנע... **כן הוא הנמשל לגבנו**, לכל אחד מאיתנו יש "פרעון" קטן שמנסה כל הזמן להצדיק את מעשנו - עלינו לנסות ולראות - להתבונן מה ה' רוצה ממני? אין **סתם צרות בעולם לא לנו ולא למדינה לכל דבר יש סיבה...**

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ו). מובא באוצר אפרים סיפר כ"ק האמרי חיים זע"א פעם נסע הרה"ק רבי נחום מטשערנוביל זצ"ל בדרך והגיע לכפר נידח, שבו ישב יהודי בודד והחזיק את הארענדא'. ויהי באמצע הלילה, העירה האשה את בעלה הארענדער, ואמרה לו, כנראה אורחינו אינו מרגיש בטוב, כי אני שומעת אנחות חזקות בוקעות מחדרו, לשמע דבריה קם ממיטתו, לקח נר דלוק בידו, וירד לבדוק במה המדובר, ואכן, שמע אנחות בוקעות מהחדר, דפק על הדלת נכנס והתנצל, שהיות וכפי הנראה סובל האורח מכאבים, על כן הוא בא לשאול אם לא כדאי להביא רופא אליו. ענה לו הרה"ק, שהוא מרגיש ברוך השם בטוב, אלא שהוא עורך תיקון חצות, שאל הארענדער, תיקון חצות מהו. ולצורך מה נערך, ענה לו הרה"ק, על חורבן בית המקדש, שאל הארענדער מה פירוש חורבן בית המקדש. ראה הרה"ק עם מי יש לו עסק, והתחיל להסביר ליהודי, בעבור גרו היהודים בארץ ישראל, והיה להם בית המקדש, בעוונותינו הרבים החריבו הגוים את בית המקדש והגלו אותנו מארצנו הקדושה, וכאשר יבוא המשיח, הוא יקח את כלנו לארץ ישראל ויבנה את בית המקדש. תוך כדי שיחה שאלו הרה"ק, נכון, שגם אתה רוצה שהמשיח יקח אותנו לארץ ישראל, ענה הארענדער, איני יודע, אלך לשאול את אשתי. הוא הלך אליה, וראשית הרגיע אותה, שהאורח מרגיש בטוב, אלא, הוסיף, הוא אומר שמשיח יקח את כל היהודים לארץ ישראל, והוא שואל אותי, אם גם אני רוצה, ועל זה באתי להתייעץ עמך, ענתה האשה ואמרה, לך ותגיד לו, שהדבר אינו בא כלל בחשבון, אנחנו כבר אנשים באים בימים, הצלחנו לחסוך מעט רכוש, יש לנו בית קטן משלנו, כמה פרות ועגלים, לול עם תרנגולים, ולא יתכן שנעזוב כך את הכל ונעלה לארץ ישראל. כשחזר והרצה את הדברים לפני הרה"ק מטשערנוביל, החל הרה"ק לשכנע אותו כי הגם שזה נכון שכאן יש להם כבר רכוש, אולם יש גם צרות צרורות מהגוים, ואילו שם בארץ ישראל, כאשר יבוא משיח, נשתחרר מכל הצוררים, השיב הארענדער, שהוא ילך לשאול עוד פעם את אשתו. חזר הארענדער לאשתו ואמר לה, נכונים דבריך, שכאן יש לנו בית קטן רפת ולול, אולם פה הגוים עושים לנו צרות, והבעל הוסיף נופך משלו האין את זוכרת מה שהיה בשבוע שעבר כיצד השתכר שכננו הגוי, לקח אבנים וניפץ לנו את כל השמשות, ואילו כשמשיח יבוא ניפטר מכל זאת. התיישבה האשה בדעתה, ולבסוף אמרה לו, לך ותגיד לאורח, לנו טוב כאן, יש לנו כל הצורך, אלא מאי, הגוים עושים לנו צרות, לזה יש לי פתרון שמשיח יקח את כל הגוים לארץ ישראל, ואנו נישאר כאן. כאשר שמע הרה"ק את תשובת הארענדער נענה ואמר, זו כוונת הפסוק, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, פירוש, שלא תוכלו לסבול את הגלות, כי בעוונותינו הרבים כל כך שקענו בגלות, עד שאנו מרוצים, וחושבים חלילה, שאין יותר טוב מזה.

ביאר הרה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" מגור ז"ע את הדיוקים בפסוק לכן אמור לבני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים (ו, ו). מדוע בתחילה נאמר והוצאתי, ורק לאחר מכן נאמר והצלתי, לפעמים מרוב צרות האנשים לא מבחינים בעומק הצרה, מתי הם קולטים זאת, כאשר מוציאים אותם מן הצרות, רק אז הם מבינים היטב באיזו צרה הם היו. לאחר שד' יוציא את בני ישראל מתחת סבלות מצרים, רק אז יבינו שבעצם ד' הציל אותם. משל למה הדבר דומה, למלך שרצה שבנו ילמד להתנהג כיאות ולא רצה לפנקו יתר על המידה. מה עשה, שלח אותו להסתובב עם שנווררים. לאחר שנה שלח אחריו המלך לשאול, האם הוא זקוק למשהו והבן שהתרגל לחיות

כשנורר ביקש תרמיל. שואלים יהודי מה הוא צריך והוא מיד אומר שהוא זקוק לתוספת משכורת והכל יסתדר. אבל כשתבוא הגאולה, רק אז יבינו כולם באיזה מצב היינו.

מן המידות הנחוצות לאדם ה"חפץ חיים" היא מידת הסבלנות, המייקרת ומכבדת את האדם ומביאתו שיהיו מעשיו שקולים מתונים ומאוזנים, עד כי יראה בכל הליכותיו כי בר דעה אחראי הוא. מכוח מידה זו יוכל להתגבר על נטייתו הטבעית, על כן, כוחה הסגולי רב וגדול הוא. היא נותנת לאדם חיים טובים בעולם הזה, ומזכה אדם לחיי רוח נעלים, וגם לשכר עצום בעולם הבא.

המידות, מידותיו של אדם באשר הוא, הם במידת מה מידות גדלותו של האדם. וכשם שלכל חפץ גשמי יש מידה - גודל, אורך, רוחב וגובה וכדו', כך לנשמת האדם מידות. המידות הם כעין מדידת גודל נשמת האדם, כוחו הפנימי, והאמיתי, לגבור על קושי, לעלות ולהתעלות במעלות רמות התואמות את נשמתו חלקו הרוחני. המידות, מסמלות את גודל הנשמה, ואת גודלו של חלקו הרוחני של האדם. ממוצא דבר אתה למד: שכל ענייני המידות, עבודת זיכוכם ועידונם, נדרשים לכוח איפוק והתגברות, את הכוח הזה ייקח האדם העובד, מנשמתו אשר היא מן העליונים. מאחר וכן, מקום נכבד לה למידת הסבלנות, משום שמהותה איפוק וגבורה, מציאותה עוצם גבורת נפש, ומתוך כך מעלתה וגדלותה מן הראשונים בסולם המידות. באמת אמרו, מי שאין בו מידת הסבלנות, לא עבר את מפתן עבודת המידות, ומאחר וסבלנות לא קנה, מה אם כן יכול הוא לקנות.

הסבלנות מידתו של הקב"ה. המקובל הרה"ק רבי משה קורדובירו ז"ע בספרו המופלא "תומר דבורה" כתב דברים נפלאים, במעלת המידות הישרות שעל האדם להתדמות בהם אל בוראו. ורמזן כולם בפסוקי(מיכה ז, יח-כ): "מי קל כמוך נושא עון ועובר על פשע...". וביאר בקודשו את המידה הראשונה כך: "מי קל כמוך" "המידה הזאת מורה על היות הקב"ה מלך נעלב, סובל עלבון, מה שלא יכילהו רעיון. הרי אין דבר נסתר מהשגחתו בלי ספק, ועוד אין רגע שלא יהיה האדם ניזון ומתקיים מכוח עליון השופע עליו. והרי תמצא שמעולם לא חטא אדם נגדו שלא יהיה באותו רגע ממש שופע עליו שפע קיומו ותנועת איבריו, ועם היות שהאדם חוטא בכוח ההוא, לא מנעו ממנו כלל. אלא סובל הקב"ה עלבון כזה להיות משפיע גו כוח תנועת איבריו, והאדם מוציא את כוח באותו רגע בחטא ועוון ומכעיס, והקב"ה סובל. ולא תאמר שאינו יכול למנוע ממנו הטוב ההוא, חס ושלום, שהרי בכוחו ברגע כמימרה לייבש ידיו ורגליו... ועם כל זה, שהכוח בידו להחזיר הכוח הנשפע ההוא, והיה לו לומר כיון שאתה חוטא נגדי, תחטא בשלך ולא בשלי, לא מפני זה מנע טובו מן האדם אלא סבל עלבון, והשפיע הכוח והיטיב לאדם טובו. הרי זה עלבון וסבלנות מה שלא ישוער... והיינו אומרו מי קל כמוך אתה קל בעל חסד המטיב, קל בעל כוח לינקם ולאסוף את שלך, ועם כל זה אתה סובל ונעלב עד שישוב בתשובה". [ביאור הדברים, האדם שחי ונושם, וביכולתו להניע איבריו, הרי זה מפני שה' מחייהו כל רגע ורגע. ואילו לא היה מחייהו ללא הפסקה, הרי היה נופל ומת. כאשר חוטא האדם כנגד הבורא, הוא משתמש בחיים, וביכולת להניע עצמו, מהכוחות שה' נותן לו, ובהם חוטא כנגדו. כביכול סוטר להקב"ה בכוח שנותן לו הבורא, היש עלבון גדול מזה?! ובכל זאת, החוטא נשאר חי, ואין הבורא נוטל את נשמתו ממנו, ועד יום מותו יחכה לו... הרי כי הסבלנות, היא מידתו של הקב"ה], מוסיף ומסיים הרמ"ק ז"ע: "הרי זו מידה שצדיק האדם להתנהג בה, רצוני: הסבלנות, וכן היותו נעלב אפילו למדרגה זו, ועם כל זה לא יאסוף טובתו מן המקבל". מדבריו הקדושים למדנו, כי הבולם פיו בשעת מריבה, כאשר מרגיל אדם עצמו לאיפוק ולסבלנות, עולה ומתעלה הוא במדרגתו, עד כי במידת מה כביכול מתדמה הוא אל הקב"ה. ובזכות זאת מקבל הוא כוח עליון... כמו שהעולם מתקיים על הבולם פיו בשעת מריבה, ומעבירים ממנו כל פשעיו...

ובפרשתינו "ויצום אל בני ישראל, פירש רש"י צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. פירושו שלמהניג צריך סבלנות מרובה להנהיג את הציבור. והנה מידת הסבלנות כולם צריכים אליה, הגדול והקטן כולם שווים בצורך לעמול לקנותה, ולכולם היא מסייעת להיטיב את חייהם, הן בגשמיות והן ברוחניות. אין לך אדם שיצליח במעשיו, וחיייו יהיו טובים, אילולי ייקנה לקניין נפשו מידה טובה וחשובה זו.

בא וראה מה היא מידת הסבלנות, מי נזקק אליה, ומדוע היא הכרחית: האדם כאדם הבא ביו הבריות, חייב להתאזר בעוז, ולהתעצם במידת הסבלנות, בכדי שיוכל לקבל ולחיות עם השוני שבינו לזולתו. אילו לא ייקנה האדם את הסבלנות, לא יוכל לסבול את זולתו, את הנהגותיו ודרכו, ובקל יגיע לידי כעס מחלוקת ומדיבה. מתוך כך, יאבד את השייכות עם חבריו, לא יוכל לשהות בחברת חבריו הטובים. וכל המעלות המנויות באחדות ובאהבת ישראל, יחסרו לו, ויחסר טובה לנפשו. האב בביתו, דרוש יידרש לסבלנות רבה, עליו מוטל לנהל ילדיו ובני ביתו על מי מנוחות בנינוחות ונועם. לו יכעס ויתרגז על כל הפרעה, לו לא יוכל לסבול מעשי נערו וקונדס ילדיו, לא יוכל לנהלם כראוי, ועלול להפסיד חינוכם ואהבתם.

הרב עם תלמידיו, על המלמד שאין לו סבלנות כבר אמרו חז"ל במשנה: "ולא הקפדן מלמד", ומשתי סיבות, ראשית משום שתלמידיו יראים ממנו, וכאשר לא יבינו ייראו לשאול אותו, וממילא לא למדו ממנו. זאת ועוד, וכי איזה טעם יחוש המלמד שאינו מסוגל לסבול עול תלמידים רכים. עבודת הקודש אשר על כתפיו כעונש היא לו, שמחת הילדים מרגיזה אותו, אי הבנתם לפעמים עלולה להוציאו מכליו, ומה נותר לו מכל עמלו?!

מנהיג חבורה, גם עליו להיות סבלן, ונדרש הוא ליכולת לסבול את בני חבורתו, מנהיגיהם והנהגותיהם. עליו לסבול את הגדולים במעמדם מחד, ואת הקטנים והחלשים מאידך. הוא נדרש להתאים עצמו לכולם, את כולם עליו להנהיג בדרך ראויה, ולכולם עליו להשפיע מסיב הנהגתו. לו יהיה חסר סבלנות, יחסר את הכלי הראשון במעלה, וההכרחי והנחוץ ביותר, להנהיג. ומה לו כי יבקש להנהיג, איך ובמה?

מידת הסבלנות, שיקבל האדם כל אדם, וכל הנהגה כמו שהיא, ולכל יפסול לא אדם ולא הנהגה. יסבול כל דבר, ויראה בהם אך את הטוב והיפה. בשם צדיקים את אמר, לבאר את המשנה באבות: "איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לו מן האדם ותפארת לעושיה", שיראה לאדם כל הנהגה, וכל מעשה של כל אדם, כדבר הנהגה שיש להתפאר באדם, ובמעשה ובהנהגה. ובוודאי שלא יפסול שום אדם, ושום מעשה ובהנהגה.

בכלל הסבלנות, לקבל כל דבר בשמחה ובטוב לבב. יראה אך טוב בכל דבר, וכל אשר יארע לו ועמו, יאמין באמונת אומן כי הכול לטובה. והוא בכלל מאמרם ז"ל: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה" - לקבל הכול בשמחה. בהכירו כי כל מה דעביד רחמנא לטב הוא דעביד. כאשר יקבל אדם הכול בשמחה, יראה בכל דבר חסדיו המרובים של הבורא. תתגבר בו אמונתו, ומתוך כך יתקרב ביותר אל הבורא ברוך הוא, משום שיכיר שהאב הרחמן אבינו שבשמים, כל אשר עושה ויעשה לבניו אך טוב הוא.

הסבלנות חכמת חיים. סבלו של אדם בימי חלדו, מורכב בעצם משני חלקים: עצם הסבל בצער, והקושי עצמו. והדרך בה הינו מקבל את סבלו, איר מתייחס אל סבלו, מקבלו בהכנעה ומתוך השלמה, או שהוא מלא בטרוניות, וכעסים. השכל הישר והמבט המפוכח, יצדד וילחש לאוזנו; די לך בסבלך בקשייך ובייסוריך, ומה לך שתוסיף לעצמך סבל נוסף, ככעסים ובטרוניות, קבל את מצבך כפי שהוא, חיה עם קשייך מתוך השלמה והכנעה, ובכך תמנע מעצמך את הסבל המכפיל צערך. במילים אחרות, היה סבלו, סבול בשקט, ואז תרויח לפחות בהיחלשות סבלך, מאחר שלא תתכעס על כך.

הדרך לזהות למידה יקרה זו. ברצות האדם לעלות במסילה העולה בית א-ל, ומבקש הוא לזכות להתעמר במידת הסבלנות היקרה, יחדיר בתודעתו, ויחדד בהכרתו, כי האדם וכל מעשהו, אינם אלא כשלוחים הם ממרום. יחזור וישנן את אשר אמרו חז"ל "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזין עליו למעלה!" כאשר הדברים "חרטו על לוח לבו, ויהפכו להיות חלק ממנו, ממילא ישמשו נר לרגליו, יאירו הם את דעתו, וכל מעשיו יהיו נמשכים אחר הדעת. הבן יבין כי הפוגע בו, או המצער, או המתנכל אליו, כולם אינם עושים דבר מעצמם. כדברי דוד מלך ישראל שאמר, ה' אמר לו... כלומר, מן השמים התגלגל הדבר, שיצערני, למען אשוב ואחשוב על מעשי ואתקנם. מה לי אפוא לכעוס, מה לי כי אלין על בני האדם, שאפילו אינם יודעים אל מה מכוונים מעשיהם. טוב, טוב לי, שאייחד את מעשי ואשפרם, ואתגבר על עצמי ונטייתי, לא אגרר למריבה, אבלום פי, ואסבול הכול, עד כי אמלט מכל דבר רע. זאת ועוד, ירגיל עצמו תמיד, לבל יהיה נמהר

להשיב. ינהל עצמו מעשיו ותשובותיו לבני אדם בתבונה ובנחת, מאחר שיקבל על עצמו לכל יענה במהירות, כבר ימצא עצמו שמור, ויתקרב אל הסבלנות מידת הבורא ברוך הוא, לתפארת.

והנה רק בכח הסבלנות יצאו ממצרים כדביאר ה"תפארת שלמה" זי"ע "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם". יש להבין לשון סבלות מצרים, וכן וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ובכל מקום נאמר לשון עבודה קשה. אך הני"ל בזה כי התורה מלמדת אותנו עיקר ענין הסגולה אשר בעבורה יצאו ממצרים, והוא בהיות עם בני ישראל זרע יעקב בחירו עם קדוש גם בהיותם במצרים תחת כור הברזל ויעבידו מצרים אותם בכל עבודה קשה, בכל זה נאמנה את אל רוחם ולא הרעו בלבבם לאמר למה זה אנחנו בני ישראל עניים ומרודים יותר מכל שארי האומות להיות נרדים בעבודת הפרך. וכי מפני שאנחנו מיוחסים לבני אבותינו הקדושים אנו נשתעבד למצרים הפחותים ושפלים. אך בכל העת ההיא קבלו הכל באהבה וסבלו עליהם גזירת הקב"ה כי אם בעיניו הוא טוב גם לנו ביושר. וזה שנאמר. (שם ב, יא) ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם, וכי הוא לבדו ראה, אך הכוונה בזה כי משה רבינו ע"ה ראה ברוח הקודש מדת הסבלנות של בני ישראל, כי נתנו שכמם לקבל הכל באהבה בגזירת הש"י וזה "וַיֵּרָא" הסתכל היטב בסבלותם כי לא הוקשה בעיניהם כלום על הש"י, ולכן זכו לגאולה. כי כן נכון להיות האדם מאמין בה' בכל דרכיו ומקריו, וכשם שמברכין על הטובה כו' (ברכות מח, ב) אף אם ישיגוהו פגעי הזמן חלילה ורבו עליו המטרדיים ומבטלין אותו מעבודתו ולימודו, ולחבירו הגרוע ממנו לו עושר ונכסים ומנוחה, אולי ירע לבבי לאמר למה זה ה' תרדפני באפך חנם ולרעי הפחות ממני נתת כל טוב, הלא טוב היה לך להעניקו מטובך כאשר כל כונתי לשבת בבית ה' באהלי תורה ואלה הסיבות מבטלים אותי חנם, כי לא כן הדבר, כי עמקו מחשבות ה' לא יבינם כל יושבי תבל, כי אולי רצון הש"י לנסותו אם יהרהר אחריו, אך זה ענין עבודת הש"י להאיר מתוך חשיכה את לבבי הזך לשמים כמו שכתוב. (שם נד, א) בכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך הוא לשון רצון כמו שכתוב. (בראשית נג, ח) אם יש את נפשכם, ואמר הכתוב אפילו הוא נוטל את נפשך (ברכות נד, א). פירוש רצון שנוטל ממך הרצון להש"י על ידי טרדת הפרנסה וכיוצא אף על פי כן. (דברים ו, ה) ואהבת וגו'. ואל יקשה בעיניך על הש"י. וכמו שמצינו בהלל. (ברכות ס, א) ששמע קול צוחה בעיר ואמר מובטח אני שזה איננו בביתי, איך היה בטוח בזה, הלא כל ימיו היה נדחק ביסורי עוני. אך ידע כי אין זה מדרך אנשי ביתו לזעוק על הבא להם חלילה, כי מדת הסבלנות הוא מלומד בבית הצדיקים כל הימים.

נחזור לביאור הכתובים שלפנינו. הנה מדת הסבלנות היא שעמדה להם לאבותינו במצרים ולכן אמר להם פרעה החכם להרע. (שמות ה, ד) למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותיכם. ר"ל למה תפריעו אותם מעבודתם אשר להם עתה בבחינת הסבלנות, ותאמרו להם לילך למדבר לעבוד שם את ה', הלא עתה טוב להם העבדות הזאת במדת הסבלנות, וזהו לכו לסבלותיכם כנ"ל. וזה שאמר הכתוב. (שם א, יג) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך ודרשו רבותינו ז"ל. (סוטה יא, ב) בפה רך. ר"ל שלא היה קשה להם כלל על הש"י, וזה תרגומו בפה רך בקשיו ר"ל כוונת הסט"א להביא את בני ישראל בקושיות על הש"י ולא יכלו להם כי היו בפה רך ועל ידי זה נגאלו. האמנם כי בדור ההוא היו הנשמות הגבוהים מאד כגון נשמת רבי עקיבא וכ"ד אלף תלמידים וכל הדורות האחרונים הצדיקים הגדולים וכדומה, והיו יודעים בעצמם כי הם המה יהיו הצדיקים הקדושים, ועכ"ז עומד עליו ומכהו ומיסרהו להשלים פעולת הליבינים דבר יום ביומו. והם עמדו בסבלנות גדול כמו שכתוב. (שמות ד, לא) כי ראה את ענין ויקדו וישתחוו ר"ל בעינים יקדו וישתחוו בשפלות וסבלנות. לכן כתיב והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים.

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ו). מובא באמרות משה להרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע הגם שנתגשמתם כל כך שתוכלו לסבול מצרים העביות והגשמייות (שהיא בחינת מצרים), ולא ידוה לבבכם על זה, כי תהיו הכל ישר בעיניכם, שהוא בחינת מצרים, עם כל זה בל תדמו בנפשיכם להתיאש לגמרי חס ושלו, כי אוציא אתכם אף מבחינה הזאת.

והצלתי אתכם מעבודתם (ו, ו). המגיד הירושלמי הצדיק רבי שלום שבדרון זצ"ל מתאר את התקופה בה הוגלה רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל לסיביר לשש שנים של עבודת פרך, ב"עוון" לימודו עם תלמידיו תחת שלטון הבולשביקים, כפי שסיפר זאת הרב אברמסקי בלשונו: "בבוקר הראשון במחנה, שרר קור נורא, חמישים או שישים מעלות מתחת לאפס. הממונים פקדו עלינו להוריד את הנעליים והגרביים, כיון שאנו עתידים לרוץ כך שלושה קילומטרים על השלג הקפוא ברגליים יחפות. עמדנו כך כשרגלינו רועדות וקופאות מקור, מוכנים ומזומנים לאות מפי המפקד להתחיל לרוץ. בעוד אני עומד יחף על השלג, התפללתי לפני הקב"ה ואמרתי, 'אבא שבשמים, אתה אמרת (כתובות ל, א) 'הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים' (קור וחום), אבל כאן אינני יכול לשמור על עצמי. מבקש אני ממך אבי שבשמים שתשמרני אתה, גם מצינה וקור'. ובאמת, במשך כל התקופה ששהיתי בסיביר, לא הצטננתי אפילו פעם אחת".

"ועוד סיפר לי", הוסיף ר' שלום, "בבוקרו של ערב יום כיפור, בא אלי המפקד ואמר לי, 'אתה יכול לצאת לחופשי, ללכת להיכן שליבך חפץ'. בדברו, הושיט לי כרטיס נסיעה ברכבת, כדי לנסוע אל ביתי הרחוק משם מאות קילומטרים. נטלתי את מעט הסמרטוטים שעוד נותרו ברשותי, וצעדתי לכיוון תחנת הרכבת. לפתע ראיתי ממרחק את המנהל הראשי של המחנה מתקרב לכיווני. הוא פסע לקראתי, הביט כה וכה וירא כי אין איש, התכופף ושאל בלחשיה, 'האם אתה רב?' ושוב הביט אנה ואנה, וביקש, 'הצג נא לפני את הכרטיס שנתנו לך'. הוצאתי את הכרטיס, שצבעו היה לבן. הוא נטלו, הביט בו, והפטיר, 'ראביי, יודע אתה, אם תיסע בכרטיס זה, בוודאי תמות בדרך וגופך יושלך מהחלון על פני השדה, כי כרטיס זה שניתן לך, הינו כרטיס לקרון ללא חימום, ואתה לא תוכל להחזיק מעמד בקור כזה'. המנהל הביט בשלישית לכל עבר, הוציא מדש מעילו כרטיס אחר בצבע ירוק ולחש: 'קח את הכרטיס הזה, זהו כרטיס לקרון מחומם, כך תגיע הביתה בשלום'.

בעודי נוטל את הכרטיס הוסיף המנהל ואמר לי: 'גם אני יהודי'. "בדרך", מספר רבי יחזקאל, "ראיתי אכן כמה וכמה מתים שהושלכו לשדות מחלונות הקרונות האחרים, אבל אני, בחסדי ה', נסעתי בקרון מחומם וכך הגעתי לביתי חי ושלם". מעניין כי בתקופה ההיא עשו מכריו של רבי יחזקאל השתדלויות רבות, לשחרר את הרב אברמסקי ממאסרו בסיביר. קשה היה לקומיניסטים לסרב, ולכן הם ערכו את ה"תרגיל" הזה, שיוכלו להתחמק ולומר אנחנו שחררנו אותו, ואיננו אשמים שהוא מת בדרך. המשיך רבי יחזקאל לספר: "בדרכי לליטא, הגעתי לאודסה, משם עליתי לרכבת לכיוון וורשא. ברכבת פגשתי את רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ואמר, 'האכן יצאת מבית האסורים בערב יום הכיפורים בבוקר?' 'כן', השבתי לו, ושאלתי בפליאה: 'מהיכן כבודו יודע על כך, הרי אפילו בבית לא ידעו שאני משתחרר', השיב רבי אלחנן, 'בשעה עשר בבוקר, בערב יום הכיפורים יצאתי עם ה"חפץ חיים", מבית הכנסת שבו התפללנו תפילת שחרית, כאשר צעדנו בשביל היוצא מבית הכנסת, נעצר ה"חפץ חיים" על עומדו ואמר: 'נו, הבולשביקים לא ניצחו, על כורחם הוציאו את הרב אברמסקי מסיביר'."

"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גד"לים" בזרוע= 285 בגימטריא רפה (משוחרר)= 285 בזרוע נטויה הקב"ה משחרר את עם ישראל, כותב רבנו אברהם אבן עזרא בזרוע נטויה מן השמים אל הארץ.

לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ו). הבטחת הקב"ה להוציא את עם ישראל ממצרים הולכת ומתגשמת קורמת עור וגידים ובאה לידי ביטוי בארבע לשונות של גאולה, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים.

ולכשנתבונן: "ולקחתי אתכם לי לעם" זו היתה הפסגה, מתן תורה. לפני כן: "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" זו היציאה עצמה ממצרים. ולפני כן: "הוצאתי אתכם מעבודתם" זה שאמרו חז"ל (ראש השנה יא.) שעוד בראש השנה

פסקה עבודה מאבותינו במצרים. אם כן, מהו שנאמר בתחילה "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", איזה שלב זה בא לבטא בגאולה? ברם, כך שנו רבותינו: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" הוא שלב ההתחלה, שלב של התנערות. עד אז היתה השלמה עם המצב, היתה אדישות, סובלנות מדוכדכת, סבלנות מיואשת. בדומה למצבנו כיום, כאותו חולה שכל מאווייו לשפר את תנוחת שכיבתו ותו לא. כך לא נגאלים. התנאי הראשון והבסיסי הוא הרצון להיגאל, להכיר בנחיצות השינוי והגאולה, להתנער מהאדישות, ולצאת מהשאננות.

וידעו מצרים כי אני ד' בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם (שמות ז. ה'). רבינו יוסף חיים זצ"ל כתב, התיבה "מצרים" מתחילה במ"ם פתוחה וסופה מ"ם סתומה. שנכנסו למצרים זה בנקל, אבל לצאת מתוכה אי אפשר, כי המצרים כבשו לעבדים, וסגרו חומותיה במשמרות ובכשפים, עד כדי שאפילו עבד בודד לא יכול היה לצאת משם, על אחת כמה עם שלם. וזה שאמר ה' יתברך: "והוצאתי את בני ישראל מתוכם", נוטריקון מתוך מ"ם סתומה, שהקדוש ברוך הוא שבר מוטות עולנו והוציאנו קוממיות.

וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (ו, ו). מובא בעלון מסילת יושר בתוככי הגלות והחורבן מצוי שורש הגאולה ונבאר בדרך משל לתהליך בנייתו של בית שונה לחלוטין מתהליך הריסתו. כאשר בונים בית קודמת לכך עבודת תכנון גדולה, מודדים את המגרש, משרטטים תוכניות ומשקיעים זמן רב בפעולות שונות, עוד לפני שניגשים לעצם הבניה. לעומת זאת כאשר עומדים להרוס בית אין צורך בתכניות, אין צורך בשרטוטים ואין צורך בעבודות הכנה. ניגשים להריסה עם כלים מתאימים ומתחילים בפועל בהריסה ללא כל מדידות. הנמשל: במגילת איכה (ב, ח). נאמר: "חשב ד' להשחית חומת בת ציון, נטה קו" להשחתת ירושלים ובית המקדש קדמה מחשבה והיה תכנון מראש. הקב"ה נטה קו, הוא מדד בצורה מדויקת כיצד להרוס את הבית. הדבר מורה לנו שלא היה זה מעשה הריסה גרידא, אלא ההריסה עצמה היא שלא בבנין העתידי של בית המקדש שיבנה לעתיד לבוא. וכך מתפללים (שמונה עשרה ט"ב): "כי אתה ד' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה". באותה אש ששרפה את בית המקדש טמון הגרעין של אש הגאולה, האש של בית המקדש שירד באש מן השמים בזמן הגאולה השלימה. בתוככי החורבן הנורא נזרעו כבר זרעי מידת הרחמים: "שבטך ומשענתך המה ינחמוני" (תהלים כג, ד), גם השבט וגם המשענת מנחמים אותנו, כי שניהם הם שלבים במהלך העולם כולו הצועד לקראת גאולתו ושלמותו. בבואינו להתאבל בימי בין המצרים ובתשעה באב על חורבנו של בית המקדש, נזכור את דברי חז"ל (מדרש אגדה בראשית סח) שבתשעה באב נולד המשיח. עצם ההכרה האמיתית בחורבן מקרבת את גאולתנו ואת פדות נפשנו. המשיח נולד במקום ובזמן שהם בוכים על החורבן, מרגישים בחסרונו ומתגעגעים לקירבת ד'.

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלת אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ד' אלקיכם (ו, ו - ז). מתי החלו בני ישראל לדאוג למצבם הרוחני יש להסביר במשל לעיר אחת שהתגורר בה מלטש יהלומים מומחה שרבו הפונים אליו לרכוש ממנו יהלומים. באותה עיר גר גם אדם רע שהיה מקורב למלכות ועינו היתה צרה בהצלחתו של מלטש היהלומים. הוא לא נח ולא שקט עד שהצליח להעליל עליו שהמלטש החליף יהלומים באבני זכוכית מלוטשות. המלטש נלקח לבית הסוהר, ונגזר דינו לעבודת פרך. כל יהלומיו וכלי עבודתו הוחרמו והופקדו בידי פקידי המלך. לסוהר ששמר על היהלומים לא היה כל מושג בערך היהלומים, ובשל כך הוא איחסן אותם עם שאר החפצים הנמצאים במחסן, ועקב כך ניזוקו היהלומים. מלטש היהלומים בהיותו במאסר לא היה באפשרותו לחשוב מה עלה בגורל היהלומים, כי יסורי נפש וגוף היו מלפפים אותו. באחד הימים נפתחה דלת חדר המעצר וניצב בית הסוהר נכנס ובפיו בשורה שאחרי חקירה ודרישה התברר שאך עלילת שקר העלילו עליו והוא משוחרר. ברגע שבו שמע המלטש את בשורת שחרורו הוא החל להתעניין בגורך היהלומים והצטער על שערך ירד בזמן מאסרו. הנמשל: כל זמן

שיעקב ובניו היו במצרים, הם היו משוחררים מעול השעבוד והיה באפשרותם לעסוק בתורה ולקיים את מצוותיה, לעומת זאת, כשהחלו פרעה ועבדיו לענות ולהעביד את בני ישראל בעבודת פרך, לא עלה בידם לעסוק בתורה ובמצוות, והם שקעו במ"ט שערי טומאה. וכן שמעו עכשיו והוצאתי אתכם פתחו לבני ישראל את האור לומר להם שיצאו מתחת הסבל, אז החלו לדאוג עבור מצבם הרוחני.

לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלת אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם וגו'. ולקחתי אתכם לי לעם (ו, ו - ז). בירושלמי (פסחים פ"י) נקט דד' כוסות שתקנו בפסח הינם כנגד ד' לשונות הגאולה שנאמרו במקרא זה, ויש להזכירם ביציאת מצרים על הכוסות. ויל"ע, שהרי עיקר הנס במצרים היה עצם יציאת ישראל לחירות, שהרי לו היו נותרים בידי המצרים לא היו מקבלים את התורה בהר סיני, ומהו שפירט הכתוב אף את חלקי הניסים שהרכיבו את הנס הגדול שהוציאים ממצרים. ומשל לדבר לאדם שנאסר ועונה קשות ולאחר זמן הניחו לו מעינויו, וכעבור זמן רב שחררוהו לחירות, וכי יזכור ויודה על הפסקת העינויים, הרי כל הודאתו וזכירתו תהיה השחרור שיצא בסוף לחירות, ואף כאן עיקר הגאולה היא יציאתם לחירות ומהו שנצטוו לזכור אף את חלקי הניסים. ואשר י"ל, ובהקדם מה דפירשו בהנך ד' לשונות, שהוצאתי היינו היציאה מסבלות מצרים שרדו בהם, אך עול השעבוד עדיין נותר עליהם, ועל כך נאמר והצלת מעבודתם לומר שלא עבדו ישראל למצרים כלל, ולאחר מכת בכורות שנפסקה העבודה עדיין היו תחת ידם למרות שלא עבדו להם, ולכך נאמר וגאלתי אתכם מידיהם, ואף לאחר שיצאו למדבר נאמר ולקחתי שלקחם השי"ת לסיני לקבלת התורה. ומצינו שנאמר (ויקרא כה) כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, והיינו שיש ציווי מיוחד לזכור את שהיינו עבדים לפרעה במצרים, והקב"ה גאל אותנו מהמצרים, ובא לומר שישראל היו כעבדים שאין להם שום חירות, והנס הוא שיצאו מעול חירות זה על ידי הקב"ה, ולכך כיון שנצטוו לזכור את השחרור מאותו עול, וד' לשונות אלו מסמלים בקרבם ד' אופנים שונים של השתעבדות, לכן חייבים לזכור ולהודות על כל ד' פרטי הנס, שהם כולם יסודות האמונה בבניית עם ישראל.

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלת אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם (ו, ו - ז) "והוצאתי אתכם, והצלת אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם, כנגד די זכויות שבידם, שלא שנו את לשונם, ולא החליפו את שמלותם, ולא גלו את סודם, ולא בטלו ברית מילה" (פסיקתא זוטרתא שמות ו, ו) אחד מהדברים שבזכותם גאל הקב"ה את ישראל ממצרים הוא, שלא שינו את מלבושם. בהגדה של פסח "שרפי קדש" מסופר: יהודי 'מודרני', שהחליף את לבושו היהודי בלבוש גוי מובהק, בא לפני רבי שמחה בונים מפשיסחא זצ"ל, ושאלו בדרך קנטור: "איזה בגדים לבש אברהם אבינו?" כוונתו היתה לומר: גם אתה, הרבי, אינך לובש שמלה כמו אברהם אבינו, ואם אתה שנית - גם לי מתר לשנות ... אמר לו הרבי: "איני יודע איזה בגד בדיוק לבש אברהם אבינו, אבל זאת יודע אני בברור: הוא ראה אלו בגדים לובשים הגויים - ולבש הפוך מהם".

הגאון רבי שמחה שלמה לוין היה רגיל לספר על זקן שהשתתף בשיעור שמסר אביו, הגאון הצדיק רבי אריה לפנות בוקר בבית הכנסת בשכונת משכנות, שהיה בצעירותו מן הקנטוניסטים. וסיפר לרבי אריה ששמו העברי 'יעקב' הציל אותו משמד. הוא היה ילד יתום מאב, ונחטף לצבא הצאר. אמו האלמנה רדפה אחריו וצעקה: "יענקלע! אל תשכח שקוראים לך יענקלע, על שם הסבא ר' יענקלע!" בשעה קשה זו שחטפו ממנה את בנה היחיד, שאולי לא תזכה לראותו, היתה דאגתה נתונה שיזכור את שמו. ובאמת, העיד אותו זקן, שהוא שמר על שמו היהודי מכל משמר, ושמו שמר עליו שלא ימיר דתו. רשויות הצבא 'העניקו' לו שם נכרי, אבל במשך כל עשרות שנותיו הקשות בצבא הרוסי לא הסכים להשתמש בשמו הנכרי. הראה אותו זקן קדוש לרבי אריה את כפות רגליו שהיו מלאות בשקעים כמין 'חורים', וסיפר שהיו מפקדיו מעמידים אותו יחף על קטניות לוהטות, כדי לכופו לקרות עצמו בשמו הנכרי, והוא עמד בגבורה ולא נטש את שמו

'ענקלע! אותו זקן קדוש אמנם לא היה מבין את דברי התורה שלימד רבי אריה בשיעורו, אך מכל מקום היה מקפיד להגיע מדי יום ביומו, כי היה אומר שלכל הפחות הוא מבין ומזהה את שמות התנאים והאמוראים הקדושים, וזה ממלא אותו בהתרגשות וקדושה!!!

וידעתם כי אני ד' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ז). המגיד מדובנא זצ"ל תמה, מדוע נצטיינו לזכור את יציאת מצרים על כל ניסיה, שהיו לכאורה ניסים חד פעמיים, היו ואינם עוד. ותיריך במשל: מעשה בסוחר עשיר וממולח, שבא אל יצרן אריגים ידוע ורב מוניטין, שסחורתו ידועת לשם ולתהלה, ואמר לו: "כמה אמות אריג מיצר אתה בשנה? מבקש אני לקנות את כל הסחורה". בטוח היה שימכרנה כלה ברוח כפול ומכופל. אמר לו היצרן: "כרגע, אין בידי לתת לך מאומה, שכן האריגים מצויים בתהליכי יצור". אך הסוחר לא נרתע. "גם אני לא אשלם לך עתה את כל הכסף. נחתום על זכרון דברים, ואתן לך דמי קדימה". "אם כן", שאל היצרן, מדוע לטרוח, חכה עד שהבד יהיה מוכן, אמסור לך את הסחורה ותשלם לי את מלוא תמורתה!" טרב הסוחר: "חוששני פן יקדימוני סוחרים אחרים. לכן אתן לך חלק מן הכסף, כדי ששנינו נהיה בטוחים שהעסקה תצא אל הפועל!" כך לקח לו הקב"ה את עם ישראל לעם סגולה, והבטיחו את כל הטוב המעודת לגאולה העתידה. אבל כבר הובטחנו כי "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט), וגם הגאולה העתידה על כל ניסיה ונפלאותיה תהיה כעין ניסי יציאת מצרים, ככתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". לפיכך, ניסי יציאת מצרים הריהם דוגמא ודמי קדימה בלבד, להבטיחו את השלמת ההבטחה ואת הוצאתה אל הפועל בכל ההוד וההדר, במהרה בימינו, אמן.

ולקחתם אתכם לי לעם וגו', וידעתם כי אני ה' אלוקיכם המוציא אתכם וגו' (ו, ז). ביאר הגה"ק מהר"מ מבילגורייא זי"ע מצינו בגמרא (ברכות לח, א): הכי קאמר להו הקב"ה לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידיעתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים, דכתיב: "וידעתם כי אני ה' אלוקיכם המוציא". י"ל עפ"י מה שאמר כ"ק מרן אדמו"ר מהרי"ד זי"ע בשם הראשונים, שעד לשעת מתן תורה בה שמעו ישראל מפי הגבורה "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" לא היתה הכרתם ביציאת מצרים בעל חשיבות, לפי שרק בשעת מתן תורה זכו להבין למפרע את המשמעות האמיתית של יציאת מצרים, משום שההכרה הראויה תלויה בתורה. ונראה שזו הכוונה בדבריהם ז"ל: עבידנא לכו מילתא כי היכי דידיעתו, שרק אז תוכלו להשיג את הדעת האמיתית דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים.

המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ז). מובא במשקה ישראל: שהגה"ק רבי משה נתן נטע ממאקווא זצוק"ל השאיר אחריו הרבה ספרים בשם 'עטרת משה' אך לבד מזאת כתב ספר קטן אחד 'כלי גולה', שלענ"ד הוא שקול ככל שאר ספריו ויותר מהם. הוא כתב את הספר הקטן בשנות הזעם תש"ג - תש"ה. היה לו רק סידור וחומש שם, ועבר עליו צרות וגזירות קשות ומרות, ו'גנב' מאיזה בית ספר זנוח כמה דפים וכלי כתיבה, ועליהם רשם חידושי תורה וניסים ונפלאות שהאיר ה' פניו שם במצור ובמצוק. הספר הזה מבהיל על הרעיון איך שזכה יהודי להיות דבוק בהשי"ת תחת יד הגרמנים, אוזן לא שמעה כזאת מעולם, לא שיערום אבותינו.

הוא מתאר בספרו 'דו שיח' שהיה לו עם אחד המפקדים הגרמנים ימ"ש [ונזכיר דבריו משום שאותו רשע הקשה לו כמה קושיות, שלצערנו יש מאחינו בני"ש שקשה להם אלו הקושיות, לזאת נזכיר מה שהשיב לו לאותו רשע]. הוא היה עובד יחד עם עוד רבים שאינם מבני ישראל בחטיבת עצים בעומק היער. יום אחד ניגש אליו מפקד גרמני וקרא לו שיצא איתו לטיול לעומק היער, ובערב יחזירו לצריף כיון ששמע שהוא רב ומלומד, יש לו מה לשוחח עמו. רבי משה נתן נטע כותב שלא היה יכול למאן לבקשתו, והרגיש בשעת מעשה כאותה בת היענה שציווה לה האריה להכניס פיה וצווארה הארוך לתוך פיו להוציא משם איזה עצם... הגוי ביקש לשמוע ממנו כל מה שהיהודים חושבים עליהם. אמר לו הרבי, איזה מן שיחה היא זאת, אתה עם המדליות ואני עם הסמרטוטים ועבודת הפרך, תרצה לדבר עמי כשיחת שני חברים ישירה ושווה? הניח הגוי את ידיו על המדליות

ואמר, יהיו בעיניך כאילו אינן כאן, תדבר משוחרר וחופשי שיחה גלויה ופתוחה, ותאמר לי מה היהודים חושבים על הגרמנים. אמר לו הרבי, אנחנו מסתכלים על הגרמנים כמו עדר של כבשים תמימים הולכים, ולפתע באמצע הילוכם נהפכו כל הכבשים לנמרים ועקרים אכזריים. הרי העם הגרמני היה מתורבת ומנומס, יצאו ממנו הרבה סופרים ומשוררים והוגי דעות, וכל סדר בתרבות היה שם להפליא, והנה לפתע נהפכו כל הגרמנים לשדים ומזיקים, חלאת אנושות. כל ימי בשר ודם לא תוכלו לפתור את החידה הזאת. השיב לו הגרמני, אין הכי נמי, אך אנו שליחי ההשגחה! אמר לו הרבי, כתוב ברמב"ם על המצריים, אע"פ שכבר נגזרה גזירה מתחילה על ישראל שיהיו ד' מאות שנה בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם, אך זאת לא נאמר באיזו מדינה יהיו, ומי יענה אותם, וכיון שבחרו המצריים בכך, לכן נענשו במכות קשות ומופלאות. והוסיף לו מה שכתב הרמב"ם ד' 'הוי אשור בשבט אפי', אתם נבחרתם להיות האומה הרשעה, אינכם הולכים לקיים שליחותכם כציות ונאמנות, אלא אתם רוצחים והורגים באכזריות והנאה שטנית כזאת, ועל זה עיקר שנאתנו נגדכם [וכמ"ש 'כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה', אע"פ שהיו שליחי ההשגחה, אך הם הוסיפו להזיד עליהם את העיניו בזדון].

עוד שאל הגרמני, מה יש לכם נגדנו, תבוננו מעט מה עשיתם לנו, הנה ישב לו העם הגרמני מאות שנה על ארצו, עבד את אדמתו ואכל יבולה, ולפתע באו אורחים לא קרואים למדינתם, עם רב מבני ישראל, והחלו לסחור בארצם והצליחו וגם עשו פרי, התעשרו מאד להפליא, ונהפכו לבנקאים ובעלי בתים לכל בתי חרושת, וכל האנשים הפשוטים צריכים לשאת עיניהם ברחמים וחמלה שהיהודי הבנקאי יאשר להם הלוואה, ומכאן יצאה השנאה אצל ההמון הגרמני, וא"כ מה יש לכם נגדנו? השיב לו המאקאווער רב, התחלת לספר את המעשה מאמצעו, אני אתחיל את המעשה מתחילתו. מה הסיבה שאנו בני ישראל מצליחים להיות בנקאים ובעלי בתים של כל העסקים בגרמניה. אנחנו ישבנו בארץ ישראל, עבדנו את אדמתנו, לא היינו בנקאים, ולא ידענו לשונות אלא לשון הקודש, לא היה לנו שום רצון לשלוט על העולם, יום אחד הגיע טיטוס שלכם למקום קטן ביבשת אסיה, וגירש אותנו מאדמתנו, והולילו אותנו באניות, עד שטיטוס בנה שער ניצחון ברומי, על שהוא הצליח לגרש את היהודים מארצם לאירופה] הגוי הזדעזעו מבחירות רהיטות לשונו של הרבי. הרבי עצר לרגע, ושאל אותו, האם הרשות עדיין נתונה לדבר בשיחה גלויה? והרוצח אישר: כן כן, תמשיך בדברך] והנה לפני כאלף שנה כבר תיקנו הגויים שיהודי אין לו אפשרות לקנות אדמה באירופה [וכמוזכר בתוספות מסכת ע"ז ובב"מ האיך ישראל מתפרנסים מהלוואה בריבית לנכרי, והלא תיקנו חז"ל שלא להלוות בריבית לנכרי, ותיצרו התוס' מכיון שתיקנו הגויים שבני ישראל לא יהיה להם רשות לקנות חלקת אדמה בארצם, לכן התיירוהו חכמי הדורות] לכן התחלנו להלוות בריבית, ולקנות בזול ולמכור ביוקר כרוכל המחזר בעיירות, וזה גרם לנו להפוך ליהודים סוחרים, מה שזה לא היה כלל כשהיינו בארצנו לפני שבאתם לגרש אותנו ממקומנו. ומכיון שכך, הוכרחנו ללמוד לשונות, שהרי קנו מהטורקי ומכרו לגרמני, וכן כל שאר הלשונות. גרשתם אותנו מספרד לפורטוגל, ומפורטוגל לצרפת, וכו' עי"ז למדנו כל הלשונות בגללכם. וסיפר הרבי לרוצח מעשה שהיה עם יהודי פשוט בעיירה סמוכה לעיר מאקאווא, שם התגורר פריץ עשיר שהיו לו אלפי כבשים ואדמה לזריעת התבואה וכו', ומסרם ליהודי שיהיג את כל המשק, והצליח מאד במלאכתו, ואחת בשנה היה הפריץ בא לבקר במשק לראות את ההצלחה במו עיניו. הפריץ לא היה יכול לגרש את היהודי, כי הוא ידע שכל הצלחתו רק בזכות חכמתו של היהודי. אך עתה בשנות הזעם, פרצה שנאת הפריץ לאותו יהודי, כל מה שהיה מקנא בו כל אותן השנים על חריצותו וחכמתו. עוד זאת גרמתם לנו להלוות בריבית ע"י שאסרתם עלינו להיכנס לעיר הגדולה מבוקר עד ערב, רק כמה שעות ספורות, וא"כ לא יכולנו לסחור כרגיל לקנות כאן ולמכור כאן, לא היו לנו בירות רק להלוות בריבית שלזה מספיק זמן מועט. וכשנודע שרבים מבני ישראל הצילו את הדוכסים בשעת דחקם ע"י ההלוואות שלהם. ובעיר אייזנשטאט יש שלט נחושת גדול על יהודי רבי שמשון ורטהיימר שהציל את כל המדינה בהלוואות גדולות. ולא עוד אלא שכל המושג של הבנק התחיל ע"י כל הנ"ל, שהרי גם רבינו תם היה בנקאי בתוך ביתו, בין תוספות

לתוספות, אלא שלאחר כמה דורות, נהפכו נכדיו לבנקאים גדולים, וכל זה מחמת שלא נתת לנו להיכנס לעיר לסחור כרגיל. ומה לכם לשנוא אותנו על מה שאתם לבדכם גרמתם לנו, שלא נוכל לסחור ולקנות אדמה, רק להלוות בריבית. לאחר שהשלים את שיחתו, אמר לו הגוי, אין לי מה להשיב לך, הנך צודק בטענותיך. רבי משה נתן נטע חזר לצריפו, וכותב שהוא מברך את השי"ת הגומל לחייבים טובות, שיצא מפי אריה בשלום ולא הרגו במקום, בדרך נס.

וידעתם כי אני ד' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ז). מובא בחתם סופר לבו של אדם נוטה להאמין בניסים גלויים ואדירים, לא כן נס נסתר, אשר מלוּבש בלבוש טבעי נוטה לב האדם לתלותו במקרה הזמן. תחילת גאולתם של ישראל ממצרים היתה לאלתר, שכן אמרו חז"ל שכבר בראש השנה נפסק שעבודם של ישראל במצרים. קטני אמונה עדיין לא ראו בכך יד ה', והיו תולים דבר זה במקרה, כגון: ברחמי של פרעה אשר כבשו את אכזריותו, וכדומה. משום כך, כאשר נתקיימה הנבואה "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצאתי אתכם מעבודתם" לא ניכר עדיין עין בעין כי יד ה' עשתה כל זאת, רק מאוחר יותר כאשר התקיימו חלקי הנבואה האחרים, "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים" או אז "וידעתם" כי אני ה' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים".

ולקחתי אתכם לי לעם (ו, ז). מובא בשם משמואל וז"ל כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה דקדק דהנה אמרו ז"ל כל מקום העם הוא לשון גנאי וכאן שמבשר להם על קבלת התורה למה קרא אותם בלשון גנאי, ותיירץ כי העם הוא לשון גנאי משום דעם הוא מלשון גחלים עוממות שפירושו כביות מלשון (יחזקאל לא) ארזים לא עממוהו, וכאן נמי פירושו כן, אבל בשורה היא זו שאפילו כשיהיו בקטנות המוחין בלתי התלהבות אש דת מכל מקום יהיו נרצים ומעשיהם יעשו שורש למטה ופרי למעלה ודפח"ח.

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ה' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו - ז). שואל רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בפסוק הקודם כתוב "לכן אמור לבני ישראל אני ה'", א"כ כבר ידעו "כי אני ה'", ועכשיו ישנה הוספה "וידעתם כי אני ה'", מה ההוספה של הידיעה? ומתיר, בין האמירה הראשונה "אני ה'" להוראה השניה "וידעתם כי אני ה'" כתוב "ולקחתי אתכם לי לעם". והכוונה בלקיחה זו למתן תורה, וההכרה בהקב"ה לפני מתן תורה אינה אותה הכרה של אחרי מתן תורה, לכן נאמר פעם נוספת "וידעתם".

יהודי שאל את הרב זליברשטיין שליט"א איך לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך? וענה בשעה שיוסף הצדיק שמע מפי יהודה שאינו יכול להשאיר את בנימין, אמר יהודה נימוק, 'ונפשו קשורה בנפשו', אם לא יחזיר את בנימין, יעקב אבינו עלול למות. בעל הטורים במקום אומר ש'קשורה' בגימטריה 'תורה'. נפשות קושרים על ידי לימוד תורה. כשיעקב למד תורה עם בנימין נוצר קשר בין הנפשות. ר' משה סולוביצקי זצ"ל היה גדול הדור בתקופת השואה, בסוף השואה עמדו במחנות בחורים ללא רוח, ממש עצמות יבשות ללא כוח לזוז, חשב ר' משה סולוביצקי, כיצד יכניס בהם קצת חיות? הוא הלך והביא ס"ת וקרא להם מפרשת השבוע, כאשר הם שמעו את קריאת התורה, לאחר שלא שמעו כמה שנים קריאת התורה, פתאום קבלו חיות. זהו הסוד, שהתורה מחיה נשמות ומקשרת אותן זו לזו.

וידעתם כי אני ד' אלוקיכם (ו, ז). הרמב"ן (ס"פ פר' בא) מבאר שלשם תכלית זו הפלה ד' ועשה את האותות והמופתים בעשרת המכות, למען ידעו כל באי עולם "כי אני ד'", ולחזק האמונה בהשגחה פרטית' שהקב"ה מנהיג כל פרט ופרט מענייני העולם כולו כרצונו על פי חשבון ותכלית.

הנה כהיום גם יכולים להיות במצרים או לצאת ממצרים ונקדים את דברי הבני יששכר והנה כשנתוודע כל זה בעת צאתנו ממצרים, הנה יצאנו לחירות עולם היינו חירות עולמית מעסקי עבודת העולם. כי הנה מי שלא נתאמת אצלו ההשגחה בסוברו שהכל נתון תחת הטבע, הנה הוא מוכרח לעסוק בעבודת העולם כל ימי חייו, עובד ביום ובלילה להשיג מבוקשו וכו',

והנה הוא עבד לאשה וללחם ולמזון ולבגד ולהון ורכוש וכיוצא, מה שאין כן מי שנתאמת אצלו ההשגחה הנה יצא לחירות מעבודת העולם. באומרו 'בשלום יחדו אשכבה ואישן כי אתה ד' לבדד לבטח תושיבנו' (תהילים ט, ד) והכל הוא בהשגחה נפלאה מיוחדת מאתו ית"ש, ואם כן איש כזה אינו מבלה ימיו במסחר ובניינים והבלי הזמן, ולבו פנוי לעבודת השי"ת ולתורתו וליראתו ולעסוק במושכלות השלמים צרכי נשמתו כל ימי חלדו...

הנה נצטוינו במצוה הזאת בימי צאתנו מארץ מצרים מעבודת לחירות, להורות כי מה שהוציאנו השי"ת לחירות הוא כדי שנהיה באמת בני חורין גמורין רק משעובדים לו ולתורתו ומצותיו, וכמו שאמרו רז"ל (אבות פ"ו מ"ב) אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, מה שאין כן מי שמבלה ימיו בהשתדלות להרבות הון וברדיפת התאוה הנה הוא עבד משעבוד לכסף וזהב ולתאוות שונות, הנה איש כזה יצא ממצרים מתחת שעבודן ונכנס תחת שיעבודים שונות, בלילה לא יישן וביום לא ינוח, ואכתי מעבדי פרעה הוא עובד לכסף וזהב, הנה לחנם יצא ממצרים, דיציאה ממצרים נקרא חירות עולם שיהיה לנו חירות משעבוד העולמי, מה שאין כן איש כזה אכתי מעבדי פרעה הוא.

בדרך פיקודך (מ"ע ו חלק המחשבה) מובא: ממילא בידיעה זאת יתבונן האיש הישראלי שלא יועיל לו שום השתדלות העולמית למלאות רצונו, רק הפקת רצון השי"ת בחוקי התורה אשר הם רצונו, בזה יתמלאו טובותיו בנפשו וגופו בכל עניני עולם הזה ועולם הבא, ויוציא זמנו רק בעבודתו ית"ש ולא בעבודת העולם וענייניו כי אין בזה תועלת, ולא יגרע ולא יוסיף בהונו ורכושו וכל ענייניו ברוב השתדלותו בטבעיות במסחר וכיוצא ובמלאכה וברפואה, ומחוייב האדם להשליך כל יתרו וכל עניניו על המשגיה וכל יכול.

ובמצוה (יח) כתוב: מדוע קידשה תורה את הבכורים וכל ראשית קדוש לד', כי לזכר זה נצטוינו אנחנו עמו אשר בחר אותנו לחלקו, להקדיש לו כל צורת ראשית, דהיינו בכור פטר רחם, וראשית פרי אדמתינו, וראשית דגנינו, וראשית עריסותינו, להורות על כל ראשית הטבע והמזל וכל עסקינו בטבע הכל משועבד להבורא עולם והוא המשגיה על כל, עכ"ל.

א"כ היוצא מכל הנ"ל שאם בן אדם לא מאמין אלא רודף אחרי הפרנסה או משתקע במחשבותיו בעצמו אז הוא עוד במצרים והנה הבעל התניא זי"ע ביאר: שלא מצבו של אדם מעמיד את האדם בשמחה ונחת, אלא אדרבה, האדם מחליט מה יאה מצבו, כי בבטחון אמיץ וחזק, יחיה בשלוות ומנוחת הנפש, ומביא עצמו לשערי השמחה.

והשמחה הוא סימן לאמונה כתב הדברי ישראל זי"ע (ח"ב ליקוטים עמ' תח) השמחה ושלוות הנפש הם הם הוכחה וראיה לתוקף אמונתו של אדם בד', שהרי פעמים אין האדם מאמין באמת. אלא, בראותו שאין לו פתח הצלה אחר הרי הוא אומר 'בעל בטחון' הנני וד' יהיה בעזרי, בחושבו הרי לא אפסיד ע"י הבטחון. לזה אמר הקרא (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בד', והיה ד' מבטחו, ר"ל, ברוך הגבר אשר יבטח בד', ובמה יודע אם הוא בוטח באמת, והיה ד' מבטחו אין והיה אלא לשון שמחה והיינו אם הוא שמח בכל מצב שהוא אות הוא שקנה את מידת הבטחון בנפשו. כי הבוטח רק מתוך ייאוש, יתהלך ביגון ואנחה, משא"כ ה'בוטח' באמת יעלוז לבו בהיותו בטוח וסמוך על הישועה הקרובה.

וצריכים לזכור שהקב"ה אתך בכל מצב כמובא בתולדות (פר' בשלח) שהחושב לברוח ממצבו הרע ומהצרה שנחתה לפתחו, אינו דומה אלא לחולה שתקפתו החולי (כגון בעת חבלי לידה) שרוצה לברוח מייסוריו, ולכן הינו בורח ומהלך ממקום למקום, שאין זה אלא חוכא ואיטלולא שבכל מקום שילך ילך עמו חליו. כיו"ב הוא ה'בורח' כביכול מהקב"ה... אין לך עצה אלא לברוח אל בעל הבירה שהכל מאתו בא, יתפלל ויתחנן אליו שיטיב מצבו וסיר מאתו כל המצוקות והקשיים.

אלא הקושי הוא כי עינו של האדם מטעה אותו, להביט על הרע במיעוטו תחת ההבטה על רוב הטובה שהקב"ה משפיע עליו בכל עת ושעה. פעם הראה הרב אליהו דסלר זצ"ל לתלמידיו דף לבן עם נקודה שחורה כתובה בו, ושאלם מה הם רואים, ויענו כולם כאחד נקודה שחורה אנו רואים, נענה ר"א ואמר להם, הרי לכם שאתם רואים את הנקודה שחורה על אף שכל הדף הוא 'כולו לבן'... דעו כי זה טבעם של בני אדם לראות רק את השחור את הרע אף שאינו אלא נקודה קטנה שבקטנות לעומת הלבן השולט בכל

הדף... ודרך הישר להיפך הוא. אבל צריכים להסתובב ולדעת וידעתם כי אני ד' כל הזמן, ומובא בכסף נבחר (דרושים. ג, ט. תרפ"ב, עמ' י): ראיתי בספר אחד, שבעיר קטנה היה עשיר אחד ירא שמים ומופלג גדול, שלמד בפני חברה ש"ס דף גמרא בכל יום ויום, וגם היה בעל מכניס אורח ונתן צדקה הרבה וגמ"ח, והיה הראש וראשון בעירו לכל דבר שבצדקה. פעם אחת בעת שבתו ללמוד לפני החברה באו להגיד לו: ר' יעקב, ביתך בוער באש! וכולם רצו וראו שביטו וכל הונו נשרף רק נפשות ביתו נצלו. וכולם כאחד געו בבכי, שכל בני העיר בכו את השריפה הזאת, יען כי נודע הוא שהיה בעל מכניס אורח ובעל צדקה וגמ"ח, וכאת נשרף ונהפך בשעה אחת לעני גדול. ר' יעקב הזה ביקש ליתן לו מעט מים, וחשבו כי ישאל למים יען כי ירא פן יתעלף מתוך צער. אבל מה נשתוממו כולם כאשר ראו כי לקח את המים ורחץ את ידיו וברך בקול רם: "ברוך אתה ה' כו' שלא עשני גוי!" וכולם פחדו שחשבו שח"ו יצא מדעתו מרוב צער. וכששאלו אותו מה טיבה של הברכה, ענה אותם ואמר: שוטים שבעולם! מה לכם לבכות ולהצטער על הבית שנשרף? לו היית גוי, אז היה עלי לבכות ולהצטער, כי בעת שריפת הבית אז ישרף גם אלקי אשר תולה ועומד בקרן זוית. אבל כעת אני מברך "שלא עשני גוי", ואם כי ביתי נשרף באש, אבל אלקי לא נשרף, והאלקים אשר חי וקיים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, הוא עוד חי, ולמה עלי לבכות? ה' נתן וה' לקח, ואקוה לה' כי בודאי ימלא חסרוני ויתן לי יותר ממה שהיה לי מקודם. (י"א על ר' שמואל מונקעס ויש חולקים ע"ז). ולכן אם נחיה באמונה כזו פירוש שיצאנו ממצרים, נסתכל רק על הצד הטוב, כי באמת הכל טוב וכל מה שעביד רחמנא לטב עביד.

ידוע הסיפור שסיפר הרה"ק רבי נחמן מברסלב ז"ע, פעם שודד דרכים עצר נוסע ותבע ממנו את כספו באיומי אקדח. "אל תירה!" אמר הנוסע. "אתן לך את כספי. אבל אני מבקש ממך טובה. אם אגיע הביתה בידיים ריקות, אשתי לעולם לא תאמין ששדדו אותי ותאשימו אותי שבזבזתי את כספי על הימורים או על משקאות חריפים ותכה אותי ללא רחמים. אנא עשה לי טובה ותירה כמה כדורים דרך כובעי כדי שאוכל להוכיח לה שהתעכבתי שלא באשמת". השודד לא ראה סיבה שלא להסכים לכך וירה מספר כדורים דרך כובעו של האיש. "תודה רבה", אמר הנוסע, "אבל אתה לא מכיר את אשתי. היא תגיד שניקבתי את הכובע בעצמי ושאלה בכלל לא חורים של כדור אקדח. הנה, קח את מעילי ותירה כמה כדורים דרכו ממרחק קצר, כך שישארו על המעיל סימני אבק השרפה. זה בטח ישכנע אותה". כשהנוסע ראה שהלחיצה האחרונה על ההדק הפעילה מחסנית ריקה ושהשודד השתמש בכל הכדורים, הוא התנפל מיד על השודד, הפילו על הקרקע, לקח את ארנקו ונמלט משם. והנה זה הדפוס הטרגי של חיייהם של אנשים רבים. לכל אחד מאתנו יש גנב – נטייה שלילית השוכנת בתוכנו - הגנב הזה מנסה ללא הרף לגזול מאתנו את התכונות הטובות והרוחניות הטמונות בנו. אולם רבים מאתנו מגלים את הנכונות ואת העוצמה להיאבק בגנב, רק אחרי שהוא ירה בנו את כל כדוריו. רק לאחר שהרשינו להתמכרויות הלא בריאות ולדחפים ההרסניים לאכלנו, אנו נוכחים לראות שחיינו חלולים וריקים, וסוף סוף מוצאים את האומץ להכניע את הגנב ולצאת למסע של שיקום עצמי.

ולכן כדאי ללמוד בתורה וללמוד לעצמינו ולהוציא מכל הפרשיות איך אני יכול ללמוד מוסר ולדעת איך להתנהג. ואז לא נותנים לו לירות בנו, ולהיזכר וידעתם כי אני ד', זוהי בגד שלא נכנס שום יריה כי אני אף פעם לא נשבר. וככה זה סימן שיצאנו ממצרים. ונספר בדרך משל לפני כעשרים שנה, בכפר אחד באפריקה, הייתה באחת הבתים סתימה בכיור של המטבח, עקרת הבית, אשה תמימה, אשר לא ידעה כלום ממה שנעשה בעולם, לא חשבה לרגע שזה דבר מסוכן, כך הכיור התחיל להתמלא מים, והיא – לא יודעת מהיכן זה מגיע, המצב יכול להחמיר עד כדי פיצוץ כל צנרת הבניין, מבחינתם – זו הייתה בעיה "אשר אין לה פותר", ניסו הם בכוחם עצמם על ידי כפיות ומזלגות לשחרר את הסתימה – אך ללא הצלחה, היה חייב להביא אינסטלטור, ולבסוף אותה בעל המקצוע, האינסטלטור הגיע וראה את הסתימה, מיד פתח את התיק והוציא את הכלים, האשה עמדה מהצד ואמרה לו מה אתה עושה? ענה לה שהוא פותח את הסתימה, האשה ניסתה לעזור במה שהיא יודעת, וראתה שלוקח לו זמן לפתוח את זה, אמרה לו כדאי שתשפוך מעט חומץ בכיור של השירותים! הוא הביט בה

בחוסר הבנה, מה יעזור חומץ בכיור של השירותים לכיור של המטבח, האשה הבינה שהיא טעתה, ואמרה לו אולי כדאי אקונומיקה בחור של האמבטיה? שוב הוא הביט בה בתדהמה, מה יעזור אקונומיקה בחור של האמבטיה, הרי הסתימה נמצאת בכיור של המטבח! והאשה שראתה שהיא לא פתרה את הבעיה, ניסתה שוב, אולי כדאי לשפוך חומץ יחד עם אקונומיקה בכיור של החדרים של הילדים? כאן כבר לא יכול היה האינסטלטור להתאפק, וצעק על האשה, מה הקשר? הרי הסתימה נמצאת בחור של כיור המטבח ולא בשירותים, באמבטיה או בחדר הילדים, מה יעזור כל החומרים שבעולם לשפוך בכיור הלא נכון, הסתימה תפתח, רק עם חומר נכון בכיור של המטבח! אמר בכעס האינסטלטור.

אמנם גם אנו עומדים וצוחקים על אותה כפריה תמימה, אך נסתכל נא על עצמנו ונראה האם אנו לא דומים לה במעט ואולי אף יותר מזה, ה' יתברך נתן לנו צינור שממנו הוא נותן לנו שפע, פרנסה, בריאות, שמחה, אושר, ילדים, זיווגים, פתאום יש אצל אנשים סתימה!! השפע לא יורד, מבקשים הם ברחמים מה' יתברך, תן!! אך השפע תקוע! יש סתימה, והם – מתחילים לפקוד קברות צדיקים, לנסות סגולות, ולא עוזר!!! וודאי שזה לא יעזור, הסתימה נמצאת בכיור של המטבח. השפע תקוע כי סתמנו אותו עם דיבורים אסורים, בצינור זה כל הדיבורים עולים, תפילות, בקשות, דיבור חול, דיבורי סרק, לשון הרע ורכילות, כל דיבור כזה עושה עוד סתימה בצינור, השפע תקוע מעל הסתימה, מה יעזור התפילות בקברות הצדיקים או כל מיני סגולות? הם יכולים לעזור כאשר הצינור פתוח, אין פלא כשהתפילות פעמים לא עוזרים, הבקשות לא נענו, האשמה לא בה' יתברך אלא בנו!!! התפילות לא עולות, השפע לא יורד כי יש סתימה, אקונומיקה בכיור הלא נכון לא פותח סתימה, חייבים לפנות אל הכיור הנכון! לתקן את חטאי הלשון על מנת שהסתימה תפתח, וכל השפע ירד במהירות, הפה מדבר, אין אחראי ושומר על מה שהוא מוציא והוא עושה סתימות, השפע תקוע! לא סתם המילה "נצור לשונך מרע" היא אותיות צנור ו"רצון" כי מי שיש לו רצון לאיזה בקשה מה' יתברך, ורוצה לקבל את זה דרך הצנור, צריך לקיים את ה"נצור" לשון מרע. לא סתם אמר רבנו החפץ חיים בספרו יקר הערך "זכור למרים" שהסגולה הכי גדולה לכל הבקשות היא שמירת הפה והלשון, כי אז, גם אם האדם נמצא בדרגה פחותה, אך הצינור פתוח, השפע יכול לרדת! לעומת זאת גם אם האדם יהיה שקוע כל כולו בתורה, אך הפה מדבר בלי שומר בלי לדעת את הלכות לשון הרע, זה לא יעזור, כי אמנם יש לו תורה, אך יש לו סתימה! התורה לא יכולה לעלות, וגם לא התפילות כל השפע תקוע! במקום להיות כמו אותה כפריה שניסתה לפתוח את הסתימה בכיור דרך שאר הכיורים, נהיה חכמים, במקום לרוץ לרבנים, יש לפתוח את הסתימה בכיור הנכון, צריך לשמור את הפה, לדעת את הלכות שמירת הלשון.

לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגו' (ו, ז). מובא בשארית מנחם עפ"י מה שתירצתי קושית הרא"ש במס' ר"ה (י"ז ע"א) דאיתא שם ויקרא ה' ה' אני הוא קודם שיחטא אני הוא לאחר שיחטא, ומקשה שם הרא"ש למאי צריך רחמים קודם שיחטא עיי"ש, וי"ל שהרחמים הוא שמצרף בעת הדין המצוות ומעשים טובים שעתידי האדם לעשות, אבל בחטא אינו מצרף מה שעתידי לחטוא, ולכן כששאל משרע"ה (שמות ג' י"א) וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ופירש"י ז"ל מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים, א"ל הקב"ה לכן אמור לבני ישראל אני ה', אני הוא שמצרף הטוב העתידי להעשות, וזה ממדת רחמנותי. ובזה יש לפרש הפסוק (תהלים י"ז ב') מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים, פי', בקשתנו, שמשפטנו יצא מאת השי"ת בעצמו שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו צופה ומביט ומצרף המעש"ט שעתידי האדם לעשות.

א"י עפ"י מאמר הגמ' הנ"ל אני הוא לאחר שיחטא ויעשה תשובה, ועיי"ז נעשו בבחינת זכו ואחישנה, וע"כ יצאו קודם הזמן אעפ"י שטרם הגיע זמן הגאולה כתירוצו של הערבי נחל, וזש"ה לכן אמור לבני ישראל אני ה' בעל הרחמים המקבל שבים, ועל כן והוצאתי אתכם קודם הזמן. והנה בעל תשובה הוי כפנים חדשות ועיי"ז נעשה בחי' זכו, ובזה י"ל המשך הכתוב ולקחתי אתכם לי לעם עפ"י דאיתא בספרי החיד"א ומובא בבני יששכר

(מאמרי חודש תשרי מאמר ד' אות כ"ד) דתשובה מהני מטעם בן ואב שמחל על כבודו כבודו מחול (קידושין ל"ב), משו"ה קרא להם הקב"ה במצרים בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב), וזהו ולקחתי אתכם "לי" לעם שתקראו בני ולכן מהני לכם תשובה ועי"ז תזכו לזכו אחישנה.

הוצאתי. והצאתי. וגאלתי. ולקחתי אתכם לי לעם (ו, ו- ז). מובא במדרש רבה: "כנגד ארבע לשונות גאולה האמורות בגלות מצרים נתקנו ארבע כוסות בליל הסדר". שאל הרה"ד זיויץ זצ"ל, רבה של פיטסבורג: מדוע נחלקה הגאולה לארבע לשונות, הלא לכאורה, ארבע שהן אחת הן. הקב"ה גאלם ולקחם לו לעם, את תשובתו המחיש במשל: מעשה בתעשין עשיר, בעל בתי אריגה שהעסיקו מאות פועלים. היו לו בן יחיד, פקח מוכשר ונבון אבל ללמוד לא רצה, וכל מעיניו באכילה ושתיה, בתענוגות ובבטלה. שכן העשיר את טובי המורים, ניסה בטובות ובאימונים, ולשוא. הוא הסביר לבנו, שאם ברצונו להשתלב בעסקיו, עליו ללמוד ולהכיר את המכונות ואת דרכי הפעלתן, את סוגי האריגים ואת תכונות הצמר והכתנה. אך דבריו נפלו על אזנים ערלות. הבן היה עסוק בהבליו. אמר האב: "מחובתי לדאוג לעתידך. אם לא תלמד מאומה, תבזבז את כל העושר בשנים מעטות. לכן, אם אינך רוצה להשתלב ברזי מקצוע האריגה תהיה לשוליה של סנדלר, ותלמד מקצוע פשוט המפרנס את בעליו". אמר ועשה. נטל את בנו ומסרו לסנדלר עני, המתגורר בבקתה דלה בפאתי העיר. בערב הובא אל השולחן לחם נקודים יבש. הסנדלר ובני ביתו אכלו, אך בן בעשיר לא שלח ידו אל האוכל ואיש לא שם לכך לב. הנרות כבו, והכל עלו על יצועם. בן העשיר לא עצם עין. הקש שבצבץ מן המזון דקרו בכל גופו, הפשפשים סבבו מכל עבר והרעב הציק לו. בבוקר השכם, הלך עם פטרונו להתפלל, ובדרכו פגש באביו. "אבי, אבי, הושיעה נא!" קרא בדמעות. "איני יכול לאכול שם, איני יכול לישון!" אבל האב התעלם ממנו והמשיך בדרכו. לאחר התפילה שבו אל הבקתה. אל השולחן הוגש תבשיל חלב חמוץ, שהנער לא נגע בו, ולימודו התחיל. תחת ידו הכבדה של הסנדלר אולץ הנער לרצוע עורות עבים ונוקשים. ידו דאבה, אצבעותיו האדימו, ואם נקב חורים מחוץ לשורה המשורטטת, ספג מכות נאמנות בשבט. בצהריים אכל בעל כרחו מניד הקטניות, כשהוא בוחל בכל כף שהוא מגיש לפיו. כאשר הלך לתפילת מנחה וערבית, ראה את אביו והתחנן שוב בדמעות שלישי: "אנא, אבא, הצילני, אין זה לפי כוחי, והסנדלר מתעמר בי!" אבל האב התעלם ממנו כליל. לאחר התפילה, סבוהו כל הנערים והחלו להתקלס בו. "אביך נטש אותך", אמרו, "מכר אותך". הם צחקו ולעגו ושמחו לאידו, איך הפך מנער עשיר ומפונק לשוליה של סנדלרים. עמד הנער במרכז, נבון ואומלל, והנערים הלועגים חורצים לשון סביבו. לפתע ראה את אביו הולך לביתו. "אבא", קרא בתחינה, "ראה איך מתעללים בי, ראה איך מתקלסים בי. הם אומרים שנטשת אותי". והאב המשיך בדרכו, אף לא הסב את ראשו. צחוקם של הילדים גבר. "אמרנו לך", אמרו בגיחוך. דמעותיו זלגו מעיניו ללא הפוגה כל הדרך חזרה, כשידו של הסנדלר נתונה בערפו, לוחצת כצבת ברזל. ברוב יגונו לא נגע בלחם שהוגש. בשכבו על יצועו, בהה בחשיכה בעיניים דומעות וחשב בשל מה באה אליו הצרה הזו. למחרת עם שחר הלך לתפילה. בראותו את אביו, נחלץ מידי הסנדלר, רץ אליו והתנפל לרגליו: "אבא, אבא, אני מוכן ללמוד הכל, מוכן ללמוד בשקידה ובהתמדה. אני מבטיח לך, אשביע את רצונך, ובלבד שתוציאני מאפילה לאורה, ותשיבני הביתה!" והאב חבקו בחום אל לבו, ולא עזבו. והנמשל: הקב"ה בקש שבני ישראל יקבלו את התורה ברצון, יתעלו בה וישיגו על ידה אושר ועושר שבני העולמות. ימשלו על ידה ביצרם, ובתבל ומלואה. אך כיצד מביאים אותם למצב זה, לחפוף בתורה ולקראו "נעשה ונשמע", הורידם למצרים, והיו שם למס עובד. תנאי חייהם הורעו הם בקשו לצאת מתחת סבלות מצרים אבל לא נגאלו. המצרים השתעבדו בהם, העבידום בפרך, בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה. זעקו ישראל מן העבודה בקשו שהקב"ה יצילם מן השעבוד ולא נגאלו. רק כאשר היו נכונים להיות לעם ה' ולקבלו עליהם לאלוקים רק אז נגאלו.

מובא באמרי פי והבאתי אתכם אל הארץ (ו, ח). קשה מדוע לא תקנו חז"ל כוס חמישית כנגד והבאתי, י"ל כיון שהכהנים והלויים לא זכו לחלק ונחלה

בא"י ממילא לא מתקיים על כל כלל ישראל והבאתי לא תקנו כוס ע"ז משא"כ לעת"ל כתבו המפר" שגם הכהנים והלויים יזכו לנחלה בארץ אז ישתו גם כוס חמישית לכן קוראים לכוס הזה כוס של אליהו כשהוא יבא לבשר על הגאולה אז יתקנו לשתות גם כוס חמישית.

לכן אמר לבני ישראל אני ה' הוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצאתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וגו' (ו, ו- ז) בתלמוד ירושלמי (פסחים פ"י ה"א - דף סח, ב) "מניין לארבעה כוסות רבי יוחנן בשם ר' בנייה כנגד ארבע גאולות לכן אמור לבני ישראל אני ה' הוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגומר הוצאתי והצאתי וגאלתי ולקחתי". מה העניין של הארבע כוסות כנגד לשונות אלו? בספר "פרדס דוד" (וכעין זה מביא הרב החיד"א בספרו 'ראש דוד') כתב עפ"י דברי חז"ל שהיו ישראל צריכים להשתעבד במצרים ת"ל שנה, כדכ' בפר' שמות ספר שמות (יב, מ) "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה" ולמעשה נשתעבדו רק פ"ו שנים, שכן קושי השעבוד התחיל רק משנולדה מרים (ראה ילקוט שמעוני שמות פרק יד רמז רמא), והנה ארבע מאות ושלושים עולה כמנין ה' פעמים פ"ו, ובני ישראל עבדו רק חמישית, פ"ו שנים. כנגד זה אנו שותים ארבע כוסות, שכל כוס מכוון כנגד פ"ו שנים שלא נשתעבדנו במצרים, שכו"ס בגימטרי' פ"ו. אמנם אנו נוהגים ליתן אף כוס חמישי, ואין שותים אותו, וקרוי "כוס של אליהו הנביא". ומה טעם יש בו? אפשר לבאר, בהקדם דברי ה"כתב סופר" בפרשת עה"פ "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וכו' ושמי ה' לא נודעתי להם". (עיין פירוש רש"י, ועיין בפנים במדרש). ולפי ע"ד לפרש, כי בוודאי מאתו לא תצא הרע, והכל לטוב לאדם להצמיח ישועה, או כדי למעט עונותיו. ואם יודע האדם כי כן הוא, מקבל הכל באהבה ושמחה כי לטוב הוא, משא"כ כשאין יודע מכל זה לפעמים מתרעם על מדותיו של הקב"ה, אבל האבות לא כן עשו, כי הגם שברע היו, ולא ידעו כי הוא לטוב להם, מ"מ לא התרעמו על מעשה ה' אשר עשה עמהם. והיינו וארא אל אברהם וכו', כפירוש רש"י והמדרש שהיו לאבות תלאות רבות דלא היה לאברהם מקום לקבור וכו', ושמי ה' לא נודעתי להם, דהיינו כי ה' הוא רחמים ובאמת הכל רחמים וטוב מה', אבל אני לא הודעתי להם ככה". עפ"י, אפ"ל שהכוס החמישי הרי מרמז על הפ"ו שנים שכן נשתעבדו, ולכן אין שותים אותו, כיוון שכעת נראה לנו הגלות כדבר מר, אמנם מאמינים אמו שכל הגלויות הכל לטובה, לכן ממלאים כוס זה אבל כעת איננו שותים ממנו. שרק לעתיד יתגלה הטוב שבכך. והטעם שנקרא על שמו של אליהו הנביא אפשר לבאר בהקדם הסיפור הידוע מחז"ל, כפי שכתבו רב ניסים גאון בספרו "יפה מהישועה" (פרק ב): "רבי יהושע היה צם ומתפלל וביקש את ה', שיגלה לו את אליהו ז"ל. והנה פגשו פעם אחת בדרך. אמר לו [אליהו], האם יש לך עניין [אלי? אמר לו: אתאווה ללכת עמך כדי לראות את הנפלאות שתעשה בעולם. אמר לו אליהו: אתה לא תוכל לשאת את מעשי שתראה, ונצטרך לטרוח אתך כדי להודיעך מהו שחייב אותו מעשה. אמר לו: רבי! לא אטריח עליך ביותר ולא אכביד עליך בשאלות, אולם תאוותי לחזות מה תעשה - ותו לא. התנה אתו [אליהו] שכשירצה לדעת את סבות מעשי מיד ייפרד ממנו. מעשי התמוהים של אליהו: הלך אתו [אליהו] עד שהגיעו לעת ערב אל אדם עני שאין לו כלום, פרט לפרה אחת העומדת בביתו - והאיש יושב עם אשתו. ומשראה העני את השנים קיבל אותם בסבר פנים יפות, והגיש להם את האוכל שנמצא. אכלו ושתו השנים, והוא כיבד אותם לפי יכולתו. וכשבא הבוקר קם אליהו ז"ל, הרג את הפרה, והלכו שניהם. השתומם ר' יהושע ואמר בנפשו, אין תגמולי! עני זה לא כבדנו אלא כדי שתמות פרתו?! אמר לו, האם לא התנית אתך, שכשתראה דבר תשתוק? האם תרצה שאפרד ממך? שתק יהושע. הלכו שניהם כל היום, ובערב התארחו אצל אדם עשיר. זה לא שעה אליהם ולא האכילם דבר; והיה לו קיר, שנטה לנפול. וכשהשכימו בבוקר עמד אליהו ז"ל ובקש את ה' ונסמך [נבנה] הקיר. לאחר מכן הלכו שניהם. גדל תמהונו של ר' יהושע על זאת, ונמנע מלשאול. הלכו שניהם כל היום עד הלילה. נכנסו אל בית כנסת. מצאו שם כסאות של זהב וכסף וכל אדם יושב על כסאו. אמרו האנשים, מי יכבד אנשים עניים אלה הלילה? אמר אחד מהם, אנשים אלה - מזונם לחם ומלח, ולא שעו אליהם. ישנו השנים במקום, וכשהשכימו אמר

להם אליהו, ישים ה' כולכם ראשים! פנו מהם והלכו כל היום עד הלילה. התארחו אצל אנשים עניים, מסכנים. וכשראו את השנים הקבילו אותם בסבר פנים יפות, כיבדום לפי יכולתם והגישו להם מאכלים רבים; אכלו ושתו שניהם ולנו בטוב. וכשהשכימו בבקר אמר להם אליהו, ישים עליכם ה' ראש אחד בלבד! ולא יכול ר' יהושע להתאפק על כך. אמר לו, אדוני, נחמני מצערי זה - ואפרד ממך, אין ביכולתי לשאת את שחזיתי ממעשיך. אמר לו אליהו, מה שנוגע לעני זה שמתה פרתו, הרי אשתו היתה צריכה למות באותו היום, וביקשתי מאת ה' שתמות הפרה תמורתה, ומה שנוגע לאיש, זה שבניתי את קירו, לו הנחתי עד שיתגלו היסודות, היה מוצא בו אוצר גדול, והוא לא היה ראוי לכך. לכן בניתי והוא יפול לאחר זמן רב ולא יבנה לעולם. והאנשים שהתפללתי עליהם שיהיו כולם ראשים, זה לרעתם; מפני שמקום שראשיו מרובים ייחרב. ואלה שהתפללתי עליהם, שיהיה להם ראש אחד יצלחו, וכו', אחר כך אמר לו, עתה, כשנפרד אצורך על דבר שיועיל לך, אם ראית רשע בהצלחה ועושר, אל תתפלא על כך - וזה לרעתו. (יא, א) וכן אם ראית צדיק במצוקה או מתנסה בנסיונות - הרי בזה תוסר ממנו [צרה] גדולה מזו. לכן המנע מספקות הלב על זה. אחרי כן הניח אותו והלך". חזינן מכאן שאליהו הנביא הוא מרמז על העניינים האלו שנראים כעת כהיפך הטוב ובבא הזמן מתבררים כתכלית הטוב, אשר על כן קרוי הכוס החמישי: "כוסו של אליהו".

כוס של אליהו "והבאתי הוא הכוס החמישי, וממנו לא שותים זה על לעתיד לבוא. והטעם שנקרא על שמו של אליהו הנביא מבואר בהקדם הסיפור הידוע מחז"ל, כפי שכתבו רבי ניסים גאון בספרו "יפה מהישועה" (פרק ב) "רבי יהושע היה צם ומתפלל וביקש את ה', שיגלה לו את אליהו ז"ל. והנה פגשו פעם אחת בדרך. אמר לו [אליהו], האם יש לך עניין [אלי] אמר לו: אתאווה ללכת עמך כדי לראות את הנפלאות שתעשה בעולם. אמר לו אליהו: אתה לא תוכל לשאת את מעשי שתראה, ונצטרך לטרוח אתך כדי להודיעך מהו שחייב אותך מעשה. אמר לו: רבי! לא אטריח עליך ביותר ולא אכביד עליך בשאלות, אולם תאוותי לחזות מה תעשה ותו לא. התנה אתו [אליהו] שכשירצה לדעת את סבות מעשיו מיד ייפרד ממנו. מעשיו התמוהים של אליהו: הלך אתו [אליהו] עד שהגיעו לעת ערב אל אדם עני שאין לו כלום, פרט לפרה אחת העומדת בביתו והאיש יושב עם אשתו. ומשראה העני את השנים קיבל אותם בסבר פנים יפות, והגיש להם את האוכל שנמצא. אכלו ושתו השנים, והוא כיבד אותם לפי יכולתו. וכשבא הבוקר קם אליהו ז"ל, הרג את הפרה, והלכו שניהם. השתומם ר' יהושע ואמר בנפשו, אין תגמול?! עני זה לא כבדנו אלא כדי שתמות פרתו?! אמר לו, האם לא התניתי אתך, שכשתראה דבר תשתוק? האם תרצה שאפרד ממך? שתק יהושע. הלכו שניהם כל היום, ובערב התארחו אצל אדם עשיר. זה לא שעה אליהם ולא האכילם דבר; והיה לו קיר, שנטה לנפול. וכשהשכימו בבוקר עמד אליהו ז"ל ובקש את ה' ונסמך [נבנה] הקיר. לאחר מכן הלכו שניהם. גדל תמהונו של ר' יהושע על זאת, ונמנע מלשאל. הלכו שניהם כל היום עד הלילה. נכנסו אל בית כנסת. מצאו שם כסאות של זהב וכסף וכל אדם יושב על כסאו. אמרו האנשים, מי יכבד אנשים עניים אלה הלילה? אמר אחד מהם, אנשים אלה מזונום לחם ומלח, ולא שעו אליהם. ישנו השנים במקום, וכשהשכימו אמר להם אליהו, ישים ה' כולכם ראשים! פנו מהם והלכו כל היום עד הלילה. התארחו אצל אנשים עניים, מסכנים. וכשראו את השנים הקבילו אותם בסבר פנים יפות, כיבדום לפי יכולתם והגישו להם מאכלים רבים; אכלו ושתו שניהם ולנו בטוב. וכשהשכימו בבקר אמר להם אליהו, ישים עליכם ה' ראש אחד בלבד! ולא יכול ר' יהושע להתאפק על כך. אמר לו, אדוני, נחמני מצערי זה ואפרד ממך, אין ביכולתי לשאת את שחזיתי ממעשיך. אמר לו אליהו, מה שנוגע לעני זה שמתה פרתו, הרי אשתו היתה צריכה למות באותו היום, וביקשתי מאת ה' שתמות הפרה תמורתה, ומה שנוגע לאיש, זה שבניתי את קירו, לו הנחתי עד שיתגלו היסודות, היה מוצא בו אוצר גדול, והוא לא היה ראוי לכך. לכן בניתי והוא יפול לאחר זמן רב ולא יבנה לעולם. והאנשים שהתפללתי עליהם שיהיו כולם ראשים, זה לרעתם; מפני שמקום שראשיו מרובים ייחרב. ואלה שהתפללתי עליהם, שיהיה להם ראש אחד יצלחו, וכו', אחר כך אמר לו, עתה, כשנפרד אצורך על דבר שיועיל לך, אם ראית רשע

בהצלחה ועושר, אל תתפלא על כך וזה לרעתו. (יא, א) וכן אם ראית צדיק במצוקה או מתנסה בנסיונות הרי בזה תוסר ממנו [צרה] גדולה מזו. לכן המנע מספקות הלב על זה. אחרי כן הניח אותו והלך". חזינן מכאן שאליהו הנביא הוא מרמז על העניינים האלו שנראים כעת כהיפך הטוב ובבא הזמן מתבררים כתכלית הטוב, אשר על כן קרוי הכוס החמישי: "כוסו של אליהו", שכוס זה כבר מזוג, אבל אין שותים אותו כי עדיין לא ראינו את הטוב בנגלה, אמנם קוראים לו כוס של אליהו כי אנו יודעים ומאמינים כי בקרוב נראה גם בכך את ישועת ה'.

והבאתי אתכם אל הארץ (ו, ח). מפני אהבת ד' לעמו ישראל. העניק להם את ארץ ישראל, ונבאר זאת בדרך משל. למלך היו שני אוהבים. שניהם פעלו למענו והיו נאמנים לו, והוא רצה להעניק לשניהם טובה שממנה הם יוכלו להנות במשך כל ימי חייהם. לאחר מחשבה הוא החליט למנות כל אחד מהם לשליט על אחת מהערים שבמלכותו. שלטון זה יעניק להם הכנסות גבוהות, כבוד וגדולה למשך שנים ארוכות. אולם את המלך העסיקה מחשבה נוספת, את אחד משני האוהבים הוא העריך ביותר, הלה היה מסור למלך בכל לבו ונפשו ומן הראוי היה לגמול לו על ידי יחס מיוחד כראוי לערכו. המלך הרזה בדבר והעלה רעיון מתאים. את האוהב הרגיל הוא ישגר לעירו כשהוא מצוייד בתעודות מתאימות ובכתב מינוי שמכוחו הוא יפעל את כל פעולותיו. לעומת זאת לאוהב המיוחד יעניק המלך יחס מיוחד. המלך עצמו ילווה אותו בדרכו לאותה עיר, הוא יופיע שם יחד עמו, ובמו ידיו לעיני כל בני העיר הוא ימנה אותו כמושל המקום. המלך יגלה כלפיו אותות חיבה מיוחדים ואישיים. כל העם יראו את האהבה והערכה של המלך כלפיו, ואין ספק שגילויי חיבה אלו יזכרו בליבם לעד. הנמשל, ד' העניק לעמו ישראל את ארץ הקודש, 'ארץ זבת חלב ודבש' (ג, ח), 'ארץ אשר לא תחסר כל בה' (דברים ח, ט). אולם מלבד העניקה חשובה זו, עלינו להתבונן גם באופן העניקה, בדרך שבה ראה הקב"ה לנכון לתת לנו את הארץ. 'והבאתי אתכם אל הארץ', הקב"ה בכבודו ובעצמו הביא אותנו לארץ הנכספת. היה באפשרותו של ד' לשלוח אותנו לבדנו או על ידי שלוחיו, אולם הוא העדיף ללוות אותנו, להראות לנו חיבה גדולה, ועל ידי כך עם ישראל עצמו וגם יתר העמים ראו עד כמה גדולה אהבתו של ד' לעמו ישראל.

והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני ד' (ו, ח). פעמיים בתורה הזכרה המילה "מורשה". כאן בפרשתנו בפסוק האמור. "והבאתי אתכם... לתת אותה לכם מורשה אני ה'." ופעם נוספת בפרשת וזאת הברכה: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב".

בכך ניתן לראות את הקשר בין תורת ישראל לארץ ישראל. כמה הקשר והזיקה ביניהם הוא ישיר והדוק כי כל הזכות שלנו בארץ ישראל נובעת מחובתנו לשמור ולקיים בה את תורת ישראל.

וזה הרמז ששתיהן נקראות מורשה, אלו שני הדברים שבאם נרצה או לא אנו קשורים בהם קשר ישיר, כדוגמת ירושה שאדם זוכה בה גם אם עמל עליה או לא.

יהודי באשר הוא חי ברחבי תבל, הוא חלק אינטגרלי מארץ ישראל שלעולם לא יכול לנתק עצמו ממנה.

ברם, יש לתמוה על אותו דור יוצאי מצרים שקיבלו את שתי המורשות הללו, התורה וארץ ישראל והתייחסותו אליהן כל כך שונה?

תורת ישראל שהיא המורשה הראשונה, אין לך יהודי באשר הוא שאינו שותף בה.

חז"ל לימדונו, ראשי תיבות ישראל - יש שישים ריבוא אותיות לתורה. כנגד שישים ריבוא של עם ישראל. לכל יהודי יש את חלקו בתורת ישראל מי יותר ומי פחות, נכון שלא כל אחד יכול לקיים את כל התרי"ג מצוות, ובפרט אחר חורבן הבית שהרי יש מהמצוות ששייכות רק בזמן הבית כקורבנות, כלי המשכן, טומאה וטהרה ועוד...

"אני ישנה ולבי ער" למדונו חז"ל שאפשר לקיים עד מאתיים ושבעים מצוות כמניין ער, ולא כולם זוכים לקיים את מניין מצוות אלו. ולמרות זאת אין לך יהודי באשר הוא שהוא מנותק כליל מהתורה ומצוותיה.

יש יהודי שמקיים מצוות כיבוד אב ואם, יש יהודי שמקיים מצוות אכילת מצה בליל הסדר, יש יהודי שלא מוותר על צום יום הכיפורים, יש יהודי שמקיים מצוות ישוב ארץ ישראל, ויש יהודי שלא עלינו מקפיד רק בשבעת ימי אבלות על קרוביו אומר קדיש וכו'.. ויש שמקיימים מצוות דרבנן כמו קריאת מגילה בבית הכנסת, או נרות חנוכה שבכל מקום בעולם רואים כיצד יהודים רחוקים מצטרפים למצווה זו, כך שמורשה זו התורה לה זכות מיוחדת שהיא נחלת כל עם ישראל בכל הדורות מי יותר ומי פחות. לעומת זאת המורשה השנייה שהיא ארץ ישראל, לא כל העם שותף לה. רוב העם היהודי לא זוכה אפילו לבקר בארץ ישראל.

אם ניקח תקופות שונות בעבר, רוב רובו של העם היהודי היה בגולה, אמנם שלא מרצונו, אך המציאות היא שרוב רובו של העם לדורותיו לא זכה שתדרוך כף רגלו בארץ ישראל. וגם היום עשרות בשנים מאז הקמתה של מדינת ישראל בארץ ישראל, עדיין רבים וטובים לא זכו לחונן את עפרה, ולא זכו לבקר בארץ ישראל למרות שברוך השם אין שום מגבלה ומניעה לכך. מדוע אם כן, והלא זו מורשה זו מורשה? נזכור כי בעת קבלתנו את התורה הכרזנו בפה מלא "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע" לא רק שקיבלנו את התורה אלא הכרזנו שנעשה קודם שנשמע. אמר הקדוש ברוך הוא, בני, עם סגולה אתם, עם נבחר, אם הבעתם רצונכם לקבל את התורה בכזו שקיקה ובכזו שמחה חייכם שכולכם תזכו בה מי יותר ומי פחות כל אחד על פי בחירתו החופשית שלו. ולכן מורשה זו של התורה הינה נטועה בלב לבו של כל יהודי ויהודי באשר הוא.

לעומת זאת כאשר רצה הקדוש ברוך הוא להנחיל לנו את ארץ האבות שהיא המורשה השנייה, שם לא הכרזנו נעשה ונשמע כמו בקבלת התורה, אלא להיפך, שם מצינו לנכון לשלוח מרגלים לבדוק את הארץ מה טיבה, את העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במצרים, ומה הארץ השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין. לא קיבלנו את הארץ בלב שלם כמו את התורה לכן לא זכינו שכל העם יהיה לו בה חלק ונחלה.

אם כן הכל תלוי בייחס בו קיבל עם ישראל את שתי המורשות הללו. מכאן נלמד לקבל את הכל באהבה ובשמחה, כיוון שכל מה שעושה הקדוש ברוך הוא לטובה הוא עושה.

והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי. ארבע לשונות גאולה נאמרו בפסוקים וכנגדן נתקנו ארבע כוסות ששותים בליל הסדר.

ולכאורה בפסוק מופיעה לשון גאולה נוספת: "והבאתי אתכם אל הארץ" מדוע אם כן לא תיקנו לנו כוס חמישית?

וי"ל שארבע לשונות גאולה הראשונות התקיימו ביצאי מצרים עצמם, ואילו הלשון החמישית "והבאתי" לא התקיימה בהם אלא בבניהם אחריהם, בהיות שנגזר עליהם למות במדבר בעקבות חטא המרגלים ועקב כך נדחתה הבטחה זו לדור הבא.

כמו כן מצינו במקום אחר; כשעמדו עם ישראל על הים אמרו: "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניתי" (שמות טו, טז) שאלו חז"ל מה פשר כפילות זו והסבירו (ברכות ד.) "עד יעבור" זו ביאה ראשונה, דהיינו בימי יהושע, "עד יעבור" זו ביאה שנייה, בימי עזרא. מכאן אמרו: עם ישראל היו ראויים שיעשה להם נס בביאה שנייה כשם שנעשה להם בביאה ראשונה אלא שגרם החטא. אם כן מה עם הנבואה, האם בגלל החטא התבטלה? ודאי שלא! וכבר כתב הרמב"ם (הלכ' יסודי תורה פ"י ה"ד) "כל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר" אלא שרק נדחתה לדור אחר שיהיה ראוי לנבואה זו.

ויתכן לומר גם הסיבה נוספת, שהרי ארץ ישראל לא תמיד הייתה בידנו. ממצרים יצאנו לחירות עולם; התורה היא "מורשה קהילת יעקב" (דברים לג, ד) ומלווה אותנו לאורך כל הדורות, בכל זמן ובכל מקום. אבל ארץ ישראל לא תמיד הייתה בידנו, בזמנים מסוימים גלינו מארצנו ונתרחקנו מאדמתנו, ויתכן וזו הסיבה שחז"ל לא תיקנו לנו כוס חמישית בליל הסדר.

ועל ארבע לשונות הגאולה שנתקנו עליהם ארבע כוסות אומרת המשנה בפסחים (פרק י. משנה ז'). מזגו לו כוס שלישי, מברך על מזונו. רביעי, גומר

עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו, אם רוצה לשתות, ישתה. בין שלישי לרביעי, לא ישתה:

וכתב ר"ע מברטנורא: בין שלישי לרביעי לא ישתה. שלא ישתכר ושוב לא יוכל לגמור את ההלל. ואם תאמר כבר משוכר הוא שהרי שתה כל רצונו בתוך הסעודה, יין שבתוך המזון אינו משכר, ושלאחר המזון משכר:

ובעיקר תוספות יום טוב הביא דעות לבין כוס ראשונה ושנייה, בין הכוסות. בין ב' ראשונים לב' אחרונים רשב"ם: וכתב ב"י דאפשר לומר דאף בין הא' לב' לא ישתה כדי שלא ישתכר וימנע מעשות הסדר וקריאת ההגדה. והא דנקט בין ג' לד' ולא ביאר בין א' לב' משום דמלתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כ"כ קודם אכילה. והרי"כ כתב דיין שלפני המזון אינו משכר. וכ"כ רשב"ם: א"כ מה הדגש דוקא שלא לשתות בין כוס שלישי לרביעי? הכוס השלישית היא כנגד 'וגאלתי' אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, זוהי גאולה פיזית כדי להיות כעם עצמאי.

הכוס הרביעית היא כנגד 'ולקחתי' אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: זוהי הגאולה הרוחנית של עם ישראל. זה כנגד קבלת התורה במעמד הר סיני, כאשר עם ישראל הכריזו פה אחד "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" ובאותו מעמד נאמר להם: היום הזה נהיית לעם".

ועתה יובן, כשם שאסור להפסיק בין כוס שלישי לרביעי, כך אסור להפסיק ולהשיח את הדעת ולעשות מחיצה בין 'וגאלתי' – גאולה פיזית' מדינית לבין 'ולקחתי' – גאולה רוחנית. אלא הא בהא תליא. כל מה שזכינו לגאולה פיזית מדינית זה רק בגלל המטרה העילאית של גאולה רוחנית. "היום הזה נהיית לעם".

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים (ו, ז). מעשה בהרה"ק רבי משולם זושא מהאניפולי זיע"א שיצא פעם בראש השנה קודם התקיעות מבית המדרש, וראה תינוק מישראל מבני עניים, לבוש קרעים ופניו רעים, שאל אותו רבי זושא, בני! האם אינך מתקנא בבני הערלים האוכלים משמנים ושותים ממתקים ולבושים מלבושי כבוד? השיב התינוק, לא, אין אני מתקנא בהם כלל, שלי גדול משלהם, ישראל אני ומאמין באלוקי ישראל. חזר רבי זושא לבית המדרש ואמר: ריבון העולמים, הבט משמים וראה מי כעמך ישראל עם סגולה, תינוק מישראל אפילו כשהוא רעב וצמא ולבוש קרעים ובלואים, מקבל הכל באהבה ובלבד שישראל הוא.

וידעתם כי אני ה' (ו, ז). כששב הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א לביתו, מנסיעתו הראשונה אל רבו הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זיע"א, שאל אותו חמיו: מה למדת בבית רבי שמעלקא? למדתי – השיב רבי לוי יצחק – שיש בורא לעולם! ומה רבותא יש בכך? תמה חמיו, ובתוך כך קרא למשרתת בביתו ושאל אותה: האם את יודעת שיש בורא לעולם? ודאי! השיבה המשרתת. השיב רבי לוי יצחק: ההבדל הוא שהיא אומרת שיש בורא עולם, ואילו אני יודע שיש בורא לעולם. הרה"צ ר' אשר פריינד שאל פעם אדם שהיה אצל, מה אתה רואה על הקיר? ענה לו האיש על הקיר אני רואה שעון. ענה לו ר' אשר אני רואה על הקיר את ריבונו של עולם.

מובא בתורת משה, הגה"ק רבי משה סופר זצ"ל והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' אני ד' (ו, ח). יש לפרש, כי כל דבר אשר האדם מורגל תמיד לראותה, אם גם הדבר בעצמותה פלא גדול כמו בראותו נמלה אשר עליה שלמה המלך אמר (משלי ו, ו) ראה דרכיה וחכם, וגם לרבות יתושים אשר עינים להם ואיברים מיוחדים לכל דבריהם בכלל ובפרט וכל הבריה גדולה כראשה של מחט, ואם אדם ישכיל דבר יפלא מאוד על זה, בכל זאת לא יתמהו האנשים עליהם כמו בראותם חיות גדולות ומשונות כפיל וקוף, כי המה מורגלים באלה חיות קטנות לראותם תמיד, ואומרים כי כך הקב"ה הטביע בדרך הטבע, ולא ישימו לבם לחקור ולהשכיל במושכלות על ידי זה גבורות הבורא יתברך שמו אשר מה רבו מעשיו וכלם בחכמה המה. וכן הדבר בזרעים ואילנות, אשר מחטה יצא שבולת מלאה, ומגרעין אחד יצמח אילן אשר ברב הימים גדול ברב ענפיו מלאים פירות נחמד למראה עלהו לתרופה ופריו למאכל. והנה עם בני ישראל אשר בארץ מצרים היו, ותמיד

ראו שנה ושנה זרע וחריש וקציר מקטנם ועד גדלותם, הורגלו רק בזה, ולא התפלאו ולא השכילו בלבבותם על זה, אבל בלכתם במדבר וירד להם מן לחם מן השמים וימטר עליהם כחול הים עוף כנף, המה ראו כן תמהו והכירו בזה ונודע להם כחו וגבורתו של הקב"ה. אבל בניהם אשר הולידו במדבר בארץ לא זרועה, ומזונותיהם היה מן רק אשר ירדה להם מן השמים, ואת השליו אשר הקב"ה הגיז להם, הורגלו בזה אשר זה להם כדרך הטבע ולא התבוננו בזה על ידי מן ושליו גדולת הבורא יתברך שמו, אבל בבואם ארצה כנען ארץ ישראל ואכלו מעבור הארץ מאשר נזרע ונקצר, אז תמהו מאד איש אל רעהו והתבוננו והשכילו נפלאותיו של הקב"ה על ידי זרע וקציר, וזה והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' אני ה', שתדעו ותבינו על ידי זה כי אני ה' מהוה כל היות גדולות עד אין חקר.

מובא בערוגת הבשם והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם מורשה
אני ד' (ו, ח). ב"בעל הטורים" ציין כאן: "מורשה" ב' במסורה, זה של כאן, והשני בפסוק (דברים לג, ד): "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב". ויש לפרש, דהנה ראשי תיבות א'ותה ל'כם מ'ורשה" הם "אלם", וידוע דרשת רז"ל (חולין פט.): על הפסוק (תהלים נח, ב): "האמנם אלם צדק תדברון", "מה אומנותו של אדם בעולם הזה, ישים עצמו כאלם" וכו'. ולכאורה תמוה, וכי זו היא אומנות האדם בעוה"ז, והלא האומנות היא שישלים עצמו בלימוד התורה ובעסק המצות בזה העולם. אלא, אמנם הכוונה היא שאי אפשר להשיג שלימות אומנות זו בתורה ובמצוות, כי אם על ידי ש"ישים עצמו כאלם", כמבואר בספרי מוסר, שראשית כל הפרישות צריך שיבלום האדם את פיו ולשונו, כמו שכתוב ב"חובת הלבבות" (שער ט, הפרישות, פ"ה) "שתהיה בעיניך הנעת האבר הכבד שבאברך יותר קלה מהנעת לשונך". הוא שרמז הפסוק במסורה: "ונתתי אותה לכם מורשה", רמז על התורה הקדושה שכתוב בה "תורה צוה לנו משה מורשה", שלקנין אומנות זו צריך האדם שיעשה עצמו כאלם, כאמור, והוא שרמז ב"ת: א'ותה ל'כם מ'ורשה", "אלם".

ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' (ו, ח). בגמ' ע"ז (נג, ב) ישראל שזקף לבנה
והשתחוה לה עכו"ם אוסרה, מנ"ל כתחילתה דאר"י דאמר רחמנא ואשריהם תשרפו באש מכדי אר"י ירושה היא מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואי הנך דמעיקרא בביטולא בעלמא סגי, אלא דמדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתא דניחא להו בעכו"ם, וכי אתא עכו"ם ופלח ליה, שליחותא ידידה קעביד. ויש להבין למש"כ הרמ"ה דירושת הארץ אינה מקודם אלא שניתנה להם לאחר זמן למפרע, ואף אינו למפרע ממש אלא כלאחר ל', וא"כ נמצא דעתה עדיין אינה ברשות ישראל ולא יוכלו לאוסרה. ובמחנ"א (הל' שלוחין) תמה על המבואר בזאת שעכו"ם אוסר בניחותא דישאל, דהא אין שליחות לעכו"ם. ובעונג יו"ט (סי' פ"ב) הק' דהא אין שליח לדבר עבירה, וכתב דאין זה מטעם שליחות אלא גילוי דעת דניחא ליה, דבהא סגי שיוכל העכו"ם לאסור. וצ"ב כוונתו דהרי צריך שתחשב הע"ז כע"ז של ישראל, דאלמלא כן מהני לבטלה, וזהו דהוכיחו מאשרה דאר"י דחשיב דישאל ולא מהני ביטול, ועכצ"ל שהוא דין מיוחד דע"י נוחותא נחשב ע"ז דישאל כפולחנא נוכראה ע"י הנכרי. ויעוי' ברמב"ם (בפ"י מהל' עכו"ם הל"ג) שמבואר בדבריו דמה דמהני נוחא ליה להאסר ע"י העכו"ם, היינו דוקא בהקרימו מעשה זקיפה דישאל, והיינו דישאל הוא אשר עשאה לע"ז, ורק דלא נאסר מבלי דפלחו ליה, ולזה מהני פולחן העכו"ם אדעתא דישאל, אבל אם עדיין לא חל עליה שם ע"ז לא מהני מה דפלח העכו"ם אפילו אם הוא מדעת ישראל. ולפ"ז צ"ל דהגמ' קאי אהנך דמעיקרא, אלא שהק' שיהא די בביטול בעלמא, ולזה השיבו דכיון דהשתא פלחו עכו"ם אדעתא דישאל סגי, והוא דאף כאן כבר חל עלה שם ע"ז, ואזי מהני פולחן נכרי לאסור כדן ע"ז דישאל, אבל אין כח ביד העכו"ם לעשות דבר שאינו שלו לע"ז אפי' ע"י גילוי דעתא.

"וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה" (ארץ) כנען= 190 בגימטריא קץ= 190. כאן רמזו קץ השעבוד והבטחת הקב"ה את ארץ ישראל לעם ישראל. ארץ מגריהם אשר- אותיות רגש, תמיד יש רגשות עזים לאדם למקום מגוריו הקודם, מגריהם= 298

בגימטריא חצר= 298. מגריהם- זה הבית עם החצר, השבטים באו מכנען למצרים והקב"ה גואל אותם משעבוד מצרים וחוזרים למקום מגוריהם בא"י.

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה
(ו, ט) רש"י מביא על פסוק זה את דרשת חז"ל: "ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה, שאמר משה למה הרעתה, אמר לו הקב"ה: חבל על דאבדין ולא משתכחין. יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי עליהם בק-ל שדי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת: '...מה שמו מה אמר אלהים'. פירוש המלים "דאבדין ולא משתכחין" הינו: נאבדים ואין מוצאים אותם, אולם רבי נפתלי מרופשיץ מבאר היה את הדברים בדרך אחרת: "חבל על" - אמר רבי נפתלי - פרושו: על האנשים המעלים, "דאבדין" אשר הם נאבדים ולא נשארים כמותם רבים, "ולא", כלומר: ואלו האנשים ההמוניים, "משתכחין" - מהם יש הרבה מאד.

ולא שמעו אל משה (ו, ט). "חבל על דאבדין ולא משתכחין" (סנהדרין קא). וכך היה רבי נפתלי מרופשיץ מבאר דברים אלו: "חבל על דאבדין" חבל על בני העלייה שהם נאבדים. "ולא" - אלו שאין בהם מאומה והם בבחינת לא, משתכחין - אנשים כאלו מצויים לרוב.

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה
(ו, ט). עמד פעם באחת מדרשותיו - המגיד הנודע הגה"צ רבי יעקב גלינסקי צ"ל והסביר בטוב טעם את פסוק זה בפותחו עם סיפור עסיסי: אספר לכם מעשה שהיה עם הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע. בוקר אחד לפני שנים רבות, בצעירותו של החפץ חיים, כאשר נכנס לבית הכנסת בעיירה ראה שיהודים צוחקים, ניחא, טוב מאד, יהודים מחייכים מעט. אלא שהוא הבחין כי הם מביטים על פלוני - לכן הם מחייכים... "מה הצחוק?" - שאל החפץ חיים את האנשים. או אז הם סיפרו לו בחיוך: בליל אמש, אחד מיושבי בית הכנסת הכעיס את אברהמ'ל דער משווינער' (המשוגע של העיירה). היה זה בין מנחה למעריב, האיש חילק לכל המתפללים קמחון טבק, ולאברהמ'ל לא נתן. אברהמ'ל כעס בצדק, והכריז: "מה אתה חושב שאין בידי להשיג הרחת טבק, אתה עוד תראה!" הוא יצא בזעם מבית הכנסת עזב את המקום ושם פעמיו לעיירת איישישוק (הקרובה יחסית לראדין).

אברהמ'ל צעד רגלי עשרה קילומטר עד איישישוק, נקש בדלת אחד מידידיו, וקיבל א'שמעק טבעק'. הידק את שתי אצבעותיו לשמור על קמחון הטבק, ומיד החל את דרכו חזרה לראדין במהלך כל הלילה. וממש עתה, לפני רגעים ספורים בסיום תפילת שחרית - נכנס תשוש ועייף כשבגדיו מלוכלכים בבוץ, אך כולו צוהל ושמח - בין אצבעותיו היו דבוקים גרגירי הרחת הטבק: "הנה! הנה יש לי!" הוא מראה לכולם את ה'טבק'... ילדי בית הכנסת שראו את המתרחש החלו כמובן, להתגרות בו - ניסו להוציא את הטבק מבין אצבעותיו, והנה הוא בורח מהם, והם, רצים אחריו סביב הבימה, והכל צוחקים: "הלך לו המשוגע קילומטרים כדי להשיג הרחת טבק מועטת".

החפץ חיים שמע את הדברים, הרהר קמעא, ופניו העלו תוגה: "ואנחנו?, ואנחנו?", כמובן שאף אחד לא הצליח הבין את כוונתו, ולפתע אברהמ'ל התקרב גם למקומו של החפץ חיים, נופף מולו בידיים של נצחון - אתם רואים? הבאתי 'שמעק טבאק'! חלפה דקה והחפץ חיים החל לקרוא את דברי הגמרא (חגיגה יג.): "והלא מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע, למעלה מהן חיות הקדש, רגלי החיות כנגד כולם, קרסולי החיות כנגד כולם, שוקי החיות כנגד כולם, רכובי החיות כנגד כולם, ירכי החיות כנגד כולם, גופי החיות כנגד כולם, וכו', למעלה מהן כסא כבוד רגלי כסא הכבוד כנגד כולם כסא הכבוד כנגד כולם". (דהיינו: ישנו מרחק של רבבות אלפי קילומטרים מהרקיע ועד הארץ). וכאן הגביה החפץ חיים את קולו ודמעה זלגה מעינו: "הוא, אברהמ'ל הלך עשרים ושמונה קילומטר, וקיבל לפחות 'שמעק טבאק' התלכלך התאבק - והביא עמו משהו מגוחך, אך כמה אנשים שהגיעו

מרחק כל כך רב מהרקייע עד הארץ – שבים בחזרה את כל הדרך ולא מביאים עימם גם לא קמצוץ טבאק... נשמות ישראל נחצבו מתחת כסא הכבוד, הנשמה יוצאת לדרך ושוהה כאן שבעים שנה ושבה לדרך. עומדים ושואלים אותה "מה הבאת" והיא מראה באצבעה: הרחת טבק קטנה, קמצוץ טבק – שיעור אחד בגמרא שהיא שמעה רק פעם בחודש... וגם שם כולם צוחקים...

דמעה נוספת זלגה על לחייו של החפץ חיים והוא ממשיך: בקהלת (פ"ד פ"א) מובא: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם" – ונשאלת השאלה למי הכוונה – למי אין מנחם? אלא הכוונה לאלו שהביאו מהעולם רק מעט תפילות וברכות וכמה משניות, שלעתיד לבוא יטיחו ראשם בכותל בחרטה ללא נחמה...

וכאן פתח המגיד רבי יעקב גלינסקי זצ"ל ודרש: הסיפור שהיה עם אברהם מ'ל מאישישוק והחפץ חיים, זו דוגמא, עד כמה כוחו של חשבון לנגוע בנימי הנפש: למה אנו צוחקים, ועל מי אנו לועגים. אברהם מ'ל דער משוגינער אינו היחיד... הוא רק משל ודוגמא.

תראו מה כותב המסילת ישרים (פרק ב'): "פרעה פחד ממרד, הוא ידע שהיהודים הם עם שקשה להאבק עמו, וידע עוד יותר, שהם אפילו מסוגלים

לפרוץ במרד "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו", ממש לא פשוט, לכן השקיע ללא הרף בדבר אחד – "תכבד העבודה על האנשים" – שהיה מתכוון שלא להניח להם רווח כלל שלא יתנו לב או ישימו עצה נגדו, והיה משתדל להפריד

לבם מכל התבוננות בכח התמדת העבודה בלתי פוסקת, עד שאפילו לא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה, וכן היא עצת יצר הרע ממש על בני אדם".

רבתי – המשיך המגיד: האם יש בעולם דבר יותר יקר מזמן? והיצר הרע גונב לנו את החיים – עושק את הזמן. הוא אפילו לא נותן לעשות חשבון, להרהר: למה אני לא לומד? מדוע תפילתי נראית כפי שנראת, ללא כוונה? מדוע אני נרגז לריק, ומתוח ביום ובלילה? אם אדם רק היה חושב קצת על מצבו חשבון הנפש, הכל היה נראה אחרת. וזו היתה ועודנה (פרעה נמשל ליצר הרע כמבואר בספרים הק) חכמת פרעה הרשע מאז ועד עתה להעסיק אותם ולא לתת זמן לעסוק עם עצמם וכך להעביר את כל השבעים שנה ולהגיע בקושי עם קמצוץ טבאק... – נורא נוראות.

ואני מוכרח לסיים עם אמרתו המחכימה של הגאון מוילנא זי"ע: בפתיחת ספר קהלת, שלמה המלך ע"ה אמר שבעה פעמים – הבל, הבל הבלים, הכל הבל.

ובמדרש רבה שם מובא: "אמר רבי יהושע בן לוי: אלו שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה עולמות שאדם רואה בחייו. כיון שיצא ממעי אמו עד כבן שנה – הכל מחבקין אותו ומנשקין אותו, בן שנתיים ובן שלש כחזיר – חופר חפירות ומה שמוציא נותן לתוך פיו. בן עשר, גדי – מקפץ כגדי וכו'". וכך ממשיך המדרש לפרש שהחיים מוחלקים לשבע תקופות. שבעים השנים מחולקים לעשרות – כל עשר שנים תקופה. ועליהם הכריז שלמה "הכל הבל, הבל, הבל הבלים וכו' – שבע פעמים. ולכאורה יש כאן שתי קושיות:

א. מה הענין להכריז שבעה פעמים, שיעמוד שלמה ויפסוק את פסוקו פעם אחת, באמירה אחת כל החיים – "הבל הבלים הכל הבל".

ב. שאלה נוספת שואל הגאון מוילנא, מה החידוש של שלמה המלך, תמצא לך כל זקן בן שבעים ומעלה, והוא יגיד לך במבט לאחור, גם בלי שיהיה חכם כשלמה: "בשביל מי התאמצתי כל כך קשה, לשם מה יגעתי – כל כך הרבה שנים, למה אילצתי את עצמי להתגולל כל כך בחיים שלי? הרי הכל הבל! א"כ נשאלת השאלה, וכי זה חידושו של החכם מכל האדם להגיד על כל שבעים השנים שהם הבל הבלים? אלא מתרץ הגאון, התשובה טמונה בשאלה הראשונה. שלמה המלך אמר הבל שבע פעמים, וזו חכמתו הגדולה! כלומר, להגיד פעם אחת על כל החיים הבל, זה לא קונץ. החכמה להגיד שבע פעמים, כלומר בכל תקופה ותקופה מהחיים אדם צריך לעשות חשבון ולבחון את מעשיו: בגיל עשרים, בשנות השלושים, ובימי הארבעים, כל תקופה, גם באמצע הברען של החיים ברצונות של גיל שלושים,

ברעיונות של גל ארבעים ובחלומות של גיל העשרים, אז להגיד – הכל הבלים. כאן הקושי וזו חכמת החיים שרוב אנשי העולם רחקו ממנה. הם, המסכנים נזכרים להחכים רק פעם אחת, בגיל שבעים...

הצער הגדול ביותר לאדם כאשר נוסע למקום, שעות ארוכות, ובסופו של דבר רואה שהמקום סגור על בריח, וואי – הוא צועק: "נסעתי לחנם". כך גם אנו מבקשים מידי יום ביומו "למען לא נגע לריק ולא נלד לבהלה" עובדים ומתאמצים כל כך בכל מיני דברים קשים בחיים, ובסוף לפעמים רואים שעבדנו לריק. מישוה העסיק אותנו כל הזמן בעבודות צדדיות ממש... ליצר הרע יש הרבה כדורי שינה, הזהרו שהוא לא ירדים אותכם, ויוציא אתכם מן העולם בידיים ריקות...

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). האור החיים הקד' מפרש: "אולי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו. ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה הקדושה מרחבת דעתו של אדם". שואל הגרי"ש אלישיב זצ"ל מדוע כאשר בא משה בתחילה לבשר על הגאולה נאמר "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני", ז"א שהם האמינו מיד וכאן לא? והוא משיב: כאן יחד עם בשורת הגאולה – "והוצאתי אתכם מסבלות מצרים" – מוסיף משה "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ה'". זאת אומרת שדורשים ותובעים מהם להשיג את מטרת הגאולה, להיות עם המקבל את התורה, ממלכת כהנים וגוי קדוש, את זה כבר היה קשה לבני" לקבל במצבם השפל ולכן "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח".

אבל כאשר רק מבשרים על הגאולה העתידה ולא מציגים תביעה נלווית, לזאת הייתה דעתם נוחה לשמוע ולהאמין.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). אמר כ"ק אדמו"ר בעל ה"אמרי חיים" זי"ע מדוע לא שומעים לצדיק – "מקוצר רוח" שמקצרים בענייני רוחניות, "ומעבודה קשה" על כל דבר יש להם קושיות.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). האור החיים הק' מפרש וז"ל "אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת לבו של אדם" עכ"ל. נמצא כי הלימוד התורה הוא הסחורה הטובה ביותר, וידוע הסיפור מה שמביאים חז"ל על תלמיד חכם הפליג באותה ספינה בה נסעו סוחרים עשירים, שהובילו עמם סחורות. אותם הסוחרים התגאו בסחורותיהם איש לפני רעהו וכל אחד מתאר את העסקים המוצלחים שצפויים לו ביריד אליו הם נוסעים. רק היהודי החכם ישב עם ספריו ולמד, ולא השתתף בשיחותיהם של הסוחרים. שאלו הסוחרים את היהודי: "האם גם אתה מוליך עמך סחורה? השיב החכם: "כן, אך סחורתי יקרה יותר מכל סחורותיכם". מה יש לו שם בתיק? שמעו הסוחרים את דבריו והתחילו לנסות לנחש איזו סחורה יקרה מוביל עמו היהודי? אחד אמר: "ודאי הוא מוביל משי יקר". שני אמר: "אני חושב שיש עמו תכשיטי-זהב מרהיבים". שלישי אמר: "ואולי הוא נושא עמו יהלומים ואבנים יקרות אחרות"? מרוב סקרנותם החלו לחפש את הסחורה. אבל לא מצאו שום ארגז ושום חבילה. סוחר או עני? הם מיהרו אל רב-החובל והתעניינו אצלו: היכן אתה מאכסן את הסחורה של היהודי הזה? מה? התפלא רב החובל. סחורה של היהודי הזה? היהודי הזה לא הביא עמו שום סחורה". כשיצא מתאו, ערכו הסוחרים 'בדיקה רצינית' בחדרו, וראו שאין שום זכר לסחורה כלשהי. כך חיפשו ובדקו ולא מצאו דבר. לגלגו הסוחרים על היהודי: "לא סוחר אתה, אלא סתם עני שאין לומאומה". אך החכם שתק ולא השיב להם מלה. הספינה המשיכה במסעה ולפתע התנפלו שודדי-ים על האניה ולקחו את כל הסחורה שהיתה בה. הסוחרים העשירים נותרו בלי כסף ובלי רכוש, רק עם בגדיהם אשר לעורם. אמר להם החכם: "עכשיו תיווכחו שסחורתי יקרה יותר משלכם". כשהגיעו ליבשה, נכנס החכם לבית-המדרש והחל לשוחח בדברי-תורה עם יושבי בית-המדרש. הללו ראו מיד כי האורח הוא חכם גדול. מיהרו להזמין את כל תלמידי-החכמים, והאורח דרש לפניהם דרשה נפלאה ועמוקה. אחרי הדרשה הכינו לכבודו סעודה גדולה וכיבדוהו כבוד רב. אחר החכם למארחיו: "אנא מכם, דאגו גם לסוחרים שבאו עמי בספינה, אשר שודדים

גזלו מהם את כלסחורותיהם והשאירו בעירום ובחוסר-כל". שמעו היהודים בקולו, הכינו אכסניה לסוחרים ונתנו להם כסף שיוכלו לקנות אוכל ולחזור לבתיהם". היו הסוחרים מלאי תודה לחכם, ובאו לבקש את סליחתו על שלגלו עליובהיותם בספינה. אמר להם: "הלא אמרתי לכם שסחורתי יקרה יותר משלכם; הסחורה שלכם יכולה להינטל מכם, ואילו סחורתי קיימת לעד". ועל כך אמר דוד המלך: "טוב לי תורת-פיך מאלפי זהב וכסף". הנה האימפריה המצרית היתה חזקה ואיתנה מכל. שלטון ללא מיצרים. חרטומים שחכמתם התפרסמה בכל העולם. מצב כלכלי איתן, שמכל קצוות תבל הגיעו אליו כדי לשרוד בשנות הרעב הקשות. מלך נחוש ואיתן ויועצים שלא חוששים לגזור אפילו על מוות כל התינוקות. ובפרשה הזו, כשמגיעות המכות הניחתות על מצרים. לפתע כל עוצמתה מתרסקת. האומה המצרית העתיקה מתחילה תהליך של התפוררות. ודווקא העם היהודי, ששימש עם של עבדים אומללים – מתחיל לפתח את החוסן האמיתי שלו. מתחיל לגלות את העושר הפנימי ואת האמונה היוקדת. עם זה נוכל לצאת ממצרים ולהתגבש לעם סגולה. כי יש לנו את האוצר האמיתי הוא אוצר הנפש. על האוצר הזה, כדאי שנשמור מכל משמר.

וידבר ה' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל. אף על פי שבני ישראל לא שמעו, מקוצר רוח ומעבודה קשה, בכל זאת מצוה ה' יתברך להוסיף ולדבר אליהם. דברי א-לוקים מן ההכרח שיעשו רושם ויפעלו את פעולתם. אם לא לאלתר, הרי בזמן מאוחר יותר. דבורים של קדושה אינם הולכים לטמיון ומן ההכרח שיישמעו ביום מן הימים... (שפת אמת)

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). בספר "טללי אורות" מובא, בשם התפארת יהונתן, שפרעה ראה בקסמיו כי משבט לוי יקום מושיען של ישראל, ולכן כלכל את מעשיו על פי הדרך של "הבה נתחכמה לוי", סבר פרעה כי מי שאינו בצרה אינו יכול להושיע, ורק למי שסבל ונשא בעול השעבוד יהיה הדחף הנפשי לגאול ולהגאל, לכן פטר את שבט לוי משעבוד, כי סבר שעל ידי כך ימנע את צמיחת מושיען של ישראל משבט לוי. זו הייתה גם טענת ישראל "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", בשעה שישאלו שקועים עד למעלה מצווארם בעול הגלות והשעבוד, היה שבט לוי חפשי מכל, ואם כן, כיצד יתכן שהוא יתנשא ודווקא בו יבחר מושיען, וזהו שאמר משה לפני ה' "הן בני ישראל לא שמעו אלי".

ונראה להוסיף, מובא בתורה אור כי אמנם זכה משה רבינו להיות גואלן ומושיען של ישראל, דווקא מפני שנשא בעול עמהם, ואף שהמצרים לא הטילו עליו על שעבוד, אף על פי כן נשא מעצמו את עולן של בני ישראל, כמובא במדרש (שמו"ר א, כז) 'זירא בסבלותם' שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד".

הסבר נוסף לשאלה מדוע פטרו מצרים את שבט לוי מעל השעבוד, טמון בעצם השאלה מה הייתה ההתחכמות זו של פרעה, כך דרשו חז"ל כנס פרעה את כל היהודים ובקש מהם לעבוד עמו יום אחד, ואף הוא עצמו עבד עמם, מיד נחלצו כולם לעבודה ולא השתחררו ממנה עוד, רק שבט אחד לא נלכד במלכות, שבט לוי לא מיהר להתנדב, בני חורין אנו, ועסקנו בתורה, אמרו. לא מהרו להתנדב, לא עבדו אותו יום בפרך, וממילא לא חלה עליהם גזירת העבדות. משל למה הדבר דומה, לאותו שועל פיקח, במשלו של רבינו ברכיה ברבי נטרונאי הנדקן זצ"ל. וזה דבר המשל, פעם ישב הארי וחשב, הן אני מלך החיות מדוע כל נתיני מתפרנסים בשלוה, ואילו אני מתאמץ כל כך להשיג את מזוני? הנה, הפרה תולשת את העשב מתחת לרגליה, העזים מכרסמות את עלי השיחים, ואילו עלי לרוץ אחר מזונותי, לרדוף ולשאוג ולכלות כוחי בביעה אחר טרפי, היכן הצדק והיושר, וכי מי בכל נתיני אשר יחמול עלי, ויאות להקריב עצמו מרצונו למען מלכו, כך שקע בהרהורים נוגים על מסירותם של נתיניו, והחליט לעשות מעשה. ינקוט תחבולות ערמה ויביא את טרפו למאורתו. מה עשה? התחזה כחולה אנוש, הסתגר במאורתו ושלח אל כל בעלי החיים לאמור, "המלך חלה את

חוליו האחרון, הזדרזו ובואו לקיים מצות ביקור חולים ולחלוק כבוד למלכות". עוד הוציא קול לאמור: "הארי אגר רכוש רב בימי חייו, ואצרות גדולים וסגולות מלכים. עתה, בעמדו למות, רצונו לחלק את רכושו בחייו, והוא עומד להעניק מתנות יקרות ערך למבקרי". שמעו החיות ונהרו ובאו עדרים עדרים, לפתע נשמע מתוך המאורה קול נכאים, קול המלך החולה ונוטה למות: "המאורה חשוכה ודל בה האוויר, אל יכנסו המבקרים שניים שניים, לבל יזיק לי המחנק, ואל יכנסו בזה אחר זה, לבל אתייגע בביקורם, בכל שעה, יכנס אחד בלבד". נכנס הראשון ביראת כבוד. כשהסתגלו עיניו לאפלולית, ראה את המלך שוכב על צדו, אין אונים. פער פיו ופתח בשיחת נימוסים: "אדוני המלך, שמעתי שחלית ומיהרתי לראות מה שלומך". התגבר הארי וגער בו לאמור: "מה לך ולשלומי, כמה פעמים המרית את פי ומאנת לשמוע לקולי, עתה לא באת אלא לשמוח לאידי ולעלוז לרעתי. חי נפשי כי בן מות אתה". הוא הקטגור והוא הדיין, הוא המוציא לפועל והתליין. הסתער עליו, שסעו וגרס בתיאבון את עצמותיו. כעבור שעה, נכנס השני, השתחוה ואמר "אדוני המלך, משמועת חלייך חליתי אני". חנפן אתה, קרא הארי, "ולא לפני חנף יבוא!" קם עליו וטרפו. כך חי הארי בטוב ובנעימים, בכל שעה הופיע טרפו והגיח אל פיו, וכך עברו יום ויומיים, שבוע ושבועיים, עד שעברו כל החיות בסך ונפלו בפח. כיון שבא האחרון ונטרף אף הוא, פסקו המבקרים. חכה שעה, המתין שעתיים והחל לרעוב. נזכר בערגה בימים הטובים שראה, העלה בזיכרונו את כל החיות והבחין, שאחת מהן חסרה. השועל לא בא. דווקא הוא, ששימש יועץ למלך, ששרתו בכפיפות קומה, דווקא הוא לא בא לבקרו בחוליו, בקול עורג ומתגעגע קרא הארי ממאורתו: "היכן אתה, השועל, היכן אתה, בני? על מה ולמה אחרו פעמיך, הבגדת במלךך ואדונך, מדוע לא באת לבקרו בחוליו, מדוע אינך מתייצב לקבל את תודתו ואת מתנתו? שמע השועל, ולא מש ממקומו. ענה אף הוא בקול רם "יסלח לי מלכי וריבוני אך רק את הנכנסים למאורתך ראו ראיתי, ואת עקבות היוצאים לא מצאתי".

וידבר משה כן אל בני ישראל (ו, ט). מובא בבישישים חכמה אמר הרה"ק רבי מנחם מאמשינוב זצ"ל: כתיב "הלשון כן" תימה. ברם, הנה משה רבינו ע"ה לא רצה לילך אל פרעה משום שחפץ ללכת אל בני ישראל וללמדם תורה ומצוות, וכאשר ישראל יעסקו במצוות וילמדו בתורה, ממילא יצא לחפשי ותתבטל גזירת השעבוד, שהרי "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות" (אבות ג, ה), ואם כן, למה לו ללכת אל הגוי הרשע פרעה מלך מצרים איזה עסק יש לו אתו. ולכן לא רצה לילך כל הזמן. וכשראה הקב"ה כוונתו הטובה של משה, אמר לו כרצונו שילך לבני ישראל להגיד להם דבר השם שהוא תורה. וזה שכתוב "וידבר משה כן", כלומר, זה באמת מה שביקש ללמדם שע"י זה תוסר מהם גזירת השעבוד הקשה. אולם "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" (שמות ו, ט), כי הקליפה היתה כ"כ גדולה עד שלא יכלו לשמוע לו ולדברי תורתו. ואז הבין משה רבינו שכל זמן שלא יכניע את פרעה, את הקליפה הגדולה, לא יוכלו ישראל לשמוע לו, כי הקליפה הזו תחשיך את העיניים ותחריש את האוזניים של ישראל, ואז הסכים משה לילך אל פרעה. (שמעתי מפי הרה"ח ר' צבי מרדכי בויס ז"ל ששמע מפ"ק).

ולא שמעו, מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). כידוע, ארבע מאות השנים שנאמרו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים החלו בלידת יצחק. אבל המצב הלך והחמיר: יצחק אבינו ישב בארץ ישראל, יעקב אבינו עבד בחרן וירד למצרים. לאחר מכן החל השעבוד, והוא הלך והכביד, עד להשלכת הילדים ליאור ושקועם בחומה. בני ישראל ודאי תמהו וזעקו: מדוע עשה ה' כן? מדוע מצבנו הולך ורע, המגיד מדובנא זצ"ל ענה על כך במשל, אדם אמיד ומכובד, מראשי הקהילה, התאלמן, לא עליו. באו והציעו לו להשתדך באלמנה מבנות העיר. אשת חיל היא, אמרו לו. הנה בעלה נפטר לפני כמה שנים והיא נשארה בחוסר כל, אבל היא לא הניחה לרפיון וליאוש להשתלט עליה. היא לקחה סחורה בהקפה והחלה לסחור בה. אין לומר שהתעשרה אבל היא מתקיימת בכבוד. ההצעה נראתה לעשיר. הוא נועד עם האשה, והיא נשאה חן בעיניו. רק דבר אחד הציק לו, והוא שאל אותה ישירות: "הנה לקחת סחורה בהקפה לסחור בה, ואת מתפרנסת מן הרוחים. נמצא,

שכל העת את משלמת בעבור הסחורה הקודמת סחורה חדשה בהקפה, הלא כן", "אכן כן הוא", אשרה היא. "אם כך, שמעי: לכשתנשאי, תהיי עקרת ביתי. אני אפרנסך בכבוד, ולא יהא עליך לעבוד. אך זאת אדרש ממך, שלפני החתונה תשלמי את כל חובותיך לכל הסוחרים. רצוני, שלא תהיי חיבת פרוטה לאיש". הבטיחה האלמנה, אבל התקשתה לעמוד בהבטחתה. לא כל הקונים שלמו לה, ולא היה בידם כסף לשלם לסוחרים, ובאו הקונים וביקשו סחורה חדשה, והיא לא רצתה לותר על הרוח לכן לקחה סחורה חדשה בהקפה. בקצרה: העסק פעל כמימים ימימה, עם רוחים קטנים וחובות גדולים. ראה העשיר שהאלמנה אינה יכולה לגבור על הליטות המסחר, ואינה ממחרת לחסל את עסקה, הנשואין נדחים מחודש לחודש והתאריך אינו נראה באופק. הלך בחשאי אל כל ספקי הסחורה וגלה להם, שהאלמנה עומדת להנשא ולחסל את העסק, ומי יודע אם יראו את כספם חזרה. מהרו הספקים לדרוש את המגיע להם, ומאנו לספק לה סחורה חדשה. בעל כרחה, הלך העסק והתחשל. מובן, שהדבר היה למורת רוחה. היא חקרה ודרשה מי הפיץ את השמועה הזדונית, והוברר לה שהיה זה בעלה לעתיד. קפצה האלמנה ורגזה, עלתה לבית העשיר וטענה: "אם כך אתה נוהג בי לפני הנישואין, לאיזו שרירות לב אני צריכה לצפות אחריהם." ענה העשיר ואמר: "אל נא באפך. הלא תביני, שלא נהגתי כן מחמת שרירות לב ואכזריות. ההיפך הוא הנכון! הואיל ואני רוצה לשאתך, וחפץ למהר את הנישואין, פעלתי לחסל את עסקך, כדי למהר את אשרך". והנמשל הן נגזר על עם ישראל להיות בגלות ארבע מאות שנה, והם נגאלו לאחר מאתיים ועשר שנים, הואיל וקושי השיעבוד השלים את המנין. פעל הקב"ה להקשות עליהם ולהכביד את עול השיעבוד, כדי למהר ולהחיש את גאולתם, שיהיו לו מהר יותר לעם.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). פירש רבי איצלה מוואלזין, משל למה הדבר דומה, לאסיר שהיה כלוא בבית האסורים. והנה יום אחד הופיע בתאו איש כבד פה וקשה דיבר. אט אט, כשהוא בקושי מסנן את האותיות מבין שפתיו, הודיע לאסיר כי הוא עומד להשתחרר בקרוב. מובן שהאסיר היה מוכן לשמוע לכל מילה, לא היתה איכפת לו כלל האיטיות שבה נאמרו הדברים, הגימגום וכובד הלשון, שכן מה לו אם ימתין עוד רגע ושניים, ובלבד שישמע את בשורת גאולתו המתקרבת. אלא, נתאר לעצמינו כי אותו אלמוני היה הולך לחדרו של שר בית הסוהר, כדי לדבר על ליבו על שחרורו של האסיר. מובן כי כאן לא היה נתקל האיש באוזן קשבת, כמו זו של האסיר, והיה מגורש על ידי השר מיד, אשר לא היה מוצא זמן להתייחס אל דיבורו האיטי והכבד של האיש. זהו שטען משה רבינו אם בני ישראל, הנדכאים והמיוסרים, הנמצאים בקצר רוח ובעבודה קשה, לא שמעו אלי מפאת כבדות פי, הרי על אחת כמה וכמה שלא ישמעני פרעה, אשר וודאי אין לו סיבה לשמוע אותי.

מובא באור החיים הק' ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). אולי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח, כי התורה הקדושה מרחבת דעתו של אדם.

מובא בשאל אביך ויגדך נוהג היה החפץ חיים זיע"א לומר שיחה מוסרית בביתו, בליל שבת בין קבלת שבת לתפילת ערבית, ולשיחה הזו היו באים כעשרים וחמשה מבחורי הישיבה. והנה, פעם אחת בליל שבת אמר לבחורים, כי יש לו סוד להגיד להם, אבל אין הוא יכול לאומרו סתם כך, אלא יחזור נא בשעה שלוש לפנות בוקר, ואז יגיד את הסוד. שמעו התלמידים כי יש לחפץ חיים סוד – ומיד עברה הרינה בקרב כל תלמידי הישיבה, ומהם לבעלי בתים ותהום כל העיר ראדין. היו בחורים שכבר לא שכבו על יצועיהם ונשארו ערים כל הלילה, ואחרים ביקשו שיעירו אותם בשעה המיועדת, ובשעה שלוש בבוקר התמלאו הבית והחצר עד אפס מקום. כולם באו לשמוע את הסוד של החפץ חיים. ואז התחיל החפץ חיים לומר בלשון קדשו: אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא, והוא תירגם הכל לאידיש, אתה בראת, אתה יצרת וכו' ואתה עתיד ליטול ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא. שומעים אתם, אמר החפץ חיים: אתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא, ולהחזירה בי, ולהחזירה בי... וכולם עומדים

ושומעים ואינם מבינים מה מתכוון החפץ חיים, עד שהמשיך ואמר: לא נאמר בתפילה אתה עתיד לטלה ממני ולהחזיר לי נשמה, אלא כתוב ולהחזירה בי, אותה הנשמה הוא יחזיר בי, אותה נשמה, שאם היא טהורה היא תחזור טהורה, אבל אם היא מלוכלכת אז יחזיר נשמה מלוכלכת, ואם היא קרועה – יחזיר נשמה קרועה! אוי ואבוי! ולהחזירה, עם ה"א! אותה הנשמה, כמו שנטלת ממני ככה תחזירה לי. אוי ואבוי, נשמה מטונפת, נשמה קרועה! מחכים אנחנו לתחית המתים, אבל יליבשו לנו אותן הנשמות, אויה לנו, איזה בזיון! כולם יעמדו לתחיית המתים, משה רבינו, אהרון הכהן, האבות הקדושים, כל התנאים והמוראים, כולם יחזרו לתחיה עם נשמות מאירות, ואני אלך עם הנשמה המטונפת שלי, אוי ואבוי לי, "ולהחזירה בי", "ולהחזירה בי", והוא חזר על זה כמה פעמים שאותה הנשמה שנטלנו ממנו מחזירין לו. וכשגמר לומר זאת – נשתתק. וזה היה הסוד של החפץ חיים.

ודעו שבזמן גדולתם של ישראל, כיון שהיו חביבים לפני הקב"ה ניתן על ידם מזון ושפע לכל העולם, ובזמן שהיו ישראל שרוים על אדמתם היה כל השפע יורד לישראל, וממה שנשתייר מישראל נהנו אומות העולם, אבל בעוונותינו עכשיו שאנו שרויים בגלות, הרי היפוך הדברים. משל למה הדבר דומה, למלך שעושה סעודה לעבדיו. בזמן שעושים רצונו הוא יושב עמהם והעצמות הנשארות בשלחן זורקים לחיות הבית. אבל כשאין עושים רצונו הוא כועס עליהם וזורק כל הסעודה לכלבים. אף ישראל כך, כל זמן שעושים רצונו של מקום זוכים לישב ע"י השולחן אשר לפני ד', כיון שכל הסעודה שהם שפע הברכה שיוורד מן השמים בזכותם הוא. אבל כשאין עושים רצונו של מקום הולכים וטורחים על מזונם ומה שנשאר מן הגויים מקבלים הם. ואוי לבן המלך שמצפה לשולחן העבד לאכול השיריים הנשארים על השולחן. ועל כך אומר הכתוב: תערוך לפני שולחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויח (תהילים כג). ביקש דוד המלך מלפני השי"ת שיחזיר את ישראל למעלתם הראשונה, אמר: תערוך לפני שולחן נגד צוררי, ערוך שולחן לפני נגד הצוררים. דשנת בשמן ראשי, שהאוכל המובחר תיתן לפני. כוסי רויח, שכוסו של ידיד המלך יהיה תמיד מלא שלא יצטרך לבקש. שחבה זו היה הקב"ה מחבב את ישראל בזמן שבת המקדש היה קיים כשהיה השולחן עם לחם הפנים, כיון שעליו שפע מזונות מן השמים לכל העולם, ולכן אסור היה שיהיה ריקן אפילו רגע אחד, כיון שאין הברכה שרויה במקום ריקן. וכן כשאדם מברך ברכת המוציא וכן בשעת ברכת המזון, יש להביא לחם לשולחן כדי שברכות השמים יחולו על לחם מן הברכות האלו.

מקוצר רוח ומעבודה קשה, אמר לי אחי בעל זרע אברהם שליט"א שמשה רבינו ע"ה אמר שבני ישראל לא שמעו אליו ולמה? ונקדים בהקדמה הידועה שאחרי מלחמת העולם היה אנשים שבניהם סרו מן הדרך והסביר הגאון ר' משה פיינשטיין זי"ע שכנראה האבות האלו כשעבדו בעבודה ופיטרו אותם כי לא רצו לעבוד בשבת קודש, ואז באו הביתה ועשו קרעכצען שמה יעשו והתלוננו עד כמה יסבלו בגלל השבת ולכן הבן ראה ההתלוננות אז כאב לו וסר רח"ל מן הדרך, וא"כ בזה אפשר לבאר "מקוצר רוח" שהיו "ברוחניות קצר" בגלל "ומעבודה קשה" שהראו ש"עבודת ה" זה "קשה" להם ממילא "ולא שמעו" מכל התנהגות של ההורים היה "ולא שמעו" "משתמע" להם שזה "לא" בשבילם.

ומספרים על איזה בעל עגלה שהי' מנהיג חבורה חסידים לה"ק הרבי רבי מענדל'ע מרימאנאו זי"ע לכל יומא דפגרא, וראה את גודל אהבתם ותשוקתם לעבודת ה' שהם קונים אצל רבם, החליט פעם אחד שגם הוא יכנס עם פתקא להר"ר מענדל'ע, וכן עשה והרבי רבי מענדל'ע נתן לו סדר היום על כל השבוע, סדר הלימוד, וכמה שעות בכל יום, וגם סדר לתענית לכפרת עונות, סדר מדויק על כל השבוע, וכשהגיע יום חמדתו של הקב"ה שבת קודש, הבעל עגלה ממש השתגע מגודל קדושת שבת שבער בקרבו, וכל השבת עבר עם קירבת אלקים ולהתענג בה', ומוצאי שבת תיכף ומיד התחיל עוד פעם ללמוד ולסגף את עצמו מגודל התשוקה שירגיש לשבת הבאה עוד פעם גודל האורות שקיבל בשבת שעבר, וכן ישב ועסק בעבודת ה' כל השבוע, ובערב שבת הלך למקוה במוקדם מגודל התשוקה לקבל את קדושת השבת, אבל לרוב צערו לא השיג כלום, ולא קיבל שום אור וקדושת

השבת, והי' לו שברון לב גדול מאוד, מוצאי שבת הלך תיכף להרבי רבי מענדל'ע ושאל אותו מה נשתנה בין שבת ראשונה שהי' יומא דנשמתא במלוא מובן המלה, לשבת שני' שלא הרגשתי כלום, הרגשתי כמו יום חול עם מלבושים אחרים ומאכלים אחרים, ענה לו הרבי רבי מענדל'ע, דשבוע הראשון עבדת את ה' אלקיך רק לתקן את מה שציערת את השכינה, ולתיקון המעשים, ובכדאי לשמח את הבורא ברוך הוא, וממילא כשהגיע שבת קודש קיבלת מתנה מאת ה' יתברך קדושת שבת מלא חפניים, מה שאין כן בשבוע שני, הי' עבודתך בגלל שתרגיש עריבות ומתיקות קדושת שבת, דהיינו להתענג את עצמך, משום כן לא זכית להרגיש כלום מקדושת שבת קודש, וכמו שאומרים בשם צדיקים, דאדם שמונע את עצמו מאיזה תאוה גשמי, כגון לאכול איזה מאכל משום שחבירו רואה, אז כשיגיע לבית דין של מעלה, יאמרו אליו לך לחברך שתתן לך שכר על כבישת תאוה זו שכבשת לכבודו אבל אמאי יתן ה' יתברך שכר על זה. וכמו שאומרים בשם הה"ק מפרששחא זצ"ל דזה נקרא עבודה זרה, שעובד את עצמו, ולא את ה' יתברך.

וכמו שמספרים על חסידי קאצק כשהם התענו משום סיגוף אכלו חצי שעה לפני צאת הכוכבים בכדאי למנוע את עצמם מהתענוג שידעו שהתענו.

וכן הה"ק רבי יודל'ע מדזיקוב זי"ע פעם הלך לבקר חולה ורצה הבחור שליזה אותו ליקח רכב [מונית] אמר לו ר"י עבור מצוה צריכין לטורח ולילך ברגל, בערך שלש רחובים לפני הבית חולים אמר ר"י להבחור לקחת רכב שאל הבחור על מעט זה ליקח רכב והלא הרבי רצה לילך ולהטריח את עצמו ברגל, ענה ר"י באלד וועל איך נאך האלטן אז איך האב שוין עפעס געטוהן, שאל הבחור אם כן קשה מאוד עבודה כזו, ענה ר"י נכון זהו לא בשביל כל אחד.

ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה. ביאר ה"משך חכמה", אדם שגורלו מר וקשה בהווה, אין דעתו פנויה לקבל הבטחות לעתיד הרחוק. בני ישראל שנשימתם טרופה עליהם מחמת קושי העבודה, אינם קולטים כלל את דבריו של משה, האומר להם כי בעתיד יביאם אל ארץ טובה. אין להם כל ענין במה שיהיה לעתיד, קודם כל רוצים הם רק להיחלץ מהמצוקה בה הם נתונים כרגע. לפיכך אומר ה' יתברך למשה, כי ידבר רק על ההווה "להוציא את בני ישראל מארץ מצרים".

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). תנור הנפט שדלק במרכז הצריף הארוך לא הצליח להתגבר על הקור הסיבירי הנורא – 40 מעלות מתחת לאפס. ליד שולחנות העץ הארוכים ישבו עשרות אסירים במדים אחידים, ואכלו את הארוחה העלובה שהוגשה להם: כמה תפוחי אדמה רקובים, פרוסת לחם שחור ומרק דלוח וחסר טעם. כל אחד מהאסירים היה פעם אדם חופשי ומאושר – עד שיום אחד הוא נעצר על ידי סוכני הק.ג.ב, שהודיעו לו כי הוא חשוד בפעילות נגד שלטונות ברית המועצות. רבים העדיפו להודות גם במה שלא עשו, במקום לסבול עינויים במרתפי החקירות. המשפטים במערכת המשפט הסובייטית היו מהירים, ופסק הדין כלל בדרך כלל שנות מאסר רבות עם עבודת פרך במחנה עבודה בסיביר. בשעה חמש בבוקר כבר היו האסירים מסתדרים בשורות ארוכות מחוץ לצריפים, ויוצאים לעבודה ביערות שמסביב למחנה: הם כרתו עצים וניסרו אותם, והללו נשלחו לתוככי רוסיה, לתעשיית העץ המשוועת לחומר גלם. הם עבדו שתיים-עשרה שעות רצופות, שבסופן קיבלו ארוחת ערב דלה, ולאחר מכן נפלו למיטותיהם כבולי עץ. מרבית האסירים היו פושעים משכבות נמוכות באוכלוסייה הרוסית, אך באחד השולחנות הצדדיים בצריף אכלו האסירים ה'מיוחסים': אחד היה בעבר רופאו האישי של מנהיג ברית המועצות סטאלין, השני היה בעבר מהנדס בבית חרושת בריגה, השלישי חבר הנהלת המפלגה הקומוניסטית בקייב וכך גם האחרים. הם סבלו לא רק מהתנאים הפיזיים הקשים, אלא גם מהניתוק מהתרבות וסגנון החיים שהם התרגלו אליו. בסיביר לא היה זמן לשמוע מוסיקה או לקרוא ספר טוב, לא לראות הצגה ואפילו לא לשחק שחמט. מאנשי תרבות רחבי אופקים, הם הפכו לפועלים שחורים שכל חייהם סוביים סביב העבודה.

לפתע נפתחה דלת הצריף. אחד הסוהרים נכנס והודיע בצעקות שמנהל המחנה עומד להיכנס. 'כולם לקום', צרח הסוהר. מנהל המחנה נכנס, עטוף

במעיל עבה ומחמם, ידיו נתונות בכפפות ורגליו במגפיים מרופדים. ריח חריף של וודקה נדף ממנו. הוא לא בזבז זמן על הקדמות מיותרות. 'עצלנים שכמותכם', צרח, 'בחודש האחרון המחנה שלנו לא עמד במכסות העץ שעלינו לשלוח. אתם ממשיכים לחבל בכלכלת מולדתנו האהובה. ממחר תעבדו חצי שעה נוספת כל יום, כדי שתדעו לא להתעצל'. אף אחד מהאסירים לא העז לומר מילה. הם היו כה מותשים עד שלא נותר בהם כוח להתקומם נגד ההחלטה השרירותית. הם מיהרו לסיים את ארוחתם וללכת לישון. אחד מיושבי שולחן ה'מיוחסים' הוא שימש כמהנדס יערות בכיר בעיריית קיי.ב. לפני שנאסר בגלל הלשנה, למרות עייפותו הרבה, הוא לא פנה לצריף השינה, אלא צעד לכיוון משרדו של מנהל המחנה. 'מה אתה רוצה?' נבח לעברו המנהל. 'יש לי רעיון להגברת התפוקה', בתקופה שלפני מעצרי, פיתחתי מסור מיוחד שמגביר את מהירות כריתת העצים. אם יורשה לי, אוכל לייצר פה את דגם המסור הזה'. המנהל הזועף הסכים ונתן אישור להיכנס לבית המלאכה במחנה. תוך כמה ימים ייצר מסורים ארוכים בעלי שתי ידיעות, שמופעלים בידי שני אנשים העומדים משני צידי העץ. ביום הראשון שבו נעשה שימוש במסורים החדשים, סיימו האסירים את כריתת המכסה היומית של העצים שלוש שעות לפני תום יום העבודה. האסירים המאושרים הודו על יוזמתו, ופנו כאיש אחד לחזור לכיוון המחנה. אבל עוד לפני שהם נכנסו בשער המחנה, עצר אותם מנהל המחנה בצעקות רמות: 'זה עתה הגיעה הוראה חדשה ממוסקבה: עלינו להכפיל את התפוקה באופן מידי. כולם חוזרים מיד לעבודה'. מהנדס היערות, לא היה מסוגל להתאפק. הוא החל לצעוק: 'אבל למה? זו ממש התעללות!' המנהל נתן אות לשני סוהרים, והללו זינקו לעברו, הכו אותו בכל גופו והשליכו אותו לצינוק למשך שבוע ימים. במשך יומיים היה מחוסר הכרה. ביום השלישי הוא התעורר, ולמרבה הפתעתו פגש בצינוק שלידי ידיו ותיק: סגן ראש עיריית קייב לשעבר. מה אתה עושה כאן? שאל המהנדס, וידידו השיב לו שגם הוא היה קורבן לעלייה, ונשפט למאסר עם עבודת פרך, אבל הוא מסרב לעבוד ולכן הושלך לצינוק. 'מה אתה עושה פה?' שאל הסגן. סיפר לו המהנדס על ההמצאה שלו ועל תגובת שלטונות המחנה. 'אוי, אתה כל כך תמים', אמר הסגן ברחמים. 'אתה לא יודע איזה נזק עוללת לחברים שלך. אתה חושב שהסובייטים צריכים את העץ שלכם? הם משתמשים גם בעץ, אבל מה שהכי מפחיד אותם זה שיהיה לכם זמן פנוי. כאשר יש זמן, אפשר להתארגן נגד הנהלת המחנה, לתכנן בריחה או אפילו לשכנע אסירים שהם חפים מפשע. הדבר שהכי מפחיד אותם זה שיהיה לכם זמן לחשוב...'

משה רבנו מגיע לגאול את בני ישראל, והתורה מספרת לנו שהם 'לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה'. כי כאשר פרעה שמע שבני ישראל מתחילים לחשוב על גאולה, הוא הטיל עליהם מיד עבודות נוספות, קשות ומשפילות, כדי שהם יהיו עסוקים מבוקר ועד ערב, ולא יהיה להם רגע אחד של יישוב הדעת לחשוב, להרהר, לשמוע את שליח האלוקים שהגיע לגאול אותם. פרעה ביקש לשלוט לא רק על הגוף, אלא גם על הרוח.

ולא שמעו בני ישראל מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). מובא בתולדות אדם במצרים היינו בבית עבדים, ועתה אנו עבדי האומות. כתב על כך הרמב"ם (באגרת תימן): "רבת צררוני מנעורי" (תהלים קכט, א), כלומר, ממצרים ועד הנה האומות צוררות אותנו. אבל, אמר המגיד מדרטשין זצ"ל, מבחינה מסוימת, מצבינו עתה גרוע עוד יותר מאשר במצרים. משל למה הדבר דומה, לנער שהגיע לעיר אחת עני וחסר כל. רעב ללחם, פשט יד, והשכיר עצמו לכל עבודה. בעמל רב הצליח לחסוך סכום כסף, היה לעצמאי וההצלחה האירה לו פנים, עד שהתעשר מאד. נשא בת טובים לאשה, וחינך את ילדיו כבני נגידים. שנים רבות עברו, והגלגל החוזר בעולם הורידו מגדולתו. נאלץ האישי למכור את רכושו, את סחורתו, את חנותו ואת ביתו. לבסוף, לא נשארה עוד בריחה בידו. היה עליו לאחוז באומנותו הראשונה: לסובב על הפתחים, ולפשוט יד לפת לחם. שבור ורצוף נקש בדלת הבית הסמוך. פתח לפניו בעל הבית את הדלת והעשיר לשעבר עמד כעני בפתח, גופו כפוף וידו פשוטה. לפתע נפרצו הסכרים, והוא החל לבכות ללא הפוגות, בכי תמרוזים. חרד לקראתו בעל הבית, הכניסו לביתו, הושיבו לשולחנו והחל להרגיעו: "הן גלגל הוא שחוזר בעולם – הרי לפני כמה שנים

הגעת לכאן, נער עני ובודד בעולם, ונקשת כאן, על דלת זו ממש, ופשטת יד – בינתיים התעשרת לכמה שנים, ושבת למצבך הקודם. אז מה הבכּי, על מה הרעש, הרי כלום לא הפסדת, רק הרוחת כמה שנות טובה!" נתן בו העני את עיניו ואמר: "נכון הדבר. הגעתי לכאן כעני ושבתי להיות עני, אבל אין להשוות בין שני המצבים. אז הייתי לבדי. פשטתי יד לפרוסת לחם שהשיעיה את רעבוני, מצאתי פינה להתכרבל בה ולישון ושמתתי כשמישהו העניק לי בגד ישן. אבל עתה הן ריחיים לצוארי – אשה לי וילדים רכים. חייב אני להאכילם, להלבישם, להעניק להם מקום למגורים" – ובכּו התחדש, בכּי תמרורים. והנמשל: נכון הוא, שאף במצרים שבענו מרורות. אבל זאת נחמתנו בענינו, כי טרם נתחייבנו בתורה ובמצוות, ולא סבלנו אלא אנו לבדנו. אבל עתה, בגלותינו, הרי מחויבים אנו לשמור על כל המצוות, הדינים וההנהגות. ובלחץ הגויים בגזירות ובעינויים, אין בכוחנו למלא את חיובנו כיאות, כמו שאמר בגמרא (ברכות יז). "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב – שאור שבעיסה (היצר הרע) ושעבוד מלכויות". על כן. תפילתנו ובקשתינו – עשה למענך והושיענו, כדי שנוכל לקיים את כל המצוות המוטלות עלינו.

מובא בחת"ם סופר, "הגה"ק רבי משה סופר זצ"ל וידבר ד' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (ו, י). פירש רש"י להזהר בכבודם ולסבול אותם. וצ"ע דהוה ליה טענו חטים והודה לו שעורים, משה טען והן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, והשיב לו להזהיר על כבודו של ישראל. ויש לומר הדנה בשליחות הראשון אמר משה רבינו ע"ה מי אנכי כי אלך אל פרעה, ואמר לו הקב"ה אנכי אהיה עמך, וצוהו הקב"ה לדבר תחלה עם בני ישראל ושמעו לקולך ושוב ואחר תבוא אל פרעה וכו', וכן הוא שבא אל העם ויאמן העם ויקדו וישתחוו ואחר באו משה ואהרן כדכתיב בפרשת שמות. וחשב משה רבינו ע"ה שלעולם צריך תחלה זכות אמונת ישראל ושוב יצליח בשליחותו אצל פרעה בזכותם של ישראל, אמנם עכשיו בשליחות השני ולא שמעו אל משה, אף על פי שהיה מקוצר רוח ואונס רחמנא פטריה (נדרים כז, א), מכל מקום גם זכות אין להם דאונסא לא כמאן דעביד דמיא (ירושלמי גיטין פ"ז ה"ו), ועל כן איך ישמעני פרעה. אך כל זה אם חזקת ישראל אינם מאמינים ומפקקים בנבואה ח"ו, כמו שחושדם משה רבינו ע"ה והן לא יאמינו לי, אך בהיותם מאמינים בני מאמינים אם נאנסו פעם אחת שלא לשמוע מקוצר רוח, הוה ליה כחישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה נותנים לו שכר כאלו עשאה (ברכות ו, א), ועל כן שכר ישראל שלם ויכול לבוא לפני פרעה בזכותם, והיינו ויצום אל בני ישראל בכבודם שהם בני מאמינים, ובסתמא נותנין להם שכר כאלו האמינו ובטחו בישועתו.

מובא בדברי ישכר פירש"י ז"ל זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה. ידוע קושית המפרשים, הלא הטעם שלא שמעו בני ישראל אל משה היה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וזה הטעם בודאי לא שייך אצל פרעה, וא"כ הק"ו פריכא הוא. גם יש להבין כוונת הא דכתיב אחר כך, וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני וגו', היאך נרמז בזה תשובה להקל וחומר שאמר משה. ונ"ל בהקדם מה שפרשתי מימרא דר' שמעון (המובא ברש"י ז"ל ריש פרשת צו, על הפסוק צו את בני"י) אמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסירון כיס ואמרת לפרש על דרך שאמר שלמה המלך (משלי ל, ח) רש ועושר אל תתן לי, כי שניהם הם נסיונות כידוע, שהעניות מעבירה את האדם על דעת קונו ח"ו (עירובין מא,); וכן העושר הוא נסיון ע"ד שאמר הכתוב וישמן וישורון ויבעט ח"ו, ואמר הכתוב עוד (דברים ח, י"ב) השמר לן פן תשכח את ה' אלוקיך וגו' פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך וגו' וידוע מספרי מוסר שנסיון העושר הוא עוד יותר גדול מנסיון העוני, ועל זה התפלל שלמה המלך רש ועושר אל תתן לי, שלא יבוא לידי נסיון, לא לנסיון העוני ולא לנסיון העושר. וזהו שאמר ר' שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס, היינו במקום שיש חסרון בכיס, או דאין לו ממון והוא נסיון העוני, או ביש לו ממון לרוב והוא נסיון העושר, ושניהם נקראים חסרון כיס, שגם העשירות היא חסרון גבי כיס, ועל זה צריך הכתוב לזרז ביותר, להיות עומד בנסיון. ועל דרך זה יש לפרש כוונת משה רבינו ע"ה בהק"ו

הדכי קאמר, הן בני"י לא שמעו אלי מקוצר רוח ומעבודה קשה, שהוא נסיון העוני, אם כן איך ישמעני פרעה שהוא מתנסה בנסיון העושר, ונסיון העושר הוא יותר גדול, אם כן איך יכניע את עצמו לפני, והא כתיב (משלי יא, כג) ועשיר יענה עזות, א"כ איך ישמעני. ועל כן כיון שהיה כאן בחינת חסרון כיס, שנכנסו ישראל בקוצר רוח ועבודה קשה שזה נסיון העוני, על כן וידבר ה', אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל, שאמר השי"ת להם בלשון צו דייקא, שהוא לשון זרז, על דרך שאמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס כנ"ל, והבן.

מובא בהדרש והעיון לכאורה מה קל וחומר הוא זה, והלא בני ישראל לא שמעו מחמת קוצר רוח ומעבודה קשה, ומה הוכחה יש בכך שגם פרעה לא ישמע לו. אלא סבור היה משה רבינו, כי מה ש'בני ישראל לא שמעו אלי, והרי זה משום שהם אומרים, 'ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים' הרי בין כה וכה לא ישמעני פרעה משום שאני ערל שפתיים.

מובא בזעזע אפרים שמעתי בשם הגאון החסיד מ' יעקב שמשון האב"ד דק"ק שפיטבקע מנחתו כבוד בארץ הקדושה, שאמר לפרש דלכאורה הוא קל וחומר פריכא, דהא יש לומר דהגויים קרובי תשובה הם (ע"י מכילתא ריש פרשת בא הובא ברש"י יונה א, ג) דלכן לא רצה יונה הנביא לילך אל נינוה ולקיים שליחותו של הקב"ה, כי אמר: עכו"ם הללו קרובי תשובה הם, אם אומר להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים. עיי"ש. וכן כאן, אמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואם כן מתיירא אני איך יהיה אם ישמעני פרעה, כי לא יהיה לי פתחון פה ללמד זכות על ישראל ואני ערל שפתיים.

רבנו האור החיים הקדוש ז"ע, כתב על הפסוק "הן אני ערל שפתיים, ואיך ישמע אלי פרעה", שבתחילה רצה הבורא יתברך שכל השליחות תעשה על ידי משה רבינו ע"ה בלבד, וכשטען שהוא כבד פה וכבד לשון, צרף אליו את אהרן אחיו, "ודיבר הוא לך אל העם", בלבד. אבל לפרעה ידבר רק משה רבינו. משה רבינו לא הסתפק ושוב הקשה "הן אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה", אז הקב"ה ענה "ראה נתתיך אלהים (מושל) לפרעה, ואהרן אחיך יהיה נביאך", הוא יהיה הדובר גם לפני פרעה. "אתה תדבר את כל אשר אצו, ואהרן אחיך ידבר אל פרעה", ומסיים האור החיים הקדוש בחידוש עצום "אולי אם היה משה עושה מצווה זו לבדו, היה מתחזק כוחו, והיה נכנס לארץ ישראל, ולא היו עוברות הרפתקאות על ישראל במדבר - גם אם היה נכנס לארץ היה בונה בית הבחירה שהיה עומד כל הימים". זה דבר מדהים! צריכים לפתוח את עינינו מה גודל כוחו של מעשה שאדם מושלם יותר עושהו, מה ההבדל אם משה עושהו לבדו, או בשיתוף עם אהרן הכהן. אף אנו, ככלל, נקיים את המצוות בעצמנו ולא ע"י שליח, "מצוה בו יותר מבשלוcho" (קידושין מא,). ובכך בס"ד נזכה להתעלות רוחנית.

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה. מקצר רוח ראשי תיבות: מ"ר, אדם שגורלו מר וקשה אין דעתו פנויה לשמוע דיבורים על העתיד כך בני ישראל לא יכלו לשמוע את דברי משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

מובא בשם משמואל הנה כל השפע מלמעלה צריכים התעוררות מלמטה, וכאשר מצא משה רבינו את ישראל במצב שפל מאוד שלא יכלו אפילו לשמוע חזון הגאולה, מקוצר רוח ומעבודה קשה, יצא לעורר מידת הקל וחומר שהוא הראשון שבי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, כנגד י"ג מדות של רחמים שהראשונה שבהן היא א"ל שהוא רחמים פשוטים אף בלי התעוררות, וממנה המשיך הגאולה. וזה שפירש הרבי ר' ברוך ממעז'בוז זי"ע עה"פ (שמות יב, כג) "ופסח ה' על הפתח" לפי שהקב"ה אמר פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, אף על הפתח הזה שהוא כחודו של מחט פסח ד' והכל היה בלי התעוררות מלמטה.

מובא בחתם סופר לכאורה הק"ו מופרך שהרי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה מה שאין כן פרעה. וי"ל ע"פ מה דאיתא בחז"ל "מעבודה קשה" היינו מע"ז שעבדו לכן לא שמעו בקול ה', א"כ אם בני ישראל שרק עבדו ע"ז לא שמעו ק"ו לפרעה שעשה עצמו ע"ז ודאי שלא ישמע.

מובא בתפארת יהונתן ובדרך אחר על הפסוק הנ"ל. שמצינו בחז"ל שלכן ברח יונה הנביא וכבש נבואתו על נינוה כי ידע שנינוה קרובה לתשובה ע"י נבואתו ויהיה ח"ו חילול ה' אם בני ישראל ח"ו לא יקבלו את נבואתו. ומשה רבינו ע"ה היה תמיד מליץ טוב על בני ישראל, לכן אמר "הן בני ישראל לא שמעו אלי" אם הם לא שמעו אלי, ואיך איך יהיה כשישמעני פרעה "ואני ערל שפתיים" אהיה ח"ו כאלם ולא אמצא פתחון פה ומליץ טוב על בני ישראל.

מובא ב"בצל האור" יש לפרש דכוונת הפסוק הוא אם בני ישראל לא שמעו אלי ובוודאי על אחת כמה וכמה פרעה לא ישמע לי אם כן אני ערל שפתיים עם פה סתום.

מובא בתפארת יהונתן כאשר נצטווה משה ללכת ולדבר לפני ישראל, לא התאונן על כך שלא יוכל לעשות זאת בשל ערלות שפתיים. באותה שעה היתה שכינה מדברת מתוך לשונו של משה, ודאי היתה מדברת בתכלית השלימות וחיתוך האותיות. אז לא היתה עובדת היותו כבד שפתיים למפריע לו, שכן לא הוא היה מדבר, כי אם שכינה היא שהיתה מדברת מתוך גרונו. אלא, כל זאת נבואתו לפני בני ישראל, אשר הבינו את שפת השכינה אשר דיברה מתוך גרונו, שפת לשון הקודש. ואולם, לפרעה לא די היה בכך, שכן לא הבין את לשון הקודש, והיה מן ההכרח שיחזור משה רבינו ויתרגם לפרעה בשפה המצרית המובנת לו את כל אשר אמר ד', הרי, שלא הופיע לפני פרעה בדיבורה של השכינה המדברת מתוך גרונו, כי אם בדיבורו שלו. זהו שאמר משה רבינו, בני ישראל יבינו אותי מחמת קול השכינה המדברת מגרוני, אלא לפני פרעה אצטרך לדבר בדיבורי שלי, וכיון שאני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה'.

ביאר הגאון ר' חנוך צבי מבענדין זצ"ל יש להבין איזה קל וחומר הוא זה, שהרי בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה אולם מדוע לא ישמע אליו פרעה, אלא – תירץ הצדיק – יש דין בתפילה ש"תרי קלי לא משתמע" – שני קולות לא נשמעים – ומשום כך אין יכולים לגשת לפני העמוד שני בעלי תפילה כשליחי הציבור. אולם באמירת ההלל נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תפח) שאפילו עשרה קורין כאחד, וזאת מפני שאמירת ההלל חביבה על הכל, ולכן כלם מתאמצים לשמוע. כמו כן – המשיך הצדיק – קשה להבין את דיבורו של "ערל שפתיים" אלא שכאשר הוא חביב על שומעיו, מתאמצים הם לשמוע ולהבין את דבריו מפני חביבותו. לפי זה מתורצת הקושיה – סיים רבי חנוך – אם בני ישראל לא יכלו לשמוע את דבריו של משה, למרות החביבות שחיבבוהו, קל וחומר לפרעה הרשע שאינו מחבב את משה כלל וכלל, איך ישמע ויבין.

וכי יש לך אדם שמתבשר בשורה טובה בעת צרתו ואינו שמח ? הקושיא ידועה ועולה על נס היאך לא שמעו בני ישראל אל משה בבואו לבשרם שעתידים לצאת ממצרים וישבור הקב"ה עול פרעה מעליהם, והלא אדרבה ואדרבה בעת היות האדם בצרה אם יבוא אצלו מגיד אמת ויבשרו שעתיד להינצל מצרתו בודאי יטה אוזניו וישמע ויתענג במתק דברי הבשורה ? הרמב"ן מתרץ שבני ישראל לא שמעו אל משה לא מפני שלא האמינו בה' ובנביאו, אלא רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצער, מדעתו שירווח לו אחרי כן. וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם למשה, ועבודה קשה, הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו.

כן מצאתי במדרש הגדול אמר רבי יהודה וכי יש לך עבד שאומרים לו צא בן חורין ואינו יוצא, אלא כך אמר משה לישראל מולו ערלתכם ופרשו

מעבודת מצרים והטהרו וקבלו התורה, אמרו לו וכי יש לך עבד שקונה לעצמו שני אדונים הרי אנו עבדים לפרעה היאך נעבור על גזרותיו הרי אנו מתיראים, לכך נאמר "מקוצר רוח".

מתוך שלא היו עוסקים בתורה לא היה להם לב לקבל דברי משה רבינו האור החיים הקדוש מבאר כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא "קוצר רוח". כי התורה מרחבת לבו של אדם. ובהמשך דבריו מיישב על פי זה הקל וחומר שדרש משה לפני הקב"ה "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים" ומקשים העולם והלא יש לפרוך הקל וחומר, כי חילוק גדול יש בין בני ישראל שלא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, אבל פרעה לא היה שייך בו טעם זה, [וראיתי מי שתירץ שגם פרעה היה טרוד כל כך לשעבד את ישראל, לא פחות מטרדתם של ישראל ועל זה נתכוון משה שלכן לא ישמעוהו, ודפח"ח], אך לאור האמור מיושב, שכיון שלא היו בני ישראל עוסקים בתורה, ממילא לא ישמעוהו פרעה, והיינו שאין להם זכות תורה שפרעה ישמעוהו.

שהיו מקטנה אמונה ועוד שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה מצאתי במכילתא רבי יהודה בן בתירא אומר הרי הוא אומר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח? נולד לך בן זכר, רבך מוציאך לחירות ואינו שמח? אם כן למה נאמר "ולא שמעו אל משה"? אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה. ומביא המכילתא ראייה לזה ממה שנאמר ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו" וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי, איש שיקוצי עיניהם לא השליכו ואת גילולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים, ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגויים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם וידבר ה' אל משה מארץ מצרים", וזה מה שנאמר ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" שציום לפרוש מעבודה זרה. ועל פי זה מיושב גם הקל וחומר שדרש משה שלא ישמעוהו פרעה מטעם זה שהם עובדי עבודה זרה, וכן איתא במדרש אגדה: אמר משה לפני הקב"ה ריבון העולמים כל ישראל לא שמעו אלי ועובדי עבודה זרה, ואיך ישמע אלי פרעה והנה כעין פירוש זה איתא גם במדרש אגדה, וזה לשונם "מקוצר רוח" שאותו הדור מחוסרי אמונה היו, והיו אומרים כי קצרה יד ה' מהושיע, ונתחברו אל עובדי עבודה זרה.

הבינו שהגאולה השלימה תהיה אחרי זמן רב ועבודה קשה איתא בפסיקתא זוטריתא "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" אלו ארבע מאות ושלשים שנה כמניין מ'קצ"ר, ואלו הארבע מאות ושלשים שנה הם מאתים ועשר שנים, לפי שהם קיץ וחורף, שנה קיץ ושנה חורף. לאור זה אולי יש לומר שבני ישראל הבינו עומק בשורת הגאולה, שהגאולה השלימה והכניסה לארץ תהיה רק אחרי אותם שנים רבות, או לפי שהבינו שיקצרו הארבע מאות ושלשים שנה על ידי קושי השעיבוד, שכיון שיעמלו מעתה בעבודה קשה יותר ויותר יתמעטו השנים, כגון שאם יעמלו בשנה אחת כמו בשתי שנים, יחשבו להם שתי השנים הללו כשנה אחת.

לא הטו אוזנם לבשורת הגאולה שלא לערב פניה להנאתם בספר נועם אלימלך המליץ טוב על ישראל וביאר דהנה האדם מה שעושה צריך שיהיה בלא שום פניה, אלא תהיה כוונתו לשמים לבד ולא להנאת עצמו כלל. ועל כן ישראל צדיקים היו, ועיקר צערם בגלותם היה על גלות השכינה ולא על צרת עצמם שהיו בקושי השעיבוד. ולפיכך לא הטו אוזנם לשמוע אל משה כדי שלא יבוא להם איזה תענוג להנאת עצמם שיגאלו מצרת השעיבוד ותהיה שמחתם בשמוע הגאולה לשום פניה, והיינו להנאת עצמם. וזה הכוונה "ולא שמעו אל משה" שלא הטו אוזנם לכך, "מקוצר רוח ומעבודה קשה" שלא יבוא להם איזה תענוג ופניה, ורצו שלא יהיה להם שום פניה, רק על גלות השכינה, ודפח"ח, ובודאי רוכב ערבות שש ושמח בתירוץ זה.

מקוצר דעתם לפי שהיו משוקעים בגודל הגשמייות להגאון רבי יהודה ליב זצ"ל בספר ליקוטי מהרי"ל אב"ד זאקילקוב, מפרש שמשה רבינו היה

במדרגה שמגודל ההתלהבות היה כמעט מגמגם, ולזה לא שמע פרעה לשונו, כי פרעה היה מסיטרא אחרא. וביאר "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח", מקוצר דעתם, כי היו משוקעים רח"ל בגודל הגשמיות. ובה יישב הקל וחומר, "הן בני ישראל לא שמעו אלי", אשר זרע קודש בני האבות הקדושים, ומחמת גשמיותם אינם מבינים, "ואיך ישמע אלי פרעה" שהוא מסיטרא אחרא גמירא.

השרוי בצרה אינו חפץ לשמוע בהבטחות עתידות הגאון אור שמח בספרו משך חכמה מפרש שבני ישראל לא שמעו אל משה שדרך קשי יום אשר יחפצו לשמוע רק בשורה המבשרת אותן לצאת מצרתם, ולא לשמוע בהבטחות עתידות ובהצלחות ונפלאות וכדומה, ולכן "וידבר ה' אל משה ואל אהרן" ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים", כלומר לדבר עימהם רק אודות זה.

ביאר הרמב"ן לב האדם קשה להאמין ולקבל בשורה גדולה כזו דרך המנחמים. רש"י לנחם מעט מעט, שהאומר לנחורב נחמה יותר מדאי דומה כמו שאומר לאדם המחזר על הפתחים למחר אתה מלך, שאינו מאמין, כמו שנאמר "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". ומבואר שבא ליתן טעם שלא שמעו מתוך שהיו נתונים בקוצר רוח ועבודה קשה לא נתנו ליבם להאמין לבשורה כזו שעתידים לצאת ממצרים ולכבוש את ארץ מצרים ולהיות לעם ה', יותר ממה שיבשר אדם לחבירו העני שלמחר יהיה מלך.

לכן בחר ה' במשה עבדו שהיה כבד פה ולשון, לצד שלא יאמרו אומות העולם שלכך קבלו בני ישראל את התורה מחמת שמשה רבינו ע"ה שכנע אותם במתק לשונו בדברים המושכים את הלב עד שהסכימו. לכן בחר ה' בכבד פה כדי להראות שעשו זאת מחמת בחירתם בטוב.

מובא ב"עבודת הגרשוני" להגה"ק רבי גרשון מקאלאמיא זצ"ל כל המפורשים הוקשו, הא ק"ו פריכא הוא, כי הטעם שלא שמעו ישראל היה מקוצר רוח ועבודה קשה, וזה הטעם לא שייך אצל פרעה. ועוד קשה, מה הלשון לפני ה'. ועוד מה לאמור, למי יאמר הקדוש ברוך הוא. ונראה לי בפשוט, אמת הוא שהק"ו הוא ק"ו פריכא, אך מחמת שבלבו של משה היה בוער מאוד צער ישראל וכאיב ליה מאוד וכפי הטענות של משה למה הרעות לעם הזה, אך שדיבר עמו אלהים משפט על זה, לא היה רשאי לדבר עוד אל המלך מלכו של עולם מענין זה, אך בלבו נטר ליה והיה מיצר מאוד בצער ישראל, ואמר בכיון ק"ו זה בכדי שישוב לו הש"י שהק"ו פריכא הוא כי מה שישאל לא שמעו הוא מחמת קוצר רוח ועבודה קשה, וזה היה רצונו של משה שהש"י ישיב לו, שיש להם לישראל קוצר רוח ועבודה קשה וירחם עליהם להוציאם מהר. ולכן כתיב וידבר משה לפני ה', כאדם השואל שאלה ומבקש התשובה, ולכן כתיב לאמר, היינו מבוקשו של משה היה שהש"י יאמר לו התשובה ולפרוך הק"ו.

ביאר הרה"ק ר' יעקב שמשון משפטייווקא ז"ע גם בישמח משה (פר' בא) איתא בתנחומא (ויקרא ח) שלכן ברח יונה הנביא לתרשיש כי פחד ואמר הגוים קרובי תשובה הם ואם אנשי נינוה ישובו בתשובה יהיה זה קטרוג על בני ישראל שהגוים שומעים לנביא הבא בשם ד' ואילו ישראל אין שומעים לקול נביא ד', וגם כאן יכול להיות שפרעה ישמע למשה אע"פ שבני ישראל לא שמעו לו, ולכן אמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי ואם כן איך יהיה אם ישמעני פרעה כי הגוים קרובי תשובה הם ואני ערל שפתים שלא יהיה לי פתחון פה ללמד זכות על ישראל.

מובא בשפת אמת וברש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. ו'מקשים העולם' הרי זה קל וחומר פריכא, שכן הכתוב עצמו אומר כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו פרעה יתכן שכן ישמע. אלא מכאן שאדם מיישראל, עם כל קוצר רוחו ועבודתו המפרכת קרוב יותר לשמוע את חבירו מאשר פרעה בפסגת רום שלוותו.

לכאורה מה קל וחומר הוא זה, והלא בני ישראל לא שמעו מחמת קוצר רוח ועבודה קשה, ומה הוכחה יש בכך שגם פרעה לא ישמע? וי"ל שהאמת כי

קל יותר להכניס דבר ה' בכלל ישראל, אף שקצרה רוחם, מלהכניס דברי קודש לפי הערל הרשע פרעה. כי משה רבינו הלא דבר לזרע אברהם יצחק ויעקב ודבריו דברי אלקים חיים, ואצל בני ישראל נדבק דברי קדשו ומרגישים חיות בנפשם אפילו במצב קשה, משא"כ פרעה הרשע אין לו שום שייכות לזה אע"פ שטוב לו ואין רוחו קצרה.

ואני ערל שפתיים (ו, יב). בתרגום אונקלוס ואנא יקיר ממלל. מסופר על רבי יעקב קופל רייך מבדאפסט, שפעם נזדמן אצלו בנו הנשוי, ומצא את אביו שקוע ראשו ורובו בהכנות לדרשה, שהתעתד לשאת באותו ערב. תמה הבן למראה עיניו ושאל את אביו: האם גם דרשן ותיק כמותך נזקק להכנות כל כך ממושכות לפני כל דרשה שאתה נושא ברבים? השיב רבי יעקב קופל בחיך לבנו: הכנות מרובות אלו שאני עושה כאן, אינם באות להדריכני מה להגיד באזני הקהל, אלא הן מנחות אותי מה לא להגיד. בדומה לכך מעיד משה בדבריו להשם יתברך: "ואני ערל שפתים", ואונקלוס מתרגם זאת במלים: "ואנא יקיר ממלל". ואף אני, המגיד ישרים, כובש כל הימים את הדברים שאני בא להשמיע, והנני נזהר בכל כוחי ומאודי מה לא להגיד...

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). יסוד גדול בחיים מלמדנו משה רבנו, דבר שאתה יודע שלא ישמעו לך, כדאי שלא לומר אותו. וכמאמר הגמרא במסכת יבמות (דף סה ע"ב), אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר בן רבי שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע. רבי אבא אומר, חובה. כלומר, אסור לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר "אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאבהך". דהיינו לפי רבי אילעא, מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ואילו לפי רבי אבא, חובה על אדם שלא יאמר דבר שלא נשמע, וכפי שמצינו אצל משה רבנו, שאמר, מדוע אלך לפרעה, והרי יודע אני שלא ישמע אלי, ואדרבא השפעת הדברים על אדם שלא שומע גדולה בשתיקה, יותר מאשר אם תאמר לו את הדברים כאשר אתה יודע שהדברים לא ישמעו.

מספרים על רבי ישראל מוויניצא, שפנה באחד הימים אל הגבאי משמשו בקודש, ואמר לו, רתום את הסוסים! אנו יוצאים לעיר הסמוכה! רתם הגבאי את הסוסים ויצא יחד עם הרב לעיר הסמוכה. בבואם העירה, אמר לו הרב לנסוע לביתו של מנהל הבנק המקומי שהיה יהודי מכובד מתלמידי הרב. לפנות ערב הגיעו לביתו של מנהל הבנק אשר הופתע מאוד מבואו הפתאומי של הרב הצדיק לביתו. ואכן קיבלם מנהל הבנק בכבוד רב והכניס את הרב והגבאי לטרקלין ביתו המפואר.

ישב הרב בסלון המפואר מול מנהל הבנק ושתק. לאחר כמה דקות של שתיקה פנה מנהל הבנק לגבאי של הרב בלחשישה להבין מה מטרת בואו של הרב אליו. ענה לו הגבאי בשקט, כי אף הוא אינו יודע מהי מטרת הביקור ומדוע הרב יושב בשקט ואינו מדבר כלום. וכך ישבו כולם כמה דקות בשקט, כשלתע קם הרב ופנה לגבאי ואמר לו, בא נלך! ופנה לצאת מביתו של מנהל הבנק. כאן כבר לא יכול היה מנהל הבנק לשתוק, ופנה לרב להבין מה פשר הביקור המוזר שערך הרב בביתו.

ענה לו הרב, פשוט באתי לקיים מצוה, ועכשיו שקיימתי אני הולך. תמה המנהל איזה מצוה הספיק הרב לקיים בביתו? השיב לו הרב, רבותינו אמרו במסכת יבמות (דף ס"ה ע"ב) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ואילו נשארתי יושב אני בביתו וכבודו בביתו, לא יכולתי לקיים מצוה זו, ולכן באתי לכאן לשבת מול כבודו ולא לומר כלום, וכך קיימתי את המצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, כיון שידוע אני שכבודו לא ישמע את מה שאני מבקש.

הופתע מנהל הבנק ושאל את הרב, איך כבודו מחליט שאני לא אשמע? אמר לו הרב, מכיר אני את כבודו, ויודע אני שלא תשמע. הפציר מנהל הבנק ברב ובקש לדעת את רצונו, אולי אני אשמע, אך הרב עמד בסירובו, וככל שעמד הרב בסירובו לומר, כך גדלה סקרנותו של מנהל הבנק לדעת מה הרב מבקש לומר. עד שלבסוף נעתר לו הרב וסיפר לו את פשר ביקורו ובקשתו, עבור אלמנה שגרה בסמוך לרב, והיא ענייה מרודה המגדלת שבעה יתומים קטנים, ויש לה חוב משכנתא בבנק שלך לשלם מידי חודש בחדשו, ועתה נקלעה לקשיים ולא שלמה כמה חדשים, ולאחרונה קיבלה

התראה מהבנק שלך שעומדים לפנותה מביתה ולמכור את הדירה לכל המרבה במחיר, והיא והיתומים יושבים וממררים בבכי, ורציתי שכבודו ימחק את חובה ולכן באתי.

ענה לו מנהל הבנק וכי אני הבעלים של הבנק שאוכל למחוק את החוב? בסך הכל אני מנהל ואין לי סמכויות למחוק חובות גדולים, ולכן אין באפשרותי להיענות לבקשת הרב. ספק הרב את כפיו ואמר, ידעתי שלא תשמע לי, ועתה הכשלת אותי שעברתי על דברי חז"ל ואמרת דבר שלא נשמע. התחיל הרב להתמרמר ולהצטער שעבר על דברי חז"ל, ופנה לצאת מביתו של מנהל הבנק. ראה זאת מנהל הבנק וקרא מיד לרב והבטיח לו שישלם את כל החוב לבנק מכספו הפרטי, וכי לאלמנה והיתומים לא יאונה כל רע, ומייד הוא מקבל עליו את האחריות באופן אישי על כך, מיד חזר הרב לביתו של מנהל הבנק ובירכו על המצוה שעשה, על רוחב לבו, על אצילות נפשו ומידותיו התרומיות.

ממעשה זה למדים אנו כמה צדקו דברי חז"ל שאמרו מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, וכמה יפה כוחה של שתיקה. וכדברי המשנה במסכת אבות (פרק א משנה יז) שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ובגמרא (במסכת פסחים צ"ט) אמרו, יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטיפשים, שנאמר "גם אויל מחריש חכם יחשב". וכבר אמרו חז"ל סייג לחכמה שתיקה. כמה צרות ועגמת נפש יוכל אדם לחסוך אם ישכיל ליישם דברים אלו, וידע פחות לדבר ויותר לשמוע ולהקשיב, ונזכה לאיכות חיים טובה יותר, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים, "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתך, מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו".

בעיר העתיקה בירושלים עמד ילד עם מגש ועליו כעכים חמים למכירה. אחד הסוחרים זיהה שהמגש מזהב והוא עתיק ויקר מאוד וכיוון שהבין שהילד שמחזיק בו איננו מבין את ערכו, אמר לו: "ילד, אם אתה רוצה אני אקח ממך את המגש ואתן לך 100 שקל, הילד אמר בליבו אם הוא רוצה 100 כנראה זה שווה לפחות 200 והשיב בשלילה.

הוא החליט לבדוק עד כמה האיש רוצה את המגש ואמר לו אם אתה רוצה נעשה החלפה, תביא את החמור שלך וקח את המגש. האיש מיד הסכים ואז הבין הנער שמגש כזה כנראה שווה כמה אלפים... והוא סרב אלא אם כן איש שיחו יראה לו כיצד עושה חמור?... והאיש החל לנעור כחמור. הבין הילד שאם הוא מוכן בשוק הומה אדם לנעור כחמור, משמע שמה שבידו שווה כנראה כמה עשרות אלפים... והוא אמר לאיש: "תשמע, לא ככה, חמור עומד על שניים?" האיש מיד התכופף על ארבע והחל נוער בקולי קולות בזמן שתיירים מתקבצים ומצלמים ומסריטים את האיש. אמר אותו הנער אם זה מוכן לבזות את עצמו כך, משמע שיש לי כמה מליונים ביד. אמר הילד לאיש: "שמע! אתה יכול לקום... אני עם חמורים לא עושה עסקים". חשב האיש ואמר לעצמו: "איזה טיפש אני, אילו הייתי שותק המגש היה אצלי כבר. נערת חמור- נשארתי חמור".

אומרים חז"ל: סייג לחכמה שתיקה - דיבור זה דבר חשוב מאוד - אך לא פחות חשוב לדעת מתי לשתוק.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). מתאמריה בשמיה של הרה"ק מרוז'ין זי"ע יש לדקדק, אם כבר אמר את הקל וחומר שבני ישראל לא ישמעו ובוודאי שפרעה לא ישמע, מה ענין בהוספה של "ואני ערל שפתים". יש לבאר העניין כך, שהטעם שסרב משה ללכת אל פרעה, כי חשש שאם ישמע אליו פרעה, יצא חלילה קטרוג על ישראל זרע קודש בני אברהם יצחק ויעקב שלא שמעו אליו. זאת היתה טענת משה, "הן בני ישראל לא שמעו אלי", אם כן "ואיך" - כלומר איזה פנים יהיה אם "ישמעני פרעה", כי על ידי זה "ואני ערל שפתים" לא יהיה לי פתחון פה לפניך לטעון לזכות ישראל.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). מובא בתפארת יונתן לכאורה קשה, הרי זה שלא שמעו לו בני ישראל, היה מקוצר רוח ומעבודה קשה, ומה ראייה היא שלא ישמע פרעה. ונראה כי כוונת משה היתה לטובת ישראל, כאשר קרה ליונה בנינוה שברח וסירב ללכת להוכיח את נינוה, שידע שיעשו תשובה ובכך יתעורר חס ושלום

קטרוג על עם ישראל ויהיה רוגזו של הקב"ה על ישראל שפעמים שמקשים עורפם ולא שבים בתשובה. זהו שאמר משה רבינו ע"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי", אם בני ישראל לא שומעים אלי יכולני ללמד עליהם זכות, אולם "ואיך ישמעני פרעה" כלומר איך יהיה כאשר ישמעני פרעה, אזי יתעורר קטרוג על ישראל חס ושלום, "ואני ערל שפתים", שלא יהיה לי פתחון פה ללמד זכות עליהם, מאחר שפרעה יטה אוזן לשמוע והם לא היטו אוזנם, ועל כן היה משה מבקש להימנע ולא ללכת אל פרעה כלל כדי שלא יתעורר חס ושלום קטרוג על ישראל.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). ביאר מרן החתם סופר זי"ע אפשר לפרש שמשה היה מתיירא פן ישמע אליו פרעה גם אחרי היותו ערל שפתים, וזה יגרום ח"ו קצף על עדת בני ישראל, אם פרעה מלך מצרים ישמע לדברי ה' מערל שפתים והם בני אברהם יצחק ויעקב לא שמעו אל נביאות ה' בדבר הגאולה, (דוגמתו מצינו ביונה הנביא שאמרו חז"ל שלא רצה לילך לנינוה, כי היה מתיירא פן ישוב אנשי נינוה שהם גויים וזה יגרום חלילה קצף על בני ישראל). לפי"ז יפורש הפסוק "ואיך ישמעני פרעה" עם הפסק בין תיבת "איך" לתיבת "ישמעני", ורצונו לומר "ואיך", כלומר ואיך יפול הדבר אם ישמעני פרעה אע"פ שאני ערל שפתים, "והן בני ישראל לא שמעו אלי", ועל זה השיבו הקב"ה "ויצום על פרעה" שבתורת ציווי ישלחם פרעה, ולא מרצונו הטוב, ולכן משה היה בטוח שלא ישמע אליו פרעה.

ואני ערל שפתים. ביאר ה"שפת אמת" זי"ע משה לימד בזה זכות על ישראל. מה שאין שומעים לו אין זה בגלל שאין רוצים לשמוע דברי ה'. אלא מחמת "ואני ערל שפתים", אינני מחונן בכשרון הדיבור ואינני מושך את ליבם.

מבאר החתם סופר (בדרשה לז' אדר שני תקצ"ד ד"ה אבל) שהחיות של בני ישראל, והשפע הנשפע להם מן השמים הוא בא מצד הטבע, כיון שכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל התורה ובשביל ישראל, וכמאמר חז"ל (ב"ר א, א) בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית. ועל כן השפע הנשפע לבני ישראל העוסקים בתורה ובמצות הוא מצד טבע העולם, אך אומות העולם שאין עוסקים בתורה ובמצות אין להם זכות קיום על פי הטבע וכל מציאותם בעולם הוא בבחינת נס למעלה מדרך הטבע, ע"כ. ומזה נמצא שכאשר בני ישראל עושין רצונו של מקום הרי הם זוכים שיהיו אומות העולם נכנעים תחת ידם שלא תהיה להם שליטה עליהם, כיון שעל פי הטבע רק לבני ישראל העוסקים בתורה ובמצוות יש זכות קיום, ואילו לאומות העולם אין זכות קיום, ועל כן על האומות להכנע ולהתבטל ממציותם לפני בני ישראל, אך אם ח"ו אין בני ישראל עושין רצונו של מקום אין להם כח זה. והנה איתא בשה"ק שפע טל (הקדמה בן מאה שנה) על אמרינו (בתפלת נשמת כל חי) "הן הם יודו ויברכו", דתיבת "הן" מורה על ההנהגה בדרך הטבע. ובזה יתבאר רמז הפסוק "הן" על פי דרך הטבע [כי "הן" רומז על דרך הטבע], אם "בני ישראל לא שמעו אלי" ואינם רוצים לפרוש מעבודת כוכבים כדאיתא במדרש (שמו"ר ו, ה) על הפסוק (שם, ט) ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודת כוכבים. אזי "ואיך ישמעני פרעה", כיצד אוכל להכניע את פרעה, כי דרך הטבע הוא שרק כשמתנהגים כראוי נכנעים אומות העולם תחתיהם, ואילו עתה שאינם מתנהגים כראוי כיצד יכנע פרעה לפניהם.

הנה אפשר בס"ד להמליץ טוב על בני ישראל שלא שמעו אל משה אל משה כי ידוע בכל מצוה יש ענין של זה קלי ואנוהו, ונקדים בסיפור שהיה אצל הרה"ק משינאווא זי"ע שהיה טוען שצריכים לשלוח בעל תפילה לפני העמוד בשבתים ובימים טובים רק אחד שידע נגן וקולו ערב ואם לא הם בכלל המבזה את המועדות פעם ניגש אחד לפני העמוד בראש חודש שהיה לו יארציט וקולו היה כבד ומגומגמים שאל אותו הרה"ק למה ניגש לעמוד אמר שיש לו יארציט שאלו אותו בוודאי תאמר גם פלפול לכבוד ולעי"ני. אמר, לא, אני לא יכול לפלפל, אמר לו והאם להתפלל אתה כן יכול. ולפי זה

יש לפרש גם שבני ישראל ידעו שאין מצוה יותר טובה מאשר לגאול אותם, א"כ צריכים אחד שקולו ערב בבחינת זה קלי ואנוהו ולכן אמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה כי כל זמן שבני ישראל היו מסכימים לשמוע אלי אז בוודאי גם פרעה היה שומע, כי כל העולם נברא לישראל, אבל היות הם רוצים הידור מצוה ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים וזה לא מהודר להתפלל ולעשות מצוה כמו שצריך.

מובא בדברי ישראל וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה. (ו, יב) פירש"י: "זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה". הן ידוע שהגאולה תלויה באמונה – ובזכות אמונה נגאלו אבותינו, ובזכות האמונה עתידים להיגאל בב"א, וזהו שאמר משה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי" – ולא האמינו לי – "ואיך ישמעני פרעה", כלומר, אם אין אמונה איך תהיה הגאולה שישמעני פרעה לשלחם. ומה שפירש"י שזה אחד מקל וחומר שבתורה, רצה לומר, שהאמונה היא קל וחומר". נראה כדבר קל, שעם מי שמדברים שגור בפיו אמונה: אין לך אדם שבעולם שיאמר שאין לו אמונה ח"ו, ובאמת הוא חומרא שבחומרות, כי אם באמת הוא מאמין למה הוא דואג, צריך להיות שמח באמונה ובטחון שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים (ו, יב). מובא ב'שפע חיים', חז"ל דרשו (ב"מ פ"ה ע"א) דרשו מן הכתוב 'אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה' כי צדיק גזור והקב"ה מקיים. אבל נראה שזה דוקא מדה כנגד מדה לישראל עם קדוש, שהם סרים למשמעתם של חכמי התורה, ומבטלים דעתם נגד דעת תורה הקדושה, וככל היוצא מפייהם יעשו, לכן יש גם כח לצדיקים לבטל מישראל כל גזירות קשות ורעות, ושומעים לאמרי פיהם גם בשמים. אבל אם ח"ו בני ישראל אינם מאזינים לציווי הצדיקים, גם בשמים אין שומעין להם, ואין להם הכח של 'כפי תהיה'. זה שאמר משרע"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי" ואם בני ישראל אינם סרים למשמעתי "ואיך ישמעני פרעה" שאיך אוכל לבטל הגזירות מעליהם "ואני ערל שפתיים" שאז אין לי הכח של 'כפי תהיה' לפעול במאמר פיעל דרך צדיק גזור והקב"ה מקיים. והבן.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו'. הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ופירש"י "זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה". וידבר ה' אל משה ואהרן ויצוהו אל בני ישראל (ו' ט-יב-יג) מעובד עפ"י הדגל מחנה אפרים, ודומה לזה כתב גם בתפארת שלמה עה"פ והן לא יאמינו לי [כדי להבין הדגל מחנה אפרים, נקדים מה שידוע מהבעש"ט זיע"א על ענין גלות הדעת שקשה מגלות הגוף. גלות הדעת פירושו כמו שבגלות הגוף - האדם הנמצא במצב פיזי מחוץ לביתו, הוא נקרא גולה, כך גם האדם שהדעת אינו עמו הריהו גלות הדעת. ובדרך זה מסביר מה שאמר משה אל השי"ת 'הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' שהיה זה מפני קושי השעבוד וקוצר רוחם שהוא קוצר הדעת המושג, שהיה בגלות ולכן לא שמעו לו על אף שהיה לטובתם, ואיך ישמענו פרעה? (פירוש שיש קוצר המשיג ויש קוצר המושג, קוצר המושג פירושו שהאדם יש לו שכל להבין הדברים רק שמושג זה קשה במיוחד או שבמצבו של האיש ברגע זה קיים קוצר המושג. וקוצר המשיג הוא כאדם הטיפש שאינו מסוגל להבין בגלל קוצר המשיג, ההבדל ביניהם שאצל קוצר המושג כשיתחברו אליו להטעימו המושג או יסיר מהם הצער יבינו המושג, אולם קוצר המשיג קרי האדם הסכל, לעולם לא נוכל להוסיף לו מנת משכל (וזה הק"ו ואיך ישמענו פרעה).] הקשה האוה"ח אמאי לא כתיב תירוץ של השי"ת בזה? עיי"ש מה שתיריך. ולפענ"ד נראה לומר שהשי"ת כן השיב לו בתשובת ויצוהו אל בני, בני"הו בגדר קוצר המושג שהיו שקועים בעבודתם בגלות הדעת שלהם ולכן לא שמעו אל משה מקוצר רוח, רוח לשון רוחניות שקצרה רוחם להבין המושג, שלא יכלו לקבל דיבור השי"ת, ופרעה היה מחמת קוצר המשיג. ולכן ויצוהו אל בני"הו היינו לשון חיבור בצוותא חדא והיינו שמושה ואהרן יחברו רוחניותם אל בני"הו ואז יוכלו לקבל דיבור השי"ת, כי משה הוא התורה ע"ד ותרא אותו כי טוב הוא, והמשכיל יבין.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים (ו, יג) מובא בשפת אמת מקשים המפרשים מה ק"ו הוא זה, הרי הכתוב אומר כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו לפרעה אין בעיה זו. ויש לתרץ יהודי, אף שהוא במצב של קוצר רוח, אינו מסוגל לקלוט. עם כל זאת הוא ישמע את דברי ה', הרבה יותר טוב מאשר הגוי במצב הטוב ביותר. ועל זה הוסיף משה רבינו "ואני ערל שפתיים". כי כוח המנהיג תלוי בעם ישראל, ואם בני ישראל אינם שומעים למשה, אבד ממנו כח ההשפעה לשכנע את פרעה, וזו הכוונה 'הן בני ישראל לא שמעו אלי' – ואני ערל שפתיים. ע"י כך אין בכוחי מאומה

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוה את בני ישראל (ו, יג). כתב רש"י: "ציווה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם". מובא במשנה דו"ד, ביתר פירוט מובא במדרש: אמר להם הקב"ה, בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם, על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם שיהיו מסקלים אתכם באבנים" (מד"ר שמות ז-ב). פעם ניגשו שני בעלי דין ל"דין תורה" אצל רבי מנחם מנדל מלינסק זצ"ל.

כשהקריא להם את הפסק, סירב אחד מהם לציית. אמר לו הרב: "דע לך, שכשנ תמניתי כאן לרב, הבאתי עמי קופסה אחת והיא מונחת למעלה על הארגז ובתוכה מונח כעס... כשאני צריך לכעוס לכבוד שמים, אני עומד על הספסל ומטפס ועולה עד שאני מגיע לארגז. לוקח את הקופסה עם הכעס, פותח את הקופסה, לוקח לי משם קצת כעס וכועס, ואם אכעס עליך לא תהיה

תרופה למכתך, ובכן דע את אשר לפניך".

מיד נפל מורא ופחד על בעל הדין, ומיהר לקיים את כל מה שפסק הרב בדין תורה. (ספורי חסידים, מועדים)

מובא בצנתרות הזהב אצל הרה"ק רבי זושא מאניפולי זצ"ל נחשב הכעס לאחת מן העבירות הקשות, אשר יש לשוב עליהם בתשובה שלימה בתוספת סיגוף הגוף. פעם נוכח רבי זושא כשאחד ממקורביו הגיב בכעס. אף שהמדובר היה על אודות ענין חשוב, וחרף העובדה שהחורף שלט אז בכל עזו, ובכל העיר לא היה בעת ההיא מקוה מחומם, בכ"ז הורה רבי זושא לאותו אדם ללכת מיד ולטבול במקוה שמימינו היו קרים כקרח, כדי להטהר מטומאת הכעס ולשוב על חטאו זה בתשובה שלימה.

טוהר מדותיו ומדת סבלנותו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהיתה לאות ולמופת, היו מתגלים בשעת השיעור. לעתים אירע שנשאלה שאלה שלא כענין, הגרי"ש לא איבד סבלנותו והשיב כהלכה שוב ושוב.

היו מקרים שהשואל נאחו בקש... עד שהדברים הגיעו לידי מצב שעשוי להוציא מן הכלים... או אז היה הגרי"ש מתחיל פתאום לחייך, וניכר כיצד משרה על עצמו בכוח, רוגע ושלווה, כשהוא בורח מן הכעס עד הקצה האחרון.

ויש לדקדק דתיבות "ואני ערל שפתיים" אין שייכים לכאן ומיותרים. וי"ל, מובא בטללי אורות ונקדים דלכאורה יש להקשות על הק"ו שאמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי דמשה אמר לישראל ונתתי אותה לכם מורשה ואיתא בגמ' ב"ב קי"ט דלשון מורשה משמע מורישין ואינם יורשין, והי' להם לישראל צער מזה אבל תיבת ירושה משמע שהוא בעצמו יורש, וא"כ מופרך ק"ו דמה שישאל לא שמעו לו הוא מחמת דאמר להם לשון מורשה והי' להם צער מזה. אמנם ידוע דמשה היה ערל שפתיים, ואותיות בומ"ף הוא ממוצא השפתיים ולא היה יכול לומר תיבת מורשה וע"כ הי' מוכרח לומר תיבת ירושה והי' מוכרח לשנות ממה שאמר לו השי"ת ונתתי אותה לכם מורשה והוא היה אומר ירושה. ובזה מיושב, הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, וא"ת הלא הק"ו פריכא דכיון דא"ל מורשה הי' להם צער, עז"א ואני ערל שפתיים ולא יכולתי לומר תיבת מורשה וע"כ אמרתי ונתתי אותה לכם ירושה ושפיר פירש"י זה אחד מ"י ק"ו.

וידבר ה' אל משה לאמור, בא דבר אל פרעה מלך מצרים, וישלח את בני ישראל מארצו בפסוק זה מלמד אותנו משה רבנו יסוד גדול בחיים, דבר שאתה יודע שלא ישמעו לך, כדאי לשתוק ולא לומר אותו לחינם. וכדברי הגמרא ביבמות {דף ס"ה}, אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר בן רבי

שמעון, כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע. רבי אבא אומר, חובה, כלומר, אסור לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר "אל תוכח ל'ן פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך". דהיינו לפי רבי אילעא, מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ואילו לפי רבי אבא, חובה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע, וכפי שראינו אצל משה רבנו, שאמר, איני הולך לפרעה, כיון שיודע אני שלא ישמע אלי, ואדרבא, השפעת הדברים על אדם שלא שומע גדולה בשתיקה, יותר מאשר אם תאמר לו את הדברים כאשר אתה יודע שהדברים לא ישמעו. מסופר על רבי ישראל מויזניצא, שפנה אל הגבאי משמשו בקודש באחד הימים, ואמר לו, רתום את הסוסים! אנו יוצאים לעיר הסמוכה! רתם הגבאי את הסוסים ויצא יחד עם הרב לעיר הסמוכה. בבואם העירה, אמר לו הרב לנסוע יחד אתו לביתו של מנהל הבנק המקומי שהיה יהודי מכובד מתלמידי הרב. לפנות ערב הגיעו לביתו של מנהל הבנק אשר הופתע מאוד מבואו הפתאומי של הרב הצדיק לביתו. וקיבלם בכבוד רב והכניס את הרב והגבאי לטרקלין ביתו המפואר. ישב הרב בסלון המפואר מול מנהל הבנק ושחק. לאחר כמה דקות של שתיקה פנה מנהל הבנק לגבאי של הרב בלחישא להבין מה מטרת בואו של הרב אליו. ענה לו הגבאי בשקט, כי אף הוא אינו יודע מהי מטרת הביקור ומדוע הרב יושב בשקט ואינו מדבר כלום. וכך ישבו כולם כמה דקות בשקט, כשלתע קם הרב ופנה לגבאי ואמר לו, בא נלך! ופנה לצאת מביתו של מנהל הבנק. כאן כבר לא יכול היה מנהל הבנק לשתוק, ופנה לרב להבין מה פשר הביקור המוזר שערך הרב בביתו. ענה לו הרב, פשוט באתי לקיים מצוה, ועכשיו שקיימתי אני הולך. תמה המנהל איזה מצוה הספיק הרב לקיים בביתו? השיב לו הרב, רבותינו אמרו במסכת יבמות כשם שמצווה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ואילו ישבתי אני בביתי וכבודו בביתו, לא יכולתי לקיים מצוה זו, ולכן באתי לכאן לשבת מול כבודו ולא לומר כלום, וכך קיימתי את המצווה שלא לומר דבר שלא נשמע, כיון שיודע אני שכבודו לא ישמע את מה שאני מבקש. הופתע מנהל הבנק ושאל את הרב, איך כבודו מחליט שאני לא אשמע? אמר לו הרב, מכיר אני את כבודו, ויודע אני שלא תשמע. הפציר מנהל הבנק ברב ובקש לדעת את רצונו, אולי אני אשמע, אך הרב עמד בסירובו, וככל שעמד הרב בסירובו לומר, כך גדלה סקרנותו של מנהל הבנק לדעת מה הרב מבקש לומר. עד שלבסוף נעתר לו הרב וסיפר לו את פשר ביקורו ובקשתו, עבור אלמנה שגרה בסמוך לרב, והיא ענייה מרודה המגדלת שבעה יתומים קטנים, ויש לה חוב משכנתא בבנק שלך לשלם מידי חודש בחדשו, ועתה נקלעה לקשיים ולא שלמה כמה חדשים, ולאחרונה קי בלה התראה מהבנק שלך שעומדים לפנותה מביתה ולמכור את הדיירה לכל המרבה במחיר, היא והיתומים יושבים וממריים בבכי, ורציתי שכבודו ימחק את חובה ולכן באתי. ענה לו מנהל הבנק וכי אני הבעלים של הבנק שאוכל למחוק את החוב? בסך הכל אני מנהל ואין לי סמכויות למחוק חובות גדולים, ולכן אין באפשרותי להיענות לבקשת הרב, ספק הרב את כפיו ואמר, ידעתי שלא תשמע לי, ועתה הכשלת אותי שעברתי על דברי חז"ל ואמרת דבר שלא נשמע. התחיל הרב להתמרמר ולהצטער שעבר על דברי חז"ל, ופנה לצאת מביתו של מנהל הבנק. ראה זאת מנהל הבנק וקרא מיד לרב והבטיח לו שישלם את כל החוב לבנק מכספו הפרטי, וכי לאלמנה והיתומים לא יאונה כל רע, ומיד הוא מקבל עליו את האחריות באופן אישי על כך. מיד חזר הרב לביתו של מנהל הבנק ובירכו על המצווה שעשה, על רוחב לבו, על אצילות נפשו ומידותיו התרומיות. ממעשה זה אנו לומדים כמה צדקו דברי חז"ל שאמרו מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, וכמה יפה כוחה של שתיקה. וכדברי המשנה באבות שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ובגמרא פסחים צ"ט אמרו, יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטיפשים, שנאמר "גם אויל מחריש חכם יחשב". וכבר אמרו חז"ל סייג לחכמה שתיקה. כמה צרות ועגמת נפש נוכל לחסוך אם נשכיל ליישם דברים אלו, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים, "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתך, מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו".

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוה אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים. גם ברשעותו חולק הקב"ה כבוד לפרעה כמלך מצרים. גאונותו העצומה של הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל יצאה לשם ולתהילה בעולם התורה, וכגודל גאונותו כן היתה גודל ענוותנותו, כפי שיתואר בסיפור הבא: נוהג היה רבי חיים עוזר להשתעשע בדברי תורה עם תלמידיו. פעם אחת כשקבוצה איכותית ומיוחדת מתלמידיו היו בביתו ושקלו וטרו בדברי תורה, אמר לתלמידים שתוס' במסכת יבמות דף נ' עוסק בסוגיה בה הם מתפללים כעת. כששמע זאת אחד מגאוני התלמידים, העיר: "סליחה כבוד הרב, אבל התוס' נמצא בדף נ"א". "לא", ענה הרב בפסקנות, "הוא נמצא בדף נ!" והמשיך בלימודו עם התלמידים. לא נחה דעתו של הבחור והמשיך לעמוד על שלו. שוב ושוב טען בנחרצות יתר: "התוס' נמצא בדף נ"א", וכדי להוכיח את צדקתו קם לעבר ארון הספרים כדי להביא גמרא ולהראות לכל כי הצדק עמו רבי חיים עוזר קם ממקומו ועצר את הבחור, תוך כדי שהוא אומר לו בלהט: "וכי קל בעיניך לבייש יהודי?" הבחורים הסתכלו זה על זה בארשת של בושה, ואילו הבחור המתוכח חיך חיך קל של ניצחון, ובלבו אמר: 'כנראה נזכר הרב שהתוס' נמצא בדף נ"א, כדבריי'. כאשר שבו הבחורים אל הישיבה, פתח הבחור המתוכח את הגמרא לעיני חבריו כדי להוכיח את נצחונו, אך לתדהמתו הרבה גילה שאכן צדק הרב, והתוס' הינו בדף נ' ולא בדף נ"א. או אז הבין התלמיד שבדברי הרב 'וכי קל בעיניך לבייש יהודי' התכוון הרב למנוע את הבושה ממנו עצמו, כי לנגד הרב כלל לא עמד כבודו האישי, אלא כבוד תלמידו או הבין התלמיד שהרב התכוון בעצם למנוע בושה מהתלמיד, משום שלא קל לבייש יהודי מישראל וסיפר לכל חבריו... מכאן יש לנו ללמוד כיצד לא לזלזל או לבייש אדם גם כשהוא לא מתנהג כהוגן ובפרט שמדובר ביהודי...

וידבר ה' אל משה לאמור, בא דבר אל פרעה מלך מצרים, וישלח את בני ישראל מארצו ומשה עונה. מובא בליקוטי יהושע וידבר משה לפני ה' לאמור, הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים". בפסוק זה מלמד אותנו משה רבנו יסוד גדול בחיים, דבר שאתה יודע שלא ישמעו לך, כדאי לשתוק ולא לומר אותו לחינם. וכדברי הגמרא במסכת יבמות (סה:), אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר בן רבי שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע. רבי אבא אומר, חובה, כלומר, אסור לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר "אל תוכח ל'ן פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך". דהיינו לפי רבי אילעא, מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, ואילו לפי רבי אבא, חובה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע, וכפי שראינו אצל משה רבנו, שאמר, איני הולך לפרעה, כיון שיודע אני שלא ישמע אלי, ואדרבא השפעת הדברים על אדם שלא שומע גדולה בשתיקה, יותר מאשר אם תאמר לו את הדברים כאשר אתה יודע שהדברים לא ישמעו וכמה יפה כוחה של שתיקה. וכדברי המשנה במסכת אבות שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ובגמרא פסחים צ"ט אמרו, יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטיפשים, שנאמר "גם אויל מחריש חכם יחשב". וכבר אמרו חז"ל סייג לחכמה שתיקה. כמה צרות ועגמת נפש נוכל לחסוך אם נשכיל ליישם דברים אלו, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים, "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתך, מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו".

הלא ק"ו פריכא הוא שהרי כתוב בפירוש ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו לפרעה לא היתה סיבה הזאת שתמנענו מלשמוע, ואין זה קל וחומר. וליישוב דברי רש"י י"ל, בהקדם שאלה נוספת והיא, האיך באמת יכול משה לבוא לישראל ולומר להם שהשי"ת מוציאם ממצרים והלא היו ישראל יודעים שעוד לא הגיע זמנם לצאת, כי השי"ת כבר אמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שבניו יהיו בגלות ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, ובוודאי כל ישראל היו יודעים מזה ועד עתה לא הגיעו אלא לר"י שנה כמנין רד"ו, וא"כ איך יוכלו להאמין למשה שכבר באה עת גאולתם, אלא על כרחך צריכים אנו לומר שמשה הסביר להם את הענין שקושי השעבוד השלים את הזמן. ולפ"ז י"ל, "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" היינו שלא שמעו אל משה מה שאמר להם 'מן הקוצר רוח והעבודה קשה' שעל ידם יתקצר זמן הגלות, בזאת לא רצו להאמין לו,

וע"כ חשבו שעוד תארך תקופת גלותם עד תום ת' שנה. ועל זה דן משה רבינו ק"ו, הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה שאם בני ישראל אינם מאמינים שקרובה עת ישועתם כי קושי השעבוד תשלים האיך ישמעני פרעה.

ואני ערל שפתים (ו, יב). מובא בס' עולמו של אבא (עמ' קסט להג"ר אשר אנשיל מילר אבד"ק פעטרושען) מספרים על הגאון רבי יעקב קאפיל רייך אבד"ק בודאפטס זצ"ל, כי למרות היותו נואם ומגיד בחסד עליון, נהג להתכונן לפני שהשמיע דרשה או אפילו סתם דברי תורה. פעם לפני מסיבת מצוה מצא אותו אחד מהנכדים שלו, כשהוא מטייל בחדרו ומדבר לעצמו, כלומר שהוא מתכונן לדרשה.

שאלו, סבא הלא אמרת כבר מאות דרשות בחיך, האם אתה צריך להתכונן גם עכשיו על מה שאתה צריך להגיד? - על זה השיב ר' קאפיל ז"ל על מה שאני צריך להגיד על זה כבר אני לא מתכונן, אני מתכונן על מה שאני לא צריך להגיד...

והוסיף לנכדו ואמר, דזהו גם כן כוונת משה רבינו באומרו "ואני ערל שפתים", וביאר התרגום אונקלוס "ואנא יקיר ממלל", דאפילו הכי שאני פה מפיק מרגליות, עם כל זה אני 'ערל שפתים', אני חושב כל היום מה שלא לומר, ומה שלא להגיד...

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). וברש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. הקשו המפרשים, דק"ו פריכא הוא, דמה שבנ"י לא שמעו אליו מפורש הטעם בפסוק מקוצר רוח ומעבודה קשה, וטעם זה לא שייך לפרעה. וי"ל, דהנה מנהג ישראל כשאומרים דברי מוסר והוכחה לעם, מפרשים איזה פסוק בתורה"ק ומלבישים בזה דברי מוסר הראויים לאומרים לפי מקומן ושעתן, וק"ו הייטב לב זצ"ל כתב בפר' דברים רמז נאה ע"ו, "אלה הדברים אשר דבר משה וגו' הואיל משה באר את התורה הזאת" עיי"ש. ולכאורה טעמא בעי מה צורך להלבישן בביאור המקראות, ולא סגי שיאמר המוכיח תוכחותיו בפירוש, וי"ל, עפ"י מה שכתב הרה"ק בעל נועם אלימלך זצ"ל בתפלה אשר תיקן, שנראה כל אחד מעלת חבריו ולא חסרונם, והמידה הזאת מצוי באיש אשר השלים א"ע ביראת שמים ומידות טובות, וכמו שפירשו מאמר חז"ל כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, דמה שרואה האדם נגעי 'חוץ' באחרים זולתו, הסיבה הוא מנגעי עצמו - שלא נשלם עדיין במידה זו, כי אם הוא בתכלית השלימות, אינו רואה חסרונות אחרים.

והנה ידוע מאמר חז"ל דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, דייקו לומר יוצאים מן ה-לב בה' הידיעה, הכוונה על לב מלא חכמה ויר"ש, כי רק דברי מוסר היוצאים מלב כזה, יש להם כח לעורר לב השומע ולעומת זה צריך ג"כ שהמקבל יהי' לו לב טהור וכלי מוכשר לקבל הדיבורים. ועד"ז יבואר לענייננו, שכאשר דיבר משרע"ה אל בני" במצרים דברי מוסר ותוכחה להפרישם מע"ז ולעוררם אל התשובה, לא נכנסו דבריו בלבם כמו שמעיד הכתוב "ולא שמעו אל משה", והטעם מבואר בפסוק "מקוצר רוח" וגו', כמו שפי' בספרה"ק שחכ הטומאה החזקה אשר במצרים התגבר עליהם, עד שלא נכנס בלבם דיבורי קודש של משרע"ה אף שהי' בתכלית השלימות. אמנם משרע"ה בראותו שאין דבריו מתקבלים, תלה החיסרון בעצמו כדרך הצדיקים, וחשב שהסיבה מפני שאין הדברים יוצאים מן "הלב" השלם בחכמה ויראה. אמנם הי' קשה לו על הנחה זו, הלא בני" מורה על מדריגה גדולה, ואיך ראו חסרונותיו אשר מסיבה זו לא שמעו אליו, וע"כ החליט שמצבו כ"כ בשפלות ח"ו שא"א בשום אופן לקבל ממנו, וא"כ איך ישמעני פרעה שהוא רשע בתכלית והוא רואה חסרונות אחרים ובוודאי לא ישמע לדברי, וא"ש דיפה כח הק"ו. וע"ז בא תשובת ה' אל משרע"ה בפסוק "ידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" וגו', שיאמר להם הציווי בלשון שנאמרה אליו מפי הגבורה, ולא שייך בזה האי כללא דדברים היוצאים מן הלב דייקא נכנסים אל הלב, דאין אלו דברי המוכיח כי אם דברי ה'. ואפשר שזהו טעם המנהג להלביש דברי תוכחה בביאור הפסוקים, כי מי יאמר זכיתי לבי שיהיו הדברים ראויים להתקבל על הלב, והם יוצאים מלב טהור, אמנם כשמלבישים אותם בפסוקי התורה, אין אלו דברי המוכיח כ"א דברי תורה [וע"ד שמצינו בהל' כיבוד אב, שאין לומר

תוכחה לאביו מצד חיוב כיבוד אב, אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך, עיי"ש] ועד"ז ראויים שיכנסו בלב השומעים אף אם לא הגיע מדריגת המוכיח לשלימות הראוי'.

מובא במעדני מלך ידוע שאותיות ה"ן רומזות על בחינת פירוד, מחמת שאין להן התחברות עם אות אחר (עיי'ן רש"י סוכה נב: ד"ה באט"ב). וזהו הרמז: "ה"ן בני ישראל לא שמעו אלי" שיהיו באחדות, והם בבחינת "הן", בפירוד לבבות "ואיך ישמעני פרעה" - לשלחם מהגלות, הלא כל זמן שאינם באחדות אי אפשר שתהיה הגאולה.

מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט). כותב הרב יוסף צבי הלוי דינר בספרו "מקדש הלוי": מהנהגותו של פרעה, דומה שאנו יכולים ללמוד לקח חשוב שנוגע אלינו דבר יום ביומו. שכן מה בעצם פרעה ביקש? הוא רצה למנוע את בני ישראל מלחשוב, למנוע מהם מלהתקומם ולנסות לחולל מהפך במצבם העגום. לשם כך הוא הכביד עליהם את עול העבודה, על מנת שהעיסוק הבלתי פוסק, ימנע מהם אפילו רגע אחד של הרהור, כידוע פרעה מסמל את היצר הרע. הדמיון בין שניהם, בא לידי ביטוי גם בנקודה הזו: גם היצר הרע, בדיוק כמו פרעה, מפחד מפני הרגע בו האדם יתעשת, יבין את שפלות מצבו, וינסה לקום מעפר. לפיכך הוא דואג להעסיק אותו בהבלים כאלו ואחרים, בכדי לוודא שלא תהיה לו אפילו דקה פנויה להרהור של תשובה, להתעוררות רוחנית... לבל יוכל להגיע לידי מצב של יש קונה עולמו בשעה אחת.

לשם כך, הוא מעסיק אותו בפרנסה, טורד אותו בצער גידול בנים, מייגע אותו בזוטות שבכל יום, העיקר - שלא יקום ויעשה מעשה.

אדם אחד נאשם בעברה שעבר נגד המלך, ונכלא בבית הכלא עד למועד משפטו. כאשר הגיע זמן המשפט הוצא האיש מן הכלא על ידי שומר שהובילו אל אולם בית המשפט.

השומר שחשש כי האסיר ינסה להימלט, הוציא מכיסו זוג אזיקים - אזיק אחד הצמיד לידו של האסיר, ואזיק שני שם על ידו שלו, וכך צעדו הם ברחובות העיר.

בצדי הדרך התאספו עוברים ושבים שחזו במחזה ולעגו לאסיר. "טועים אתם", אמר האסיר כשהוא נעלב, "לא הוא המוביל אותי, אלא אני הוא זה המוביל אותו... אני הוא זה שנעלתי את ידו באזיקים".

"אם כך", אמר חכם אחד מתוך הקהל, "פתח נא את האזיק שעל ירך וניווכח שאמת בפין! אם תוכל לנתקו סימן הוא שאתה שולט בו?"

אמר הסבא מנובהרדוק שסיפור זה הוא משל ליצר הרע שכוכל את האדם בתאוות והרגלים רעים, ואם רוצה האדם לבדוק מי באמת שולט במי, ינסה להתנתק מתאוותיו ויראה אם הוא מסוגל לכך. כך היצר הרע מסמא את עינינו, כל אחד בדרגתו הוא: אם זה אדם שרץ כל ימיו אחר הפרנסה ואחר עסוק במרוץ ולא מתבונן, ואם זה אדם שעסוק בחומריות ובהבלי הזמן.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה (ו, ט): בספר 'זכותא דאברהם' מביא כי הרה"ק ר' אברהם מפוריסוב זצ"ל נכד היהודי הקדוש, מתלמידי קאצק וגור, סיפר: פעם בליל ש"ק פרשת וארא נכנס החידושי הרי"ם מחדרו לבית המדרש והרעים בקול אדיר (כנוסח קאצק): "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה!" - אברכים חסידים חושבים שהם רחוקים מהרבי שלהם ומהשי"ת, אבל טועים הם, 'ווי העמודים', הם באמת מקושרים ומחוברים לרבים, 'וחשוקיהם כסף', ויש להם חשק ורצון לעבודת השי"ת (מלשון נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה').

מובא בויאמר אבי והקשו המפרשים הא קל וחומר פריכא הוא, כי בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וטעם זה לא שייך אצל פרעה. ונראה בהקדם מה שכתב החיד"א בראש דוד (פ' בשלח) אהא דאיתא בגמרא (שבת פח.). שהמלאכים קטרגו בשעת מתן תורה ואמרו תנה הודך על השמים, שהם באו בטענת מצרנות, כי מאחר שמושב המלאכים הוא בגבהי מרומים, ראוי שתנתן להם התורה, וכתב בכסף נבחר (פ' קרח) לסתור טענתם, על פי מה דאיפסק הילכתא (חו"מ סימן קע"ה סנ"ד) הנותן מתנה אין בה דין המיצר, והתורה ניתנה במתנה לישראל, ככתוב (תהלים

סח יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. אכן דרשו חז"ל (עירובין נד.) על הפסוק (במדבר כא יח) וממדבר מתנה, אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה. נמצא שהתורה ניתנה במתנה בתנאי שאוחזים במדת הענוה, עכ"ד. וחשבתי לפרש בזה המשנה (אבות פ"א מ"א) משה קיבל תורה מסיני, ביאור הענין כי התורה העידה על משה רבינו (במדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. וכתב בברך משה (פ' תרומה) כי ענוותנותו של משה נרמז בשמו, על דרך הכתוב (שמות ב י) ותקרא את שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו, וידוע (תענית ז.) שהמים רומזים על מדת הענוה שהם יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, עכ"ד. ולפי זה יש לומר כי זכינו לקבל התורה במתנה מסיני, בזכות מש"ה שהתנהג במדת ענוה הנרמז בשמו, וזוהו נסתרה טענת המלאכים מדין דינא דבר מצרא.

ונקדים עוד מה שכתב בחנוכת התורה (פ' בראשית) לפרש אמרם ז"ל (סוטה ד:) כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה, כי הפסוק (בראשית א כו) נעשה אדם, פירש"י שנאמר בלשון רבים, ואף שיש מקום למינים לומר שיש שתי רשויות ח"ו, מכל מקום לא נמנע להורות מדת ענוה שיהא הגדול נמלך בקטן. והשתא כל המתגאה, על כרחק אינו מפרש נעשה אדם להורות ענוה, ויש מקום לטעות בשתי רשויות, ולכן כאילו עובד עבודה זרה, עכ"ד. וזה שאמר משה, הן בני ישראל לא שמעו אלי, והטעם מבואר בקרא ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, ובמדרש (שמו"ר פ"ו ס"ה) שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה, והיינו מטעם שנתגאו ולכן טעו כדעת המינים בפסוק נעשה אדם שנאמר בלשון רבים לומר ח"ו שיש שתי רשויות ולא להורות ענוה, ואיך ישמעני פרעה להוציא את בני ישראל ממצרים כי מבואר במדרש (שמו"ר פ"ג ס"ד) שיציאת מצרים היתה בזכות מתן תורה, אכן כיון שהם מתנהגים במדת הגאות לא ששיך ליתן להם התורה במתנה, ואם כן לא יזכו לסתור טענת המלאכים מכח דינא דבר מצרא, ואין להם להם זכות לצאת ממצרים.

עוד יש לומר בביאור הכתוב הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, ופירש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. והקשו המפרשים הא קל וחומר פריכא הוא, כי בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וטעם זה לא שייך אצל פרעה. יתפרש בהקדם מה שהקשה בעצי חיים (שירת הים אות כ) איך זכו ישראל לנס יציאת מצרים, אם מחמת המצות שעשו הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין טז:). עיי"ש. אכן נודע מה שפירש הגאון הרבי ר' העשיל מקראקא זללה"ה (חנוכת התורה פ' יתרו) מאמר המדרש (עין שמו"ר פכ"ג ס"ה וביפ"ת שם) אין ישראל ניזונין אלא בזכות אמונה, כי דרשו חז"ל (עירובין כב.) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, וקשה הא הקב"ה שומר תורתו (ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ג), וכתוב (דברים כד טו) ביומו תתן שכרו, והתירוץ על פי מה דק"ל (חו"מ סימן של"ט ס"ז) שהשוכר פועלים על ידי שליח אינו עובר בבל תלין, ואיתא בגמרא (מכות כג:) כי תרי"א מצוות צוה לנו משה, ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. ואם כן על תרי"ג מצוות שכרן על ידי שליח וליכא בל תלין, אבל על השתים מפי הגבורה איכא בל תלין ומגיע שכר בעולם הזה, והם יסוד האמונה, ולכן אמרו אין ישראל ניזונין אלא בזכות אמונה, עכ"ד. וזה שהתאונן משה רבינו לפני המקום, הן בני ישראל לא שמעו אלי, מחמת שיש להם חסרון אמונה שהשי"ת יכול להושיעם מצרתם, ואם כן ואיך ישמעני פרעה להוציאם ממצרים הלא כיון שאין להם זכות האמונה לא מגיע להם שכר מצוה בהאי עלמא ואין להם זכות להגאל.

עוד יש לפרש הכתוב הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, ופירש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. והקשו המפרשים הא קל וחומר פריכא הוא, כי בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וטעם זה לא שייך אצל פרעה. וי"ל על פי מה דאיתא במדרש (ויק"ר פ"ד ס"ו) כי דעת האומות שישארל בטלין ברוב לגבייהו, כי אתם המעט מכל העמים. אמנם כתב על זה בבכור שור (ראש השנה טז.) דידוע מדברי חכמינו ז"ל (כתובות טו.) דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואינו בטל ברוב, ואם כן כאשר ישראל יושבין במקומן אין חשש ביטול ברוב, דכל קבוע כמחצה על מחצה, אבל לאחר שגלו הוי נידי ממקומם ושוב לא הוי כמחצה על מחצה, ונתעורר הקושיא מדוע אינם

בטלים ברוב האומות. ותירץ בעצי חיים (ח"ב פ' בהעלותך) על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה כט.) כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, והנה הקב"ה כביכול כבודו ית"ש מלא עולם, והוא קבוע בכל מקום, ואם כן כיון שהשכינה עמנו, נחשבים בני ישראל קבועים בכל מקום ואינם בטלים ברוב, עכ"ד. והנה כתב בייטב לב (פ' ויגש) בטעם שיצאו בני ישראל ממצרים קודם הזמן, כי מה שהשכינה היתה עמהם בגלות וסובלת סבלם זה השלים הזמן, עכ"ד. וזוהו יתבאר דברי משה רבינו, הן בני ישראל לא שמעו אלי, והטעם מבואר בקרא ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, ובמדרש (שמו"ר פ"ו ס"ה) שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה, והיינו מחמת שנקטו כדעת האומות כי מאחר שגלו מארץ ישראל הם בטלים ברוב לגבייהו, והיינו מטעם שאינם מאמינים שהקב"ה נמצא עמהם בגלות, ואיך ישמעני פרעה להניחם לצאת ממצרים קודם שנשלם הזמן.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). ביאר בעל ה"שפע חיים" זי"ע הנה דרשו חז"ל (ב"מ פ"ה ע"א) דרשו מן הכתוב 'אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה' כי צדיק גוזר והקב"ה מקיים. אבל נראה שזה דוקא מדה כנגד מדה לישראל עם קדוש, שהם סרים למשמעתם של חכמי התורה, ומבטלים דעתם נגד דעת תורה הקדושה, וככל היוצא מפייהם יעשו, לכן יש גם כח להצדיקים לבטל מישראל כל גזירות קשות ורעות, ושומעים לאמרי פיהם גם בשמים. אבל אם ח"ו בני ישראל אינם מאזינים לציווי הצדיקים, אז גם בשמים אין שומעין להם, ואין להם הכח של 'כפי תהיה'. וזה שאמר משה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי" ואם בני ישראל אינם סרים למשמעתי "ואיך ישמעני פרעה" שאיך אוכל לבטל הגזירות מעליהם "ואני ערל שפתים" שאז אין לי הכח של 'כפי תהיה' לפעול במאמר פי על דרך צדיק גוזר והקב"ה מקיים. והבן.

ואני ערל שפתים. כשהקב"ה שולח את משה לבקש מפרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, הוא טוען בפני הקדוש ברוך הוא טענת קל וחומר: "הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה, ואני ערל שפתים", פירש רש"י: "זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. ומפורסמת השאלה, הרי הסיבה שבני ישראל לא שמעו אל משה היתה מחמת שהיו נתונים אז תחת קושי השיעבוד, וכמו שהתורה עצמה אומרת בראשית הדברים: 'ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה', 'ובשל כך לא היו מסוגלים להקשיב לדברים ולקבלם. לעומתם פרעה ישב על כסאו בבית המלכות בנחת ובשלווה, מבלי שיעבוד שום עבודת פרך שתטריד את מנוחתו. לכן מה שבני ישראל לא שמעו אליו עדיין זו אין הוכחה שגם פרעה לא יקשיב, לו ומה הסברא בטענה שטען משה? הגאון רבי יצחק מוואלוז'ין ל"ז, בספרו 'פה קדוש', מיישב את הדברים בצורה מאירת עיניים, באמצעות משל כדרכו: משל לאדם החבוש בבית האסורים תקופה ממושכת. והנה באחד הימים נכנס לחדרו אדם כבד פה ומודיע, לו כי הוא עומד לפעול לשחרורו. אין ספק כי למרות דבורו האיטי והמגמגם, יקשיב לו האסיר בסבלנות רבה, ויאזין לכל הגה שיוציא הלה מפיו עד לסיום דבריו. וזאת משום שכל מעייניו נתונים לרגע זה בו יוציאוהו לחופשי. לעומת זאת, אם יבוא אותו אדם אל שר בית הסוהר, ויבקש לחון את האסיר, מיד כשיפתח הלה את פיו בדבורו האיטי ומורט העצבים, תפקע סבלנותו של השר ולא ירצה לשמוע ממנו שום מילה נוספת. מטבע הדברים הוא יפסיר במשפט זעוף: "איני מבין כלום. שלח אדם אחר לשוחח איתי ואשקול את צעדי ...". בכך מבאר רבי יצחק מוואלוז'ין היטב את טענת משה רבינו: משה רבינו אמר לקדוש ברוך הוא: "הן בני ישראל לא שמעו אלי, " כוונתו לומר, הלא כשבאתי לבני ישראל לבשרם את בשורת הגאולה, למרות היותם עבדים מעונים תחת שיעבוד המצרים הנוגשים אותם, וזו הייתה כל תקוותם וצפיותם להגאל מהעבדות, נמנעו מלשמוע, לי רק מפני היותי כבד פה, אם כן קל וחומר " ואיך ישמעני פרעה", הוא היושב ברום המדרגה על כס מלכותו, בוודאי שלא ירצה לשמוע אותי, שהרי " אני ערל שפתים" ... ובאמת, לפעמים רואים אדם שבאופן רגיל אין ביכולתו לעשות דבר מסויים, אולם כשמתעורר בו רצון עז לעשות אותו, לפתע הוא מוצא את עצמו משתמש בכוחות למעלה מדרך הטבע לממש את רצונותיו, וזאת משום שהרצונות והשאיפות גורמים לגילוי כוחות עמוקים יותר הגלומים בו. כידיע, בבחורות

סבל מרן הסטייפלער "זצ"ל מדלקות קשות באזניו, שנגרמו כתוצאה מהקור הנורא ששרר בעיר הולדתו הורנסטייפל ברוסיה. בעקבות כך ברבות הימים שמיעתו הלכה ודעכה, עד שבסוף ימיו כמעט ולא הצליח לשמוע כראוי. הנכנסים לחדרו לחלות את פניו, היו כותבים את משאלתם על גבי הכתב, והוא היה משיב להם בקול רם, ככבד שמיעה. אולם דבר פלא ראינו לא אחת, כאשר היה נכנס למעונו אי מי מגדולי ישראל, או תלמיד חכם בעל שעור קומה, לפתע הצליח הסטייפלער לשוחח עמו בדברי תורה ובענייני השעה ללא צורך בכתיבה. שמע בחביבות את תוכן דבריו של האורח הרם וניהל עמו שיחה מושלמת הלך ושוב, כאלו שמיעתו תקינה לחלוטין. כיצד יתכן הדבר? התשובה היא כי כאשר הדבר חביב על האדם, הוא נותן את דעתו ולבו להבין ולשמוע, וכדברי "ל"חז, שאף על פי שבדרך כלל שני קולות אינם נשמעים, "מ מ כשהדבר שעומד לשמוע חביב עליו, מצליח הוא לשומעו בתוך בליל הקולות - מפאת חביבותו. אותו רעיון שמעתי מתלמיד חכם, שזכה להסתופף במחיצתו של מרן הרב מבריסק הגרי ז"ל הלוי סולוביצ'יק ל"זצ. הוא העיד כי כאשר היו שחים לפניו דברים בטלים על דא ועל הא, לא מן הנמנע היה שלפתע היה פשוט נרדם תוך כדי שיחה, אולם כשהיו מדברים בדברי תורה, לפתע קיבל עירנות מופלאה ... הגאון רבי אברהם יעקב איצקוביץ שליט א", סיפר דבר נפלא אודות חמיו, מרן הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר ל"זצ, בעל 'שבט הלו': בליל הסדר של שנת תשע ג", שנתיים ימים לפני יס לוקו של הרב וואזנר לגנזי מרומים, תקפה אותו חולשה גדולה, והוא התקשה לנהל את חלקו הראשון 'ה של סדר' ברוב הדר כמו בשנים עברו. בקושי רב הצליח להוציא את המילים מפיו, עד שבני המשפחה היו מבוהלים לנוכח החולשה הגדולה שנפלה עליו. אולם כאשר הגיעו 'ל שולחן עורך', השתנו פני הדברים ללא היכר, לפתע חל שנוי דרסטי במצבו. מנהגו של הרב וואזנר היה בכל השנים ללמוד את הלכות קרבן פסח במהלך הסעודה, והיה מקריא אותן בעצמו בבחירות ובמתיקות מיוחדת, ועתה בעקבות חולשתו ביקש שכל אחד מהמשתתפים יקרא הלכה אחת, והצבור יקשיב. הרב איצקוביץ מתאר כי החל מהרגע בו הקריאו את ההלכות, נזרקה בו חיות. הרב וואזנר האיר הארות והוסיף חידושים וביאורים תוך כדי הדברים, והיה נראה בחוש כי בכל רגע נעשה עירני ורענן יותר ויותר. כל המסובים בסעודה נגררו לריתחא דאורייתא שהתעוררה שם בענייני קרבן הפסח... ובזכות זאת נותר עד סוף הסדר שמח, עירני וטוב לב כבכל שנה ושנה. " ראינו במוחש, " סיים הרב איצקוביץ, " כיצד התקיימו בו, במורי חמי ל"זצ, דברי דוד המלך 'לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חיינתי. ' למרות חוסר כוחותיו וחולשתו הגדולה, חביבותו ואהבתו לתורה נסכו בו כוחות מחודשים, והשפיעו עליו חיות ושמחה עצומה עד סוף הסדר. הוא שאב את כל חיותו מהתורה הקדושה". והדברים מתאימים לדבריו ה של 'אור החיים' הקדוש, על הפסוק: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח (" שמות ט, ו): "אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת לבו של אדם..."

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יב). אומר רש"י, זה אחד מעשרה ק"ו (קל וחומר) שבתורה. לכאורה, "ואני ערל שפתים" לא שייך לכאן ולכאורה מיותר. אלא ההסבר הוא: שהרי לכאורה יש להקשות על הק"ו שאמר משה "הן בני ישראל לא שמעו אלי": משה אמר לישראל "ונתתי אותה לכם מורשה" ומובא בגמ' (ב"ב קי"ט) שהלשון "מורשה", משמע מורישין ואינם יורשין, והיה להם לישראל צער מזה, לעומת זאת המילה "ירושה", משמע שהוא בעצמו יורש, וא"כ מופרך הק"ו: כי הרי זה שישאל לא שמעו לו, הוא מחמת שאמר להם לשון 'מורשה' והי' להם צער מזה. (ולכן ברור שבני"ל לא שמעו, אבל בהחלט יתכן שפרעה שלא בצער, כן ישמע). אלא משה הרי היה ערל שפתים, ואותיות בומ"ף הם ממוצא השפתים ולא היה יכול לומר "מורשה" עם האות מ"ם בתחילתה, וע"כ ה' מוכרח לומר - "ירושה" והי' מוכרח לשנות ממה שאמר לו השי"ת ונתתי אותה לכם מורשה והוא היה אומר: ירושה. בזה מיושב היטב הקל וחומר: הן בני ישראל לא שמעו אלי (כאשר בישרתי להם טובות על הירושה), ואיך ישמעני פרעה? ואם נשאל, הרי פרכנו את הק"ו כיון שמושה אמר "מורשה" וממילא היה להם צער, ולכן לא שמעו לו בני"ל? על זה אומר משה "ואני ערל שפתים", גם אם הייתי רוצה

לומר "מורשה", לא יכולתי לומר, וע"כ אמרתי "ונתתי אותה לכם ירושה", ולכן בהחלט יש כאן קל וחומר ועל זה פירש"י שזה אחד מעשרה ק"ו שבתורה.

בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו (ו, יג). מה החידוש לומר שפרעה מלך מצרים, וגם מהו ההסופה מארצו והא בטוח מאיפה ישלח אותם. אלא י"ל שאולי פרעה היה משלח את בני לוי מארץ גושן שלא עבדו שארץ גושן נתן לבני ישראל וזהו כבר לא מארצו, ופרעה היה שולח את בני לוי כי הוא לא היה צריך להם, ולפי"ז אמר משה מלך מצרים, כדי להודיע שאתה מלך על מצרים ותשלח את כל כלל ישראל מארצו, ולא די בבני לוי.

למה כתיב בא אל פרעה, ולא לך אל פרעה או בלי "בא" רק דבר אל פרעה. ובחזקוני מחלק ש"בא" עמי והכנס בעיר ודבר אל פרעה כי אני אלך עמך אבל במקום אחר שהוא בזמן יציאה חוץ לעיר כתיב לך, כגון לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה.

פרעה. לפי המדרש לקח שנה המכות וזה מרומז בשם של פרעה, כי פרעה בגמטריא שנה.

"ענה כסיל כאולתו" (א, ב) מובא ב"הגדת", יש גמרא, איך אומר, תמוהה. מי חכם, ויבינה. משה ואהרן באים לפני פרעה ודורשים לשלח את ישראל. פרעה דורש מהם מופת. משליך אהרן את מטתו. והופך לתנין. משליכים החרטמים מטותיהם, והופכים לתניניים. תיקו. "ויבלע מטה אהרן את מטתם" (שמות ז, יב). אה, על זה לא חשבו. הם יצרו תניני דמה, בלי רוח חיים. והמטה של אהרן הפך לתנין חי, רוחש ואוכל, תנין אמת, מעשה אלוקנו ונפלאותיו. ונס בתוך נס, קודם שב והפך מטה, ואז בלע תניניהם (שבת צז ע"א). ונס שלישי, שלא העבה (שמות רבה ט, ז). מה אמרו החרטמים, שזו אצבע אלקים? איפה! "אמרו לו יוחנא וממרא [ראשי המכשפים של מצרים (רש"י)] למשה: תבן אתה מכניס לעפרים [שהוא מקום הרבה תבואה, אתה מביא לשם תבואה למכיר, בתמיהה. כן, ארץ מצרים שהיא מלאה כשפים, אתה בא לשם לעסק בכשפים? (רש"י)]. אמר להם: פתגם שגור הוא, למתא ירקיא, ירקא שקל [לעיר שגדל שם ירק הרבה, הבא ירק שלך למכר, לפי שמתקבצים שם הכל לקנות (רש"י)] (מנחות פה ע"א, ובמדרש שם). לא מובן. מתי אמרו לו כן? אם כשהשליך מטתו, ודאי סברו שעשה כן בכשפים. אך מה היה לו לענות להם, מיד יראו שפעלת הבורא היא. ואם לאחר שנוכחו בכך, כשנותרו בלי מטות כי "תניניהם" נבלעו בחטף במטה האלקים, איך העזו לומר דבר - העזו גם העזו. ברש"י (שמות ז, כב) משמע שאמרו כן לאחר שמתוהיהם נבלעו! אבל משה, מה ענה להם! היה לו לומר שעניניהם הרואות שאין אלו כשפים, ושלוחי הבורא הם! כתב רש"י (מנחות, שם): הם אמרו לו דברי לצנות, והוא השיב להם בעינים.

מישהו מבין?! [שלמה המלך אומר (ד) אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה: ובפסוק אחריו (ה) ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו: חז"ל כבר עומדים על הסתירה, ביאור הגר"א - אל תען כסיל כאולתו - בגמרא פריך אהדדי [עם הפסוק הבא] - כתיב ענה כסיל גו' וכתוב אל תען? ומשני כאן בדברי תורה וכאן במילי דעלמא. ולכאורה אינו מובן, והלא בפסוקים אין שינוי, ומנין לחלק? ונראה שתירוץ הגמ' מפורש בפסוק, והגמרא אינו רק מפ' דברי הפסוק, דכתיב אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה, וכתוב ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו, ומפ' הגמרא היינו במקום שאם תענה לו תשוה לו גם אתה, והיינו במילי דעלמא, שאמר לך דבר שלא כהוגן, ואם תענה לו ותריב עמו תשוה לו, אל תענה אותו אבל במקום שאם תענה אותו תסתור את דבריו, ואם לא תענה אותו יהיה חכם בעיניו, שיהיה סובר שנצח אותך, אז ענה כסיל כאולתו, והיינו ע"כ בדברי תורה. ולכן אמרו כאן בדברי תורה כאן במילי דעלמא.

ואמר אל תען כסיל כאולתו כי אפילו בת"ח אין להשיב יותר ממה שאמר הוא, כמה שאמר בגמרא האי מאן דאמר ליה חבריה מילתא לא להדיר ליה טפי ממה דאמר ליה חבריה, ולכסיל - אפילו כאולתו אל תען כי פן תשוה לו אם באת להתקוטט עמו: (ה) ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו:

ביאור הגר"א – ענה כסיל כאולתו – אפילו בדברי תורה אל תענה לפי שכלך, כי יבזז לשכל מילך, אלא תענה כפי שאלתו – פן יהיה חכם בעיניו שיאמר שלא יכלת להשיב אותו, אבל לא תהא משיב רק כפי אולתו ולא לפי שכלך: דוגמא לכך: מסופר, כי פעם כאשר שהה הרה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע בעיר מרפא, ראה אותו רב "ליטאי" עוסק בעצמו בחיתוך וריסוק ביצים ובצלים בשבת קודש, ושאלו: מדוע יטרך כבודו, והלא עבודה זו שייכת למשרתת? ענה לו הרבי: הלא כבודו יודע כי אם חותכים את הבצלים דק דק יש חשש של איסור טוחן, ובדבר הנוגע להלכה, איני יכול לסמוך על המשרתת... בשבת הבאה שהה שם אורח "חסיד", וגם הוא שאל את הרבי לפרש הדבר. ענה לו הרבי: מאכלי השבת עולים בגימטריה קטנה לחשבון שבע, לאות כי השבת היא היום השביעי, והחל לפרט: דג, בשר, מרק, – כל אחד עולה כמנין שבע, ורק "בצל" עולה בגימטריה קטנה לארבע עשרה! ולכן צריך לחתוך אותו לשתיים, ואת זה אני צריך לעשות בעצמי, משום שאי אפשר להעביר כוונת אלה... בשבת השלישית היה שם "עם הארץ", וגם הוא שאל את הרב לפרש הדבר. ענה לו הרבי: המשרתת לא תוכל לדעת בדיוק מתי זמן הסעודה, כי פעמים אני מקדים ופעמים אני מאחר, ולכן היא מכינה שעה ארוכה לפני הסעודה. בוודאי יודע אתה כי אם חותכים בצלים זמן רב קודם האכילה, הם נהיים למרים. לכן אני עושה זאת בעצמי... אחד הגאונים אשר שהה שם בכל שלוש השבתות, אמר כי עתה הגיע למסקנה שאת טעמו האמיתי הרבי לא מגלה! בהתחלה הוא חשב כי יש לרבי "טעם הלכתי", אחר כך חשב כי אולי יש לו "טעם קבלי", אך כששמע על הבצלים המרים, הבין כי הרבי משיב לכל אחד לפי בחינתו ודעתו... כי באמת כל הטעמים אשר נתן הרבי היו אמיתיים. כששאלו אותו מה פשר מעשהו, לא ביקשו לדעת את כל הטעמים הקיימים, לכן יכול היה לבחור לכל אחד טעם אחר, השייך לרמתו של השואל...

מלבי"ם ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו – תענהו על אופן שלא ידמה לו שהוא חכם אחר שלא מצאת מענה, ועל אופן זה תענהו בדברים קלים, כי עיקר הכונה להראות שהוא כסיל, ולא תענהו בדברים חריפים להראות חכמתך, כך גם מקבלנו מהסבא מקלם זצ"ל בבאור המאמר, שלפעמים אי אפשר לענות למתנצח בדברי הגיון. כי אז נצבות שתי דעות שוות כביכול, אתה אומר כך והוא אומר כך. עליך לענות לו לשיטתו, כדי שיבין עד כמה הוא נלעג!

ואספר, בענין זה, אחד מרבי רמת גן הוצרך להועץ במרן הרב שך זצ"ל בענין נחוץ. הזמין מונית ומסר את הכתובת. בדרך ספר לנהג אל מי הוא נוסע: רב גדול. לא, לא מקבל, אבל גאון אדיר. לא, אינו מחלק סגלות. ברכות, כן, בודאי. הן פועלות? בלי ספק, הלא הגמרא אומרת (בבא מציעא פה ע"א) שברכת? זבה הרבים כמוה כברכת הקדוש ברוך הוא! טוב, הגיעו, והנהג הוציא כפה לבנה, מקפלת, מהתא לימינו, חבשה לראשו. הוא יכול להצטרף? מבקש הוא ברכה לחולה. ודאי, יכנס ראשון. הרב ישאר אחריו. להועץ בעיניו.

התקבלו במאור פנים, והנהג רכן לנשק ידי הרב. בתש עז, קרוב לדמעות, בקש ברכה לכלבתו החולה, נפשו קשורה בנפשה, אהובת המשפחה. וכעת, אללי, חלתה הרב התפלץ בשמעו, אבל הרב שך, ממש "זקן מלא רחמים", נטל את הסדור ודפדף ל"מי שברך לחולה": "יש לנו תפלה מיסדת לחולים, שיבריאו בסיעתא דשמיא, אבל לפני כן עלינו לדעת מה שם החולה" – "לסי", ענה בהתרגשות. הרב שך הביט בו מבעד למשקפיו העבות: "ושם האמא?" "אה... לא יודע"... "חבל", נאנח הרב שך וסגר את הסדור, "אז אי אפשר לעשות 'מי שברך'..." לא היתה זו התחמקות. כך בההיר לו – אם הלה הבין – שבקשתו מפקעת, ואין עורכים "מי שברך" לכלבים... וכך, על דרך זו, ענה משה רבינו" לחרטומים: אתם מאשימים אותנו בעשית כשפים, אז נאמר שאתם צודקים, ואז, הרי אתם עצמכם יודעים שאין זו אלא לצנות גרידא....

מסופר, שרב אחד לימד: "שנים או חזים בטלית, זה אומר אני מצאתיה וכלה שלי וזה אומר אני מצאתיה וכלה שלי, יחלוקו" (בבא מציעא ב ע"א). תמה אחד השומעים: "מה יעשה בחצי טלית, הלא בקריאת שמע צריך לאחז בארבע הציציות!" "אה", ענה הרב, "בשביל 'ברוך שאמר' די בשתי ציציות". וכבר ספרתי – בשעתו, נקלע בחור מקיבוץ "עין שמר" של "השומר הצעיר" לבני ברק, שוטט בעיר, והגיע לשיבת פוניבז'. תמה לראות

מאות בחורים בני גילו שוקדים על תלמודם בחדוותא דאורייתא. "במה אתם עוסקים", שאל. ענו לו: "בסוגיות התלמוד". לא ידע מהו תלמוד, ולא מהו סוגיא. אמרו לו: "בוא ותחווה שעה של למוד". הציעו לו כפה והתאימו לו חברותא. אורו עיניו, ונשאר בישיבה! קבל על תורה ומצוות, והיה לבן תורה. יום אחד נקראתי אל מרן ה"חזון איש" זצ"ל. ספר שהקבוץ אינו משחרר את נירותיו של הבחור, ויזדקק לתעודת זהו לדחית גיוסו לצבא. בקש שאסע עמו לחיפה ואסדיר זאת במשרדי הרשויות. הם יערימו קשיים, אבל נובהרדוקער מסתדר בכל מקום... נסענו צפונה ברכבת, ובתחנת "בית יהושע" עלה קבוצניק שהכיר את הבחור, שנראה עכשו כבן ישיבה לכל דבר. נדהם, וקרא: "מה אתך, עברת אל הנחשלים הנבערים האלה? כלום אינך יודע שחסר לסם ברג בראש, מה אתה עושה שם?" נדרכתי. הבנתי שעומדת להתחולל כאן מלחמת תרבות, ומה הבחור הזה – בסך הכל כמה שבועות בישיבה – ידע לענות. אולי משום כך נשלחתי אתו, שאענה במקומו – ואז שמעתי שהבחור עונה: "עזב, דוד. הנח לי להיות מטומטם כמו ה"חזון איש", ואתה השאר פיקח כמו יוסקה"... הלה נבוך בעליל, גרר רגלים ועבר לקרון הסמוך. שאלתי: "מי זה יוסקה?" וענה: "אה, הוא מחלק את התערובת לתרנגולים". ואז הבנתי, שכך צריך לענות. רק כך מבינים הם, כמה נלעגים הם!

אבל, אספר – כשנפטר הגאון הצדיק רבי חיים לייב לובצ'נסקי זצ"ל, רבה של בראנוביץ', פנו פרנסי העיר לבנו הגדול, הגאון הצדיק רבי יעקב ישראל לובצ'נסקי זצ"ל, חתנו של הסבא מנובהרדוק זצ"ל, שימלא מקום אביו ברבנות. סרב, כיון שרוחות רעות החלו לנשב בעיר, ורבו המתפרצים ופורקי העול. החל הסחף, ונצרכת גבורת ארי לעמוד בפרץ. מי יטיל על עצמו אחריות כבדה זו. אמרו: במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש! הסכים, לתקופה מגבלת. עד שימצא רב אחר. ובינתיים, החל לפעל במלא המרץ. לפני כניסת השבת עבר מחנות לחנות ומחה בקולי קולות עד שהקונים נשמטו והבעלים נאלצו לסגר את עסקיהם. טענו כנגדו: "מה הכפיה הזו?! האם לא ידעתם שתקופה חדשה הפציעה? הגיעה שעתן של זכויות הפרט, וחרותו לעשות ככל העולה על רוחו!" מה היה עליו לומר להם? היה צריך לומר: אתם באים בהבל הבלים, ואנחנו באים בשם אלוקי עולם! ומה ענה להם? השיב כנגדם: "ודאי, וגם אני בא ברוח התקופה טוענים אתם שכל אדם זכאי לעשות ככל העולה על רוחו וזה הדבר העולה על רוחי, לעצר בעדכם ולצעוק ולמחות נגדכם, ולסגור את עסקיכם!"... ומה יכלו לענות... הוא הדין כאן – חרטומי מצרים לעגו למשה רבינו, בכשפים אתה בא עלינו יכול היה לענותם: אתם בכשפכם, ואני בכוחו של בורא עולם. אבל בחר לסכור פיותיהם לשיטתם: אם נוטלים אתם חירות לעצמכם לחולל כשפים ולהטיל באמצעותם את מרותכם, איך תוכלו למניע בעדנו לחולל מופתים שיכריחו אתכם להכנע לדרישותינו – ומה יכלו לענות... [כאותו ששאל לחרדי מדוע אינכם עומדים בצפירה? השיבו הלה – מה זה מצוה לעמוד בצפירה? כן! השיב החילוני בפסקנות. א"כ השיב הרב – אז אני חילוני... מספרים שאחד פנה פעם לרב חרדי ושאל אותו – מדוע אתם מזוללים בהרצל, אתם אומרים עליו שהיה מתבולל, ורצה לנצר את העם היהודי, ועוד פרטים מבישים עליו ועל משפחתו... בסה"כ היה יהודי טוב שהשתדל בעד עמו... אמר לו הרב חס ושלום, יש לנו כבוד והערכה עצומים להרצל, יותר מלרבים מגדולי ישראל!! הלה נפעם – מה באמת? כן, השיב הרב, אם מישהו היום יביא לי את התפילין של החפץ חיים, אני מוכן לשלם עליהם 10000 דולר! ושל הבית יוסף – 100.000 דולר, ושל הרמב"ם – מליון דולר! ומי שיביא לי את התפילין של הרצל – אני מוכן לשלם מאה מליון דולר!! ופני הלה חפז... המעשה עם הרב מבריסק והכופר שטען שחז"ל טעו בבר כוכבא, והשיבו הרב מנין לך שטעו? והשיב מכך שהוא מת, א"ל הרב אז גם אתה מודה שמי שמת כבר לא משיח... מה כל זה נוגע לנו? אנו צריכים לענות כסילים?? זה נוגע לנו בחינוך הילדים. פעמים אבא או אמא אומרים לילד דבר מה. הוא מתחיל להתווכח. תלך לישון כעת. למה עכשיו? אני לא עייף. למה אח שלי לא הולך ורק אני? ועוד כל מיני טיעונים יצירתיים ומבריקים... זו מלכודת שקל ליפול בתוכה – אנו מגיבים. על כל שאלה – תשובה. וחשים חכמים שאנו יודעים לענות את התשובות והילד שלנו לא מצליח "לסבן" אותנו. אך כאן הטעות – כשעונים לילד יש חשש "פן תשווה לו" – א. העמדת את עצמך בשווה לו, אני טוען טיעון, ואבא משיב, אני

אומר – ואבא עונה. כך שגם אם הוא בסוף "לא ישתכנע" – הוא יגיע למסקנה שיש כאן "מחלוקת", ונסתיים בתיקו... יש כביכול שתי דעות, וכל אחד ביטא דעתו, וזכותי לא לקבל דעתך... זה הרס החינוך והסמכות ההורית בבית!

אבל אם אתה אומר טיעון אחד בקצרה – וצריך לומר טיעון אחד, שלא יהיה כמגלומן הגוזר גזירות ו"קיימו גזרותי!!" יש לומר הסבר קצר, וזהו! לא ויכוחים, לא הסברים ארוכים וחסרי תוחלת. ראית פעם הורה שהצליח "לשכנע" את בנו או בתו ללכת לישון מוקדם? הרי הילד מראש לא מעוניין, והויכוח רק נועד למשוך זמן ולהתיש אותך. לא כדי לשקול בכובד ראש את טענותיך, ולהסיק מסקנות אם אתה צודק... לאחר ההסבר הקצר, הילד ממשיך להתווכח – אומרים "הסברתי, ואיני מתכוין להתווכח, אתה הולך כעת לישון". זהו. לחזור על כך עד שיקיים. אם הוא ממשיך לסרב, כאן יש כבר דרך של ענישה, בכל ילד לפי עניינו, ודאי לא בהכאה שהוכחה שלא רק שאינה מועילה אלא עוד מזיקה ומקלקלת [למעט בגיל קטן מאד במקרים נדירים]. משה רבינו מלמד אותנו – לכל אחד צריך לדבר ברמה שלו, [לשיטתו!]

יוצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ (ו), (יג). ביאר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא ז"ע ידוע ומפורסם הדבר כי גלות מצרים היא שורש כל הגלויות ואילו יציאת מצרים היא שורש כל הגאולות, כמו שאמרו חז"ל (זוה"ק ח"ב טז, ב) ותראה שכבר בגלות מצרים היו ארבע יציאות ממצרים, בגדר של הכנה לארבעת הגאולות שייגאלו ישראל. והנה היציאה הראשונה היתה כאשר חזרו השבטים ממצרים לאביהם, בכדי להביא עמם את בנימין למצרים, והיציאה השנייה היתה בחזרתם ליעקב אביהם על מנת להביאו למצרים, השלישי כאשר יצאו לקבור את יעקב במערת המכפלה כאשר צווה אביהם, ואילו היציאה הרביעית היא ביציאת מצרים עצמה. כך שיצאו ממצרים ד' פעמים, כנגד ארבע הגאולות מארבע הגלויות: מצרים, בבל, יוון, אדום בהיות גאולת מצרים מקור ושורש לכל הגאולות.

יוצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ (ו), (יג). ביאר הרב נבנצאל שליט"א אכן פרשה תמוהה. ממש באמצע סיפור יציאת מצרים, לאחר שנשמעות התלונות הראשוניות של ישראל על הנזק שגרם להם משה כביכול בהשתדלותו אצל פרעה, ולאחר שמשה מתנה את צערו לפני ה' (שמות ה, כ-כג), בדיוק בקטע שבין שליחת משה ואהרן אל פרעה על מנת לומר לו דבר מה לבין פירוט אותו דבר שעליהם לומר לפרעה ומינוי אהרן כדוברו של משה לעניין זה, באמצע כל הפעילות הרוגשת הזו כותבת לנו התורה לפתע בתווך את תולדות משפחתם של משה ואהלו. רש"י על אתר התייחס כבר לקושי זה של מיקום ייחוסיהם של משה ואהרן, וביאר שמתוך שעמד לצוות את משה ואהרן על שליחותם "הפסיק העניין ב"אלה ראשי בית אבותם", ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו, ואחר חזר לפרש דבר השליחות. אם כי דומה שעדיין לא נתברר העניין דיו מתוך תשובה זו חשיבות השורשים. ואולי ניתן להמשיך דבריו של רש"י ולומר כך: כוונת התורה ללמדנו שמשה ואהרן עם כל גדולתם ומעלתם הרי שהיה להם בית אב, היו להם שורשים שמהם ינקו, ועל אף שכשנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה (סוטה יב ע"א), אינו מתחיל מכך, היו לו אבא ואמא שבזכותם נולד תינוק טהור כזה. חשוב שנדע שמשה ואהרן שני מנהיגי העם הגדולים אינם מנהיגים בזכות עצמם בלבד, יש קשר ויחס הדוקים בין גדלותם לגדלות השורשים מהם ינקו.

דע לך אומרת התורה: שלולא מה שקיבלו מאבותיהם, לא היו מגיעים למדרגתם העצומה, ולכן דווקא כאן באמצע המערכה בנקודה בה מעיד מלכו של עולם שמשה ואהרן הם הראויים ביותר לשליחות הגדולה והנכבדה של הוצאת צבאות ה' ממצרים, חשוב שתזכור מניין זכו לך. משה אינו רק משה אלא גם בן עמרם, ועמרם הוא צאצא של קהת וקהת של לוי, ולוי ירש מן האבות הקדושים לכל דבר. יש יסוד ושורש ודבר אינו צומח מאליו יש מאין, ואכן במקרים יוצאים מן הכלל בהם בכל זאת צומחת גדלות ללא שורשים אין ספק לחז"ל שיד ההשגחה מעורבת בדברים, אחרת הדבר אינו אפשרי. וכך דרשו על הפסוק "מי יתן טהור מטמא לא אחד"

(איוב יד ד), וכי מי יכול היה להוציא את אברהם אבינו "הטהור" מתרח אביו עובד האלילים? האם "לא אחד" האם לא יחידו של עולם הוא לבדו מסוגל לחולל פלא שכזה! (במדבר רבה יט א). אמנם אם נמשיך בקו מחשבה זה חייבים אנו להוסיף ולומר שגם לתרח היתה ודאי איזושהי זכות שאברהם יצא דווקא ממנו! שהפלא הזה יתרחש דווקא אצלו ולא אצל עובד אלילים אחר. אם כן התורה מלמדת בפרשה זו את חשיבות היוחסין ואת השפעת השורש המשפחתי על עיצוב אישיותו של האדם.

ירדו חז"ל לפרטי הפרשה והעלו עבורנו מה בדיוק צריך האדם לחפש כשהוא עומד לבנות את יחוסו שלו! כשהוא עומד לבוא בברית הנישואין ראשית לימדו שצריך לבדוק באחיה של הכלה. משום שהתורה מדגישה כאן שאהרן נשא את "אלישבע בת עמינדב אחות נחשון" (שמות ו כג), משמע שלא די בכך שאבי הכלה הוא עמינדב מזרעו של יהודה אלא יש צורך לבדוק גם מיהו אחי הכלה (בבא בתרא קי ע"א) והלימוד הנוסף שלמדו מפרשתנו לעניין החיתון, הוא יורד ונוקב. חז"ל אמרו, ורק חז"ל רשאים לומר דבר שכזה: "לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן, אהרון שנשא בת עמינדב יצא ממנו פינחס" (בבא בתרא קט ע"ב). כלומר שכאשר אדם הולך לחפש לו שידוך צריך ראשית שבכלל ילך לחפש שידוך וכיוון שהיושבים כאן הם בעיקר רווקים הדברים הם לתשומת הלב הלכה למעשה! אבל כשהוא כבר הולך לחפש צריך שידבק בטובים ומשום שאהרן נשא אישה ממשפחה הגונה, זכה ויצא ממנו פינחס שקינא לה! קינאת קודש. ואילו משה איש האלוקים שנשא את בת יתרו גרם הדבר שיצא ממנו יהונתן בן גרשום נכדו שהיה כומר לעבודה זרה (שופטים יח ל). ולכאורה צריכים הדברים ביאר גדול, הרי ציפורה לא היתה אישה פשוטה, ראשית מעצם העובדה שמשוה בחר בה להיות אשת בריתו משמע שהיא אכן ראויה לו ואינה סתם אישה.

ובנוסף טענות אהרן ומרים על שמשו פורש מאשתו (במדבר יב, א) מוכיחות שאכן חשבו גם הם, נביאי ה', שציפורה מתאימה להיות אשה לאדון הנביאים ועוד שמן המעשה היחיד שהתורה מספרת אודותיה בו היא מצילה את משה ממוות ניתן לעמוד על חוכמתה הגדולה! ציפורה מבינה את כוונת המלאך, ומלה בזריזות את בנה (שמות ד כה). מה אפשר איפוא לטעון כנגד משה על שבחר אישה כמותה? אלא שאכן הטענה אינה על ציפורה עצמה. מה שחז"ל מורים כאן הוא שיש חשיבות למקור ממנו בא האדם. משה היה צריך לקחת אישה ממשפחה טובה יותר, ולא ממשפחה שאביה היה מפטם עגלים לעבודה זרה. אין זה מקרה מלמדים אותנו חז"ל, שיהונתן בן גרשום יצא ממשו וציפורה, כפי שגם אין זה מקרה שפינחס יצא מאהרן ואלישבע. לכל דבר יש שורש, ולמרות שגם אלישבע היתה מ"בנות פוטיאל", (שמות ו כה) ו"פוטיאל" רומז גם ליתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה, אבל כבר השיבו שהקירבה המשפחתית של אלישבע ליתרו היתה נמוכה מזו של ציפורה ולכן במקביל היתה גם הירושה הרוחנית ממנו חלשה יותר ולא השפיעה לרעה כפי שהשפיעה אצל יהונתן בן גרשום (בבא בתרא קי ע"א), ועיין שם ברש"י, דיבור המתחיל "אלא". מחיקת העבר משימה קשה אלא שעדיין צריך להבין, וכי יתרו היה רשע חלילה? הרי יתרו הוא מגרי הצדק הגדולים שבכל הזמנים, והוא שטבע את אחד מיסודות ההכרה בבוא "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים" (שמות יח יא), מעשיו הביאו לקידוש שם שמים גדול בעולם (עיין זה ב סט), ואף זכה שבני בניו ישבו בלשכת הגזית (סנהדרין קד ע"א).

יתרו זה נרדף עד צוואר בידי המדיינים על שפרש מעבודה זרה (שמות רבה א לב), ואף קודם לכן סירב לשתף פעולה עם פרעה בתכנית לשעבד את ישראל ובשל כך נאלץ לעזוב את משרתו הרמה כיועץ המלך, ולהימלט (סוטה יא, ע"א). אם כן יתרו הוא ממש צדיק אבל בכל זאת ואף על פי כן היה איזושהו פגם בעברו שלא היה קל לתקנו. ואף שליתרו המדייני עצמו יש ייחוס, שהרי מדין הוא אחד מבניו של אברהם אבינו (בראשית כב ה) מנפץ אלילי העבודה זרה, אבל הדבר אינו יכול למחוק את השלב בחיי יתרו שבו עבד עבודה זרה. ולמרות שחייבים לאהוב אותו ואסור לצערו והתורה הזהירה כמה וכמה פעמים על כך "ואהבת לו כמוך" (ויקרא יט לד), בכל זאת טוענים חז"ל שעל פי מדרגתו של משה היה משהו פגום בחינתו עם אדם שעבד עבודה זרה בעבר למרות שנתגייר בלב שלם ועמד ברדיפות ובסבל שערמו לו בשל כך.

ומה שקרה באילן היוחסין של משה כתוצאה מפגם זה הינו חמור עד מאוד, והנביא מאריך לתאר כיצד נכדו יהונתן נשכר לעבוד בפסלו של מיכה ולא די שעבד בעצמו אלא אף החטיא את ישראל (שופטים יז). אישיותו של יהונתן זה היתה שלילית כל כך עד שכאשר שאלו ב"ירושלמי" כיצד זה האריך ימים כל כך למרות שהיה כומר לעבודה זרה, הרי שה"זכות" היחידה שמצאו לו היתה שגם את העבודה זרה שלו הוא לא עבד בריצנות. ומתואר שם שכאשר היה מיישהו מביא קורבן לשורפו לפסל, היה יהונתן אומר לו: וכי מה יועיל לך הקורבן? הרי הפסל אינו רואה ואינו שומע וחבל לשרוף בשר לפניו! היה יהונתן משכנע אותו: עדיף שתתרום משהו כמו קערת סולת ועשר ביצים ששווים קטן יותר ואני כבר אפייס את הפסל עבורך. האיש היה מזדרז ומביא את הסולת והביצים ליהונתן, וברגע שהיה שב לביתו היה יהונתן אוכל הכל בעצמו. לכן אומרים חז"ל האריך ימים למרות שהיה כומר לעבודה זרה כיוון "שהיה עינו צרה בעבודה זרה שלו". ואגב, מובא שם שפעם שאל אותו מיישהו אם העבודה זרה אינה מטיבה ואינה מרעה כדבריו כיצד אתה עובד לעבודה זרה שאינך מאמין בה, ויהונתן ענה לו "בגין חיי!" אתה צודק, אבל אני צריך פרנסה. תאוות הבצע היתה כל חייו והיא הביאה אותו לעבוד עבודה זרה. (בבא בתרא וירושלמי שם) בתחילה כשהיה חסר בית ולחם, הסכים לעבוד אצל מיכה, אבל ברגע שבאו בני שבט דן ואמרו לו: "הטוב היותר כוהן לבית איש אחד או היותר כוהן לשבט" (שופטים יח יט) הוא מסכים בו במקום ללכת איתם ולהיות להם לכוהן ולא סתם כך אלא בשמחה "יטיב לב הכוהן" (שם כ). האמת היא שהיה לוי ולא כוהן (שם יז ז), אבל אצל העבודה זרה הדבר אינו נורא כל כך! שם יש כנראה כלל האומר אם אין כוהן "יעמוד לוי במקום כוהן" (עפ"י שו"ע או"ח קלה ו). בכל אופן אין לו מסירות אפילו למיכה שפירנס אותו וטיפל בו "כאחד מבניו" (שופטים שם יא), והוא בוגד בו גונב את הפסל והולך עם בני דן, כי אם הפרנסה טובה יותר אצלם כדאי לעבור אליהם. אמנם כעת החטא גדול פי כמה כי עתה מחטיא הוא שבט שלם בישראל, אבל עבור כסף הוא עושה הכל. ומדוע? כי הוא נצר של יתרו.

מה נעשה אבל חז"ל אמרו זאת, אנו לא היינו אומרים זאת מעצמנו חלילה. ואף שיתרו עצמו ויתר על כבוד עולם והלך למדבר השומום כדי להצטרף לישראל כפי שפירש רש"י על הפסוק "ויבוא יתרו אל המדבר" (שמות יח ה, עפ"י מכילתא). אבל בנכד דבק משהו מהתקופה שבה עבד יתרו עבודה זרה, מהתקופה בה העדיף יתרו את הזמני והחולף על פני האמת והנצח [אגב, נעשה בשרו חידודין, ללמדנו שעוד נשאר משהו. בש.].

צלקת נפשית שעוברת בירושה, ואגב בכך לא תמו מעללי של יהונתן זה. מובא ב"ירושלמי" שם, וחלקו גם ב"בבלי" (בבא בתרא קי ע"א) "כיוון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר הלך ומינהו על האוצרות". אם הוא מבין בכסף שיהיה שר האוצר. ובתקופת דוד, התנ"ך אף עושה ליהונתן "שינוי השם", והוא נקרא אז "ושבאל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות" (דברי הימים א כו כד) ומדוע? אמרו חז"ל "ששב לאל בכל לבו" (שם) היינו שבימי דוד עשה תשובה בכל לבו והפסיק לעבוד עבודה זרה. אלא שהרשב"ם ב"בבא בתרא" (שם) ד"ה "ששב", מביא את השאלה שנשאלה כבר ב"ירושלמי": כיצד זה יתכן שעשה תשובה בעוד הפסוק מעיד שיהונתן ובניו היו כוהנים לפסל "עד יום גלות הארץ" (שופטים יח, ל)? כלומר עד לתקופה שבה הגלה סנחריב את ישראל. ועונה ה"ירושלמי", שכאשר עלה שלמה לשלטון הקים ממשלה חדשה ובה שר אוצר חדש. מה עשה יהונתן שנשאר מחוסר עבודה? כמובן חזר לעבוד עבודה זרה. איך זה מסתדר עם "שב לא ל בכל לבו"? פשוט מאוד. עבור כסף עושים הכל! אם יש כסף אצל דוד ואפשר להיות שר בממשלה הוא מוכן לעשות תשובה מעולה "בכל לבו"! מוכן אפילו לקום ל"ותיקין" בכל בוקר אבל ברגע שאין כסף עבורו בבית דוד "אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר" (קידושין ג ע"ב) וחוזרים לשבט הדני ולפסל.

ואם לא די בכל זה הרי שלפי מספר דעות (ירושלמי שם, שהשי"ר בובר סמכוני באשיות) יהונתן הוא הנביא הזקן מבית א ל המוזכר בספר מלכים (מלכים א' יג, יא), שכאשר הגיע עידו הנביא (סנהדרין פט, ע"ב) לבית אל, ועשה את המופת בו נהרס מזבח העבודה זרה של ירבעם, וידו של ירבעם יבשה וכו', הלך אותו נביא זקן וכיזב לעידו כאילו נאמר לו נבבואה שעידו יבוא ויסעד בביתו. וכידוע בסופו של עניין נענש עידו הנביא

על כך והוכה על ידי האריה (מלכים א' שם, כד). וכבר התקשו הפרשנים ושאלו: מה דחף את הנביא הזקן להכשיל את עידו הנביא ולהביאו אל ביתו? ואמרו בזה מספר הסברים, אך על פי דרכנו נוכל אולי להוסיף ולומר כך: הירושה הרוחנית השלילית שקיבל מסבו מפטם עגלי העבודה זרה בעבר, מפעפעת בתוכו כארס, הוא אינו יכול לראות בהצלחתו של הניסיון האחרון להצלת בית ישראל מתעייה אחר העבודה זרה של ירבעם, וכך במקום שהעם יתרשם מהניסים שנעשו על ידי הנביא שהוכיח את ירבעם מלכם, ויבינו שירבעם חוטא, קוראים למחרת בכל העיתונים ש"הנביא שהוכיח את ירבעם מת", וממילא פגה בן רגע כל השפעת הניסים והעם המשיך ללכת בחטאות ירבעם. הפגם הקטן שנותר אצל יתרו צלקת שקשה למוחקה עובר לדורי דורות עד ליום בו הגלה סנחריב את ישראל, וכל הזכויות בדמות גרות הצדק של יתרו, משה איש האלוקים, ציפור, גרשום, כל אלה אינם מצליחים לעצור בעד הפגם מלהמשיך ולעבור. הנה לנו עד כמה חשוב ומכריע הוא להידבק בטובים.

מה אומרים הדברים בקשר לעניין בו פתחנו? כשאדם עומד לחפש לו אישה צריך כמובן שקודם כל יחפש בתוך עצמו, שיבדוק ויברר לעצמו מהן שאיפותיו הוא, ומה הוא יכול להוריש לבניו. מה יש באמתחתו שלו! איזו יראת שמים, אלו מידות טובות יש בנפשו, אותן יוכל להנחיל לבניו בתורשה, כי גם אם אין זה תמיד בשליטתו של אדם שאישתו תהיה בת תלמיד חכם כהדרת חז"ל (פסחים מט), אבל שאישתו תהיה אשת תלמיד חכם הרי זה בשליטתו המלאה. אבל ההדרכה המיוחדת לפרשה זו היא שצריך לבדוק יפה יפה גם באישה, מה יש לה להוריש לבניה, לברר איזה מטען הביאה מבית הוריה ומה הוסיפה היא על מה שקיבלה. כמובן שאין זאת אומרת חלילה שבעלת תשובה פסולה מראש. אומרים בשם ה"חזון איש" זצ"ל שאפילו מי שעבר על איסורי עריות חמורים מאלה שנאמר עליהם בתורה "ערירים ימותו" (ויקרא כ, כ), ח"ו, יש בכוח התורה לתקן זאת, אבל יש לבדוק אם הבת אכן תיקנה כפי שצריך. על כל פנים, בחירת אישה היא עניין המצריך הכנה ובדיקה עמוקה, ולא כאותם הלוקחים אישה מכל הבא ליד. על דור המבול נאמר הרי "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו" בראשית ו, ב), ובן תורה צריך אם כן להתרחק מדרך זו שהיא אולי מקובלת בחוגים מסויימים. "אשרי בניו אחריו" (משלי כ ז) אם למדנו עוצמתה של התורשה הרוחנית מן השלילה שראינו ביהונתן, נלמד גם מן החיוב שבכל זאת היה בו עד כמה גדולה יכולתן של מידות טובות לעבור מאב לבן לדורי דורות. אותו נביא זקן מבית אל אותו יהונתן כוהן הבעל, זוכה למדריגה רוחנית עצומה. באמצע אותה ארוחה בה סעד עם עידו הנביא, מנבא אותו כומר לעבודה זרה נבואת אמת מאת ה', ומודיע לאורחו שהוא עתיד להיענש על שסעד אצלו. ולכאורה הכיצד? עבודה זרה ונבואה יחדיו? עונים חז"ל: "גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל" (סנהדרין קג, ע"ב). כוחה הרוחני של לגימה, של ארוחה שנותנים לאורח הוא גדול כל כך עד שאפילו אדם במדריגה שפלה של עובד עבודה זרה יכול לדלג בעזרתה על כל המעלות והמדריגות הרוחניות הנדרשות מנביא ולהגיע לנבואה, ובל נשכח, הארוחה שנתן הנביא הזקן לעידו הנביא היתה בעצם סם מוות עבורו, שהרי נהרג על שאכל בבית אל אבל בכל זאת היתה כאן גם נקודה אמיתית של גמילות חסדים! של רצון לתת. וכעת נשאל ומניין ליהונתן שכל כך דיברנו בגנותו כוח רוחני זה של נתינה לזולת? ירושה מיתרו! אותו יתרו שאמר לבנותיו "קראן לו ויאכל לחם" (שמות ב, כ), מוריש ליהונתן גם מידה זו של חסד עם הזולת. נוסף ונשאל: ומניין ליתרו המדייני מידה נאה זו? מאברהם איש החסד שמדיין הוא מבניו. אין כוח נפשי או מידה כלשהי באדם שאינה מועברת לצאצאיו אחריו, וכל עוד לא שינה האדם את אשר ירש מאבותיו הריהו תעתיק מדוייק של אבותיו. וכשם שהנטיית השליליות עברו לצאצאיו של יתרו בתורשה, כך גם עובר כוח הנתינה לדורי דורות, ובאמת כך צריך להיות בחשבון פשוט, כי אם הרע שאין לו מציאות אמיתית שכן הוא העדר בלבד, חוסר שפע: אם כוחות מדומים שכאלה עוברים ומפעפעים מנפש לנפש כל שכן שהחסד שהוא הוא כל המציאות שהרי "עולם חסד יבנה" (תהלים פט, ג), קל וחומר שמידה יסודית כזו תונחל לכל צאצאי האדם אחריו.

המסר עבורנו הוא אם כן, להידבק עד כמה שניתן בטובים, ואם אפשר בטובים יותר, כי רק כך יהיה ביתו של אדם מקור להורשת מידות נעלות

לדורות הבאים ולהקמת דור ישרים מבורך, ואם מידת פורענות יכולה להתקיים עד יום גלות הארץ ודאי הוא שחסד ומעשים טובים יתקיימו ויעברו לבנינו עד יום גאולת הארץ במהרה בימינו אמן!

ויצום אל בני ישראל (ו, יג). מובא בויואל משה בתלמוד ירושלמי (ראש השנה פרק ג הלכה ה) מובא אמר רב שמואל בר יצחק, כי אותה שעה ציווה הקב"ה את בני ישראל על פרשת עבדים. שנינו, אמר רב, פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום. מאי טעמא, דכתיב כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים (בבא מציעא י). והקשו שם בתוספות אם כן יהיה אסור להיות פועל לבעל הבית. ותירצו תוספות היות ויכול לחזור בו כל זמן שירצה לו אין זה עבד. בנחלת יעקב על התורה (מבעל הנתיבות המשפט) הקשה דהרי ידוע כי הנהגתו של השי"ת היא על פי מצוות התורה, ואם כן כיצד מכר את ישראל לעבדים, והרי דרשו חז"ל "ולא עבדים לעבדים". ותירץ על פי יסוד התוספות, שכיון שבכל עת ועת זהו זמן הגאולה, 'היום אם בקולו תשמעו' (סנהדרין צח). אם כן אין זהו עבדות כלל. ע"כ. ובזה מובן הקושיא דלמה נצטוו עכשיו ביציאת מצרים פרשת עבדים. ומובן דכשיצאו בני ישראל ממצרים הם נכנסו תחת אדונינו מלך מלכי המלכים ויצאו מכלל עבדים לעבדים ומפני זה נצטוו עכשיו פרשה זו.

ואני ערל שפתיים (ו, יג). סירובו של משה מתחיל עוד בפרשה הקודמת, שהקב"ה מתגלה למשה רבנו, ומצוה עליו להיות השליח שיגאל את עם ישראל, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, והוצא את עמי בני ישראל ממצרים. ומפורש בפסוקים שמשה רבינו טוען כל מיני טענות שבגללם הוא לא יכול ללכת, והקב"ה משיב לו על כל טענה. בסוף כתוב שמשה רבינו טוען: בי ה', בבקשה ה', לא איש דברים אנוכי, גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך, כי כבד פה וכבד לשון אנוכי. כותב רש"י, למדנו שכל שבעה ימים, היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו. מתמול שלשום מאז דברך, הרי שלושה. ושלושה גמין רבויין הם, הרי ששה. והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד, שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו, וקבל עליו. עכ"ל. והקב"ה משיב לו גם על טענה זו של "לא איש דברים אנוכי", ואומר לו, מי שם פה לאדם, או מי ישום אילם או חרש או פיקח או עור, הלא אנכי ה'. והקב"ה מסיים את דבריו, ועתה לך. והוא מבטיח לו, ואנוכי אהיה עם פירך, והורתיך אשר תדבר. וכשמשה רבינו רואה שכבר אין לו מה לטעון, הוא אומר להקב"ה, בי ה', בבקשה ה' שלח נא ביד תשלח. תשלח את כל גאולת ישראל ביד מי שתשלח, אני לא רוצה להיות השליח. וכתוב ויחר אף ה' במשה, ובחרון אף זה, למעשה הקב"ה מכריח את משה ללכת להיות השליח שיוציא את ישראל ממצרים. ומפורש במדרש (שמו"ר פרשה ג' סימן ג) שהקב"ה אמר למשה רבינו, תדע לך שאם אתה לא תגאל אותם, אין אחר גואלם. כלומר, לפי תיקון העולם, תפקיד זה להיות גואלם של ישראל, הוא התפקיד שלך בלבד, ושום אדם לא יכול לעשות את זה. ואם אתה לא תעשה את זה, עם ישראל ישארו בגלות. לכן אין לך ברירה, רק ללכת בשליחותי ולגאול את ישראל. ויש לשאול, אם הקב"ה יכל להכריח את משה רבינו ביום השביעי ללכת לגאול את ישראל, כמו שכתוב ויחר אף ה' במשה, והוא גם גילה לו שאם אין אתה גואלם, אין אחר גואלם. למה הוא לא עשה את זה כבר ביום הראשון שהוא דיבר איתו? למה הוא מנהל אתו שיחה ז' ימים ומשדל אותו, עד שלבסוף הוא מגלה לו שאין לו ברירה? למה הוא לא אומר לו את הכל ביום הראשון? חז"ל במכילתא פרשת שמות, נזקקו לשאלה זו, ותירצו חז"ל: שלא יהיו אומרים, מפני שהוא אלוה ובעל בעולמו, עשה דברים שלא כדין. לפיכך ביקש הקב"ה את משה ששת ימים עכ"ל.

ביאור דברי חז"ל, שאם הקב"ה היה מכריח את משה רבינו כבר ביום הראשון ללכת בשליחותו, היו אנשים אומרים, בגלל שהקב"ה יותר חזק ממשה רבינו, לכן הוא השתמש בעובדה הזו, והוא הכריח את משה רבינו ללכת בשליחותו, למרות שמשה רבינו לא רצה. לכן גילגל הקב"ה עם משה רבינו שישה ימים לשמוע את כל הקשיים שלו, ולנסות להביא אותו למצב שהוא יסכים לקבל על עצמו את השליחות הזו מרצון. ורק כשטען משה רבנו שלח נא ביד תשלח, בבקשה תשלח ביד אדם אחר, אני לא רוצה. אז אמר לו הקב"ה אין לך ברירה, אם אין אתה גואלם, אין אחר גואלם. והראה

לו כעס, כדי שיהיה מוכרח ללכת. למדנו מזה, שאין לאדם לנצל את העובדה שיש לו כוח או מעמד יותר מהשני ולהכריח את השני לעשות את רצונו. תמיד עדיף לדבר עם השני בדרכי נועם, ולנסות לגרום שהשני יעשה את רצונו מתוך רצון ולא מתוך כפייה, גם אם ביכולתך להכריח אותו, וגם אם אתה מבין שאין לשני ברירה. כך מפורש כאן בדברי חז"ל.

הדברים הללו הם יסוד גדול בכל הנהגת האדם עם השני, לא להיות גיבור על חלשים. מעשים שבכל יום, שאדם מנצל את כוחו כדי להכריח את מי שתחתיו. זה יכול להיות הורים לילדיהם, איש לאישתו ואישה לבעלה. מעביד לעובדים שתחתיו. ואדם חושב הנה הצלחתי להביא את השני למה שרציתי. צריך לדעת שזה טעות. אולי הצלחת מצד החיצוני שהשני יעשה את מה שרצית, אבל למעשה הדבר הזה יצר התמרמרות אצל השני, משום שהוא לא עשה את זה מרצון, ובזה יצרת לו שנאה כלפיך, או כלפי אותה פעולה שהכרחת אותו לעשות. ביום מן הימים כשהוא יוכל, הוא יפרוק את העול שלך מעליו וילך לעשות מה שהוא רוצה. לעומת כן אם תשקיע זמן וסבלנות להביא את השני לעשות מרצון את מה שאתה דורש ממנו, ואחר כך תודה לו ותשבח אותו על פעולותיו, זה יגרום הערכה לפעולה שהוא עשה ולהערכה שלו אליך. ועל זה נאמר: "שלח לחמך על פני המים כי ררוב הימים תמצאנו". (קהלת יא, א'). אדם יודע להעריך, את מי שהיה יכול להכריח אותו לעשות דברים, והוא לא הכריח אותו, אלא להיפך, התנהג אתו בכבוד, והתיחס אליו ולקשיים שלו. יום יבוא והוא יעריך אותו ויגמול לו חסד על זה.

מי שמכריח את ילדיו ברוחניות, כמו לברך בקול או להתפלל או לעשות חסד או לוותר, הוא איבד את ילדיו. הם אולי יעשו את הפעולות, אבל הם מלאים התמרמרות למה הכריחו אותם. כשהם יגדלו, הם ישנאו את אותה פעולה, ויעשו את ההיפך. עד שיש ילדים שהוריהם גרמו להם לשנוא את התורה, הם שונאים את התפילה, את לימוד התורה את היתור, וכל דבר שהכריחו אותם לעשות בעל כרחם. מוכרחים הרבה סבלנות ופרסים ומחמאות, כדי לגרום לילדים שיעשו את הדברים שאנחנו רוצים שהם יעשו, מתוך רצון ולא מתוך הכרח. לא בגלל שהוא ילד קטן ואתה אדם גדול, יש לך זכות להכריח את ילדך למה שאתה רוצה. זה לא גדולה להשתמש בכוח שיש לך נגד החלש, וגם לא השגת הרבה, כי גרמת לילד שישנא את הדבר. בדרך כלל, אם לא הצלחת להביא את הילד שיעשה את הדברים הרוחניים מרצון, עליך לעזוב אותו, ולהמתין להזדמנות שהוא יגדל עוד קצת, כדי לנסות שוב. ובינתיים תוכל לספר לו סיפורים ממעלת הדבר, ולהראות לו דוגמא אישית, בזה שאתה בעצמך מתנהג כראוי, ולהתפלל עליו. השימוש בכוח ההכרח, לא בונה אלא הורס. והדברים מפורשים בפירוש המשניות להרמב"ם במסכת סנהדרין, בהקדמה לפרק חלק. וז"ל: שים בדעתך, כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לענין מה שישגיג מן השלימות. אלא, שהוא, למיעוט שניו וחולשת שכלו, אינו מבין מעלת אותו הטוב, ולא מה שיגיעהו בשבילו מן השלימות. ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד, שהוא יותר שלם ממנו, שיזרז אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו. ויאמר לו, קרא, ואתן לך אגוזים או תאנים, ואתן לך מעט דבש. ובזה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם הקריאה, לפי שאינו יודע מעלתה, אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל. ואכילת אותו המגדים אצלו, יקר בעיניו מן הקריאה, וטוב הרבה בלא ספק. ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה, והוא עמל בו, כדי שיגיע לו באותו עמל, התכלית האהוב אצלו, והוא אגוז אחד או חתיכה דבש. וכשיגדיל ויחזיק שכלו, ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים, וחזר לאהוב זולתו, יזרז אותו ויעוררו תאוותו, באותו הדבר החמוד לו. ויאמר לו מלמדו, קרא, ואתן לך מנעלין יפים, או בגדים חמודים. ובזה ישתדל לקרוא, לא לעצם הלימוד, אלא לאותו המלבוש. והבגד ההוא נכבד בעיניו, מן התורה. והוא אצלו, תכלית קריאתו. וכאשר יהיה שלם בשכלו יותר, ויתבזה בעיניו זה הדבר גם כן, ישים נפשו למה שהוא גדול מזה. ואז יאמר לו רבו, למוד פרשה זו או פרק זה, ואתן לך דינר אחד או ב' דינרים. ובכך הוא קורא ומשתדל, ליקח אותו הממון. ואותו הממון נכבד אצלו מן הלימוד, לפי שתכלית הלימוד אצלו הוא, שיקח הזהב שהבטיחוהו בו. וכשיהיה דעתו גדול, ונקלה בעיניו זה השיעור, וידע שזה דבר נקל, יתאוה למה שהוא נכבד מזה. ויאמר לו רבו, למוד, כדי שתהיה ראש ודיין, ויכבודך בני אדם, ויקומו

מפניך, כגון פלוני ופלוני, והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו ותהיה התכלית אצלו, הכבוד שיכבדו אותו בני אדם, וינשאו אותו וישבחו אותו. וכל זה מגונה. עכ"ל הרמב"ם. ומסיים הרמב"ם שתכלית הלימוד צריך להיות לשמה, ולא להישאר במצב של לימוד תורה שלא לשמה. הנה נתבאר מדברי הרמב"ם, את צורת החינוך, שהוא בדרכי נועם ולא בכוח. ולמרות שבסופו של דבר, לפעמים אם הילד לא מוכן לשמוע, צריך להפעיל נגדו לחץ, וכמו שגם הקב"ה הכריח את משה ביום השביעי ללכת לגאול את ישראל. בכל זאת הדרך בהתחלה, תמיד לנסות בדרכי נועם, ואת דרך הלחץ ניתן לשמור לזמנים שאין ברירה אלא להשתמש בהם.

כמו כן אדם שזיכהו ה' יתברך להיות מנהל מוסד או מפעל, והוא מנצל את מצוקת העובדים תחתיו, עד שנותן להם שכר הכי מועט שיכול, ומצד שני דורש מהם כמה שיותר, ומכביד עולו עליהם, ואינו מתחשב בהם, שגם הם בני אדם, ויכולים לפעמים לחסר מחמת אונם, או להיות עייפים או עצובים. מי שמכביד את עולו על העובדים תחתיו, ואינו נוהג עמהם לפנים משורת הדין, גורם שהעובדים הללו שונאים אותו בתוך ליבם, למה הוא לא מבין אותם ואינו נוהג עמהם לפנים משורת הדין. אם יום אחד הם יצליחו לעבור למקום אחר, הם יעשו זאת בשמחה, וללא כל התחשבות בבעל הבית. ואת כל ניסיון העבודה שהם קנו במשך השנים, הם ישתמשו עם זה לאדם אחר, או לעצמם. והמנהל הבלתי מתחשב, תמיד ימצא את עצמו עם עובדים חדשים ובלתי מנוסים, שהוא צריך בכל פעם ללמד אותם מחדש את העבודה. ואותו מנהל מסוגל גם לא להבין למה שונאים אותו, הרי נתתי להם משכורת כפי המגיע להם על פי החוק, ודרשתי מהם גם כן מה שמגיע לי על פי החוק, למה אנשים אלו כפויי טובה ורעים? והאמת היא שהוא כמו עבדים ולא כמו בני אדם רגילים. הוא חייב להבין שמשכורת זה לא הכל, וקיום החוק זה לא הכל, הוא צריך גם להיות אנושי ומתחשב. אם הוא היה משבח אותם על עבודתם, מברך אותם, מבקש מהם בדרך של כבוד, אם לא קשה לך אולי תוכל לעשות כך וכך. אם הוא היה קשוב לצרכיהם האישיים, מעלים עין מהחסרונות הקטנים שלהם, ולא מעיר להם על כל איחור קטן ומוריד להם מהמשכורת הזעומה שלהם. אם הוא היה מוסיף להם מידי פעם עוד כסף במשכורת מתוך דברי שבח על כל עמלם, וכותב להם על המעטפה מילים כמו: "מצורף בזה תוספת מתוך הערכה עמוקה על כל מאמציק", הוא היה גורם שהם יאהבו אותו ויעריכו אותו, והם ירצו להישאר שם אפילו אם יהיה להם הזדמנות לעזוב. היחס ביניהם יהיה כמו של חברים, ולא כמו אדון ועבד. לפעמים יש עובד, שעובד עם כל הכוח ומספיק הרבה יותר מאחרים, והוא מבקש בצדק תוספת כסף. מצוי מאוד שהמעביד הבלתי מתחשב מסרב להוסיף לו, מתוך נימוק שאצלינו משלמים כך וכך לשעה. מעביד כזה הורס את כל ההתלהבות של העובד, ומעודד אותו לא לעבוד בכל הכוח, אלא להתרשל במלאכתו. ויתכן שיש בזה גם גזל מצד ההלכה, או מצד דיני שמים. וכמו שידוע שהאר"י ז"ל אמר לרבי אברהם גלאנטי זצ"ל שרואה על מצחו רושם של גזל, ונבהל רבי אברהם זצ"ל בידועו שהוא נזהר מאוד מגזל. והיות שהיה לו בית מלאכה לאריגה, הוא אסף את כל העובדים והניח על השולחן הרבה כסף ואמר, מי שחושב שמגיע לו כסף, שיקח. ואף אחד לא לקח, כי הוא שילם היטב לכל אחד. חוץ מאישה אחת שנגשה ולקחה עוד כסף מתוך טענה שהיא משקיעה יותר בעבודה, והיא עושה עבודה שמצריכה מומחיות רבה, ולכן מגיע לה עוד כסף. ולמחרת כשהגיע רבי אברהם לאר"י ז"ל, אמר לו האר"י ז"ל שנמחק ממצחו הרושם של הגזל. מוכרחים לדעת שלכל כלל יש יוצא מן הכלל, ולא יתכן להקשיח את הלב ולומר, אצלינו משלמים כך וכך, זה אכזריות. יש אנשים שעושים פי שלוש מאחרים, ובצדק מגיע להם יותר. לא חייבים שכולם ידעו מתוספת השכר, כדי שלא יקנאו, אבל בהחלט צריך לדעת שאם אדם עובד בנאמנות ובחריצות ומבקש תוספת, צריך לשקול את דבריו בחיוב. מי שיש לו רק דרישות מהעובדים תחתיו, ואינו מוסיף להם כסף או יחס אישי בגלל שהחוק לא מחייב, שידע שהוא גם יהיה שנואי על העובדים, שהרי החוק לא מחייב לאהוב את המעביד.

ויתכן שהוא גם מעורר קטרוג על עצמו בשמים, למה הוא מכביד את עולו על אנשים כמותו, רק בגלל שהקב"ה רומם אותו מעליהם. ויתכן שיחליטו בשמים לתת לו לטעום מה מרגיש אדם שעובד אצל אדם אחר. וכל ערום

יעשה בדעת, ויתיעץ עם דעת תורה כדי שלא להכשל ח"ו בזה. כך גם ביחסים שבין בעל לאישה ואישה לבעלה, אסור לדרוש מהשני בדרך כלל שום דבר. רק לבקש, ולמחול אם לא עשו את רצונו. האוירה בבית צריכה להיות ידידותית ולא אוירת מלחמה. וכך אומרים חז"ל בתנא דבי אליהו זוטא ריש פ"ד, הוי עלוב ועניו לכל אדם ולאנשי ביתך יותר מכל אדם. כמוכן שלכל כלל יש יוצא מן הכלל, ולפעמים מוכרחים גם לדרוש בתוקף מהשני, כדי להעמידו על מקומו ותפקידו. אבל הקו הכללי חייב להיות ידידותי, עם יחס חם ואוהב. וגם אם מוכרחים להשתמש בכוח שיש לו, כדי לדרוש מהשני, כאשר השני מגזים בהנהגתו, בכל זאת בתחומים אחרים צריך להשתדל לשבח, כדי שהשני יבין שאיך שונא אותו. ולהראות שאיכפת לך ממצבו האישי. ואת כל זה למדנו מהנהגת ה' יתברך עם משה, שלמרות שהוא היה יכול לדרוש ממשה לקבל עליו את העול של הוצאת בני ישראל ממצרים, הוא לא עשה כך, וניהל איתו שיחות ארוכות במשך שישה ימים, והשיב לו על כל טענותיו שטען שאינו יכול לקבל את התפקיד. ורק ביום השביעי כשטען שאינו רוצה את התפקיד בכל אופן, השתמש הקב"ה בכוח שהיה לו, ואמר לו אתה מוכרח לקבל את התפקיד, אם לא תגאל את ישראל, הם ישארו במצרים.

הדברים האלו נמצאים גם בדברי חז"ל, שהדריכו אותנו בדבריהם להתנהג באופן זהה. וכך מספרים לנו חז"ל באבות דרבי נתן פרק י"ז סימן ה': מעשה בריבה אחת שנשבת היא ועשר שפחותיה, ונטלה כותי אחד, והיתה מתגדלת ובאה בתוך ביתו. יום אחד, נתן לה כדה ואמר לה צאי והביאי לי מים, עמדה אחת משפחותיה ונטלתו ממנה. אמר לה (הכותי לשפחה) מהו. אמרה לו (השפחה) חיי ראשך אדוני, אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו. כיון ששמע את דבריה, שיגרה בת חורין, היא ועשר שפחותיה עכ"ל. מה גרם לאותו כותי להתפעל כל כך, עד מצב שהוא הרגיש צורך לשחרר את אותה ריבה ואת עשר שפחותיה? הוא התפעל מהיחס של הריבה לשפחותיה. הוא הבין במעשה של השפחה, איזה מידות נעלות יש לריבה. בדרך כלל כל אדון מרגיש שהוא יכול לנצל את מצוקת זה שתחתיו, ולדרוש ממנו בכוח כל דבר שעולה על רוחו בלי חשבון, כי מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל. וכך גם היה אותו כותי נוהג במי שתחתיו. אך אותו כותי הבין שהנערה הזו לא רק שלא הכבידה את עולה על שפחותיה, אלא נהגה עמהם בכבוד ובעדינות מתוך התחשבות לכל צרכיהם. אם אותה ריבה היתה מכבידה את עולה על שפחותיה, היה נוצר כעס ומרמור בלבבות שפחותיה, וכאשר היה מזדמן לשפחות מעמד כזה, שהגברת עצמה מושפלת בעבודות בזויות, הם היו עומדות וצופות בה לאיד. עכשיו תרגישי מה שעשית לנו.

המעשה הזה שהשפחה קפצה מעצמה ונטלה את הכד מן הנערה משום שלא היתה מסוגלת לראות בהשפלת גבירתה, מוכיח עד כמה השפחות העריכו את אותה נערה, ומה גרם היחס החם והאוהב והמכבד וההערכה שהיה לאותה נערה כלפי שפחותיה. ואת זה הכותי ראה, ומזה הוא התפעל עד כלות החושים, עד שעמד ושחרר את כולם. הוא הרגיש, שהוא לא מסוגל להחזיק בביתו לא רק את אותה נערה, אלא גם את שפחותיה. דוגמא נוספת מצאנו במכילתא פרשת בא (סוף פרשה ט"ו) מעשה בבלוריא [הגיוורת] שטבלו מקצת שפחותיה לפניו, ומקצת לאחריה. ובא מעשה לפני חכמים ואמרו, את שטבלו לפניו בנות חורין, לאחריה משועבדות. (עד כאן כתוב גם ביבמות מו ע"א, אבל במכילתא מוסיף עוד) ואף על פי כן שימשהו (השפחות שטבלו לפניו והשתחררו) עד יום מותה. עכ"ל המכילתא.

למה השפחות המשוחררות המשיכו מעצמם להתנדב ולשרת אותה עד יום מותה? מי שמע ומי ראה כאלה? התשובה לזה, שזה ודאי, שאם יחסה של בלוריא הגיוורת היה משפיל כלפי שפחותיה, באמת ברגע שהיה נודע להן שהן משוחררות, הן היו מסתלקות, והיא לא היתה רואה אותן לעולם. העובדה הזו, שהן מעצמם באו בהתנדבות לשרת אותה, למרות שהיו לה עוד שפחות שלא נשתחררו, ולמרות שהן לא היו חייבות לשרת אותה, העובדה הזו מראה, עד כמה הן היו קשורות אליה נפשית. ולמה הן היו קשורות אליה? כי גם בעודן שפחות היא התיחסה אליהן בצורה חיובית, ונתנה להן יחס חם ואוהב. הן כל כך היו קשורות אליה, שגם כשהן השתחררו, הן לא היו מסוגלות להיפרד ממנה, והמשיכו לשרת אותה מעצמן. זהו מה שחז"ל באו ללמד אותנו.

לעומת כן מצאנו מי שהכביד את עולו על עבדיו, וסוף דבר הנהגה זו היתה בעוכריו והביאה למוותו. הגמרא (גיטין נו, ע"א) מספרת: מרתא בת ביתוס היתה העשירה של ירושלים. בזמן המצור, לאחר שהבריונים שרפו את כל אוצרות המזון, היא אמרה לשליח שלה, לך תביא לי סולת. עד שהלך, נמכר הסולת. חזר השליח ואמר לה, סולת אין, לחם לבן יש, אמרה לו לך תביא לי. עד שהלך נמכר הלחם הלבן. חזר ואמר לה, לחם לבן אין, לחם שחור פת קיבר יש. אמרה לו לך תביא לי. עד שהלך נמכר הלחם השחור. חזר ואמר לה, לחם שחור אין, קמח של שעורים יש. אמרה לו לך תביא לי, עד שהלך נמכר גם זה. אומרת הגמרא, שהיא שלפה את הנעלים שלה ואמרה, אצא ואראה אם אמצא משהו לאכול. כשיצאה החוצה, נכנס לה פרש של גללי בהמה ברגליה, ומתה מחמת האיטנסיות שלה. ויש אומרים, שהיא מתה, משום שאכלה את הגרוגרות של רבי צדוק שמצץ את המיץ שלהם, ומן הריח שהיה בהם היא מתה בגלל הפינוק שלה.

ויש כאן לשאלו ב' שאלות.

א) הגמרא מתארת כאן את השליח כאדם חסר דעה. הוא רואה שיש רעב, והמצב הוא מצב חירום שאין אוכל, וכולם בהולים לקנות אוכל, והוא לא תופס יוזמה מעצמו לקנות מה שיש, אלא חוזר בידיים ריקות למרתא בת ביתוס, ושואל בכל פעם אם לקנות את מה שעדיין יש.

למה הוא לא קונה מיד את מה שיש, ואם לא יהיה טוב, יוכל להחזיר, או שיפסידו את הכסף, שהרי מדובר כאן באישה העשירה ביותר בירושלים שלא חסר לה כסף. והרי סוף דבר שבירתו מתה מחמת זה. האם הוא לא מבין את מה שכל אחד מבין, שמצב חירום צריך להביא את מה שמוצאים?

ב) עוד קשה למה מרתא בת ביתוס לא אמרה בעצמה לשליח, תקנה מה שתמצא. והרי היא עצמה, כשהיא שמעה שהאוכל נגמר, היא יצאה בעצמה לחפש משהו לאכול, למה היא לא אמרה את זה לשליח, תקנה מה שאתה מוצא. והרי בגלל שהיא יצאה בעצמה ולא שלחה את השליח שלה, היא מתה, כי נכנס לה פרש של גללי בהמה ברגליה. למה היא החליטה לצאת בעצמה, ולא שלחה את השליח לקנות מה שמוצא כדי לאכול. יתכן לפרש, שמרתא בת ביתוס היתה מסוג האנשים שהם גיבורים על חלשים. במקום לתת לשליחים שלה אפשרות להחליט בעצמם על דברים, היא שללה מהם כל סוג החלטה, והרגילה אותם להתייעץ איתה על כל פרט קטן, כדי שהיא ורק היא תחליט בכל דבר, והשליח לא יעז לעשות שום דבר הכי קטן בלי רשותה. לכן השליח, הגם שראה שהאוכל הולך ונגמר, פחד לתפוס יוזמה לקנות מעצמו איזה דבר, מתוך חשש שיפטרו אותו מתפקידו. ובפרט עתה שהוא מצב חירום, הוא ישאר בלי פרנסה ולא יהיה לו מה לאכול. לכן הוא המשיך להתנהג באותה צורה שהרגילו אותו, ולא העיז לקנות כלום בלי אישור מפורש מהגברת. ועד כדי כך הגיעה הנהגתה של מרתא בת ביתוס לעיקרון שאין לשנות אותו, שגם כשראתה שאין לה אוכל, היא לא אמרה לשליח לך תקנה ותביא מה שאתה מוצא לאכול, כי אם היא היתה אומרת לשליח כך, היא היתה עוברת על העיקרון המקודש שלה, שלא לאפשר בשום אופן לשליח להחליט משהו מעצמו, לכן היא העדיפה לצאת בעצמה לחפש אוכל, כדי שהיא תחליט על הקניה. וסוף דבר, שזה עצמו היה בעוכריה, והיא מתה על ידי יציאה זו לרחוב, והיא עוד מתה באופן מבוזא ברחוב העיר. שלמה המלך אומר בקהלת (יא, א): "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו". מי שמתחסר באופן מכוון ואוהב למי שתחתיו, סוף דבר הוא ימצא את זה במשך השנים. כמו אותה ריבה, שאע"פ שנלקחה בשבי עם שפחותיה, בכל זאת היחס החם שלה עם שפחותיה, הוציא אותה ואת שפחותיה מן השבי. וכמו בלוריא הגיורת, שחז"ל הנציחו את שמה, כאישה שהתייחסה באופן מכוון לשפחותיה, והם החזירו לה מסירות ואהבה עד סוף ימיה. מי שמתחסר באופן משפיל למי שתחתיו, גם הוא יקצור את הפירות. כמו מרתא בת ביתוס, שאע"פ שהשליח לא עשה לה שום רעה, אבל עצם ההנהגה שלה, גרמה לה למות בבזיון, והיא היתה האישה הראשונה שמתה בימי הרעב, והיא לא מתה בגלל הרעב, אלא בגלל ההנהגה שלה שלא לאפשר לשליח שלה להחליט לבד. אשרי מי שמתחסר באופן מכוון למי שתחתיו, שבדאי יקצור את הפירות בהמשך הזמן. שלח לחמך על פני המים, כי ברוב הימים תמצאנו. ונסיים את הדברים, בדברי רבי חיים פלאגי"ל זצוק"ל, בספרו תוכחת חיים פרשת וארא דף ע"א. וז"ל: מעשה נורא, מה שנתגלה לי בחזיון לילה. זה

שנים שנפטר עשיר אחד מעשירי עירינו שהיה תם וישר, מסגני לוויה, ובתוך חודש ימים לפטירתו ראיתי אותו בחלום, שהיה לבוש בגדים נאים, ושש ושמח. ושאלתי אותו, על מה זכה לכל הכבוד הזה. ואמר לי, שזכה לחיי העולם הבא, על אשר לא נשתעבד במשרתי באכזריות ובקושי, כי אם ברחמנות, שלא היה מכביד עולם. זה תורף דבריו. ושוב חקרתי בדבר, וידעתי נאמנה, שכך היתה מידתו הטובה, שלא לצער למשרתים שלו בשום שירות כבוד. ולרחם עליהם בכל מה דאפשר. אשריו ואשרי חלקו עכ"ל. יעזרנו השי"ת לנהוג בדרכי התורה, ואז יהיה טוב לנו בזה ובבא.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישהעני פרעה פרעה ואני ערל שפתים (ו, יג). מקשים המפרשים מה ק"ו הוא זה, הרי הכתוב אומר כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו לפרעה אין בעיה זו. אומר השפת אמת (נלב"ע ד' שבט תרס"ה זיע"א), יהודי, אף שהוא במצב של קוצר רוח, אינו מסוגל לקלוט. עם כל זאת הוא ישמע את דברי ד', הרבה יותר טוב מאשר הגוי במצב הטוב ביותר. הגאון רבי יעקוב שמשון משפטיסוקא אמר, כי איתא במדרש (מכילתא תחילת פר' בא) על יונה הנביא שלא רצה לילך לנינוה, כי טען שהגויים קרבי תשובה, ואם יעשו תשובה, יתעורר ח"ו קטרוג על בני ישראל מדוע הם מתמהמהים לשוב. כמו כן משה רבנו התאונן, 'הן בני ישראל לא שמעו אלי', הרי בני ישראל לא רצו לשמוע, ' ואיך ישמעני פרע'ד' ואם ח"ו פרעה כן ישמע, 'ואני ערל שפתים' איזה פתחון פה ולימוד זכות יוכל להיות לי עליהם, הלא על ידי כך יסתתמו טענותי. (הבית ישראל הוסיף, כמו שמצינו אצל מרע"ה, שהכה את הסלע ולא דיבר אליו, שמא עי"ז יהיה קטרוג על בני", הרי הסלע שומע בדיבור, ומדוע הם אינם שומעים). על זה ענהו הקב"ה 'ואני אקשה את לב פרעה', אין לך סיבה לדאגה, פרעה בין כה לא ישמע לדברייך. עוד פירש השפ"א כי כוח המנהיג תלוי בעם ישראל, ואם בני ישראל אינם שומעים למשה, אבד ממנו כח ההשפעה לשכנע את פרעה, וזו הכוונה 'הן בני" לא שמעו אלי – ואני ערל שפתיים' ע"י כך אין בכוחי מאומה. השפ"א בליקוטים מבאר כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו, לפי שמשה רע"ה התנהג בענוה יתירה, לכן לא הראו לו מן השמים כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח, ולכן חשב כי מפני שהוא ערל שפתיים אינם שומעים לו, והכל באשמתו ח"ו.

ויצום אל בני ישראל (ו, יג). פירש רש"י צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. כבוד גדול עשו לו לרבי רפאל, כאשר נתמנה לכהן כרבה של עיר ואם בישראל, המבורג. הייתה זו עיר מלאה חכמים וסופרים, ואלה ידעו איך לקבל את פניו וכיצד לחלוק לו כבוד, במיוחד שרבי רפאל צעיר לימים היה, וכבר זכה להתקבל על ידי כל גדולי וחכמי המבורג. הייתה זאת תקופה שבה בחרו רבנים בכל הכבוד והנאמנות הראויה. מתוך כבוד לתורה וללומדיה, ובחירתו של רב חדש בישראל היה למאורע גדול שרישומו נשאר בקורות דברי הימים ובתולדות ישראל. ואכן כך גם היה כאשר בא רבי רפאל להמבורג, הכל נעשה כדי להחזיקו בכבוד ואף הכינו לו בית מגורים כיאה למעמדו. אך לפתע עלתה עננה שהעיבה על השעה הראשונה והיפה. אל הרב נכנסה אישה ואומרת, אישה אלמנה אני, ויש לי דין תורה. האנשים העומדים לפני הרב, ניסו לדחותה באומרם לה, כלום מוכרח זה להיות עכשיו. האם לא ניתן לדחות זאת מעט, הנה רק זה עתה בא, ועוד לא הספיק להתארגן כראוי, והאישה משיבה. לא, העניין דחוף ואינו סובל דיחוי, יש לי דין תורה עם ראש הקהל, עם ראש הקהל. התפלאו האנשים והלא ראש הקהל הוא החתום הראשון על כתב הרבנות של הרב החדש. אם זה כה דחוף, נשמע קולו של הרב, שיבוא לדין תורה. אבל, דא עקא, משיבה האשה, הוא איננו רוצה לבוא, ושמש יש. שאל הרב, וודאי, משיבים לו, הן יש שמש הקהל, קיראו לשמש, ואצווה אותו שילך לראש הקהל שילך לראש הקהל, ויאמר לו שהוא מוזמן לדין תורה ומיד, אמר השמש, אולי דוחים זאת למחר, למה כל כך מהר. הן עדיין לא לנתם בעיר יום אחד, וראש הקהל הוא איש חזק מאד, ועלול הוא לאמר לרב שיחזור על עקבותיו. אך הרב בשלו, אם מוכן אתה ללכת, מה טוב. ואם לאו יש שמש אחר, נו, טוב, אם אתם אומרים, כלום ברירה יש לי. הלך השמש וכעבור זמן קצר חזר ואמר, הלא אמרתי לרב מה יהיה, והרי זה באמת תורף התשובה של הגביר, 'רק הגיע לכאן העלם הזה, עוד לא הספיק להכיר את המקום,

וכבר מפגין לנו כבר סמכות וריבונות. אין לי זמן. אני לא בא, רבי רפאל עונה לו. לך אליו בשנית ואמור לו כי נבחרתי כאן למרא דאתרא והנני מצווה אותו לבוא מיד! השמש נאחז חיל ורעדה ושוב הפיל את הפצרותיו לפני הרב באומרו, 'אנא, כבוד הרב, ירפה נא, ניח נא לי וישלח במטותא מישוהו אחר במקומי, השיב הרב, הנני יכול לשלוח אחר במקומך, אבל אם כך גם יכול אני למנות שמש אחר, באין לו ברירה, פנה השמש בשנית והלך אל בית הגביר, וחזר ותשובתו, הגביר נמלא חימה עד שכמעט השליכני מכל המדרגות, לך. ציוה אותו הרב, ואמור לו שאם יסרב, אכריז עליו חרם חמור ונידוי. הלך השמש וחזר ובפיו תשובה, הנה הוא בא, והנה הגיע ראש הקהל, וברגע שרצה הרב לאמר לו דבר מה, הקדים אותו העשיר, תקע כפו בכף ידו של הרב ואמר לו, מזל טוב רבי! מזל טוב רבי! עכשיו אתם רבה של המבורג. אין כאן אלמנה, ואין כאן דין תורה. היתה זו שעת מבחן לידע, אף שכבודו גדול בתורה, כיוון שצעיר לימים הוא, אם יוכל לנהל עדה חשובה ומכובדת כבעירנו ולא ישא פנים.

ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים (ו, יג). מביא הרבי מאלכסנדר בישמח ישראל (רבי ירחמיאל ישראל יצחק זצ"ל, נלב"ע כ"ט טבת תר"ע זיע"א) בשם הצדיק רב ר' זושא מאניפולי (נלב"ע ב' שבט תק"ס זיע"א) שפירש את הכתוב בתהלים (מג, א) 'שפטי אלקים וגו' מגוי לא חסיד', שדוד המלך ע"ה אמר: בעולם הבא ישאלוני מדוע לא הייתי צדיק כפלוני, למדן כאלמוני, על זה ביקש מהקב"ה שישפוט אותו בהשוואה לגוי, כנגדו הוא יהיה בסדר, אבל לא בהשוואה לחסיד כי אז לא יהיה טוב. (הבית ישראל היה מוסיף, כי הרבי ר' זושא היה עניו כידוע, ואמר על עצמו כשיגיע זושא לשמים ישאלו אותו מה בידך, תורה לא תהיה לי, כי הרי איני למדן, ומעשים טובים גם כן אין לי מה להראות. אולם אוכל למר שכנגד הגוי אני נראה יותר טוב). על פי זה מבאר הישמח ישראל כי השי"ת אמר למשה שלא ידאג היאך בני ישראל ראויים לגאולה, 'ויצום וגו' ואל פרעה מלך מצרים, מלשון צוותא, שישוה את בני ישראל לפרעה, כי בהשוואה לפרעה כל היהודים כשרים וטובים.

ויצום את בני ישראל (ו, יג). מובא במקדש מרדכי בתלמוד ירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה) מובא, אמר רב שמואל בר יצחק, כי אותה שעה ציווה הקב"ה את בני ישראל על פרשת עבדים. תמוה הדבר, כי דוקא בשעה זו, כאשר היו בני ישראל משועבדים בתכלית עול השעבוד והיסורים, עד כי לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, דוקא אז נצטוו כיצד לנהוג אם וכאשר יהיו להם עבדים. וכי אין בכך משום לעג לרש. אלא, כזה הוא יצר השלטון שבאדם, ששעה שהוא שולט בזולתו, הרי הוא מרשה לעצמו להשתעבד בו בפרך, והרי הוא רואה את עצמו כאדון בלעדי לגופו ולנשמתו של עבדו. משום כך ציווה הקב"ה דוקא עתה, שעה שחשו על בשרם טיבו של שעבוד אכזרי, שכן אז נקל היה להשריש בליבם את צורות העבדות שהתירה התורה בעבד. רק אז, כשחשו מה רעה ומרה היא העבדות, יכלו להבין את אשר מלמדת התורה, כי "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו".

וידבר ד' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (ו, יג). מובא בקדושת לוי רצון השי"ת הוא, להשפיע תמיד טובה לישראל, כאשר בני ישראל ראויים לישועה נגדם ע"י כן נחת רוח להבורא ב"ה וזה נחשב להם למצוה, זה פירושו של שחר מצוה, מצוה, שעצם השכר שיהודי מקבל בעד קיום מצוה הוא עצמו נחשב למצוה, לפי שע"י כן מתמלא רצונו של השי"ת, לפיכך הוא אמר למשה ואהרן שיאמרו לבני ישראל שע"י זה שיכשירו עצמם לקראת הגאולה ויפנו את הדרך לישועתו, יקיימו מצוה. וזה שאמר הכתוב: ויצום אל בני ישראל, לעשות להם זאת למצוה.

ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ (ו, יג). ביאר הרה"ק רבי ר' זושא מאניפולי זיע"ע מה שציווה אל פרעה אומר הכתוב, אבל מה שציווה אל בני ישראל לא אומר הכתוב. וי"ל, דה"ויצום" עצמו הוא הציווי לבני ישראל, ויצום שיהיו כולם בצוותא חדא. אמר להם השליטו אחדות בקרב בני ישראל, השרירו ביניכם קרבת הלבבות, שיהיו בלב אחד, ברצון אחד שואפים לגאולה, וממילא יאולץ פרעה על כרחו

להוציא את בני ישראל ממצרים, כי לא יוכל אויב ומתנקם לעמוד נגד החומה הבצורה של האחדות.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו, יג). מובא בשפת אמת מקשים המפרשים מה ק"ו הוא זה, הרי הכתוב אומר כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו לפרעה אין בעיה זו. ויש לתרץ יהודי, אף שהוא במצב של קוצר רוח, אינו מסוגל לקלוט. עם כל זאת הוא ישמע את דברי ה', הרבה יותר טוב מאשר הגוי במצב הטוב ביותר. ועל זה הוסיף משה רבינו "ואני ערל שפתים". כי כוח המנהיג תלוי בעם ישראל, ואם בני ישראל אינם שומעים למשה, אבד ממנו כח ההשפעה לשכנע את פרעה, וזו הכוונה "הן בני" לא שמעו אלי, ואני ערל שפתיים" ע"י כך אין בכוחי מאומה.

"וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (ו, יב). פרש"י אחד מעשרה ק"ו כו', והיכן הק"ו כפי שמקשים המפרשים, הרי לבני ישראל יש קוצר רוח ועבודה קשה, מה שאין לפרעה? אלא בני" לא שמעו מפני שהיו שקועים בעבודה זרה כמו שכתוב מקוצר רוח הנובע מעבודה זרה קשה. וידוע שהחתול שוכח בעליו קל וחומר מהאוכל שיירי מאכל עכבר שמשכח. קל וחומר לאוכל עכבר עצמו... ואם כן, אם בני ישראל שעבדו עבודה זרה לא שמעו, פרעה שהוא בעצמו עבודה זרה שאמר לי יאורי כו' קל וחומר שלא ישמעני! ועוד שמעתי מהרב אלבו לבאר שמשה סינגר תמיד על ישראל, וחשש שכעת יסתתמו טענותיו אם ישמעוהו פרעה וישלחם, ועל זה אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי, ואיך אעשה אם ישמעני פרעה? והרי מאז אהיה ערל שפתיים בטענותי ולא אוכל לסנגר עליהם יותר... ועל זה השיבו ה' יתברך ואני אקשה את לבו ולא ישלחם... ושוב תוכל ללמד סגוריא...

פירוש נפלא אומר על פסוק זה בעל "שפת אמת" זצ"ל כאשר בני ישראל אינם רוצים לשמוע בקול מנהיגיהם אזי ניטל מהמנהיגים כוח ההשפעה ואין הם יכולים עוד להועיל, כי כוחו של המנהיג נובע מן העם על כן אם בני ישראל היו שומעים אל משה אזי היו פיו ושפתיו נפתחים ודבריו היו משפיעים גם על פרעה אבל כאשר "בני ישראל לא שמעו" אזי משה ערל שפתיים. המנהיגים גדולי הדור מחנכים אותנו כיצד להתנהג ולחיות על פי דעת תורה, גודל ידיעתם בתורה נותן להם את הכוח להתמצא בכל תחומי החיים וב"ה רבים הם הפונים לגדולי התורה לקבל עצה וברכה בענייני רפואה ממון חינוך הילדים ועוד. ראייתו של גדול הדור נותנת לו את המרחב העצום לדעת ולהבין בכל שטחי החיים אמנם "דעת תורה" אינה תואמת תמיד את ההיגיון הפרטי שלנו, לעיתים נדמה לנו כי הרבנים שכל עולמם הוא "רק בתורה", מה להם עם השתכללות העולם המודרני והמתקדם? לפלא אנו רואים שאצל רבנים גדולים שעולמם הוא רק בתורה מגיעים לעיתים מאות אנשים מדי ערב וממתינים שעות רבות למוצא פיהם של אותם צדיקים על מנת שיגזרו ויחליטו בעניינים שונים ומגוונים שידוכים, עסקים, רפואה וכד' אעפ"י שמעולם לא השתלמו ולמדו על כך באוניברסיטאות או בספרים חיצוניים.

מעשה נפלא סיפר אחד האנשים שהלך לקבל עצות מהרה"ג חיים גרינמן זי"ע, לזוג צעיר הייתה בת אחת ולאחר לידה זו היה קושי לאישה להתעבר עוד, כל הריון היה מסתיים בהפלה כבר בחודש השני או השלישי כתוצאה מאי התפתחות העובר. בצר להם פנו בני הזוג לרופאים מומחים, שילמו במיטב כספם על מנת לחפש מזור לבעייתם. כל הטיפולים והייסורים שעברה האישה לא הניבו תוצאות וכך כאמור כל הריון היה מסתיים תוך זמן קצר ואף גרם לשבר נפשי לבני הזוג. בעלה של האישה, שומר תורה ומצוות חשב שאולי דווקא זו העת ללכת ולשאול בעצת גדולי הדור ובוודאי אין כבר מה להפסיד, ומאידיך יש סיכוי שבע"ה בכוחם של הרבנים להביא לסיעתא דשמיא. הבעל ניגש לרב גרינמן עם המסמכים הרפואיים וביקש עצתו, לתדהמתו ענהו הרב: "על פי הממצאים הרפואיים איני רואה שום סיבה שההריון ייפסק בתחילת הדרך". וכן נתן הרב לבעל עצות כיצד לפעול לקראת ההריון הבא, ובין היתר הציע לו שהאישה תיקח שני סוגי כדורים מיד עם קליטת הריונה. מן הראוי להדגיש כי בני הזוג לפני ההתייעצות עם הרב קיבלו על עצמם לקבל את עצת הרב ככתבה וכלשונה

ולקיים "ככל אשר יורוך". עצה אחרת שנתן הרב היא, שבמשך שלושת החודשים הראשונים להריון האישה לא תיבדק אצל רופא ורק לאחר שלושה חודשים אם ירצו בני הזוג יוכלו לפנות לד"ר מבית הרפואה תל השומר. בהריון השישי לאחר ארבע הפלות החליטו בני הזוג לנהוג על פי הנחיות הרב אך לפתע עמדו בפני דילמה: על המרשם הרפואי שהאישה נתבקשה לקחת צוין במפורש שאת הכדורים יש ליטול רק לאחר חמישה חודשים להריון, ובאישור הרופא בלבד, ולעומת זאת יעץ להם הרב לקחת את הכדורים מיד עם תחילת ההריון. בני הזוג החליטו להמשיך בקו שהחליטו עליו והמשיכו לנהוג כעצת הרב. ניסיון נוסף בו עמדו בני הזוג היה כאשר האישה בסוף החודש השני דיממה בחוזה ובשטף גדול, והיה צורך דחוף לבדיקת רופא, אולם הרב פסק לפנות לרופא רק לאחר החודש השלישי, והיצר בשלו: "ודאי שהרב לא התכוון למקרה כזה, צריך לנהוג בהיגיון ולא כדאי ללכת עם הראש בקיר". לבסוף פנו בני הזוג לקופ"ח לרפואת הנשים, הרפואה הציעה מיד להזמין אמבולנס לפינוי מייד ובהול לבית החולים, בני הזוג בהתייעצות ביניהם החליטו בגבורה: "הביתה", ובערב שוב לרב גריינמן ולשאול בעצתו. "צריך רק מנוחה ואין צורך באישפוז" אמר הרב בביטחון "ובע"ה אט אט הדימומים יפסקו וההריון ימשיך להתפתח כסדרו". ואכן כך היה, בחודש החמישי פנו בני הזוג לרופא שהמליץ עליו הרב כדי לעקוב מקרוב אחר התפתחות העובר, הרופא אכן הציע לאישה ליטול את סוגי הכדורים בדיוק כפי שהמליץ הרב ותוך כדי שהוא רושם את המירשם אמר: "חבל שלא באתם מוקדם יותר היה כדאי לקחת את הכדורים כבר מהחודש הראשון", בני הזוג התוודו עתה בפני הרופא ואמרו לו שאכן האישה נוטלת את הכדורים החל מהחודש הראשון כעצת הרב גריינמן, הרופא טען שאינו מכיר את הרב והוא רק שמע עליו. עם התקרב מועד הלידה נכונה לזוג הפתעה נוספת: בחודש השמיני בבדיקת אולטרא סאונד גילה הרופא בעיה רפואית, מין גוש מסוים שלא יכל לעמוד על טיבו, הוא ביקש מהאישה שמיד עם הלידה תודיע לרופאים על הממצאים של בדיקותיו. חשש וחרדה וייסורי מתח נוראים היו החודש האחרון, כל יום עבר כמו נצח, מי יודע עם איזה מום יוולד התינוק? והידיעה המוקדמת על כך הכניסה את בני הזוג למתח רב. גם ניסיון זה קיבלו אותו בני הזוג באהבה וניחמו עצמם בטענה שהם פעלו כעצת הרב ובוודאי לא ירצה הקב"ה לגרום נזק למי שמקיים את מאמר הכתוב "תמים תהיה עם ה' אלוקיך". שעת הלידה הגיעה, המתח של היולדת היה עצום בשעה טובה נולדה בת במזל טוב, מכתבו של הרופא המטפל נמסר לרופאי הילדים והניסיון הנוסף הגיע, בהתייעצות מהירה החליטו הרופאים לנתח את התינוקת בבהילות, והם ניסו להחתים את ההורים על הסכמה לניתוח בני הזוג לא איבדו עשתונותיהם הם ביקשו לשוב ולהיוועץ ברב גריינמן והפסק היה חד משמעי: "לא לנתח להוציא את הילדה מבית החולים". הרופאים לא יכלו לעכל את החלטת הרב הם טענו שגם הם "שמעו על הרב", אך בניסיון נוסף לשכנע את ההורים יעצו לציייר לרב את עומק הבעיה ואולי אף הוא ישנה את דעתו, "מדובר בסכנת חיים" הזהירו, "אנו מאמינים שהרב הוא אדם גדול בתורה אך כאן מדובר בעניין רפואי ואנחנו המומחים לכך וזו המומחיות שלנו", שוב ניגשים אל הרב עם שרטוט הבעיה ועם תוספת ההערה הרפואית שמדובר ב"סכנת חיים", אך הרב גריינמן איתן בדעתו: "כבר אמרתי להוציא את הילדה, השרטוט לא משנה את החלטתי ואם אתם לא רגועים כל כך, לאחר שתוציאו את הילדה תפנו לפרופ' מביה"ח 'הדסה' הוא מומחה לבעיות מסוג זה". עם תשובה נחושה זו ניגש האב אל הרופאים בדרישה להוציא את בתו מבית הרפואה. הרופאים לא מתיישרים, ובמשך שעותיים יושבים עם ההורים ומפחידים אותם ויוצרים תחושה של סכנה מיידית וממשית לחיי הילדה, וכי מעתה הם לא יקחו אחריות וכו', "אין ספק שאתם בראייה רפואית רואים את הצורך לנתח את הילדה באופן מייד" אמר האב לבסוף, "אך איני יכול שלא לשמוע בקול כבוד הרב לאחר שאשתי עברה שבע הפלות, ומה לעשות והרפואה הקונבנציונאלית לא הביאה לפתרון הבעיה ולאחר ששמענו בעצת הרב זכינו והנה אנו אוחזים בידינו את התינוקת, אם הרב סייע בעצותיו הנפלאות להריון הילדה, הוא בוודאי לא יגרום למותה. צר לנו להודיעכם, אמנם שיחתכם עימנו הייתה נעימה ותכליתית אך אנו מחליטים לקחת את הילדה מאין". אין ספק שזו לא הייתה החלטה קלה עבורם. החשש, הספק,

אי הודאות מקננים באיזה מקום פנימה בתוכי הלב, אך האמונה כששומעים לגדולי תורה, עוזרת שלא תישבר רוחם של בני הזוג. עם הוצאת הילדה מבית הרפואה מיד פנו ההורים לפרופ' שאותו הציע להם הרב, והתברר שאף הוא לא הכיר את הרב גריינמן. לאחר שבדק הרופא את הילדה יעץ להם להיבדק בבית הרפואה אצל פרופ', ולהביא לפניו את הממצאים. לאחר בדיקה מקיפה שכללה אולטרא סאונד, פסקה גם הפרופ' על ניתוח מייד, וכעסה על ההורים "הפרימיטיביים" ששומעים בקול רבנים במקום להבין שהרפואה התפתחה בשנים האחרונות, והיא מדויקת מאוד, וחבל שהם מחליטים על גורלה של הילדה המסכנה וגורמים לסיכון גבוה לחייה". עם תוצאות מעודכנות אלו חזרו ההורים לרב גריינמן והוא הורה לגשת לבית הרפואה רק בעוד שנה ואז שוב לבחון אם יש צורך בניתוח. אין ספק שוב ניסיון רודף ניסיון, לחץ, מתח, אי דאות, אך ההחלטה השרירה היא לא לזוז כמלאו נימה מהוראות גדולי הדור, וההחלטה מפיחה רוח חיים בזוג ההורים המסורים. לאחר שנה הם פונים שוב לאותו פרופ' שחשבה אותם לפרימיטיביים ולא מבינים כלום. באותו היום היו בקליניקה של הרפואה סטודנטים לרפואה, והפרופ' סיפרה להם על בני הזוג "החכמים" ששומעים לקול רבנים במקום לרופאים, והנה עכשיו צריך לתקן את הנזק החמור שנגרם לילדה בגלל דחיית הניתוח בשנה תמימה. דממה השתררה בחדר האולטרא סאונד, הפרופ' שוב ושוב מבצעת ניסיונות חיפוש אחר הגוש שלחץ על המעיין, והנה הוא לא מופיע כלל על המסך! שוב מנסים לחפש מזוית אחרת אך הצג "מסרב" להראות את הגוש המאיים. הפרופ' כבשה את פניה בקרקע ואמרה בזו הלשון לאב בנוכחות כל הסטודנטים: "לך תגיד לרב שלך כל הכבוד, איך רצינו לנתח תינוקת בת יומה, הגוש הזה נעלם אחד למיליון, ואתם האחד הזה!"

זהו מבחן האמונה של האדם להישמע לגדולי רבותינו בכל תנאי ובכל מצב לקבל את דעתם גם כאשר היא אינה נוחה או מובנת לנו. הרי הקב"ה ייבי חכמה לחכימין ועלינו לקבל חכמה זו כתורה מסיני. ממעשה זה נוכל ללמוד פרק חשוב בדרך שעלינו לנהוג כאשר אנו הולכים לקבל עצה מגדולי הדור. לא אחת המבקשים לקבל עצה מצפים שהרב "יתאים את התשובה לדעתם" ואם היא אינה נראית להם אזי הם אינם מיישמים זאת. לא אחת כאשר מצפים לקבל תשובה מסויימת גם אופי השאלה נעשה בכיוון מסוים, וחבל שהשואל מנסה לפתור את הבעיה בעצמו במקום לשאול ולקבל דעת תורה. תשובתו של גדול הדור היא תשובה אלוקית יש לה הארה משמים וכך עלינו לנהוג. לפתע הינך מתחיל להתלבט, לחשוש, אולי הוא "טעה"? "ודאי לא הבין אותי", ושוב האדם לוקח את ההחלטה לעצמו. אם כן בשביל מה התאמצת כל כך? על כן אל תהסס, היה אמיץ וקבל את הדברים ככתבם וכלשונם ומשמים יאירו לך את הדרך.

ואל פרעה מלך מצרים. מובא בבאמרי יוסף וברש"י צום לחלוק לו כבוד. כבוד זה ישפיל אותו שהרי לפני שבר גאון וכשיתגאה בשעה שיכבדוהו קרובה מפלתו.

מובא בחתם סופר וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים (ו, יג) ויצום אל בני ישראל - צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. ואל פרעה מלך מצרים - צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם (רש"י)? יש לבאר הענין שצוה השי"ת שינהיג את ישראל בנחת, וכן שיחלוק כבוד לפרעה. דהנה בכדי שבני ישראל יהיו ראויים שי'עשה להם הנס, צריכים הם להיות ראויים לכך, ולכן אם משה רבינו יתרעם עליהם יעורר עליהם דינים ח"ו, ולזה אמר לו השי"ת למשה רבינו אם ירצה להוציא בני ישראל מארץ מצרים צריך לישא ולסבול אותם, שלא לעורר עליהם הדין. ועוד תנאי יש כדי שיעשה ה' להם נסים ושפטים בפרעה ובמצרים, הוא, שלא יבוא פרעה על עונשו ע"י הבזיונות, ולכן הזהיר השי"ת את משה, שלא יבזו למלך ויתכפרו לו עונותיו על ידי זה, ואז לא יבואו המכות עליו בדין. נמצא, שבכדי שיתקיימו הנסים לישראל, ופרעה ילקה בעשר מכות, צריכים משה ואהרן לסבול את ישראל ולהנהיגם בנחת שלא לעורר עליהם דינים שרק יאריך הגלות, וכן לחלוק כבוד לפרעה ולדבר עמו שלא בדרך בזיון, בכדי שלא יתכפר מחטאיו ע"י הבושה.

ודבר נורא הוא לראות מהו ההתחשבות למעלה על כל דבר קטן, ועל הכל משלמים. כי על כל אלה יביא אלוקים במשפט.

ורציתי לצרף כאן את העובדא של כח הדיבור שנחשב והמציאות שהדיבור קטן גם כאן משפיע חיים - כתב הרב יוסף מאיר הס: מוצאי שבת מושלג במינכן. ראשית חודש שבט, שנת תשמ"ו. השעה 12:30 אחר חצות. הטלפון מצלצל. הרמתי. על הקו רופא גוי מבית החולים האוניברסיטאי. "יש כאן יהודי הנוטה למות, אולי אפשר שהרב יבוא לומר איזו תפילה ברגעיו האחרונים". לא תמיד אנו משכילים להבין כמה חזק כוחה של מילה טובה לזולת, כמה חיות אפשר להזריק לתוכו עם 'גוט ווארט' מלווה בחיוך לבבי. מסתבר, כי לא רק מילה טובה יכולה לנסוך חיים מחודשים במי שזקוק לכך, אלא אפילו נוכחות יהודית במקום שאין איש, גם היא מסוגלת להחיות עם רב ולהשיב נפשות להפליא. הסיפור שלפנינו אמנם התרחש לפני שלשה עשורים ומחצה, אך הוא נחשף רק לאחרונה מפי הגה"צ רבי חיים מיכאל ביברפלד שליט"א אב"ד קהל טשורטקוב בלונדון, סיפור שגרר הדים רבים וחיוק המונים. הסיפור נסוב על אביו הרה"ג רבי פינחס ביברפלד זצ"ל, שבסוף ימיו היה רבה של מינכן בגרמניה. הסיפור הוא מתקופת מינכן. וכך מספר הגרמ"מ ביברפלד: מוצאי שבת מושלג במינכן. ראשית חודש שבט, שנת תשמ"ו. השעה 12:30 אחר חצות. הטלפון מצלצל. הרמתי. על הקו רופא גוי מבית החולים האוניברסיטאי. "יש כאן יהודי הנוטה למות, אולי אפשר שהרב יבוא לומר איזו תפילה ברגעיו האחרונים". אמרתי לאבא זצ"ל, שהשעה מאוחרת, הרחובות המושלגים מסוכנים לנסיעה, ואין זה בכלל תפקידו של הרב... אבא התעלם מעצתי וביקשני להסיעו מיד לבית החולים, מרחק כחצי שעה נסיעה. כשהגענו לשם התברר שמדובר בבניין בן 12 קומות ולנו אין שום ידע באיזו מחלקה ובאיזה קומה האיש נמצא. ה' עזר ואחרי מאמצים הגענו למחלקה הנכונה - היחידה לטיפול נמרץ. הרופא קיבל את פנינו בכניסה ליחידה, באומרו: מצב החולה קשה מאד, הוא מחוסר הכרה, כל הפרמטרים מראים כי סופו קרוב ואין תקנה למצבו ולכן הזעקנו את הרב. (לגוי במצב זה, הם מזמינים להבדיל את הכומר).

אבא ביקש להיכנס אל החולה, מאחורי הוילון. הרופא התלווה אליו ואני נשארתי בחוץ. אבא אמר פרק תהלים, ולפתע נשמע קול דובר אידיש מאחורי הוילון. "כבוד הרב, מה אתה עושה פה עכשיו?"... אבא היה נדהם לרגע. הוא הרי לא יכול היה לומר לו את הסיבה האמיתית לשמה הוא בא... לא התכונן בכלל שהאיש ידבר. אבל התעשת מיד ואמר משהו על כך שהזדמן לבית החולים במקרה... הם המשיכו לדבר כמה דקות.

אבא נפרד מהחולה שהתעורר לתחייה, ויצא מהתא. הרופא היה חיוור כסיד ואמר: "ראינו הרגע שינוי פתאומי לטובה. אין לי הסבר לכך. סליחה שהטרחתי את כבוד הרב לבוא בשעה כה מאוחרת. כשיצאנו שאלתי את אבא: "ידעתי מכבר את צדקתך אבא, אבל עד כדי להחיות מתים?..."

אבא השיב בפשטות: "האיש הזה, הוא פליט שואה בודד. בשעות אלו, כשכל מה שהוא ראה סביב, זה את הרופאים והאחיות הנכרים בבית החולים. הוא הלך ו'נסגר', וזה היה הטעם להתדרדרות הפיזית במצבו. מתוך הערפול המוחלט בו היה, הוא ראה או שמע אותי. עצם נוכחות יהודי, ועוד רב שהוא מכיר ליד מיטתו, הפיחה בו רוח חיים חדשה". "ראה זה פלא", מסיים הגה"צ אב"ד טשורטקוב שליט"א את עדותו המפעימה, "בשביעי של פסח באותה שנה ניגש אדם שלא הכרתי אל אבי וברכו ב'גוט יום טוב'. הכרתי את הקול מאז... היהודי שלנו התאושש לחלוטין ב'ה'... כוחה של מילה טובה ושל ביקור חולים.

ויודר ד' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים וגו' (ו, יג). ציוה עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם. (רש"י). יש להתבונן ולראות עד כמה תורתנו, תורת אמת. למרות שפרעה מכביד את לבו על בני ישראל ועוד מעיז ואומר "מי ד' אשר אשמע בקולו" ומענה את בני" בכל מיני עניינים קשים ומרים. למרות כל זאת מצום הקב"ה לנהוג בו כבוד מלכות, כי מלך הוא. ומכאן, אומר הגרי"ל חיסמן זצ"ל בספרו "אור יהל", אנו למדים עד כמה מדויקת בתכלית הדקדוק מידת העונש לאדם כחוט השערה לא פחות ולא יותר, הנה מענישים את פרעה בעשר מכות, צפרדעים מכרכרים בתוך מעיו, היש לך בזיון גדול מזה, האם יש כאן כבוד מלכות, וכך בכל המכות בזיון רודף בזיון, ורשע זה אינו לומד לקח אדרבה, מתחצף למשה

רבינו ואומר לו: "ביום ראותך פני תמות" (שמות י, כח), ומשה עונה לו בפשטות: "כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך" (שם י, כט). ומכאן אנו רואים יסוד גדול, עד כמה חשוב בעיני הקב"ה כבוד האדם. שהשכל צריך להיות במידה ובמשקל מה מותר ומה אסור, ואם משה רבינו שעלה השמימה, והוא זה שצריכים לחלוק לו כבוד, בכל אופן הוא מוותר על כבודו והוא מראה לנו דוגמא נפלאה עד כמה הוא יכול למשול ברוחו ולחלוק כבוד למלכות. אנו לצערנו חושבים עצמנו כאנשים שצריכים לחלוק להם כבוד. גדולתו של האדם יכולה להיראות גם כלפי חוץ, כבוד הזולת זהו ערך שיש עליו ציווי, זו לא חומרה, או טובה שעל פי רצון האדם הוא צריך לעשות לחברו, יש לנהוג בכל אדם בכבוד הראוי לו. מעשה נפלא הממחיש כיצד מכבדים אדם, מסופר על הרב שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל, מפוסקי דורנו הענקיים שהיה קשור למוסד רפואי גדול בירושלים, בכל ענייני ההלכה שצריכים. והנה נודע לו שעומדים למנות למנהל ביה"ח רופא בכיר מארה"ב, עוד נודע לו שאותו רופא אינו שומר תורה ומצוות. הרב אויערבאך זצ"ל ביקש מההנהלה לבטל את המינוי. ואולם ההם לא אבו לשמוע. הרב הגיש התפטרותו מבית החולים, וכתב מכתב לאותו ד"ר שלא יגיע ארצה. בשהגיע הד"ר ארצה הזמינו הרב לביתו והתייחד עמו זמן רב. כשגמרו, הרב יצא מחובק עמו וליווהו עד לרכב. בני הבית, שידעו עד כמה נלחם הרב נגד אותו רופא לא יכלו להבין מה קרה לרב, הרי הרב חשש מד"ר זה בגלל אי קיום מצוות ד' ואיך מכבדו בכבוד מלכים שכזה. שאלוהו והשיב להם: וכי בגלל התנגדותי למעשיו והשקפתו אני שונא, בתור יהודי אני חייב לכבדו ומה שאני נלחם, לא צריך לגרוע בדיון של בין אדם לחברו. כבוד הבריות אינו עניין של נימוס ודרך ארץ אלא הכרה וגילוי מעלת הדבר כשהאדם מכבד את חברו, הוא מגלה בכך קדושת התורה. כשמכבדים את השי"ת מראה האדם בכך כי הוא מגלה אלקותו, אין עוד מלבדו. כבוד הבריות הוא גילוי כבודו של צלם אלוקים. כששאלו התלמידים את רבי אליעזר: "רבנו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחי העולם הבא". אמר להם: "הזהרו בכבוד חבריכם" (גמ' ברכות כח). זוהי מחלה בדורנו, שכל המרבה לזלזל הרי זה משובח. בני התורה בדורנו נדרשים לקדש מידה נעלה זו של כיבוד חברים. מעשה נפלא נוסף מסופר על הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל אשר נודע בגאונותו וצדקותו. אומרים עליו שהיה מסוגל לכתוב, ולדבר עם זולתו כאחד. קבוצות קבוצות של בחורים נהגו להיכנס אליו ולהשתעשע עמו בדברי תורה. פעם בעת משא ומתן בדברי הגמרא, במסכת יבמות. אמר לתלמידים שיש תוספות אחד במסכת יבמות דף נ. הנוגע בסוגיה שבה התפללו. קם אחד מגאוני התלמידים ואמר: "סליחה כבוד רבינו, התוס' הזו נמצא בדף נא". "לא", ענה הרב, "זה בדף נ", והמשיך את השיעור. אך הבחור התעקש, על דבריו ותוך כדי ויכוח, קם לעבר הספרייה לפתוח את הגמרא ולהוכיח את צדקתו לעיני כל התלמידים. הרב קם ממקומו ועצר את הבחור: "וכי קל בעיניך לבייש יהודי", חיוך של ניצחון עלה על שפתי התלמיד. מיד בהגיעו לישיבה, פתח לעיני חבריו את הגמרא להוכיח את נצחונו. לתדהמתו הערבה גילה שאכן הרב צדק, זה היה אמנם בדף נ. ולא בדף נא. אז הבין התלמיד שהרב התכוון בעצם למנוע בושה מהתלמיד, משום שלא קל לבייש יהודי מישראל. בית הלל מלמדים אותנו עד כמה גדול שכרו של אדם שאוהב את חברו על אף שהוא חולק עליו. אומרים חז"ל (עירובין יג) מפני מה זכו בית הלל שתיקבע הלכה כמותן, מפני שהיו נוחין ועלובין ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא מקדימים דברי בית שמאי לדבריהם. ובזכות אהבה עצמית זו, בזכות כבוד הבריות שהם נהגו, זכו שהלכה נחתמה לדורות כמותם בכל בית ישראל.

הן בני ישראל לא שמעו אלי. כמעט בכל יום מיד כשהיה חוזר מבית הספר, היה דייויד הקטן מניח את תיקו בחדרו, ויוצא לעבר שפת הנהר. אביו נסע למדינה רחוקה כדי לפרנס את משפחתו שהייתה במצב כלכלי קשה, ודייויד הקטן היה משוכנע כי אביו יחזור הביתה בקרוב, כך שאת אחרי הצהריים היה עושה דייויד הצעיר על החוף כשהוא נועץ את עיניו באופק האינסופי. השעות הארוכות שבהן היה יושב באפס מעשה, הביאו את הנער הצעיר לשוטט על שפת הנהר ולשחק בחול הרך והרטוב. באחד הימים גילה דייויד משהו מוזר בין האבנים והצדפים. היה זה חפץ עגול, חלק, ובצורת אליפסה. דייויד חשב בתחילה שמדובר בביצה, אך הקוטר

של החפץ שהיה רחב מביצה רגילה הבהיר לו כי מדובר במשהו אחר. הוא נטל את העיגול המזרז אל ביתו והתבונן בו במשך זמן ארוך. הוא בחן אותו מחדש, וגילה כי במרכזו מצוירת נקודה שחורה, לא סימטרית. הוא הבין כי לא מדובר בלכלוך אלא בנקודה המבקשת להעביר מסר כל שהוא. דיוויד אימץ את עיניו והצליח להבחין במספר קווים אך לא מעבר לזה. הוא ניסה לפתור את התעלומה עד שהפתרון הפשוט עלה במוחו: הוא ישתמש בזכוכית מגדלת. בחנות כלי כתיבה סמוכה הוא רכש זכוכית מגדלת, וקרב את הביצה המשוונה אל העדשה. כעת היו האותיות ברורות לחלוטין: 'זו ביצה מספר 3 שעשיתי, מקום מושבי הוא - בבית הקטן שבין הרציף למזח'. הכיתוב היה מעט משונה, מה היא ביצה מספר 3? ולמה אכפת למישהו היכן מתגורר זה שיצר אותה? הסקרנות לא הרפתה מדיוויד שלא חדל להרהר בביצה הגדולה והמושלמת אותה מצא, ובאיש המסתורי שיצר אותה. בימים הבאים הוא המשיך לשוטט על שפת הנהר כשהוא ממתין לאביו, ובינתיים הרים אבנים, פינה ערמות צדפים ולבסוף העלה אוצר בחתו: שני ביצים נוספות שכבו להם בין ערמות הפסולת שעל שפת הנהר עם כיתוב דומה: 'זו הביצה מספר... שעשיתי, ומקום מושבי הוא - בבית הקטן שבין הרציף למזח', רק שהפעם הן נשאו את המספרים 1, 2. דיוויד התקשה לכלוא את סקרנותו והחליט לצאת ולחפש את האיש המתגורר בין הרציף למזח כפי שסיפרה הביצה. כבר באותו יום בו גמלה ההחלטה בליבו למצוא את האיש המסתורי, שאל דיוויד עוברים ושבים היכן נמצא המזח, ולאחר דקות ארוכות של חיפוש הצליח למצוא אותו. להפתעתו, הרציף והמזח היו די קרובים והוא לא מצא כל בית או מבנה שהיה בנוי בין המזח לרציף. הוא עמד בחוסר אונים על שפת המים, כאשר סירה ירוקה הנושאת מבנה קטן המשמש כמקום מגורים, עגנה על המזח. דיוויד החליט לבקש עזרה ושאל את האדם שניווט את האנייה, אם הוא יודע היכן המקום בין 'הרציף למזח' בדיוק פה, ענה האיש. על האנייה שלי. אם תתבונן בקו ישיר בין הרציף למזח תגלה שקשרתי את הסירה שלי בדיוק בין הרציף למזח. אז אתה האיש שיצר את הביצים המופלאות? שאל דיוויד בהערצה. האיש לא ענה. הוא יצא מן האנייה, הציע לדיוויד לשתות, וביקש ממנו לשבת ולהקשיב לסיפורו. האיש ששמו היה ראנדי, פתח את סיפורו בלימודיו באוניברסיטה לפני שנים רבות, הוא תיאר את נישואיו ואת שלושת הילדים החמודים שנולדו לו ולרעייתו. אלא שאז נשבר קולו של ראנדי והוא סיפר לדיוויד כיצד איבד את שלשת ילדיו בתאונת דרכים בעת שמשאית התנגשה חזיתית בהסעה שהסיעה אותם לבית הספר שבו למדו. 'אין לי ילדים נוספים' אמר ראנדי בשקט והשפיל את עיניו. 'איך אתה מתאושש מזה?' שאל דיוויד: 'איך אתה יכול להמשיך לחיות?' 'למרות כל הקושי, אני יודע שמה שקשה כל כך בעיניי, מחשל אותי לקראת החיים עצמם, יכולתי להסתגר, לאבד כל טעם בחיים. אבל בחרתי לחיות, להילחם, לנצח, להמשיך את החיים בכל מחיר! לא להישאר כל חיי סביב האובדן, אלא להביט מעבר לאופק, להסתכל קדימה על העתיד למרות הצער - זאת הסיבה שיצרתי את הביצים הללו, כדי לסגל לעצמי את ההבנה שהעולם הוא עגול, ועם כל מה שנעשה, העולם ימשיך להסתובב הלאה, אנו רק יכולים למצוא את הסיבוב שלנו בתוך החיים ולבחור כיצד להמשיך לחיות אותם...' 'ולמה הנחת אותן על שפת הנהר?' שאל דיוויד. 'כדי שאתה תמצא אותן' ענה ראנדי בעיניים מושפלות. 'רציתי להעביר לך מסר, שגם אם מתרגשת עליך צרה גדולה, אתה צריך לזכור שבסופו של יום, גם מה שנראה לך כעת כצרה גדולה, אתה הוא זה שמחליא האם היא צרה שתוכל להתגבר עליה. עליך להילחם, ולנסות להמשיך את החיים למרות הכול..'. 'ואיך זה קשור אליי?' בהה בו דיוויד במבט אטום. ראנדי הניח את ידיו על כתפו, הביט בו בעצב ואמר: 'דיוויד היקר, אני רק רוצה להגיד לך ש... אבא שלך' עיניו של דיוויד טושטשו בדמעות, הוא הבין שראנדי נשלח אליו כדי לבשר לו את הבשורה הקשה, והוא עשה את זה בדרך כל כך מיוחדת, שהקתה ולו במקצת את הכאב ומילאה את ליבו בתקווה לעתיד טוב, למרות השבר הגדול...

'הן בני ישראל לא שמעו אליי ואיך ישמעני פרעה?' כך פונה משה רבנו לקב"ה בשאלה. חז"ל מסבירים כי בני ישראל לא שמעו אל משה מפני שהיו שקועים בצרותם וביגונם בגלל השעבוד הנורא. מי ששקוע בצרתו וביגונו לא מצליח להקשיב לקול אחר גם אם הוא נותן לו נחמה. ולכן על האדם

לנסות ולמצוא דרכים כיצד יוכל הוא להאזין גם לאמירות חשובות, לבשורות קשות, ולמצוא בהם צדדים נוספים. רק כד להתגבר על הכאב, להכניס ללבו את התקווה ולהמשיך את הציפייה לחיים טובים בכל מחיר.

אלה ראשי בית אבותם (ו, יד). מתוך שהזקק ליחס שיבטו של לוי בשביל משה ואהרן, התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן (רש"י), יש אנשים שבחושך הגלות לא מקימים תורה ומצות וכשמוכיחים אותם אם מתחמקים מהתוכחה ואומרים סבא שלי היה צדיק ומתחילים לספר סיפורים, אך הם אינם מבינים שהתביעה מהם הרבה יותר גדולה בשמים והם חושבים שהסבא יציל אותם מיום הדין. האדמו"ר האמצעי, בנו של הרב בעל ה"תניא", היה חתנו של איש נכבד מעיר יאנוויץ. כשביקר פעם את חותנו ביאנוויץ, והוא עודנו צעיר לימים, נפגש שם עם אחד מחסידיו של אביו, אדמו"ר הזקן, בעל ה"תניא", ובשיחתו איתו ביטל את החסיד ההוא בביטול גמור, הן במדרגת השגתו והן באופן עבודתו בתפילה וכיוצא בזה. אמר לו אותו חסיד: מה אתה מתדמה אלי, מי הוא אביך ומי הוא אבי! אביך היא רבנו, מדרגתו וענינו יודעים, וכשהוצרך להמשיך נשמה למטה, כלומר בבריאתך, בודאי כיוון כוונות גדולות, והמשיך נשמה גבוהה, ומזה נולדת. ואחר כך שמרו אותך בשמירה מעולה, וכך גדלת והיית לאשר היית. חידוש גדול! אבל אני, הרי הכוונות שהיו לאבי מובנות הן, והנשמה שלי מסתמא "סחב" מאוצר הנשמות, וכשכבר נולדתי נתגדלתי כמו עז, ועכשיו הפרנסה שלי היא מה שאני נותן להערלים כסף לזריעת שדותיהם בעונת הזריעה, ובימות החורף צריכים לנסוע לכפרים לגבות את החובות, ויש בזה סדר מיוחד צריכים ליקח לדרך בקבוק י"ש, והנסיעה צריכה להיות בלילה, כי בלילות החורף הגויים משכימים לקום בעוד לי לה, וכשבאים אל הגוי צריכים קודם כל לשתות עמו "לחיים", כי בלי זה אינו מתחיל לדבר כלל, וצריכים ליתן כוס גם להערלית שלו, כי אם לאו תקלקל את העסק, ואחר כך עושים עמו חשבון, וכן הולכים עם העגלה מבית לבית, עד שמקבלים משלושה או ארבעה גויים את החובות, ואחר כך צריכים לנסוע הביתה, לילך למקוה ולהתפלל, ובכן אפשר כבר להבין איזה מין תפילה היא זאת. ואותו חסיד היה דוקא מהחסידים הגדולים בעבודת התפילה, אלא שבעונותנותו ביטל את עצמו. כשמוע הרב את דיבוריו אלה התפעל מאוד, ונסע תיכף ומיד בחזרה לליזנא לאביו, והתאונן לפניו על מצבו הרוחני, ובמה נחשב הוא, הלא אין עבודתו שלמה כלל וכו'. ובבוא אותו חסיד לרב, בעל ה"תניא", אמר לו הרב: אני מחזיק לך טובה! אתה עשית את בעריל הבן שלי לחסיד. צדיק אחד, שאבותיו היו אנשים פשוטים, לא מיוחסים ולא מפורסמים, היה רגיל לנסוע לרב הקדוש ר' שלום מבעלאו זי"ע. פעם אחת, בבואו לבעלאו, נדמה לו, כאילו יש לו להר"ש הרגשת התנשאות עליו מצד יחוסו, כי הרב היה ממשפחה מיוחסת של גדולי תורה. והיה לאותו צדיק טינה בליבו בשביל כך על הר"ש. הרגיש הרב ר' שלום תיכף במחשבתו, ופנה אליו בשאלה: אימרו נא לי כבודו, מי הוא לפי דעתו גדול יותר צדיק שנולד ממשפחה גדולה ומיוחסת, או זה שנולד ממשפחה של אנשים תמימים ופשוטים, שתק הצדיק, ולא ענהו דבר. אמר לו הר"ש: רבותינו אמרו 'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'. ולפיכך מי שאבותיו היו מיוחסים ובעלי תורה, הרי הוא הולך תמיד שחוח, בלב נשבר ורוח נכאה, כי יודע הוא בעצמו שעדין לא הגיעו מעשיו למעשי אבותיו, אבל האיש, שאבותיו היו אנשים פשוטים, הוא יש לו תמיד התנשאות וגבהות הלב, כי הוא חושב בלבו: מעשי כבר גדלו ועברו הרבה על מעשי אבותי. אז הבין הצדיק, כי הר"ש ירד לסוף דעתו, וכי אין לו, להר"ש שום התנשאות מצד יחוס משפחתו, ואדרבה, הייחוס מביאו לידי ענווה ושפלות.

ותלד לו את אהרן ואת משה. התורה מספרת כאן במתכון כי משה ואהרן נולדו ככל בשר ודם להורים רגילים, ובכל זאת נעשו לגדולי הנביאים והמנהיגים של עמנו. הודות לפעולותיהם ומעשיהם הם אשר בחרו והגיעו לאן שהגיעו! ולא שירדו לעולם כמלאכי מרום. מכאן עלינו ללמוד, כי כל אדם ואדם מסוגל על ידי עבודתו ובחירתו להגיע למדרגות העליונות ביותר, ואפילו להיות בבחינת משה ואהרן.

רבי שמואל האדמו"ר החמישי בשושלת אדמו"רי חב"ד ראה פעם את שני ילדיו זלמן אהרון ושלוש דובער בשיחה, זלמן אהרון שהיה גדול יותר אך נמוך יותר אמר לאחיו "אני מבוגר יותר ומן הראוי שאהיה גבוה יותר, כנס אתה לבור וכך אהיה אני גבוה יותר, קרא האב לבני ואמר לבן הגדול "אף פעם אל תגביה את עצמך על חשבון הנמכת הזולת, אם תרצה להיות גבוה תעלה אתה על כסא".

בפרשתנו אנו קוראים על משה ואהרון שעומדים לפני פרעה ומתחילים לשכנע אותו שעליו לשחרר את עם ישראל, עם תחילת השיחה אהרון לוקח את המטה אשר בידיו, זורק אותו והמטה נהפך לנחש, פרעה לא מתרגש, הוא קורא לחרטומיו והם גם זורקים את מטותיהם שנהפכים גם הם לנחשים ואז קורה הלא יאומן, "ויבלע מטה אהרון את מטותם" אומר רש"י שהיה כאן נס כפול לא כתוב שהנחש בלע את שאר הנחשים אלא המטה בלע אותם מלמד שחזר להיות מטה ואז בלע את שאר המקלות, מוסיפים על כך מפרשי התורה שעוד יותר היה הנס בכך שהמקל נשאר כשהיה ולא השמין לאחר שבלע את כל המקלות, אם כן היו כאן שלושה נסים, א. שמטה אהרון בלע את מטות החרטומים, ב. כשבלע כבר לא היה נחש אלא מקל, ג. גם אחרי שבלע לא השמין ונשאר כשהיה.

סיפור יציאת מצרים הוא בעצם גם הסיפור האישי של כל אחד מאיתנו, לכולנו יש מצרים פנימי שמסמל את המיצרים והגבלות שמפריעים לנו בהתקדמות הרוחנית ועלינו לסייע אחד לשני בתהליך יציאת מצרים האישית אך כשאנו באים לעזור לזולת לצאת מהמגבלות שלו עלינו ללמוד מסיפור המטה של אהרון שלושה כללים איך לעשות את זה בצורה נכונה.

כלל ראשון כשאתה בא להוכיח תדאג שזה יהיה עם מקל של אהרון שהיה סמל לאהבה, "אוהב שלום ורודף שלום" אם באמת המטרה שלך היא שייתקבלו הדברים תבדוק שהתוכחה מגיעה מאהבה ורצון אמיתי בטובת הזולת.

כלל שני גם כשאתה כבר מוכיח באהבה אל תהיה נחש, הנחש מפזר ארס וגם דברי התוכחה יכולים להיות לפעמים מתובלים בארס ובאמירה של כעס ועלבון לזולת, תשמור על איפוק ותוכיח מתוך רוגע ואז דבריך היוצאים מהלב יתקבלו בלב של השומע.

כלל שלישי לאחר שהוכחת את הזולת אל תשמין מזה, תבדוק את עצמך שאתה לא מגיע לידי גאווה מתוך כך שביקרת את חברך, "אף פעם אל תגביה את עצמך על חשבון הנמכת הזולת".

ואלה שמות בני לוי לתולדותם גרשון וקהת ומררי וגו' (ו, טז). מובא בשל"ה הק' קשה, למה אמר תיבת שמות אצל לוי יותר ממה שאמר בראובן ושמעון (כי בפסוק י"ד כתיב "בני ראובן" וגו' ובפסוק ט"ו "ובני שמעון" וגו', ולא כתיב תיבת "שמות"). אלא, "הענין הוא כי שבת לוי לא היו משועבדים בגלות ולוי ידע דבר זה ורצה להשתתף בצרת הצבור, מה עשה, קרא שמות לבניו על שם הגלות, דהיינו שם גרשון על שם כי גרים הם בארץ לא להם, ושם קהת על שם שניהם קהות, ושם מררי על שם "וימררו את חייהם" (לעיל א, יד). זהו שאמר: "ואלה שמות בני לוי", ומכאן ילמד האדם להשתתף בצער הציבור אע"פ שאין הצרה מגעת לו.

וכדברי רבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים - "מפני שישראל ערבים זה לזה, לכך כשצער בא על אחד - חייבים כולם להצטער ולהתפלל".

וכן כותב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "יערות דבש": יתפלל בעד כל חולים שהם בתוך העיר, ויכלול כל חולי ישראל. וישתתף עמם בצערם, כי הלא הכל נפש אחד וגוף אחד. ואם חלה אחד מישראל, הרי קצת מאבריו חולים. ולא יאמר 'מה אכפת לי, אינו קרובי וגואלי'. רק ראוי להתפלל בתום לבב בעד כל חולים, יהיה מי שיהיה, כאילו ח"ו בניו או אחיו חולים. הלא ירבה להתפלל ולשפוך שיחו לפני השם".

מסופר שפעם נכנס אחד ממקורבי האדמו"ר מאו"רוב לביתו, ושמע את האדמו"ר נאנח אנחה כבדה. מיהר לחדרו לברר מה אירע.

שח לו האדמו"ר: לפני שעה קלה נכנס יהודי ובכה על צרה גדולה שיש לו. אך אינו יודע להתפלל, וביקש ממני שאתפלל עבורו. ומכיוון שאני צריך להתפלל בעדו, עלי להתלבש בהרגשותי ולכאוב את כאבו ממשי.

והוסיף האדמו"ר: גם את האנחה שפלוני אינו יודע להיאנח - צריך אני לעשות במקומו.

ויקח עמרם את יוכבד דודתו (ו, כ). מובא באור אהרן מה שהסכים ד' שיצא מהם אדם גדול כמשה, למרות שעתיד הקב"ה לאסור נישואין עם דודתו, כי אמרו חז"ל (יומא כב.) אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלוי לו שלא יתגאה.

ובני יצהר קרח ונפג זכרי (ו, כא). מובא בחמדה גנוזה פעם אחת באו סוחרים להרה"צ החוזה מלובלין זיע"א, וסיפרו לו שעל ידי הקור שהיה אז לא יכלו לסחור ולהשתכר מאומה, ואז היה הסדר וארא, אמר הרב ז"ל, ובני יצהר הוא ישראל שמאירים ומצהירים ככוכבים בעולם, קרח בעת שהוא קרח וכפור על פני הארץ, ונפג ונמס, וזכרי, והיה זה לזכר לדורי דורות שבשבוע ההוא לעולם תשש כחה של הקור ורוב פעמים בא גשם.

ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי (ו, כב). מובא בשלשלת הקבלה מעשה בחכם השלם רבי אברהם הלוי מחשובי רבני ירושלים שעשה שאלת חלום כדי לדעת מתי יהיה קץ הגלות המר ויבוא משיח צדקיננו. על כך ענו לו מן השמים והראו לו את הפסוק בצורה זו: "מי שאל וא,ל צפן וסתרי", והבין רבי אברהם כי נתכוונו לרמז לו מן השמיים: מי הוא זה אשר שואל את הדבר שהאלוקים הצפין והסתיר.

מובא בשבט מיהודה ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה (ו, כג). פירש רש"י, מכאן למדנו, הנושא אשה צריך לבדוק באחיה. הנה איתא בספר חסידים שיותר טוב להקדים ליקח את בת עם הארץ שהוא נדבן, מלישא בת תלמיד חכם שהוא קמצן. כי הנדיבות מורה על שורש ישראל. והיינו מקודם ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב, מצד שהוא נדבן, פירוש, שמקודם נשאה מצד שהיתה בת 'עמינדב' לשון נדבה, ואחר כך מצד שהיא בת נחשון היינו בת תלמיד חכם.

ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה וגו' (ו, כג). וברש"י מכאן למדנו הנושא אשה 'צריך' לבדוק באחיה (והוא בגמ' ב"ב קי, א). מובא בעולמו של אבא יהודי הגיע לאחד מגדולי הדור זצ"ל לבקש עצה, כידוע מבררים בשידוך על מידות, בריאות, משפחה וכדומה. ושאל היהודי: לאיזה דברים לא צריך לחשוש כשניגשים לשידוך? השיבו הגדול: "למה יאמרו הבריות"... והוסיף לנכדו ואמר, דזהו גם כן כוונת משה רבינו באומרו "ואני ערל שפתים", וביאר התרגום אונקלס "ואנא יקיר ממלל", דאפילו הכי שאני פה מפיק מרגליות, עם כל זה אני 'ערל שפתים', אני חושב כל היום מה שלא לומר, ומה שלא להגיד...

ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה (ו, כג) רש"י פירוש שצריכין לבדוק באחיה. והנה בוודאי צריכים לבדוק, אבל בכל זאת צריכים לסמוך אך ורק על הקב"ה כי בפרט בעניני שידוכים רואים השגחה נגלית ממש וכמו שמסופר על יהודי עשיר גדול שחי בתקופת ה'חתם סופר' זיע"א ולו בת יחידה שהגיעה לפרקה. ובהיות שהיא הייתה צדיקה, בעלת מידות טובות ומוכשרת מאוד, רצה אביה בכל מאודו למצוא עבורה זיווג הגון. הוא ניגש למרן ה'חתם סופר', תיאר את מידות טובות וכל מחסורו של החתן יהיה עליו כדי שיוכל לשבת ולעסוק בתורה בלי שום דאגת פרנסה. הרב השיב לו כי הוא יעיין ויבדוק בדבר 'חזור לבית המלון בו הנך שוהה וכאשר אמצא את הבחור הנבחר והראוי ביותר אשלח אותו אליך עם מכתב חתום וסגור ואתה תוכל לדבר עמו ולתהות על קנקנו'... האורח העשיר שב לבית המלון והרב ניגש לבית המדרש, עקב במבטו אחר הבחורים ואז שלח לקרא אליו את הבחור נתן פייטל שיבוא אלו לחדרו. בהגיע הבחור אמר לו הרב: 'יקירי, יש לך בקשה ממך, אנא ממך הוואל נא לקחת מכתב סגור זה ולהביאו אל העשיר פלוני השוהה בבית המלון בעיר, בנוסף לכך הוואל נא להמתין עד אשר יסיים העשיר את קריאת המכתב כי אולי הוא ירצה להשיבני דבר על ידך. הרב כתב בצנעה מכתב בזו הלשון: 'הבחור המביא אתו מכתב זה הוא התלמיד המובחר של ישיבתנו והוא ראוי להיות חתן עבור בתו המושלמת', הבחור לקח את המכתב הסגור על מנת לקיים את השליחות, אך היות והוא היה באמצע סדר הלימוד הוא החליט לסיים את

הסדר וללכת לאחר מכן. בסיום הסדר חש הבחור נתן פייטל חולשה מסוימת, הוא נמלך בדעתו ופנה לחברו הטוב אשר אנשיל שיואל להחליף אותו בשליחות ולמסור את המכתב לעשיר ולא לשכוח להמתין במקום לתשובת העשיר. הבחור אשר אנשיל יצא בשמחה לשליחות, הוא הגיע אל העשיר ומסר לו את המכתב. כאשר סיים העשיר לקרוא את המכתב הוא הביט בבחור והחל להיכנס עמו בדברים, לאחר מכן הם ישבו ודיברו בלימוד ולאחר שעה ארוכה פטרו לשלום. לא לפני שהכין מכתב תשובה לרב ובו הוא כתב כך: 'היות והבחור מצא מאוד חן בעיניי אני מעוניין לסגור את העניין עם משפחת הבחור בכי טוב. כעבור זמן קצר הגיע העשיר שוב אל ה'חתם סופר' וביקש להזמין את כל הצדדים אל הרב ולסגור אירוסין. כאשר שמע הרב את שם הבחור הוא תמה מאוד כי הרי הוא ביקש לשלוח את הבחור נתן פייטל... לאחר בירור קצר הבין הרב את דבר המעשה ואמר 'מה' יצא הדבר שיהיה השידוך במזל טוב...'

אחות נחשון לו לאשה (ו, כג). פרש"י מגמ' (בבא בתרא קי.) מכאן למדנו הנושא אשה יבדוק באחיה. ורמז לכך כי "אחות נחשון לו לאשה" (1201) בגימ' "אדם הנושא אשה צריך לבדוק באחיה" (1204).

אחות נחשון לו לאשה (ו, כג). פרש"י מגמ' (בבא בתרא קי.) מכאן למדנו הנושא אשה יבדוק באחיה. מבאר הגר"י זילברשטיין שליט"א האם ניתן 'לסגור שידוך' על פי רמז בפסוק שהזדמן למשדוך בעת שקיבל עליה- לתורה? הגיע אלינו בחור המצוי בתקופת השידוכים, וסיפר שלמרות שנפגש כבר כמה פעמים עם משודכת פלונית, יש לו עדיין ספקות ולבטים כלפיה, ואין הוא יודע כיצד לנהוג. במשך תקופה ארוכה הנני מתחבט בנידון, ואינני יודע להשית עצות בנפשי, אמר. והנה, ממשיך הבחור לספר, לפני מספר ימים קרה לי דבר-מה, ובאתי לשאול האם אפשר לראות בכך רמז מן שמיא כיצד עלי לנהוג. הבחור סיפר שבשבת פרשת 'ז'ארא', כאשר הגיעו בבית הכנסת לקריאת התורה, חיפש הגבאי כהן, ולא מצא. כיון שכך, קראוהו לעליית 'שני', והנה הגיע הבעל-קורא לפסוק (שמות, פרק ו' פסוק כ"ג) 'ויקח אהרן את אלישבע בעת עמינדב אחות נחשון לו לאשה'. באותו רגע עלו במוחי דבריו של רש"י על הפסוק, 'מכאן למדנו שהנושא אשה צריך לבדוק באחיה' (כמובא במסכת בבא בתרא, דף ק"י עמוד א'). חז"ל למדו זאת מכוח השאלה מדוע הוצרכה התורה לציין שאלישבע היה אחותו של נחשון; הרי לאחר שכבר נאמר שהיתה 'בת עמינדב', הכל יודעים כבר שהיא 'אחות נחשון'? אלא שהתורה באה ללמדנו בכך שהנושא אשה יבדוק תחילה באחיה, שכן רוב בנים דומים לאחי- האם. למשודכת שעימה אני נפגש, סיפר הבחור, יש אח אחד, והוא מופלג בתורה ומעוטר בכל המידות הטובות, וחשבתי שאולי זימנו לי שמיא לקבל את העליה הזו (שלא בדרך הרגילה, שהרי אינני כהן), כדי לתת לי 'הנחיה' כיצד להכריע בשאלה הגורלית המטרידה אותי. האם אני צודק בכך, או שמא מדובר בסתם 'ניחוש' שאין להתייחס אליו? כיצד החליט רבי יאיר בכרך לקרוא לספרו 'חוות יאיר'? והנה, בחתם סופר על התורה (דברים, עמוד קנ"ז), מצאנו דברים מאלפים בענין זה. החת"ס מביא את הפסוק בתהלים (פרק קי"ט פסוק כ"ד), 'גם עדותיך שעשועי, אנשי עצתי, ומפרש ואומר שדוד המלך התכוון לומר שפסוקי התורה משמשים לו כ'אנשי עצה'. ה'חתם סופר' מביא על כך ראיות מן הגמרא, שהאמוראים השתמשו בפסוקי התורה, כדי לקחת מהם ראיות לכאן ולכאן, ובתוך דבריו מספר שרבינו יאיר בכרך זצ"ל, בעל ה'חוות יאיר', התלבט באיזה שם להכתיר את ספרו. שמו היה 'יאיר', ושם סבתו שגידלתו במסירות היה 'חוה', והוא חפץ להנציח גם את שמה על ספרו. והנה, כאשר עלה לתורה, וקראו לפניו את הפסוק 'ויקרא אותם... חוות יאיר עד היום הזה', החליט לקרוא לספר 'חוות יאיר', שם המשלב את שמו ושם סבתו. זכורני גם שמורי-ורבי מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה רגיל לומר שכאשר קוראים ליהודי לתורה, רומזים לו מן השמים ענין מסוים השייך במיוחד אליו. הגר"י סיפר לנו שהוא-עצמו נוהג ללמוד את הקטע שבו קיבל עליה, עם כל המפרשים, כדי ללמוד מהפסוקים רמזים למאורעות השונים שהתרחשו בחייו. הדברים מובאים גם בספר 'מלך ביופיו'. כאשר הצגתי את הדברים לפני גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והבאתי את שאלתו של הבחור האם הוא יכול

לסמוך על הרמז שבפסוק, וציטטתי בפניו גם את החת"ס הנ"ל, השיב מרן שליט"א ואמר שעוד בטרם הגענו לענין הפסוק, יש לדעת שאם התורה מור ה לנו 'לבדוק באחיה', והאח הוא אכן בחור מצוין, אפשר לסמוך על כך, ולגמור את השידוך! ובאשר לשאלה האם ניתן להירמז בפסוק שקראו בעליה-לתורה, השיב גיסי שליט"א שאכן-כן, וציין כראיה לכך שיש בש"ס כמה פעמים 'קרא אשכח ודרש', דהיינו שהאמוראים 'מצאו' פסוק מסוים, ולמדו ממנו את דרשתם. הגמרא איננה אומרת 'קרא דריש', אלא 'קרא אשכח', דהיינו שהפסוק הזדמן לפניו, ודרשו. מרן הגר"ח שליט"א סיפר עוד על ספק שהתעורר פעם בענין שידוך, כאשר בחורה פלונית התלבטה האם לסגור שידוך עם בחור מסוים, וכששמעה שאחיו אינו הולך בדרך התורה, נטתה להשיב בשלילה. אחד מגדולי התורה, סיפר הגר"ח, עשה גורל, והפסוק שיצא לו היה 'לשם שבו ואחלמה', והוא למד את פירוש הגורל כך: 'לשם שבו' - יש להתחשב בבחור עצמו; ו'אחלמה', דהיינו 'אח-למה', מדוע צריכים להתחשב באחיו?... הגר"ח הוסיף להסביר שהכלל החז"לי של 'בדוק באחיה', מתייחס רק לבחור שצריך לבדוק באחיה של המשודכת, אבל הבחורה אינה צריכה לבדוק באחיו של המשדוך.

אלעזר בן אהרן הכהן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה (ו, כה). ופרש רש"י: מזרע יתרו שפטם עגלים לעבודה זרה, ומזרע יוסף שפטט ביצרו. והיינו, כמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא קט ע"ב וסוטה מג ע"א) שאביה היה משבט אפרים או מנשה ואימה מבנות יתרו, או להפך. והקשה ה"בן איש חי" זצ"ל (סוטה מג ע"א), איך רמזה התורה גנותו של יתרו, שפטם עגלים לעבודה זרה. והלא צותה "וגר לא תונה" (שמות כב, כ), לומר לו זכר מעשיך הראשונים (בבא מציעא נח ע"ב)? וכתב: "ונראה לומר בסיעתא דשמיא שרמזה כאן שבחו, לומר: כל כך אדוק היה בעבודה זרה ועם כל זה זכה להיות גר קדוש עד שאמר לו משה רבינו עליו השלום "והיית לנו לעיניים" (במדבר י, לא), כלומר חביב עלינו כבבת עינינו. וגם מזרעו עמדו צדיקים עצומים שהיו גדולי ישראל (סוטה יא ע"א, סנהדרין קד ע"א), ואחד מהם פנחס בן אלעזר, איש האלקים". ואכן, ה'חתם סופר' זצ"ל, הקשה (שמות כב, כ): "יש לדקדק מה אונאה שייך לומר לגר זכור מעשיך הראשונים, והיא תהלתו ושבחו, שהזניח עבודה זרה ודבק בקדושה?". הקושיה צודקת כל כך, ואינה קושיה! לא, אין כאן סתירה. אסביר, במעשה שהיה. בישיבה סיפרו, שבשעתו סערה וילנה וגעשה: היה שם סנדלר שעלה לגדלה, וערך חתונה ברוחב יד כמנהג הגבירים. לאחד מעשירי העיר חרה על הסנדלר לשעבר המשווה עצמו לאצולת הגבירים, וכשהולך את בנו לחופה בא מולו, חלץ נעלו ושאלו כמה יעלה לו תיקון הסוליה. נבוך המחנות, שמחתו הושבתה ופניו הולבנו ברבים. כששמע על כך רבי ישראל מסלאנט זצ"ל הזדעזע ואמר: "בטוחני שגדולי הדור הקודם נתבעים עתה לדין על שלא חינכו את קהלים למידות טובות, ואפשרו למקרה כזה לקרות!" - והגביר הגר"ס את פעליו בהשרשת תנועת המוסר, ושם בה דגש על חנוך למידות והקפדה על המצוות שבין האדם לחבירו. ואני, ככל שהתקוממתי על המעשה השפל שלא ייעשה, מעולם לא הצלחתי להבין במה התבייש אותו עשיר. אדרבה, אם הזכירו לו שהיה סנדלר ועלה לגדולה, הן תגדל שמחתו בכפל כפלים, והודאתו לבוראו תתעצם שבעתים! היה לי יריד נעורים באנטוורפן. יחד שהינו בסיביר, התענינו והתיסרנו. בכל פעם שהגעתי ועליתי לבקרו, היה נושא ידיו ומבקש: "רבי יעקב. רק אל תדבר על סיביר!" רצונו הוא כבודו. הזכרונות מכבידים עליו, מקדירים את רוחו. אבל הבעתי באזניו פליאה: "למה זה מעציב אותך. אדרבה, זכור ושמח שזכית ונחלצת, ותודה לקדוש ברוך הוא על רוב חסדיו!" - הן זה ענין "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" בהודאת יציאת מצרים (פסחים קטז ע"א): מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשו קירבנו המקום לעבודתו! ולדברי רבי עקיבא (סוכה יא ע"ב), נצטוינו לשבת בסכה לדורות עולם, כדי לזכור "כי בסוכות - סוכות ממש - הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (ייקרא כג, מג), פרש רשב"ם: "חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך", באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן תירוש ויצהר, "למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר" ארבעים שנה בלא ישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב.

ושנינו (קדושים סו ע"א): מעשה שהלך ינאי המלך לכוחלית שבמדבר וכבש שם ששים כרכים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים [סוג ירק] בזמן שהיו עוסקים בבנין בית המקדש [בית שני, שעלו מן הגולה והיו עניים, והיו מוציאים הוצאות במלאכה] אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו [זכר לעניותם, ולהודות לפני הקדוש ברוך הוא שהצליחנו והעשירנו (רש"י)] והעלו מלוחים על שלחנות של זהב, ואכלו!

להתביש בכך צריך? להודות על כך צריך! שכך שנינו (אבות דרבי נתן, סוף פרק כא): מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו, ונזכר לו מה שעשה בילדותו – איך בילה ארבעים שנה מחייו לריק! מה עשה, נאנח?! נאנק?! הצטער והתאבל?! – אמר: "מודה אני לפניך ה' אליקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות בשוק". ודאי, כך צריך לחשוב, כך צריך להתיחס. אבל אם כך, קמה וניצבת קושית ה"חתם סופר", מדוע אסרה עלינו התורה להזכיר לגר את עברו! למדנו מכאן יסוד: שצער הזולת לא קשור בהעלבה אמיתית. אפלו אם זה כבוד עבורו, "תהילתו ושבו" כדברי ה"חתם סופר", אפלו אם אין לו במה להעלב. אבל האיסור הוא לומר לו מה שמעליב אותו, בצדק או בטעות! כשהתורה מכתירה את יתרו בשם "פוטיאל", שפיטם עגלים לעבודה זרה והפנה לה ערף והתגיייר וזכה לחתן כמשה רבינו ולנכד כפנחס בן אלעזר, זו מחמאה. ואם אדם היה נגש אל יתרו וקורא לו פוטיאל על שפיטם עגלים לעבודה זרה, ויתרו היה נפגע, היה עובר על לאו מדאורייתא! יותר מדי פעמים שומעים אנו התנצלות בנוסח: מה כבר אמרתי, ממה הוא נעלב. אמרתי את האמת, וזו היתה אפלו מחמאה – וזה יתכן, ולמלבין הפנים אין חלק לעולם הבא!".

לא רק שאין לו לאדם לומר "מה יש לו להפגע"? אלא אפילו אם האדם הזה הוא דורש את פגיעתו – וכאן כל שכן שאין לי לחוש על כבודו – כשהוא לא חש, ובכל זאת – נוח לו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא יפגע בו!

וזו גמרא מפורשת: הגמרא מספרת על מר עוקבא שבשכנותו היה דר עני בכל יום היה רגיל מר עוקבא להשליך לו ארבעה זוזים בחור של ציר הדלת העני מצאם ולא ידע מי הניחם שם פעם אחת אמר העני בלבו אארוב ואראה מי משליך לי את הכסף אותו היום התאחר מר עוקבא בבית המדרש וכשהלך לבית העני התלוותה אליו אשתו כיוון שהרגיש בהם העני יצא ממחבואו כדי לראותם אבל הם כרחו מפניו במנוסתם ראו תנור נכנסו שניהם לתוכו והתחבאו שם אותו תנור גרפו ממנו את הגחלים ממש זמן קצר קודם לכן ועדיין חומו עימו רגליו של מר עוקבא נכוו אמרה לו אשתו "שים רגלך על רגלי ותינצל מכיוון שרגלי לא נכוות" חלשה דעתו של מר עוקבא שרק בו שלט חום האש ניחמה אותו אשתו "זכותי גדולה מזכותך היות ואני נמצאת בתוך הבית עניים פוגשים אותי ואני מחלקת להם להם ובשר ומיני מזונות הראויים לאכילה ואילו אתה נותן להם מעות והם צריכים לטרוח ולהכין לעצמם סעודה". ומקשים העולם מה כל החרדה של מר עוקבא ואשתו ולמה להם לברוח לתנור הרי העני כשרדף אחריהם הביא את הבושה על עצמו מרצונו ומדוע מסרו נפשם?

מסופר על [כמדומני] ר' איסר זלמן מלצר שפ"א מסר שיעור בביתו, וציטט גמ' ונקב את מקום הדף כא עמוד ב', והיה שם בחור שמיד תיקן אותו ואמר בדף כב עמוד ב'! הרב מיד אמר שוב כא:, והתלמיד חזר שוב. מיד קם התלמיד ללכת להביא את הגמרא ולהוכיח את טענתו, אולם הרב מיד עצר בעדו ואסר עליו להביא את הגמרא. נאלץ התלמיד להמשיך ולשבת. לאחמ"כ בתום השיעור כששב לישיבה היה להוט למצוא את המקום המדויק ולהוכיח לרב שהוא הצודק, אולם להפתעתו מצא שאכן הרב צדק ולא הוא... הוא שב להתנצל בפני הרב, והרב אמר לו ידעתי שאתה טועה ומשום כך אף התנגדתי כל כך שתביא את הגמרא, כדי שלא תתבייש... והתלמיד חשב שהרב רוצה למנוע בושה מעצמו... גם כאן נשאל – הרי הוא רוצה להתבייש – שיתבייש! מדוע אני צריך למונעו? אלא ההסבר הוא ענין הפגיעה בזולת כל כך חמור – שגם אם אתה לא מבין מה יש לו להפגע, וגם אם הוא עצמו הביא זאת על עצמו, אבל בכל זאת יש כאן פגיעה – יש לברוח מזאת כמו מאש! זה בנוגע למצב בו אנו חלילה נפגע באחרים. אך בנוגע למצב בו פגעו בנו – המבט הוא שונה. כשפגעו בנו עלינו לשמוח כי בזה מעבירין לנו על כל פשעינו אם האדם היה יודע מה גורם הוא בכל חטא ובכל עוון כמו באספרי האר"י והמקובלים הרי יחרד וילפת אשר אין בכוח

אנוש לסובלם וכאן הבטיחו חז"ל שבוה שהאדם סופג עלבון מעבירין על כל פשעיו.

ובשם רבי משה קורדבירו זצ"ל נאמר שפירוש הפסוק "יתן למכהו לחי ישבע בחרפה" שאם חברך היכה אותך מכת לחי והוא עלבון גדול עליך לשבוע מחרפה זו כאדם שהתענג על מאכל דשן כן אתה צריך להרגיש. וכ"כ השל"ה הק' ישמח בחירופים יותר מאכילת מעדנים דבר זה מצינו אצל דוד המלך ע"ה כמובא בתהילים צב "בקמים עלי מרעים תשמענה אוזני" דהיינו כשמרעים קמים עלי ומחרפים ומגדפים אותי אזי "תשמענה אוזני" אני מקשיב ושומע את דבריהם ובוזה אני זוכה שיקויים בי "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" ומידה זו מזכה אותי להיות צדיק ולפרוח ולשגשג כארז.

המעשה בחזון איש שהוכיחו אדם שלא הכירו שיקרא תהלים, ולבסוף הצטער לגלות שדיבר בחוצפה לחזו"א אך הרב הרגיעו שקיבל תוכחתו ואכן החל לקרוא מדי יום כמה פרקי תהלים... הגמרא מספרת על דוד המלך גמרא ב"מ נט שבני דורו היו באים ואומרים לו דוד הבא על אשת איש מה דינו והוא ענה להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא!

מספרים על חתנו של "הנודע ביהודה" שהיה גאון גדול בתורה חריף ובקי וכל רז לא אניס ליה אך אשתו הייתה מבזה אותו תמיד ליד תלמידיו ובכל הזדמנות שהיה מופיע ליד הציבור הייתה מבזה אותו ומקנטרת אותו כדברים והציבור הגדול בעירו המה ראו כן תמהו נבהלו ונחפזו רעדה אחזתם כיצד מעיזה בתו של "הנודע ביהודה" לבזות את בעלה שידוע בכל הדור כגאון אחד ומיוחד ותהי לחידה בעיניהם לאחר שנים רבות כשנפטר אותו חכם באה הרבנית קבל עם ועדה והתחילה לבכות בקולות רמים על פטירת בעלה הרב הגאון והחלה לספר את גדולת בעלה בנגלה ובנסתר וסיפרה שלפני החתונה עשה עמה בעלה הסכם שבכל פעם שיהיה בציבור תבזה אותו כדי שלא יתגאה והיא בלית ברירה הסכימה וביקשה מבעלה שייתן אות שדבריה נכונים וראו כל העומדים את ראש הנפטר ז' ומאשר את דברי הרבנית מכאן נלמד כמה חשוב שאדם יקבל בזיונות בעולם הזה ויבין ויעריך גודל מעלתם ועוז הדרם. יוסף הצדיק כל ימיו הקפיד לא לנקום על מה שעשו לו ולמרות הבזיונות ועצם המכירה שגרמו לו אחיו מעולם לא עלתה על לבו להשיבם כגמולם וכמעשיהם האדם מחוייב לסלוח על כל מה שעושים לו משום שאם הוא אינו מוחל הריהו מצער את השי"ת! ואם האדם יתבונן ידע שעל כל עלבון מעבירין על כל פשעיו וכן אומר האר"י הקדוש דבכל התשובות שבעולם המעולה מכולם היא סבלת העלבונות החירופים הגידופים והוא מועיל יותר מכל מלקיות וסיגופים! ובירושלמי מועד קטן פ"ג משנה א מסופר על ר' אלעזר בן הורקנוס שהלך בשוק ועבר ליד בית ובאותה שעה הייתה אשה מכבדת הבית היא אספה את האשפה והשליכה לרחוב ור"א שעבר בדיוק שם ספג את האשפה על ראשו ר"א לא כעס ולא התרעם ואמר "דומה אני כי חרביי שריחקוני מעתה יקרבוני" דכתיב "מאשפות ירים אביון" הרי שאדם בעל שכל רואה בזיון זה פתח להתעלות ולהתרוממות. מכך נוכל ללמוד כי המעביר על מידותיו אינו זה שמעביר על דברים של מה בכך זו אינה גדולה אלא מדובר על דברים שיש לכעוס ולרגז עליהם שהמעשה הנעשה בהם הוא מעשה פוגע ומביש ויש בו מקום לחשבונות רבים ובכל זאת האדם מעביר עליהם ולכן מעבירין לו על כל פשעיו על כן התיקון למידה זו היא סבלנות ואורך רוח וישים לנגד עיניו כמה יכול לזכות על ידי שמירת מידה זו וידע שהכל מאתו יתברך!

אלא, יש לאדם להזהר שלא לפגוע בזולתו גם אם "אין לו סיבה להפגע". וגם אם הוא עצמו הביא זאת לעצמו. ואם בנו פגעו – נשמח על הזכות להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבין שעליהם נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו!

הוא אהרן ומשה. במדרש רבה מובא כי, משה ואהרן שקולים היו. ה"חזוה מלובלין" שואל: הכיצד ייתכן ששני אנשים יהיו בדיוק באותה הדרגה? אלא משיב ה"חזוה" על פי הנאמר בגמרא במסכת חולין: "גדול מה שנאמר במשה ואהרן, ממה שנאמר באברהם. שאברהם אמר "ואנכי עפר ואפר" ואילו משה ואהרן אמרו על עצמם "ונחנו מה".

פירוש הדבר: שמושה ואהרן הגיעו לדרגת ביטול גבוהה יותר מאברהם אבינו. אברהם אבינו אמר על עצמו ואנוכי עפר ואפר – גם עפר הוא משהו. ואילו משה ואהרן הישוו עצמם לכלום: "ונחננו מה". ואם כן, סיים ה"חזוה". כאשר האדם הוא משהו, ואפילו קטן ולא חשוב – כעפר ואפר, לעולם אינו יכול להשתוות עם חברו ולהיות עמו באותה מעלה בדיוק. אולם, כאשר שני אנשים אומרים על עצמם "אנחנו כלום" בזה אפשר שיהיו שקולים...

שקולים היו. הברקה מליצית של האוהב ישראל מאפטא: איש נגיד היה באפטא אשר השגותיו בתורה היו מעטות ביותר, ולעומת זאת היה לו לב רחב לכל דבר קדושה, והוא היה תומך גדול לחצרו של הרה"ק האוהב ישראל מאפטא, ומתוך כך היה מקורב אליו. פעם ראה אותו האפטער רב שהיה יושב ומתבונן בעיון רב בדף השער של חומש, ועל פניו ניכרים אותו פליאה ותימה. שאל אותו הרבי: "מה קשה לך שם?" ענה הגביר: "הצייר עשה בדף השער את תמונת משה ואהרן, את משה עשה גבוה וכחוש, ואת אהרן עשה נמוך ורחב, ותמהני מהיכן ידע הצייר שכך היו?"

השיב לו הרב בדרך צחות: "הרי הדברים מפורשים ברש"י, שעל משה רבינו אומר רש"י שהיה גבוה עשר אמות, ואילו על אהרן אומר רש"י שהיה צריך לעלות על מעלה שהייתה לפני המנורה שעליה עומד ומיטיב, משמע שהיה נמוך. והנה בפרשת וראא אומר רש"י שמושה ואהרן היו שקולים, לכאורה איך יתכן שהיו שקולים אם משה היה גבוה ואהרן היה נמוך?! אלא על כרחך שמושה היה כחוש ואהרן היה בעל בשר!..."

הוא אהרן ומשה, שקולים משה ואהרן. שאל הרב זילברשטיין שליט"א, ישיבה גדולה הזקוקה לראש ישיבה, וההנהלה מצאה ת"ח גדול שמוכן למסור שיעורים לפני התלמידים, אלא שהגאון הזה מדבר בקיצור נמרץ, והתלמידים יצטרכו לת"ח נוסף שיסביר להם את דבריו, וימתיק אותם, וההנהלה מצאה מתורגמן מסביר נפלא. וכעת ההנהלה מסופקת אם להציע לשניהם אותה משכורת, או שמא יש לתת למגיד השיעור משכורת גבוהה יותר?

תשובה: נאמר בתורה [שמות ו', כ"ו], "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים". פרש"י, "יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד". והקשה ר' משה פיינשטיין זצ"ל (בספרו על התורה), הרי משה רבנו היה אבי הנביאים ואין דומה לו, ואיך אפשר לומר שאהרן שקול כמשה? והשיב שתי תשובות א. כיון דגם אהרן היה בשליחות ה' להוציא את ישראל, אף שכוח משה גדול משל אהרן, מ"מ כיון שגם אהרן הוצרך להיות בזה, הן שוין בזה, שבחלק שהגדול צריך לקטן, הם חולקין בריוח. ב. דכיון דאהרן עשה כל ימיו את כל רצון השי"ת שהיה אפשר לו לעשות, הרי הוא שקול כמשה, אף שמושה היה גדול יותר, מ"מ שניהם עשו כל מה שנצטוו ונשלחו כפי יכולתם, והן שוין במעלה. עכ"פ מבואר בתירוץ הראשון, דמכיון שמושה היה זקוק לאהרן כמו שכתבה התורה [שמות ז', ב'], "אתה תדבר את כל אשר אצוך, ואהרן אחיך ידבר אל פרעה", ופרש"י "אתה תדבר פעם אחת... ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באוני פרעה". אם כן מאחר ומשה רבנו נזקק לאהרן, ומבלעדיו אין לו אפשרות לפנות לפרעה, אם כן בדין שיהיו שקולים.

הרב אליעזר גרינבוים שליט"א הביא ראייה לתירוץ זה, מדברי התוס' ביבמות [דף ק"ג: ד"ה המסוליים] שכתבו, "והא דאמר במדרש [שיר השירים רבה א' ט'], ג' דברים שקולים זה כזה, חכמה, יראה, ענוה, אומר ר"י דשקולים היינו דהא בלא הא לא סגי, אבל ענוה גדולה מכולם". מבואר בתוס' דאע"פ שהענוה גדולה מכולן, בכל זאת שקולים זה כזה, משום דהא בלא הא לא סגי, והוא ראייה לדברי ר' משה פיינשטיין זצ"ל. ולפי זה כמו שמושה רבנו מוסר התורה, הושוה לאהרן שהמליץ והטעים את דברי משה לפני פרעה, אם כן מסתבר שאף בענינו, שקולים הם ולשניהם מגיע אותו סכום.

הוא אהרן ומשה (ו, כו). ביאר הרה"ק חוזה מלובלין ז"ע במדרש רבה מובא, כי פעמים הקדימה התורה את שמו של משה לשמו של אהרן, ופעמים הקדימה התורה את שמו של אהרן לשמו של משה – ללמד ששקולים הם,

ולכאורה איך יתכן, ששני אנשים יהיו בדיוק באותה מדרגה, והרי לכל אדם יש עליות וירידות, ואין מצבו שווה בכל יום, אולם אפשר לתרץ השיב ה"חזוה" על פי דברי חז"ל שאמרו בגמרא מסכת חולין (דף פט): גדול מה שנאמר במשה ואהרן, ממה שנאמר באברהם. שאברהם אמר (בראשית יח, כז): "ואנכי עפר ואפר", ואילו משה ואהרן אמרו על עצמם (שמות טז, ז): "ונחננו מה". פירוש הדבר שמושה ואהרן הגיעו לדרגת ביטול גבוהה יותר מאברהם אבינו! אברהם אבינו העיד על עצמו: "ואנכי עפר ואפר" – אולם גם עפר הוא משהו. ואילו משה ואהרן אמרו: "ונחננו מה" – השוו עצמם לכלום. ואם כן – סיים ה"חזוה" – כאשר האדם הוא משהו, ואפילו קטן ולא חשוב, כעפר ואפר, לעולם אינו יכול להשתוות עם חברו ולהיות עמו באותה מעלה בדיוק. אולם כאשר שני אנשים אומרים על עצמם ונחננו מה – אנחנו כלום. בזה אפשר שיהיו שקולים.

ביאר הגר"ח מבריסק זצ"ל הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו. הם המדברים אל פרעה. הוא משה ואהרן (ו, כו - כז). פירש רש"י יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד. ומדויק גם בפסוקים הוא, דאנו מוצאים שמושה היה קשור יותר לענין יציאת מצרים ואילו אהרן היה יותר קשור לדיבור עם פרעה, כנאמר 'הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא' (שמות ד, יד) 'ואהרן אחיך יהיה נביאך' (ז, א). ואולם, כאשר ציינה התורה את שמותיהם בפסוקי היפכה לכאורה את סדרם ועניינם. כאשר דיברה מענין הוצאת בני ישראל ממצרים, הקדימה אהרן למשה, 'הוא אהרן ומשה. הוציאו את בני ישראל ממצרים'. וכאשר דיברה מענין הדיבור עם פרעה, הקדימה משה לאהרן: 'הם המדברים אל פרעה. הוא משה ואהרן'. לומר לך ששקולים כאחד.

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו. הם המדברים אל פרעה. הוא משה ואהרן (ו, כו - כז). כאשר נשלח משה לפרעה בפרשתנו, הוא מקבל הקדמה מהקב"ה על האופן בו תתבצע השליחות: "ראה נתתיך אלוהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך". בעל "העמק דבר" מבאר שהקב"ה אמר למשה: אתה תלך לפרעה, אבל לא בתור "משה". אתה תלך אליו על תקן "אלוקים". ותפקידו של אהרן? הוא יהיה הנביא, זה שמדבר בשם האלוקים על שעתיד להגיע. מה זה משנה מי מהשניים – משה ואהרן – ידבר עם פרעה בפועל? עני מרוד היה רבי אברהם אבן עזרא כל ימי חייו, באחת הפעמים בה ביקש להתקבל כרב במקום מסוים, כדי להביא פרנסה לביתו, סורבה הבקשה. לבושו המרוט של האבן עזרא, גרם להם לחשוב שלא ייתכן שעני כזה יכול להיות רב. האבן עזרא החליט ללמד את בני המקום לקח שלא ישכחו. הוא ניגש לשוק המקומי ובחר קצב יהודי רחב כתפיים, זקנו יורד לו על פי מידותיו, ומראהו מרשים מאוד. הקצב היה בור ועם הארץ, אולם האבן עזרא שידע את תנאי השכר המוצעים – חתם עמו עסקה הגונה. הקצב התחייב רק לעשות תנועות מיסטיות בידיו, לגלגל את עיניו ו... לשתוק. האבן עזרא התחייב להצליח כל השאר. ניגש רבי אברהם לגבאי והציע לו רב מיוחד. הקצב הלבוש בבגדים רבניים שבה את לב הקהל ועל אתר הסכימו למינוי. "תשאלו מה שתחפצו", אמר האבן עזרא, "אכנס אני אל הרב ואשיב לכם תשובה". השאלות זרמו בהמוניהן, אפילו לא בשביל לדעת, רק כדי להרגיש ולהתרגש ששאלו את הרב הגדול. והתשובות היו נפלאות. "הרב" ו"שמשו" עשו עצמם כמתלחשים לרגע ואז הגיעה תשובה כמפי אורים ותומים... ההסדר המוזר נמשך כחודש, ואז הגיעו בני הקהילה והכריזו על אולטימטום: רצוננו לשמוע את מלכנו. האבן עזרא ישב עם הקצב בחדר הסגור ויחד שיננו את השאלות שתבואנה ואת התשובות שיינתנו. הראשון יבקש ממך תיקון לתפילין שנפלו מידו, אמר לו רבי אברהם, אתה תענה שהוא ירים אותן, ינשקן וייתן צדקה. השני יבקש עצה לשלום בית ואתה תדחה אותו ותאמר לו שיבוא בשבוע הבא. השלישי יאמר שיש לו ספק על כשרות הפרה שלו, תיעץ לו לשחוט אותה, להוציא את הריאה, לנפח ולבדוק בתוך מים אם יש בוועות - זה טרף, אם לא – זה בסדר. למחרת נתלו מודעות ברחבי העיר שהרב החדש מוכן לקבל שאלות, והאבן עזרא חמק מן העיר בלאט. הראשון הגיע עם שאלת הכשרות. את התשובה להרים את הפרה ולנשק אותה, הוא לא הבין, אבל מילא, כך אמר הצדיק. השני הגיע עם תפיליו שנפלו ונצטוו להגיע בעוד שבוע. השלישי

שהתלונן על שלום הבית שלו, נענה: תשחט אותה, תוציא לה את הריאה, תנפח... כאן הבינו בני העיר שנפלו קרבן לתרמית, קמו על המתחזה וסילקוהו בבושת פנים... וכעת להסברו של הנצי"ב: הקב"ה מסביר למשה שפרעה חייב להבין שיש סמכויות! כולם רוצים לגשת ולדבר בעצמם עם הסמכות העליונה, אבל לפרעה לא תהיה גישה אפילו למשה, שכן הוא עכשיו מייצג את "אלוהים" עבור פרעה. עם אלוקים לא מדברים בצורה ישירה ומתי שמתחשק לך. גם אם אתה פרעה האדיר ששולט על אימפריה. אתה תדבר רק עם הנביא שלו והוא יחליט מה להעביר לסמכות העליונה... אבל בני אברהם יצחק ויעקב אינם זקוקים לתיווך, אינם צריכים לבקש רשות אינם תחומים בזמני קבלה ובשעות כניסה. מתי שתוציא, כמה שתוציא וכל מה שתוציא. "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו".

הוא אהרון ומשה אשר אמר ד' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים וכו' הם המדברים אל פרעה וכו' הוא משה ואהרן (ו, כז - כז). מובא בוידבר יוסף והובא ברש"י מדוע פעם הקדים משה לאהרון ופעם הקדים אהרון למשה, מלמד שהיו שניהם שקולים כאחד, ולכאורה קשה הרי התורה מעידה על משה והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה וא"כ איך אפשר לומר ששניהם שקולים כאחד, אלא הביאור בזה שלא עלתה על דעתו של משה שהוא יותר גדול מאהרון וכן אהרון לא העלה על דעתו שהוא יותר גדול ממשה, לפיכך שקולים שניהם כאחד. ובאופן אחר נראה לומר שבנ"י הכירו את אהרון יותר ממשה, כי אהרון חי איתם בסבלותם במצרים ואילו משה רבנו היה רחוק מבני ישראל, כי מיד לאחר שהרג את המצרי ונדודע הדבר לפרעה ברח משה ממצרים והלך למדין, לפיכך הוא לא היה רגיל עם בני ישראל במצרים, לכן כלפי בני ישראל הקדים אהרון למשה מכיון שאהרון היה קרוב אליהם יותר, אבל כלפי פרעה משה היה רגיל יותר עוד מקטנות אצל פרעה, לכן הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרון. ועוד אפשר לומר שכלפי יציאת מצרים היו שקולים שניהם כאחד, ולכן כאן הקדים זה פעם וזה פעם, אבל לגבי שאר דברים כל אחד היה בדרגתו שלו, והכתוב השווה אותם רק לגבי יציאת מצרים.

הוא אהרון ומשה אשר אמר וגו', הם המדברים אל פרעה מלך מצרים וגו' הוא משה ואהרן (ו, כז - כז). מובא בדברי יחזקאל, "הגה"צ רבי יחזקאל שרגא תאומים פרנקל מקלאסני זצ"ל והנה הוא משה ואהרן אין לו ביאור, וכי לא ידעו כי המה המדברים קאי על משה ואהרן, יעוין ברש"י ז"ל. ונראה לי לפרש, דהנה כתיב (דברים לד, י) ולא קם נביא בישראל כמשה, ותיבת בישראל נראה כמיותר, מסתמא היה נביא בישראל, ובספרי ברכה (שם) דרשינן בישראל הוא דאינו קם אבל באומות העולם קם ויגנו בלעם. והנה ידוע דכל הנביאים לא היה בהם רוח קדשם בעת אשר היה באגודה אחת באסיפת העם רק כאשר היו מופרשים בהתבודדות מכל אדם, אבל משה רבינו ע"ה היה ביתר תוקף עוז קדושת נבואתו אף שהיה בתוך בני ישראל כמו שהיה בעת התבודדותו. וזהו הפירוש ולא קם נביא בישראל, דהיינו אף שהיה בתוך ישראל, מכל מקום מנבואתו לא נפל ממנו שום דבר מעת אשר מופרש לבדו. ולפי זה שפיר נכון אשר אמר עוד הפעם הוא משה ואהרן, להשמיענו שאף בעת שדיברו עם פרעה, אף על פי כן הוא משה ואהרן במדרגתם העליונה בלי שום מגרעת, והבן.

הוא אהרון ומשה (ו, כז). מפרש רש"י: "יש מקומות שמקדים אהרון למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרון". ביאר הרה"ק מהחזוה מלובלין ז"ע איך ייתכן ששני אנשים יהיו שווים במדרגתם? אלא אהרון ומשה אמרו על עצמם "ונחנו מה", מי שמבטלים את עצמם לחלוטין ואין להם שום מציאות לעצמם, עליהם אפשר לומר שהם שקולים.

אשר אמר ה' להם... הם המדברים אל פרעה (ו, כז - כז). מובא בחתם סופר הדוברים אל פרעה, הנציגים והשתדלנים, צריכים להיות אלה "אשר אמר להם ה'" - מי שנשמעים לדבר ה', יהודים נאמנים ויראים, ולא מי שהם עצמם רחוקים מדרך התורה והמצוות.

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים (ו, כז) כתב הרב ישראל ליוש שליט"א, כתב רש"י: "יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרון, לומר לך ששקולים כאחד". פעם, שאלו תלמידיו של החוזה מלובלין זצ"ל את רבם: "כיצד יתכן שמשה ואהרן יהיו שקולים ושווים כאחד, הרי ידוע מה שאמרו חז"ל על בני האדם, שכשם שאין פרצופיהן שוין כך אין דעותיהן שוות?". השיב להם החוזה: "דברי חז"ל אמורים בבני אדם המחשיבים את עצמם, ועומדים על דעתם, אם כן ודאי שדעתם אינה יכולה להשתוות עם דעתו של זולתם, מה שאין כן משה ואהרן שאמרו על עצמם 'ונחנו מה', הם הרי לא החשיבו את עצמם, אישיותם לא תפסה מקום של כבוד בעיני עצמם, לכן יכלו אכן להיות שקולים ושווים בדעתם". גאונו העצומה של הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל יצאה לשם ולתהילה בעולם התורה, וכגודל גאונו כן היתה גודל ענוותנותו, כפי שיתואר בסיפור הבא: נוהג היה רבי חיים עוזר להשתעשע בדברי תורה עם תלמידיו. פעם אחת כשקבוצה איכותית ומיוחדת מתלמידיו היו אצלו ושקלו וטרו בדברי תורה, אמר לתלמידים שתוס' במסכת יבמות דף נ' עוסק בסוגיא בה הם מתפללים כעת. כששמע זאת אחד מגאוני התלמידים, העיר: "סליחה כבוד הרב, אבל התוס' נמצא בדף נ"א". "לא", ענה הרב בפסקנות, "הוא נמצא בדף נ"א!" והמשיך בלימודו עם התלמידים. לא נחה דעתו של הבחור והמשיך לעמוד על שלו. שוב ושוב טען בנחרצות יתר: "התוס' נמצא בדף נ"א", וכדי להוכיח את צדקתו קם לעבר ארון הספרים כדי להביא גמרא ולהראות לכל כי הצדק עמו. רבי חיים עוזר קם ממקומו ועצר את הבחור, תוך כדי שהוא אומר לו בלהט: "וכי קל בעיניך לבייש יהודי?" הבחורים הסתכלו זה על זה בארשת של בושה, ואילו הבחור המתווכח חייך חיוך קל של ניצחון, ובלבו אמר: 'כנראה נזכר הרב שהתוס' נמצא בדף נ"א, כדבריי'. כאשר שבו הבחורים אל הישיבה, פתח הבחור המתווכח את הגמרא לעיני חבריו כדי להוכיח את נצחונו, אך לתדהמתו הרבה גילה שאכן צדק הרב, והתוס' הינו בדף נ' ולא בדף נ"א. אז הבין התלמיד שבדברי הרב 'וכי קל בעיניך לבייש יהודי' התכוון הרב למנוע את הבושה ממנו עצמו, כי לנגד הרב כלל לא עמד כבודו האישי, אלא כבוד תלמידו. הימים היו ימי חול המועד, והגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ישב ולמד תורה עם תלמידו הגאון רבי דוד פינקל זצ"ל, לפתע ביקש רבי איסר זלמן מהחברותא שלו שיביא לו דף וכלי כתיבה. השתומם התלמיד ותמה: "הרי היום הוא חול המועד! וכי הזדמן לרב כתיבת דבר מה שהוא דבר האבד?" "לא דבר האבד צריך אני לכתוב, אלא ממש פקוח נפש!" ענה רבי איסר זלמן. תיכף ומיד נענה התלמיד לבקשת רבו והמציא לו עט ודף. נטל רבי איסר זלמן את העט וכתב על הדף את הפסוק: "עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישרו נגדך", והכניס את הפתק אל המגירה שהיתה קבועה בשולחנו. מה מאוד גדלה תמיהתו של רבי דוד פינקל, "וכי איזה פיקוח נפש יש בכתיבת פסוק זה?" הרהר בקול. "הנה בימי החגים", ענה לו רבי איסר זלמן, "רבים באים לבקרני, לברך ולהתברך בברכת החג. טבעם של דברים שאסתכן בכך שאראה באורחים את חסרונותיהם ולא את מעלתם, ועל כן, מידי פעם פותח אני את המגירה ומסתכל בפתק, ואז נזכר אני בפירושו של החוות דעת לפסוק זה: שכאשר אדם רואה חסרון של הזולת, 'עיניך לנוכח יביטו', שיביט אל עצמו, ואז 'עפעפיך יישרו לנגדך', כי כאשר יראה כמה גרועים המעשים של עצמו, ממילא יראה שחברו טוב ממנו, יראה את מעולותיו וידון אותו לכף זכות". "בשנה זו", סיים רבי איסר זלמן את דבריו: "שכחתי לכתוב לפני המועד את הפסוק, וחש אני ממש תחושה של פיקוח נפש, באם אכשל בראיית חסרונות בבני ישראל".

הוא משה ואהרון (ו, כז). מבאר רש"י: שהיו שקולין כאחד. לכאורה מה המיוחד במשה ואהרון שנבחרו להנהיגה של עם ישראל? בנוסף: כיצד יכלו שניהם להיות שקולין בדיוק אותו דבר? והתשובה לכך היא: משה ואהרון נבחרו דווקא מכיוון שהשלימו האחד את אחיו. משה סלד משנאת חינם בין איש לרעהו, לכן בקטטה שבין שני עבריים ניצים הוא מתערב מיד וזועף במכה את חברו: "ויאמר לרשע למה תכה רעך". אהרון היה אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. והיה מקרבן זה לזה על ידי שמרחיקן משנאת חינם ומרבה בניהם אהבה ואחוה, שלום ורעות = אהבת חינם. ואיך אם כן היו שקולין כאחד? אלא כשאדם מחשיב את עצמו

למשהו אי אפשר להשוות... אבל שניהם אמרו "ונחנו מה" כי שניהם לא תפסו מקום בעיני עצמם, והיו ענווים בתכלית, לכן ניתן להשוות ביניהם ולכך אמר רש"י: ששקולים כאחד.

רעיון נוסף: "מי אנוכי... זהו לך האות... תעבדון את האלוקים על ההר הזה". הענווה היא הסיבה שהר סיני זכה שיקבלו עליו את התורה, וכן אתה בזכות הענווה קיבלת את המנהיגות. רק מתוך ענווה וע"י התרחקות משנאת חינם וריבוי אהבת חינם נזכה לגאולה...

ושרץ היאור צפרדעים (ו, כח). לאחר מכת דם מזהיר משה את פרעה, שאם הוא ימשיך לסרב להוציא את בני ישראל ממצרים, תבוא מכה נוספת: "ושרץ היאור צפרדעים, ועלו ובאו בבייתך ובחדר משכבך ועל מיטתך ובבית עבדך ובעמך ובתנור ובמשארתך", פרעה הקשה את ליבו, ואכן הגיעו נחילים נחילים של צפרדעים ומילאו כל פינה בארץ מצרים, ואף נכנסו בתוך תנורי המצרים. נבוכדנצר שהיה שליט בבל בתקופת בית המקדש הראשון, גזר שכל יהודי חייב להשתחוות לצלם בדמותו, והעובר על כך – יכנס לתוך כבשן אש. על פי ההלכה, עבודה זרה היא אחת משלוש עבירות חמורות שאדם צריך למסור את נפשו ולא לעבור עליהם, אולם מסבירים המפרשים, שכריעה לאותו צלם לא נחשבת ממש עבודה זרה. לכן היה מותר לכאורה להשתחוות לצלם, וזה מה שאכן עשה רוב רובו של העם היהודי. אולם חנניה מישאל ועזריה מנהיגי העם באותה תקופה למדו קל וחומר מהצפרדעים במצרים, שהם מסרו נפשם ונכנסו לתוך התנורים, והחליטו שגם הם מעדיפים להיזרק לכבשן האש. הם אמרו, אם לצפרדעים שאין עליהם מצווה של קידוש ה', ובכל זאת העדיפו להיכנס לתנור בוער למען קידוש שמו יתברך, קל וחומר הם, המצווים במצות קידוש ה' רוצים להישרף ולא לעבור על מצות ה', גם למראית עין.

ה"דרכי מוסר" מצביע על קושי גדול בגמרא זו. חנניה מישאל ועזריה התבססו על כך שהצפרדעים לא צוו למות על קידוש ה', לעומת זאת הם – כן היו מצווים בכך. אולם כאשר משה תיאר את המכה לפרעה הוא אמר בתוך דבריו בפירוש שהצפרדעים ייכנסו לתוך התנורים, ואם כך – ודאי שהצפרדעים מחויבות היו לעשות כן. הן אכן היו חייבות למסור נפשם כדי לקדש שם שמים. כיצד אם כן הסתמכו חנניה מישאל ועזריה על הצפרדעים והתירו לעצמם להיכנס גם הם לתוך כבשן האש?! מסביר ה"דרכי מוסר" שאמנם הקב"ה ציווה את הצפרדעים להיכנס לתוך התנורים, אולם לא היה חיוב להיכנס רק לתנורים, הצפרדעים יכלו לקיים את ציווי ה' גם אם היו נכנסות לחדרי השינה, למיטות, לקערות האוכל וכו'. ואם כן כל צפרדע וצפרדע עמדה בפני הבחירה – לאן להיכנס, למקום נוח יותר מתנור בוער. מיטה נעימה, או קערה מלאה בצק. למרות זאת צפרדעים רבות כן בחרו לסכך את חייהן, למען קיום מצות ה' במלואה. מכיוון שכל צפרדע בפני עצמה לא הייתה מצווה להיכנס לאש, ובכל זאת רבות מהן בחרו לעשות זאת, מכאן למדו חנניה מישאל ועזריה קל וחומר על עצמן, והחליטו גם הם להיכנס לכבשן האש. מכאן יש ללמוד דבר חשוב מאוד. כל צפרדע היה יכול להטיל את האחריות על שאר הצפרדעים. אולם היא לא בחרה באפשרות הקלה הזאת, וכתוצאה מזאת זכתה להגדיל ולהאדיר את שמו של הקב"ה בעולם. כך גם כאשר מזדמנת לאדם מצווה מסוימת לעשות, אל ינסה להתנער מהאחריות המוטלת עליו, בתקווה שיהיה מישאו אחר שייקח את התפקיד על עצמו, אלא עליו לראות ולהבין שעומדת בפניו הזדמנות פז – לקדש ולרומם את שם ה'. לצערנו, קורה הרבה שאדם רואה הזדמנויות כאלה כנטל וכעול. גישה כזו היא נוגדת לחלוטין את השקפת התורה, המעודדת מאד את האדם לקחת על עצמו אחריות כאשר נוצר כלשהו. המשנה באבות כותבת "במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש". מילים אלה נוגעות למעשה בהתרחשויות קטנות של יום יום, כמו גם במצבים נדירים ומשמעותיים יותר. לדוגמה, מצב בו מבקשים מהציבור לסייע בעניין מסוים; אדם המחליט לקחת על עצמו מצווה זו בלי לחכות שאחרים יתנדבו – עושה בכך מעשה גדול מאוד. ובמבט "גדול" יותר רבות הם הבעיות והקשיים בהן נתון העולם היהודי בימינו – במקום לחכות שיבוא מישאו וייקח את האחריות לתקן ולשפר את הטעון שיפור, אדם צריך לבדוק האם יש בידו הוא לעזור ולסייע. מספר אברכים אמריקאים שגרו בארץ גילו יום אחד שישנם יהודים אמריקאים

רבים החיים במחסור חמור, אך מתביישים לספר למישהו על קשיהם. הם לא הסתפקו בהבעת צער ורחמים על אחיהם, אלא החליטו לקחת על עצמם את המשימה והקימו קרן המספקת צרכים בסיסיים לנזקקים. (Got Chicken)

מעבר לזה, בא נעיין מה שהתרחש עם הצפרדעים במצרים, לאחר תום המכה. כותבת התורה "וימותו הצפרדעים מן הבתים, מן החצרות ומן השדות" "בעל הטורים" ו"דעת זקנים" מדגישים שלא מוזכרים הצפרדעים שהיו בתוך התנורים – עליהם לא כתוב שהם מתו. הם מסבירים שהם קיבלו שכר על כך שסיכנו את עצמם, ואכן לא מתו. רואים מכך שנטילת אחריות במטרה לקיים את רצון ה' – תוצאותיה הן אך ורק לטוב. מי ייתן ואכן נדע לקחת על עצמנו אחריות למצוות, ונזכה בשכר מעשינו ובתוצאותיהם.

אמור אל אהרן. משה נותן לאחיו - אהרן הכהן לבצע את שלשת המכות הראשונות. בשני המכות הראשונות "משה לא יכול להכות את היאור", מדוע? רש"י מבאר: לפי שהגן היאור על משה כשהושלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן. ובשלישית הוא לא יכול כיוון שיש לזרות חול, וזהו אותו החול שעזר לו לטמון את המצרי... - משום הכרת הטוב. וכדברי רש"י: "בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן. לכאורה הייתכן הכרת הטוב לדומם? אם מדובר בבן אדם שעשה לי טובה והחזרתי רעה נו... ברור – שחיתות. ואם אינני מחזיר טובה - זה גם לא בסדר... אבל ליאור ולחול. מה הם כועסים עלי?! וכי יש להם את האפשרות לכעוס או להיפגע?! והרי מים זרמו והתחלפו להם מזמן... והעפר עף ברוח? תירוץ של הרב דסלר: באמת אין להם את האפשרות להיפגע, השאלה היא אתה איזו מידה קנית אתה? מה רכשת בזה שהיית כפוי טובה כלפי משה... לא כי הם 'צריכים' את זה, אלא אתה - כדי שלא תשחית את מידותיך. לצערנו היום אנחנו רואים את כפיות הטובה אצל הילדים שלנו - הם לא מבינים שעשית להם טובה, הם מבינים שאתה חייב להם... ולמה? כי גם אנחנו לא יודעים להודות בבית על מה שהאישה עשתה בשבילנו... כי מגיע לנו... כי גם אני עובד בשבילה. ירדת מאוטובוס - תגיד תודה לנהג. יצאת מהקניון - תגיד תודה לשומר. אורח טוב - אומר כמה טרח בעל הבית בשבילי אורח רע - מה בסך הכל אכלתי - חתיכת עוף?!... הוא מגמד את הטרחה כדי לא להיות חייב. מה זה "אסיר תודה". אדם שעשו לו טובה הוא כעת אסיר לזה שעשה לו - אבל יש כאלה לא רוצים להיות כבולים ומעדיפים לכפור בטובה עד שלבסוף הם כופרים בה'. לומדים מפרעה בהתחלה "אשר לא ידע את יוסף" ולבסוף "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" - "אדם שכופר בטובת חברו סוף שיכפור בטובתו של מקום". לא פעם זה שמרגיש אסיר תודה עושה לנו רעה על מנת להשתחרר מזה.

סיפור עם החתם סופר: היה אחד שעשה הרבה צרות לחתם סופר, אז הוא אמר: "אינני זוכר שעשיתי לו כל כך הרבה טובות שהוא מצער אותי כך". לא פעם שמלווים למישהו כסף ואין לו להחזיר הוא הופך להיות שונא על מנת להשתחרר מהכרת הטוב.

ר' ירוחם ממיר מלמד אותנו כלל חשוב: לא פעם עשינו טובה למישהו והוא רוצה להחזיר ואנחנו לא מאפשרים לו - זה לא בא מצד חיובי אלא להפך, זו מידה שלילית! - אנחנו רוצים שהוא יישאר חייב לי. אנחנו צריכים ליצור לו הזדמנות להחזיר לנו. זה בדיוק מה שקרה עם פרעה - לא רק שלא הכיר אלא שיעבד את בניו של יוסף.

הנביא ישעיה: "ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן". אומר חובת הלבבות: מי שאין לו הכרת הטוב - אין לו צורת אדם. הבעל שם טוב: "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל" הקב"ה משתוקק לתפילותיהם של בני ישראל זו הכרת הטוב - אדם שלא מברך לא מתפלל אין לו הכרת הטוב.

סיפור מליצי הממחיש זאת: אחד הולך ברחוב ונופל עליו מקרר. מישאו צועק לו עצור! זה נוחת 5 ס"מ ממנו - לא קורה לו כלום. מגיע מלאך ואומר לו: "אני המלאך ששומר עליך". הוא מכניס לו סטירה ושואל: "אם אתה שומר עלי איפה היית כשהתחתנת? הבה נכיר טובה ולא נזרוק אבן לבור ששתינו ממנו - לבל נשחית את מידותינו..."

אוהב מצוות לא ישבע מצוות. משה לא מוותר על אף מצוה, ומקצה ערים למקלט הגם שלא יקלטו עדיין. כיצד איפוא הוא מוותר על מצוה כל כך גדולה כקידוש ה' להכות את היאור ולהראות גדלות הבורא? הרי קידוש ה' גובר אף על פיקוח נפש שאם שאלוהו האם הוא ישראל חייב להודות, ולא יחלל שם ה' אף אם ימות, וכל שכן כאן שמקדש שם שמים בעיני כל ישראל וכל העולם כולו? אלא משה לא יכול להכות את היאור ואת העפר משום חיוב הכרת הטוב. היאור הצילו בתיבה, העפר טמן את המצרי. מדוע יש חיוב הכרת הטוב לדומם? האם הם מרגישים? אלא מבאר הגרא"א דסלר שאמנם הם אינם מרגישים, אולם האדם חש, ובו מתקרר משהו מן התכונה של הכרת טובה. הוא הופך להיות כפוי טובה. משום כך בור ששתית ממנו את תזרוק בו אבן. לכל אדם יש הכרת הטוב מעצם בריאתו, כמו שלכל אדם יש אמונה בבורא המוטבעת בו ממעצם הווייתו. מדוע איפוא רבים הם כפויי הטובה?

שתי תשובות בדבר. כדי להיות בעל הכרת הטוב, צריך תחילה לחוש שעשו לי טובה. אם אין לי כל תחושה כזו, היאך אחוש הכרת הטוב? אדם שקוצר שדהו וכרמו, ולא מרגיש צורך להביא ביכורים משום שממילא האדמה הצמיחה, והרי אני עיבדתי וחרשתי וזרעתי ועל מה יש לי להודות? לא ירגיש בהכרת הטוב כלפי בוראו. אדם שהולך בתחושה שהכל מגיע לו לעולם לא יכיר טובה. אורח טוב מה הוא אומר? כל שטרח בעל הבית טרח בשבילי, כמה התאמץ, כמה חביות פתח כו'. ואורח רע מה הוא אומר? כל שעשה לא עשה אלא בשבילי, כמה אכלתי? בסה"כ חתיכה אחת כו'... כך הכפוי טובה. איני חייב מאומה. אם נעמיק יותר, נבין טעם נוסף. יש ביטוי 'אסיר תודה'. מי שחייב הכרת הטוב לחבירו הריהו כאסיר, הוא כבול וחייב להשיב לו. אדם מטבעו אוהב להיות חופשי. הוא לא אוהב שמחייבים אותו. שהוא כבול למאן דהו. ולכן הוא מעדיף לכפור בטובה. משום כך, פעמים דוקא אלה שעשית להם הרבה טובות הם הכפויי הטובה הגדולים ביותר, ולא זו בלבד אלא שעוד משיבים רעה תחת טובה. מדוע? כי הם מרגישים שזהו עול על צווארם ולכן הם רוצים לפורקו.

מסופר על החתם סופר שפעם אחת, אחד התנכל לו, והוא אמר: 'איני זוכר שעשיתי ליהודי זה כל כך הרבה טובות שהוא כך מתנכל לי... ולכן אמר רבינו ירוחם ממיר שאם עשינו למישהו טובה והוא רוצה להשיב לנו אנו מסרבים בנימוס ואומרים: לא באמת לא עשית לנו כלום... נראה לנו שאנו עושים את פסגת החסד, אולם חסד אמיתי הוא לתת לו צ'אנס להשיב לנו. לפטור אותו מן העול של הכרת הטוב. ובאמת הכרת הטוב מעלתה גבוהה מקידוש ה' שבהכאת היאור, משום שהכרת הטוב כלפי אדם, היא היסוד והבסיס להכרת הטוב כלפי קודשא בריך הוא. אנוכי ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים כו', אתה מחויב לה' כי הוא עשה לך טובה כשגאל אותך מעבדות לחירות.

כל עבודת ה' מבוססת על הכרת טובה לה' על כל אשר גמלנו, ואילו פינו מלא שירה כים כו' אין אנו מספיקין כו'. וכל הכופר בטובתו של חבירו סופו שכופר בטובתו של בוראו. פרעה לא הכיר את יוסף שהציל את כל מצרים והביא את כל רכושם לאוצרות פרעה, ועתה אינו מכירו, והנה לבסוף – לא ידעתי את ה'... הא תליא בהא. ולכן גדולי ישראל כל כך נזהרו בהכרת הטוב.

'הכרת הטוב' של החזו"א משתלמת... המעשה שסיפר הרב דיסקין בר' ירוחם ליבוביץ ששלח לחתנו [הרב הורביץ?] שיקבל את החזון איש בארץ ישראל וידאג לו, ואכן כך היה. החזון איש רצה להחזיר לו טובה והוא אמר לו שהוא מעדיף שהרב ישאר בעל חוב כלפיו. לאחר שנים חלה הרב הורביץ וכתב פתק לחזון איש שהוא חולה, והחזון איש הרקיע שחקים בתפילותיו ותוך ימים ספורים הרב הורביץ החלים. כוח הכרת הטוב.

פעם הרב מבריסק עשה שמחה באולם וגשלו, ובעל האולם סירב לקבל כסף, אמר לו הרב מבריסק האם הינך חושב שבזה שאתה אינך מקבל ממני כסף אתה עושה לי טובה? להיפך, אם לא תקבל ממני כסף אהיה חייב לך כל חיי, מחובת הכרת הטוב העצומה על כך, הכסף הוא הדבר הכי זול מבחינתי כדי להתפטר מהחוב הזה...

משה רבנו – הוא לא מוכן להכות את היאור במכת דם, הוא אינו מכה את העפר במכת כינים, ומדוע? מפני הכרת הטוב ליאור ולעפר שהצילו אותי.

רק רגע, וכי יש להם רגשות? וכי הם יפגעו מכך? – התשובה היא: כי אחד מסימני רוממות הנפש של האדם הוא מידת הכרת הטוב שלו. אדם בעל הכרת הטוב, הינו אציל נפש עם תכונות מיוחדות ושמימיות. על כן, הסכים משה רבנו להיות חתנו של יתרו, עקב ההכרת הטוב של יתרו באומרו לבנותיו להביא את האדם שהציל אותם ולגמול עמו טובה. כך הוא האדם המכיר טובה לכל אדם. סיפר הרה"ג אשר קובלסקי שליט"א: "היה זה בשעת בוקר מוקדמת. רבן של ישראל, ה'חזון איש' זצ"ל, כבר התפלל תפילת שחרית כוונתיקין, ויצא להליכת הבוקר הקבועה שלו, בפרדסים שבשולי בני ברק דאז. בצאתו, ניגש אליו סבי, הגה"ח רבי שמואל צבי קובלסקי זצ"ל, שהיה אז בחור צעיר שהרבה להסתופף בצילו, וביקש להצטרף לטיול. ה'חזון איש' ניאות, וכך יצאו השניים להליכת בוקר נעים, כשהם משוחחים בדברי תורה. והנה, לפתע פתאום, החלו השניים להתקדר ומטר עז החל ניתך על ארצה... ה'חזון איש' ומלווהו עמדו בשולי אחד הפרדסים, סמוך לכביש, חשופים לגשם השוטף ההולך ומתחזק, חסרי אונים ורטובים. לפתע, מן האופק נראתה משאית ישנה מתקרבת. הנהג הבחין בשני היהודים הזקוקים נואשות ל'טרמפ' שיחלץ אותם מהגשם, והתרגש לגלות כי אחד מהם הוא ה'חזון איש' בעצמו!. הוא עצר את המשאית וביקש מהם לעלות. "מהר, עלה אל הרכב", הורה ה'חזון איש' למלווהו הצעיר, "ואני אשב מאחורה בבאגז". הבחור נבהל ונרתע. "לא יתכן!" – קרא מיד, 'הרב יעלה וישב ע"י הנהג, ואני אעלה לבאגז' מאחור. רבן של ישראל יסע כמו קרטון סחורה, בעוד אני אשב מלפנים!?! – קרא בזעזוע. ה'חזון איש' חיך והשיב תשובה שכדאי שתהדהד באוזניו היטיב: 'הלא הגעת אתי לטיול בוקר, ליות אותי במסירות. אני חייב לך הכרת הטוב, מבקש לגמול עמך טובה ולהעניק לך את המושב הטוב יותר במשאית – על יד הנהג. אני כבר אסתדרו!". הבחור נבהל ושאל: 'רגע, והלא אני הוא שביקשתי להצטרף לטיול, ולי היתה הזכות בכך, אם כן, הרב הוא זה שגמל עמי טובה בכך, לכן הרב יש ליד הנהג ואני בבאגז' מאחור". בינתיים, נהג המשאית עומד נדהם לאור היכוח המיוחד הנעשה תוך כדי גשם שוטף ועז. אך ה'חזון איש' לא ממחר להיכנע, חובת ה'כרת הטוב' חשובה מהחיפזון לחסות מהגשם השוטף... כשראה הבחור כי ה'חזון איש' איתן בדעתו, טען ואמר: 'הלא איך ייראה הדבר, אם בשובנו לבני ברק יביטו האנשים ויראו שאני מתרווח לי מלפנים בעוד הרב בבאגז? הרי הכל יחשבו שאני מזלזל ברבנים", טען. ה'חזון איש' האזין לטיעון ההגיגני וטיכס עצה גאונית: 'הבה ניסע, אתה בחזית ואני מאחור. כשנגיע לירכתי בני ברק, נתחלף' – הציע ה'חזון איש', ולבחור לא היתה ברירה אלא להסכים. הגשם הוסיף לרדת, נהג המשאית החל בנסיעה כשהבחור הצעיר יושב לידו, בעוד החזון איש מנסה להיאחז בבאגז'. ואם זה לא הכל, הרי שכאשר עמד ה'חזון איש' לרדת מהמשאית, הודה הוא מקרב לב לנהג וביקש ממנו לדעת איזו ברכה הוא רוצה כתשלום ותמורה על החסד שעשה עמו. גדולי ישראל בכל הדורות הצטיינו בעיקר במידת הכרת הטוב לכל מי שהיטיב להם, ישירות או בעקיפין. אם משה רבנו, איש האלוקים לימד אותנו להכיר טובה לדבר דומם או נזל – על אחת כמה וכמה שעלינו. להכיר טובה לנהג האוטובוס, להורים שלנו, לאשה בבית, ולכל מי שנהננו בזכותו!.

במדרש תנחומא השואל מדוע ומפני מה לקו המים והעפר על ידי אהרון (והרי משה היה המנהיג ונתן בפועל את שאר המכות!?) אמר רבי תנחום: אמר לו הקב"ה למשה, המים ששמרוך בעת שהושלכת ליאור, ועפר שהגן עליך כשהרגת את המיצרי, אינו דין שילקו על קראנו על מר"ן רבי יעקב ישראל קנייבסקי, ידיך, לפיכך לקו על ידי אהרון! וסיפור נפלא כוחו, וכמעט שאינו כתב תשובות בכתב ידו, הסטייפלר זצוק"ל שלעת זיקנתו עת כהה נשלחו לו מספר שאלות על ידי יהודי בר אוריין שעמד לצידו במהלך השנים ועזר לו במכירת ספריו, התאמץ הרב מעבר לכוחותיו וכתב לו תשובות כהלכה. לאחר שהשליח יצא לבית הדואר, נקרא לשוב חזרה, לקח הרב וכתב מחדש את התשובות, השליח עמד נפעם, בתשובות לא היה שינוי ולא של אות אחת, אם כן איפה מדוע זאת כתב הרב בכוחות לא לו, אם אין שינוי ותמורה?! הרב למען הסר ספק, גילה את אשר התרחש בליבו הארי, ולנו חקק לדורות, חשיבותה ויפיה של הכרת הטוב. בתחילה, כך אמר הרב, כתב בהרגשה של חיוב, ולאחר ששלחתי המכתב נמלכתי בדעתי שחסר

היה בקירבי השמחה הצריכה ללוות את האדם הזוכה לקיים ולהשיב טובה למטיבו! ולכן כתבתי אומנם את אותם מילים זהות, אך בריגשי הלב יש הבדל עצום לכל הדעות.

ואני אקשה את לב פרעה (ז, ג). מובא בשל"ה הק' המפרשים עמדו בזה מדוע נענש לב פרעה שהרי ה' הקשה את לבו, וי"ל שרצה הקב"ה למנוע חילול ה' ח"ו כי השי"ת יודע מחשבות אנוש ושרפעה לא שב בלב שלם, ואם יענש אזי בני אדם לא יודעים שלא חזר בתשובה שלימה ולכן הקשה ה' לבו ואז אין שום פתחון פה.

ואני אקשה את לב פרעה (ז, ג). מדוע ה' לא נתן לפרעה מכה אחת ונגמר? מדוע עוד מכה ועוד מכה עד לשילוח המוחלט והסופי? בתורה נאמר מעט מעט אגרשנו, מפניך, עד אשר תפרה, ונחלת את-הארץ. ועוד כתוב ונשל ה' אלוקיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה. הדברים קורים בעולם באופן איטי והדרגתי. לא בבת אחת. מי שמעשיר בבת אחת פעמים רבות מאבד עושרו מעט מעט... בוצין בוצין מקטפיה ידיע, אבל ת"ח דמי לפרצידיא תותי קלא, כיון דנבט נבט. הנביטה היא איטית, פרש"י – שמתחיל לבצבץ ולעלות – עולה למעלה, כך תלמיד חכם, כיון שיצא שמו – הולך וגדל למעלה. ע"כ. זו נביטה הדרגתית עד לפרסום שמו וגדילתו למעלה. וכך מספר המדרש: שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ו א [י] מי זאת הנשקפה כמו שחר, דלמה רבי חייא ור' שמעון בר חלפתא הוון מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקריצתה, וראו אילת השחר שבקעה אורה, א"ל ר' חייא רבה לר' שמעון בר חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת דכתיב (מיכה ז') כי אשב בחשך ה' אור לי, בתחלה היא באה קימעה קימעה, ואחר כך היא מנצנצת ובאה, ואח"כ פרה ורבה, ואח"כ מרטבת והולכת, כך בתחלה (אסתר ב') בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך ואח"כ (שם אסתר ח') ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה וגו': חז"ל אומרים [ברכות דף ה עמוד א] אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם יריגזי אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה. וצריך להבין – אם הזכרת יום המיתה יש לה כח כל כך עצום – מדוע שלא יזכיר מיד יום המיתה ונגמר? אלא ללמדנו שהדברים פועלים בתהליכים איטיים. לא בזבנג וגמרנו.

הגמ' בברכות [דף ל עמוד א] אומרת: תנו רבנן: ...היה עומד בחוץ לארץ – יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: והתפללו אליך דרך ארצם; היה עומד בארץ ישראל – יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת; היה עומד בירושלים – יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: והתפללו אל הבית הזה; היה עומד בבית המקדש – יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: והתפללו אל המקום הזה; היה עומד בבית קדשי הקדשים – יכוין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת – יראה עצמו כאילו לפני הכפורת; מדוע שלא יכוין מראש כנגד בית קודשי הקדשים? אלא ללמדנו שהדברים תלויים בתהליכים הדרגתיים, והנפש מתחברת אט אט, ולא ברגע אחד. כל עליה הינה הדרגתית. אם הבנו זאת נבין שגם הירידה היא בד"כ הדרגתית. וכפי שהגמ' במסכת שבת [דף קה עמוד ב] אומרת: שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך. עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. מזה יש לנו סיוע גדול – שניתן לעצור את ההתדרדרות בתחילתה! אין נפילה מיידי, אלא ירידה ודרדור שניתן לעצור! לאור זאת תתורץ מדוע ה' לא הביא מכה אחת וגמרנו? מפני שבאמת האפקט של המכות הינו דווקא בהדרגתיות שלהן. זהו קורס רב-שלבי שיש לקחת אותו בהדרגה ולהפנים אותו קמעא קמעא. בלא זה – ה"חומר" לא היה נקלט. המסר לא היה מועבר! יסייענו ה' להתקרב אליו קמעא קמעא ולעבדו בלבב שלם אכ"ר.

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותתי ואת מופתי בארץ מצרים (ז, ג). מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לך פניי שאין נחת רוח באומות עובדי

כוכבים לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי, ותכירו את גבורתי, וכן מידתו של הקב"ה: מביא פורענות על עובדי כוכבים כדי שישמעו ויראו... ואף על פי כן בחמש מכות ראשונות לא נאמר "ויחזק ד' את לב פרעה" אלא "ויחזק לב פרעה" (רש"י). הקב"ה היקשה את לבו של פרעה ולא את שכלו. לא נמנעה מפרעה האפשרות להתחרט על מעלליו ולחזור בתשובה שלמה. ניתנה לו רק היכולת לקבל את המכות ולא להיכנע לייסורים הבאים עליו נגד רצונו, הוא חש אומץ לב לעמוד ברשעו – כך מבאר הרב מרדכי יפהן זצ"ל בספרו "המוסר והדעת". הסביר רש"י, שאומות העולם אין להם נחת רוח לשוב בלב שלם, על כן טוב שיתקשה לבם. ומה שהקב"ה מנע ממנו היא האפשרות לעשות תשובה מן השפה ולחוץ. לו היה נותן דעתו לעשות תשובה אמיתית, לא היה הדבר נמנע ממנו. וכן משמע מדברי המדרש שכתב: מה גרם להם (למצרים) שיהיו לוקים כל מכה ומכה, – על שהיו בוטחים בעבודה – זרה שלהם (שמו"ר טו, טז). הדברים יכולים להתבאר על פי העניין המובא בגמרא עם אלעזר בן דורדיא, שהיה כל כך שקוע בעבירה עד שאמרו לו שכבר לא תתקבל תשובתו. כשומעו זאת נשבר לבו בקרבו ונצטער מאוד שלא יוכל לעשות תשובה. געה בבכי עד שיצאה נשמתו. יצאה בת קול ואמרה: "ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא!" (ע"ז יז). הרי שנסתמה ממנו דרך התשובה, ונבצר ממנו לשוב ולהישאר בחיים מרוב שהיה שקוע בעבירה, ובכל זאת אזר כוח לעשות תשובה גדולה במסירות נפש. מתוך צער על איבוד בחירתו, על אף כל מעשיו המכוערים, היה בו עדין ניצוץ של קדושה, אשר בו הכוח להפיק נחת רוח לפני הקב"ה ולשוב בלב שלם. ובשומעו שאיבד שכרו, התחזק בתשובה עד כלות נשמתו. לא כן עובדי עבודה זרה שכל תשובתם אינה אלא להינצל מן העונש, בידעם שבנפשם הדבר, אבל בזמן שאין להם שום תועלת מכך מקשים הם את ליבם. על כן נתן הקב"ה לפרעה האמין לעמוד בייסורים ולא להיכנע מכוח המכות נגד רצונו, היות ותשובה על ידי כפייה הייתה קלושה מכדי להצילו מן העונש. לפיכך נמנעה ממנו אפשרות התשובה לגמרי, כדי שיתקדש שם שמים על ידו. במדרש איתא, שהרשעים בגיהנום מתכסים בחושך, משום שהיא דרכם בעולם הזה כמו שכתוב "והיה במחשך מעשיהם" (ישעיה כט). וכפי שנהגו המצרים, שהיו מוכנים לסכן את כל רכושם, הרי במכת ברד הוזהרו "כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו: (שמות ט, יט) ובכל זאת מצינו שרק "הירא את דבר ד' מעבדי פרעה" הניסו את עבדיהם ובקרום אל הבתים. ואפילו עובדי ע"ז שהאמינו שהכל תלוי בכוכבים, היו צריכים לקחת בחשבון, שאם יצדקו בדרי משה, יפסידו כל רכושם ולמה להם לסכן עצמם, ומה אכפת להם להכניס רכושם לבתים, אין זאת אלא משום ש"מתכסים בחושך", כל כך שואפים הרשעים לחשכת דרכם שמסרבים להעלות בדעתם, אפילו בתור ספק, שמא יש צדק בדברי משה, שעל ידי כך הייתה חודרת מעט מן האמת אל ליבם. וזה מה שנאמר רשעים בפתח גהינום אינם חוזרים בתשובה. אך לא כן אצל עם ישראל. גם אם לעתים "מתכסים בחושך" והאמת נסתרת מעיניהם, עדיין הקב"ה משאיר פתח לתשובה ואף מסייע לאדם לראות את האמת בעיניים פקוחות.

ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי את ידי במצרים (ז, ד) רבים שאלו, אם העניש הקב"ה את ישראל שיהיו במצרים ושם ישתעבדו בהם, והמצרים עשו בכך את רצון ה', מדוע יענשו על כך, המגיד מדובנא זצ"ל ענה על כך במשל: אדם אחד, מתה עליו אשתו, לא עלינו, והותירה אחריה בן יחיד, יקר וענג. לימים, נשא האב אשה אחרת. היתה עינה צרה בבנה החורג, ושנאה אותו תכלית שנאה. רבו האיש והאשה בגינו. הוא פינק את בנו בתפוקי מעדנים, והיא נתנה לו מנות דלות וזעומות. כך היה משפטם כל הימים. ויהי היום, והבן חלה במחלה מסוכנת. הבהיל אליו האב את טובי הרופאים. עמלו איתו הרופאים בתרופותיהם, והזהירו את האב באזהרה חמורה: "בנך חלש הוא וחולה, ואינו יכול לעכל אוכל רב. עליך לצמצם במנות האוכל שלו, פן תחזק עליו מחלתו!" לקח האב את הדברים לתשומת לבו. בהגיע עת האוכל, שגרה האם החורגת מנת אוכל זעומה, והאב קצצה עד למחצית! נדהם הבן וקרא: "אהה, אבי, לא די לי בצרת חלתי, אלא שהוספת לי צרה על צרתי! עד כה הייתי מקבל מידי רעייתך מנה זעומה, ואתה היית מוסיף עליה כפליים.

ועתה נוספת על שונאי היא מקמצת במזוני, ואתה מפחית עוד יותר!" מחה האב האוהב, ואמר: "אל נא תמהר לחרוץ משפט! אמנם מעשינו שווים עתה, ושנינו מקמצים במזונך, אבל מה רב הוא ההבדל בכונתינו, היא עושה זאת מקנאתה ומשנאתה ומרע עיניה, ואילו אני עושה זאת מרוב אהבתך, וכדי למהר את רפואתך!" והנמשל מובן, הקב"ה גזר עלינו גזרת גלות ושעבוד, והמצרים הוציאה אל הפועל. אבל מה רב הוא ההבדל בכונתם. הקב"ה בקש בכך לזכננו ולקרוב את לבנו אליו, שנזעק מנהמת לב ונושע, ואילו המצרים שעבדונו מרע לב, קנאה ושנאה.

והרביתי את אותותי ואת מופתי (ז, ג). עד היום נמצאת ברשותי מזוודה, מספר הצדיק רבי יצחק זילבר זצ"ל, אותה אוהב אני להניח לצידי ביושבי אל השולחן בפורים ובלייל הסדר. עם המזוודה הזו אירעו לי שלוש פעמים ניסים! ראשית, מדובר במזוודה גנובה. מה פירוש 'גנובה'? ובכן, במחנה העבודה הרוסי בו שהיתי, היה בית חרושת לייצור רהיטים. אך טבעי היה הדבר, כי האסירים גנבו לבידים, ומהם הכינו מזוודות (בל נשכח שבאותם ימים הותקנו המזוודות מעץ ולא מחומרים פלסטיים כבימינו). ואם כי לאחר השחרור היה על האסיר להשאיר את "רכוש המדינה" הזה מאחורי חומת הכלא, מזוודה אחת כזו, מאיזשהו אסיר נפלה לידי ובה שמרתי את חפצי. בסוף פברואר באותה שנה, קבוצת אסירים, ואני בתוכה, הועברה למחנה אחר. על יום ההעברה הודיעו בפתאומיות, והיה עלינו לארגן את החפצים תוך זמן קצר. עמדתי בפני בעיה מסובכת: כיצד אעביר את רכושי הסודי? תפילין, משניות, הגדה של פסח ותנ"ך, עליו כתבתי את הפסוק מתהילים: "לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעיני" (ק"ט, צ"ב). איך יועבר כל זה? המחשבה על מה שעלול לקרות אם, חס ושלום, ימצאו את החפצים היקרים שלי, הפחידה אותי. איני מדבר על האשמות האנטי-מהפכניות, שהיו עלולים להאשים אותי בהן, אפילו שאלות מסוג "מהיכן הגיע זה וזה לכאן?" ספיקו. והרי האיש שהביא לי את האוצר הזה, הזהיר אותי כל העת כי "אף אם יקרעו אותך לגזרים, אל תגלה להם דבר". מה אעשה? להשאיר – ליבי לא נתן לי. לקחת עימי – ואם ימצאו? וכיצד זה לא ימצאו? הן עומדים להם שלושה פקחים, מביטים סביב בעיניים פקוחות, עורכים חיפושים יסודיים ביותר, ממששים כל חפץ... חלטתי להתחכם. מה עשיתי? בתחתית המזוודה הנחתי את ספרי הקודש והתפילין, עליהם שמתי מעט צנימים, ומלמעלה – מכונת גילוח. לאסירים היה אסור להחזיק תער, והיה אדם מיוחד, "המספר", שגילח אותם. אך אני התגלחתי בעצמי – אך ורק במכונה, בגלל האיסור להתגלח בתער. מעל הכל הנחתי סירים שבמקורם הכילו אורז. כיצד הגיעו לידי סירי האורז? מאחר שלא אכלתי דבר מלבד לחם, נהגה אשתי להביא לי פעם בעשרה ימים סירים ובהם אורז. עלי להודות, כי כה שבעתי מאורז עד שאיני מסוגל להביט בו עד היום! באחד הימים, היה זה זמן קצר לפני העברתנו מהכלא, הביאה אשה כלשהי את האורז שלי. "והיכן אשתי?" תמהתי. "נשארה בבית עם הבן. יש לו דלקת באוזן התיכונה ומצבו חמור". עברו עוד מספר שבועות, בהם לא הגיעה אשתי. אחר כך באה איזושהי גברת והביאה סיר אורז. "מה קורה?" שאלתי בדאגה. והאשה הסבירה: "אשתך לא יכלה לבוא, היא חלתה". אמרה ונעלמה.

תארו לעצמכם עד כמה קשה היה מצבי! אנשים זרים מביאים לי אוכל, ולי אין כל מידע על אודות משפחתי! הייתי כה עצוב ומודאג, עד שלאחר העבודה, לא הצלחתי לאתר את הצריף שבו התגוררתי! את הצריף ובו הווילון – מצאתי, אבל את צריף מגורי לא הצלחתי למצוא. היה זה דבר מדהים, שהרי בסך הכל היה רק מספר קטן של צריפים כאלו. במשך מחצית השעה נתקלתי בכל פעם בצריף זה או אחר, אך את שלי לא הצלחתי למצוא. לבסוף ריחם עלי מישוהו והוביל אותי לצריף שלי... ובכן, שני סירי האורז שהובאו אלי, נותרו ברשותי, ומאחר שלא ידעתי למי עלי להחזיר אותם, הנחתי אותם למעלה במזוודה. רק מאוחר יותר הבנתי עד כמה לא מקרי היה אותו "צירוף מקרים", אך אז עדיין קשה היה לי להבין זאת. אחזתי בידי במזוודה ובקשתי מה: "ריבונו של עולם, אני עושה את מה שביכולתי לעשות, ואני סומך עליך שתעשה הכל להצלתי!" הבדוק הראשי, זה שהיה אחראי לבדיקות ולחיפושים, נקרא בשם אולימפיב. היה זה

טיפוס נתעב, שנודע במעשיו הזוועתיים. לשם המחשה אספר רק סיפור אחד:

תמיד התאמצתי בכל כוחי לעבוד היטב. עשיתי ככל יכולתי שכולם יהיו שבעי רצון ממני. הבאתי מים לכל האסירים, ניקיתי את השטח כולו, ואף לקחתי על עצמי לנקות את סולם המתכת, שנמצא בצידו החיצוני של הבניין. היה זה סולם שגובהו כגובה שלוש קומות, וקרר רב היה מצטבר עליו מפעם לפעם. הייתי מנקה אותו בעזרת את ומטאטא, אותם הביאו לי במיוחד. פעם, היה זה בעת שחכתתי קרח בעזרת האת, השענתי אותו רגע אל הקיר והסתובבתי כדי לקחת את המטאטא. באותו רגע חלף במקום אולימפיב. הרמתי את ראשי, והנה האת נעלם! מיהרתי לרוץ אחריו: "אזרח מנהל, היכן האת?" הוא היתמם: "איזה את? לא ראיתי כל את". אחר כך מיהר לציין בדו"ח, כי האסיר זילבר לקח את, לכאורה בשביל העבודה, אך למעשה מסר אותו לאסירים כדי שאלה "יסגרו חשבונות" זה עם זה. הוא צירף המלצה לכלוא אותי שלוש יממות בצינוק, היודעים אתם צינוק מהו? ובכן, מדובר בתא, בגודלו של תא טלפון. אי אפשר לשבת, רק לעמוד. הקור במקום – נורא! האסירים שם "מרקדים" כדי לחמם את הרגליים. מנת המזון שהוכנסה לצינוק כללה שלוש מאות גרם אוכל ושש מאות גרם מים ליום אחד. למרבה המזל, כשל אולימפיב במזימתו. תחילה לא ידעתי מה הסיבה, רק הבנתי כי למרות ההוראה שניתנה, לא השליכו אותי לצינוק. רק אחר כך הבנתי כי מנהל המחלקה הסניטרית התנגד: "ומי יביא לנו מים עד שיימצא תחליף?" שאל. ובאמת, לא היו מוצאים שוטה שכזה בין האסירים. עתה ברור לכם איזה אדם היה אולימפיב. והנה, בדיוק הוא היה אחראי לחיפושים שנערכו אצלנו כשהועברנו למחנה אחר. היה זה בעשרים ושבעה בפברואר, ביום שישי בשעה שתיים עשרה בצהריים, כאשר גירשו אותנו החוצה, שם עמדנו בכפור עד לשעה חמש. הקור באותו יום הגיע לשלושים ומשהו מעלות מתחת לאפס, ובנוסף לכך התחוללה סופה עזה. אנו קפאנו, פשוטו כמשמעו, אך למענים שלנו היה זמן. וכי מה אכפת להם? הם נכנסו לבניין, שתו תה, התחממו ונחו. כאשר הגיע תורי לעבור בדיקה, היה אולימפיב עסוק בבדיקת חפציו של אסיר אחר. בודקים אחרים פתחו את מזוודתי, והדבר הראשון שבלט לעיניהם היו שני הסירים. הם פרצו בצחוק: "והרי האיש דתי, אינו אוכל דבר בחדר האוכל, רק לוקח לחם ותה. כפי הנראה מביאים לו אוכל בסירים הללו. חה-חה-חה!" הם התמוגגו מצחוק. אולימפיב שמע את צחוקם ואמר מבלי לגשת אלינו: "כן, כן, אני מכיר אותו. יש לו שגעון נוסף: הוא אינו מתגלח בתער, רק במכונה משונה כלשהי! הוא קיבל אישור להחזקתה". הם הרימו את הסירים וגילו את הצנימים. בין הצנימים לקערות היתה גם מכונת הגילוח, אותה אישרו לי להחזיק ברשותי. בראותם את מכונת הגילוח, צחקו בקול רם: "אכן! הנה המכונה!". ואולימפיב המשיך: "יש לו אישור להחזיק במכונה, זאת זוכר אני היטב. וגם המזוודה הזו היא מביתו – אני יכול להעיד על כך". עד היום איני מביין: מדוע שיקר לטובתי? והרי כמו עיני ראיתי כיצד במשך שלוש שעות בדק הוא שלושים מזוודות מאותו סוג. ברגע שרואים מזוודה כזו – ורואים מיד באיזה "דגם" היא, השליך מתוכה את כל החפצים על השלג, ובאיזו הנאה! ואת המזוודה זרק הצידה. בצד כבר נערמה ערימה שלימה של מזוודות שכאלו. והנה הוא מודיע כעת כי המזוודה הזו מביתו. היה זה הנס הראשון.

והיה נס נוסף. אצל כל הנבדקים ערכו חיפושים יסודיים, אך אצלי הרימו את הסירים ואת מכונת הגילוח ולא המשיכו לחפש עוד! אילו היו מזיזים אפילו במעט את הצנימים, מיד היו מגלים את האוצר שמתחתם, ואז היה מקיץ הקץ על הכל. אך הם לא המשיכו לחפש, למרות חובתם, סגרו את המזוודה והניחו לי להמשיך! זה היה הנס השני. "לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו" (תהילים קכ"ד, ב' ג').

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי (ז, ג). מובא בגאון יעקב, כבר כשהיה הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל אברך צעיר לימים, הציע דודו רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל, שהיה ראש בית הדין, והסמכות הגבוהה ביותר בכל יהדות רוסיה, ליטא ופולין, למנותו לתפקיד דיין בבית הדין שלו בעיר וילנא. הרב דסלר סירב להצעה, כי שיטת החינוך של ישיבת קלם הייתה שלא לקבל תפקיד ציבורי של רבנות ודיינות, אלא רק תפקיד של

הרבצת תורה. זמן קצר לפני שפרצה מלחמת העולם השנייה, בסוף תרצ"ט הגיע הרב דסלר לביקור באנגליה, בינתיים פרצה המלחמה ולא היתה לו אפשרות לחזור הביתה. באירופה נותרו אשתו בנו ובתו, והנתק היה כואב מאוד. ישנם מכתבים מרגשים מאוד שכתב האב הדואג מאנגליה. קרוב לשש שנים, כל זמן המלחמה היה שרוי בדאגה עצומה ולא ידע מה עלה בגורל משפחתו האהובה. לאחר השואה האיומה שב ונפגש עם אשתו שהיתה במחנה עבודה, אך את ילדיו לא ראה יותר לעולם. בזמן שהותו באנגליה, היה שואל את עצמו תדיר: 'לשם מה נותרתי אני בחיים?' אם חלילה היה שב לביתו במלחמה, היו הורגים אותו כמו את כולם. בהתבוננותו הרבה, הגיע למסקנה, כי נגזר על כל יהודי קלם, ובתוכם חותנו, הגה"צ ר' נחום זאב שהיה בנו של הסבא מקלם וראש הישיבה.

לכאורה, נגזרה הגזירה לעבור לעולם האמת בגיל צעיר ביותר, אז מדוע נותר הוא בחיים? למה לא זכה למות מות קדושים כאשר בני עמו, כנראה שיש לו אפשרות לעשות דברים שרק האדם החי יכול לעשותם. 'אם כן, מה עלי לעשות?' שאל את עצמו, 'להחיות את העצמות היבשות', השיב לעצמו בלהט, 'ללקט ניצוצות בתוך האפר, ולהדליק שוב את האור של אש התורה! משמע, איני חי בשביל עצמי!' הוא היה אדם בודד, בלי משפחה באנגליה. בעצם ימי המלחמה בעוד אנגליה הייתה מופצצת, ובלונדון היו כל יום מאות הרוגים, כשהגרמנים הפציצו באוירונים יום יום והיו זורקים פצצות אדירות, פתח הרב דסלר ישיבה וכולל בצפון המדינה, מקום בו לא היו התקפות מן האויר ובלי הפצצות. הוא עבר לעיר גייטסהד, שם כבר היה כבר רב צדיק, ובשנותיו עמו הוא הקים את בית המדרש לפליטי המלחמה, תוך שהוא מעודד אותם שתפקידם עכשיו הוא לעסוק בתורה כדי שיהיה מי שילמד תורה לדור הבא. מורנו הרב דסלר הפקיר עצמו לגמרי, ואמר שכל אברך יקדיש מספר שעות קבועות בשבוע להתרים נדיבים להחזיק את מוסד התורה הזה. הוא עצמו היה נוסע מלונדון לגייטסהד ובחזרה, שם היו נדיבים ותלמידים. ברצונו להכניס עוד הכנסה למוסד שהקים, חיפש עבודה מכניסה. היה חסר רב בבית כנסת בלונדון, ולמרות שמעולם לא היה רב, החליט להיות רב בביכ"ס זה. ומאחר שהיה בתפקיד, נסע כל יום או יומיים. הוא היה מספר שאת השינה היה ישן בנסיעה ברכבת של שעות בין לונדון לגייטסהד, זה היה הזמן לישון. חבל על הזמן לישון במיטה בזמן שאפשר לעשות משהו, אז היה פשוט ישן בנסיעה ברכבת. בכל דבר וענין היה רואה את ההיבט הרוחני. גם אנו בדורנו רואים דברים נשגבים, שאם נתבונן בהם היטב, נבין שהדברים האלה הם לא לפי המהלך הטבעי, אין זה הסדר הטבעי של הדברים. עצם העובדה שאנחנו חיים בארץ ישראל, ויש אויבים שכל מטרתם היא לחסל אותנו, שלא ישרא אף יהודי בארץ ישראל, חס ושלום, ועם כל רצונם העז – אינם עושים זאת, ומדוע? אלא שמשמים לא נותנים להם. זה היה העיקרון שהרב דסלר טרח ועמל והחדיר בלבבות תלמידיו, וכל שומעי השיחות שלו. דהיינו, שרק מה שרוצה הקב"ה – הוא יקום, ולבני אדם אין שום שליטה. מן השמים לא נותנים להם לבצע את רצונם, ונביא בזה דוגמא מאלפת מופלאה כדלהלן: ראש הממשלה הראשון במדינה, דוד בן גוריון, היה אדם בעל מרץ ואישיות, ורבים מאוד העריצו אותו. הוא היה נערץ בכל העולם, גם אצל הגויים, למרות שהיו גנרלים שאמרו שעשה טעויות, הוא הצליח להתפרסם כאדם שמעולם לא טעם. כשיצא לפנסיה, הוא התגורר בשדה בוקר, והיה רועה צאן. היה עושה התעמלות ויוגה ועומד על הראש. שאל אותו פעם ח"כ שלמה לורנץ ז"ל: "במבט לאחור, לאחר כל המהלכים שעשית בימי כהונתך כראש ממשלה, האם אינך מתחרט על שום דבר?", ענה לו בן גוריון: "לא!!!!" "ומה עם הירי על אוניית אלטלנה [של ארגון האצ"ל]", המשיך לורנץ לשאול, "הרי נהרגו שם יהודים, האם אינך חוזר בך על פעולה זו?" "איני מתחרט על כך!" חזר בן גוריון על דבריו, "זה היה מחוייב המציאות!" אם לא נשמעים להלכה, שדם יהודים שווה הכל, ואסור להרוג אף יהודי, מגיעים להחלטות שגויות. כי בענין של הקמת מדינה מסודרת באומות העולם, ישנה השקפה כזו. שוב שאל אותו הרב לורנץ: "בכל המהלכים שעשית כל עשרות השנים, בהן היית מנהיג עם שלטון חזק במדינה, עשית איזו טעות, אחת לפחות?" חשב בן גוריון ואמר: "שום טעות לא עשיתי, מלבד טעות אחת, שהסכמתי לתת דיחוי לבחורי הישיבות, והסכמתי לדחות את שירות הצבא עד לאחר שיסיימו את לימודיהם בישיבה, הטעות היתה שלא גייסתי אותם מיד!"

"ומדוע באמת עשית טעות שכזו??" תמה לורנץ, ראש הממשלה לשעבר חשב וחשב אך לא היתה לו שום תשובה, כיצד זה עשה שגיא שכזו... אמר לו הרב לורנץ: "לי יש תשובה, עכשיו אתה אדם רגיל באפשרותך לבחור בין טוב לרע, אך אז היית מלך, וכתוב בספר משלי: 'פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו' (משלי, כ"א), כלומר השם לא נותן לאדם לעשות כל מה שהוא רוצה, השם רצה שילמדו תורה לא הייתה לך בחירה בזה, זה לב מלך ביד השם". אלו ממש הדברים שאמר הרב דסלר על זממם של שליטים באומות העולם. כשכבר לא היה בן גוריון ראש ממשלה, הוא הסתכל במבט חומרי, וכך נותרה לו קושיה בלי תרוץ, אנחנו מסתכלים על הדברים באופן של 'לב מלך ביד השם' זה כולל את ראש מדינת ארה"ב, מנהיג סין, רוסיה, מצרים וסוריה, לב מלך ביד השם, וככה גם כל המאבקים הפוליטיים. אומר רש"י (ברכות י"ז, ע"א): 'כשיש מלחמות כאן, זה מלחמות בין שרי מעלה, בין המלאך הממונה על יון ועל פרס וכו', זהו מאבק רוחני של השפעות רוחניות בעולם. ככל שנרבה קדושה בעולם, זה ירבה את כוחם של ישראל בעולם.

"הכמת אדם", באחד הימים, בהיותי נשוי ועסוק בעול ענייני הציבור ברמת השרון, ביקרתי לפני הצהריים אצל מורנו זצ"ל לצורך איזה ענין, ותוך כדי שיחתנו, אמר שהוא מכיר על פניו של כל אחד – האם למד היום תורה או לא למד. בשמעתי על כך העזתי ושאלתי: "יאמר נא רבינו, האם אני למדתי היום?" נתן בי עיניו הקדושות בהסתכלות על פני, ולאחר עיון קל אמר: "אמנם למדת תורה היום". אמרתי לו: "הרי אני יודע את האמת שלא למדתי, כי לאחר תפילת שחרית, מיהרתי לצאת לנסיעה לבני ברק, ולא הספקתי ללמוד..." השיב לי רבינו: "עצור רגע והתבונן, ליכור כל מה שעשית מהבוקר עד עתה". סיפרתי לו את כל קורות הבוקר ההוא, בין השאר אמרתי לו שביקרתי בבית המדרש, באולם של הישיבה לראות מישוה, והיו שם בחורים ששוחחו איתי בדברי תורה והתפללנו קצת", אמר הרב: "עתה רואה הנך שנכונים דברי, כי באמת זה נחשב שעסקת בתורה, וזה כבר השאיר רושם על הפנים".

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותתי ואת מופתי בארץ מצרים (ז, ג). חקרו המפרשים בעניין עשרת המכות ועל מה שהתעולל ה' בפרעה להכביד את לבו ולהחטיאו בעל כורחו ולהענישו אחר כך שלא כדן, וזה דבר שאין השכל סובלו. כי הלא "צדיק ה' ורחמי על כל מעשיו" והוא הפותח שער לשבים, ולא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה. היכן הבחירה החופשית? היכן ואתה תמשול בו? היכן הנה אנוכי נותן לך את החיים ואת הטוב ובחרת בחיים? היכן כל השאלות היסודיות הללו? זו שאלת ר' יוחנן במדרש, גם הרמב"ם בעקבות מדרש זה שואל, מה היא אשמתו של פרעה? וכן האבן עזרא, הרמב"ן וכן הרמב"ם בהלכות תשובה, ר' יוסף אלבו – בספר העיקרים, הספורנו ועוד אחרים, אין הוגה דעות בעם היהודי שלא נתן דעתו בעניין זה.

ואין ללמד זכות על פרעה ולומר, שמה שהוא שעבד את ישראל זה כביכול לקיים את גזירתו בין הבתרים, ואדרבה אולי עוד יטען שמגיע לו שכר על כך שמקיים הוא את גזירת ה'. שהרי לכל ידוע שעשה את מעשיו מתוך רשעות לשמה.

את גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכל הבת תחיון, הסלקציה בין הבנים לבנות! וכן, ויאמר אל עמו הנה בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו פן ירבה וכו'. וכן נרפים הם תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר. ובסוף הפרשה כאשר אומר משה לפרעה, כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה' הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי לה' הארץ, ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תראון מפני ה' אלוקים. וגם כאשר הוא אומר חטאתי הפעם, ואני ועמי הרשעים. לכאורה הנה הוא שב בתשובה, גם אז אומר משה, את המכות אני מביא בצווי ה' אך אני יודע שאתה עדיין עומד ברשעך. וזה שאתה אומר חטאתי זה לא מפני יראת שמים אלא מיראת העונש ואין בלבך לשנות את דרךך. בכל אופן ולמרות הכל עובדה היא, אם ה' מחזק את ליבו היכן חופש הבחירה?

רבותינו בגמרא במסכת סוכה (נב). אמרו, כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו. וכונת חז"ל בזה היא, שכל מי שהוא במעלה גדולה יותר מבחינה רוחנית,

ממילא יצרו גדול יותר, והדבר טעון הבנה, מדוע דווקא זה שעמל בעבודת ה', ראוי הוא שיהיה לו יצר הרע גדול יותר, הלא טבעי היה אילו היה הדבר להיפך, שכמה שמתרגל האדם להכניע את יצרו, ממילא יצרו מתכופף שפף והולך עד שיאבד לגמרי.

ההסבר לכל זה הוא, שאחר שאדם גדל וגדל בתורה וביצירת ה', לאט לאט היצר הרע מתבטל ממנו, ואם ישאר היצר הרע באותה דרגה בה הוא היה קודם לכן, הרי ממילא הוא מתבטל לגמרי עד שלאותו אדם לא תהיה יותר בחירה בין טוב לרע, כי יש לו כעת רק יצר טוב. לכן עשה הקדוש ברוך הוא שיצר הרע יגדל עם האדם, ואז יהיו הכוחות אצל האדם מאוזנים, שיצר הרע יהיה תמיד כנגד יצר הטוב, ואז תמשיך לאדם ההתמודדות היום יומית בעבודת ה', להביאו לחיי העולם הבא.

ומעתה מובן הפסוק "ויחזק ה' את לב פרעה" אחרי שפרעה רואה את הנסים שעושה ה' יתברך לבני ישראל, ממילא התבטלה אצלו הבחירה בין טוב לרע, כי מי שוטה שיראה נסי נסים לפניו, ויודע הוא כי המכות רק גדלות והולכות, ומי יודע אם לא יפגעו גם בו באופן אישי, ועדיין אינו שומע בקול ה' על כן זה כנגד זה ברא אלוקים, וחיזק את לבו של פרעה כדי להגדיל את יצרו הרע, ופרעה הרשע ממילא בוחר תמיד ברע, כמו שהיה קודם ראיית הנסים שעשה ה'.

הגמרא במסכת סוכה מספרת על אביי, שפעם אחת שמע אדם שאומר לאשה אחת, בואי ונלך בדרך ביחד. שמע כך אביי, ואמר בלבו, אם הם הולכים יחד, שמא הם הולכים לדבר איסור, והיה גם הוא הולך בדרך אחריהם והיה חושש שמא הם באים לעשות איסור. הלך אחריהם כמה פרסאות עד שהגיעו לפרשת דרכים, והיו צריכים להיפרד אחד מהשני, אמרו זו לזה, עוד דרך ארוכה יש לכל אחד מאיתנו, וחבל שאנו נאלצים ללכת כל אחד לחוד, שאם היינו הולכים בצוותא היתה ההליכה נעימה יותר. וכך נפרדו זו מזו. אמר אביי לעצמו, אילו הייתי אני נמצא במקום אותו האיש, שמא הייתי חס ושלום נכשל בעבירה, ואילו אותו אדם לא נכשל. והצטער הרבה על זה, עד ששמע זקן אחד את אביי מתאונן על כך, שלמרות גודל קדושתו עוד הוא עלול לחטוא, ואמר לו, כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו. כי הכל לפי האדם, שכמה שהוא גדול יותר, נותן לו השם יתברך יצר הרע גדול יותר שתהיה לו התמודדות.

לכל אדם יש את כוחות הנפש להתמודד עם יצר הרע שלו, ואל לו לאדם לומר בלבו, לי יש יצר הרע גדול ואיני יכול לעמוד כנגדו, כי היא היא עצת היצר, שמוכן שיאמרו עליו הכל, ובלבד שישמעו בקולו. אין מושג כזה. אם יש לאדם יצר הרע, עליו לדעת כי בלי ספק הוא יכול לעמוד כנגדו, ואין מביאין לו לאדם נסיון שאינו יכול לעמוד בו. וכל אדם יכול כל ימיו לנצח את יצר הרע תמיד.

ועוד אפשר לומר, כי ישנם חוטאים שמן השמים עוזרים להם לחזור בתשובה, כמו שאנו מתפללים, והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, ויש חוטאים שהגדישו את הסאה עד כדי כך שנשלל מהם הסיוע ומן השמים לא יעזרו להם, ורק עליהם להתעורר מעצמם לעשות תשובה. הקדוש ברוך הוא אמר למשה לך והודיע לפרעה, שהרחיק לכת ברשעתו. ויענש מן השמים שלא יסייעו בידו לחזור בתשובה, "כי אני הכבדתי את לבו", לבו כבד, כי מן השמים לא יסייעו בידו. אבל הבחירה לא נלקחה ממנו לחזור בעצמו בתשובה.

ואולי אפשר לומר שזו היתה טעותו של אלישע בן אבויה, כששמע את בת קול "שובו בנים שובבים חוץ מאחר", (חגיגה ט"ו) חשב שלעולם לא תתקבל תשובתו, ולא ידע כי לא נשללה ממנו הבחירה להתעורר בעצמו לתשובה ורק הודיעוהו משמים שלא יסייעו בידו.

והרביית את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים (ז, ג) מעשה באדם שבא לפני הצדיק בעל "דברי חיים" מצאנו זצ"ל ותלונה בפיו: סוחר מצליח היה, חנותו המתה קונים ופרנסתו מצויה היתה בשפע. ועכשיו בא יהודי ופתח מולו חנות מתחרה. הביא סחורה חדשה ואופנתית, הוזיל מחירים וגרף את הלקוחות. מני אז, עומדת חנותו שוממה, והפרנסה שבתה. ברכו הרבי בכל לבו שפרנסתו תשוב ותפרח, ומסחרו ישגשג כמקודם ויסתעף שבעתים. אבל האיש לא הסתפק בכך: "רצוני שהרבי יקלל את המתחרה", אמר, "שהרבי יכהו בשבט פיו" ... "חלילה", נרתע הרבי, "מעולם לא קיללתי יהודי!"

איסור חמור הוא, איסור מדאורייתא. והאיש בשלו: "אם לא לקלל את האיש, יקלל הרבי את חנותו, שהקונים ידירו ממנה רגליהם, וסחורתו תוותר כאבן שאין לה הופכין". חייך הרבי ואמר: "הן סוחר אתה. אמר נא לי, היכן רוכש אתה את הסחורה?" התבלבל הלה מהמפנה בשיחה, אך מיד התעשת וענה: "סחורה פלונית - קונה אני בעיר פלונית. סחורה אחרת, קונה אני ביריד..." "וכיצד מביא אתה את הסחורה לעירך?" התעניין הרבי. ענה הסוחר: "בעגלה. וכי מה השאלה?" אבל הרבי המשיך וחקר: "ונוסע אתה בעצמך?" "אכן כן", אישר הסוחר. הסביר שיש לחשוש מפני גנבות ולהשגיח על תנאי ההובלה. "ויושב אתה ליד העגלון, על דוכנו?", שיער הרבי. הסוחר אישר, כשהוא תמה יותר ויותר על השיחה המוזרה. "מה עושה העגלון כשהסוס רעב?", שאל הרבי. הסביר הסוחר שהעגלון מוליך עימו שק שיבולת שועל. "וכשהסוס צמא?!", המשיך הרבי ושאל. הסוחר ענה, שבעוברם ליד ערוץ נחל, שותה הסוס לרווייה. "האם שמת לב לתופעה מוזרה?", שאל הרבי. הסוחר הניד בראשו. לא, לא הבחין בדבר מוזר כלשהו. "באמת?", תמה הרבי. "האם לא שמת לב לכך שלפני שהסוס שותה, הוא בוטש ברגלו במים, בועט, ורק לאחר מכן שותה?!" עכשיו, כשהסבו את תשומת לבו, נוכח הסוחר שאכן כן הוא. באמת מוזר... "הידעת מדוע?", שאל הרבי. "הנני ואסביר לך: הסוס מרכין ראשו לשתות ורואה את בבואתו במים. הואיל וסוס הוא, מבין הוא שיש לו מתחרה על אותם המים: כשם שהוא שותה מכאן, מתנכל לו הסוס התחתון ומתקרב בו-זמנית כדי לשתות את מימיו... על כן בועט ובוטש הוא ברגלו, מעכיר את המים, וראה זה פלא: הסוס ההוא נעלם, נבהל כנראה ונסוג, וכל המים שלו..." חייך הסוחר, והרב סיכם: "אבל, כמוכן, טיפש הוא הסוס. כי אפילו היה כאן מתחרה, הלא יש בנהר די מים לשניהם. על אחת כמה וכמה כשאין זה אלא דמיון, ומה הועיל בבעיטותיו? שהמים נהיו מרופשים. מבין אתה?", סיים הרבי, "הרי מזונותיו של אדם קצובים מראש השנה, ואין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא הנימה (יומא לח:). לקח זה למדנו באופן חד כל כך במכות מצרים, השגחה פרטית מופלאה, שבה כל אחד קיבל מנתו: היהודי שאב מים, והמצרי שאב דם; הניחו שתי קשיות שתייה בכוס, היהודי שתה מים והמצרי מצץ דם; הכוסות החליפו ידיים, והנוזל שבהן השתנה כהרף עין... וכבר התבאר שמכות מצרים היו 'אותות ומופתים'... עד היום הזה' (ירמיה לב-כ), בעלות מסר נצחי עד עולם: כשם שהצפרדע ידעה לאן עליה להיכנס ולאן נאסר עליה לבוא, וכן הכינים והערוב, הדבר והשחין - כך יודעת הפרנסה לאן להישלח. ואם רוצים להגדילה ולהרחיבה, הדרך היחידה היא לפנות בעתירה אל מלך העולם, הזן אותנו, את העולם כולו בטובו, בחן, בחסד, ברוח וברחמים רבים".

וידעו מצרים כי אני ד' בנטותי את ידי על מצרים וגו' (ז, ד). מובא בליקוטי יהודה, ליקוטי דבורים מאדמור"י גור זצ"ל כ"ק אדמור"ר ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל אמר, פירש רש"י ז"ל את ידי, יד ממש וכו'. ואיתא בשם הבעש"ט זצ"ל שהקשה וכי זה הוא התכלית וידעו מצרים וגו', אבל מצרים הכוונה לנפשות נמוכות הקרויות מצרים, במצרים נתעלו כל הנפשות אפילו הנמוכות גם כן. וזה היה הכנה לגאולה העתידה גם כן, וכדכתיב (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים. וכתוב (שם יט, כה) ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל, ואיתא בתרגום (שם) עמי דאפיקת ממצרים. בנטותי את ידי, יד, היינו הפותח יד בתשובה, וכתוב (דברים ל, בג), ושבת עד ה' אלקיך וגו' ושב ה' אלקיך את שבותך וגו' ושב וקבצך וגו', ופירש רש"י ז"ל שגדול יום קבוץ גלויות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוזח בידו ממש וכו', כענין שנאמר (ישעיה כז, יכ) ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל וכו', וזה שפירש רש"י ז"ל בנטותי את ידי וגו', יד ממש.

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנה (ז, ו-ז). מובא בכתב סופר ולכאורה קשה, מה ענין מספר שנותם לכאן? וי"ל דהתורה מעידה על משה ואהרן שקיימו את שליחותם רק מפני שהשי"ת ציום ללכת, ולא שהיתה כוונתם ח"ו לגדולה ולהתנשאות שהם שלוחי ה'. והנה על משה רבינו אנו יודעים שלא לכבודו עשה, דהא סירב בשליחות כמה פעמים ובעל

כרחו הלך, אבל אהרן אולי לכבודו עשה, לכן מספרת לנו התורה "ומשה בן שמונים ואהרן בן שלש ושמונים שנה", וא"כ היתה שליחות זו לאהרן לפחיתות כבוד, שיהיה הוא לפה ולמתורגמן לאחיו הצעיר, ולולי שהתכוין לשם שמים לא היה הולך לשליחות זו, ומזה שהלך מוכח שכוונתו היתה אך ורק לקיים ציווי ה'.

ויעש משה ואהרן כאשר צוה ה' אותם כן עשו ומשה בן שמונים ואהרן בן שלש ושמונים (ז, ו - ז). מובא בכתב סופר יש להבין כפל הלשון ואת ענין מספר שנותם לכאן? אלא שהתורה מעידה על משה ואהרן שכל כוונתם לקיום צווי ה' ולא שדרשו לכבוד עצמם, דהנה משה רבינו ע"ה היה מסרב בשליחות אל בני ישראל א"כ ודאי הלך כעת לקיים רצון ה' וזה התורה מעידה "כן עשו" שגם אהרן כמשה נתכוין שהרי לפחיתות כבוד יחשב לאח גדול להיות לפה לצעיר ממנו ובדאי מטרתם ל"כאשר צוה ה' אותם".

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלוש ושמונים שנה בדברם אל פרעה (ז, ז). בס' האיש על החומה מובא בזמן מלחמת העולם הראשונה, קרה לרבי יהושע שרבאני זצ"ל מירושלים, שבגלל תקלה הושמט שמו מרשימת החכמים שקבלו שחרור מגיוס לצבא הטורקי. שרות בצבא זה בעת המלחמה היה כמעט מות בטוח. רחפה עליו סכנה, שהוא יעמד לדין בעוון השתמטות, ואז עלול הוא לשלם על כך בחייו. ואכן, שוטרים החלו לחפש אחריו. למזלו, יום לפני שחיפשוהו, נכנס החכם לבית החולים "שערי צדק" לניתוח כיס המרה. משנודע למשטרה, שהאדם המבוקש על ידם נמצא בבית החולים, פנו מיד לשם ודרשו בתוקף מד"ר משה וולך להסגירו לידם. למעשה, היה הרב שרבאני עדיין לפני הניתוח, ומשום כך הסתובב בבגדיו הרגילים בפרוזדור בית החולים. ד"ר וולך שעמד מיד על חומרת הסכנה, פנה לאחד מעוזריו בשפה הגרמנית, שהיתה בלתי מובנת לטורקים, והורה להשכיב מיד את החכם ולהלבישו בבגדי חולה. הוא עכב את השוטרים והתווכח עמם, באמרו כי החכם עבר רק אתמול ניתוח קשה בכליות ואסור טלטלו. דרשו הטורקים לפחות לראותו, כדי לוודא שאמנם נותח. ד"ר וולך הראה להם כי הוא נפגע מאי אמונם, ופנה אליהם בקול תקיף: "אם יראה החולה במצבו זה שוטרים, הרי ימות מפחד, ואזי תגרמו למותו של חיל נוסף, בו בזמן שאם תניחו לו, יש סיכוי שתוך שבועיים יחלים ויניצב לצבא". השוטרים נענו והסתלקו, ברשמים את התאריך שבו עליהם לבוא לקחתו. בבואם שוב בתאריך שנקבע, פנה ד"ר וולך ידיו בצער על החולה שנעלם באישון לילה, בטרם הוצאו התפרים מבטנו. אחרי החלמתו, בקשה הנהלת בית החולים מהחכם לעזוב את בית החולים, שהיה מלא מפה לפה. ידע החכם, כי ביום עזבו את בית החולים הוא עלול להיחפס. במר נפשו, שלח לקרוא לאשתו, ובקשה: ללכת מיד לרבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ולהתחנן לפניו שישפיע על ד"ר וולך להשאירו עד יעבור זעם. אותו היום י"ז בתמוז היה. השמש להטה בכל עוזה. הרב היה שרוי בתענית. נכנסה אשת החכם אליו, ושחה לו צערה. מיד לבש הרב את המעיל, ויצא עם האשה בכיוון בית החולים. כשהגיעו לשער יפו, צוה על האשה לעלות על אחת העגלות ולנסוע לבית החולים, ואילו הוא העדיף ללכת ברגליו, כדי לקיים את המצוה בגופו. לאחר מהלך של כ-45 דקות, הגיע הרב לשערי בית החולים, שם מצא את האשה ממתינה לו. הוא ניגש לשוער, ובקשו לקרוא לד"ר וולך. תמה השוער בלבו: הרי מעולם לא מטריח הרב אפילו ילד קטן, ומה נשתנה היום, שהוא מטריח את הרופא לבוא אליו לשער, במקום להכנס הישר למשרד הסמוך, אולם חזקה עליו בקשת הרב. הלך ומסר את הבקשה. כששמע ד"ר וולך שהרב ממתין לו ליד השער ומסרב להכנס, נדהם, והזדרז לקראת הרב כשתמיהה בפיו: "למה אין רבינו נכנס",

הזדקף הרב, ופנה בתקיפות לד"ר וולך: "לא אעבור את מפתן בית החולים, עד שתבטיחני שלא תוציא מכאן את החכם שרבאני עד שתחלוף הסכנה". - "ואם המלחמה תימשך עוד שנים" - "על מנת כן", השיב הרב. הד"ר נכנס למבוכה רצינית. מצד אחד, לא יכול לסרב לרבו הנערץ, ובפרט לאחר איום שכזה, ומאידך ידע, שאין זה ענין של יום או חודש. הרהר כמה דקות, ושאל את הרב: "האם רבינו יודע שאני מסכן את חיי ואת כל בית החולים כשאני מסתיר משתמטים מהצבא", "עלי קללתך בני", ענה הרב. "מבטיח אני לך שלא יאוונה לך כל רע, אם תציל את חיי של תלמיד חכם המטופל בילדים".

כששמע כך ד"ר וולך, נכנע. אז נכנס הרב לבית החולים, התפלל שם מנחה בבית הכנסת והמתין עד גמר התענית. למעלה משנה שהה החכם בין כותלי בית החולים, אכל ושתה ממתב בית החולים וישב כל היום ושקד בתורה. באותם ימים, פקד רעב כבד ביותר את ירושלים, ואילו בבית החולים היתה הרוחה. באחד הימים, כשבא הרב לבית החולים, פנה אליו החכם בבכי, ושאלו: "רבי, מה יהיה עם ילדי, המסתובבים בלי השגחה ועלולים לרדת ברוחניות", שוב ניגש הרב לד"ר וולך, ובקשו שירשה לבניו של החכם לבוא כל יום לפני הצהריים ללמוד תורה עם אביהם בבית הכנסת אשר בבית החולים. מאז, היו שלושת בניו באים ללמוד עם אביהם, ולפעמים גם משביעים את רעבונם בככר לחם מהמטבח. ואכן זכה אותו חכם שהאריך ימים לראות דור ישרים מבורך, בניים, חתנים ונכדים גדולי תורה ויראה.

ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלוש ושמונים שנה בדברם אל פרעה (ז, ז). התורה מודיעה לנו את מספר שנותיהם, כי הדעה הרווחת היא שרק צעירים מסוגלים להיות מהפכנים. באה התורה ומעידה שבעת הצורך גם יהודים בני שמונים ויותר יכולים לחולל מהפכות.

הכאב הגדול של עובדי טבע המפוטרים, מעלה את השאלה: כיצד עובד אמור להתייחס למעביד שפיטר אותו? בפרשת השבוע מסופר כי דווקא אהרן היכה את מכות דם, צפרדע וכינים, ולא משה. זאת מפני שכשמונים שנה לפני כן הנילוס הגן על תיבת משה, והאדמה כיסתה את המצרי ובכך סייעה למשה. לא ראוי אפוא שמשה יהיה כפוי טובה ויכה את הנילוס והאדמה. גם כלבים זכו להכרת הטוב. עקב העובדה שלא חרצו לשון לבני ישראל ביציאת מצרים, זכו שהתורה אמרה לתת בשר טריפה לכלבים, "לכלב תשליכון אותו". אפילו המצריים עצמם, אלו שעינו אותנו באכזריות - אף הם זוכים להכרת הטוב. נאמר "לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו". סוף סוף התארחנו בארצם ותקופה ארוכה אף נהננו ממיטב הארץ, ולכן אסור לתעב אותם. ללמדנו: בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן.

כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת (ז, ח). מובא בנועם אלימלך הנה מלת לכם אינו מדוקדק תנו לי היה לו לומר שבדאי רצה פרעה שיתנו לו מופת. ועוד יש לדקדק אחר שהראו לפניו מופת שהמטה נהפך לתנין ויעשו גם החרטומים כן מה היה צריך פרעה חיזוק הלב כמ"ש (ז, כב) ויחזק לב פרעה הלא ממילא מאחר שראה שגם החרטומים עשו כן אין צריך חיזוק לזה. אך נראה פשוט דהנה האדם המלומד בניסים שהשי"ת עושה לו נס בכל עת אזי הוא תמיד חידוש ונפלא בעיניו הגם שרואה שהשי"ת עושה לו תמיד ניסים אעפ"כ הוא מפליא הדבר לחידוש גדול אבל העושה דבר חידוש פעם אחד ע"י כישוף וכדומה אזי בפעם שניה אין חידוש בעיניו לכלום מאחר שעשה בעצמו פעם אחד. וזהו שאמר השי"ת ב"ה כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת פירוש שתעשו מופת כזה שגם לכם יהיה למופת ולחידוש זה יהיה ודאי דבר ה'. ולכן כתיב וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו וגבי חרטומים כתיב ויעשו גם הם בלטיהם כן ולא כתיב לפני פרעה משום דהשלכת מטה אהרן היה חידוש לפני פרעה שהבין שהוא דבר ה' מחמת שראה שגם בעיני משה ואהרן היה לחידוש אבל בחרטומים לא היה שום חידוש לא להם ולא לפרעה כי ידעו שעושים ע"י שטותיהם. ולכן נאמר שפיר ויחזק לב פרעה שהיה צריך חיזוק הלב כי הבין שאין בהם ממש ואעפ"כ היה מחזק את לבו. וזהו בשרתי צדק בקהל רב (תהלים מ, י) ר"ל כשאני מבשר איזה דבר חידוש בקהל רב אעפ"כ בהיות הדבר הזה. הנה שפתי לא אכלא מלשבת ולהודות על הדבר הגדול אף שאני מלומד בכך וזה הוא מחמת שזה דבר ה' וק"ל.

תנו לכם מופת (ז, ט). מובא בנועם אלימלך לכאורה צריך היה לומר, תנו 'להם' מופת. אלא ההבדל בין מופת מזוייף הנעשה באחיות עינים או בכשפים ובין מופת אמיתי המתרחש על ידי כוח אלקי, הוא, שהמופת המזוייף מעורר רק את פליאתם של הצופים ואילו המבצעים אותו אינם מתפללים כלל ועיקר, ולעומת זה המופת האלוקי מופלא הוא גם בעיני הצדיקים שעל ידם הוא מתרחש. וזהו פירש הפסוק. 'תנו לכם מופת', גם בעיני עצמכם יהיה זה מופת מופלא.

קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין (ז, ט). ביאר הרבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל בידוע שהסביבה משפיעה הרבה על האדם, אם לטוב ואם לרע. אפילו אדם נעלה ונאצל עשוי להתקלקל בסביבה של אנשי שחת. וכן להיפך: אדם רשע משתפר וחוזר למוטב בסביבת אנשים כשרים ובני-עליה. זהו הרמז במטה שנהפך לנחש, אפילו מטה האלוקים אשר שם המפורש חקוק קליו, אם תשליך אותו לפני פרעה, בסביבה פושעת ומזוהמת – יהיה לתנין, לחיה טורפת. אולם אותו נחש ארסי יתהפך שוב למטה האלוקים, אם ידיו של משה מחזיקות בו...

תנו לכם מופת (ז, ט). בימי הרעש של מרידת פולין במלכות רוסיה, תפסו החיילים הפולנים המורדים איש אחד מבעלי הבתים שבסביבת רדומסק, גביר נכבד וחסיד, הובילוהו אתם, ואמרו שידונו אותו למיתה, כי לא רצה, לדבריהם לתת להם תבואה ויין ושאר צרכי אוכל שדרשו מאתו. באו בני ביתו של הגביר וקרוביו ביללה גדולה וצעקות נוראות לרב הקדוש ר' שלמה מרדומסק ז"ל, בעל "תפארת שלמה", שהיה מפורסם לבעל מופת גדול, וסיפרו לו שתפסו את הגביר, וכפשע בינו ובין המוות. השיב להם הרב: אל תרעישו ואל תרעימו המורדים לא ימיתו אותי, וכל הענין יסתיים בכסף. ציווה להם הרב, שילכו אל ראש המורדים ויפנו אליו בבקשות ותחנונים. נסעו בני המשפחה בעקבות מחנה המורדים, באו אל הראש שלהם, והתחילו להתחנן לפניו על נפשו של התפוס. ראש המורדים קיבל אותם בסבר פנים יפות, והשיב, שפושע כזה שלא רצה לתת למחנה שלו צרכי אוכל, בדין הוא שישלם כסף ענושי שלושים אלף זהובים. רצו חיש מהר והביאו בשמחה את הסכום במזומן, והאיש נפדה ממות לחיים. תיכף הלכו לרב בעל "תפארת שלמה" לבשרו את הישועה הגדולה, וכי נתקיימה ברכתו. שאל הרב את הגביר: באיזה אופן הוציאוך לחפשי, השיב הגביר, ששילם קנס שלושים אלף זהובים. תמה הרב: היתכן שסכום רב כזה יקחו מאתך, לא. גם את הכסף לא תפסיד ותקבלו בחזרה. האנשים ששמעו את דברי הרב התפלאו מאוד, הרי ידוע, שהמורדים לא הוציאו מתחת ידם עולמית כל מה שנפל לידם, ומי זה יעמוד כנגדם לדין עם שהתקיף ממנו, זמן רב עבר מאז, עד כי הדבר כמעט שנשכח מן הלב. וממשלת רוסיה עשתה בינתיים שמות במורדים, לקחה מהם את כל השבי והמלקוח והשלל הרב שהיו אצלם, ומצאה אצל אותו המחנה סך שלשים אלף זהובים, ובספרי החשבונות של המחנה מצאו רשום שהסך הזה נתקבל מאיש פלוני בתור עונש. תיכף שלחו הזמנה לאותו גביר שיבוא, ובבואו נתנו לו בחזרה את כספו בשלמות. נזכרו מקורביו של הגביר בדברי הרב מרדומסק וראו שלא נפל מדבריו ארצה ויהי הדבר לאות ולמופת. והלכו תיכף לבשרו, שנתקבל הכסף בחזרה. כששמע הרב דבריהם, התרגז מאוד ואמר: לכו לכם לדרככם! מה לכם כי תבואו אלי ותבלבלו את ראשי בספורי מופתים. לכו לכם! אין רצוני לשמוע מאתכם מופתים. היה שם אחד ממקורביו הרב, ושאל אותו: ילמדנו רבנו למה זה גער בהם שלא יספרו המופת, הלא באמת יש כאן מופת גדול: בתחילה אמר הרבי שייציל בנפשו ויהיה רק הפסד ממון, וכן היה, שוב אמר הרבי אחר כן, כי גם את הכסף יקבל בחזרה, מה שהיה דבר תמוה להוציא משיני זאב טרף כאלה! והנה גם זה נתקיים. והאם אי כדאי לספר מגודל כח הצדיק ולמה זה גער בהם וגרש אותם?

השיב לו הרב: יפה שאלת, אבל אספר לך מעשה מהבעש"ט. פעם אחת הפציר הבעש"ט באחד מתלמידיו שיקבל עליו רבנות, ולא הסכים התלמיד. הראה הבעש"ט פנים של כעס עליו: "היתכן, אני רוצה לתת לך מקום מנוחה, שתוכל לישב על התורה ועל העבודה בתור רב, ואינך רוצה, הרי זה סימן שאינך מתמיד בלימוד, ואינם רוצה לקבל עליך עול תורה", ועוד דברי כיבושין כיוצא בזה אמר לו הבעש"ט. והתלמיד באחת: "לא! אינני רוצה להיות רב". אז גילה לו הבעש"ט, כי רצה רק לנסות אותו... ובכן סיים הרב מרדומסק – תדע, כי גם לצדיקים הגדולים מראים לפעמים מן השמים גדלות של אותות ומופתים, והכוונה היא לנסיון לראות אם יגבה ליבו וירום ויתגאה, ויתרשל על ידי זה מעבודת הבורא. ונסיון כזה היה גם אצל משה רבנו עליו השלום, שאמר לו ד': "ואעשה אותך לגוי גדול" (שמות לב, י), ואם היה שומע ומסכים לזה היה נאבד ח"ו, שלא היה אל לנסיון, אבל משה רבנו עמד בנסיון ואמר "ואם אין מחני נא מספרך"..." (שם שם, לב) ואם כן

איפוא סיים הרב מי יודע מה הם המופתים האלה שהם מספרים, אולי הם רק לנסיון, ומה להם כי ירעישו במופתים, ואמר נכדו של הרב, שזהו מה שאמר הכתוב "כי ידבר אלכם פרעה לאמור תנו לכם מופת קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין" שקשה: מה הלשון אומר "תנו לכם מופת", אלא שפרעה ידע שאם יהיו למשה ואהרן התנשאות וגאווה לא יוכלו לגאול את ישראל, כי גאולת ישראל באה רק מתוך שבירת הלב, כמו שכתוב (שמות ב כג) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו" ואז "ותעל שועתם", ורצה פרעה במתכוון לבקשם שיתנו מופת, כדי שעי"ז יבואו לידי התנשאות וגיאות, ולכן אמר "תנו לכם מופת", שתדעו בעצמכם כי בעי מופת אתם. לפיכך ציוה הקב"ה לעשות מופת שהמטה יהפך לתנין, לרמוז על הנחש הקדמוני שרצה להביא את חוה לידי חטא זה של גאווה ממופתים, ואמר לה על כן "והייתם כאלוקים", שתוכלו לברוא עולמות באותות ומופתים, ולכן תעשו מהמטה תנין, להיות לכם לזכרון לבלי לבוא לידי גאווה על ידי המופתים.

תנו לכם מופת. נשאלת השאלה, מהו "לכם" הרי פרעה ביקש ממשה שיעשה מופתים כדי שיראה לו - לפרעה שיש אלוקים בעולם? הרי לו לומר תנו לי מופת? מתרץ הכתב סופר פרעה אמר להם אני כופר, אני לא ישתכנע בשום מצב, תנו לכם מופת. אולי לכם זה יעזור. מסופר שפעם בחור עזב את דרך התורה, ראש הישיבה פגש את הבחור, ושאל אותו מדוע עזבת?? אמר הבחור כיון שיש לי הרבה שאלות באמונה. אמר לו הרב מה קשה לך? הבחור התחיל להציע את שאלותיו, ואמר לרב תענה לי. א"ל ראש הישיבה, אין לי מה לענות לך, כיון שאין לך קושיות, יש לך תירוצים מדוע פרקת עול, מדוע עזבת את דרך התורה והמצוות, יש לך נקיפות מצפון ולכן אתה שואל שאלות, להצדיק את מעשיך הרעים, הקושיות הם תירוצים, ולתירוצים אין תירוצים.

כי ידבר אלכם פרעה לאמור תנו לכם מופת (ז, ט). מובא באהל יעקב אדם אחד החזיק בביתו משרת נאמן שעבד בביתו שנים רבות. מפעם לפעם נהג האיש לשלוח את משרתו אל ידידו העשיר כדי שהלה ילווה לו סכום כסף, והעשיר נתן את הכסף ביד המשרת הנאמן. לימים עזב המשרת את אדונו, ותחתיו החל לעבוד משרת אחר. כאשר שלח האיש את משרתו החדש אל ידידו העשיר, כמימים ימימה, לבקש הלוואה סירב העשיר לתת את הכסף למשרת החדש. לא אתן! כך אמר עד שתביא לי שטר חוב מאת אדוניך! הלך האיש אל העשיר ושאלו: מה יום מיומיים? מדוע דחית את בקשתי, ידידי היקר אמר העשיר איש נאמן אתה מאז ומעולם וכן היה גם משרתך הותיק, אולם משרת זה החדש – אינני מכירו כלל, על כן בקשתי ממנו ראייה כל שהיא שאכן אתה הוא זה שבקשת הלוואה, לכן בקשתי שטר חוב. כן הוא גם הנמשל כאשר בא משה רבינו אל פרעה וביקש שישלח את בני ישראל מארצו, אמר פרעה: "מי ד' אשר אשמע בקולו" וכמו שדרשו חז"ל שהיה לפרעה ספר עם שמות כל אלהי העמים והאלילים השונים וחפש בספרו ולא מצא. ומשום כך גם ביקש פרעה "מופת" דהיינו שאמר תנו לי ראייה ומופת שאכן הוא אלוקים.

תנו לכם מופת (ז, ט). "מעשה באחד שהיה עוסק בצביעת צמר". ביום בהיר בא גוי אחד לעיר שפערב והחל להתחרות. הימים היו בתחילת ימי נשיאותו של כ"ק הגאון הקדוש בעל "ישמח ישראל" זצוק"ל. שלח איפוא את בנו המופלג החסיד להזכיר לפניו את העובדה. ונכנס אל רבינו הקדוש לדבר עמו מענין התחרות של הגוי. כששמע רבינו זצ"ל הענין, פתח ואמר להם: "יש הבדל בין איש מופת לבעל מופת. "בעל מופת" נקרא זה שבאים לפניו עם דבר קשה והוא פועל בתפלתו לטובה, זהו "בעל מופת". ואיש מופת נקרא כמעשה שאירע אצל הרה"ק איש אלקים נורא, מרן מהר"ש מבעלזא זצוק"ל: פעם אחת נכנס הרבי מבעלזא לבית המדרש, והגיד מאמר שמצינו (הובא ברש"י דברים יב, לא, בשם הספרי) מעשה בגוי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו. וסגר הרבי מבעלזא הדלת והלך לו. כעבור ימים אחדים בא לשם יהודי מכפר סמוך וסיפר שאירע לו נס, בכפר שלו היה מתגורר גוי שונא ישראל, והיה היהודי ירא ממנו פן יהרגנו. יום אחד בא בנו של הגוי וכפתו לאביו ובאו הכלבים ואכלו אותו. "אם כן, נענה בעל ה"ישמח ישראל"

ואמר המשנה "הנותן צמר לצבע והקדיחו יורה" (בבא קמא ק:): טוב גם במקרה דנן. וכך הוה! לאותו גוי בשפערב התקלקלה כל הסחורה, והוכרח לברוח מהעיר בבושת פנים. סיפר הגה"ק מבולגרייא זצ"ל: כי לאבי הק' זי"ע היו שלשה חדרים מלאים ספרים בחדר שהוא יושב היו רק ספרים שהחזיק שהם בעלי רוח הקודש בחדר השני שאר הספרים ובחדר השלישי היו ספרים שנדפסו בזמנו, וכל מחבר ששלח לו ספרו או שהוא קנה הכניס לחדר הזה, וספר "ישמח ישראל" היה בין אלו של בעלי רוח הקודש בחדר שישב בו אביו הק' זי"ע עכ"ל.

תנו לכם מופת. ויש להבין, מה הטעם לעשות מופתים שכאלה לפני פרעה כאשר הוא אינו משתכנע, ועוד מלגלג עליהם כמובא בילקוט שמעוני: "באותה שעה שחק פרעה עליהם, אמר להם למה אתם סבורים שבאתם לשחק עלי, איני מתירא מן הדברים האלו, כל מצרים מלאה כשפים, תבן אתם מוליכים לעפריים כתם לרקם. ויקרא פרעה אין כתיב כאן אלא ויקרא גם פרעה, אמר רבי לוי: שקרא לאשתו ואמר לה: ראי היאך באו היהודים לשחק בי. מנין שנאמר ותיתן גם לאישה, מה כתיב ויבלע מטה אהרן את מטותם כו". ואם כן, צריך ביאור לאיזה צורך הקב"ה שולח את משה לעשות "נסים" שאינם משפיעים ועוד גורמים לגלוג? מבאר הגר"י לוינשטיין שהקב"ה מנסה את האדם בדבר שיכול לטעות בו. אם הניסיון היה בדבר ברור- לא היה זה ניסיון שהרי אין מקום לכפור, אולם בדבר שניתן לפקפק בו- הניסיון הוא אמיתי. ואעפ"כ הרוצה לראות- ודאי שיראה, שהרי מטה אהרון בלע את מטותם, והיה להם להבין שאין זה עוד כישוף, שהרי אין מטה בולע נחשים ואין הם יכולים לעשות כן, אולם כיון שיכלו להפוך מטות לנחשים די היה להם בזה כדי לכפור בנס. וכך תמיד הקב"ה מנסה את האדם האם יראה יד ה' בדבר שנראה לכאורה כטבע, הפרנסה לכאורה מהעבודה שאני עובד, אפילו שראיתי שהשקעתי בדבר אחד, ובכל זאת הרווחתי מדבר אחר שלא חשבתי עליו, וכאן הניסיון הקשה. וכך בקריעת ים סוף, ה' הולך את הים ברוח מזרחית כל הלילה, והיה נראה כאילו הים התייבש מחמת הרוח. מדוע? כדי לתת מקום לטעות, כדי לתת מקום לניסיון.

מעשה נפלא על כך סיפר הרב שבדרון זצ"ל ושהובא ב"מאורות הדף היומי": מעשה בגביר עשיר שהיה חרד לדבר ה' וירא שמים אך לצערו בנו לא הלך בדרכו ופנה לרעות בשדות זרים, התעניין ב"השכלה" שפשתה בזמנם, ואף היקל במצוות בסתר. בנו של הגביר שידע שהדבר למורת רוחו של אביו, חשש לריב עימו מאחר והלה פירנס אותו ביד רחבה ולכן העמיד פני צדיק כששהה בחברת אביו, אך מאחורי גבו התנהג ככל העולה על רוחו. אולם האב שפיקח היה, ידע את גודל צביעות בנו אך לא יכל לשנות זאת או לדבר עם בנו מטוב עד רע, מאחר שבכל הזדמנות שניסה לשכנעו לחזור בו ממעשיו הרעים העמיד הבן פני נעלב ואמר: "איני יודע על מה אבא מדבר והרי אני מודקדק בקלה כבחמורה". המתין האב להזדמנות שבה יוכל להעמיד את בנו במקום ואכן הזדמנות זו לא איחרה לבוא. ביום בהיר הופיע ה"בן יקר" לפני אביו ובפיו משאלה, רוצה הוא ללכת להשתלם במדעים ובחכמות בברלין. האב בתחילה ניסה לסרב אך כאשר ראה האב שבנו נחוש להשתלם במדעים נעתר לבקשתו אך בפיו הייתה משאלה: "אני מוכן, אך בקשה לי אליך, מדי בוקר תקפיד על הנחת תפילין שלא יעבור עליך שום יום ללא מצוות תפילין". "מבטיח", אמר הבן "הסר דאגה מלבך הנני מבטיחך שמדי יום לפני צאתי ללימודים אקפיד על מצווה זו". שלח הבן מברק לאביו "לאבא היקר מה שלומך "וכו' וכו' והוסיף הערה חשובה בסוף המברק "לא נותר לי כסף אבקש שתשלח לי מעט דמי כיס". קיבל האב את המברק, קראו ושלח מיד לבנו מברק תשובה "תתפלל אל ה' והוא יתן לך כסף". הבן שקיבל את המברק נתמלא חרון, אך לא היה באפשרותו לעשות מאומה ועל כן המתין מספר ימים וחזר ושלח מברק לאביו וכך כתב "התפללתי ולא נושעתי אנא מהר ושלח לי כסף". והאב בשלו שולח מברק "תתחזק בתפילה וה' יושעך". חיכה הבן עוד מספר ימים מישכן ולווה אך כאשר הגיע למצב שלא הייתה לו אפשרות לממן את לימודיו קם וחזר לביתו. מיד כשפגש את אביו שאלו: "אבא וכי לא אכפת לך ממני?" ענה לו: "יקירי האם שמעת לעצתי והתפללת?" והבן עונה: "כן התפללתי והתפללתי ושום דבר לא עזר". חזר האב ושאל "האם הוספת תפילות ותחנונים חוץ

מהתפילות הקבועות?" והבן עונה: "כן התפללתי שחרית מנחה וערבית, אמרתי תהילים אך הכל לשווא". לקח האב את נרתיק התפילין של בנו, פתח אותו לנגד עיניו, והנה לתדהמת הבן רואה הוא אל מול עיניו מונח בשלווה צרור מזומנים אשר יכול היה להספיק לכל צרכיו בשפע. פנה האב לבנו ואמר: "הי הי הי 'תכשיט תכשיט' אילו היית מתפלל כראות לא היה חסר לך כלום, אלא ששטרות כסף אלו מעידים עליך ומוכיחים שלא התפללת. כעת אינך יכול לומר 'התפללתי' או כל תירוץ אחר, שהלא צרור זה מעיד על מעשיך כאלף עדים". הבן שלבו נשבר בקרבו לנוכח טיפשותו הרבה התעורר והבין שאכן לא נהג בחכמה כשניסה לרמות את עצמו ואת אביו שהוא "שה תמים" ואחר שנפתח לבו לשמוע דברי מוסר חזר לדרך הישר לשמחת ליבם של אביו ואמו.

[המסר של הסיפור: כל העוקץ של הניסיון של הבן היה בכך שהיה נסתר. לו היה יודע שיש כסף בתפילין לא היה כאן כלל מקום ניסיון. כך הקב"ה מנסה אותנו בניסיונות שנדמים כטבע, אם הכל ברור- אין כאן מקום לניסיון]. ה' שולח את משה שיעשה מופת עם נחש לפני פרעה. מדוע דוקא עם נחש ודוקא כשמשה נוטלו הוא שב להיות מטה? כאן רמז לו שאתה חושב שבני ישראל מטומאים במ"ט שערי טומאה וכיצד יעבדו את ה'? לכך רמז לו שהשפעה הסביבתית שלך פרעה היא הגורמת שהם נראים כך, ואילו יצאו משיעבודך היית רואה שהם עם קדוש. והרמז לזה במטה, שכאשר הוא נזרק לקרבך הוא הופך להיות נחש סמל הטומאה, ואילו כאשר אני משיבו ליד- הרי הוא שוב מטה הא' ששם ה' חקוק בו. למדנו מכאן עד כמה קשה ההשפעה הסביבתית, עד כמה החברה מקלקלת! המעשה באדמו"ר והחסיד הדומה לסוס... שבא אליו חסידו והלין על אדם שפתח עסק מולו ופרנסתו נתמעטה. ברכו הרב. אולם הלה רצה שהרב יקלל את הזולת... אמר לו הרב שאינו מקלל, והחל שואלו מהיכן קונה סחורתו, וכיצד מביאה כו', והשיבו שמביאה עם העגלון. ושאלו הרב: האם הסוס צמא בדרך? והשיב שכן, ושותה מן המעיין שבדרך. אמר לו הרב: שמת לב לדבר משונה כששותה? לא, השיב הלה ותמה על כל השאלות הללו. השיבו הרב האם לא ראית שהסוס רוקע ברגליו במים בעת ששותה? אכן השיב היהודי בתדהמה, באמת מוזר! הסוס, השיב הרב חושב שיש סוס אחר כנגדו שבא לקחת לו את המים... והוא בוטע בו, המים נעכרים והסוס שממול "בורח"... החל היהודי צוחק לטיפשותו של הסוס, וכי אין מספיק מים במעיין בשביל עוד אלפי סוסים?... ועוד בשל כך הוא נאלץ לשתות מים עכורים... אכן אמר הרב, פרנסה יש לקב"ה בשפע, לא צריכים להיות מודאגים מסוסים אחרים... וכך בקריעת ים סוף ה' הולך את הים ברוח מזרחית כל הלילה והיה נראה כאילו הים התייבש מחמת הרוח. מדוע? כדי לתת מקום לטעות, כדי לתת מקום לניסיון. [מעייין השבוע]

ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן (ז, יא): הג"ר חיים מבריסק זצוק"ל השיא את אחד מצאצאיו, והראו לאביו הג"ר יאשע בער זצוק"ל על עשיר אחד שם שלא נתן נדבה כל ימי חייו, ועתה נזקקו לעזרתו היות שאז שרר החורף ואנשי החסד אספו כסף עבור עצי הסקה לעניים, ואמר רבי יאשע בער אני אוציא ממנו כסף. אחר הסעודה, התחיל הגביר לשוחח עם רבי יאשע בער, ושאל אותו על קרוביו שם ותירץ הגביר את עצמו למה אינו מעניק להם נדבה הגונה. שאל אותו רבי יאשע בער על החרטומים שבמצרים, מה היה כוחם להראות נפלאות, גם אני יכול לעשות אותות ומופתים כמותם, למשל אם יעמידו באמצע השולחן כלי חרס וימלאו את קרבו וכרעיו בשליש מים, שלישי אפר ושליש שמן, ואחר כך יניחו ארבעה שטרי כסף בארבע זוויות השולחן, או אז אבוא ואומר רק מילה אחת, ואז לפתע פתאום יימצאו כל ארבעת השטרות בכלי החרס... העשיר מצדו הגיב שאינו מאמין... פנה אליו רבי יאשע בער ואמר לו: בא נתערב על מאה זהובים, אם לא אצליח במשימה, אתן אני מאה זהובים לצורך דבר טוב, ואילו אם אעשה לפניך כמו שאמרתי תיתן אתה מאה זהובים. העשיר, שהתבייש שלא לעמוד בניסיון בפני כל הציבור, הסכים על אתר להסכם ההתערבות. הוציא אפוא העשיר ארבעה שטרות, כל אחד מהם שוויו עשרים וחמשה זהובים והניח אותם בארבע זוויות השולחן, ליד כלי החרס שעמד באמצע השולחן, מלא וגדוש בכל הדברים שהזכיר רבי יאשע בער, כשכל הציבור שרוי במתח לראות כיצד יפול דבר.

ואז אמר רבי יששע בער: "חיימקע!" או אז הגיע רבי חיים החתן, לקח את ארבעת השטרות והניח אותם בכלי החרס. מיד לאחמ"כ פנה רבי יששע בער לכלי, הוציא משם את השטרות, ניקה אותם והעניקם לגבאי צדקה... הגביר שענינו חשכו בראותו את כספו יגיע כפו נוטש אותו לאנחות ועובר לצדקה, שאל בזעם את רבי יששע בער: מה זה? אני הייתי בטוח שתעשה לפני אותו ומופתים?! השיבו רבי יששע בער מיניה וביה בחריפות בריסקאית: הכי קטן הוא בעיניך האות והמופת שעשיתי להוציא ממך מאה זהובים?...

ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן (ז, יא) יש לדקדק מדוע לגבי המופת של המטה שנהפך לנחש נאמר ויעשו חרטומים כן "בלהטיהם", ואילו במכת דם (ז, כב) כתיב ויעשו כן חרטומי מצרים "בלטיהם" בלא ה'. והנה חלוקים הם הדברים, שכן מצינו בגמ' סנהדרין (סז, א) דבלטיהם זה מעשה שדים, ובלהטיהם זה מעשה כשפים, הרי שמופת זה עשאו דרך כישוף, ומופת זה עשאו דרך שדים, וצ"ב חילוק הדבר. ונראה, דבגמ' שם הביאו ראייה דבלהטיהם הוא מעשה כשפים, מהנאמר (בראשית ג') להט החרב המתהפכת, וברש"י שם פירש מהי הראיה שיש להביא מפסוק זה, ויש להבין זאת. אלא דאיתא שם בגמרא דאין השד שולט בדבר הפחות מכשעורה, דביותר מכשעורה מכניף ליה ובפחות לא מכניף ליה, הרי דמעשה שדים אינו דמיון להפוך דבר הנראה לעין הרואה לדבר אחר, אלא עיקרו שמביא את הדבר שאיננו בנמצא לפנינו לכאן. אמנם מעשה כשפים עיקרו דמיון, שמהפך הדבר עצמו הנמצא כאן שיהיה נראה כדבר אחר לגמרי, ובזה שונה הוא ממעשה שדים. ומביא שפיר ראייה מקרא דלהט החרב המתהפכת, דהחרב בעצמו היא מתהפכת ונעשית לדבר אחר וזהו מעשה כשפים, אבל מעשה שדים אין הדבר מתהפך לתמונה אחרת, אלא מביא דבר זהה ממקום אחר לכאן. ולפ"ז מעשה שדים כשנעשה הדבר במים שכידוע גורם המים להחזיר הדבר לקדמותו, לא יתבטל במים כיון דזה הדבר אינו דבר הפוך שבראית המים חוזר הוא לקדמותו, ורק מעשה כשפים דבאמת הוא דבר אחר ונתהפך לדבר הנראה לעינים עתה, א"כ כשבא על המים חוזר למה שהיה בראשונה. ומעתה מדויק, דבמופת של המטה שלא היה על המים, לכך אמר הכתוב בלהטיהם שהרי הספיק להם מעשה כשפים, אבל במכת דם שהיתה על המים לא יכלו לעשותו במעשה כשפים, דאילו היו עושין כן היה חוזר וניעור כבראשונה, וע"כ אמר הכתוב בלטיהם שהוא מעשה שדים שהביאוהו ממקום אחר ומחליפו עם המים שהיו באותו מקום.

למה מכות. בחשיבה בת-זמננו מחשיבים כאידיאל בסיסי לא רק את זכויות הפרט אלא גם את כוחו של הפרט. אם יש נושא שבאמת אכפת לך ממנו, אתה יכול לפעול בנושא באמצעות הליך דמוקרטי: הקם שדולה, פתח ארגון, צור קשר עם אמצעי התקשורת וכך תעורר את דעת הקהל. למעשה, מדובר כאן בתפיסה יהודית עתיקה. לפני למעלה מ-800 שנה כתב הרמב"ם כי על כל אדם לראות את עצמו כאילו הוא כף מאזניים שקולה בין טוב ורע, וכך גם העולם כולו. משמעות הדברים: צעד אחד קטן יכול לשנות את המאזן עבורך ועבור העולם כולו. מעשה טוב אחד, או – כפי שמציין הרבי מלובאוויטש – מחשבה טובה אחת, יכולים להטות את כף המאזניים לצד הטוב ולהביא ישועה לעולם (הרמב"ם, הלכות תשובה פרק ג). מכאן שלכל אדם כוח עצום של השפעה. תפיסת החיים שלו עשויה להוות גורם מכריע לא רק לרווחתו וטובתו, אלא גם לעולם בכללותו. תפיסת החיים שלנו היא נושא מרכזי בפרשת השבוע, המספרת על המכות שהיכה האלוקים במצרים. למה נועדו המכות? תשובה אחת היא שהן נועדו לאלץ את המצרים, ובמיוחד את פרעה, לשחרר את היהודים מעבדותם. אפשר גם לראות במכות עונש על אכזריותם של המצרים כלפי עבדיהם היהודים. אולם אם נעיין בתשומת לב בפרשת השבוע, נראה שלא מדובר סתם בהפגנת כוח או ברצון לגרום כאב, אלא במטרה מעודנת יותר. אלוקים מסביר שהנסים נעשו במצרים כדי ללמד את מצרים מיהו אלוקים: "וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם" (שמות ז, ג-ה). בעימות הראשון של פרעה עם משה, אחרי שמשה ביקש להעניק ליהודים את חירותם ("שלח את עמי") השיב לו פרעה: "מי ה' אשר

אשמע בקולו לשלח את ישראל; לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" (שמות ה, א-ב). מכאן שהמכות נועדו להביא את פרעה להכרה באלוקים. רק אחרי שהכיר באלוקים היה בידו להניח ליהודים לעזוב את מצרים. אולם למעשה אף זו לא הייתה תכליתן הסופית של עשר המכות, שכן אלוקים נתן למשה הסבר נוסף: המכות ניתנו כדי שבני ישראל יספרו לילדיהם ולנכדיהם על מה שקרה ולמען ידעו כי הוא אלוקי ישראל: "ולמען תספר באזני בןך ובן-בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם; וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב; ראו גם "ליקוטי שיחות" של הרבי מלובאוויטש, כרך 36 עמ' 33 ואילך).

מטרתן של מכות מצרים הייתה לשנות את השקפת החיים שלנו, כדי שלאורך הדורות נכיר באלוקים ובמשמעות תורתו ומשנתו. מבחינת פרעה הייתה משמעותן שסוף-סוף הוא ציית לאלוקים ושילח את בני ישראל לחופש. משמעות המכות עבורנו היא שנכיר בכוחו של אלוקים בחיינו ומתוך כך נצמד את הצעד הנכון הבא שיביא לעולם תועלת ומרפא.

טרם נכנסו בני ישראל לארץ הקודש תיאר להם משה את אופייה של הארץ החדשה במילים האלה: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם... ארץ הרים ובקעות; למטר השמים תשתה מים" (דברים יא, י-יא). חכמינו זכרונם לברכה מבארים שזה ההבדל בין ארץ ישראל ל"ארץ מצרים... אשר יצאתם משם", שכן "לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה [אותה]" (רש"י, בראשית מז, י). הגשם מייצג את קשרי הגומלין שבין שמים לארץ. תורת החסידות מצטטת את תיאור התורה של הגשם הראשון: "ואד יעלה מן הארץ וישקה את כל פני האדמה" (בראשית ב, ו), כלומר, האד עולה לשמים, והשמים מחזירים אותו למטה בצורת גשם המשקה את פני האדמה. גדולי החסידות מסבירים כי המהלך הזה מייצג את האמת הרוחנית, שלפיה "התעוררות התחתון מביאה להתעוררות העליון" (במקור: אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא) – כלומר, הבורא נענה למאמציו של האדם – לתפילותינו, לכמיהותינו ולמעשינו – על ידי שהוא שולח לנו סיוע מן המרומים. אך אין די בגשם לבדו כדי שהארץ תשגשג ותיתן פרי. יש לחרוש את האדמה – לתחח אותה ולרככה – בטרם תוכל לקבל את הזרע ולספוג את הגשם. מבחינה רוחנית משמעות הדבר היא שלא די לשלוח למעלה "אדי" רגשות נשגבים ומעשים טובים, אלא על האדם קודם כול "לחרוש" את האגו שלו ולרסק את רגבי הגסות והיהורה שבאישיותו על מנת שחיייו יהיו מסוגלים לקבל את הסיוע האלוהי המגיע מלמעלה. בארץ ישראל חורשים את האדמה, ואחרי כן הגשם מזין אותה. אולם במצרים היו פני הדברים שונים. לא הגשם היורד הזין את אדמת מצרים, אלא הנילוס, שעלה על גדותיו והציף את האזור שוב ושוב. במצרים אף לא היה צורך לחרוש את האדמה, שכן לאחר ששקעו, היו מי הנילוס הגואים מותירים אחריהם שכבת אדמה פורייה להפליא שלא הצריכה חריש לפני הזריעה. האדם המצרי הרוחני אינו מכיר במקור השמימי של ברכות החיים. הוא מאמין שהכול נוצר מלמטה – שכל דבר שיש לו, כל דבר שהוא השיג, הוא פרי עמלו. כמו כן אין הוא רואה צורך ב"חריש" כלשהו של אישיותו – הוא בסדר גמור כמו שהוא, ובכלל זה הרגבים שבנשמתו.

מכות מצרים היו מכות נפלאות עד מאוד, בהן הראה ה' יתברך שהוא שולט על כל העולם כולו ועל כל בראיו. כמה חיזוק באמונה היו צריכים ללוות כל אדם שהיה נחשף במקצת למכות נדירות אלו. אולם מה רבה התדהמה שאותו אחד שבעיקר היה צריך ללמוד לקח ולהסיק מסקנות, אטם את ליבו ולא שת למכות וליסורים שניחתו עליו, על ארצו ועל כל עמו. פרעה מלך מצרים התנהג כסומא באפילה וכאדם ללא רגש עת הקב"ה ישתבח שמו לעד הפליא בו את מכותיו, והבדיל את כל בני ישראל מהתוהו ובוהו שהיו באותם ימים במצרים. וצריכים אנו לדעת, שכאשר אדם פונה לדרך רעה ועוסק במעשים רעים, הקב"ה ברוב רחמינו וחסדינו מרחם עליו ושולח לו יסורים שהם מלשון מוסר, והיסורים ממרקים שוב את ליבו ונוטלים הלכלוך והטמטום שנעשה בו ע"י עוונותיו, כך שקל לו יותר לשוב על עקבותיו ולזכות כמקדם ללכת בדרך הישר. אך כשהאדם מקשה את עורפו וסוגר את ליבו לכל האותות והמופתים שה' יתברך שולח לעברו, פעמים

שהקב"ה נוטל מאותו אדם את העזרה והסיעתא דשמיא לחזור בתשובה ומקשה ואוטם את ליבו כדי להפרע מאותו אדם שבחר בדרך הקלוקלת והרעה. כך היה עם פרעה. כיון שהתרה בו הקב"ה חמש פעמים ולא שמע - נעל הקב"ה את ליבו, כלומר גרם שהיסורים לא ירככו את ליבו, וישאר כאילו לא באו המכות והיסורים עליו מעולם, וממילא לא ישוב מדרכו הרעה, והמשיך לשעבד ולייסר את בני ישראל ולא רצה לשלחם כציווי ה' ושליחו הנאמן משה רבינו. וכבר כתב רבי אליהו לופיאן זצ"ל, כי את טבע האדם ומידותיו קשה מאוד לשנות, ואף אם לפעמים הוא מתעורר ומכיר עוונותיו ועושה תשובה, אך אחרי תקופה קצרה חוזר לסורו, כי המידות וכוחות הנפש באדם הם פועלים בכוח רב, וכבישת המידות היא מלחמה חזקה מאוד.

בכל מכה מעשרת המכות ישנם לימודים ולקחים נפלאים לשעה ולדורות. כל מכה ומכה היתה מכוונת מידה כנגד מידה אל מול מעשיהם של המצרים. אנחנו ניגע במכה אחת שהודיעונו חז"ל שהיתה קשה כמו כל עשרת המכות - מכת הצפרדעים, ולכן אף מוזכר בעניינינו עשרה פעמים המילה צפרדעים! דעת רבי עקיבא שצפרדע אחת גדולה עלתה מן היאור, והמצריים התחילו להכותה, ובכל מכה ומכה יצאו נחילים של צפרדעים, עד שמילאו את כל מצרים! רבי אלעזר בן עזריה אומר, שאותה צפרדע שיצאה מן הנהר, התחילה לצעוק בקול גדול, ולקולה התאספו כל הצפרדעים שהיו במקומות רחוקים! המצריים העשירים חשבו להתחכם ונעלו את בתיהם על מסגר ובריח, והצפרדעים ירדו לתהום ועלו עד מקום שרצו להיכנס והיו אומרים: אנו עולים לעשות רצון קונינו! ריצפת השיש נבקעה והצפרדעים היו עולות ונוטלות בית הסתרים שלהם ומסרסות אותם! והיו הצפרדעים מדברים עם המצריים לאמור: מאחר שביטלתם את ישראל מפריה ורביה, אתם ראויים לעונש זה! ולא זו בלבד אלא אף היו נכנסים למעיים שלהם והתחילו לשיר בקיקורים וצריחות, ולא שקטו אף לרגע! ולכן אף לא יכלו המצריים לדבר איש אל חברו! ומידה כנגד מידה היתה כאן בגלל שהבעית את ישראל בקולות וגערות, הביא ה' עליהם צפרדעים שיבעיתו בקולם! ועוד כשם שהעירו את ישראל משנתם כדי לעבוד, כך קולות הצפרדעים העירו את המצריים משנתם. אלו נמצאו למדים הוראה לדורות והכוונות רבות וטובות, תחילה וראש נציין שהמכות שה' יתברך הכה במצרים, טמנו בקירבם חסד גדול ועצום, שהרי מתוך המכה עצמה יכלו המצריים, אילו רק היו מתבוננים מעט ופוקחים עיניהם וליבותם לדעת במה חטאו ועל מה ולמה הסער הגדול הזה ומה עליהם לתקן, וממילא בין נבין שמכותיו של ה' יתברך מלאות חסד ורחמים, מדודים ושקולים במאזני צדק של א-ל דעות! לימוד נוסף וחשוב שאומנם צפרדע אחת היתה תחילה, אולם כשחשבו המצריים להתחכם ולהלחם כנגדה ולא להכנע, לא זאת בלבד שהבעיה נותרה בעינה אלא הוחרפה שבעתיים: מן הצפרדע יצאו נחילים נחילים של צפרדעים, דהיינו כאשר לא עושים סתימה בזמן, בסופו של דבר צריך במקרה "הטוב" טיפול שורש, והתעלמות מוחלטת יכולה לגרום בעקבותיה אף עקירת שיניים! וזאת עלינו לזכור ולדעת שלכל אדם ואדם ישנה את הצפרדע - המכה הפרטית שלו. והתעלמות ממנה יכולה לגרום בעקבותיה "צפרדעים" נוספים גדולים וקשים מהראשונים. אם נשכיל להפיק את הלקח הנפלא, ונלמד שלכל מאורע ומעשה הקורה עימנו, ישנה יד מכוונת מלמעלה התואמת למעשינו, נדע ונשכיל לעשות חשבון נפש אמיתי ונוקב, וממילא להתקרב אל מקור הטוב - הבורא יתברך הטוב והחפץ להטיב.

מובא במעיין האמונה, מטרת המכות היא האמונה. בתורה מתואר כיצד פרעה, שליטה של האימפריה החשובה ביותר בעולם בזמנו, מתווכח ומתמקח עם שני אנשים זקנים, עם משה בן השמונים ועם אהרן בן השמונים ושלוש. נשאלת השאלה: מדוע לא נתן פרעה הוראה להרגם או לפחות להכניסם לכלא? פרעה סובל ונאנק תחת עול המכות, הוא מגיע לקצה גבול יכולת הסבל במכה התשיעית, ובאותה שעה הוא פונה למשה ואומר: "אל תוסף ראות פני" (שמות י', כ"ח). כלום זוהי תגובה טבעית של אדם סובל ומעונה? ומהי תשובתו של משה? "כן דברת, לא אוסיף עוד ראות פניך... ויצא מעם פרעה בחרי אף" (בראשית י', כ"ט. י"א, ח'). על מה חרה אפו של משה? וכי יש מקום לכעוס על תגובה כזאת? הרקע לשאלות

אלו נובע מטעותנו, מהעובדה שאנו מודדים את הדמויות המוזכרות בתורה לפי אמת מידה המוכרת לנו מחיינו אנו. למעשה, התורה עוסקת באנשים גדולים בעלי שאר רוח. מאחורי הדברים מסתתר ויכוח עקרוני ומתנהל מאבק רעיוני בנושא האמונה בבורא עולם. משה טוען לפני פרעה כי ה' הוא בורא העולם, ובעקבות כך על פרעה להכיר בשלושה עקרונות יסודיים: א. מציאות ה'. ב. השגחת ה' על הבריאה. ג. יכולת ה' לשנות את הבריאה כרצונו. לעומתו, פרעה כופר בכל שלושת העקרונות. מטרת המכות אינה, איפוא, למרר את חיי פרעה ונתיניו על ידי עונשים בלבד. המטרה העיקרית היא ללמדו את יסודות האמונה. ראייה למהלך זה היא החזרה על המילה: 'תדע' בתורה, במהלך תיאור המכות. כידוע, המכות מתחלקות לשלוש קבוצות: דצ"ך - דם, צפרדע, כנים; עד"ש - ערוב, דבר, שחין; באח"ב - ברד, ארבה, חושך, בכורות. בראש כל אחת מקבוצות אלו מופיע פסוק המלמד אותנו את תכליתה של הקבוצה. הראשונה - דצ"ך - פותחת במילים: "בזאת תדע כי אני ה'" (שם ז', י"ז). מטרתה של קבוצה זו להוכיח לפרעה את מציאות ה' בבריאה. בראש הקבוצה השנייה - עד"ש - מופיעה הכותרת: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שם, ח', י"ח). מכות קבוצה זו מהוות הוכחה למעורבותו של ה' בחיים הארציים. בפתח הקבוצה האחרונה - באח"ב - נאמר: "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ" (שם, ט', י"ד). מכות אלו מהוות הוכחה לעליונותו של ה' על הבריאה כולה, כלומר, שהוא משגיח עליה ויכול לעשות בה כרצונו. מופתי יציאת מצרים באו להוכיח לכל באי עולם "כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד!" ככתוב: "למען תדע כי לה' הארץ" (שמות ט' כ"ט). עם ישראל לבדו למד את הלקח, והוא משנן את יציאת מצרים ואת לקחה יום יום, בוקר וערב, ובכל שבת וחג בקידוש ובתפילה. האומות לא למדו את הלקח, עד שאפילו בשחר הגאולה העתידה הם יבואו להילחם על ה' ועל משיחו. ניסי הגאולה ומלחמת גוג ומגוג יהיו השלמה לניסי מצרים וכפי שנאמר: "וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אליך כל רשעי ארץ, ויקבלו כולם עול מלכותך, והיה ה' למלך על כל הארץ..."

בפרשת השבוע מסופר על עשר המכות שהביא הקב"ה על המצרים כשסירבו לשחרר את בני ישראל. מכות אלו היו ניסים גדולים ומופלאים, שהמחישו את שליטתו המוחלטת של ה' בכל הבריאה, כפי שאמר משה רבנו לפרעה (שמות ט', כ"ט): 'למען תדע כי לַד' הָאֱלֹהִים. גם לאחר יציאת מצרים ה' חולל ניסים גדולים כמו קריעת ים סוף, ירידת המן מן השמים, הוצאת המים מן הסלע ועוד. ניסים התרחשו גם לנביאים ולצדיקים, ומתוכם ידועים במיוחד נסיהם של אליהו ואלישע, המתוארים בספר מלכים. בבית המקדש היו מתרחשים עשרה ניסים באופן קבוע; לדוגמה, עשן הקרבנות היה עולה תמיד בקו ישר, והרוח לא הזיזה אותו לצדדים. ומדוע יש צורך בניסים? הפירוש המילולי של המילה 'נס', הוא: דגל או סימן המוצבים על תורן גבוה, ושכולם יכולים לראות אותם. כל דבר החורג מגדר הטבע מכונה 'נס', כי הוא מגלה וממחיש לעיני כל את מציאות ה' ואת שליטתו בבריאה. בעזרת הניסים החורגים מגדר הטבע, אנו מבינים שגם חוקי הטבע עצמם הם פעולותיו של ה', והעולם אינו מתנהל 'מעצמו' אלא הוא נתון להשגחתו המדוקדקת של ה'. על כך אמרו רמז ידוע, שהמילה 'הטבע' בגימטריה שקולה למילה 'א-לקים'. **אם הנס מראה את כוחו של ה', מדוע לא קורים ניסים כל הזמן?** אם היו קורים ניסים כל הזמן, לאדם לא הייתה בחירה חופשית, כי הוא היה נוכח כל רגע ורגע בקיומו של בורא עולם. הקב"ה מנהיג את העולם ב'הסתר פנים' ובלוי ניסים גלויים, כדי שתהיה לנו בחירה חופשית בין הטוב לבין הרע, בין האמונה לבין הכפירה, ונקבל שכר על בחירתנו בטוב. מאותה סיבה אמרו חכמים שאין סומכים על הנס'. האדם מצווה לנהוג על פי דרכי הטבע ואסור לו להכניס עצמו למצב סכנה מתוך אמונה שהקב"ה יעשה לו נס ויציל אותו. גם מי שניצל מסכנה בדרך נס, אמרו חכמים שהדבר גורם שמַנְכִים (=מורידים) לו מזכויותיו בשמים. **האם גם בימינו קורים ניסים?** מאז חורבן בית המקדש והיציאה לגלות, נוכחותו והשגחתו של ה' בעולם אינן גלויות כפי שהיו בעבר, ולכן קשה למצוא ניסים גלויים ומפורסמים. אמנם אפשר לומר שעצם הישרדותו של עם ישראל לאורך כל שנות הגלות, וחזרתו לארצו נגד כל הסיכויים, היא נס גדול. מלבד זאת, ישנם מעשי פלא רבים שקרו וקורים

בכל דור ודור על ידי הצדיקים האמיתיים, שבכוח קדושתם ותפילתם יכולים גם לשנות את הטבע. **לחתוך את הסוס** מסופר שאחד הצדיקים שאל בילדותו את אביו: 'מדוע כל כך מתפעלים מנס קריעת ים סוף? הרי אם ה' ברא את הים, ברור שהוא יכול גם לקרוע אותו לשניים, ומה החידוש בדבר?' השיב לו אביו במשלו: 'תאר לעצמך פסל, אמן שעשה פסל של סוס, והעמיד אותו בכיכר העיר. להפתעתו הוא נוכח לגלות שהעוברים והשבים עוברים על פני הפסל באדישות גמורה ואינם מתפעלים ממנו. האמן נפגע ונעלב. הוא עצר כמה אנשים ושאל אותם מדוע הם מתעלמים מפסל הסוס הנהדר, ואז גילה להפתעתו שהם אינם נעצרים מכיוון שהוא פיסל את הסוס בכזו דייקנות עד שהם חושבים שזה סוס אמיתי. 'מה עשה האמן? נטל אֶזְמַל וחתך את ה'סוס' לשני חלקים, וכך הבחינו כולם שזהו פסל מעשה ידי אדם. כך גם בקריעת ים סוף: רק לאחר שהים נקרע, ראו הכול שהים היה מלכתחילה יצירתו של ה'."

במכות מצרים, לומדים שהקב"ה עשה לנו ניסים גדולים במצרים, ובכל המכות והפרטים, רואים את כל הניסים, הכל כדי להראות לנו השגחה פרטית שיש אצל כל אדם ובכל פרט ופרט, כמו במכת דם שלמדנו אתמול וזוהי נדע את ההתחייבות שיש לנו לפניו, להכרת הטוב להקב"ה, ולחשוב כל הזמן, שהכל ברא הקב"ה רק בשבילי. אומרים בברכת המזון: "נודה לך ה' אלוקינו, על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה, ועל שהוצאתנו ה' אלוקינו מארץ מצרים. ופדיתנו מבית עבדים. ועל ברייתך שחתמת בבשרנו. ועל תורתך שלמדנו. ועל חקיך שהודעתנו. ועל חיים חן וחסד שחוננתנו. ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה", וצ"ע מתחילים לכאורה מניסים גדולים של א"י, יציאת מצרים, ועוד, ויורדים כביכול למזון של יום יום? אלא אדרבא, הנסים של מזון בכל יום זה עלייה בהכרת הטוב של כל רגע ורגע, ואם נתבונן זה רק עולה ועולה, עד לכזית הקטנה שלוקחים לפה, (חזו"א פאר הדור)

כמש"כ (מלבי"ם) אומרים בהגדה "ובמורא גדול - זה גילוי שכונה", כלומר אם נתבונן נראה עד כמה הקב"ה השגיח על כל פרט ופרט, והמכות באו בהדרגה כדי להראות לנו זאת, ולכן לא בא מיד 'מכת בכורות' כדי להראות ההשגחה על כל הפרטים הקטנים כביכול, ורק בסוף היה בכורות, (מלבי"ם)

הכרת טובה. האדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש צ"ל, היה משבח את רבו הראשון שלימדו את הא' ב', על שיטת החדרת צורת האותיות בתלמידיו. וזה סיפר: רבי יקותיאל, המלמד, היה איש זקן ובא בשנים, כבן שבעים שנה ויותר, אבל מומחה לרדת אל תוך אורחות חייהם של תינוקות של בית-רבן, למשוך את לבבם אליו לאהבה אותו ואת הלימודים שלומד איתם. לא אדע אם בירושה באה לו נחלת זו כישרון המלמדות, או שאותו בלבד חנן השם יתברך בכישרון זה, בכל אופן בר-פועל היה, יוצא מן הכלל. הדוגמאות והמשלים המוחכמים שהיה רבי יקותיאל מבאר ומסביר לתלמידים בתמונת האותיות, היו מושכים את לב התלמיד, קובעים אותם במוחו וחותמים אותם בזיכרון טוב. דלי מכאן ודלי מכאן ומוט באמצע זהו אל"ף, אשר יו"ד לו מעבר מזה ויו"ד לו מעבר מזה וקו באמצע. ובכל פעם כשהיינו רואים את נושא המים, היינו נזכרים באות אל"ף, וכן בשאר תמונות ועניינים באופן כזה, עד שכל מקרה בחיינו, היה מזכיר לנו איזה עניין בלימוד. התרבו הגמרות, המשניות, החומשים ושאר הספרים הממחישים את הכתוב. למרות שבדורות הקודמים לא הוזקקו לזה ופעמים שהדבר מושך את הילדים וטוב להרגילם בקטנותם להבין כל דבר בצורה מוחשית ולאט לאט ירגילים להמנע מזאת עד שיתחברו ויבינו את התורה על בוריה, וכל דבר בעיתו מה טוב.

פרעה איתא בילקוט שמעוני (שמות פ"ז רמז קפא): "כשבאו משה ואהרן עמדו לפני פרעה והיו רואין שהם דומים למלאכי השרת ורום קומתן כארזי לבנון וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי חמה וזקנות שלהם כאשכולות תמרה וזו פניהם כזיו החמה ומטה האלהים בידם שחקוק עליו שם המפורש ודיבור פיהם כאש שלהבת, מיד נפל פחדם עליהם, והיו ארבע מאות פתחים לפטורים של פרעה, ועל כל פתח ופתח אריות ודובים וחיות רעות, ולא היתה בריה יכולה ליכנס שם עד שהיו מאכילין אותם בשר שלא יהו מזיקין

אותו, וכשבאו משה ואהרן נתקצבו כולם וסובבים ומלחכין רגליהם והתחילו ללוותם עד שבאו לפני פרעה, וכל מלכי מזרח ומערב כשראו אותם נפל פחדם עליהם, וזיע ורתת וחלחלה אחז לפרעה ולכל היושבים לפניו, והסירו כתריהם מעל ראשיהם והשתחוו להם". "באותה שעה הוצרך פרעה לנקבו ונכנס לבית הכסא ונזדמנו לו שנים עשר עכברים והיו נושכים אותו בכל צד מושבו וצעק צעקה גדולה ומרה עד ששמעו קול צעקתו גדולי המלכות, ואחר כך חזר וישב על כסאו ונתחזק לבו, אמר למשה ואהרן מי אתם ומאין אתם ומי שגרם אצלי, אמרו לו אלהי העברים שלחני אליך, שלח את עמי ויעבדוני, מיד אמר לא ידעתי את ה', מעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא הביא לי דורון".

מכת דם ואחר כך צפרדע. זה זמן רב שטובי החוקרים מאמצים את מוחם ומנסים למצוא פתרון לבעיה המאיימת על הישרדותם של חיות הבר. מדובר על אחת משמורות הטבע היפהפיות הניצבת מול נתון מדאיג. בעלי חיים טורפים, ביניהם נמרים ואריות, תוקפים את חיות הבר והן מתמעטות והולכות... חיות הבר נמצאות בסכנת הכחדה. לאחר בחינה מדוקדקת החליטו החוקרים, שהפתרון היחיד למנוע את היכחדותם הוא לתחם ולגדר שטח גדול, ולסלק ממנו את חיות הטרף. כך תוכלנה חיות הבר לחיות בשלווה ולהתרבות. עברה תקופה והחוקרים הוכו בתדהמה. לא זו בלבד שאחוז המוות של חיות הבר לא פחת, אלא להפך, הוא גדל! לאחר בירור מתמשך, הם הגיעו למסקנה הבאה: חיות הטרף, הן אלו שגרמו לאחוזי מוות סבירים בקרב חיות הבר. כשנמר רוצה לטרוף חית בר, הוא רץ לכיוון העדר, והעדר נס על נפשו. החיות החלשות, החולות והזקנות אין בכוחן לנוס ולברוח במהירות ואותן טורף הנמר. כעת, כשאין חיות טרף, החיות החולות והחלשות נשארות לחיות יחד עם שאר העדר, ומדביקות את יתר החיות במחלתן. החיות הטורפות לא זו בלבד שאינן גורמות להכחדתן של חיות הבר אלא להיפך, הן מגינות עליהן... אותה תופעה אירעה גם בסין. לפני כחמישים שנה, התלוננו תושבים באחד האזורים שהציפורים מחסלות חלק ניכר מהתבואה. הממשל הקומוניסטי הוציא הוראה, שכל תושב סיני חייב להביא סל עם כמה ציפורים מתות, במטרה להרחיק את בעלי הכנף מהאזור. התושבים פעלו כפי ההוראות, ואכן תוך זמן קצר לא היו באזור בעלי כנף... לסינים באה רווחה... כעבור תקופה הרווחה התחלפה שוב בדאגה - כמעט כל התבואה חוסלה על ידי חרקים ותולעים... התברר, שאמנם הציפורים חיסלו חלק ניכר מהתבואה, אולם יותר ממה שהזיקו הן הועילו - הן גם הגנו עליה מפני התולעים. אינני מתעסק בתורת הזואולוגיה. הבאתי את שתי הדוגמאות כדי שנראה כמה "קטנים" אנו מול שרשרת המזון המדהימה שאלוקים ברא בעולם. מכאן נצעד היישר לפרשתנו, פרשת וארא. התלמוד כותב, שאלמלא ניתנה תורה לישראל, היינו לומדים הליכות ונימוסים מבעלי החיים. גזל מנמלה, צניעות מחתול וכן הלאה. לכל בעל חיים יש תכונה ייחודית משלו. על האדם להפיק ממנה לקחים לחייו. אם נמצא נתון זהה כמעט לכל בעלי החיים נגיע למסקנה שכנראה נתון זה חיוני לאין ערוך. מהו הנתון שנמצא כמעט אצל כולם? - הנתון הינו שבעלי החיים נבראו לצורך זולתם... זה נכון לא רק בבעלי החיים, אלא גם בכל היקום, אין שום בריאה בעולם שקיימת עבור עצמה. לכול נברא יש תכלית מעבר לעובדת קיומו: השמש מאירה לאחרים, וכן הירח והכוכבים. העשב גדל באדמה עבור הפרה שאוכלת אותו. הפרה משמשת ארוחה לנמר. נבלת הנמר משמשת מזון לנשר. לכל הנבראים בעולם יש צורך עבור מישהו אחר... ברור שלכול בעל חי יש צורך בסיסי להתקיים ולשרוד, אך בסופו של דבר הוא מועיל גם לאחרים.

אלוקים ברא כך את העולם כדי לאותת לאדם: אדם יקר, נבראת כדי להועיל לאחרים, להעניק ולתת! וכך כותב רבי חיים מוולוז'ין: "האדם לא לצורך עצמו נברא, רק להועיל לאחרים ככול מה שיוכל".

נח התחיל מחדש את האנושות, רק לאחר ששירת וגמל חסד במשך שנה עם חיות התיבה. "עולם חסד יבנה", העולם מושגת על חסד ונתינה. כל אדם נמצא בעצם בעמדת חסד. השאלה היא על מה הוא חושב. גם בעל צרכניה, נכון שהוא מרוויח את לחמו מהחנות, אבל סוף סוף הוא גומל חסד עם הקונים. הוא מספק להם מזון... באותה פעולה שהאדם עושה, הוא יכול לשנות את דפוס החשיבה ולהצטרף למעגל הנתינה העולמי... הכול תלוי

בראש של האדם, במחשבתו. פרעה התעקש ולא היה מוכן לשחרר את בני ישראל. המכה הראשונה שהוא ספג הייתה מכת דם ואחריה מכת צפרדע. המעיין בפסוקים יראה שגם המצרים הצליחו להפוך מים לדם ולהעלות צפרדעים... רק במכה השלישית, מכת כינים, אמרו המצרים: "אצבע אלוקים היא". אם כן, נשאלת השאלה, מדוע אלוקים לא התחיל עם מכת כינים? הרי כשאדם רוצה להרשים את זולתו, כבר בפעם הראשונה הוא עושה את מיטב הביצועים... מדוע משה ואהרן התחילו עם מכות דם וצפרדע ונתנו פתח למצרים לחשוב שזה סתם כישוף? תמונה פה מסר. מים ודם הם שני הפכים. מים מסמלים חסד ונתינה בעוד שדם מסמל הרג ואכזריות. רבי חיים ויטאל [תלמידו המובהק של האר"י ז"ל] מאריך על כך בספריו. מים מעניקים חיים לעולם. מים מרווים, משקים ומצמיחים. במכה הראשונה אלוקים הפך את המים לדם, כאומר: אתם המצרים התעלמתם מהמשימה העיקרית הקיימת בעולם – מעגל הנתינה האין סופית. עשיתם את ההיפך, הפכתם את ה"מים" ל"דם", במקום להצטרף למעגל החסד העולמי עשיתם את ההיפך – לקחתם עם שלם, שעבדתם ועיניתם אותו. במכת דם אלוקים העביר מסר לעולם: תכלית הבריאה והאדם להיטיב לזולת, ולכן באה אחרי מכת דם – מכת צפרדע. מדוע? אלא בפרק שירה אומרים "אמרו חז"ל על דוד מלך ישראל, בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו, ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: יש בריה שבראת בעולמך שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני? באותה שעה נזדמנה לו צפרדע אחת, ואמרה לו: דוד אל תזוח דעתך עליך, שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך. ולא עוד אלא שאני עוסקת במצווה גדולה, וזו היא המצווה שאני עוסקת בה, יש בשפת הים מין אחד שאין פרנסתו כי אם מן המים, ובשעה שהוא רעב נוטלי ואוכלני, זו היא המצווה". הצפרדע אומרת שירות ותשבחות לאלוקים יותר מדוד, נפלא! אבל יש מצווה גדולה מזו – אני משמשת כמזון עבור בעל חיים אחר... כן, עזרה לזולת, חסד ונתינה הם השירה היפה ביותר.

הצפרדע מסמלת את ההקרבה למען הזולת, דבר שהמצרים לא עשו, או יותר נכון – עשו את ההיפך... לכן אך טבעי הוא שאחרי מכת דם תבוא מכת צפרדע... שתייהן מלמדות אותנו מהי תכלית הבריאה והאנושות. הוא אשר אמרנו: "עולם חסד יבנה".

מי בעל הבית. מחיאות הכפיים הסוערות מילאו את הכיכר הגדולה. קוסם כזה באמת עוד לא נראה בפראג. המוני האנשים שהתאספו בכיכר סטראומצ'קה שבמרכז עיר הבירה היו מלאים התפעלות מקסמיו של הקוסם הידוע יאנוש מיקולאניק. ביציע שעל הבמה הגבוהה ישב לא אחר מאשר המלך קרל וילהלם הראשון, שליטה של בוהמיה, וצפה בהנאה גלויה בלהטוטיו של הקוסם. המלך קרל וילהלם היה ידוע כחובב קסמים מושבע ונהג לצפות בקביעות במופעי הקסמים של יאנוש מיקולאניק. אבל הפעם התעלה יאנוש על עצמו. הפעם היה זה תרגיל מסובך ומורכב במיוחד. 'אולי כדאי שיהיה לי קוסם בחצר המלוכה', צץ רעיון במוחו של המלך. 'קוסם קבוע שישעשע אותי ואת אנשי חצרי, ויגרום לנו הנאה בכל פעם מחדש'. עד מהרה נשלחה הזמנה מלכותית ליאנוש מיקולאניק, לבוא ולהתמנות לקוסם המלכותי. הקוסם הידוע התרגש מהכבוד הגדול שנפל בחלקו. 'אדוני המלך', אמר לקרל וילהלם, 'תודה רבה על ההערכה שאתה רוחש לי. אני מבטיחך נאמנה כי הקסמים שאציג בפניך יהיו הטובים והמעולים שבקסמים. איש לא יוכל לעלות עליי בקסמיו, ואתה תוכל לומר שהקוסם הטוב בעולם הוא הקוסם המלכותי שלי'. 'יפה דיברת', אמר המלך, 'אבל הבה נעמיד זאת למבחן. אם אתה בטוח שאין קוסם יותר גדול ממך בכל הארץ, הבה נפרסם הודעה מלכותית לכל מי שחושב שהוא יכול לעשות קסמים טובים משלך, ונראה האם אתה אכן הטוב מכולם.' ביום שנקבע על ידי המלך, התאסף קהל גדול בחצר הארמון, והכול ציפו בקוצר רוח למופע המעניין. יאנוש מיקולאניק התעלה על עצמו, והציג את קסמיו ולהטוטיו בזה אחר זה ללא שום תקלה. הקהל השיב לו בתשואות רמות והמלך קרל וילהלם חיכך את ידיו בהנאה והתכוון למיני הרשמי של יאנוש. ואז פנו יועצי המלך אל הקהל ושאלו: 'האם מישהו חושב שיש בידו קסם העולה על הקסמים שראינו? האם יש מישהו שיכול לעשות קסם שיאנוש לא יכול לבצע?' בתחילה השתררה דממה בחצר הארמון. גם קוסמים ידועים שהיו

בקהל הבינו שאין להם סיכוי מול יאנוש, ולא הציגו את מועמדותם. אבל אז, לפתע, צעד קדימה נער נמוך וביישן, ואמר בקול חרישי: 'אני מוכן לנסות'. צחוק עבר בקהל, וקולות לגלוג החלו להישמע מכל עבר. המלך השתיק את הקולות והזמין את הנער לעלות לבמה. 'האם אתה יכול לעשות קסם שיאנוש לא מסוגל לעשות?' שאל את הנער. 'יש תרגיל אחד שאני יכול לעשות בעיניים עצומות', אמר הנער, 'יאנוש לא יכול לעשות אותו בעיניים פקוחות'. יאנוש מיקולאניק פרץ בצחוק גדול. הוא היה בטוח מאוד בעצמו וביכולותיו. 'אין דבר כזה', הכריז בקול גדול. 'כל קסם שהילד יעשה בעיניים עצומות, אני מתחייב לעשותו בעיניים פקוחות'. בלבו הוא חשב שאם זה היה להפך, אולי הוא היה דואג, אבל אם הילד רוצה לעשות את הקסם בעיניים סגורות, הוא בוודאי יוכל לעשותו בעיניים פקוחות. 'קדימה ילדון', קרא יאנוש בלגלוג, 'מספיק לדבר. הגיעה העת למעשים. בוא תראה את הקסם שלך'. הנער ניגש למרכז הבמה והוציא מכיסו שיק נייר קטן וכפית. הוא הכניס את הכפית לשקיק והוציא ממנה אבקת ציילי חריפה שהייתה בה. עכשיו עצם את עיניו והתיז את הגרגירים על עפעפיו הסגורים. הקהל שתק בתדהמה, ולא הבין מה מתרחש לנגד עיניו. אחרי רגע ניער הנער את ראשו כדי להיפטר משאריות האבקה החריפה, ואז פקח את עיניו. 'ועכשיו נראה אותך עושה את הקסם הזה בעיניים פקוחות', קרא אל הקוסם. יאנוש מיקולאניק, שעניו החלו לדמוע רק מהמחשבה על אבקת הציילי החריפה, לא ידע את נפשו מרוב מבוכה. הוא הבטיח למלך שהוא יעשה כל קסם שהנער יעשה, אבל הוא לא היה מוכן לאבד לשם כך את מאור עיניו... הקוסם המושפל נטל את חפציו ועזב את המקום, ואילו המלך קרא אליו את הנער ובירך אותו על חוכמתו. 'אתה אולי לא ממש קוסם', אמר לו, 'אבל חכמתך כה רבה שאני משוכנע שתצליח להמציא קסמים שישעשעו אותי ואת אנשי חצרי'. לאחר שמשה רבנו בא בשליחות הקב"ה אל פרעה מלך מצרים ומבקש ממנו בשם האלוקים לשחרר את בני ישראל, מתרברב פרעה ואומר 'מי ה' אשר אשמע בקולו'... וכאשר מראים לו באותות ומופתים שמטהו של משה נהפך לתנין, קורא פרעה לחרטומים שיעשו זאת גם כן בלהטיהם ואינו שומע בקול ה'. הוא מקשיח את ליבו ואינו שועה לבקשת משה ואהרן, עד שהוא נאלץ ללמוד על בשרו שאינו אלא בורג קטן במערכת האלוקית המופלאה, לוקה בעשרת המכות ומשחרר את בני ישראל מארצו. גם אנו שוכחים מדי פעם שאיננו יכולים להתקיים ללא העזרה האלוקית ממרום, ובוטחים ביכולותינו עד שמגיעה התזכורת הראשונה שמראה לנו את אפסיותו של האדם. 'אין אדם נוקף את אצבעו מלמטה – עד שמכריזין עליו מלמעלה' מלמדים אותנו חז"ל. וזהו הלקח אשר מלמדת אותנו פרשתנו. תזכור שאתה בסך הכול בן אדם, וללא עזרה ממעל אין באפשרותך לבצע כלום, ולפיכך עליך למלא את רצונו של הקב"ה ללא פשרות והתחכמויות...

מי בעל הבית. כבר שבועות ארוכים שהוא מתכוון לפגישה החשובה עם מיסטר בלוקשטיין האגדי. הוא אמנם לא מכיר אותו אישית, אבל הוא שמע עליו הרבה. מי בעצם לא שמע על מיסטר בלוקשטיין, האיש העשיר ביותר באירופה. כריש עסקים מבריק שהצליח לעלות מאשפתות ולהקים אימפריה כלכלית אדירה. כולם שמעו על מיסטר בלוקשטיין, כולם יודעים שמיסטר בלוקשטיין הוא איש קשוח בעסקים, אך רך לב בכל מה שקשור לצד האנושי של החיים. בין עשרות המוסדות הרשומים על שמו של מיסטר בלוקשטיין יש ארבעה בתי חולים, חמשה עשר מעונות לילדים מוגבלים, עשרים וארבע מרפאות במדינות העולם השלישי, שבע מעבדות מחקר למחלות חשוכות מרפא, שלושה בתי ספר במדינות חסרות השכלה, ועוד עשרות קרנות צדקה למטרות שונות. דוד נמצא כבר תקופה ארוכה במצוקה, המפעל שהוא מנהל נקלע לקשיים, בעליו של המפעל עומד לפני פשיטת רגל, והמפעל נמצא בסכנת סגירה, אלף וחמש מאות עובדים יישארו בלי מקום עבודה אם ייסגר המפעל, והוא כמנהל המפעל רואה בכך אחריות אישית לעזור להם בכל דרך, גם אם זה דורש מאמץ מיוחד שלא קשור לתפקידו. 'בלוקשטיין הוא מעצמה', אמרו לו כולם, 'אם בלוקשטיין יסכים לעזור לך לא תצטרך לדאוג יותר'. דוד החליט לפנות לבלוקשטיין, ולבקש ממנו את עזרתו, הוא שלח מכתב רשמי, מפורט מנומק, יחד עם מסמכים מתאימים ומידע מתוך העיתונות על מצבו הגוסס של המפעל,

הוא צירף את סיפורם של כמה עובדים שהמפעל הוא משענתם הכלכלית היחידה, הוא גם הוסיף כמה מכתבים אישיים של עובדים שתיארו את הפחד היום יומי שלהם מסגירת המפעל, את המכתב הוא חתם בבקשה אישית מעומק לב שלבו הטוב של מיסטר בלוקשטיין ינחה אותו לעשות את המעשה הנכון למען אלף וחמש מאות העובדים, וחמשת אלפים ושלוש מאות הילדים שתלויים בהם. מיסטר בלוקשטיין השיב במכתב קצר וענייני, ובו הוא כותב כי מכתבו של דוד מנהל המפעל נגע ללבו והוא מבקש ממנו להגיע לאחוזתו. דוד הגיע. נהג מונית אדיב הסיע אותו עד לפתח האחוזת הגדולה של בלוקשטיין. הוא עמד נפעם מגודלה של האחוזת, מהשטחים האדירים שסביבה ושומר במידים מגוונים פתח בפניו את השער אחרי שהציג בפניו את ההזמנה שקיבל. ברכיו רועדות מהתרגשות, הנה הוא פוסע בתוך האחוזת המדהימה של בלוקשטיין, הוא עובר בשבילים מרהיבים בין עצים גבוהי קומה ופרחים נדירים, ספסלים מעוצבים ועמודי תאורה בנוסח ימי הביניים, הוא מתקרב לבית הגדול שבמרכז שטח האחוזת, הוא דופק בדלת, ואיש גבוה בגדים יפים פותח את הדלת לרווחה. באתי... לפגוש את בעל הבית, מגמגם דוד בהתרגשות. 'אני בעל הבית', מכריז האיש שבפתח, והתרגשות ממלאת את לבו של דוד. ואז לפתע נשמע קול רועם מאחורי הדלת 'רגע, מה בדיוק אמרת?! 'מי כאן בעל הבית?!', ויד גדולה נוחתת על כתפו של האיש בסמכותיות. 'סליחה, אדוני, רק התלוצצתי', גמגם פתאום האיש והתקפל בבושה. מיסטר בלוקשטיין קיבל את פניו של דוד בחיוך והתנצל, 'זה רק אחד העוזרים שלי כאן שמצא לו את הזמן להתלוצץ, בוא אחריי...' כשאדם מרגיש שהוא בעל הבית על עצמו ובכלל, הוא בעל הבית בעולם, הוא עלול לקבל מכה שתזכיר לו מי בעל הבית האמיתי כאן בעולם. גם בפרשיות שאנו קוראים בשבועות אלו בבית הכנסת יש משהו ש'מתלוצץ'. פרעה מלך מצרים, מייחס לעצמו תכונות אליליות, הוא מתרברב באזני בני עמו וטוען שהוא בורא בעל כוח אדיר, שהוא הבוס הגדול כאן בעולם. וכשמשעה מגיע אליו בשליחותו של הקדוש ברוך הוא, הוא מתנשא ואומר: 'מי ה' אשר אשמע בקולו'. ואז שולח הקדוש ברוך הוא את משה לפגישה נוספת עם פרעה. אבל הפגישה הזו אינה מתקיימת בארמון, הקדוש ברוך הוא מבקש ממשה ללכת השכם בבוקר אל היאור, שם מגיע פרעה מלך מצרים, הרחק מעיניהם של המון העם לעשות את צרכיו האנושיים. 'תזכור, אתה לא בעל הבית כאן', מנסה משה להבהיר לו, 'ההתלוצצות הזו שלך עלולה לעלות ביוקר', אבל פרעה מסרב להכיר בכך שיש בעל הבית לעולם, שהעולם אינו הפקר, ושאישי אינו יכול לעשות כאן ככל העולה על רוחו. ואז נוחתת על כתפו יד גדולה, ועשר מכות קשות וחזקות באות עליו בזו אחר זו. עד שגם פרעה מודה שיש כאן בעל הבית.

וישלך אהרן את מטהו... ויהי לתנין וכו' וישליכו וכו' ויבלע מטה אהרן את מטתם (ז, יב) הנה היה נס בתוך נס, כי כשהשליך אהרן את מטהו נהיה תנין. וכשהשליכו החרטומים מטתם ונהפכו לתנינים אז חזר התנין ונעשה מטה אהרן, ואז בהיותו מטה בלע מטתם. וכאן מעיר בזוהר (שמות כח.) בענין הפלא של תחיית המתים לעתיד, ואומר: בא וראה מטה אהרן שהיה עץ יבש עשה הקב"ה בו מופתים, ושתי שליחויות נעשו בו. האחת: שעץ יבש בלע את התנינים ההם. ואחת: שהרי לזמן מה הפך להיות בעל רוח חיים ונעשה בריאה. והמשיך ואמר רבי אלעזר (שם) תפח רוחם של אותם האומרים שאין הקב"ה עתיד "להחיות מתים", שהרי אין ת. עשה מהם בריאה חדשה, יבואו ויראו אותם השוטים רשעים הרחוקים מהתורה ומהקב"ה הרי בידי של אהרן היה מטה עץ יבש והפך הקב"ה את המטה לבריאה ברוח וגוף, ק"ו לגופות המתים שהיו בהם רוח ונשמה קדושה ושמרו מצוות התורה ועסקו בתורה יומם ולילה והקב"ה הטמינם בעפר, שיעשה הקב"ה אותם לעתיד לבא בריאה חדשה. עכ"ד הוזה"ק. ובזוהר מסופר שנפטר איש אחד ואז בכה בנו היתום עליו, ונעשה נס וחי, ונתפעלו רבי אלעזר וחבריו וברכו מחיה המתים. וע"ע בפסחים (דף נ.), ובזוהר הקדוש פרשת וישלח (דקע"ה.) עה"פ (בראשית לה, יח): 'ויהי בצאת נפשה כי מתה'. וכן אנו רואים בעין תחיית המתים, שהרי בחורף כל העצים נעשים שלכת בלא עלים, ויבשים. ובהגיע זמן מסויים חוזרים לחיים. גם המעופף שנקרא "פרפר" יש זמן שנושרים כנפיו ונשאר רק גופו כמת ומוטל כך

הרבה זמן, ופתאום חוזר וחי ומצמיח כנפיים ושב ומעופף. מכל זה יכול האדם להבין גם בשכל, הגם ש"אמונת" תחיית המתים צריכה אמונה פשוטה וכך מצותה הגם שהיא נוגדת את השכל הפשוט, אבל הקב"ה ישתבח שמו, וכי יש דבר שנפלא ממנו וקשה עליו?! אין, הכל ברשותו והכל בכחו. ונוכל לראות זאת משאר "ניסים שונים" שנעשו ונעשים ושיעשו. בא וראה פלא גדול עוד מעוף הנקרא "חול", וכנזכר באיוב (פרק כט, יח וברש"י), שרבותינו אמרו שחי אלף שנה, ואחרי כן יוצאת אש מק. נו ושורפתו ונשאר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים וחי ומתחדש. והובא בדברי החיד"א בספר "מדבר קדמות" (מע' ח אות א), וע"ש עוד דברים. ובכן, היפלא מה' יתברך דבר? וישנם בני אדם שומרי תורה, ואעפ"כ ששומעים ענין תחיית המתים נדמה בעיניהם כמין "דבורי דמיון" ח"ו. והנה הקב"ה הראה לחזקאל בנבואה ואמר לו בבקעת דורא: 'התחייה העצמות האלה', ואח"כ החיה את כל שבט אפרים שהיו מוטלים כך בעצמותיהם, ופתאום העלו בשר ומתחו גידים וכוסו בעור. ואח"כ צוה לרוח "פחי באלו" ויחיו. ה' יזכנו להאמין היטב ולצפות לתחיית המתים. וכמו שאנו מברכים ג' פעמים בכל יום "ונאמן אתה להחיות מתים, ברוך אתה ה' מחיה המתים", נאמין, נחיה ונזכה. אמן.

וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטתם (ז, יב). מובא בגדולי בריסק צריך עיון, מפני מה הוצרכו לנס זה של בליעת מטה אהרן את מטתם. אם היה זה כדי להוכיח שהפיכת מטתם לתנינים לא היתה אלא על ידי כישוף, מה שאין כן מטה אהרן לא היה על ידי כח כישוף, לכאורה היתה להם עצה פשוטה להוכיח זאת, ידוע שיש כמה אמצעים שמבטלים כח הכישוף, כמו מים (סנהדרין סז:) ואם כן היה להם לנסות על ידי אחד מאמצעים הללו, ואז היו שבים התנינים להיות מטות והיה מתברר לכולם כי הדבר נעשה על ידי כישוף, ולעומת זאת מטה אהרן היה נשאר תנין. אלא שגם לחרטומי מצרים היתה טענה ניצחת, שהיה בה כדי לפרוך את אמיתות מטה אהרן, הללו יכלו לכאורה לטעון, כי במעשה אהרן אין ולא כלום, וכולו אינו אלא מעשה כשפים. כיון שהמטה שבידו היה ביסודו של דבר תנין, והפכו אהרן בכישוף למטה, וזהו המטה שעימו בא לפני פרעה, ועתה שוב הופכו בכישוף לתנין. נמצא שאף על ידי המים או כל כח אחר לא יתבטל כח הכישוף ולא ישוב התנין להיות מטה, כיון שמדובר לכתחילה בתנין.

ויבלע מטה אהרן את מטתם (ז, יב). מהו השקר הגדול ביותר? זוהי ההנחה שמנסים להחזיר בנו, שיש שתי תפיסות עולם מנוגדות. דרך התורה מצד אחד, והמדע מהעבר השני. כאילו שאותו בורא עולם, לא הוא שיצר את המדע והוא שהנחיל לנו את התורה, והוא הוא שציווה עלינו: "ובחרת בחיים!" אמת, יש רק אחת: "וה' א-לקים אמת!" לא שאין הבדל בין דרך התורה לדרך המדע, אבל זהו הבדל שכולו לרעת המדע: דרך התורה היא מלמעלה למטה, ודרך המדע הפוכה והוא עדיין לא הגיע לחצי הדרך. למה הכוונה? בתורה הקדושה כלולות כל החכמות וכלולים כל המדעים מיסודם. החל משורשי הבריאה הנסתרים, מהעולמות העליונים והספירות הקדושות, מסתרי תורת הקבלה, והשתלשלותם עד לעולמנו אנו. ומי שידוע ומכיר את השורשים והסיבות, מבין את התוצאות וההתפתחויות. לפיכך ידע שלמה המלך את כל סודות הטבע, והבין את כל ההתרחשויות בעולם. את הכל כותב רבינו הרמב"ן זצ"ל בהקדמתו לפירוש התורה ידע שלמה המלך מן התורה! המדענים הולכים בדרך ההפוכה. הם מתבוננים בטבע, ומנסים לעמוד על שורשיו. עד היכן יוכלו להגיע? יש רעידת אדמה. מדוע אירעה? אז הם מתחקים על מבנה האדמה, על "לוחות היבשה", על התנודות והלחצים, ובסיכומו של דבר אינם יודעים מאומה. מדוע אירע הרעש במקום מסוים, בעוצמה מסוימת? חזאי השירות המטאורולוגי הם חכמים מחוכמים. יודעים הכל על רום ושקע, על לחץ ומשקעים. משגרים לוויינים ומנתחים צילומים. אבל יומיים תמימים יכולים להתלות עננים מעל אזורינו, ולא להוריד טיפה אחת של גשמים. משום ששורשי הדברים, הרוח החיה שבהם, נסתרים ונעלמים מאתנו. תלויים בסתרי ההנהגה הא-לוקית, בשיקולי שכר ועונש, רחמים ודין, ובהם, אינם יודעים מאומה, אין הם עוסקים אלא בקליפה החיצונית, בתופעות הנראות לעין, ועל כן גם חכמתם קרויה "חכמה חיצונית" וספריהם "ספרים חיצוניים". והתורה לא רק מגלה

מה מתרחש בעולמות שמעלינו, מה הם שורשי הבריאה וכללי ההנהגה הא-לוקית. התורה גם משפיעה עליהם! לימודה מאיר את כל העולמות ומריק שפע עצום, ככתוב: "אם בחוקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה תזכו לכל הברכות שבתורה. "ובאמצעות קיום המצוות, הוא שולט ודורך על המזלות!". יתר על כן: לא רק על העולמות משפיעה התורה, ומשפיעות המצוות. לא רק בהם מזריחות הן אור ומניבות שפע. אלא על האדם עצמו מזריחות הן אור, מרוממות ומזככות, ומשפיעות עליו שפע כה רב, ברוחניות ובגשמיות! המדען מוסיף ידע. אבל הוא עצמו אינו מזדכך. מידותיו אינן מתעדרנות ונשמתו אינה מתעלה כתוצאה מידיעותיו. לא כן לומד התורה ושומר המצוות: "מרובה תורה מרובה חיים!".

משל, למה הדבר דומה? לשאה הפרסי ששמע, כי לקיסר סין הובא זמיר פלא. נוצותיו בצבע כסף, רגליו כעין הזהב, וציצת ראשו כיהלומים. קולו כפעמונים משוּבב נפש ומרגש נשמה. והוא נתון בכלוב זהב מעשה רשת אמון, עין לא ראתה! התקנא השאה ושלח את אנשיו ליערות, לצוד זן של זמיר פלאי. הלכו ושוב בידיים ריקות. אין עוד זמיר דומה! אבל השאה לא השלים עם המציאות, לא יתכן שקיסר סין יעלה עליו ויתפאר בזמירו. ציווה, ועשו לו כלוב זהב דומה, זהה לכלוב שבחצר הקיסר הסיני. ציווה, ומצאו ציפור דומה. אך נוצותיה, שחורות. רגליה, אדומות. וקולה אוי לאוזניים ששומעות. חנקוה וחנטוה, הפכוה לפוחלץ. את נוצותיה צבעו בצבע כסף, רגליה בזהב, ולראשה הדביקו עטרת יהלומים. העמידוה בכלוב, והציגוהו בהיכל המלך. המונים נהרו לחזות בה, וכולם פסעו על בהונות רגליהם. הסו, אמרו להם, הזמיר ישן...

זהו ההבדל התהומי בין תורה למדע. התורה מאירת עיניים, מתוקה מדבש ונופת צופים, פיקודיה ישרים, משמחי לב. אבל גם המדע מתפאר בהישגים ובחכמה, בברק וביופי. הם מציגים תרבות ואומנות, פאר והוד. אבל כל חכמתם, חיצונית היא. תרבותם, אך קליפה ריקנית. הבנתם, שטחית. "זמיר דמה", פוחלץ קר ומת. ואילו התורה נובעת חיים ללא סוף, פועלת בחיובי עולמות, מגיעה ומפעילה הנהגות עליונות וספירות קדושות, תורת חיים! רבינו עובדיה ספורנו זצ"ל הצביע על כך בפרשתנו. אהרן זורק את המטה לפני פרעה, והוא הופך לתנין. קורא פרעה לחרטומיו ואך הם משליכים את מטותיהם, וגם הם הופכים לתנינים. "ויבלע מטה אהרן את מטותם". מדוע? מסביר הספורנו: כי הם יצרו תנינים מתים, חסרי רוח חיים. ואילו התנין של אהרן היה חי ונושם, לכן בלע את תניניהם. זהו ההבדל שבין חכמת התורה לחכמות האחרות. חכמת התורה, תורת חיים, חיה היא, מלאה תוכן ופנימיות: "אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחי עולם נטע בתוכינו".

וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרון את מטתם (ז, יב). מאחר שחזר ונעשה מטה, בלע את כולן (רש"י) מטה הרי הוא דומם ואם כן כיצד יתכן שמטה אהרון יקבל רוח חיים ויבלע את מטות החרטומים, מכאן נובעת המסקנה, כי אצל הקב"ה גם הדומם מקבל חיים. וכידוע, לעתיד לבוא קירות ביתו של האדם הם אלה שיבואו ויעידו עליו. הם הם המביטים בכל מעשיו בכל עת ואף במסתרים בתוך ביתו כפי שמבארת הגמרא (תענית יא) "ושמא יאמר אדם מי מעיד בי, אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (חבקוק ב, יא). ויש אומרים איבריו של אדם מעידין בו, שנאמר אתם עדי נאום ד'". גם בנידון דידן, במטה אהרון יכול הקב"ה להפיח רוח חיים, כפי שמובא בזוהר (ח"ב כח) על הפסוק "ויבלע מטה אהרון": בוא וראה מטה אהרון, שהוא עץ יבש, עשה בו הקב"ה ראשית הניסים, ושתי שליחויות נעשו בו. א. שהוא עץ יבש ובלע תנינים שלהם. ב. כי לשעתו קיבל רוח חיים ונעשה בריה. אוי להם לאותם האומרים שהקב"ה אנו עתיד להחיות מתים, כי איך אפשר שיעשה מהם בריה חדשה! יבואו ויראו אלו, הרשעים השוטים, הרחוקים מתורה ורחוקים מהקב"ה, שבידיו של אהרון היה מטה, עץ יבש, והקב"ה החזירו לפי שעה לבריה, שנשתנתה ברוח גוף, אלו הגופים כבר היו בהם רוחות ונשמות קדושות ושמרו מצוות התורה ועסקו בהן ימים ולילות, הקב"ה הטמין אותם בעפר, והנה אחר כך בעת שישמח העולם על אחת כמה וכמה שהקב"ה יעשה אותם בריה חדשה! ולא עוד, אלא אותו גוף שהיה, הוא יקום, לכך כתיב 'חיו מתין' (ישעיהו כו, יט) ולא נאמר 'ברא', משמע שהם כבר נבראו אבל צריכים רק שיחיו, כי עצם אחת תישאר

מהגוף מתחת הארץ, ועצם ההיא אינה נרקבת ואינה נעדרת בעפר לעולם. בעת ההיא הקב"ה ירכך אותה ויעשה אותה כשאר בבצק, תעלה ותתפשט לארבע זויות, וממנה ישתכלל הגוף וכל אבריו ואחר כך יתן בו הקב"ה את הרוח.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה (ז, יב). מובא במעדיני מלך ידוע שאותיות ה"ן רומזות על בחינת פירוד, מחמת שאין להן התחברות עם אות אחר (עין רש"י סוכה נב: ד"ה באט"ב). וזהו הרמז: "ה"ן בני ישראל לא שמעו אלי", שיהיו באחדות, והם בבחינת ה"ן", בפירוד לבבות, "ואיך ישמעני פרעה" – לשלחם מהגלות, הלא כל זמן שאינם באחדות אי אפשר שתהיה הגאולה.

ידוע, למה משה נשאר כבד פה והוא עשה כל כך הרבה מופתים האם לרפאות את עצמו לא יכל? אלא, מבאר הרמב"ן כי משה לא ביקש תפילה על זה, אם היה מבקש בוודאי היה מתרפא. ואם נתבונן בדבר עד היכן כח התפילה ממש נורא. "מקוצר רוח ומעבודה קשה" אם נתבונן איך נראה היום תפילה משאירים את הפלאפון לידנו האם זה לא בא מקוצר רוח ומעבודה קשה האם לזה יקרא תפילה? ביום ראשון צלצל אלי אחד בשם י. ג. ואמר ששמע דרשה מנושא של התפילה כי אם משאירים את הפלאפון דלוק ובדיקו אז זה מצלצל ומפריע לך ולאחרים לפחות תעשה את על רטט, והנה זה אמנם טוב לאחרים, אבל בו ברגע שזה על רטט אז הבן אדם אפילו שלא יסתכל מי שמצלצל אבל מוחו כבר לא כאן כי הוא צריך מלחמה עכשיו להסתכל מי מחפש אותי או לא והראש לא בתפילה. והנה אז בתקופה ההוא אז הלכתי לבדיקות אצל רופאים אם ח"ו יש לי פרקיסון כי כל חמש דקות או העיניים קפצו לי או הפה או היד ולא ידעתי מה לעשות, ופתאום שמעתי הדרשה אז עשיתי גזירה שזה רטט רטט לי יש רטט בגידים אני משתיק את הפלאפון אין רטט בכלל. עבר כמה ימים ואין שום סימנים הכל הפסיק (יכול להיות שכבודו לא יבין אותי אבל לי אישית זה הפריע מאוד כל כמה דקות רטט בגופי). ובוודאי שצריכים להתעורר מזה.

נצרך כאן מה שאמר הגאון רבי צבי הלפרין, דיין בקהילת וויען בבורו פארק, ששמע מנגיד מוכר ומפורסם שמתגורר בניו יורק וחיתן את בנו לפני מספר שבועות. "לרגל החתונה והשמחה הגדולה הוא פרסם שכל בן תורה שיבחן ביום החתונה אצל תלמיד חכם בעיר על 1,200 דפים של גמרא, רש"י ותוספות יקבל בליל החתונה 20 אלף דולר במזומן". "בליל החתונה הגיעו 20 אברכים תלמידי חכמים שנבחנו על 1,200 דפי גמרא" סיפר הרב הלפרין, "וקיבלו את המלגה המכובדת מהנגיד. הנגיד אמר לאברכים שהוא רוצה להשאיר איתם בקשר בהמשך, וביקש מהם להעביר לו את מספרי הטלפון הסלולרי שלהם". "לתדהמתנו", סיפר הרב הלפרין, "לאף אחד מ-20 האברכים לא היה טלפון סלולרי. רק אז הבין הנגיד כיצד הם יכולים להבחן 1,200 דף גפ"ת ביום אחד". סיים הרב את סיפורו עם מסר לשומעי השיעור: "רק ככה מי שאין לו שום קשר עם גשמיות יכול לגדול לגדול בתורה".

ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם (ז, יג). הרה"ק רבי יצחק איזיק מקאמרנא זיע"א התפרסם בדורו כאיש קדוש ובעל מופתים. פעם התגנב לחצרו משכיל אחד שהתחפש לחסיד, כדי לבחון מקרוב את מופתיו של הרבי. לאחר ששהה שם איזה זמן, יצא המשכיל ואמר שלא ראה שום מופת, ואף פירסם זאת באחד העיתונים.

כשהראו את דבריו לרבי, אמר, אין פלא בדבר, התורה מעידה על בני ישראל "ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם (ד, ל – לד) ואילו פרעה ראה אותם האותות ונשאר בשלו "ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם" ללמדך שהכל לפי הרואה.

כבד לב פרעה (ז, יד). מובא באגרא דכלה דהנה טבע הבשר כל מה שמבשלים אותו יותר הרי מתרכך יותר, וטבע הכבד הוא להיפך שמתקשה יותר, וכך פרעה לאחר כל המכות שקבל היה צריך להתרכך ולהכנע לה' אך לבו קבל טבע של הכבד והתקשה יותר.

ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה, מאן לשלח העם (ז, יד): פירוש מתוק מאוד כתב הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע (אגרא דכלה, פרשתן) בביאור פסוק זה. כי הנה כל מין בשר, כשיניחוהו ע"ג האש, דרכו וטבעו להתגדל ולהתפשט יותר מכפי שהיה קודם לכן. לדוגמא, בשר שגדלו ככזית, אם יבשלוהו ע"ג האש, הינו מתרכך וממילא גם גדל ומתפשט יותר מכפי שהיה. לא כן בשר הכבד, אשר ככל שיותר יבשלוהו ע"ג האש, הינו מצטמק ונעשה קטן יותר. והוא אשר דיבר השי"ת אל משה רבינו - 'כבד' לב פרעה, כי הנה דברות ה' מכוונים בתואר אש וכמאה"כ (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאום ה'. ואמר ה' למשה, ראה נא שליבו של פרעה הוא ככבד זה, שעל-אף שהנני מזהירו בדיבורי שהינם כאש, מ"מ תחת אשר ירחיב את גבול ישראל שיוכלו לצאת ממצרים, חלף כן מאן לשלח את העם, שיגדלו ויפרחו מחוץ לגבולו, והריהו ממש ככבד זה...

ומובא בבעלי התוספות עה"ת אמרו חכמים משל למלך שבחיות שמינה החמור לגבות המכס. פעם אחת בא הארי שהוא המלך והזאב והשועל עמו בעיר. בא החמור ושאל להם המכס. אמר לו השועל: כמה עזות יש לך מכל החיות! איך יודע שהמלך בא עמו, ונחנו עמו, ואתה שואל לנו מכס?! אל החמור, אפי' המלך עצמו גם ישלם מס! בא החמור ובקש למלך מס. בא המלך וטרפו, ונתנו לשועל, וצוהו לסדר לו איבריו. סדר השועל איבריו וראה הלב יפה ואכלו. וכשבא הארי וראה איבריו ולא ראה לבו, אמר לשועל איה לבו. אמר השועל "וכי אם היה לו לב היה שואל מכס למלך?... כך פרעה הרשע נבזה ושכחן. שכח כל מה שעשה לו הקב"ה. אמר הקב"ה: שוטה זה אין לו לב. לבו נעשה כבד והיינו דכתיב: "כבד לב פרעה".

כבד לב פרעה (ז, יד). פרעה חוטף מכות קשות ואינו נשבר. כיצד? ובפרט קודם שהכביד ה' את ליבו. הטרם ידע כי אבדה מצרים? וכי אינו רואה שהוא גורם נזק לעמו? המעשה בחיאל בית האלי. (יהושע פרק ו - כו) וַיֵּשׁ בַּעַיְהוֹשֻׁעַ בַּעַת הַהַיָּא לְאֹמֶר אֶרְרֵר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יִקּוּם וּבְנֵה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בִּבְכֹרֵי יִסְדָּנָה וּבְצַעֲרֵיהָ יִצִּיב דִּלְתֵיהָ: (מלכים א פרק טז, לד) בַּיּוֹם הַהוּא חִיָּא לְבֵית הָאֱלֹהִים יְרִיחָהּ בְּאֲבִירֶיהָ בִּכְרוֹ יִסְדָּהּ וּבִשׁ גִּיב צַעֲרֵיהָ הִצִּיב דִּלְתֵיהָ כְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן: וכי הוא שוטה? אלא על כל בן היה לו תירוץ, זה היה חולה, ההוא מתאונה, השלישי היה לו וירוס, הרביעי מחלה לא ידועה, כו'. אבל הוא רואה שהם ממשיכים למות! אלא חיאל ידע שאם יודה הוא לוקח אחריות ואומר אני רצחתי את בני. לזה הוא לא מוכן. ולכן הוא ממשיך וחוטף מכות. כזה היה פרעה. לאחר שהתחיל בסרבנות, אין הוא מוכן להודות. שאם כן יוצא שהוא בסכלותו אחראי לסבל של מצרים עד היום. זאת אין הוא מוכן לקבל. לעומת זאת משה - שעיר החטאת דרש דרש והנה שורף. הוא כועס על אהרן. אהרון מסביר לו, ומשה מקבל. הוא מעביר קול במחנה אני טעיתי ואהרון אחי צדק. אע"פ שהיו לו חשבונות רבים שלא להודות על האמת, שהרי כעת יאמרו שאולי כשם שטעה בזה, טעה בעוד הלכות, ואם כן יש חשש שכל התורה אינה ממש מדויקת ח", מכל מקום האמת חביבה מן הכל. המעשה בגרי"ס שמסר שיעור ופרכו לו מתנגדו ומיד ירד הוודה שישודו אינו נכון, אע"פ שאמר שהיו לו חמישה תירוצים במקום שהיו מניחים את דעת השואל. מכל מקום אמרתי ישראל, אתה הרי לומד מוסר, וזה הרי שקר! ולכן ירדתי על אף שידעתי שבזה הנני מזיק לתנועת המוסר שיאמרו שאין העומד בראשה תלמיד חכם.

בישיבת וואלאזין היו מערערים שטענו שהגר"ח לא ראוי להגיד שיעור ומינוהו לר"מ בגלל שנשא לאשה את נכדתו של הנצי"ב שהיה ראש הישיבה, באו שלשה גדולי תורה לישיבה לשמוע היאך שהוא מוסר את השיעור ולבדוק האם באמת ראוי הוא הגר"ח לאותה איצטלא. בין ג' הגאונים של הב"ד היה אף הג"ר יצחק אלחנן, והלימוד היה אז בסוגיא דאילונית בפ"ק דיבמות, והגר"ח הגיד שיעור נפלא בענין בביאור שיטת הרמב"ם, ופתאום באמצע הפסקה כי נזכר אז בשעת מעשה מדברי הרמב"ם במקום אחד בפירוש המשניות, שעמדו בסתירה לדברים שהיה בדעתו להגיד, ואף ששומעיו לא ידעו מדברי פירוש המשנה ההוא, מכל מקום ר' חיים מרוב אהבת האמת שבו לא רצה להמשיך בדבריו אף כי יפים ונחמדים היו מאחר שהיו נסתרים, וחזרו בו ברבים מדברי חידושו וישב לו. ושעור זה

היה צריך לשמש כהקובע לראות אם ראוי הוא להיות ר"מ בישיבה, והנה נכשל בפני הכל באמצע שיעורו והוכרח לחזור בו מכל דבר חידושו. ופסקו הב"ד שאיש אמת שכזה שמוכן לסבול בושה ולחזור בו ברבים מחידושו מחמת פירוש משנה ששומעיו לא הכירו, בודאי ראוי הוא להגיד שיעור בוואלאזין, והרגשתי שסיפור זה השפיע רבות על רבינו, שבמידה זו אחז אף הוא ז"ל הרבה פעמים. וכנ"ל שהיה חוזר לישיבה בשבוע השני ואומר על דבריו שבשבוע שעבר: 'דברים שאמרתם בפניכם טעות הם ביד'. ומפעם לפעם היה רבינו מעיר על כך בלומדנו דף הגמרא שבו נזכרו סיפורים שכאלו על האמוראים על גודל מדת האמת שהיתה להם, מעניגי המושכלות "אינטליקטשוואל אינסטי" בלע"ז. [אור המזרח חוברת מא. עמ' 199]

בעוון מה? הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בעת ששכב במחלקה לטיפול נמרץ במצב קשה וסבל יסורים וכאבים נוראים ורק כאשר הרופאים קבעו כי מצבו התייצב ויצא מכלל סכנה הורשו בני המשפחה להיכנס לדקות ספורות כי עדיין סבל מכאבים חזקים מאוד בלבו, ואסורה הייתה לו שום התאמצות, משנכנסו לחדר מצאוהו שקוע בהרהורים, מצחו היה מכווץ ועיניו נראו מהורהרות, המוניטור הראה שהוא סובל מכאבים חזקים, ולפתע שמעוהו מתחיל לבכות, ואמר לעצמו שאלו אינם יסורים של אהבה מפני שהם מבטלים אותו מלימוד תורה. ואז שמעו אותו בקולו החלוש אומר "תשל"ה תשל"ד" וכו' וכו', הרופא נכנס לפתע לחדר והביט במוניטור ומיד הוציא את כולם מן החדר באומרו שהחולה מתאמץ יותר מדי וקצב פעימות הלב אינו סדיר. הימים חלפו ור' משה התאושש מההתקף הקשה, באחד הימים לא יכול היה נכדו להתאפק יותר ושאל את סבו: "מה פשרם של מספרי השנים שמילמלת תוך כדי כאבים עזים?" ר' משה נרתע מעט בבהלה "האם הבעתי מחשבותי בקול? אם כך, הבה אספר לך: היסורים שעברו עלי לא היו יסורים של אהבה כי ניסיתי בכל כוחי ללמוד תורה ולא עלה בידי, והתחלתי לחשוב מדוע באו אלי ייסורים כאלה, אין זאת כי חטאתי ועלי לפשפש במעשי, סקרתי את כל שנותיי, שנה אחר שנה פישפשתי וחיטטתי בכל מאורע ומאורע שעבר עלי, חקרתי ובדקתי האם חטאתי חטא כלשהו האם ביטלתי אי פעם מלימוד תורה, הפלגתי אחרנית עשר שנים עשרים שנה שלושים ארבעים וכשחקרתי את מעשי מלפני כשישים שנה נזכרתי בעוון מימי נעוריי ואז הבנתי מדוע בא לי כל זאת. היה זה בהיותי בישיבתו של הגאון רבי פסח פרוסקין זצ"ל, יום אחד בעת השיעור זרק ראש הישיבה לחלל האוויר קושיא חמורה, היכל הישיבה רעש וגעש, הבחורים החלו להתנצח ביניהם כשהם מעלים סברות לכאן ולכאן ומנסים את כוחם בתירוץ הקושיא. לאחר כמחצית השעה השתתקו הכל, הסערה קמה לדממה, אפילו האריות שבחבורה לא הצליחו לפצח את הקושיא המסובכת, לפתע כאילו אור הבזיק במוחי, הסוגיה התבהרה לי להפליא, קמתי אנוכי, מהצעירים שבחבורה ובקול צלול אמרתי את התירוץ, היה זה תירוץ גאוני ומבריק וכל הקושיות התיישבו כלא היו. ראש הישיבה קם ממקומו והכריז: 'אכן בני, זהו התירוץ המבוקש זכית לכוון אל האמת'. הכל קמו והביטו בי בהתפעלות, ואני, לבי גאה בי. הרגשה נפלאה של סיפוק הציפה אותי, חשתי רגש דק מן הדק של גאוה והתנשאות. "יותר משישים שנה עברו מאז", המשיך ר' משה כשקולו נחנק מבכי "הקב"ה המתין לי זמן כה רב כדי שאחזור בתשובה על חטא זה אך לדאבוני לא זכרתי אותו, ולא התחרטתי עליו. ועל הרגשת ההתנשאות בלב נענשתי עתה בלבי". אדם שיכול בהחלטיות כזאת להעיד על עצמו שלא התגאה משך שישים שנה לית דין בר נש!!

"ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום. והקללה אם לא תשמעו אל מצוות ה'" וכו' (דברים יא, כו-כח). מסופר, כי בליל שבת אחת, נכנס הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע לערוך את שולחנו בבית מדרשו, והנה ברוח קודשו הוא מרגיש שאחד היושבים בשולחנו מחזיק מעצמו... ואף נותן לכולם להבין כך... מיד פתח רבי מאיר'ל כדרכו הידועה והסביר את דברי הפסוק: "ראה 'אנכי' - מדת ה'אנכי" (דהיינו להרגיש ב'אנכיות' מתנשא חשוב ומכובד), "נותן לפניכם היום ברכה וקללה" - יש גם ברכה וגם קללה. "את הברכה אשר תשמעו" - הגאות לשם שמים לשם קיום המצוות כמו "ויגבה לבו בדרכי ה'", גאות כזו היא ברכה. "ואת הקללה אם

לא תשמעו" – אבל שלא לשם קיום המצוות, ה"אנכי" היא קללה!... וזהו גם הפירוש "אם תטיב שאת" (בראשית ד, ז) – בכדי להיטיב את עצמך יכול אתה "שאת" – להתנשא. "ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ" – הגאות היא חטא!... ונאים הדברים למי שאמרם. דהרי ידוע הוא, שמימינו לא קרא הרה"ק מפרמישלאן זי"ע על עצמו – "אני" או "אנכי" – שהרי לא ראה עצמו כ'מי' או כ'מה' כדי שיוכל לכתוב את עצמו בתואר של יישות ואנוכיות. אלא כך היה אומר על עצמו: "מאיר אמר", "מאיר הלך", "מאיר עשה" – כאדם המדבר על אודות זולתו. וכזה היה סגנון שיחתו כל ימי חייו. ואף הוא היה אומר: "בדין הוא, שיהיו למאיר שפלות והכנעה לפני בורא עולם יתברך שמו, שהרי הבורא יתברך שמו, "היה, הווה ויהיה" – ואילו מאיר, הוא ההיפך המוחלט: לא היה, לא יהיה, וגם עכשיו – מי הוא ומה הוא?!"... את גודל ענוותנותו אפשר גם לראות מן הסיפור המרתק הבא: היה זה באחד הימים כאשר הגיע זמן תפילת שחרית, ובבית מדרשו של הרבי ממתנייני בני המנין הקבוע לכניסתו של הרבי לתפילה. אולם, דלת חדרו הפונה אל ההיכל, מתמהמהת היתה מלהיפתח. חלפו כבר שעה ושעתיים מן הזמן הקבוע, והדלת איננה נפתחת. מתוך החדר, נשמעה רק אוושת צעדי הנמרצים של הרבי, בפוסעו הלך ושוב מבלי מצוא מנוח... ללבו של הגבאי, התגנב חשש, שמא דווקא בו תלוי הקולר לעיכוב התפילה, ומשום מעשה שהיה: באותו הבוקר, בשעת שחר מוקדמת, הגיע רכוב על סוסו, יהודי אחד מבני הכפרים הסמוכים, וביקש להיכנס אל הקודש פנימה, כדי להתברך מפי הרבי בברכת הצלחה, לאיזושהי עיסקה שנודמנה לפניו. אולם, הגבאי דחהו, והורה לו להמתין עד לאחר התפילה – בשעה ששערי בית הרבי נפתחים בפני כל שאר הבאים לשחר את פניו ולבקש את ברכתו. מששמע האיכר, כי יהיה עליו להמתין מספר שעות, עד אשר יוכל להיכנס אל הרבי, התרתח מזעם, והחל משמיע קולו בצעקות רמות: "הייתכן?! לעכב אדם טרוד כמוני, זמן רב כל כך?! והלא עלי למהר ולחזור אל משק ביתי שבכפר, כדי לבצע את העבודה הרבה המוטלת עלי! השיב לו הגבאי: תדע, כי נכון הרבי להפקיר את כל אשר לו, למען איש מישאל המתדפק על שערי, אולם, עתה, בהכנותיו הנעלות לתפילה הוא עוסק, והאיך אפשר לדחות עבודת שמים מפני ענייני מסחר שלך?! אבל הכפרי המגושם עמד על שלו ולא הירפה. בקולו הרועם, שפך את חמתו על ראש הגבאי, וכמעט שלא הרים עליו יד... כאשר הגיעו הדין והדברים לאוזני הרבי היושב בחדרו, קם ויצא החוצה, לראות בשל מי הסער הגדול הזה. כיון שראה האורח את הרבי יוצא מחדרו, מיד אץ לקראתו, והחל מסיח לפני בנשימה אחת את כל מה שהיה לו לומר, על אודות העיסקה שנודמנה לידו. החווה הרבי בידו כלפי האיש, ורמוז לו להיכנס אליו החדרה. ולמען הניח דעתו של יהודי ולשכך את זעפו, נתיישב הרבי והאזין בניחותא לכל שיחו ושיגו על עסקי מחייה וכלכלה. אחרי שכילה הלה לספר את כל אשר עם לבבו, השיב לו הרבי מה שהשיב, ופטרו מלפניו. מני אז, חלפו כמה שעות, והרבי נותר סגור בחדרו. היה אפוא, הגבאי, כמעט בטוח, כי כל העיכוב בכניסה לתפילה, אינו נובע אלא מביקורו של אותו אורח מוזר אצל הרבי, והיה, אפוא, לבו נוקפו, שמא לא עשה דיו כדי למנוע את הפרעת הרבי מהכנותיו לתפילה... סוף כל סוף, בשעה מאוחרת מאוד, נפתחה הדלת, ועל הסף הופיע הרבי. הוא ניגש אל מקומו בבית המדרש ופתח בתפילה בנעימות כדרכו. לאחר התפילה נכנס הגבאי אל חדרו של הרבי כמידי בוקר, כשבידו ארוחת הבוקר שנוהג היה הרבי לטעום לאחר התפילה. אבל עם היכנסו פתח הרבי ומספר לו: השומע אתה? נס גדול ארע היום למאיר, שיכול היה לעמוד ולהתפלל לפני הקב"ה, שאלמלא כן, מי יודע אם יכול היה מאיר היום להתפלל כלל! והמשיך הרבי וסיפר: מיום עומדו על דעתו, אין מאיר עומד להתפלל לפני הקב"ה, עד שאינו בטוח בנפשו, ללא שום פקפוק וללא שום ספק כלל, כי פחות ונקלה הוא, מכל האדם אשר על פני האדמה! כל עוד נדמה למאיר, ולו בדמיון קל שבקלים, כי חשוב וטוב ועדיף הוא על פני נפש אחת מישראל, תהא אשר תהא – אין מאיר מהין לפצות את פיו בתפילה לפני אביו שבשמים, לבל תהיה תפילתו 'תועבה', חלילה וחס, כענין שנאמר: "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טז, ה). והנה, הבוקר הזה, כאשר שמע מאיר את צעקותיו וראה את כעסו של האיש הכפרי, נכמרו רחמיו בקרבו ולא יכול היה להתאכזר ולאטום את אוזניו משמוע אל בקשתו. בתוך הדברים, גילגל האיש והסיח לפי תומו, על מלאכתו ועל פרנסתו. אף הוא לא

התבושש, ומבלי הנד-עפעף סיפר, כי מתעסק הוא בגידול "דברים אחרים" ובפיטומם, וכלל לא חש ולא הבין, כי ישנו איזה חסרון בדבר. לאחר שיצא הלה והלך לו, חש מאיר בנפשו, כי איננו מסוגל לעמוד ולהתפלל! מכל העולם כולו היה מאיר נחות ושפל, כמו תמיד, אולם, מאותו יהודי, המסוגל לגדל 'דבר-אחר' ולהתפרנס מכך, ועוד לספר על כך ללא שמץ של בושה – יותר ממנו, לא יכול היה מאיר לחוש את עצמו שפל! שהרי סוף סוף, אחרי כל מגרעותיו וחסרונותיו של מאיר – הרי אינו מפטם 'דבר-אחר', חלילה!... היה אפוא, מאיר, בצרה גדולה. השעות הולכות וכלות, העת מתאחרת, בבית המדרש יושב המנין וממתין – ומאיר איננו יכול להתפלל! בשום פנים ואופן, אינו יכול! שהרי חש הוא עצמו גבה-לב, כלפי האיכר המפטם 'דברים אחרים'!... אך לבסוף, השגחו מן השמים בצערו של מאיר, חסו עליו, בזכות אבותיו הקדושים, ועשו לו נס: לפתע, עלתה בלבו של מאיר מחשבה לאמור: אילו היית אתה, מאיר, איכר כה גס ומגושם, המגדל 'דבר-אחר' חלילה, כלום היית עוד משכים למעונו של צדיק, כדי להתברך מפיו להצלחת עסקיך? בוודאי שלא! אפילו שמץ של אמונת חכמים לא היה נמצא בקי! הרי לך, אפוא, כי אותו איכר, חשוב ויקר ממך עשרת מונים!... מיד, יכול היה מאיר להיכנס לבית המדרש ולעמוד ולהתפלל...

מובא בפנינים יקרים "סדר המכות דם צפרדע שהיו מכח המים ואחר כך הכינים". ויש לפרש דאיתא (בגיטין נו:): אצל טיטוס הרשע כשחרב ביהמ"ק ירד בספינה ועמד נחשול מים לטובעו אמר כמדומה שאין כוחו של הקב"ה רק במים א"ל הקב"ה רשע, בריה קטנה יש לי בעולמי עלה ליבשה וכו'. כך פרעה לאחר מכות דם וצפרדע אמר כן. לכן אמר הקב"ה בריה קטנה יש לי פחות מכשעורה והיא תלחם כנגדכם.

כנד לב פרעה, נבאר בדרך משל: החבטה העזה שנשמעה מהחצר, העירה את מוסטפה אל-חליל משנתו. הוא קם בבהלה ממיטתו, נטל בידו האחת את אקדחו הישן ובידו השנייה פנס, ויצא אל החצר. הוא ידע שבאזור הזה של דרום אפגניסטן, אסור לקחת שום סיכון. בתחילה ניגש אל לול התרנגולות, אבל שם הכול היה שקט. הוא המשיך אל הרפת, וכשהתקרב אליה נפערו עיניו בתדהמה. קרעים של כדור פורח היו פזורים בין גדרות הרפת, כשהפרות גועות בפחד נוכח האורח הבלתי צפוי שנפל עליהן מהשמים. 'זה משהו של האמריקנים', הרהר מוסטפה ומיהר להתקשר לאיש הקשר המקומי של ארגון הטאליבן. תוך דקות אחדות רחשה חוותו של מוסטפה בלוחמי טאליבן רבים שסרקו כל פינה. הם מצאו כמה מכשירים שהיו מחוברים לכדור והתפרקו בעת נפילתו. השרידים נלקחו למפקדת ארגון הטרור, וכל המפקדים הוזעקו כדי לבחון אותם. 'זה ללא ספק בלון ריגול', אמר אחד מבכירי הארגון שהיה מומחה בלוחמה אלקטרונית. 'יש כאן מצלמות משוכללות שיכולות לקרוא אותיות זעירות ממרחק רב, ומשדרים רבי עוצמה. תזעיקו את הטכנאים שלנו, שיבדקו מה יש לנו פה.' שני טכנאי אלקטרוניקה הגיעו למרתף, וכאשר החלו לבדוק את המשדרים הם לא האמינו למראה עיניהם. 'המשדר עדיין פועל למרות הנזקים שספג בנפילה', הסביר אחד מהם את ההתרגשות. 'באמת?' התעגלו עיניו של הבכיר. 'האם אתה יכול גם לזהות היכן התדר נקלט?' 'זה כבר יותר בעייתי', אמר הטכנאי. הוא השיג ציוד משוכלל ביותר וערך בדיקות שונות. לאחר יומיים מאומצים הוא יכול היה לבשר: 'האות מהמשדר נקלט במרכז הכפר טולילאת, כ-40 קילומטר מפה. כנראה ששם ממוקם חדר הבקרה והריגול של הצבא האמריקני'. כל סוכני הטאליבן סביב הכפר טולילאת קיבלו הנחייה לפקוח עין על כל פעילות חשודה. אחד הסוכנים היה חוסיין, בחור צעיר שעבד בתחנת הדלק בכניסה לכפר. הוא המשיך בשגרת יומו כמתדלק, אך עיניו עבדו שעות נוספות. לאחר יומיים נקרתה בדרכו הזדמנות פז. מכונית גדולה עצרה לתדלק, הנהג היה בחור אמריקני בלבוש אזרחי. 'שים לי מיכל מלא', אמר לחוסיין ושאל: 'איפה פה השירותים?' חוסיין הצביע לעבר הצד האחורי של בניין תחנת הדלק, והבחור מיהר לכיוון תא השירותים. ברגע שהוא נעלם מהעין פתח חוסיין את דלת המכונית. תיק עור שחור היה מונח על המושב שליד הנהג, ובתוכו קלטר שהכיל מסמכים רבים באנגלית. חוסיין לא בזבז רגע. הוא שלף את המצלמה הזעירה שסופקה לו מהמפקדה, והחל לצלם את הדפים בזה אחר

זה כשהוא מביט מדי פעם לעבר בניין התחנה. לאחר כמה דקות חזר הבחור האמריקני אל רכבו, ומצא את חוסיין משלים את התדלוק כשהבעה תמימה על פניו... פענח החומר המצולם ארך כמה ימים, ונראה היה כאילו היה בו אוצר של זהב. מבין השורות ניתן היה ללמוד רבות לא רק על רשת הביון האמריקנית במדינה, אלא גם על פשיטה גדולה שהם תכננו לבצע שבועיים לאחר מכן, ביום הראשון של חודש הרמאדן, על המטה הראשי של הטאליבן. אבל כאשר הממצאים הונחו על שולחנו של המפקד העליון של הארגון, הוא פרץ בצחוק גדול ונופף בידו בניירות. 'מה הם חושבים שאנחנו, תמימים?' שאל המפקד. 'הרי זה ברור שהם ביימו את הכול מהתחלה ועד הסוף. הם הפילו את הכדור הפורח והשאירו את המשדר פועל ושלחו את הבחור לתחנת הדלק, כדי לשתול אצלנו את המידע המטעה. אני אגיד לכם בדיוק מה הם רוצים: שאנחנו נרכז את כל הכוחות שלנו סביב המטה, וכך הם יוכלו לחסל את כולנו'. פניהם של כל הנוכחים במטה הטרור נפלו. דבריו של המפקד הראשי היו כל כך מתקבלים על הדעת, עד שכולם חשבו: 'איך לא חשבנו על זה בעצמנו? זה הרי ברור שיש פה פיתיון של האמריקנים'. 'לא כדאי להתכונן בכל זאת? על כל צרה שלא תבוא?' שאל סגנו של המפקד. 'לא ולא', הכריז המפקד והשליך את הניירות לפח האשפה. 'הדברים ברורים: זו מלכודת אמריקנית, ואנחנו לא ניפול בה!' אך הסגן לא הסכים עם ההחלטה, והוא החליט לפעול על דעת עצמו. הוא הנחה את אנשיו לעקוב אחרי חדר הבקרה והריגול בכפר טולילאל, ונוכח לדעת שאכן יש שם פעילות אמריקנית ערה. הוא ארגן חוליית לוחמים, פרץ לחדר הבקרה והרס בו ציוד תקשורת בשווי עשרות מיליוני דולרים. לאחר מכן חזר אל המפקד. 'האמריקנים לא היו מפקירים ציוד כה יקר ורגיש, כדי לעשות לנו הצגות. המידע אמיתי וחייבים לפעול לפיו כדי להגן על המטה הראשי'. המפקד בדק את הדברים באופן אישי, ורק אז השתכנע: המידע אכן אמין ולא הושתל בכוונה בידי האמריקנים. לקראת היום הראשון של הרמאדן, מועד ההתקפה האמריקנית, ריכז ארגון הטרור את כל אנשיו סביב המטה הראשי כדי לסכל את המזימה, אבל עוד בדרך, פשטו עליהם כוחות אמריקנים חמושים והיכו בהם מכה קשה. הסתבר שהתוכנית אכן היתה מבוימת, אולם האמריקנים ידעו שאנשי הטאליבן לא יאמינו בה. לשם כך הם היו מוכנים להקריב נכס יקר ערך כמו חדר הפיקוד, ורק אז הצליחו לחסל חלק ניכר מתשתית הטרור.

אנו יודעים כי לכל אדם נותנים מהשמים בחירה חופשית בין טוב לרע – ואת זאת אנו רואים בצורה כה יפה בפרשת השבוע. פרעה מסרב לשמוע בקול ה' ולשחרר את בני ישראל מעבדות, ואז הוא מתחיל לחטוף מכה אחרי מכה: דם, צפרדע, כנינים ערוב... היינו חושבים שהבחירה בעצם ניטלה ממנו והוא ימהר לבחור בטוב ולשחרר את בני ישראל, כי מי מסוגל לעמוד מול 'שכנועים' כל כך ברורים? בדיוק בגלל זה מספרת התורה שה' הכביד את לב פרעה. על ידי זה הוחזר לפרעה האיוון: מצד אחד הוא מקבל מכות חזקות, אך מצד שני הוא עקשן כמו פרד ומלזל במכות שקיבל. עכשיו חזרה אליו הבחירה החופשית בין הטוב לרע. פרעה, כידוע, בחר ברע ולא שחרר את בני ישראל, ולכן קיבל את עונשו.

סיפר הבעל שם טוב, בביתו של מלך אחד היה איש שידע לנגן בכינור. והאיש ניגן לפני המלך בכישרון רב. אחד מניגוניו היה מאוד אהוב על המלך, והמלך ציווה על האיש שינגן לפניו את הניגון הזה בכל יום כמה פעמים. עברו ימים, והנגן איבד את החשק לנגן את הניגון המיוחד, כבר נמאס לו כל יום לנגן את אותו ניגון. החליט המלך שימצא דרך לעורר אותו ולהכניס לו חשק לנגן את הניגון האהוב עליו? בכל יום ובכל פעם שרצה לשמוע את הניגון שלח לקרוא לאדם חדש מהשוק שעדיין לא שמע את הניגון מעולם. האורח היה מתלהב מהניגון וכך היה מכניס התלהבות בלב המנגן, שהתחיל לנגן את הניגון מתוך חשק. כך עשה המלך זמן רב, ובכל פעם היה מביא מהשוק אדם אחר. עבר עוד זמן והמלך החליט שזו טרחה גדולה מדי להביא כל פעם אורח חדש, לכן ציווה המלך לכסות את עיניו של המנגן. ומאז, בכל פעם שעלה ברצונו של המלך לשמוע את הניגון שאהב, אמר למנגן: "הנה כאן איש חדש, שלא שמע את ניגונך מעולם." כיוון שעייניו היו מכוסות, האמין כי כך הדבר, ונולד בלבו תענוג חדש לנגן את הניגון מתוך התעוררות הלב.

בפרשת השבוע אנחנו קוראים על המכות שהביא הקב"ה על מצרים כהכנה ליציאת עם ישראל ממצרים, "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים" תורת החסידות מלמדת אותנו שמצרים זה מצב פנימי שיש לכל אחד מאיתנו, ועלינו לצאת בכל יום מחדש ממצרים, מהממצרים וההגבלות שמפריעות לנו בעבודת ה' ובחיבור לחלק הרוחני שבתוכנו, אם כן עלינו ללמוד מיציאת עם ישראל ממצרים איך לצאת מהמצרים האישי שלנו.

המכה הראשונה שהביא הקב"ה על המצרים היתה מכת דם. כל המים של מצרים הפכו לדם, כידוע מים מסמלים קור ורוגע ולעומת זאת דם מסמל חום והתלהבות. כך גם ב'מצרים' האישי, אם יהודי רוצה לצאת מהמצרים שלו, עליו לצאת מהקריירות ולהפוך את המים לדם. להפוך את האדישות להתלהבות. בטבעו של האדם להתלהב מהכסף, מהקריירה והחומריות שמסביב ולעומת זאת כשמקיים מצוות לפעמים עושה את הדברים מתוך הרגל ואדישות ולא באמת שמח ומתלהב בעבודת השם. באה התורה ומלמדת אותנו שבתחילת העבודה עלינו להכניס חום והתלהבות בעשייה שלנו, למצוא תמיד רעיונות שיגרמו להביא את עצמנו לידי התלהבות ומכאן הדרך תיפתח לשמחה וזריזות בכל דבר טוב שנוכל לעשות בעולם. כשהאדם בהתלהבות התפילה נראית אחרת, הזמן שהוא יקדיש לחינוך הילדים יהיה אחר וכל מצווה שתזדמן לידי תיעשה בשמחה.

לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא המימה (ז, טו). יש לדקדק שכאן כששלח להתרותו על מכת דם אמר לו לך בבוקר ולא אמר לו השכם, וכששלח אותו להתרותו על מכת ערוב כתיב (ח, טז) ויאמר ד' אל משה השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה, ואמאי שינה ואמר לו השכם בבוקר. ונראה דמבואר בחז"ל (שמות רבה ט, ח) והוא כאן ברש"י שפרעה היה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקבו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו, והקב"ה שלח את משה לפרעה להתרותו באותו זמן כשהוא בא שם בבוקר, ואז משה ראה את פרעה שהוא כאחד האנשים, ומאותו יום התחיל לילך מוקדם ביותר בבוקר שלא יראה איש כשיוצא לנקבו, לכן בפעם השנייה אמר הקב"ה למשה השכם בבוקר, שהוא מוקדם ביותר.

לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאור והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך (ז, טו) הרב חיים מיכאל דב וייסמנדל זצ"ל, גדול בתורה וביראה, פעל רבות להצלת יהודים מציפורני הברזל של מכות ההשמדה הגרמנית בשואה. הרב וייסמנדל פעל עם יהודים נוספים במסגרת ועד-הצלה ששכן בעיר ברטיסלובה. הוועד כונה "קבוצת העבודה" וחבריו הצליחו לפעול רבות למען חיי היהודים בסלובקיה באותן שנים החשוכות.

אחת הפעולות החשובות ביותר, וגם הנועזות ביותר, נעשתה באמצעות משא ומתן עם קצין גרמני באס-אס. המשא ומתן נוהל על-ידי יהודי שבא במגע עם אותו קצין, אולם בשלב מסוים נעצר אותו יהודי והקשר נותק. חברי "קבוצת העבודה" רצו לחדש את הקשר עם הקצין ולמשימה המסוכנת נבחר אחד מהחברים, יהודי בשם אונדרי שטיינר. לפני צאתו למשימה, בירך אותו הרב וייסמנדל ונתן לו עצה: "כשתעמוד לפני הקצין הנאצי הלבוש בהידור, עטור דרגות ועיטורים, ומלא הירות וחשיבות עצמית – תדמיין לעצמך היטב כאילו אתה פוגש אותו במצב הכי פחות מכובד שהוא יכול להיות, כאשר הוא יושב בבית הכיסא". כשנכנס אונדרי למשרדו של הקצין, התנפל עליו הרשע בצעקות חימה... לאונדרי, שידע היטב שהאירוע יכול בקלות להסתיים בכדור מאקדחו של הקצין, לא היה הרבה מה לעשות, אך תוך-כדי הצעקות הוא החל ליישם את עצת הרב ודמיין לעצמו את הקצין בבזיונו. וכך עלה קצה חיוך על שפתיו של אונדרי. הקצין ראה את החיוך וכעסו גבר עוד יותר... ואז אמר לו אונדרי: "אני רגיל לנהל משא ומתן כאשר יושבים ליד שולחן ומדברים בנחת. אינני יכול לנהל משא ומתן כשאני עומד ואתה צועק עליי". מיד נרגע הקצין ואמר לאונדרי "בבקשה לשבת".

כאשר שלח הקב"ה את משה להתרות בפרעה על המכה הראשונה, מכת דם, אמר לו: "לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאור והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך. (ז, טו) – פירש רש"י:

"לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו. לא פעם אנו ניצבים מול אנשים העושים עצמם אלוה, גאוותיים, נפוחי חזה, המנצלים את כוחם ומעמדם להטיל אימה ופחד על כל סביבתם. יש לנו לזכור שכולם, כולל כולם הם בדיוק כמונו, בשר ודם, היום כאן ומחר. כשנצייר בדמיונו את האדם נפוח החזה והמאיים העומד מולנו, במקום הכי בזוי, כשהוא ערום מכל התלבושות הנוצצות, ערום מכל כוח, ערום מכל מעמד וכבוד, הפחד ממנו יפחת, כי אין באמת ממי וממה לפחד בעולם, חוץ, ורק מבורא עולם. בורא עולם הוא מלך העולם, הכל בידי, וידיו בכל, אין שום בריה בעולם שיכולה להזיק לך אם לא גזר עליך הבורא, "והעיקר לא להתפחד כלל".

והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך (ז, טו). מסופר על מלך שהיה לו בן יחיד, בן המלך היה ילד מושלם שכולם התפעלו ממנו ודיברו בשבחו, אבל יום אחד חשב המלך "אולי הבן שלי באמת מתנהג כל כך טוב בגלל שהוא אף פעם לא חווה אתגרים, הוא כל חייו גדל בארמון והכל היה לו מרופד ומסודר ולכן הוא מתנהג כל כך טוב, מה יקרה ביום שיצא מהארמון, יכול להיות שישחית את דרכיו? מחליט המלך לעשות ניסוי, הוא מזמין לארמון אשה שתנסה לפתות את בנו לחטוא, ואם הבן יעמוד באתגר ידע המלך שהוא באמת חזק מבפנים, את המשל הזה מביא בעל התניא בשם הזוהר ושם מוסבר שהמלך בטוח לא רוצה שהבן ייפול אבל האמת שגם אותה אשה בהיותה נתינה של המלך מקווה שלא תצליח במשימתה להפיל את בן המלך ותראה את המלך שמח בבנו המוצלח, ובכל זאת היא מנסה לפתות את הבן כי כך ציווה המלך.

בפרשת השבוע אנחנו קוראים על כך שהקב"ה אומר למשה אם פרעה יבקש סימן שהקב"ה שלח אותם, תגיד לאהרון שישליך את מטהו והמטה יהפוך לתנין, אהרון אכן עושה כך ואז גם המצרים עושים אותו דבר אבל בסופו של דבר מטה אהרון בולע את מטותם.

כל העניין של הפיכת המטות לתנינים לא לגמרי מובן אבל מה שהכי מעורר שאלה זה מאיפה הגיע הנס הזה של בליעת המטות של המכשפים על ידי מטה אהרון הרי זה לא היה חלק מדברי הקב"ה אל משה?

מוסבר בחסידות שכל המכות לא הגיעו רק כדי להעניש את המצרים אלא גם ובעיקר לשבור את התנגדותם לקב"ה, המצרים סברו שאחרי שהקב"ה ברא את העולם אין לו שום השפעה על העולם והעולם נתון לגמרי לכוחות הטבע, זו היתה מטרת המכות ללמד אותם שכל הטבע נתון למרותו של הקב"ה ובכל אחד מהמכות התנפצה להם עוד נקודה באחיזתם בכוחות הטבע.

כהקדמה למכות בא העניין של המטות, אהרון מסמל את הקדושה והמקל שלו מסמל את הכוח האלוקי שנובע מהקדושה, התנין לעומת זאת סימל את מצרים כשאהרון הפך את המקל לתנין הוא סימל למצרים שהמציאות של התנין – מציאותה של מצריים מגיע מהקדושה, אבל אז פרעה הביא את החכמים שהפכו את המקלות שלהם לתנינים כלומר למצרים יש מקורות משלה מכוחות הטומאה והיא לא מקבלת מהקדושה.

ועל כך באה התשובה האלוקית "ויבלע מטה אהרון את מטותם" הקב"ה מבחיר להם שאין לטומאה כוחות משלה והכל בעצם מגיע מהקדושה ונכלל בקדושה.

קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין (ז, טו), המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון מגן עדן ואדם מסרו לחנוך וחנוך מסרו לנח ונח לשם ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב הוריד אותו למצרים ומסרו ליוסף בנו כשמת יוסף ושללו ביתו נתנה בפלטרין של פרעה והיה יתרו אחד מחרטומי מצרים וראה את המטה ואת האותות אשר עליו וחמד אותו בלבו ולקחו והביאו ונטעו בתוך הגן של ביתו ולא היה אדם יכול לקרב אליו עוד, וכאשר הגיע משה למדין, הכיר בו יתרו שברח מפרעה ושם אותו בבור והיתה צפורה מביאה לו אוכל עשר שנים בסתר, אח"כ נודע ליתרו שמשה חי בבור, הוציא אותו, ואז ראה משה את המטה בגן ביתו של יתרו וקרא את האותות אשר עליו ושלף ידו ולקחו וראה זאת יתרו אמר זה עתיד לגאול את ישראל ממצרים לפיכך נתן לו את צפורה בתו לאשה

שנאמר ויואל משה לשבת את האיש, ועל ידי זה המטה עשה את כל המופתים במצרים, ובו קרע את בים. (פרקי דר"א ותרגום יונתן)

קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין הרמב"ם כותב שהאדם נמשך אחר סביבותיו, וכאן אנו רואים שלא רק האדם נמשך אלא גם המקל נמשך, כי המטה אשר לקח משה, כשהשליכו לפני פרעה נהיה לנחש, וכשהחזירו למשה חזר המטה לקדמותו, ולכן אם רואים עם הארץ או אפילו רשע ח"ו ג"כ צריכים לקרבו שיהיה בין אנשים יראי ה' ואז יש סיכויים שיהפך להיות כמותם. (ר' מאיר שפירא מלובלין זצ"ל)

סגולת מטה של צדיק אמר כ"ק האדמו"ר ממונקטאש שליט"א הרבנית הצ' מחברתה של הרה"צ רבי משה מלעלוב שהיתה בתו של הצדיק היהודי הקדוש מפרשיסחא, בהיותה קטנה בשנים סבלה מאוד מחלומות רעים שהבהילו אותה בליה, וכל העצות שיעצו לא הרגיעו אותה, עד שאמה הפצירה מבעלה לעשות איזה דבר להושיעה ממצוקתה, נענה אביה ונתן לה את מקלו, ואמר שתשים זאת במשכבה ולא תפחד יותר משום דבר. והיא היתה אשה חכמה ולא החזירה יותר לאביה את המקל כל ימי חייה, והיה עמה גם כשעלתה עם בעלה לארץ ישראל. וקודם שנסתלקה מן העולם צייתה שיקברוה עם המקל הזה, כי אביה אמר בשעתו שתקח זאת במשכבה ולא תפחד מכלום, וכשרצו להכניסו לקברה לא היה מקום לכל אורך המקל, כי היהודי הק' היה גבה קומה והיא היתה אשה נמוכה, ואז חתכו את המקל לשנים ושמו חצי ביד ימינה וחצי ביד שמאלה, וכך נקברה..

קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין (ז, טו), אומרים בשם המהר"ם שפירא זצ"ל, לפרש האדם מושפע מסביבתו קח את מטך ואף שהוא מטה האלוקים שחוקק עליו שם המפורש והשלך לפני פרעה אם משליכים אותו לפני פרעה, בסביבה רעה ובמקום טומאה, יהי לתנין הרי הוא נהפך לנחש ארסי, עכת"ד.

"יהי לתנין" מובא ב**והגדת**, אני זוכר, בשעתו, היתה בפולין מבוכה רבה. לבני הישיבות, ברוך השם, לא נגעה, אבל בין הסוחרים שררה עצבנות רבה: כנופיה החדירה לשווקים המוני שטרות מזויפים של מאה זלוטי. אלמונים רכשו סחורות ברבבות זלוטים ושלמו במזומנים, בשטרות מרשרשים. המוני סוחרים תמימים נפלו בפח. בני הישיבות, כאמור, לא נפגעו. מעטים מהם ראו שטר של מאה זלוטי, גם עשרה זלוטי היו הון רב עבורנו. אבל המסחר הגדול ספג מכה אנושה, והחשדנות היתה רבה. לא אחת הוזעקה המשטרה לעצור קונה תמים ששלף חפסת שטרות מקוריים, לא אחת נעצר סוחר אומלל שבא לבנק להפקיד את פדיונו והתברר שנעשק. המשטרה גייסה את כל מודיעיה, הבולשת נכנסה לפעולה. -ההצפה אימה על הכלכלה. חברו פיסת מידע לרעותה, ועלו על עקבות החבורה. חשפו את בית הדפוס, החרימו את הגלופות, ואסרו את הזייפנים, העמידום למשפט. הסוחרים נשמו לרווחה, וסגנו במשטמה: "הלואי וידונו למאסר עולם ולא יראו אור יום!" נזקים רבים גרמו, וצלקות רבות הותירו. עורך דין ממולח נשכר ליצגם. כסף, הרי לא חסר להם. התובע תאר בציוריות את העוול והעושק. איך סוחרים תמימים נפלו בפח, וכשבאו עם הפדיון לבנק הודיעום שהכסף נטול ערך, שזה לצור על פי צלוחיתם. איזה מפח נפש, איזה שברון לב, איזה הפסד! בהמשך, הבטיח, יעלה כמה סוחרים לדוכן העדים. כאלו שנאלצו לפשוט רגל בעקבות מעללי הכנופיה, שהפסידו כל רכושם שמכרו סחורה משובחת תמורת פיסות ניר חסרות ערך! קם הסנגור, ושאל: "מי אמר שהשטרות מזויפים? אולי היו אלו שטרות מקוריים?!" השאלה עוררה תרעומת וביקורת: "מה פרוש, הבנק קבע!" והוא בשלו: "לפי מה קבע הבנק, אולי טעה?" "למזלנו", הסביר התובע, "הזיוף לא היה מושלם. היה עיוות בדיוקנו של קאזימיר, וחסרו כמה קוים עדינים בכנפי הנשר הפולני בפינה השמאלית העליונה. סקירה חדת עין, חשפה את הזיוף מיד!"

"מלבד שינויים זעירים אלו, היה הזיוף מוצלח?!" חקר הסנגור. התובע קד בלעג. אם הסנגור מבקש להדק את טבעת החנק על צוואר לקוחותיו, זה ענינו: "אכן כן, עמל רב הושקע בו", החמיא. "הזייפנים השיגו ניר זהה, וצבעים תואמים, ושקדו על הגלופות באמנות רבה. אבל, מה לעשות,

לשלמות לא הגיעו!" "אומר לך מדוע", הפתיע הסגור. "משום שהם אנשים ישרים, ולא רצו לרמות. לכן לא חיקו בשלמות, כדי לאפשר לזהות. ואם הסוחרים לא עיינו ולא חשפו, ענינם הוא. הם האשמים באסונם! החוק אוסר לזיף זיוף מושלם, מוליך שולל. הם לא עברו אפוא על החוק, ואני דורש מבית המשפט לשחררם!" איזו סערה פרצה באולם בית הדין! איזו חוצפה, איזו עזות פנים! ומדוע? - כי הכל יודעים שלא היה זו חבורת צדיקים ותמידים. היתה זו חבורת זיפנים שבקשו לעשות הון בתרמית, וחתרו ליצור זיוף מושלם. כמה מאמצים השקיעו במציאת גליונות הניר המתאימים, במציאת הצבעים התואמים, בחריטת הגלופות. ניסו בכל כוחם ליצור זיוף מושלם - וכשלו, לאסונם! מעשה שהיה הוא - ומכאן, לפרשתנו. "כי ידבר אלכם פרעה לאמר, תנו לכם מופת" (שמות ז, ט), יבקש הוכחה שהם באים בשם בורא עולם, "ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה, יהי לתנין" (שם). וההמשך, ידוע: פרעה צחק ולעג, קרא לחכמים ולמכשפים ועשו כן, "וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים". והסוף גם הוא ידוע: "ויבלע מטה אהרן את מטתם". "כשראה פרעה כן, תמה ואמר: ומה אם יאמר למטה: בלע לפרעה ולכסאו! עכשו הוא בולע אותו!" ומה אמרו החרטומים? פנו להזמין שרביטים חדשים... ומה זה אומר לנו - אלו דברי רבי ירוחם ממיר זצ"ל ("דעת חכמה ומוסר" ח"ג מאמר מה): "בכל הבריאה, נראה לכאורה מהלך בכל דבר. וכמה בתי חכמה ובתי ספר נבנים, וכאילו אנו מבינים אותם ומוצאים אנו בה טעם - אכן המשכיל יבין כי ההבנה הולכת רק שלוש וארבע פסיעות, ואחר כך כבר נאבדות ההבנות. וחכמי הרופאים, אחרי כל התחכמותם בחכמת הרפואה, הודו כי לבסוף אינם מבינים שום דרך ומהלך!" זה מה שרצה הבורא יתברך להשמיענו באות הניתן לפרעה. שהנה, גם החכמים המצרים מתימרים לעשות כן. אבל אינם מסוגלים אלא לפסוע הצעד הראשון. לכאורה הינו הך, כמוהם כמשה וכאהרן, והם לועגים ומקיטיים. אבל בהמשך מתגלה אפסותם, ובעל כרחם יודו וימליכו ויאמרו: "אצבע אלקים היא!"

ואני נזכר - יום אחד באתי לפני הרב שך זצ"ל, והיתה דעתו בדוחה בדוחה עליו. אמר לי: "רבי יעקב, הסכת ושמע - שהיתי בבית החולים, ונוצר קשר ביני ובין הפרופסור. באמת, נהג בכבוד. ופעם אמר: כבוד הרב, יש לי רספקט לדת. יחס של כבוד והערכה. אבל, יחד עם זאת, צריך שידע: הדת מעכבת את התפתחות המדע! תמהתי: מה הקשר בין השנים. השמים שמים לה, והארץ נתן לבני אדם. וכי חסרים מדענים דגולים שומרי תורה ומצוות?! אמר לי: המדע מציג שאלות, והדת מציגה תשובות. ובכך, חוסמת היא את התפתחות המדע. כי כשיש תשובות אין שאלות. אבל אנחנו איננו מתיחסים לתשובות - עפר לפיו - ושואלים את השאלות, ומגיעים אל התשובות "האמתיות"! לא הבנתי: חידות לי דבריך. אולי תואיל לפרט? אה, לכך חיקה! הנה, אתם יודעים שהעולם נברא על ידי הבורא יש מאין בשה ימים. אבל המדע אומר: נניח שהעולם נוצר מאליו, כיצד נוצר אפוא? וחוקרים, ומגיעים לתשובה! באיזו תרועת נצחון אמר זאת, איך נצצו עיניו! אמרתי: כמה נפלא! אז אולי תשתף גם אותי בממצאך, איך נוצר העולם מאליו?! אה, ובכך, זה היה כך: בתחילה היה העולם מוצף במים טעוני חמרים כימיקליים. החוקרים משתמשים במושג "מרק כימיקאליים". ואז התחוללה סערת ברקים, וברק אחד שיפד כמה וכמה כימיקאליים בכח חשמלי עז ואיחד אותם, וכך נוצר, באקראי, התא החי הראשון. מכאן ואילך, זו רק שאלה של התפתחות - הבטתי בו וחייכתי, והוא חש שלא בנוח. אמר: כמוכן, זה רק 'על רגל אחת', יש בענין הזה ספרות שלמה - אין לי ספק בכך. אמרתי: טוב, פרופסור. אתה מצפה שאשאל אותך מה אחוז ההסתברות שברק ישפד חמרי גלם ויצור מהם תא חי, ומה סיכויי השרידות של התא. ואיך השתכפל והתחלק, ואיך התמזגו שני התאים וחלקו ביניהם תפקידים. ובכן, לא אביך אותך בכך. אבל תענה לי רק על שאלה אחת. הכל התחיל בסופת ברקים שהשתוללה על פני, איך קראת לזה, מרק כימיקאליים - כן, אישר. ובכן, מי יצר את מרק הכימיקאליים?! אה, הפטיר, זאת אין אנו שואלים! א גילעכטער, איזו בדיחה! אז גם אתם מודים בבריאה! בכדי שלא להודות בבריאה יש מאין בששת ימי בראשית, החלטתם להרחיק מליארדי שנים, ולהתחיל באיזה 'מרק כימיקאליים דמיוני' - והיום הם מרחיקים עוד יותר, ומתחילים מאיזה מפץ גדול - אבל ככלות הכול, מישהו יצר את החומרים, והכין את התנאים, וארגן את הארועים - אז ככלות הכול, בעל

כרחכם, תגיעו לבורא, אז מדוע כל ההתפתחות, הודו בו מים, שבו ללמוד חומש! וזאת הורה הבורא יתברך באות המטה שנהפך לנחש. מדוע בחר באות שגם החרטומים יכלו לעשותו, ורק לאחר מכן, כשהתנין הפך למטה ובלע את תניניהם, חפו פניהם והודו באזלת ידם - כי כך דרכם מאז ומעולם, בורחים מהאמת ומתימרים להבין מסברתם, ומרחיקים שלוש וארבע פסיעות, ודרכם נחסמת. ובעל כרחם מודים, והם כה נלעגים!

פעם, עוד היה עם מי לדבר. אחד מראשי מפא"י [מפלגת פועלי ארץ ישראל], מפלגת השלטון באותם ימים, היה מעירי, קריניק. סבו היה שכנם של הורי, אני עוד זוכר אותו, יהודי נכבד, יודע ספר. המפא"יניק הזה אחז עצמו כמכר וידי, ונצחתי זאת. יהודים אוימו שאם לא ישלחו בניהם לחינוך 'שלהם' לא תרכוש 'תנובה' את תוצרתם החקלאית, ולא ימצאו מקום עבודה. הייתי מתקשר אליו, והענין היה מסודר. יום אחד פניתי, בקשתי להסדיר ענינו של יהודי שלא היה בעל 'פנקס אדום', איזו 'שטיפה' קבלתי: הוא לא רוצה לשמוע, "מהיום דרכינו נפרדות", כאילו עד היום היתה דרכנו משותפת. "לך ל'חזון איש' שלך". זה באמת מומלץ, שלכל אחד יהיה איזה 'חזון איש' פרטי כזה, משלו. על מה יצא הקצף? ובכן, היה זה זמן קצר לאחר פגישת בן גוריון, ראש הממשלה הראשון, עם ה'חזון איש' זצ"ל. הממשלה חוקקה חוק גיוס חובה ושרות לאומי לבנות, וה'חזון איש' - ועמו כל גדולי ישראל - פסקו שזה ב'יהרג ועל יעבור'. הארץ רעשה וגעשה, וראש הממשלה החליט להפגש עם ה'חזון איש'. כשנוכח בנחרצותו, הוקפא ביצוע החוק. כשחזר בן גוריון מהפגישה, סיפר בהתפעלות על אישיותו של ה'חזון איש' ועל פקחותו העצומה, אבל התרעם על משפט אחד ששמע מפיו. ה'חזון איש' צטט באזניו הלכה מן הגמרא (סנהדרין לב ע"ב): שתי ספינות עוברות בנהר [במצר צר] ופגעו זה בזה, אם עוברות שתייהן, שתייהן טובעות, בזה אחר זה, שתייהן עוברות [והשאלה למי מהן זכות קדימה]. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלה בית חורון [מקום צר, שעוברים בו אחד אחד] ופגעו זה בזה, אם יעלה שניהם, שניהם נופלים. בזה אחר זה, שניהם עולים - טעונה ושאינה טעונה, תדחה שאינה טעונה מפני טעונה. אמר ה'חזון איש': "ספינתנו טעונה, ספינתכם ריקה - פנו את הדרך!" בן גוריון נדהם. לא נרגע. סיפר זאת כשחזר, וזה הרתיח את איש שיחי: "איזו עזות, איזו השמצה! טוענים אתם שספינתכם מלאה - ש"ס בבלי וירושלמי, מכילתא ותוספתא, זוהר ומדרשים, תנאים ואמוראים וגאונים, ראשונים ואחרונים, בבקשה. אבל למה לומר שספינתנו ריקה - 'ומה יש לכם, במחילה', העזתי לומר. 'אוהו, יליל ויליג', ומאפו וברדיצ'בסקי, וביאליק וטשרניחובסקי" - נו, באמת". השתתק, נבוך. גם הוא הבין שלשים את ביאליק וטשרניחובסקי מול - להבדיל - אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, דוד ושלמה - מול הלל ושמאי, רבן יוחנן בן זכאי ושושלתא דרבן גמליאל, רבי עקיבא וחבריו, רב ושמואל, אבוי ורבא, רבינא ורב אשי - רב סעדיה גאון ורב האי גאון - רש"י ורבנו תם, הרמב"ם והראב"ד, הרמב"ן והרשב"א, הריטב"א והר"ן - מול ה"בית יוסף" והרמ"א, הש"ך והט"ז וה"מגן אברהם" - מול ה"קצות" וה"נתיבות", רבי עקיבא איגר והגאון, זה לא רציני. זה כאילו טען קברניט הספינה הריקה, שגם בספינתו כמה גרגרי חול. התעשת: "אבל אנו פתוחים לתרבות המערבית. והיא, הרי תודה, טעונה וגדושה: סופרים, מחזאים, משוררים, הוגים" - הייתי יכול לענות לו, שאם יתקלו במעלות בית חורון שתי עגלות, האחת טעונה אוצר המלך והשניה קש וגבבא, שלא להזכיר שהקש שורץ נחשים ועקרבים, אין ספר איזו תדחה מפני רעותה. אבל, כבר אמרתי: הייתי זקוק לו, לעשות טובה ליהודי. אמרתי לו: "הרי למדת ב'חדר'. תרשה לי להזכיר לך משהו". אמרתי, פעם עוד היה עם מי לדבר. היתה להם 'גרסא דינקותא'. משה ואהרן באו אל פרעה, ודרשו לשלח את בני ישראל. אמר פרעה: "מי ה' אשר אשמע בקלו. לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" (שמות ה, ב). היה עליהם להוכיח, שבאים הם בשם בורא העולם. "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה, ויהי לתנין" (שמות ז, ח-ט). עשו כן, ועוררו פרץ צחוק: "ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים, ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן, וישליכו אי מטהו ויהיו לתנינים" - זה מה שישכנע אותם! כל דרדק, שולית קוסמים, עושה זאת! "ויבלע מטה אהרן את מטתם". זה, מה ששכנע! וכיצד - פירש רבינו עובדיה ספורנו (שמות ז, יב):

"וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים", על תבנית ותמונת תנינים, אבל לא בתנועתם. "ויבלע מטה אהרן את מטתם", שיראו שהאל לבדו הוא הנותן נשמה ורוח. ולא היה כח בחרטומיהם לתת תנועה בתנינים. ומדוע בחר הקדוש ברוך הוא באות זה, כי רצה להעמידנו על החילוק וההבדל - לא בין מעשיו למעשה החרטומים בלבד, אלא על התהום הפעורה בין השקפה ודת, לבין היהדות, דת האמת. וכבר עמדו על כך הרמב"ם (באגרת תימן) וה"קוזרי" (מאמר ג אות ט), שבהשקפה ראשונה עלול אדם לטעות בין אדם חי לבובת שעוה. לכאורה, בחיצוניותם, נראים כזהים. אך במבט שני, מיד רואים: השער פאה נכרית והעיניים כדורי זכוכית, הפנים טיחת שעוה והמילוי קש. ובאדם, מוח ולב, וראות וכליות, וכבד וטחול, לבלב ובני מעיים, בשר ודם, רקמות ועצמות, פנימיות חיה ופועמת. ועל הכל, נשמה בת שמים, חלק אלוך ממעל!

ולענינו, החרטומים השליכו איש מטהו והפכו דמויי תנינים. האם היו להם קרבים ובני מעים, והאם היתה בהם חיות ותנועה? פוחלצים היו, תניני דמה. ואילו תנין אהרן תנין ממש היה, על כל איבריו וגידיו, חי ומתנועע, אוכל ובוטע! כך כל חכמתם ותרבותם. מה הדמיון לדבר אחד מדברי תורה, ולכל מצוותיה של תורה. כמה פנימיות יש בהם, כמה עומק והשכלה והבנה - השל"ה הקדוש באר ענינים העומדים ברומם של עולם בכונת המצוות, והזהיר (בהקדמת ספרו) "שלא יעלה במחשבתכם שירדתי לעומק הענין, כי אינו אפילו כערך טיפה בערך הים הגדול. כי לסודות ההם אין סוף וקץ. אדם אם יחיה אלף שנים פעמים לא יעלה ויגיע להבנת מצוה אחת עד עמקה ושרשה ושרש שרשה!" והעולה על כולם, כי מלבד העומק וההבנה והכונות, יש כאן "רוח חיים", "גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ולעולם הבא" (אבות פ"ו מ"ז), ו"מרבה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ולעולם הבא" (אבות פ"ו מ"ז), ו"מרבה תורה מרבה חיים" (אבות פ"ב מ"ז). "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם" דברים כט, ח), (כאלו עשיתם עצמכם) (סנהדרין צט ע"ב), יצרתם אישיות חדשה, נעלה ומרוממת - ומה, האם יתכן להשוות בובת שעוה לאדם? האם לא צודק לומר, שהאדם 'מלא' ובובת השעוה 'ריקה'?! "טוב", ענה לי, "בוא לא נתוכח על עניני השקפה". "נו, סוף סוף. אבל יש כאן יהודי שמאימים להשבת פרנסתו אם לא יוציא ילדיו מחינוך חרדי!" "נסדר את זה", הפטיר, "אבל שתדע: לא יפה לדבר כך אל ראש הממשלה..."

שלח את עמי (ז, טז). מובא באור אהרן כאשר מלך אוסטריה העניק שויון זכויות ליהודים תושבי מדינתו, היו כל ישראל שרויים בשמחה גדולה, מגדולם ועד קטנם חגגו, ריננו וזימרו לכבוד המאורע הגדול, לו זכו. אותה שעה הבחינו תלמידי של החתם סופר זצ"ל, כי דמעות זולגות מעיני רבם הגדול, וישאלוהו משתוממים, מדוע זה יאה רבינו שרוי בצער בשעה גדולה זו, כאשר העם כולו כה שמח, השיבם החתם סופר ואמר, אמשול לכם, בני, משל, ושוב לא תתמהו. לאחד ממלכי העמים, מלך אדיר וחזק, אשר שלט בכיפה, היה שר חשוב ונכבד, שהמלך חיבבו והוקירו עד מאד. לימים חטא אותו שר ונתחייב ראשו למלכות, אלא מכיון שהיה המלך רחום וחנון, וביותר כלפי שרו, אשר היה מקורב אליו ביותר, החליט המלך להקל בעונשו ולהמירו במאסר לזמן בלתי מוגבל, ויחד עם זאת הבטיח, כי בסופו של דבר יוציאנו לחופשי. והמלך עשה כאשר אמר, השר נשלח אל בור הכלא, שם היה נתון למרותו של מפקד בית הסוהר, אשר התאכזר אליו עד מאד, הוא הכניסו לתא אפל וחשוך, מלא טחב וצינה, אולם עם כל זה נחמה פורתא היתה לו, לאותו אסיר אומלל, והוא התחזק בתקוה, כי בוא יבוא היום, והמלך ישחררנו ממצב מעיק זה וישלחנו לחופשי. והנה באחד הימים הגיע לאוזניו של השר הכלוא קול שאון ותכונה רבה, המתרחשת סביב חדר כלאו, ושמחה רבה מילאה את לבו הרצוצ. הנה סוף סוף באים לשחררני, סבר לתומו, אולם מה גדלה אכזבתו, כאשר נוכח, כדי לסדר ולנקות את תאו הגיעו אליו שלוחי המלך, ואף כדי לקבוע בו חלון, שישמש לאוורור החדר הטחוב ולתאורתו. לשמע בכיו הנורא, אשר התפרץ מפיו, נדהמו השליחים ושאלוהו, מה מקומה של בכייה זו דוקא עתה, בעת בשורה, כאשר כה מיטיבים אנו את תנאיך במקום אפל זה, בקול חנוק מדמע התאמץ האסיר להסביר לשואליו, אכן ביקשתם לשפר את מצבי, אך הקלה זו, שאכן הקלה היא ביחס למצבי הנוכחי, הכבדה היא ביחס למצבי הכללי,

כל עוד ישבתי נמק בכלאי המעופש והחשוך, תקוה איתנה מילאה את ליבי, כי יבוא יום, והמלך יזכור את מצוקתי ויצוה לשלחני לחופשי, אולם עתה, משרבור לי, כי יאה עלי לשבת בבור צר זה עוד ימים רבים, ומי יודע עד מתי, כיצד אוכל לחדול מבכיי, עתה שוב לא תתפלאו ודאי על בכיי לעת זו, סיים החתם סופר את דבריו, מה גם שאמרו לנו חז"ל (סנהדרין צח). אם ראית דור, שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו. אם העניקו לנו זכויות אזרח בגלות מרה זו, מי יודע, כמה זמן עוד נגזר עלינו לשרת בגלות קשה זו.

ד' אלוקי העברים שלחני אליך (ז, טז). מובא בטוב טעם על שום נקראים מה בני ישראל בשם "עברים", על שם אברהם העברי, שבא מעבר לנהר. שאל על כך הגאון רבי אברהם דין זצ"ל מארם צובא: הכיצד יתכן, שהגיע אדם מכפר קטן ובא לעיר הגדולה, שם עשה חיל ועלה על במתי ההצלחה, עד שהוכתר למלך, ושושלת המלוכה יצאה מחלציו ויקראום לדורות על שם הכפר הזעיר שמנו בא, אלא, משל למה הדבר דומה, לעני מרוד, שברוב עניו לא השיגה ידו כדי אריג למצנפת, וקלע לראשו מגבעת קש. עברו שנים והתעשר, כוכבו דרך, מינוהו למלך ועטרוהו בכתר פז. הורה המלך, שעל קיר הארמון, למול כס מלכותו, יתלו את מגבעת הקש, כדי שיזכור תמיד את חסדי הקל עמו, ניסיו ונפלאותיו. כך קראנו הכתוב "עברים", כדי שנזכור מאין הביאנו הקדוש ברוך הוא ולאן הביאנו, נהללו ונשבחו בכל עת. ומעשה שהיה במלך אחד, שהובס במלחמה ונאלץ להמלט על נפשו. ברח לארץ אחרת והסתיר את זהותו. הואיל והיה משכיל ונבון, השכיר עצמו להיות מחנך לעשרה נערים. הורם חכמה ודעת והתפרנס בדוחק משכר הלימוד. לימים, התקוממו בני ארצו כנגד הכובש וגרשוהו מארצם. פנו לאתר את מלכם ולהשיבו לכס מלכותו. שב המלך בכבוד גדול, אך הורה לצייר אמון לציירו, כשהוא מלמד את עשרת הנערים. את התמונה תלה בטרקלין ארמונו, כדי לזכור תמיד, שד' מוריש ומעשיר, משפיל אף מרומם.

בזאת תדע כי אני ה'... והדגה אשר ביאור תמות (ז, יז-יח). מובא בגליון במחשבה תחילה לכאורה, אם מי היאור הופכים לדם - הלא בוודאי שלא יוכלו הדגים להתקיים ביאור וימותו, מה לו אפוא למקרא לציין נקודה זו בפירושו. מבאר באופן נפלא ה'קרן לדוד': כל מה שעשה משה רבינו באותות ובמופתים, ניסו החרטומים לחקות אותו ולעשות בלהטיהם כמעשיו, עד שבמכת כינים הודו ואמרו 'אצבע אלוקים היא'. אלא שהיה הבדל יסודי בין מעשיהם למעשיו, שכן משה רבינו חולל אותות ומופתים אמיתיים ושינה את מהות הדבר, בעוד שהחרטומים עשו כן רק באחזת עיניים ולא שינו מאומה. זהו שמוזהיר משה את פרעה בשם הקדוש ברוך הוא: אל תחשוב שאני אכה ביאור והמים הם ייהפכו לדם ממש, והראיה לכך: 'והדגה אשר ביאור תמות', שכן בניגוד למים שצבעם גרידא הפך לאדום - אין לדגים אפשרות כלל לחיות בתוך דם. מעתה, מיתת הדגים ביאור אינה רק פועל יוצא של המכה, אלא היא גופא ההוכחה ל"בזאת תדע כי אני ה'", שהמים נהפכו לדם ממש, מה שאי אפשר לשום אדם לעשות.

הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם (ז, יז). מובא באמרי אלימלך לכאורה תיבת אנכי מכה אין לו שחר מאחר שאהרן הכה ולא משה כמש"נ בהמשך "אמור אל אהרן קח מטך?" והנה הטעם שאהרן הכה המים ולא משה רבינו פרש"י מכיון שהמים הגינו עליו כשהושלך ליאור לכן לא לקה ע"י. והנה אם ע"י הכאת היאור היה פרעה שומע בקול ה' ומשלח את בני ישראל והיה מתגדל ומתקדש שמו יתברך לא היה עיכוב מצד משה רבינו ע"ה בהכאת היאור כי ע"י נתגדל שמו ית'. וזה"כ "בזאת תדע כי אני ה'" כי אם ע"י יתגדל ויתקדש שמו ית' אז "הנה אנכי מכה על המים" אבל מאחר שהקשה לבו ויודע אני שלא תתפעל מזה ע"כ אהרן יכה היאור ולא על ידי.

הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם (ז, יז). מובא אמרי חן דוקא "היאור" שהוא "הנילוס" נהפכו המים שבו לדם, כי ידוע שהנילוס מקורו הוא בחבש, שהיא בדרומה של מצרים, ומשם נשפך ועובר אח"כ בכל ארץ מצרים, ואין ספק שלא לקו מי הנילוס בהיותם

בחבש, כי מה הם חטאו שמימיהם יהפכו לדם, ורק כשבאו לגבול מצרים נהפכו לדם, וכשיצאו ממצרים שוב נהפכו למים, וכשהמצרים היו עומדים מרחוק והיו רואים את המים הזורמים, חשבו נלך ונשתה מים, אבל בהגיעם לגבול מצרים, מיד נהפכו המים לדם, ובזה ידעו כי אני ד', המהפך מים לדם, ודם למים, וממכה זו העשירו בני ישראל, כי בבית אחד שגרו בו יהודי ומצרי, והיה להם חבית מלאה מים בשותפות, וכשהיהודי היה ממלא את הקנקן מן החבית, היה מלא דם, ואילו כשהיהודי ממלא את הקנקן, מאותו חבית היה מלא מים זכים וטובים, והיה המצרי מתחנן ליהודי ואומר לו תן לי מידך ואשתה, וכששם הקנקן בפיו נהפכו המים לדם, ולא היתה להם עצה למצרים, אלא לקנות מים בכסף מן היהודים, בכל מחיר שבקשו, ועל ידי כן התעשרו, שכן המכה נמשכה שבעה ימים.

הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם (ז, יז). ביאר הגה"ק האלוקי רבי שמשון מאסטרפאליא זי"ע לכאורה המלות אשר בידי יתרות נינהו, דפשיטא שהמטה יהיה בידו. ובזה יש לדקדק בפרשת בשלח, דכתיב שם ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך והלכת, למה כתיב בידך, פשיטא. ועוד למה לו סימן אשר הכית בו את היאור. אך ידוע שהמטה היה נרשם בו שם הוי"ה ברוך הוא. וידוע שאם שם הוי"ה נכתב כסדרו יו"ד ה"א וא"ו ה"א, אז הוא מעורר רחמים, ואם הוא נכתב להיפוך, קודם ה"א האחרונה ואח"כ וא"ו וכו', אז הוא מעורר דינים. וכאן במכת דם היה משה צריך לעורר דינים על המצרים שהיאור יהפך לדם, ממילא היה מהפך את המטה שהה"א יהיה בראש ואחריו הוא"ו וכו', ובזה יעורר דינים עליהם. ולכן אמר הכתוב, הנה אנכי מכה במטה אשר בידי, פירוש שחלק המטה אשר הוא תמיד בידי כי הוא למעלה, את החלק ההוא אכה על המים, ואנכי אחזיק אז בחלק המטה שהוא תמיד למטה, ובזה יתעורר דינים על המצרים. אבל בצור שהיה צריך לעורר רחמים על ישראל ליחן להם מים לשתות, אז היה צריך לאחוז את המטה ישר, כדי שיהא נקרא השם כסדרו מראש המטה לסופו. ולזה אמר ומטך אשר הכית בו את היאור, שחלק המטה שבו הכית את היאור, דהיינו ראש המטה כמבואר לעיל, "קח בידך", את זה תאחז עתה בידך למעלה, וממילא יהיה המטה ישר ותעורר רחמים על ישראל באמצעות שם הוי"ה הנקרא עתה כסדרו.

הנה אנכי מכה... על המים אשר ביאר ונהפכו לדם (ז, יח). "והדגה אשר ביאר תמות... ונלאו מצרים לשתות מים מן היאור" אם כל מימי מצריים נהפכו לדם, "ובאש היאור" עד כדי כך ש"נלאו מצרים לשתות מים" ממנו, למה התורה היתה צריכה לכתוב "והדגה אשר ביאר תמות"? אומר הספורנו, שמפה מוכח שמימי מצריים נהפכו לדם ממש, ולא סתם נצבעו בצבע אדום.

הנה אנכי מכה... על המים אשר ביאר ונהפכו לדם (ז, יח). "....ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם... ויפן פרעה ויבוא אל ביתו" ויבוא אל ביתו - מובא במדרש שמכת דם לא הייתה בבית פרעה. שפרעה לא חשש ולא הרגיש במכת ה' יתברך. וכתב לבאר בספר מעייני חיים, מדוע לא הייתה ולא שלטה בבית פרעה זו המכה? והטעם: משום שמה נתגדל בבית פרעה אי אפשר שלא השפיע על פרעה האוויר שמה פיזר באותו בית, וריח גן עדן שהיה נודף ממנו, שמהו מזה בוודאי דבק בפרעה. כמו שהשפעת יוסף השאירה בו איזה שהם רישומים טובים כלפי עם ישראל. שהרי שלושה חודשים הורידו אותו מכיסא המלכות, מפני שהיה מתנגד למזימתם הרעה שיזמו המצרים נגד בני ישראל לענותם ולשעבדם. וכמו כן רואים בהמשך שאמר פרעה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. וזאת גם לאחר כל רשעותו ואכזריותו ולאחר שהקשה ה' את ליבו מטעם הכמוס עימו. וזה אות שמכל מקום היה בנפשו הרהור של כניעה, אפי' לרגע אחד השפיל וביזה עצמו להודות שהוא רשע, דבר זה מורה על הרושם הדק שנדבק בו מזמן שמה היה מתגורר בביתו. וחז"ל שואלים מה שכרו נטל על כך? "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". (מכילתא דרשב"י יב' לד'). משמע שאמירת פרעה ה' הצדיק השפיעה גם על מצריים. שבשביל אמירתו הנועזת נגד הטבע שלו ונגד היועצים הרשעים שלו נמשכה ההשפעה גם על עמו. ויותר מכך יש לומר, שלא רק בגלל אמירת פרעה, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, זכו

להיכנס לעם ישראל אחר ג' דורות. אלא גם משום 'כי גר היית בארצו', כלומר בגלל עצם שהותם של עם ישראל במצריים, ועל ידי מידותיהם הטובות צניעותם ועמידתם החזקה שהחזיקו מעמד באמונתם אף אחרי השעבוד והניסיונות הקשים, נגרם שמהו נידבק בהם במצרים, עד כדי כך שראויים להיכנס אחר תקופה מסוימת של שלושה דורות לעם ישראל ע"י גרות. בגלל שגר היית בארצו והושפעו ממך המצרים יש להם האפשרות לבוא בקהל אחר גירות. זהו כוחה של השפעה.

ויהי דם.. והיה דם בכל ארץ מצרים (ז, יט). מובא במשלחן גבוה קשה כפל הלשון, ועוד הרי איתא במגילה ויהי, לשון צער והיה, לשון שמחה, ולשמחה זו מה עושה? ברם אמרו חז"ל שממכת דם העשירו בני ישראל כי המצריים היו צריכים לקנות מים מבני ישראל בדמים מרובים וזהו ויהי דם שלמצריים היה מכת דם לצער והיה דם ולבני ישראל היה מכת דם לשמחה כי ממנה העשירו.

אמור אל אהרן (ז, יט). כתב הרב אהרן כהן שליט"א פירש רש"י: "לפי שהגן היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו, לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן". אחת המידות החשובות ביותר הינה מידת הכרת הטוב. כאשר אדם מכיר בטובה שניתנה לו - הוא יכול להגיע לשלמות המעשים בין אדם למקום, בכך שמכיר בטובותיו הרבות של הקב"ה, וכן בבין אדם לחבירו - בכך שגמלו לו טובה ועליו להשיב להם כגמולם הטוב. את כוחו וגדולתו של המכיר טובה לפניו, ניתן ללמוד מן הסיפור הבא, המובא בספר "בדידי הוי עובדא". מעשה שהיה בבחור צעיר כבן שלוש עשרה, שלמד בישיבה לבחורים מצוינים באירופה. בחור זה היה הצעיר שבחבורה. בני הישיבה למדו בבית כנסת ישן בעיר, ואכלו אצל בעלי בתים, אשר נהגו להזמין לסעוד על שולחנם. מידי יום סעדו הבחורים במקום אחר. לעיתים, לא הוזמנו הבחורים לשום בית ונתרו רעבים. מקום הלינה היה בבית הכנסת. הבחורים הותיקים "תפסו" להם מקום לינה על הספסלים, ואילו הנער הצעיר נאלץ לישון על הרצפה, מחוסר מקום. בקיץ עוד היה הדבר נסבל, אולם בלילות החורף, כשהקור היה עז וסופות שלגים השתוללו בחוץ, המצב היה קשה מאד, ממש בלתי נסבל. אף במשך היום סבל הבחור, היות וכמעט כל הלילה נדדה שנתו מעיניו, התקשה להישאר ערני במשך שעות לימודו ביום. יום אחד, קיבל הנער מכתב מדודו, אחי אמו, שהיה נפח ומסגר. דודו ביקש להזמין לבוא אליו וללמוד מקצוע. מאחר ולא היו לדוד ילדים, הבטיח לאחיינו כי אם ילמד את המקצוע ויכנס לעסקיו - כל רכושו יוענק לו לאחר מותו. מלחמה פנימית קשה התחוללה בנפש הנער, ולבסוף החליט לקבל את הצעת דודו ולעזוב את הישיבה, אך החליט כי יעשה זאת רק למחרת היום. "זה יהיה הלילה האחרון בו אלון על הרצפה הקפואה", חשב הבחור בליבו. ויהי בחצות הלילה, הופיעה לפתע אשה בפתח בית הכנסת. הבחור היחיד שנותר ער באותו לילה, היה הנער הצעיר שכאמור התקשה להרדם. האישה ניגשה אל הבחור וסיפרה: "זה עתה קמתי מהשבעה על בעלי, נותרתי לבדי גלמודה, בלי ילדים, בעלי היה בעל בית חרושת לשמיכות, והואיל ונשארו מספר שמיכות בביתנו, אני מעוניינת לתת אותן לבחור ישיבה". "מאז", סיפר אותו בחור, "השינה הפסיקה להיות סיבה להפרעה בלימודי", הוא המשיך ללמוד ולהתעלות בישיבה בזכות אותה שמיכה... לימים, הפך אותו בחור לגדול הדור, שרבים יונקים מתורתו, הלא הוא מרן הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל. אותה גברת אלמונית חשבה כי אינה נותנת לבחור אלא שמיכה בלבד, אך האמת היא שאותה שמיכה שימשה כ"מעיל לספר תורה"!!!

הסיפור טרם הסתיים. בשנת תשל"ו, ביום חורפי וגשום במיוחד, כשהקור היה גדול, פנה הרב שך זצ"ל לנכדו שיזמין ידיו עם רכב עבורו ללוויה "בבית החיים" הישן בחיפה. כל הניסיונות לשכנעו, שיום זה לא נוח ליציאה מבחינת מזג האוויר עלו בתוהו. נכדו של הרב ציפה, שאם כבוד הרב כה הטריוויה עצמו, ודאי מדובר בלוויה של אדם גדול ויהיה שם קהל רב. להפתעתו, הלוויה הייתה של אלמנה גלמודה ובודדה. את מיטתה ליוו בקושי כמיניין אנשים. הרב שך עמד בגשם משך כל זמן הלוויה, ולאחר סתימת הגולל אמר "קדיש". בחזרתם לעבר המכונית, עצר הרב מלכת ונשא על עומדו, בעוד הגשם יורד בשטף והרוח הקרה מנשבת בכל עוז.

לא הועילו כל שכנועי הנכד להיזיזו ממקומו. לאחר דקות ארוכות המשיך הרב לכיוון הרכב, ונכנס לרכב כשכולו ספוג ונוטף מים. במשך כל הנסיעה חזרה לבני ברק, שמר הרב על שתיקה ולא ענה לשאלות הנכד. בהגיעם לבית הרב, ולאחר שהחליף את בגדיו הרטובים וחימם עצמו, נענה לבקשת הנכד והסביר את מעשיו: "היתה זו האישה שהצילה את חיי, בזכותה נותרתי בישיבה... משך שנים עקבתי אחריה, וכשנודע לי על פטירתה הרגשתי חובה גדולה ללכת ללווייתה". לשאלת הנכד, מדוע לאחר הלוויה השתתה הרב בגשם השוטף דקות ארוכות, השיב הרב: "רציתי להרגיש ולזכור את הקור והסבל הנורא, שהיו מנת חלקי באותם ימים קשים, כדי שאוכל להעריך את הכרת הטוב אשר חב אני לאשה זו!"

אמור אל אהרן (ז, יט). כתב הרב בנימין בירנצוויג שליט"א, מידת הכרת הטוב רגילים אנו לפרשה, כחובה של נתינת הרגשה טובה למי שגמל לנו טובה, בפרשת השבוע מתגלה לנו שיש צדדים נוספים במידה זו של הכרת הטוב, וכיון שמידה זו היא החמורה שבמידות, וכפי שאמרו חז"ל (משנת ר"א פ"ז) 'אין לך קשה לפני הקב"ה יותר מכפיות טובה וכו', ועד שאמרו ופסקו חז"ל (תנחומא שמות ה) 'שהכופר בטובתו של חברו סופו לכפור בטובתו של מקום! חובה עלינו להבין גדרה טעמה ומהותה מכל צדדיה.

בפרשת השבוע מתגלה לנו יסוד מחודש ונפלא במידה זו של הכרת הטוב, "ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים" ומביא המדרש רבה (שמות פ"ט, י) 'אמר רבי תנחום; למה לא לקו המים על ידי משה? אמר לו הקב"ה, המים ששמרוך כשהושלכת ליאור, אינו בדין שילקו על ידך, אלא ילקו על ידי אהרן אחיך' וכן הוא במכת כינים אמר הקב"ה למשה, 'העפר שהגן עליך כשהרגת את המצרי, אינו בדין שילקו על ידך, אלא אהרן אחיך יכהו'. דברים נשגבים משכל אנוש! וכי מה שייך להכיר טובה לדומם? הרי אינו מרגיש בטובה שהוא עשה ואף אינו מרגיש בהכרת הטובה שניתנת לו? יסוד גדול במהותה של מידת הכרת הטוב, למדים אנו מכאן, שחיוב הכרת הטוב הוא לא רק כדי להיטיב עם המיטיב, אלא בעיקר כדי להיטיב עם המקבל, כדי שהוא ירגיש את החובה להודות למי שגמל לו חסד, כך לימדונו חז"ל - שהכרת הטוב היא עצם הידיעה שיש להכיר טובה למיטיב אתך, שהיא יסוד ההכרה בבורא העולם שמיטיב לנו בכל עת ושעה, ואי לכך אין הבדל אם המיטיב הוא חי או דומם, שהרי אם לא יכיר האדם טובה לדומם שהיטיב לו, הרי נפגמה אצלו מידה זו, ויבא לכפור גם בחי המיטיב לו, וסופו ח"ו לכפור גם בטובתו של מקום. מן הראוי להביא בעניין זה את דבריו החדים והחריפים של בעל הפחד יצחק (ראש השנה קונטרס החדס מאמר ג) וז"ל 'מי שזכה לשמש חכמים אמיתיים, יודע כמה חמורה היתה הקפדתם בעניין הכרת טובה, אדם שהרגישו בטבעו כפיית טובה, כמעט שנעשה בעיניהם למופרך בכלל'.

מסופר על הרה"צ רבי אריה לוי זצ"ל, כשהיה בחור בגיל שש עשרה נכנס לישיבת הלוסק, שבראשה עמד מרן בעל הברכת שמואל זיע"א, הבחור אריה לוי עלה והתעלה בלימודו, ואחר זמן כבר ידע כל סדר נשים עם רש"י ותוס', כשעמד ראש הישיבה על שקידתו ועמלו של הבחור, ניגש אליו והודיעו כי ברצונו לקבוע איתו סדר לימוד בחברותא את כל מסכת עירובין, כמובן שהתרגשותו של הבחור אריה לוי לא ידעה גבולות, לזכות ללמוד מסכת כה קשה בחברותא עם גאון הדור ר' ברוך בער! ואכן מיד הם התחילו בלימוד החברותא, והיה הדבר לשיחה בפי כל. אלא שאז קרה דבר מופלא! אחרי זמן קצר ניגש הבחור אריה לוי לרבו ראש הישיבה וביקש ממנו כתב המלצה לישיבת וואלווין שברצונו לילך ללמוד שם?! הדבר היה לפלא גדול, אחר שזכה לקרבה כה גדולה מרבו, ואף לקביעת חברותא קבועה דבר שזכו לו מועטים, מה הביאו לבחור אריה לעשות צעד כזה? לימים אמר לקרובים אליו הרה"צ ר' אריה זצ"ל, שהדבר ברור לו שמה שסבל כמה וכמה מיני ייסורים במשך חייו, היה מחמת הפגיעה שפגע אז ברבו הגדול, ואז שאלוהו מדוע באמת עזב את הישיבה אחר שזכה ללמוד בצוותא עם ר' ברוך בער זצ"ל, וענה ר' אריה, שהיה בלתי אפשרי בשבילו להשאר בישיבה, משום שבעל הבית במקום 'הסטאנציע' [מקום לינה שלו] היה מהמשכילים, והשתדל מאוד להרחיקו מבית המדרש, והפציר בו כל יום שילך לאחת האוניברסיטאות ושלא ישאר בישיבה, ואז הרגשתי שהנה מרוב שכנועים והפצרות, מי יודע אולי הוא עוד יצליח להשפיע עלי... ומיד

החלטתי שאני עוזב את הישיבה! שאלוהו מקורביו את ר' אריה, שמאחר שהיתה לך סיבה כה טובה וחמורה, מדוע לא אמרת לרבך את הסיבה לעזיבתך הרי בוודאי היה נותן לך רשות, וענה להם ר' אריה, גם זה היה בלתי אפשרי מבחינתי, כי ידעתי שאילו אומר לר' ברוך בער את הסיבה המאלצת אותי לעזוב את הישיבה, היה מקפיד על בעל 'הסטאנציע' שלי, ודבר זה איני יכול שייגרם על ידי, מאחר שנתן לי מיטה לישון ולחם לאכול, ומפני חובת 'הכרת הטוב' אסור לי להרע לו באיזה עניין ואופן, אע"פ שידעתי כבר אז שקפידת מורי ורבי תהיה עלי, אבל לא היתה לי ברירה הייתי אנוס על פי 'הכרת הטוב'!!! הפגיעה ברגשי 'הכרת הטוב' היתה חמורה אצל הגה"צ ר' אריה לוי יותר מכל!!! כשמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עבר ניתוח לב בהצלחה, שאל מרן את אחד ממקורביו, כיצד אומרים תודה בשפה האנגלית, כי הוא רוצה להודות לרופא המנתח שהיה ממוצא אמריקאי. כשאמרו למרן שאין צורך בזה, כי הם יעבירו את תודתו אליו, אמר להם מרן: "לא ולא! חובת הכרת הטוב מחייבת שאני בעצמי אודה לרופא!", כדרכו, הביא אריה לכך את חזרת הש"ץ שנתקנה על מנת שהש"ץ יוציא ידי חובה את הציבור. בכל ברכה וברכה הצבור עונים 'אמן' ודי בזה, משא"כ בתפילת 'מודים', שהיא תפילה של הכרת הטוב להקב"ה - 'מודים אנחנו לך', תקנו חז"ל תפילת 'מודים דרבנן', שכל אחד ואחד יאמר בעצמו, והלא דבר הוא?! מה נשתנתה ברכה זו משאר חזרת הש"ץ, שדי במה שאומר הש"ץ והציבור עונים 'אמן'?! וביאר שהעניין הוא, שמאחר שתפילת 'מודים' היא הכרת הטוב לבורא עולם על כל נשימה ונשימה, ועל כל חסדיו שעושה עמנו בכל רגע ורגע, על כל אחד לומר אותה בפה מלא בעצמו ולא על ידי שליח!! מחזק למתבונן! (אהל משה)

והיה דם בכל ארץ מצרים (ז, יט). כשרבינו (כ"ק אדמו"ר מבלאז'וב זצוק"ל) שהיה מראשוני שארית הפליטה להגיע לארצות הברית (בסוף השואה) כשהגיע לשם עשו לכבודו קבלת פנים בבית המדרש ביאלה במאנהטען שבניו יורק. כמובן שרבינו דרש שם וסיפר לציבור אנשי אמעריקא את כל התלאה שמצאתם על ששת שנות הזעם שעברו על יהדות אירופה איך שנהרגו נחנקו נסקלו ונשרפו המוני בני ישראל ושנשאר אולי אחד מעיר וכו' וכו' כמובן שהציבור נשתומם מדיבוריו ולא היתה עין יבשה בין כל הציבור. אחרי גמר הקבלת פנים ניגש לרבינו, מורינו ר' יעקב רוזנהיים ז"ל יו"ר אגודת ישראל העולמית ורצה לתת לו סכום כסף בגלל שמנהג המקום הוא שהציבור משלם לכל דרשן. רבינו אע"פ שכשהגיע לאמריקה לא היה לו פרוטה לפרוטם בכל זאת סירב לקחת ממנו אפילו פחות משה פרוטה והסביר לר' יעקב שבאמת מנהג נכון הוא לשלם לכל דרשן על טרחתו להכין דרשה וכו' אבל על דרשה זו איני יכול לקחת כסף כלל, שידוע דברי כל המדרשים בענין הא שלא יכלו המצרים לשתות מים מן היאור עד שקנו המים וכלשון אחד המדרשים בכסף יקר, ובכמעט כל המדרשים איתא שמשם נתעשרו ישראל, אבל יש שיטה אחרת במדרש שוחר טוב והוא שיטת רבי יוסי במדרש תהלים מזמור עח ד"ה ויהפך לדם יאוריהם. בתחילה היו המצריים וישראל ממלאים את חביותיהם מים כאחת והיתה החבית של ישראל מליאה מים, וחבית של מצריים מליאה דם, חזרו להיות ממלאים בספלים יחד, והיה הספל של ישראל מלא מים, וספל של מצרי מליאה דם, חזר ואמר המצרי לישראל נמלא אני ואתה בספל אחת ונשתה בספל אחת, והיו שניהם כורעים ראשיהם ופיהם בספל, והיה ישראל שותה מים, ומצרי שותה דם. אמר ר' אבין כל מים שהיו המצריים שותין, היו לוקחין אותן בדמים יקרים מישראל, ומשם העשירו ישראל, ר' יוסי אומר מן הדא ושאלה אשה משכנתה וגו' כלי כסף וכלי זהב ושמלות וגו' ונצלתם את מצרים. ולכאורה למה רבי יוסי אינו סובר כשאר תנאים ולכאורה נראה שרבי יוסי הבין שאין זה ממידת ישראל להתעשר מצרת השני ולא יכלו היהודים להתפרנס מצערו של השני, משום מכת דם אפילו של המצרים כל שכן כאן שדרשתי משפיות דם, לא דם מצרים אלא דמינו ואיך אקח כסף על כגון זה.

ויך את המים אשר ביאור וגו' ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם (ז, כ). מובא בזרע שמשון יודע מאמרם ז"ל ש"ממכת דם העשירו ישראל", כי לא היה להם למצרים מים רק אם שילמו לישראל תמורתו בדמים. ויש להבין, איזה

צורך היה שיתעשרו ישראל ממכת דם, והלא הבטחת "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית טו, יד) לא ניתנה אלא על שעת יציאה דוקא, וכל שכן אחר שכבר הודיעים הקב"ה בתחילת שליחות משה שסופם לזכות לרכוש גדול (לעיל ג, כא, כב): "והיה כי תלכו לא תלכו ריקם, ונצלם את מצרים". ונראה על פי מאמרם ז"ל (בבא בתרא קלז): "קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות", וידוע שהמצריים לקו במצרים חמשים מכות, ורצה הקב"ה שידעו המצריים שכל המכות באים עליהם בשביל ישראל, ואילו היו אז ישראל עניים, היו מוכים יותר מחמשים מכות המצריים, ולא יהא היכר ביניהם, על כן הוצרך הקב"ה קודם להעשיר את ישראל במכת דם שהיא מכה ראשונה.

ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם (ז, כ). מובא בליקוטי אב – הגדש"פ (עמ' רח), כאשר הגיע האדמו"ר רבי ישראל מבבלאז'אב ז"ע לחופי אמריקה לאחר השואה האיומה, ערכו לכבודו "קבלת פנים" בבית המדרש "ביאליסטוק" שבמנהטן, וקהל רב עמד הכן לשמוע את דבריו. פתח הרבי את פיו, וסיפר את כל התלאה אשר מצאתם בשנות הזעם הנוראות, ואיך שקיימו אחיהם בנפשם ד' מיתות בית דין: סקילה שריפה הרג וחנק – על קידוש ה'. הוא האריך בתיאורים, עד שלא נותרה עין יבשה... כשלבסוף עורר את הציבור להתחזק בדרך התורה והמצוות. אחרי המעמד ניגש אליו ביחידות מורינו רבי יעקב רוזנהיים ז"ל יו"ר "אגודת ישראל" העולמית, ותחב לידו סכום כסף הגון. תמה הרבי: מה זאת? השיב לעומתו מהר"י ז"ל: "זהו מנהג המקום – שמשלמים לדרשן על טרחתו להכין את הדרשה". לא היה אז בידי הרבי אפילו "פרוטה לפרוטה", ומכל מקום סירב בנחרצות לקבל את הכסף, והשיבו לידי מהר"י רוזנהיים ז"ל. וכה אמר לו: "המנהג שהנהיגו כאן לשלם עבור כל דרשה – מנהג הגון הוא. ומכל מקום על דרשה זו בה פירטתי את צרותיהם של אחינו בני ישראל, איני יכול ליקח ממון... כי הנה מבואר במדרש שוחר טוב על הפסוק (תהלים עח, מד) "ויהפוך לדם יאוריהם", בזה הלשון: בתחילה היו ממלאין בספלים ביחד, ונמצא לישראל מים בספל ולמצרים דם. וחוזרין והיו ממלאין מים בספל והיה המצרי אומר לישראל "נשתה אני ואתה ביחד", ושניהם היו נותנין פיהם בספל, והיה ישראל שותה מים והמצרי דם. אמר רבי אבין: כל המים שהיו המצריים שותין – היו לוקחים אותן בדמים מישראל, ומשם העשירו, שאם היה לוקחו בלא דמים היה נהפך לדם. רבי יוסי אומר, מן הדא (העשירו): "ושאלה אשה משכנתה" (שמות ג, כב). עד כאן. ויש להבין: מדוע סובר רבי יוסי שלא העשירו ממכת דם אלא מ"ושאלה אשה משכנתה"? כמדומני שהפירוש הוא, כי לדעת רבי יוסי אין זה ממידת ישראל להתעשר מ"צרות" של הזולת... אפילו מ"צרות" של גוי... ואם בעשירות מ"צרות" של גוי נחלקו עליו שאר התנאים, אבל ב"צרות" של ישראל בודאי כולי עלמא מודו שאין זו דרך ראויה להתעשר. כיצד, אם כן, אטול כסף על דרשה שסיפרתי בה על צרות נוראיות שעברתי אני, אחי ואחיותי בני ישראל... וכי תעלה על דעתך שאתפרנס מ"צרות"?... אתמהה".

ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה ה', וירם במטה ויך את המים אשר ביאר, לעיני פרעה, ולעיני עבדיו; ויהפכו כל המים אשר ביאר, לדם (ז, כ). מדוע פתח השי"ת במכת דם ראשונה? באר הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: המצרים שעבדו את עם ישראל אבל מאידך גיסא היו להם מערכת חוקים המסדירה את חיי האזרחים ודואגת לתקנתם. נמשלת היא למים חיים. באה המכה הראשונה הבסיסית וחשפה את הסוד גם ה'מים' של המצרים דם! השחתה והרוע חדרו וחלחלו לכל רמות החיים. ואם כלפי עם ישראל הם מתנהגים באכזריות לא יעזרו חוקים ותקנות. אין מוסר למחצה! נפשם מורגלת לשחיתות ורוע. החוקים הם רק כלפי חוץ כמסווה ולא יותר.

ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם (ז, כא): סיפר החסיד ר' משה דוד וייצמן ז"ל: חבר נעורים של הרה"ק רבי דוד מלעלוב ז"ע, הגיע לפניו לתנות את אשר על ליבו, בנותיו הולכות ובוגרות בביתו, ובידו אין ולו פרוטה עבור הוצאות נדונייתן המרובות. מאחר ואינו יכול להתחייב עבורן את המינימום הנדרש, הוא מתקשה למצוא שידוך עבורן. התעניין הרבי מהיכן הוא מוצא את פת לחמו מידי יום, והוא השיב כי ברשותו משרפה קטנה, בה הוא

מייצר יין שרף ומוכר ללקוחותיו המועטים. הרבי הביע את רצונו לחזות מקרוב בתהליך יצור היי"ש, והלה נענה בשמחה ובהשתאות. בהגיעו לבית המשרפה הזעיר, התעניין הרבי ושאל אודות דרכי עשיית היי"ש, והלה הסביר עד לפרטי פרטים, הראה לרבי כיצד מכניסים בצד זה של מכונת הזיקוק חומרים אלו ואלו, העולים הון רב, ומהיכן יוצא היי"ש המוכן, מצידה השני של המזקקה. שאל הרבי כמסיח לפי תומו, מה יהיה אם יכניסו למזקקה אך ורק מים. שחק הלה והשיב: "רבי, אם יכניסו מים מצד זה, יצאו מים מהצד השני". אמר לו הרבי: "נסה להכניס מים מצד זה, ותראה מה יצא", ושב לבית מדרשו. הלה שאמונת חכמים שכנה בקרבו, ניסה לעשות כדברי הרבי, הכניס למזקקה מים פשוטים, ומהעבר השני החל יוצא יי"ש! ממש כדבר הרבי! כל היי"ש אותו המשיך לייצר במרץ רב, היה עבורו מאה אחוז ריווח, ללא כל הוצאות ייצור. במפעלו הקטן, המשיך הנס המופלא מספר שנים. הוא התרגל לכך שכל שעליו לעשות זה להכניס מים צלולים, ולקבל יי"ש משובח. מהרווחים התפרנס בכבוד והשיא בנותיו. לכשגמר להשיא את בנותיו פסק הנס, הוא הכניס מים ויצאו מים.

משראה כי תם מקור עשירותו המופלא, ידע מה עליו לעשות כעת, הלך והתחנן לפני הרה"ק רבי דוד שיואל ויבוא עמו בשנית למשרפה, הראה לרבי את כל המכונות ושאלו "רבי, אולי נכניס מים בכניסה וייצא יי"ש?" השיבו הרבי בדיוק כשם שהוא עצמו השיב לפני מספר שנים, באותה צורת דיבור "אם יכניסו מים מצד זה, יצאו מים מהצד השני" (תולדות השפתי צדיק).

ויך את המים אשר ביאר לעיני פרעה וכו' והדגה אשר ביאר מתה ויבאש היאר (ז, כא). מובא ברבינו בחיי ו"ל דהנה כל דבר ניתן להבחין ע"י ג' כוחות, ע"י ראייה ע"י ריח וע"י טעם וכדי שלא יחשוב פרעה שאין בזה ממש והכל אחיזת עיניים לכן נראה הדם ע"י ראייה לעיני פרעה, וע"י טעם שהדגה ביאר מתה בגלל טעם הדם, וע"י ריח שהבאש היאר ולא היה בו ריח מים.

מילים טובות איש חינוך עתיר נסיון בחר פעם להסביר לקבוצת הורים את חשיבות העידוד בצורה מקורית, הוא סיפר להם סיפור מעולם הצפרדעים: להקת צפרדעים טיילה ביער, שתי צפרדעים נפלו בחוסר זהירות לתוך בור עמוק מאוד. עצרו כל הצפרדעים את טיולם והתגודדו יחד סביב הבור. כשראו כמה עמוק הבור הן צעקו לצפרדעים שנפלו: "חבר'ה, אין לכן שום סיכוי לצאת מכאן בחיים... אתן נחשבות כבר כלאחר מיתתכן. חבל לכן בכלל להתאמץ". אולם הצפרדעים שנפלו כלל לא העלו על דעתם לוותר על חייהם בקלות שכזו. הן פשוט התעלמו מהצעקות ומסימניהן של חבריהם מלמעלה וניסו לנתר החוצה בכל כוחן. הן ניסו והתאמצו, והחבר'ה מלמעלה ממשיכים ל"עודד" אותן, בקריאות מהסוג הקודם, והמשיכו לסמן להן בתנועות שהן חסרי סיכוי סיכוי... "בחיים לא תצאו מכאן". אחת הצפרדעים שבבור הבינה את המסר, היא הפסיקה לנתר, כוחותיה אפסו והיא מתה בקרקעית הבור. הצפרדע השנייה לא ויתרה, היא ניסתה והמשיכה בכל כוחותיה לנתר ולקפוץ, בה בשעה שהצפרדעים מסמנות לה בתנועות וצועקות מפתח הבור "חבל על המאמץ... אין לך שום סיכוי בעולם". "הפסיקי להתאמץ ולסבול, הכנעי ולפחות מותי רגועה". בכל זאת היא המשיכה לנסות, ואפילו קפצה חזק יותר... בסופו של דבר, היא ניתרה בעוצמה כה גדולה עד שהצליחה לצאת החוצה מהבור. כשיצאה החוצה, תשושה אך מלאת סיפוק שאלו אותה: "איך עשית את זה? הבור היה ממש עמוק". בשפת הסימנים הסבירה להם אותה הצפרדע כי היא פשוט חירשת... היא לא שמעה מה אומרים לה, ובטעות פירשה את קריאותיה הנרגשות כמילות עידוד... היא הבינה שהן מסמנות לה כל הזמן שביכולתה לצאת, שהיא יכולה להצליח לקפוץ החוצה, זה מה שנתן לה את הכח. ולנו, סיים איש החינוך את הסיפור, אין את הפריבילגיה הזאת, ילדינו ב"ה אינם חרשים, הם ישמעו גם את מילות הכשלון, את הצלילים שאינם נותנים אמון, את הקולות שמעודדים כשלון, את כל אלו הם ישמעו היטב. אבוי לנו אם הם יפרשו אותם כפשוטם ולא יתנו לעצמם סיכוי. רק עידוד, ושוב עידוד, יוכלו לתת לילדינו את הכח להתמודד, ולהצליח.

ויפן פרעה ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת (ז, כג). מובא בגליון במחשבה תחילה בספר שפתי צדיק מבואר: פרעה הוזר על ידי משה רבינו, הוא ראה את האותות של המטה וכעת המכה הראשונה בסדרה שהובטחה לו – הופיעה, היאור הפך לדם, "ויפן פרעה" הוא מתבונן בכל מה שמתרחש מסביב ומחליט להתעלם, "ויבוא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת", אפילו לא הרהור תשובה אחד. לכאורה, אם היה מהרהר בתשובה, מה יועיל הרהור טרם ששינה את מעשיו? באחד הימים קרא הרה"ק מקלויזנבורג לאחד ממקורביו בבקשה שיקרא לגביר פלוני. אותו גביר היה מבית שומר תורה ומצוות, אלא שלאחר הנוראה שבמלחמות, סר מן הדרך ושינה את טעמו לחלוטין. מכיון שהצליח מאוד בעסקיו ולבו היה נדיב ורחב, היה תורם גדול למטרות חסד, בהן גם החזקת תורה וצדקה ללומדיה, אולם מצוות לא קיים כלל ועיקר. כעת, משנקרא הגביר לחדרו של הרבי מקלויזנבורג, הבין מיד שהרבי מעוניין בסיוע כספי ולכן הצטייד בהתאם: הוא ניגש לכספת ושלף חמישים אלף דולר ארוזים היטב בשטרות מגוונים, הניח בכיס מקטורנו הפנימי ופסע מעדנות אל הקודש פנימה. משנכנס, כיבדו הרבי לשבת והחל לשאול לשלומו. הגביר ענה ששלומו טוב מאוד. שאלו הרבי, "מה מעשיך ביום יום?" והגביר השיב שהוא דואג לעסקיו, נהנה מהעולם הזה בכל מיני צורות ובאופן כללי טוב לו מאוד. "לא שאלתי על הגשמיות שלך", הבהיר לו הרבי מקלויזנבורג, "אני שואל: מה עם הרוחניות שלך?" "אה, חלף הרהור מהיר במוחו של הגביר, כנראה שהרבי לא מעוניין לבקש ממני ישירות את הכסף, לכן הוא מגלגל את השיחה לשם. "בחלק הרוחני אני משתדל לתת הרבה צדקה", ערך הגביר 'קיצור דרך' משמעותי, "אפילו למוסדות של הרבי הבאתי סכום נכבד", והוא שלף את הכסף תוך כדי דיבור והניח על השולחן. להפתעת הנוכחים התרומם הרבי ממקומו ובניגוד גמור לאישיותו הרכה החל לשאוג על הגביר: "ומה סבור הנך, שעולם הבא תקנה בכמה דולרים בזויים וסרווחים? וכי אינני יודע את כל תועבותיך ומעשיך המגונים? אין לי חפץ בכסף!" הגביר החוויר כסיד ומקורבו של הרבי שהביא אותו פנימה, סייע לו לדדות בכיוון ההפוך החוצה. לאחר מכן שב המקורב אל הרבי וביקש לדעת מה אירע כאן. הרבי השיבו במילים ספורות: "הוא היה בטוח שעולמו מובטח לו בן עדן, רציתי לזעזע אותו כדי לגרום לו לכל הפחות להרהור תשובה אחד עלי אדמות..." עתה ניתנה ראש ונשובה לדבריו של ה'שפתי צדיק': "נרמז בתורה הקדושה שכל עבודת האדם להכניע הסטרא אחרא, על כן מה שמהרהר טוב – גם ין לו שכר וקרבות". פרעה בגודל רשעתו, סירב גם להרהור תשובה אחד. קטן. דווקא משום שהוא ידע מה כוחו.

הנה אנכי נוהג את כל גבולך בצפרדעים (ז, כז). איתא במדרש (שמו"ר, פ"י) ארץ מצרים נחלקה עם שכנתה ארץ כוש, על דבר גבול בין ארצותיהם, ועל ידי מכת הצפרדעים שקטה המחלוקת, כיון שעל ארץ כוש לא עלו הצפרדעים, ורק בארץ מצרים, ולכן נאמר בתורה במכת הצפרדע, 'גבולך'. והקשה ת"ח למרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, הרי גם במכת ארבה נקטה התורה בלשון 'גבול', כדכתיב וינח בכל 'גבול' מצרים (בא י, יד), ואי משום הודיע על הגבול שבין הארצות, הלא כבר נקבע מאז מכת הצפרדעים. אמר לו הרב מבריסק: איני יודע מה לתרץ, וקושיא נכונה היא. הלך האיש והציע שאלתו זאת בפני הרב מטשעבין זצ"ל. ענה לו הגאב"ד טשעבין, כי אחר מכת הצפרדע נטעו המצריים אילנות על יד הגבול, משום שאז נודע להם מקום הגבול הברור בינה לבין ארץ כוש, אמנם במכת ברד נשברו כל האילנות, ושוב לא ידעו המקום הנכון של הגבול עד שבאה מכת ארבה וקבעה שוב מקום הגבול. חזר האיש אל הרב מבריסק, ואמר לו דברי הרב מטשעבין, נענה הגרי"ז: דבר נכון ומתקבל, אבל איה המקור לזה? חזר האיש אל הרב מטשעבין ושאלו, אולי איפה המקור לביאור זה, נענה הרב מטשעבין: הן פסוק מפורש הוא בתהלים אצל מכת ברד דכתיב (קה, לג) "וישבר עץ גבולם", הרי מפורש כאן, כי מכת ברד שברה כל העצים של גבולם! ומעתה מנין לשתי מדינות הללו לדעת היכן גבולם, עד אשר באה הארבה והודיעה להם. חזר האיש אל הרב מבריסק, ואמר לו דברי הרב מטשעבין, נענה הרב מבריסק ואמר: "דאס הייסט געזאגט תהלים".

הנה אנכי נהג את כל גבולך בצפרדעים (ז, כז) במדרש מספר, שהייתה מחלוקת בין מצרים לשכנותיה היכן עובר קו הגבול בין המדינות. כשהגיעה מכת צפרדע הסתיימו הסכסוכים, כי מקום הצפרדעים גלה היכן, בדיוק, עובר הגבול. אלא שלפי זה צריך להבין, מדוע במכת הארבה מוזכר שוב ענין סימון הגבול, שנאמר "הנני מביא מחר ארבה בגבלך" (לקמן י, ד)? ובאר הרב מטשעבין זצ"ל: דוד המלך בתהלים (קה, לב-לג) אומר: "נתן גשמייהם ברד, אש להבות בארצם. ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם". כלומר, סימני הגבול ["עץ גבולם"] נשברו בברד, ומודיע משה רבנו הנה אנכי נהג את כל גבולך בצפרדעים".

ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך (ז, כח) אמר הרב ישראל מאיר שושן שליט"א, בפרשת השבוע מסופר על הצפרדעים שנכנסו לחדרי משכבם של המצרים, למיטותיהם למשארותיהם... במסכת פסחים מספרים לנו חז"ל הקדושים על חנניה, מישאל ועזריה שקפצו לכבשן האש ומסרו את נפשם. מה היה הכח המניע, שדחף אותם למסור נפש ולקפוץ לכבשן האש? נשאו קל וחומר בעצמם, מן הצפרדעים במצרים. צבא הצפרדעים התחלק לפלוגות. כל פלוגה קבלה פקודה. היו פקודות נעימות לביצוע, כמו להכנס למיטה של פרעה, אך היו מקומות קשים לביצוע, כמו תנורי המטבח. הצפרדעים לא היססו, הם קיבלו את הפקודה "ובתנוריה", וכביכול אמרו: "ריבוננו של עולם, הורית לנו להכנס לתנורים – באש ובמים נעבוד אותך!" וחיש קפצו אל תוך התנורים הלוהטים. אמרו לעצמם חנניה, מישאל ועזריה: "הצפרדעים מסרו נפש – אנו, על אחת כמה וכמה" וקפצו אף הם לכבשן האש. כותב המלבי"ם: אלמלא ניתנה תורה – היינו לומדים גזל מנמלה, צניעות מחתול ועוד. כל בעל חי מעביר מסר. רץ צבאי, עז כנמר – כל גן החיות מלמדנו מוסר. את המסר של מסירות נפש מלמדת הצפרדע. בתוך כל יהודי ויהודי קיים כח אדיר של מסירות נפש, בדומה לצפרדע. ברוסיה היתה עיירה יהודית עם קהילה מכובדת. בעיירה היו כל הצרכים היהודיים, בית הכנסת, מקווה, חידור ועוד. כשהיה המגיד הירושלמי הרב יעקב גלינסקי זצ"ל צעיר לימים, סיפר לו רב העיירה הישיש, שבהיותו ילד גרו בעיירה כ-500 משפחות, מתוכם 300 משפחות נוצריות 2001 משפחות יהודיות.

רדיפות הנוצרים ועלילות הדם, שהיו נחלת היהודים באירופה באותה תקופה, לא פסחו גם על העיירה הרוסית הקטנה. ביום בהיר אחד, בין מנחה למעריב, כשהיה בית המדרש מלא במתפללים – פרצה המשטרה הנוצרית, ותפסה עשרה יהודים כשרים – כבני ערובה. העצורים הובאו למנזר, ששכן קרוב לבית הכנסת. תנאי דרקוני הוצב בפניהם: אם תוך שלושה ימים תסכימו לטבול לנצרות, ר"ל – תשוחררו, ואם לאו – תוצאו להורג... הקהילה שהייתה כמשפחה אחת, הוכתה בהלם, אבל ירד על בתי היהודים. "ביום השלישי", מספר רב העיירה, "כשהלכתי ברחובות היהודים, גיליתי מודעות ענק המזמינות את כל יהודי העיר, גברים נשים וטף, לעצרת תפילה ענקית שתתקיים בבית הכנסת, כ-3 שעות לפני מועד פקיעת האולטימטום. הייתי אז ילד בחיידר. הגענו לעצרת התפילה, בכל פינה ישיבה כיתה אחרת עם רבם, בחורי ישיבה קטנה, בחורי ישיבה גדולה, אברכי כולל, חייטים, סנדלרים, זקנים. בית הכנסת היה מלא עד אפס מקום.

עזרת הנשים גם היא היתה מלאה, אימהות, סבתות, נערות וילדות, כולן הגיעו, ממש כמו ביום כיפור בשעת תפילת נעילה. רב העיירה התעטף בטלית, נעמד ליד ארון הקודש הפתוח, ופתח בדבריו: "רבתי, התאספנו פה היום, כי בעוד שלוש שעות יעמידו את עשרת האחים שלנו במבחן, בנסיון של 'זאהבת אל ד' אלוקיך... בכל לבבך ובכל נפשך', אפילו נוטל נפשך. הבה נתפלל עליהם, שיהיו להם כוחות הנפש והעוז לעמוד בניסיון, וחלילה לא לטמא את נשמתם הטהורה. שיזכו להישאר בקדושתם וימסרו את נפשם על קידוש השם. לשם כך, יש צורך בתפילת רבים, שיקבלו את הכוחות המתאימים!!"

"אחים יקרים!" זעק הרב, "בואו נתפלל עליהם שיהיו להם כוחות לעמוד בניסיון!". כל הקהל פרץ בבכי, והתאחד בתפילה עמוקה, תוך בכיות קורעות לב, על אחיהם היהודים. לאחר כשעה, עלה הגבאי על בימה וקרא: "בפקודת המרא דאתרא, נעשה כעת הפסקה קצרה, ונדליק נרות נשמה לעילוי נשמתם של אחינו העצורים במנזר הסמוך, כי סמוכים ובטוחים אנו

שוודאי ימסרו בקרוב את נפשם, וכבר מעכשיו תאיר נשמתם הזכה והטהורה. הנר הראשון יהיה לעילוי נשמתו של המתמיד, ראש החבורה, האברך בן 55, רבי חיים בן רבי אברהם. קירות בית המדרש ספגו את קול תורתו ואת הנעימות שלו, היה זה מעמד פרידה מרבי חיים, רווי דמעות. מעזרת הנשים נשמע קול בכיין של בנותיו: "אבא, אבא." וכל הקהל הצטרף לבכי. דקות ארוכות נדרשו על מנת להרגע מהדלקת הנר הראשון, וכך המשיכו להדליק את שאר הנרות, כשבכל הדלקה נערכת פרידה מן השבוי, שבקרוב ימסור נפשו על קידוש השם. סה"כ הודלקו 9 נרות. ומה עם העשירי? אף אחד לא שאל שאלות. הנידון העשירי היה נער בן 17, חיימק'ה העגלון. חיימק'ה היה בן יחיד להוריו, שלא המשיך בלימודיו, אמנם הקפיד על שלוש תפילות בבית הכנסת מיד יום, אך ללמוד לא היה בכוחותיו.

הוא הפך להיות עוזר לעגלון, ובהמשך נעשה בעצמו לעגלון. הכל שיערו, כי חיימק'ה ודאי יישאר בין החיים, הוא כנראה לא יעמוד בניסיון. לפתע, התקרבה אישה יהודיה אל מעקה עזרת הנשים, והתחילה לילל ולבכות: "אנא, כבוד הגבאי, אני אמא של חיימק'ה, אני מתפללת עליו, על בני היחיד שחס ושלום לא יטמא את נשמתו, למה אתם מתייאשים ממנו? אנא, הדליקו נר גם עבורו, ודאי יהיה לו הנר לזכות, ואתם קהל קדוש, העתירו על בני יחיד, שיזכה אף הוא לעמוד בניסיון העקידה, ויקבל את הכוח ללמסור את נפשו על קידוש השם." הקהל געה בבכיה עצומה לנוכח בקשתה של אמא יהודיה, אמא מדורות קודמים... הגבאי שלא יכל להישאר אדיש מול הזעקות האיומות, חזר והוציא נר נוסף והניח ליד תשעת הנרות הדולקים, לעילוי נשמת הנער חיים בן רבי צבי... הנרות דולקים, ונחלי דמעות נשפכים... התפילות והזעקות נמשכו למול ארון הקודש הפתוח... הגיעה השעה היעודה. ובמנזר, הגיע הכומר לעשרת השבויים, כשבידו חרב חדה. העמיד את כולם בשורה ופנה לשבוי הראשון בניסיונות שכנוע: "אתה אינך אדם צעיר, וכבר סבא לנכדים, בעל משפחה, ילדיך ודאי מחכים בבית, יש לך משפחה שממתינה לך, טבילה אחת פשוטה, ואתה גומר עם כל העניין... רבי חיים מסתכל עליו בלעג, ומתיז בבוז: "האם נראה לך שכאן הם החיים האמיתיים? להוי ידוע לך, שכאן זה רק הפרוזדור, האמת נמצאת למעלה, בעולם שמעבר לכאן, כאן זה רק חלום, שם נמצאים החיים, כל ימי הייתי מצטער מתי אזכה לכזו הזדמנות, ובכזו קלות רוצה אתה שאוותר עליה", הכומר מבין שהיהודי הזה לא ייכנע, ומורה להוציאו להורג. ניתנה לו הזכות הבינלאומית לבקשה אחרונה, ורבי חיים בן אברהם מוציא מכיסו את האבנט, הגרט'ל שחסידי חוגרים בזמן התפילה, ונראה לעיני חבריו ככהן גדול ביום הכיפורים. הוא צועק את הברכה האחרונה: "ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לקדש שמו יתברך ברבים", וכל חבריו עונים בזעקה: "אמן!" ומשיב את נשמתו בטהרה ליוצרו. הכומר השתולל מזעם, איזה עם קשה עורף... הוא ניגש ככעס לשבוי הבא ואומר לו: "ראית את הטרגדיה לנגד עיניך, אולי תשנה כיוון", אך רבי דוד מתעקש כמובן, ואינו מוכן לטמא את נשמתו עבור חיי שעה. המחזה שב וחוזר על עצמו, הוא מברך בקול רם וחבריו עונים בזעקה "אמן". וכך מוסרים את נפשם בזה אחר זה כל תשעת השבויים. לזעמו של הכומר אין גבול. נותר העשירי, נער רך לימים. חיימק'ה העגלון, אותו השאיר הכומר אחרון. נער בן 17 שראה וחווה במו עיניו את הרצחם של תשעת הקדושים. פונה אליו הכומר במתק לשונו, ומנסה לשכנעו: "כל אלו שנהרגו השאירו זכר אחריהם, אך אתה, נער צעיר, בן יחיד להוריך, לא תרצה להשאיר זכר להוריך? טבילה אחת ואתה חופשי לנפשך". חיימק'ה הטהור מיישיר אליו מבט עז, ואומר בקול צלול ובטוח: "יהודי קדוש נולדתי, ויהודי קדוש אמות!!" והוא מתכוון למותו בקדושה ובטהרה. הוא מברך בקול רם את הברכה ומלאכי השרת עונים אחריו: "אמן"... והעשירי קודש – נהרג אף הוא על קידוש השם. הכומר השתגע מכעס, כיצד זה יהודים פשוטים וחלשים, מתגברים בקלות שכזאת על הכומר החזק, שגם החוק עומד לצידו, זה פשוט לא ייתכן!!! בכעסו כי רב, הוא שולח את גופותיהם של הנרצחים בתוך שק, ומצווה על נערו להשליכם אל תוך בית הכנסת, למען יראו וייראו... סיפר הרב הזקן לרבי יענקל'ה גלינסקי: "כאמור, הייתי אז ילד בן עשר, עמדת בבית הכנסת ליד הנרות הדולקים וליד אבי. ולפתע, בלי הודעה מוקדמת, התנפץ חלון בית כנסת, ושק מוכתם בדם הושלך פנימה אל ההיכל. התפילות כולן נדמו באחת, דממת מוות הושלכה בקהל. ניתן

היה למושש את הפחד והאימה, הכל הבינו מה מכיל השק. לאחר דקות ארוכות של שקט, הופרה הדממה. אמו של חיימק'ה ירדה במהירות להיכל בית הכנסת וזעקה: "איפה השק? אני חייבת לראותו במו עיני!" בדחילו ורחימו ניגשה אל שק הנרצחים, פתחה אותו, כשלנגד עיניה מראות נוראים, ותרה אחר דבר מה, ואז, בקריאות שמחה היא צועקת: "הנה חיימק'ה שלי, הוא מסר את נפשו!!!" היא נשקה לגופתו המתה, וקראה בקול: "יידלאך! הערט אויף צו דאווינען, הייבט אן טאנצן בשמחת תורה! יהודים הפסיקו להתפלל! תרקדו כמו בשמחת תורה! חיימק'ה שלי מסר את נפשו על קידוש השם!". קשה להבין ובלתי ניתן לתאר את עוצמות הרוח של אמא יהודיה. למות על קידוש ד' – זה דבר עילאי ונשגב, משאת נפשו של כל יהודי מאמין וטהור, אך המוות הוא ענין חד פעמי, אי אפשר למות יותר מפעם אחת, קשה מזה, לחיות על קידוש ד'.

לחיות, זה כבר עניין אחר, אומר דוד המלך: "כי עליך הורגנו כל היום." יהודי עומד על המשמר בכל רגע ובכל שעה, לא לדבר לשון הרע, לשמור על העיניים, לשמור על האוזניים, לשמור על המחשבה, לשמור על סדרי הלימוד הקבועים, לברך בכוונה, תפילות במניין, לעשות את רצון ה' בכל רגע ורגע, בכך הוא מקדש את השם בחייו. כמה גדול העניין של לחיות על קידוש ד', מאה פעמים ביום יש להרוג את היצר הרע, זוהי תכלית חייו של כל יהודי. יעזור הקב"ה שנזכה לקיים הלכה למעשה, את הכח העוצמתי של מסירות נפש, בכל מצוה ומצוה. ואתם הדבקים בד' אלוקיכם חיים כולכם היום.

ושרץ היאור בצפרדעים וגו' ובתנורין (ז, כח). מובא במהר"ם שיף בגמרא פסחים (נג, ב) איתא מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו נפשם לכבשן האש, נשאו ק"ו בעצמן מן הצפרדעים וכו', יעו"ש. ובתוס' שם הקשה שהרי עבודה זרה היא מן העבירות שבהם הדין שיהרג ואל יעבור, וא"כ מה הקושיא שהקשו מה ראו למסור עצמן, וביותר יש לדקדק מדוע הוצרכו לנשיאת ק"ו מהצפרדעים, אחר שמן הדין חייבים הם לעשות כן, יעו"ש. ונראה, דבספר דניאל מבוואר שאותן אנשים שהולכו אותם להפילם לכבשן נשרפו בעת התקרבם לכבשן מחמת להיטות חומו של האש, ונמצא שלא יכל אדם להפילן לכבשן מחמת חום האש, והיתה הבחירה בידם שלא להפיל את עצמם כלל לכבשן, ורק הם מרצונם נתרצו לך, להפיל עצמם לתוך הכבשן, וזהו שהקשה מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם, בלא שום אונס וכורח ולא נותרו במקום שנשרפו משלחיהם, ועלה תירץ שנשאו ק"ו מצפרדעים היינו שגם הצפרדעים נכנסו מעצמם בלא כורח לתוך התנורים לקיים ציווי ה'.

ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך, ובבית עבדיך ובעמך ובתנורין ובמשארותיך (ז, כח) ההם מהתנורים והסירים משום מה לא מוזכרים כאן. האם הם נכללו בצפרדעים של הבתים? או שמא היה להם גורל שונה? אז כך: החזקוני, ר' חיים פלטיאל והאלשך הקדוש כותבים: "לפי שמסרו נפשם למות על מצות הקדוש ברוך הוא, חזרו למקום תולדתם חיים". והדעת זקנים מבעלי התוספות מוסיף: "אותם שבתנורים לא מתו, לפי שבטחו בהקב"ה ונכנסו בתנור חם בצווי השם". ועל כך אומרת הגמרא הקדושה (פסחים נ"ג ע"ב, והובא במד"ר שמות רבה י' או' ב'), "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם על קדושת השם לכבשן האש? נשאו קל וחומר בעצמם מהצפרדעים, ומה הצפרדעים שאין מצווים על קדושת השם כתוב בהם: ובתנורין ובמשארותיך – הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווים על קדושת השם – על אחת כמה וכמה". ומוסיף תוספות רי"ד (שם) בביאור הדברים: "מה ראו שסמכו על הנס, ובוטחים היו שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס? זה למדו מן הצפרדעים שהיו נכנסים בתנור ולא היו ניזוקים. "הגאון הגדול הרב יצחק זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד שם, ע"פ החת"ס שם) למד מתודוס איש רומי שהוא בעל המאמר בגמרא, עצה להינצל קצת מיסורים המגיעים לאדם בעקבות מעשיו מהעבר. והיא על ידי שיתמוך בתורה ב"שיעור גדול יותר" מעבר לצדקה רגילה, "שיהיה לתלמידי חכמים כדי פרנסתם בצורה מכובדת". (ח יז) "כי א. א. י. מ. ש. ל. א. ת. ע. מ. י. ה. נ. ג. מ. ש. ל. י. ח. ב. ג. ז. ע. ב. ד. י. ז. ע. מ. ג. ז. ב. ת. י. ג. א. ת. ה. ע. ר. ב. ז. מ. ל. א. ב. ת. י. מ. צ. ר. י. מ. א. ת. ה.

ממוות. מעשה נפלא זה מלמדנו כיצד הקב"ה חפץ שנקיים מצוותיו ואם כך נשכיל לקיימן ודאי שלא ישיב פנינו ריקם הנה לך דוגמא נפלאה לקיום רצון הבורא מסירות נפש.

ועלו ובאו בביתך (ז, כח). מובא בשם ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל, בהיותו בן שמונה שנים במסכת פסחים (נג) מה ראו חנני' מישאל ועזריה למסור נפשם על קידוש השם, נשאו קל וחומר מהצפרדעים שאינם מצווים ובכל זאת מסרו נפשם ונכנסו לתנור ק"ו הם שמצווים על קידוש השם, וקשה מה הק"ו הרי אין זה נכון שלא נצטוו, כי הרי כתוב בתורה שד' ציוה ועלו ובאו בביתך ובתנוריק, וא"כ היו כן מצווים, ויש לתרץ כי אמנם ד' ציוה שיכנסו בתנור אבל ד' לא אמר לאיזה צפרדע להכנס בתנור כי היו צריכים לעלות גם על המטה ובבצק ובכל מקום בבית, וא"כ כל צפרדע היתה יכולה לאמר אני יקיים צווי ד' להכנס במטה, או באוכל וצפרדע אחרת שתלך לתנור, אבל לא אמרו כן אלא רצו דוקא לתנורים הבורים וא"כ הק"ו נכון כי צווי פרטי לא היה, רק צווי כללי לאן שהצפרדעים צריכים להגיע.

ושרץ היאור צפרדעים וגו' ובתנוריק (ז, כח). מובא במהר"ם שיף איתא (פסחים נג): מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם על קדושת השם לכבשן האש נשאו קל וחומר בעצמן מן הצפרדעים וכו', והקשו שם בתוספות מאי פריך מה ראו הרי נבוכדנצר רצה שישתחוו לעבודה זרה, והדין בעבודה זרה יהרג ולא יעבור, וכדין עשו, ויש לומר על פי מה שכתוב (דניאל ג, כג) שהאנשים הגיבורים שהוליכו אותם בכדי להפילם לכבשן האש נשרפו, אם כן לא היה מי שיכול להפיל אותם לכבשן האש אלא הבחירה היתה בידם והם הלכו לכבשן מרצונם משום שלא היה מי שיכריח אותם, לכן קושית הגמרא היא במקומה היינו מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם שהלכו מרצונם בלי שום מכריח ותירצו שנשאו קל וחומר מן הצפרדעים שגם הצפרדעים נכנסו בתנורים מעצמם לתוך התנור.

ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכנך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריק ובמשארותיך (ז, כח). מובא בוקראת לשבת עונג בגמרא מסכת פסחים (דף נג) מסופר על תודוס איש רומי שדרש: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם ונכנסו לכבשן האש ולא רצו להשתחוות לצלם שהעמיד נבוכדנצר, אלא חנניה מישאל ועזריה נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים: ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו: "ובאו בביתך וגו' ובתנוריק ובמשארותיך", ונשאלת השאלה: אימתי משארות מצויות אצל תנור? הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם – על אחת כמה וכמה, בספר "כל בו" שחיבר רבינו אהרן בן רבי יעקב הכהן מנרבונה שבפרובנס, מסופר (בסימן יח) על מקורה של תפילת "והוא רחום" שנוהגים לומר בתפילת שחרית בכל שני וחמישי. מעשה שהיה בספינה של יהודים שהגיעה מירושלים אל עירו של הגמון אחד. מנין אתם, שאל ההגמון. אנו בני עם היהודים, השיבו לו – ובאנו מירושלים. אם כך אמר ההגמון, רוצה אני לנסות אתכם כמו שניסו את חנניה מישאל ועזריה ואשליך אחד מכם אל כבשן האש. ביקשו היהודים ממנו זמן של שלושים יום, ונאות להם. במשך ימים אלה ישבו בתעניות ובתפילה לפני היושב במרומים לביטול הגזירה. לסוף תקופת הימים סיפר להם אחד הזקנים שבחבורה, שחלם חלום בו הראו לו פסוק שכתובה בו פעמיים המילה "כי" ושלוש פעמים המילה "לא". אם כך חלמת אמר לו זקן תלמיד חכם, מובטח לך שתינצל מכבשן האש שכן הפסוק שרמזו לך מן השמים הוא בישעיה (מג, ב) "כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך". בא אותו זקן בעל החלום אל ההגמון ואמר כי הוא מוכן להיות מושלך אל כבשן האש. הכינו עבדי ההגמון מדורה גדולה והשליכו את הזקן לתוכה. נחלקה האש לשלושה חלקים ומתוך האש יצאו שלושה צדיקים לקבל את הזקן ולהצילו והוציאו אותו מתוך כבשן האש. בשעת מעשה אמרו השלושה את תפילת "והוא רחום" האחד אמר מוהוא רחום עד אנא מלך רחום וחננו, השני אמר עד אין כמוך, והשלישי אמר משם עד הסוף.

והעל את הצפרדעים (ח, א). מובא בליקוטי 'שפת אמת' את המילה "והעל" מוצאים אנו עוד פעם אחת בתורה, אצל מותו של אהרן, שם נאמר: "קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אותם הר ההר" ('במדבר' כ, כה). כי כשם שכאן גילו הצפרדעים מסירות נפש בעד מצות הבורא בלכתן אל מות בטוח, כך גם אהרן עלה אל "הר ההר" על מנת למות ומסר את נפשו בעד מצות הבורא.

ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (ח, ב). צפרדע אחת היתה והיו המצריים מכים אותה, והיא מתזת נחילין נחילין (רש"י) מעשה זה של המצרים הוא תמוה לכל שומע, אחרי שראו שכל שהם חוזרים ומכים את הצפרדע, יוצאים עוד ועוד צפרדעים, מדוע המשיכו ולא הפסיקו להכות אף שראו שמעשיהם אלו מביאים עליהם חורבן גדול? קושיא זו מביא הסטייפלר זצ"ל בספרו ברכת פרץ, ותיירץ שבאמת השכל האנושי אומר שצריך להפסיק להכות כאשר כל הכאה רק עושה ההיפך מרצונם וכוונתם, אלא שאצל המצרים זה עבד אחרת, שכיון שראו שהצפרדע מוסיפה להתיז נחילים עוד ועוד והם לא מצליחים להורגה, גבר כעסם עליה וכל רצונם מעתה היה רק להתנקם ממנה ולהכותה ככל האפשר, ואף שראו שממשיכה להתיז נחילי צפרדעים, זה כבר לא מנע מהם לעצור, כי בערה בהם חמת הנקמה והכעס, וככל שהוסיפו להתיז הוסיפו לכעוס וחמתם בערה בהם, וכך בכל הכאה גברה בערת חמתם עליה והם הוסיפו להכותה ולהתנקם בה, והיא הוסיפה להתיז נחילין נחילין עד כי "ותכס את ארץ מצרים". מוסר השכל גדול וחשוב לחיים אנו למדים מכך, כותב הברכת פרץ, שהאדם בשעת כעסו אם ישמע חרפתו וישתוק ולא ישיב ישתק וירגע הדבר לאט לאט, ותעלם חמתו וכעסו, אבל כשמשיב לשכנגדו הרי חברו מוסיף להשיב לעומתו כהנה וכהנה, כל כמה שיוסיף להתנקם חברו יוסיף להקניטו, והאש תגדל ותבער בין שניהם עד שתשרוף כל חלקה טובה. א"כ הדעת נותנת שטוב לאדם לשתוק בשעת מריבה, אבל מדת הכעס אומרת איך אנכי אשתוק? מדוע שאעבור על פגיעה בכבודי? ומתחיל להשיב וחברו כנגדו וכן חוזר חלילה. מכאן נלמד כמה גרועה ומזקת מדת הכעס, ועד כמה מעולה וגדולה מידת ההתגברות והשתיקה בעת כעס.

מי ד' אשר אשמע בקולו (ח, ב). הגאון הקדוש רבי עבדאללה סומך זצ"ל מבגדד נשא משלו ויאמר: מעשה בן אוהבו של מלך, שנשבה בידי דוכס ונכלא בטירתו. צוה עליו המלך לשחרר את החטוף, והלה – לא די שלא ציית לפקודה, אלא דיבר בחוצפה ובעזות פנים. זעם המלך ושלה את גדודי צבאו, שעלו על הטיירה, הרסו את חומותיה, מוטטו את כתליה, החריבוה עד היסוד, חדרו אל מרתף הכלא ושחררו את השבוי ביד חזקה ובזרוע נטויה. הנקמה הקשה, שנעשתה בדוכס החצוף, הטילה מורא בלב כל הדוכסים בממלכה. שמעו עמים ירגזון, וחיל אחז בכולם. אבל אז עלתה השאלה: מה היתה כונת המלך, האמנם ביקש לשחרר את בן אוהבו, ובעבורו טרח את כל הטורח, או שחרה בו אפו על המרי והעזות, ואותם ביקש לדכא כליל, למגר ולכלות, למען ישמעו וייראו, כיצד תודע האמת, כאשר יעקבו אחר מהלך המאורעות: אם לאחר חילוצו של השבוי, יניחוהו לנפשו ויפקירוהו לגורלו – אות הוא, שלא הוא שענין את המלך, ולא למענו יצא המלך למלחמה. הוא לא שמש אלא תירוץ וסיבה להשלטת מרות המלך. אבל אם יפרוס המלך את חסותו על השבוי, ידאג לכל מחסורו ויביאהו לבית אביו בכבוד ויקר – הרי שגורלו הוא בראש מעיניו. והנמשל: פרעה התעמר בעם ישראל, והקב"ה תבע את שחרורם וחרותם. העז פרעה פניו ואמר: "מי ד' אשר אשמע בקולו", ואמרו חז"ל, ששאל: מדוע לא העלה לי מתנות ודורות כשאר המלכים. חרה בו אף ד', והביא עליו מכות רעות ונאמנות, חשף זרוע קדשו והוציא משם את עמו. ועדיין היה מקום לשאול: האמנם עשה זאת הקב"ה למעננו, או שביקש לדכא את מריו של פרעה, למען ישמעו וייראו, מה היתה אמת המבחן, כיצד תודע התשובה, כאשר שיקע את צרינו בים סוף, ונצחנו עליהם הושלם, והמשיך לספק צרכינו במדבר ארבעים שנה הנחילנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו, מכאן שפעל כל זאת למעננו.

התורה הקדושה מספרת, שלאחר שבוע ימים שלא היו מים בכל מצרים, שבוע שהקב"ה מנטרל את הדבר המקודש ביותר למצרים- היאור, שהיה 'מעייני הישועות' ועמוד השדרה של מצרים, שביום בהיר אחד יצא היאור לשבוע ימים של 'פגרה' וכל מצרים נכנסה לפניקה, כמו שכותב ה'דעת זקנים': "מחי אלהיא ויתבהלון כומרייא" (רק תיגע להם באלילים שלהם וברגע אחד הם יאבדו את שיווי המשקל). ומיד מגיעה מכה חדשה, מכת צפרדע. ורש"י מסביר, שמשנה רבנו לפני כל מכה היה מתריע שלושה שבועות קודם לכן, כל בוקר היה יוצא ומודיע לכל התושבים: "עוד 21 יום יגיעו לכאן גדודים של צפרדעים", וכן בוקר למחרת היה מכריז: "לכל התושבים! עוד 20 יום כל מי שהוא בן לאמא מצריה יקיפו אותו צפרדעים". ולאחר שהסתיימה הספירה לאחור, מספרת התורה: "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים"- צפרדע אחת מגיחה לה מאיפה שהוא למצריים, וחז"ל מספרים, שכשהבחינו בה המצרים הם החלו להכות ולחבוט בה בכל כוחם כדי לנסות להשמידה, אך על כל חבטה שהייתה מקבלת היא הייתה משפריצה מתוך גופה נחילי נחילים של צפרדעים עד שכוסתה כל מצרים בצפרדעים. בעל הטורים כותב, שבכל בית ובית במצרים היו גדודים שלמים של צפרדעים. ומוסיף אור החיים הקדוש וכותב, שהצפרדע הייתה רוחשת להם בתוך מערכת העיכול ואוכלת אותם מבפנים וכלשונו: "ומכה זו מבהלת את הנפש". ממש סיוט גדול.

פרעה מתחנן למושה: "אני אעשה את הכל, רק תגיד לי שזה ייגמר!". משה רבינו מקבל את הפיוסים של פרעה ויוצא מארמונו כדי להתפלל לקב"ה, אך הוא מתפלל בצורה משונה: "ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' - משה רבינו לא עומד בפניה ומתפלל בנחת, הוא צועק אל ה', הוא מתחנן בצורה לא רגילה... למה המילים של משה לא מתקבלות אצל הבורא יתברך בנחת? מדוע משה צריך להתחנן כל כך?

מסביר בספר 'צאינה וראינה' בשם ספר אמרי נועם, שמשנה רבינו, כמה דקות לפני שהתפלל והיה בארמונו של פרעה, הוא דיבר קצת בלשון גאווה (לפי דרגתו כמוכן, שהרי שאמר לפרעה: "ה' ת - סמוך עלי, אני פ. אר. ע. לי. ל. מ. תי. א. ע. תיר. לך. כל כולו היה ענווה, "אטפל בזה. וכיוון שאמר בלשון שיש בה הרגש של גאווה לא רצה הקב"ה לשמוע את תפלתו עד אשר הוכרח לצעוק ולבקש. אומר הרמב"ן, כי הגאווה נמאסת בעיני האלוקים. "ג. ג. ה. ע. י. ג. ח. ב. ב. א. ת. א. א. ו. כל" - עם כולם אני יכול, רק איתו אני לא יכול, קשה לי איתו. שחצנות, יהירות, גבהות הלב, כמה הקב"ה רחוק ממי שיש בו את הגיגונים האלו. ההתנשאות תקלקל לך בחברה, תקלקל לך בבית בקן המשפחתי שלך והיא גם תקלקל לך עם הקב"ה. כותב הגאון מוילנא, לכולם הקב"ה נכנס לפנים משורת הדין, רק לא לגבה לב. לכולם הקב"ה יעשה הנחות רק לא לאדם שמתנשא.

חז"ל מספרים ששאל אלכסנדר מוקדון לחכמי הנגב מה יעשה אדם ויחיה? אמר להם אלכסנדר: "אתם אנשים חכמים, אתם לומדים כל היום ש"ס, אתם אנשים של שכל, תגידו לי איך לחיות?! אני רוצה לחיות טוב!". הם השיבו לו: "מי שרוצה לחיות טוב, שימית את עצמו". ומפרש רש"י: "ישפיל את עצמו" - תהיה אדם פשוט, בלי אגו, תדבר 'בגובה העיניים' עם אשתך, עם העובד שלך, תהיה פשוט-עם, גם אם אתה מנכ"ל. אם אתה תהיה כזה הקב"ה יחמוד אותך, הקב"ה יחשוק אותך. "הוי אוהב את הענווה כדי שתמלא את שנותיך" - אתה לא תמות צעיר, אתה תגיע לזקנה, רק תהיה שווה לכל נפש. וי. מ. י. ג. ד. דוד המלך כל החיים שלו התחנן לקב"ה על הדבר הזה: "ו. ת. ת. ת. ע. ד. ג. לי. מ. ג. י. ש. ע. ת. ב. ג. ו. ע. ג. ת. - רבונו של עולם, אני רוצה להיות עניו, אני רוצה להיות איש פשוט, אני רוצה לחיות כמו איש פשוט ולמות כמו איש פשוט.

מספרים, שבישיבת סלבודקה היה בחור שהיה מקבל עליו את השבת שעתיים לפני לכולם, עוד שהשמש הייתה בראש כל האילנות הוא כבר היה אחרי הכל לבוש, מלובן ומזורז. וידועה מעלת מי שמקבל פני השבת ביום שישי בשעה מוקדמת, שאין לה ערוך. באחד הימים, ניגש הסבא מסלבודקה לאותו בחור ואמר לו: "דע לך בחור צדיק, הקבלה שלך היא דבר עצום ונשגב שעושה נחת רוח גדולה בשמים, אך דע לך, שאם בשעה שאתה כבר מוכן לשבת אתה רואה את חברך שמצחצח את נעליו ונכנס להתרחץ בדקות האחרונות של הצפירה ועולה בן מחשבה: "איפה הוא ואיפה אני... ככה לא מקבלים שבת", אז תשמע לי, עדיף לך שתבטל את

הקבלה היפה שלך, כי היא כבר לא יפה". קבלות כאלו יש הרבה לקב"ה, הוא לא צריך אותן, כי הגאווה נמאסת אצל האלוקים, הוא רוצה את הפשוטים, הוא רוצה אנשים שלא 'עושים שרידים'.

מסופר על אחד התלמידים של ר' אליהו לופיאן זצ"ל, שהתארח בביתו של הרב. בבוקר מוקדם, ראה התלמיד את הרב עומד ליד החלון וממלמל, הוא התקרב כדי לשמוע מה הרב אומר והוא שמע את הרב חוזר פעמים רבות על הפסוק: "ו. ל. א. ת. ב. י. א. ת. ו. ע. ב. ה. א. ל". הבחור לא הבין מדוע הרב מוציא מפיו מילים כאלו, איזו תועבה יש כאן בבית? מיד הוא שאל את הרב למה הרב אומר את המילים האלו? על איזו תועבה הרב מדבר?

אמר לו הרב, אני אגיד לך, אני עוד מעט הולך לשיבה וכשאני אכנס כולם יקומו לכבודי ויעשו לי הרבה כבוד ואני מפחד מאוד שלא תחדור לי מחשבה של תועבה לתוך הלב, שאני לא אחשוב שאני באמת חשוב, כי יכול להיות אדם שזכה להיות ראש ישיבה, אדם שהגיע 'לטופ' והוא לא יודע שהוא הכי נמוך שיש. אדם יכול להחזיק אלפי תלמידים וחושב שהוא הכי קרוב לבורא יתברך והוא לא יודע שאין רחוק ממנו, לכן אני ממלמל: "ו. ל. א. ת. ב. י. א. ת. ו. ע. ב. ה. א. ל" - אל ביתך - אני לא רוצה להכניס תועבה ללב שלי, אני מתחנן לקב"ה שישאיר לי לב נקי.

ומספרים עליו שהוא תלה בכניסה של הישיבה שלט בכתב ידו, שהוא מבקש מכל התלמידים, שכשהוא נכנס שלא יקומו לו ולא יעמדו לכבודו, כי זה גורם לו עגמת נפש גדולה (איי איזה אנשים, מה מכאיב להם...) (והוסיף לכתוב, שגם מה שרואים אותו מברך אנשים זה לא משום שהוא חשוב בשמים, אלא רק משום מה שאמרו חז"ל: "אל תהי ברכת הדייט קלה בעיניך" - רק בגלל שחז"ל אמרו שגם כשהבזוי שבבזויים יברך אותך תענה אמן, רק בגלל זה אני מברך. איזה אנשים, איזה יופי, כמה זה יפה, זה ראש ישיבה, את אלו הקב"ה מבקש, אותם הקב"ה חומד!

הרב גלינסקי זצ"ל סיפר, שסיפר לו רופא שיניים, שהיה לו פציינט שהוא הרכיב לו שיניים בכל הפה ולא שילם לו. וכשהלך לבקש את כספו צעק עליו הפציינט ואמר לו לד"ר: "תצא החוצה! ושלא תדרוך אצלי יותר בבית". אמר הד"ר לרב: "אתה יודע מה הכי כואב לי? שעם השיניים שאני הרכבתי לו הוא צועק עלי" - כך אומר הרמב"ן, שהדבר הכי כואב הוא, שעם ההצלחות שהקב"ה שותל לאדם הוא מתגאה עליו. קיבלת תפקיד טוב, קידום, מנכ"ל, תישאר פשוט, תזכור שזה לא שלך, תזכור שיש הרבה אנשים שאתמול היו מנהלים והיום הם שולחים קורות חיים, זה לא שלך, תהיה יהודי פשוט, תישאר יעקב של אתמול, הקב"ה יאהב אותך, הוא ירצה אותך. וכבר כתב רבינו בעל הדרכי משה, שסימן היה ביד השוחטים לידע אם הבהמה כשירה, או טריפה, שהיו מעבירים את ידם על גב הבהמה אם הייתה הבהמה מורידה את הראש זה היה סימן שהיא כשירה ואם הייתה נשאת זקופה עם ראש מורם בידוע שהיא טריפה. את הסימן הזה טבע הבורא יתברך בכל מקום, אפילו אצל הבהמות, גובה העיניים, זה האדם הכי כשר שיש. ה' יזכנו

ותעל הצפרדע. רש"י מבאר: צפרדע אחת הייתה, והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים; זהו מדרשו (שמות רבה). לכאורה אם פרעה והמצרים מטרם היא לעצור את מכת הצפרדעים, וככל שהם מכים בה יוצאים עוד ועוד. היה עליהם להפסיק להכותה? למה הם ממשיכים? אלא, מידת הכעס שהייתה בפרעה ובמצרים טשטשה את החשיבה שלהן ולא נתנה להם לחשוב בהגיון. התהליך היה באופן הבא: רואים צפרדע אחת - רוצים להרוג אותה. מכים אותה ויוצאים נחילים של צפרדעים, התגובה: כועסים עוד יותר. כשכועסים מכים יותר ומתברר שיוצאים נחילים רבים יותר... והתגובה היא כעס שהולך ומתעצם... התוצאה המתקבלת היא הפוכה ממה שרוצים אך הכעס מעיב על הרצון ומניע אותם לעשות ההפך מרצונם... למעשה הם שהביאו את המכה על עצמם. אילו היו מוותרים בהלקאה הראשונה לאחר שיצא הנחיל הראשון של הצפרדעים הצרות מהצפרדעים היו קטנות בהרבה. הלקח עבורנו ברור: בזמן כעס אם לא תוותר הצרות יגדלו. ואם היו משאירים את הצפרע, היה הצפרדע יכולה להסתובב המון זמן ולא היה קורה כלום ולא היה מציק, אלא הכעס זוהי שגבר את המכה.

בס' מאור עינים מובא על ענין הכעס (ישמח לב ברכות ד"ה אמר ליה אליהו) ומצינו בחז"ל (קידושין מא, א) רגזן לא עלתה בידו אל רגזנותו "ואמרו בשם מוהר"ר נחמן קאסווער זללה"ה, שדקדק לשון: בידו, ותירץ כי נודע שבכל לילה בעת עליית הנשמות, כותבת היד כל מה שחטא האדם בזה היום, והנה אם היה לו לב רגז באותו היום, אינה כותבת היד אלא חטא רגזנותו, ואז אינה צריכה לכתוב יותר, מאחר דדא ביה כולא ביה, כי זה מביא לכל עבירות, וזהו: לא עלתה בידו, רוצה לומר: לא עלתה בידו לכתוב אלא רגזנותו."

ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (ח, ב). מובא בעולמו של אבא (עמ' קסט; להג"ר אשר אנשיל מילר אבד"ק פטרושען). שח הגאון רבי יעקב קאפיל רייך אבד"ק בודאפטס זצ"ל, כתוב בתורה "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" ומפרש רש"י בשם חז"ל, צפרדע אחת היתה והיו מכים אותה והיא מתזת נחילים נחילים. לו השכילו המצרים לא לנגוע בצפרדע הראשונה ולא היו מכים אותה, לא היו יוצאים ממנה נחילים - נחילים. הדבר בא ללמדנו כי כך היא דרכה של מחלוקת, אחד מתחיל לקרקר ולהתחצף נגד הרב, אם הרב הוא חכם ובעל הגיון, נותן לו לקרקר ולא מגיב ולא מכה בו והצפרדע נשאר יחידי ולבסוף הוא נלאה מלקרקר, ונאלם דום. חבל שלא כך עושים הרבנים בימינו, רק מתחילה "צפרדע" אחת לקרקר נגדם, חושבים הם שמצוה להכות בה, ומה התוצאה יוצאים ממנה נחילים נחילים. כמה קהילות נהרסו עקב צפרדע אחת שהתחילה לקרקר והיכו בה.

ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע (ח, ב). וברש"י צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים. לכאורה, מדוע אם כן המשיכו המצרים להכות את הצפרדע? אומר הסטייפלר זצ"ל: מכאן כשמידת הכעס והנקמה בוערת באדם, כשרוצה להינקם מאויביו, אינו יכול לשלוט על זעמו, ואף כשרואה כשהוא מחזיר לחבירו הוא רק מפסיד מכך, אין הוא יכול להפסיק, מגודל הנקמה שבווערת בו.

ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (ח, ב). ביאר הרה"ק ר' מנחם נחום ממאקריב זצוק"ל הנה ראשית המחשבה כשאדם קם ממטתו בבוקר צריך לדבק להשי"ת בדביקות המוחין בגדלות הבורא ובשפלות עצמו, וממילא בתר התחלת היום כל היום גרידא ובנקל לו לעבוד השית, וזה אומרו ותעל הצפרדע, תיבת צפרדע נחלק לשתי תיבות "צפר דעה", פירוש כשיתקשר להש"י מחשבתו ראשונה בצפרא, אז ותכס את כל ארץ מצרים, פירוש הוא מכסה את כל הארציות וגשמיות, וכל מיצר ים היינו הקליפות והסט"א שנקראים מצרים כנודע.

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח, ג). הקשה בספר "ילקוט האורים", לשם מה ציינה התורה שהצפרדעים עלו על ארץ מצרים, וכי מה אכפת לי אם הם באו לשם או גם למקום אחר? ותירץ ה"עדות ביוסף" על פי דברי המדרש, שבמשך כמה שנים הייתה מלחמה בין מלך מצרים למלך כוש על הגבולות. על ידי מכת הצפרדעים ראו כולם בדיוק היכן עובר הגבול שבין שתי המדינות, כיון שהצפרדעים עלו רק על ארץ מצרים ולא על הארצות שבשכנותה. לכן רצו החרטומים לעשות עוד צפרדעים, ושילכו צפרדעים אלו מחוץ לגבול כדי להרויח עוד שטח. אבל הקב"ה עשה שעלו הצפרדעים "על ארץ מצרים" בלבד, ולא מילימטר אחד מעבר לגבול...

ויעשו כן החרטומים בלטיהם, ויעלו את הצפרדעים (ח, ג). מובא באזניים לתורה המצרים "חכמים המה להרע" (ירמיהו ד, כב) להעלות את הצפרדעים ידעו, אבל להיטיב לסלקן, זאת לא ידעו לעשות.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם (ח, ג) מובא בבבית אבות הגאון רבי שמחה פלאם זצ"ל שאל, מדוע בחר הקב"ה שהמכות הראשונות תהיינה כאלו, שגם החרטומים יוכלו לעשות כמותן. מדוע לא התחיל במכת כינים, כדי שיודו ויאמרו מיד: "אצבע אלקים היא", ותירץ במשל מעשה בציר אמן,

שתמונותיו היו כלילות השלימות, וציוריו מרהיבי עין ומפעימים נפש. הוא שאף להכרה בגדלותו, ביחודו ובגאונותו. וכיצד ישיג אותה? יערוך תערוכות תמונות מפרי מכחולו, ויזמין את כתבי העיתון המקומי של עיר הפלך. אבל מה ערך לביקורת הכתב המקומי? מה הבנתו והבנת אנשי המקום באמנות, לא, עליו לעלות לעיר הבירה. שם מוקד הפעילות התרבותית, שם יוצאים לאור עיתונים רבים, ולהם מדורי אמנות נכבדים, מוקירי אמנות ומבקרי אמנות. נערכות שם תערוכות תדירות אם יתפוס שם את מקומו, אם תוכר שם גדלותו, תהא זו הכרה והוקרה. אבל גם היא לא תחרוג מגבולות המדינה, כיון שאין היא מרכז האמנות העולמי. המרכז הוא בפריז, שם מתרכזים הציירים הדגולים, שם הם מתכנסים ופועלים. שם מרקיעה התחרות שחקים. אם יערוך שם את התערוכה ויקצור שבחים, אם יהיה שם לגדול ביותר, וכולם יודו בעליונותו אזי תוכר גדלותו והוא יוכתר כגדול האמנים בעולם! אולם כאשר ישוב לעירו ושלל שבחים נלהבים באמתחתו, יהא עליו לספר תחילה מהי פריז, ומי הם אנשיה, רק אז יעריכוהו בעירו נכונה, כערכו! והנמשל: מטרת נסי מצרים, המכות והפלאות, היתה "למען תדע כי לה' הארץ" (שם ט, כט), "ולמען ספר שמי בכל הארץ" (שם טז). וכך אמר משה רבינו לפרעה: "למען תדע כי אין כה' אלוקיני" (שם ח, ו). והיכן יודיע הקב"ה שכוחו וגבורתו מלא עולם, והכל בידו כחומר ביד היוצר, הוא בחר את מצרים, שהיתה מרכז החכמה והמדע באותם ימים, כמו שנאמר: "ותרב חכמת שלמה. מכל חכמת מצרים", והיו בה חכמים מחוכמים, חרטומים ומכשפים. וכבר אמרו: "עשרה קבין של כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלו מצרים ואחד כל העולם כולו" (קדושין מט ע"ב). וכאשר יוכחו לדעת, כי ה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו, כאשר יודו כי אבדה חכמתם ונסתרה בינתם לנוכח רצון הבורא, יכירו הכל בגדלו ובכוחו. לפיכך נצטוו להזכיר את יציאת מצרים פעמיים בכל יום, בבוקר ובערב, כי שם ראו בני גבורתו, שבחו והודו לשמו. אבל קים ועומד החשש, פן ברבות הימים יקומו אנשים ויאמרו, שמצרים היתה מדינה נחשלת ונבערת מדעת, לא היתה בה חכמה ולא תבונה. ואם כן, אין ראייה מניסים שנעשו בה ומהודאת חרטומיה על אזלת ידם. לפיכך, החלו מכות מצרים בדם ובצפרדע, שגם החרטומים עשו כמותם, כדי להורות על חכמתם וכל יכולתם, שהרי אין בדורותינו מי שיכול לעשות כמעשיהם וגם הם הודו ואמרו: "אצבע אלקים היא", ונכנעו מפניו.

ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח, ג). מובא בדברי שאול כאן לא הוזכר כי העלו את הצפרדעים מן היאור ומן הנהרות, שכן דבר זה לא יכלו לעשות אלא משה ואהרן, אשר הביאו את הצפרדעים במאמר ד'. לא כן החרטומים, אשר הביאו את הצפרדעים בדרך כישוף, לא יכלו להביאם מן המים, אשר גורמים לביטולו של הכישוף. כאשר הבטיח משה לפרעה את סילוק נגע הצפרדעים, הבטיח לו בתוך כך, כי יוכיח לו בראיה מוחשית שנס עשה ולא כישוף. שכן, אותם צפרדעים הנמצאים על גבי היבשה ימותו, ואילו אותם צפרדעים הנמצאים ביאור ישראלו בהווייתם, והרי זה מוכיח בעליל, כי אין כאן כישוף, שהרי אם לא כן, היו צריכים למות דוקא אותם צפרדעים שביאור, כדרכו של כישוף המתבטל במים. ומשום כך, כדי להוכיח את הנס, הבטיח משה "רק ביאור תשארנה".

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח, ג). מובא בפרדס יוסף מובא בילקוט, כי היה אז מצב של מלחמה בין מלכות מצרים ומלכות כוש, בדבר גבולות מדינותיהן, והצפרדעים הכריעו את הכף, שכן הכל ראו בעליל כי גבולה של מצרים מגיע עד למקום בו הגיעו הצפרדעים. כאשר העלו החרטמים גם הם את הצפרדע על מצרים, ביקשו להרחיב את שטחה של מצרים ולחדור לתוך גבולות כוש, אך השם, יתברך הפר את זממם, "ועלו הצפרדעים על ארץ מצרים", אפילו הצפרדעים שהעלו החרטומים בלטיהם לא חרגו מגבולותיה האמיתיים של מצרים.

ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים (ח, ד). מובא בחפץ חיים קשה, דמצינו במכת צפרדע, איך שביקש משה והתפלל אל ה' להסיר את מכת צפרדע, ומיד ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים, לעומת זאת כשפגעו הנחשים השרפים בבני ישראל במדבר בעוון לשון

הרע, לא פעל בזה שהתפלל אל ה' להסיר הפגע, אלא נצטווה לעשות פעולה מיוחדת כמו שכתוב ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף, ושים אותו על נס (במדבר כא, ח)... אלא הביאור הוא שלכל צרה שלא תבוא מועילה תפילה, חוץ מעון לשון הרע שאין לו תקנה, הסיבה לכך היא, כי בכל דבר מצינו מדה כנגד מדה, אבל כשאדם נכשל בדיבור בפיו, אז כח המקטרג יותר גדול, וכשם שהמדבר בפיו לא נשתק, כך גם המקטרג לא שותק, ולכך במעשה הנחש שנכשלו ישראל בעוון לשון הרע, אף שמשה רע"ה התפלל לא נענתה תפילתו משום כח המקטרג, ולכן נתן לו הקב"ה עצה אחרת.

העתירו בעדי (ח, ד). ביאר טעם ודעת זהו דמות של אותו מלך רשע וכן כל מלכי אומות העולם, שרק טובתם עמד לפנייהם, וע"ז ביקש העתירו "בעדי". פרעה ביקש שיבקשו רק בעדו, אבל לא היה איכפת לו כלל מה יהיה עם עמו, משא"כ מלכי ישראל וגדולי ישראל תמיד נכנסין ויוצאין בעם ודאגתם לטובת העם קודם טובתם שלהם.

להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארנה (ח, ה). מובא באור צבי מה טעם הושארו אותם צפרדעים שביאור. אמרו חז"ל, כי כל דבר שנעשה על ידי כישוף, יש לו בדיקה במים. היינו, אם יבוא במים יתבטל הכישוף ויחזור הדבר לקדמותו (סנהדרין סז:). כאשר הצטווה משה להעלות את הצפרדעים על ארץ מצרים, הצטווה להביא אותם מן היאור, וכנאמר "נטה את ירך על הנהרות על היאורים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (פסוקים א, ב). ולעומת זאת, אצל העלאת הצפרדע של החרטומים נאמר, "ויעשו כן החרטומים בלטיהם"

העתירו לה' ויסר הצפרדעים ומשה רבינו ע"ה אמר "התפאר עלי למתי העתיר לך להכרית הצפרדעים (ח, ה). מובא בפנינים יקרים ויש לדייק על שינוי הלשון, ואפשר כי פרעה ביקש 'להסירם' מארצו חיים כדי שלא יסריחו ארצו, ואילו משה רבינו ע"ה אמר "להכרית" שימותו בארצו כדי שיסריחו את מצרים.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך וגו' למען תדע כי אין כה' אלקינו וגו' ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה. מובא במאור ושמש יש לדקדק קצת מפני מה נאמר על דבר הצפרדעים ולא נאמר כן אצל שאר מכות על דבר הערוב רק נאמר סתם ויעתר אל ה'.

ונראה לי לפרש על פי מה דאיתא בגמרא על מה דאמר דוד המלך ע"ה ה' לא גבה לבי וגו' כיון שאמר כל אותם שירות ותשבחות שבספר תהלים זחה דעתו עליו, אמרה לו הצפרדע אל יזוח דעתך עליך כו', עיין שם, והמה אומרים בכל יום שירות ותשבחות הרבה עד אין קץ וסוף. וכשמו כן הוא הצפרדע שיש בהם דעת ושכל לשבח השי"ת בשירות ותשבחות.

וכאן אצל פרעה כשהביא הקב"ה את הצפרדעים והצפרדעים עשו רצון קונם ומסרו עצמם למיתה על קידוש השם, כמו דאיתא בגמרא פסחים בפרק מקום שנהגו מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לשריפה נשאו קל וחומר לעצמן מצפרדעים שהצפרדעים מסרו עצמן על קידוש השם כמו שנאמר ובתנורו והפילו עצמן אף לתנור כגזירת השי"ת, ועל כן נמלטו כדכתיב וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות, אבל לא מהתנורים.

ובודאי בעת שמסרו עצמן על קידוש השם בודאי אמרו שירות ותשבחות יותר ויותר בעת קידוש השם, השירות ההם היו לשברון לב ולנכאה רוח שלא היה יכול לשמוע שירות ותשבחות, לזאת ויקרא פרעה למשה ולארהרן להסיר הצפרדעים שלא ישמע עוד קולם בשירות ותשבחות.

וידוע שבעת שישראל פותחים ואומרים שירה אף המלאכים צריכים לשתוק, כמו שפירש רש"י על פסוק קדמו שרים אחר נוגנים. וכמו שהיה ביהושע שאמר שמש בגבעון דום, היינו דום מלומר שירה. כי הוא יאמר שירה מכל שכן בעת שהתפלל משה להשי"ת ומתפלל בתפלות ושירות ותשבחות, בודאי היו מוכרחים הצפרדעים לשתוק מלומר שירות

ותשבחות. וזה שנאמר ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים, יש לפרש על דבר מלשון דיבור היינו בעת שהוא התפלל היו צריכים הצפרדעים לשתוק מלדבר בשירות, כי קצה פרעה בחייו מהשירות ותשבחות של הצפרדעים יותר ממה שהיה קשה עליו הצפרדעים עצמן ודו"ק.

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי וגו' להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאור תשארנה וגו' למען תדע כי אין כה' אלהינו וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאור תשארנה. יש להבין אמרו רק ביאור תשארנה, מה לנו אם ישארו ביאור או לא. גם מה שחזר ואמר וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך וגו', הלא כבר אמר אעתיך לך ולעבדיך ולעמך וגו' ממך ומבתיך וגו'.

ויש לפרש דהנה מדרך הכישוף שיתבטל במים כדאיתא בש"ס סנהדרין, והטעם כי הכישוף הוא מצד הטומאה, לזאת יתבטל בעברו במי מקוה טהרה על ידי טהרת מים. גם מדרך הכישוף באם רוצים המכשפים לבטלו אחר כך, אין ביכולתם לבטלו בהדרגה מעט מעט רק כולו כאחד דוקא וגם שלא ישאר שום רושם ממנו. והנה משה רבינו ע"ה היה רוצה להראותם בחוש המופתי כי יד ה' היתה בם ולא על ידי מעשי כשפים כאשר חשבו פרעה וחכמיו, לזה אמר לו למען תדע כי אין כה' אלקינו, רצה לומר שתדע שכל הפעולות הללו מעשי ה' המה ומבלעדו בלתי באפשרי שום נמצא שיעשה זאת, כי וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך וגו', כלומר שיתבטלו בהדרגה מעט מעט ולא בפעם אחת, וגם רק ביאור תשארנה ולא יתבטל על ידי טהרת המים כדרך הכישוף ואם כן דעו נא וראו כי גדולים מעשי ה' והוא פעל אלה. וקל להבין.

למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים (ח, ה). כתב רש"י, "אילו נאמר "מתי אעתיך", היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר "למתי אעתיך", משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי". צריך להתבונן במה שונה מכת הצפרדעים משאר המכות, שבשאר המכות התפלל משה שיסורו מיד, וכאן התפלל יום קודם שיסורו למחרת. ואולי אפשר לומר, שמשום שהיה זה ביום שישי שאמר לו משה לפרעה שיתפלל עליו למחרת, כמו שנבאר להלן, והרי אסור לצעוק בשבת כנפסק בשו"ע הל' שבת (רפח' סעי' ט') שאין צועקין ולא מתריעין בשבת על שום צרה, לכן התפלל משה יום קודם שיסורו למחרת. ומנין שזה היה ביום שישי דהנה במדרש רבה כאן כתוב, שהסיבה שבקשו להתפלל רק על מחר, משום שכל מכה לא היתה פחותה מז' ימים, ואמר לו פרעה למשה ביום השישי למכה שיתפלל למחר יום השביעי למכה שיסורו הצפרדעים, ולפי חשבון עולה לנו שמכת הצפרדעים נסתיימה בשבת. שהרי מכות מצרים החלו באייר, כמבואר בגמרא שמשפט המצרים היה יב' חודש (משניות עדויות פ"ב, מ"י), ויב' חודש נסתיימו בניסן, א"כ החלו המכות באייר, ומכה זו השניה מכת הצפרדעים החלה בסיון. עוד מצינו בחז"ל פלוגתא אם תורה ניתנה בשישי בסיון או בשביעי בסיון. ולמ"ד בשישי בסיון ניתנה תורה, יוצא שר"ח סיון של שנה שאחריה היה ביום שני, שלכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פו, ב). ומכיון שקי"ל שאין בין שנה לשנה אלא ד' ימים, יוצא איפא, שאם סיון שלאחר היציאה היה ביום ב', סיון של שנה שלפניה החל ביום ה'. ומתחילת התראה עד לסוף המכה היו לא' יום, בין לדברי האומר כד' יום התראה וז' ימים מכה, ובין לדברי האומר ז' ימים התראה וכד' ימים מכה, לדברי כולם נסתיימה מכת הצפרדעים ביום שב"ק. מעתה יובן היטב מדוע אמר לו משה לפרעה יום קודם שיתפלל עבורו למחר, מפני שלמחרת לא יכל להתפלל דאין צועקים בשבת, ובפרט באופן שיכול לצעוק יום קודם שאז ודאי אסור לדחות הצעקה לשבת, לכן אמר לו ביום שישי "למתי אעתיך לך".

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלקינו (ח, ה-ו) רבינו האור החיים הקדוש שואל, א. מדוע אמר משה לפרעה שיקבע לו זמן לתפילה, ולא שאל אותו מתי רוצה שהצפרדעים ילכו, ומה אכפת לפרעה זמן התפילה, הרי העיקר שלא יהיו צפרדעים ומה אכפת לו איך יעשה זאת משה רבינו? ב. מדוע אמר לו פרעה באמת רק 'למחר', והרי אין לך אדם שירצה להיות בסכנת מוות אפילו שעה אחת? ומפרש רבינו הקדוש: משה

רבינו נתכוין להראות לפרעה את החביבות המופלאה והמופלגת שהקדוש ברוך הוא מחבב את ידידיו הצדיקים, שלא רק שהם יכולים לבקש מה' יתברך מה שרוצים, אלא הם קובעים בדיוק את הרגע והשעה שזה יקרה, ועושים עם ה' יתברך תנאים, שהוא יבצע זאת דוקא בזמן מסויים. ולכן אמר משה רבינו לפרעה, בא ותראה את 'ההשגחה הנכונה ושלמות החיבוב' שיש לי אצל הקדוש ברוך הוא, ושאני אבקש להקדוש ברוך הוא שיסיר את הצפרדעים דוקא בזמן שאני אקבע לפניו. פרעה לעומת זאת, לא האמין בדבר זה, והוא חשב שמושה אומר כן, רק מחמת שהוא יודע שהמכה הולכת ממילא להיגמר מעצמה מיידית, ולכן משה אומר לפרעה שהוא יכול לקבוע הזמן כיון שהוא יודע שהמכה ממילא נגמרת, וגם שכנראה חושב משה שבוודאי פרעה ירצה שיסיר המכה מיד ולכן הוא 'מתגדל עליו' שהוא יכול לבקש מתי שפרעה ירצה, כי הוא בטוח שהוא יבקש שזה יהיה מיד, אבל אין חס ושלום שליטה לה' יתברך להמשיך את המכה כרצונו, כי המכה ממילא מעצמה הולכת. ורצה פרעה לבדוק את אמיתות הדבר שאמר משה, ולכן ביקש ממושה שיתפלל שהמכה תסתלק רק 'למחר', ובזה יבחון אם נכונים דברי משה. ולכן אמר פרעה, למשה, תתפלל דוקא היום, שהמכה תסתלק רק ודוקא למחר, ואז יראה אם נכונים דברי משה, ועל זה השיב לו משה רבינו 'כדברך, למען תדע כי אין כה' אלוקינו', שה' מקבל תפילת הצדיקים עם כל התנאים שהם מתנים לפניו, וכמו שכתוב 'מי כה' אלוקינו בכל קראנו אליו', שהפירוש הוא 'בכל' קראנו אליו בכל אופן ותנאי שנקרא ונתפלל לפניו.

ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלוקינו (ח, ו). בשנת תש"ח כשהפגיו הערבים את ירושלים, התקינו חכמי ירושלים שיאמרו תהילים במשמרות במשך כל היממה, ואכן לא פסק קול התפילה לרגע אחד מבתי הכנסת. כשראה זאת מרן הרב מבריסק זצ"ל אמר בטוחני כי ישועת ה' קרובה לבוא.

והוסיף: במכת צפרדע כתיב "ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך". הנה משה רבינו קבע לפרעה זמן מדויק להראותו שרק משום תפילתו מסתלקים הצפרדעים, ואעפ"כ גם אחרי שסרו הצפרדעים בזמן המדויק חזר והכביד את לבו.

סיים הרב מבריסק ואמר: גם עכשיו בטוחני שהקב"ה יעזור וישוע אותנו, וזכות התפילה תעמוד לנו, אבל הבריות יאמרו אחר כך שסיבה זו היא שגרמה לנו להינצל או פלוני גרם להצלה, ולא יודו שהשגחת ה' היא שהצילתנו.

באותו ענין [הובא בילקוט חמישאי, ומרביצי תורה ומוסר] אחרי המלחמה והצלת הישוב היהודי בירושלים, ביקש אחד ממקורבי הרב זצ"ל שיפרש לו את המאורעות.

פתח הרב בסיפור מעשה מזקיני בעל ה'בית הלוי' שכאשר שידך לאחד מבניו עם בת עשירים שהביאה עמה נדוניה גדולה, ראה שהחתן זחה דעתו עליו מעט מפני ריבוי הממון, אמר לו אל תזוז דעתך כי הנדוניה לא ניתנה לך בזכות עצמך אלא בזכותי.

שאל הבן אם לכבוד אבא, הרי שעל המחותר להוסיף בכפל כפלים. והשיבו אביו בדרך צחות, אמת כדברך שהיה צריך להוסיף, אבל משום שבאמצע עומד חתן שכמותך נתמעט הסכום.

וכשסיים את הסיפור הוסיף: נס ההצלחה שהתרחש כעת לא בזכות ה'חתן'. אלא בזכות ה'מחותנים' - לימוד התורה, ואמנם מצד זכותם היה מן הראוי להרבות במוהר, ושלא תיפול שעה לארץ מראשו של אף יהודי, הצלה בלא מחיר דמים אך דא עקא שה'חתן' עומד באמצע ולא אכשר דרא.

ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כה' אלוקינו (ח, ו). מובא ב"בארית המים" מקשין העולם, למה לא שאל פרעה שהצפרדעים המצערות אותו כל כך יעזבוהו ותיכף ומיד אלא הרחיב הזמן עד למחר? עוד יש לדקדק במה שאמר משה רבינו "למען תדע כי אין כה'", היאך יראה ע"י הסרת הצפרדעים כי אין כה'? ונראה שדבר זה עצמו שפרעה יאמר שיסורו הצפרדעים למחר ולא היום, זה גופא היה מן השמים, ודיבור של פרעה היה מסור ביד הקב"ה ולא היה ברשות עצמו. וזהו שאמר לו משה: "כדברך", היינו שתקח לך ראייה מדברך, שהרי באמת אתה רוצה שהיום כבר ילכו

הצפרדעים, ומ"מ אף שאתה הוגה כך בלבך לא תוכל להוציא דבר זה מפיק, רק אמרת למחר, וא"כ מזה תקח מוסר "למען תדע כי אין כה' אלוקינו", כי הוא מנהיג את העולם, וממנו מענה לשון...

למען תדע כי אני ד'. כי משמש בד' לשונות, צריכים לדעת כי ד' הוא בקרב כל הארץ ולא משנה מה מהסיבה ואיך זה נהיה כל הלשונות שתשתמש עם תירוצים למה קרה לך כך או כך הכל מאת ד', זה מה שצריכים לחדד לעצמינו רק אני ד', ואין עוד מלבדו.

למען תדע רעם המנועים החריש את האזניים, עשרות מטוסי קרב המריאו בזה אחר זה מנושאת המטוסים האמריקנית 'קיטי הוק'. בראיין מיהר לעבר מטוס הקרב שלו מיד עם הפעלת האזעקה. מטוסי הקרב הוזנקו לסייע לכוחות הלוחמים על הקרקע שנתקלו במתקפת אש עזה של לוחמי צבא צפון קוריא. המטרה הייתה ברורה ועליהם היה לספק חיפוי אווירי ולהשמיד את העמדות הווייטנאמיות. צוותי הצי כבר הכינו את המטוסים, וחלקם כבר יצאו לדרך והחלו להמריא מן הסיפון. בראיין מיהר לעבר המדרגות כאשר בסופו של המסדרון נתקל חזיתית במלח מיוזע, שנשא ארגז עץ גדול וירד במדרגות בסערה. בראיין הספיק לראות את המלח נופל על הרצפה ואת תכולת הארגז מתפזרת לכל אורך המסדרון. 'סליחה' הפטיר בראיין, ואץ לדרכו. הוא אפילו לא טרח להסתובב לאחור כדי לבדוק את מידת הנזק. הוא טיפס במדרגות במהירות ורץ לעבר מטוס הקרב שלו, הרים את חופת המטוס וטיפס פנימה, בדק שכל המערכות תקינות ואותת לצוותי הקרקע שהוא מוכן להמריא. דקות לאחר מכן המריא בראיין עם עוד ארבעה מטוסים מהטייסת שלו, הם הסתדרו במבנה וטסו דרומה כדי לסייע לכוחות הקרקע בחיפוי אווירי ולהשמיד מטרות מתוכננות.

לאחר עשרים דקות הבחינו בראיין וחבריו כי הם נכנסים לאזור הקרב, העשן שהיתמר מעל הקרקע העיד על הקרבות העזים שניהלו החיילים האמריקאים נגד לוחמי הווייטקונג. לבראיין כבר היה ניסיון עשיר בתקיפות מעין אלו, הוא עשה סיבוב נוסף מעל האזור שעליהם להפציץ וצלל כדי לפגוע במטרות בצורה מדויקת. ואז, פגע טיל קרקע אוויר בעצמה בזנב המטוס שהחל לבעור, בתוך שניות יצאו שני המנועים מכלל שימוש ולבראיין לא נותרה שום אפשרות מלבד לנטוש את המטוס בתקווה שהוא יצנח לאזור שבו שולט הצבא האמריקאי ולא לוחמי הצפון האכזריים. הוא הפעיל את כיסא המפלט וכעבור כמה שניות נפתח המצנח, הוא ניסה למשוך את מיתרי המצנח לכיוון מערב שם התרכזו החיילים האמריקאים, אך ללא הצלחה. בראיין מצא את עצמו נוחת בשדה אורז מקומי. הוא ניסה להסתיר את העקבות ולקבור את המצנח באדמה הבוצית כשלתע צצו מולו שני לוחמי ווייטקונג. בראיין נכבד והובל למחנה שבויים ווייטנאמי קומוניסטי, שבו שהו חיילים אמריקאים אחרים שנפלו בשבי. היחס לחיילים היה גרוע ונוקשה ורק לאחר שש שנים, חתמו האמריקאים על הסכם חילופי שבויים בינם לבין לוחמי הווייטקונג ובראיין שב לביתו. במהלך החודשים שלאחר שחרורו של בראיין, ישבו בראיין ורעייתו במסעדה כשלתע ניגש אליהם אדם משולחן אחר ואמר: 'אתה בראיין, נכון? במלחמת וייטנאם הטסת מטוס תקיפה מדגם אף 105 מנושאת המטוסים 'קיטי הוק', המטוס שלך נפגע מטיל קרקע אוויר והתרסק, צנחת לעומק השטח הווייטנאמי ושהית תקופה ארוכה בשבי?!' 'מאיפה אתה יודע את כל זאת?!' שאל בראיין המופתע את האיש, 'אני חזרתי מהשבי רק לפני שלושה חודשים בלבד, מהיכן יש לך את כל המידע הזה?!' 'השם שלי הוא אנרי רוג'רס, במלחמת וייטנאם שירתתי כמלח על סיפונה של נושאת המטוסים 'קיטי הוק' באותו בוקר כשהופעלה האזעקה והטייסים מיהרו לעלות על המטוסים ולהמריא, דקות ספורות לפני כן סיימתי לארוז את המצנחים עבור הטייסים, המצנח שלך היה האחרון שארוזתי... נשימתו של בראיין נעתקה מרוב התרגשות, הוא לחץ את ידו של אנרי בהתרגשות ובהכרת תודה. 'האם נפגשנו פעם על סיפונה של 'קיטי הוק'? שאל בראיין. 'בהחלט' ענה אנרי 'כאשר מיהרת מחדר האוכל לעבר המטוס שלך, התנגשת בי חזיתית וכל הציוד שהיה בארגז העץ הגדול נפל ארצה. באותו תקופה כעסתי עליך, אתה אפילו לא טרחת להסתובב אחורנית לראות את מה שעוללת. הפטרת 'סליחה' והמשכת בריצה לעבר גרם המדרגות כאחוז

אמוק, הזעם שלי היה כה נורא עד שאיחלתי לך את כל הרע שבעולם. כששמעתי שהופל המטוס שלך פיעמו בי רגשות חרטה, הבנתי שמיהרת להגן על החיים של חיילינו וזו הסיבה שבגללה לא עצרת. אני שמח לראות שהמצנח שקיפלת עזר לך ואתה נמצא כאן אתנו! בראיין הנהן בראשו במבוכה, הוא רק לחץ שוב ושוב את ידו של אנרי והודה לו נרגשות על מה שעשה למענו. הוא התנצל נרגשות על התקרית ואנרי חיך בנעימות, הם החליפו מספרי טלפון והבטיחו לשמור על קשר ונפרדו כידידים. באותו לילה לא הצליח בראיין להירדם, הוא הרחרר ללא הפסקה במלח לשעבר שאותו פגש במסעדה באותו יום. בראשו שיחזר כיצד היה נראה אז במדי חיל הים: כובע לבן, סינר אחורי ומכנסיים רחבות. בראיין חשב לעצמו: 'בכמה הזדמנויות בטח ראיתי אותו, ואפילו לא אמרתי לו 'בוקר טוב, מה שלומך?!' או אפילו לא פרגנתי סתם טפיחה על השכם? שהרי אני הייתי טייס קרבי ואילו הוא סתם מלח פשוט'. הוא חשב על השעות הרבות שבמהלכן ישב המלח במעמקי הספינה ליד שולחן עץ ארוך, משלב בקפידה את שכבות הברד ומארגן את הרצועות, מחזיק בידיו את גורלם של אנשים שמעולם לא טרחו להתייחס לעצם קיומו, אבל בלעדיו הם לא היו מצליחים לשרוד... בראיין שאל את עצמו: 'כל כך הרבה אנשים בחיי היומיום מושיטים לי מצנחים, שבלעדיהם לא הייתי מצליח להמשיך הלאה. גם לי יש אפשרות להושיט סוג של מצנח לאנשים שמסביבי, אני מחזיק במידה מסוימת את הגורל שלהם בידי, האם אני מנצל את ההזדמנות הזאת?'

לכל אחד מאתנו יש משהו שמספק לו את מה שהוא צריך כדי לעבור את היום בשלום, בכל פעם מושיטים לנו מצנח נוסף שבאמצעותו אנו עוברים את החיים בצורה קלה יותר, אבל אנחנו שקועים בעצמנו, שקועים באתגרים היומיומיים שהחיים מציבים לפנינו ומפספסים את מה שחשוב באמת. פשוט לומר תודה! בפרשת השבוע מסופר על פרעה שליטה של מצרים האדירה. אינסוף הזדמנויות ניתנו לו להכיר במציאותו של הבורא ולהודות בהנהגתו את העולם, אבל הוא בחר לזלזל, להתעלם. הושיטו לו מצנח אחר מצנח, הודיעו לו מפורשות על הצפוי לו במידה ויתעלם מהאזהרות, אבל הוא היה בטוח שהוא חכם יותר. כולנו יכולים ללמוד מהזלזול של פרעה, עד כמה אנו צריכים לשים לב לאותם מצנחים שמושיטים לנו במהלך החיים, ולא לזלזל בהם. להכיר בהם, להוקיר את המושיטים אותם ולדעת שלעיתים הם מחזיקים את הגורל שלנו, וכמוכן לשים לב למיליוני המצנחים שקיבלנו מאת הבורא...

וסרו הצפרדעים. רק ביאר תשארנה (ח, ז). ביאר ר' איצ'לה מוואלזין זצ"ל לשם מה נותרו הצפרדעים ביאר ולא נעלמו כליל. משל למה הדבר דומה לאב המכה את בנו בשבט, ותוחב אחר כך את השבט בכותל, למען יראנו הבן ויזכור המכות. לכן רק ביאר תשארנה שנשאר הצפרדעים ביאר, להיות לו לאות לזכרון לא לשנות באיוולתו.

וסרו הצפרדעים. רק ביאר תשארנה (ח, ז). ביאר הרה"ק ר' דוד מטלנא זצוק"ל הנה שני בעלי חיים קיבלו שכר במצרים על מעשיהם הטובים. א הצפרדעים, דכתיב (ז, כח) ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך, ואילו בהסרת המכה כתוב וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארנה, ולא נאמר מתנורך ומשארותיך אלא שקיבלו שכר אלו, שהיו בתנורים שהאריכו ימים. [כן כתב הבעל הטורים כאן פסוק א]. ב הכלב, דכתיב (יא, ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. ודרשו חז"ל [מכילתא פרשת משפטים] שקיבל שכר על זה שהנבילות וטריפות זורקים לכלב. ולכאורה הלא שכרם אינו שווה כלל, כי הצפרדעים קיבלו שכר רק לכמה שנים, ואילו הכלב קיבל שכר עד סוף כל הדורות, את הנבילות וטריפות. אלא, מכאן הוכחה גמורה שלהתאפק מלומר דבר מה לחבירו, זו מעלה הרבה יותר גדולה מלהיכנס אפילו לאש עבור חבירו.

וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך (ח, ז). ביאר החפץ חיים ז"ל מדוע כאן, כשהעתיק משה לה' שיסורו הצפרדעים, הועילה תפלתו, ואילו במעשה הנחשים השרפים בפרשת חוקת, כשהתפלל שם משה לה' שיסיר מירשאל

את הנחשים, לא הועילה תפלתו, רק הקדוש ברוך הוא גילה לו כיצד יוכל לרפא את הנשוכים – על ידי שישים שרף על נס, ויסתכלו בו הנשוכים. ההסבר הוא, שכלל דבר יש תרופה חוץ מלשון הרע. מדיבור לשון הרע נוצר מקטרג שקשה מאד להסירו ולהפסיק את קיטרוגו, מאחר ונוצר מקטרוג לשון הרע, הרי שכל מהותו של אותו מקטרג היא להוסיף ולקטרג. והנה אמרו חז"ל שעונש השרפים בא לישראל על עוון לשון הרע, שדיבר העם באלוקים ובמשה, ואם כן, מובן מדוע לא הועילה תפלתו של משה להסירם לגמרי. הן לא בנקל ניתן להסיר את המקטרג שנוצר מעוון לשון הרע.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). במכת צפרדע כתיב 'ויצעק, אבל במכת ערוב כתיב 'ויעתר'. אומר החתם סופר, הגמ' סוכה יד, אומרת: "תפלה של צדיקים נמשל כעתר, מה עתר מהפך התבואה אף תפלה כן", ובצפרדע לא נהפך לרחמים שהרי מתו ותבאש הארץ, לכן כתיב ויצעק, אבל בערוב הלכו לגמרי, לכן כתיב שם 'ויעתר'.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). כתב רבינו האור החיים הקדוש על פסוק זה 4 מילים: 'מכאן שצריך לפרש תפלתו'. כלומר: לרבינו הקדוש, קשה מדוע הוצרך משה רבינו להזכיר בדבריו את שמו של פרעה, הרי הקדוש ברוך הוא יודע שהוא מתפלל על צפרדעים שנמצאים אצל פרעה, אלא למדים מכאן שיש צורך לפרש את התפילה. ובפרשת ואתחנן, רבינו הקדוש מביא מה שמסופר במדרש, שאדם היה הולך בדרכו ונושא משאות כבדים, והתפלל לפני ה' 'הזמן לי חמור', ומיד נזדמן לפניו גוי עם חמור צעיר, וגזר עליו שישא גם את חמורו בנוסף לכל המשאות שהיו אתו, ובא ושאל את החכמים, מדוע לא התקבלה תפלתו?? והסבירו לו החכמים שהיה עליו להתפלל בצורה מפורשת שה' יזמין לו חמור שיעזור לו לישא את משאו, ומכיון שהוא לא פירט, יש מקטרגים שפירשו את תפלתו כרצונם, ובאמת נתקיימה תפלתו שנזדמן לו חמור, אבל זה היה לרעתו שהיה צריך לשאת גם את החמור. ובה מפרש רבינו הקדוש את הפסוק 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר', שהתפילה צריכה להיות מפורשת וברורה.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח). מסופר: הגאון רבי אברהם ברוידה מטרנופול זיע"א נזדמן פעם אחת לפונדק שבו התאכסנה חבורת ערבית החלו ה'משכילים' להתהולל 'משכילים'. בהגיע שעת תפילת בקולי-קולות, כדי להפריע לרב בתפלתו. בתגובה התחיל הרב להתפלל בצעקות עד שקולו הדהד בכל הפונדק. לאחר התפילה שאלו ה'משכילים' את הרב מדוע התפלל בצעקות רמות כל-כך. השיב רבי אברהם: "התורה מספרת שמה רבנו התפלל להפסקת המכות על מצרים. תפלתו מוזכרת בלשון 'ויעתר', אחת, במכת צפרדע, נאמר 'ויצעק' ויפרוש כפיו וכדומה. אולם פעם משה'. מדוע צעק? אלא שכאשר רבבות אלפי צפרדעים מקרקרות בקולי-קולות, אין למשה ברירה אלא לצעוק, כדי שיוכל לשמוע את מה שהוא מוציא מפיו..."

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח) בכל אותן מכות שבהן נענה משה לבקשת פרעה והתפלל לה' שיחדלו, לא ראה הכתוב צורך לציין את שם המכה. כגון, במכת ערוב נאמר (שמות ח, כו): "ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל ה'", ולא נאמר "על דבר הערוב". מדוע אפוא רק במכת צפרדע הוסיף הכתוב וציין שצעקו של משה היתה "על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה"? הלא מכת דם כבר פסקה, ומכת כנים טרם באה, ואם כן פשיטא לנו שתפלתו היתה על מכה זו! ועוד, מהו הלשון "ויצעק", היה לו לומר "ויתפלל", "ויעתר" וכדו'? באר הרב משה פולאק בספרו "וידבר משה": שבא הכתוב לתת טעם לדבר מדוע נאלץ משה להרים קולו ולצעוק בתפלתו, כמו שנאמר: "ויצעק משה אל ה'", ועל זה אומר הכתוב: "על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה" - בגלל קולות קרקור הצפרדעים שבקעו ועלו מכל עבר ... וה' שפתי חכמים" כתב כעין זה, שהרי ידוע שהמתפלל צריך להשמיע לאוזניו, ובמצרים בשעת מכת צפרדע בלי לצעוק - לא היתה אפשרות להשמיע לאוזנים מאומה! שכן, החלק הקשה ביותר במכת הצפרדעים היה הרעש! ב"פרק שירה" מתאר איך כל

הבריאה משבחת לה, כל אחד ואחד, השמים והארץ, הכוכבים והמזלות, העופות והחיות. בהקדמה לפרק שירה כתוב: "אמרו רבותינו ז"ל, בשעה שסיים דוד המלך ספר תהלים זחה דעתו עליו. אמר לפני ה': 'יש בריה שבראת בעולמך שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני?' באותה שעה נזדמנה לו צפרדע אחת ואמרה לו: 'אל תזוח דעתך עליך, שאני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך!' ומהו השיר ששרה הצפרדע? - "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ורבי חיים קנייבסקי שליט"א מביא מהזוהר שצפרדע לא מפסיקה לקרקר ולו לרגע אחד, מעלות השחר ועד עלות השחר הבא. ולפי זה, כוונת הכתוב כך היא: הצפרדע אומרת "ברוך שם כבוד מלכותו", ומתי היא אומרת זאת? "לעולם ועד" - כל הזמן! מכאן מתברר גם כמה גדול ונורא היה הרעש במצרים בעת מכת צפרדע.

ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). מובא בכתבי ר' משה מונדר זצוק"ל באור החיים הק' כתב 'אשר שם לפרעה', מכאן שצריך לפרש תפילתו. נושא ונותן באמונה היה החסיד ר' העשיל מקריניקי. משתכר מדמי תיווך בשוק העורות ומשגיח על כל פרוטה מרווחיו שתהא כשרה. בקושי הרויח כדי פרנסתו. חי במצוקה גדולה. אמר לו ידידו הטוב, רבי משה מינדר, שמעני, אחי. במדרש מסופר על חסיד אחד שהתעייף בדרכו במדבר והתפלל על חמור, אך לא פירש 'חמור לרכיבה', מיד בא סוחר ישמעאלי ואנסו והרכיב לו חמור על כתפו. מדוע נעש, ללמדך, כשתפלל אל ד' פרט נא את מבוקשך בבירור, ללא רמזים סתומים, הרי אל אביך שבשמים אתה מדבר ולמה תגמגם.

ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). ביאר הרה"ח ר' גרשון עמנואל סטאשעבסקי ז"ל, רבינו הגה"ק רבי דב בעריש מביאלא זי"ע היה מנהגו אפילו כשהיו מזכירין לפניו חולה מסוכן ר"ל, או על שאר צרה שלא תבוא, היה מבטיח בבירור שישאר החולה בחיים או שיצא מהצרה. וזאת היה בפומבי בפני קהל עם ועדה. ואמר על זה טעם, שקודם הוא מבטיח, ואחר כך מתפלל להש"ת שיקיים מה שהבטיח, כי לא יהיה נאה אם לא תתקיים הבטחתו. ואמר שמצינו כן בתורה אצל משה רבינו בפרשת וארא, היינו שמשה רבינו ע"ה אמר, אני הבטחתי לפרעה שלמחרת תוסר המכה, ולכן צעק אל ד' שיקיים הבטחה זו. גם אמר שמצינו כן בתהילים שביקש דוד המלך ע"ה "בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא" וד"ל.

ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים (ח, ח). מובא בעבודת הגרשוני ראיתי המעשה מרבינו סעדיה גאון שהתלמידים ראו ממנו בימי הזקנה שלו שהתחיל מחדש בסגופים ותעניות כמו שנהג את עצמו מנעוריו, ושאלו אותו על מה הוא עושה כן, והשיב להם שהיה נוסע בדרך, ויהי לעת ערב בא אל מלון אחד שהיה יושב שם יהודי, וכאשר בא שמה קיבל אותו בשמחה, כי היה מכניס אורחים, ושם לו מטה שלחן כסא ונר, והפציר בו שיאכל פתו, ואכל ושתה ואחר כך הלך לישון, והיה היהודי בעצמו מציץ לו המטה כדרכו תמיד, ושכב. ויהי בבוקר, כאשר קם ממיטתו דיבר על לבו לאכול אצלו עוד סעודת בוקר, ולא רצה כי היה נחוץ לדרכו, ונסע משם לדרכו. ויהי כאשר נסע משם, באו שני תלמידים לבקשו, ושאלו עליו ליהודי הנ"ל, האם לן כאן רבינו סעדיה גאון, וכאשר שמע היהודי ההוא שהיה רבינו סעדיה גאון, התחיל לצעוק בקול מר, מה זאת עשיתי לו, ואם הייתי יודע שהוא היה רבינו סעדיה על כתיפו היה מוליך אותו, והיה רוחץ רגליו ושתה המים. והלכו התלמידים משם לבקש את רבם, והנה גם הוא אחריהם, עד שמצאו העגלה אשר ישב עליה הרב הנ"ל, ויהי כאשר ראה את העגלה, ובטרם קרב אליהם התחיל עוד לצעוק בקול מר. וי לי, אוי לי כי נדמייתי. וירץ לפני הסוסים בקול צעקה, וביקש ממנו מחילה, שימחול לו על שלא נהג בו כבוד כראוי ונכון לו. והשיב לו רבינו סעדיה, מה קול ענות שאנכי שומע, מי יתן ויהי חלקי עמך אשר עשית עמדי, ונתת לי לחם לאכול ומטה מוצעת לשכב, מה צריך עוד לעשות, וכאשר שמע רבינו סעדיה את קול המר הזה מיהודי זה, נשא קל וחומר בעצמו, אם הוא צועק על שנדמה בעיניו כי לא חלק לו כבוד כראוי ונכון, מה יש עוד לזעוק אל המלך, מלכו של עולם, שבדאי לא יצא (ידי חובתו) נגדו מקצת דמקצת, והתחיל מחדש לסגף את עצמו

בסגופים ולצעוק על המלך מלכו של עולם בחזקה. זה המעשה סיפר לתלמידיו (מובא בספה"ק סידורו של שבת דרוש ג פרק ג מאמר ה.) וזוה יובן הפסוק, ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה, דלכאורה היה די באומר, ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים, ומשמעות הכתוב היא שצעק משה על גופא דעובדא 'אשר שם לפרעה'. ועם המעשה הנ"ל ניחא, ד"הנה אמרינן בגמרא (פסחים נג:) מה ראה חנניה מישאל ועזריה למסור את נפשם כו', נשאו קל וחומר מצפרדעים, מה המה שלא נצטוו על קידוש ד' נאמר בם 'ובתנורך ובמשארותך', אנו שמצוים אנחנו על קידוש השם על אחת כמה וכמה. ופירשו שם בתוספות, מחמת שלא היה רק אנדרטי ולא היה צלם ממש, לכן מקשה הגמרא מה ראו למסור נפשם, יעויין שם. וזה נוכל לומר גם כאן, כאשר ראה משה רבינו את המסירות נפש של הצפרדעים, התחיל מחדש לצעוק אל המלך, מלכו של עולם, בתשובה שלימה ובקול מר ונמהר, על דבר הצפרדעים 'אשר שם לפרעה' דייקא, והמה מסרו נפשם על קידוש ד', מה אעשה גם אנכי, והאיך מן הראוי למסור נפשי אל ד'.

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). מובא בשאל אביך ויגדך מדוע היה צריך משה לצעוק אל ד' על דבר הצפרדעים ואילו בשאר המכות כתוב "ויעתר אל ד'" ולא כתוב ויצעק? אלא הענין הוא כי מאחר שהמתפלל צריך שישמיע לאוזניו וכפי שפסק מרן השו"ע (או"ח סי' ק"א ב), לכן הוצרך משה לצעוק על דבר הצפרדעים משום שהרעש שלהם היה חזק מאוד ובדיבור רגיל לא היו שומעות אזניו מה שמתפלל. (שפתי חכמים) מסופר ביהודי, שבהיותו חייל בצבא הצאר ברוסיה, קרה לו פעם שבאמצע תרגיל צבאי נזכר שלא התפלל מנחה, ומיד פרש לצדדין והתחיל להתפלל. כשראה זאת מפקדו, התחיל להפליא בו מכות נמרצות והחליט להעמידו לדין. בתקופה ההיא שררה מתיחות בצבא הרוסי, ולעת כזאת - כל משפט הוא מסוכן, במיוחד משפט נגד יהודי, שרוצים להפגין לראווה את מידת החומרה, ובפשטות ניתן היה להניח שצפוי לו עונש מיתה. ואמנם, המשפט התחיל, העמידו שם קטגור וסנגור, ואילו היהודי החליט בנפשו שבתוקף הנסיבות אין לו מה לענות ומה לטעון, שהרי לא יקבלו מפיו שום דבר, ולכן על מה שישאלו יענה בפרקי תהלים, וכך באמת היה. כששאל אותו השופט לשמו החל לומר "שיר המעלות אשא עיני אל ההרים" וכששאלו אותו למקום מגוריו, ענה: "משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה" וכן הלאה... החליט השופט שעומד לפניו אדם בלתי שפוי, וזו בעצם גם הסיבה שפרש באמצע התרגיל להתפלל. מיד הוציא עליו צו אישפוז ושלחו אותו לבית חולים לחולי נפש, שם שהה כמה שבועות, עד שהגיע הרופא הראשי, ולאחר שבדק אותו היטב מצא שהוא בריא לחלוטין, שיחרר אותו מבית החולים וניצל מהכל.

ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). מובא במתיקין כדובשין קשה למה דווקא במכת צפרדעים צעק ולא ביתר המכות שהתפלל בנחת או שפרש כפיו, י"ל איתא (שו"ע או"ח ס"א י"ג) אחר פסוק ראשון צריך לומר בשכמל"ו בחשאי וכתב במשנה ברורה שכשקרא יעקב אבינו ע"ה לבניו בקש לגלות להם את הקץ כדכתיב ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ונסתלקה ממנו שכינה ולא הניחתו לגלותו אמר לבניו שמא יש בכם מי שאינו הגון פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד פתח הזקן ואמר בשכמל"ו ואמרו רבנן היכי נעביד נימריה לא אמר משה לא נימריה הא אמר יעקב תקנו לומר אותו בחשאי והוא היכר שאינו מן הפרשה הכתובה בתורה רק יעקב אמרו, ובאמת צ"ל למה לא אמרו משה, י"ל איתא (חגיגה יג:) כתוב אחד אומר שש כנפיים שש כנפיים לאחד וכתוב אחד אומר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפיים לאחת להם לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות הי מינייהו אימעוט אמר רב חננאל אמר רב אותן שאומרות שירה בהן, והם הכנפיים האמצעים וכתב הגר"א שעל כנפיהם כתוב בשכמל"ו נמצא על האמצעיים כתוב כבוד מלכותו וזה מה שחסר כשאין ביהמ"ק קיים לכן אנו אומרים בתפילה גלה כבוד מלכותך, והנה אמרו אם היה משה נכנס לארץ לא היה נחרב ביהמ"ק לפי"ז היה נשאר כבוד מלכותו לע"ו לכן כיוון שמשנה לא נכנס לארץ וביהמ"ק עתיד

להיחבר לא אמר בשכמל"ו, ואיתא (שמו"ר י' ו') על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה על דבור הצפרדעים, ואמרו חז"ל שהצפרדעים אומרים בשכמל"ו, לכן כששמע משה דבור הצפרדעים היינו שאמרו בשכמל"ו ע"כ צעק וביקש שיתקיים דבור הצפרדעים ויזכה להקים את ביהמ"ק ואז ממילא לא יחרב.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). ביאר הרה"ק רבי אלעזר מרייזא זי"ע יש להבין מה נשתנה מכה זו מכל המכות שהיה צריך לצעוק אודותה. ונראה, כי ידוע שהצפרדעים מסרו נפשם לקיים רצון הבורא, ונכנסו לתוך התנורים וגו', ומהם למדו חנניה מישאל ועזריה ק"ו בעת שהשליכוהם לכבשן האש (פסחים נג:): והנה, ודאי לא כל הצפרדעים היו שוים בדרגת מסירות נפש, כי לא הרי אלו שבאו אל ביתו של סתם איזה מצרי כאותם שבאו אל ביתם של הרשעים הגדולים יועצי המלך, וביותר בבית פרעה עצמו, ואלו מסרו נפשם ביותר, "כי בערה במ קדושת השם ורצו לנקום בהם נקמת בני ישראל. והנה בבוא משה להעתיך שישורו הצפרדעים, אזי רוב הצפרדעים טרו מהר מן הדרך, אך לא כן אלו ששלטו אצל שרי פרעה, ובפרט אצל פרעה שהיה ראש המיצר לישראל, לאלו היה משה צריך לעבודה גדולה לבטלם, "כי עשו עבודת הבורא בחמימות גדולה במסירת נפשם עד מאוד", ובלתי צעקתו ועבודתו הגדולה של משה לא היו פורשים, "כי היה קשה להם לעזוב עבודה מתוקה כזו", "וזהו שאמר: "ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה", צעקתו באה על אודות אלו "אשר שם לפרעה" דייקא.

ויצעק משה על דבר הצפרדעים (ח, ח). וגם פרעה ביקש שיסיר ממנו ומעמו ומבתיהם, ומשה ביקש רק שיסיר מפרעה, וכתוב ויעש ד' שהסיר מהבתים ומהעם ולא כתיב מפרעה, אלא י"ל ע"פ חסידות דידוע דאם יש לאדם לבקש בקשה שיבקש על הצדיק שיהיה לו כח והשפעה להשפיע ואם לצדיק יהיה טוב הוא ישפיע עלינו רק טוב. ולהבדיל אלף אלפי הבדלות במלך גם כן שהוא משפיע על הציבור שלו, ואם כן מפרעה ביקש שיסיר המכה מעמו ומהבתים משה ביקש שיסירו מהמלך ואכן כן ד' הסיר מהמלך ממה שהמלך רוצה. וגם אמרו על דבר הצפרדעים, ולמה לא המכה מהו 'דבר', כי האמת שהמכה היתה צפרדע אחת כדכתיב ותעל הצפרדע, אלא ידוע דהכו את הצפרדע ומזה יצא עוד, ולמעשה אם היה נשאר רק צפרדע לא היה כל כך גרוע אלא 'דבר' הצפרדעים הדבר הזה שתסיר.

"ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח). יש להבין מאי טעמא דבמכת צפרדע נאמר 'ויצעק' מה שלא נמצא בשאר מכות שנאמר בהן 'ויעתר'. וי"ל עפ"י שפירש בישמח משה דבר נחמד, כי פרעה רצה מאד שלא יצא קידוש השם בעיני העולם כשיראו שסר המכה ע"י תפילת משה, ולכן בקש שמשה יתפלל שישורו למחר, כי באופן זה יהיו סבורים העולם שפרעה ודאי רצה להכריתם מיד שלא ישהה המכה אצלו כלל, אלא שלא עלה בידי משה לעשות כרצונו ומה שהוסרו למחר זה נעשה מאליו. ולפי זה אם היה רוצה משה לעשות קידוש השם בעיני העולם היה יכול להתפלל שיכרתו מיד נגד רצון פרעה, אבל אז לא היה קידוש השם בעיני פרעה והוא רצה בעיקר שיהיה קידוש ה' בעיניו, על כן "ויאמר כדברך", פי' שאתפלל על מחר כדברך, "למען תדע כי אין כה' אלוקינו" שהעיקר אצלי שאתה תדע שה' הוא האלוקים, עכדפח"ח. ועפ"י דבריו יש להוסיף כי עכ"ז רצה משה רבינו ע"ה שיהיה קידוש השם גם בעיני העולם, ולכן כשיצא מאת פרעה "ויצעק" בקול גדול כדי שישמעו כולם שמתפלל שימותו למחר, ועי"ז יהיה קידוש ה' בעיני כולם...

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח). רבי אברהם ברוידא, אב"ד פראג ואבי משפחת ברוידא, הזדמן פעם לפונדק דרכים לפוש מטורח הדרך. בהגיע עת תפילת ערבית פרש רבי אברהם לקרן זווית והחל בתפילתו, אלא שבסמוך אליו הייתה חבורה של משכילים צעירים שליהגו ובילו את זמנם בשחוק פרוע והבלים. הגביר רבי אברהם את קולו והחל להתפלל בקולי קולות. לאחר התפילה ניגש אליו אחד המשכילים ובפיו שאלה מקניטה: הן רחמנא ליבא בעי, שאל הצעיר, ומדוע זה מר התפלל

וצעק בקולי קולות. נענה רבי אברהם שלמד כן ממשה רבינו. שכן במכת צפרדע נאמר "ויצעק משה אל ה'", יוצא דופן משאר תפילותיו של משה רבינו. ומדוע באמת צעק משה דווקא במכת צפרדע? שכן הצפרדעים קרקרו ועשו רעש איום במצרים כולה, ולהלכה נפסק שהמתפלל צריך שישמיע לאוזנו, לכך נאלץ משה לצעוק בתפילה זו. "אף אני הוכרחת להגביה את קולי", סיים רבי אברהם לחצופים, "מפני קרקורן של צפרדעים"...

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח) הגאון רבי אברהם ברוידא מטרנופול נזדמן פעם אחת לפונדק שבו התאכסנה חבורת משכילים. בהגיע שעת תפילת ערבית החלו המשכילים להתהולל בקולי-קולות כדי להפריע לרב בתפילתו. בתגובה התחיל הרב להתפלל בצעקות עד שקולו הדהד בכל הפונדק. לאחר התפילה שאלו המשכילים את הרב מדוע התפלל בצעקות רמות כל-כך.

השיב רבי אברהם: "התורה מספרת שמשה רבנו התפלל להפסקת המכות על מצרים. תפילתו מוזכרת בלשון 'ויעתר', 'ויפרוש כפיו' וכדומה, אולם פעם אחת, במכת צפרדע, נאמר 'ויצעק משה' מדוע צעק? אלא שכאשר רבבות אלפי צפרדעים מקרקרות בקולי קולות, אין למשה ברירה אלא לצעוק, כדי שיוכל לשמוע את מה שהוא מוציא מפיו.

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים... ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים (ח, ח). החפץ חיים שואל: מדוע במכת הצפרדעים, מיד כאשר התפלל משה לה', נעתר לו והסיר את המכה מארץ מצרים? ואילו כשבני ישראל היו במדבר, ופגעו בהם הנחשים, לא הועיל משה בתפילתו מיד והקב"ה אמר לו: "עשה לך שרף ושים אותו על נס" – וכל הרואה את נחש הנחושת הנמצא במקום גבוה – יחיה? החפץ חיים משיב על כך: כי עוון לשון הרע חמור מכל המעשים הרעים. ולכל צרה מועילה תפילה. לכן, במצרים נשמעה תפילתו והוסרו מיד הצפרדעים. אך, לעם ישראל במדבר, הנחשים באו בעקבות עוון לשון הרע, ובבית דין של מעלה מדקדקים מאד בעוון הזה כחוט השערה. לכן לא נעתר לו ה' מיד, אלא אמר לו לעשות נחש שכל מי שיביט בנחש מיד יכוון לבו לאביו שבשמים, וישוב בתשובה בעצמו ובזאת יחיה. יוצא איהו, שההבדל איננו בסוג החיה, אלא בסוג העוון שעליו באה החיה...

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח, ח). מקשים העולם מדוע בצפרדעים כתוב "ויצעק משה אל ה'", ובשאר המכות כתוב "ויעתר אל ה'" ולא "ויצעק"? ויש לומר, משום שהמתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים מרעישים, ולכן הוצרך משה להרים קולו בתפילתו, כדי שישמיע לאזניו את תפילתו. ומסופר על רבי אברהם ברוידא, שנזדמן לפונדק אחד ומצה שם חבורה גדולה של "משכילים" צעירים, שהיו מסובים במעגל ובילו זמנם בדברי שחוק וליצנות. כשהגיעה שעת תפלת ערבית, ניגש ר' אברהם לאחת הפינות הטרקלין והחל מתפלל בכוונה רבה כדרכו בקודש, ראו זאת כמה מבני החבורה העליזה, ופתחו במכוון ברעש גדול כדי להטריד את הרב בתפילתו. כיון שכך, הגביה ר' אברהם קולו, עד שתפילתו נשמעה בכל פינות האולם. בתום התפילה, שאלו כמה מהמסובים הצעירים את ר' אברהם: מדוע הגביה הרב כל כך את קולו בשעת התפילה? הרי למדנו חכמינו ז"ל ש"הקדוש ברוך הוא לבא בעי", דהיינו שהקדוש ברוך הוא רוצה בעיקר את רחשי לבו של האדם? השיב להם ר' אברהם: הנה במכת צפרדעים, נאמר בתורה: "ויצעק משה אל ה'". ויש להבין מדוע הוזקק משה לצעוק דווקא במכת הצפרדעים? אלא, שרבבות אלפי הצפרדעים עשו רעש מחריד, ושאוון קרקוריהן הגיע למרחקים רבים מסביב, עד שאי אפשר היה לשמוע את קולו של משה בשעת התפילה. והרי לפי הדין צריך המתפלל להשמיע לאזניו את רחשי תפילתו, ומשום כך נאלץ משה לצעוק בשעה שהתפלל להסרת הצפרדעים ממצרים...

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח, ח). מסופר, הגאון רבי אברהם ברוידא זצ"ל נזדמן פעם

לאכסניה אחת ונעמד להתפלל. כשראו זאת חבורת "לצים" שישבה שם, החלו להרעיש ולהטרידו בתפילתו. עשה אף הוא כנגדם, והתפלל בקול רם - עד שנשמע קולו בכל חלל הבית. לכשסיים ניגשו אליו ושאלוהו ב"תמימות מעושה": ילמדנו רבינו, הלא שנינו (ברכות כד): שאסור לו לאדם להגביה קולו בתפילתו, כיצד אם כן הגביה רבינו קולו?

השיב להם הגר"א ברוידא: הנה בכל המכות, כשהתפלל משה רבינו ע"ה, נאמר: ויעתר אל ה', ויפרוש כפיו אל ה' וכיוצא בזה, ורק במכת צפרדע לבדה נאמר "ויצעק" משה אל ה', מדוע במכה זו הוצרך משה רבינו ע"ה להתפלל בצעקה?

אמנם התירוץ פשוט: הלכה פסוקה היא (או"ח סי' קא סעיף ב) שהמתפלל צריך להשמיע לאזניו את תפילתו, ולכן בכל המכות האחרות, כשהיה שקט, יכול היה משה רבינו להתפלל בלחש, לא כן במכת הצפרדעים שכדברי חז"ל היה קרקורם של הצפרדעים קשה על המצריים יותר מן המכה עצמה, אם כן שאון רב היה במצרים, רעש ומהומה, והיה מוכרח משה רבינו להתפלל בצעקה. "ומכאן", סיים הגר"א ברוידא בחיור, "שכאשר הצפרדעים מקרקרים - נצרך לצעוק".

אשר שם לפרעה (ח, פ). מבאר האור החיים הק' למה היה משה רבינו אומר המילים האלו "אשר שם לפרעה" האם הקב"ה לא יודע איפוא הוא שם את המכה, ולמה הוסיף זאת בתפילתו אלא "מכאן שצריך לפרש תפלתו". הנה בכח התפילה גם לבאר בדיוק וגם להתפלל בתמימות יש לזה כח מאוד גדולה בשמים, והקב"ה מחכה לתפילות והנה נביא כאן מה שסיפר רבי אלימלך בידרמן שליט"א: באחת הערים שבאר"ק דרים אב ואם מאושרים שזכו לחבוק בן שנים רבות אחר נישואיהם, וכה היה מעשה: כעבור כמה שנים מנישואיהם ועדיין לא היה להם זש"ק, החלו לעסוק בסגולות ורפואות, עד שבגמר י"ב שנה מנישואיהם הודיעום נחרצות כי לא יהיה להם... לאור 'בשורה' זו החליטו לאמץ להם בן, גידלוהו וטיפחוהו כמו שהיה בנם מלידה. בהגיע הבן להיות בקי בקריאה נערכה בכיתתו מסיבה גדולה ובמעמד זה העניקו 'סידור' לכל אחד מהתלמידים. בחזור 'בנם' מהמסיבה נראתה עליו נהרה שפוכה, שמחה רבה ועצומה שמעולם לא נראתה עליו. משנשאל הבן לפרש השמחה אמר ל'הוריו' כי מעודו חשקה נפשו ב'אח', אבל לא ידע תפילה מהי, עתה משקיבל את הסידור יהא בידו להתפלל שיוולד ל'אביו ואמו' בן נוסף. האב שידע את מצבו לא אבה לשבור את רוח בנו, על כן נענה ואמר לו: נו נו, תתחיל להתפלל... ואכן, כעבור תשעה ירחים מיום נולד להם בן למזל"ט... ותיהום כל העיר... כי הכירו בכוחה של תפילה לשבר כל גבולות הטבע בהיותה תמימה וזכה באמונה פשוטה בבורא כל עולמים כי הוא כל יכול והוא 'שומע תפילה'. מעשה זה סופר על ידי גאון וצדיק אחד, וסיפרנו זאת לפני כשנה. והנה לפני כ-11 חודש סיפר זאת מלמד אחד לילדי כיתתו, ובאותה כתה ישב תלמיד שגם הוא מאומץ אצל משפחה אחת. הילד נפגע עד עמקי נשמתו על שמדברים בפניו עניינים כאלו, ובבואו הביתה בכה מאין הפוגות. כמה שנסתה 'אמו' להרגיעו לא הועיל במאומה, בכיו רק גבר מרגע לרגע, עד שפנו אל מנהל הת"ת, והוא דיבר עם תלמידו בטלפון דברי נחת ופיוס, וכה אמר לו: "אולי משמים רמזו לך שגם אתה, אם תבקש מן היוצר בעד בני משפחתך לזש"ק, תפעל ישועה בעדם". וכך הוה, הילד התפלל, וכעבור 10 חדשים נולד להם בן זכר למזל"ט - 18 שנה לאחר נישואיהם, ובשנה זו, יום שלישי בשבת ג' לחודש טבת תשע"ט נכנס התינוק בביתו של אברהם אבינו. ללמדך כח התפילה, ובפרט כשהיא בוקעת מלב נשבר, שהיא שוברת כל המחיצות ופועלת פעולתה בדבר ישועה ורחמים. ומכאן תשובה, כי הנה פעמים בעת שיהודי שרוי בצרה וצוקה, אם בגשמיות אם ברוחניות, נראה לו שבזו העת אינו ראוי לשפוך לבו לפני הבורא, ישיב אל עצמו: אדרבה ואדרבה, כפי ריבוי הקושי כן תפילתו יותר מרוצה ומקובלת לפני המקום ב"ה.

פרעה והצפרדעים. אמרו חז"ל "דע לך שאילולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים", כלומר שאם לא הייתה מכת צפרדע לא היה הקב"ה נפרע מהמצרים. והדברים דורשים ביאור: הרי עשר מכות הכה ה' במצריים ומכת 'צפרדע' אינה הראשונה והאחרונה שבהם ואף לא הקשה והחמורה שמכולם, היו מכות חמורות יותר, שסיכנו את חייהם ושפגעו במקור

אמונתם, לדוגמא - 'מכת דם' שהפכה את המים לדם, סיכנה את חייהם בהשבתת מקורות מי השתייה ופגעה באלוהיהם של מצרים בהפיכת היאור לדם, 'מכת כינים' שהחרטומים לא הצליחו לעשותה ונוכחו לדעת ש'אצבע אלוקים היא', 'מכת בכורות' שהיא למעשה הכריעה את פרעה וגרמה לו להחליט על יציאת ישראל ממצרים, מדוע אם-כן, אומר המדרש, שמכת צפרדע היא שהכריעה את המצריים, ועד כדי כך שלולי מכת צפרדע לא היו המצריים נענשים - "אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצריים"?

עשר מכות = עשרה תיקונים. בפנימיות התורה מוסבר שה' אינו מעניש בני-אדם אלא רק 'מתקן' את קלקוליהם, כי בשונה מבשר ודם שעונשיו נקמה בחוטאים, הרי העונשים הא-לוקיים מתקנים את פגמי החטאים והחוטאים ואינם נקמה: פרעה ומצרים פגמו בעולם והרחיקו אותו מהאמת הא-לוקית הקדושה והחדירו בו רוע וטומאה. עשרת המכות שהנחית ה' בפרעה ובמצרים לא היו עונש, אלא תיקון הפגמים. לכן הקב"ה הכה את מצרים בעשר מכות, כי המצריים פגמו בעשרת כוחות הטבע, והחדירו בכל אחד מהם רוע ואכזריות וחוסר אמונה (הם עשרת הספירות הידועות: חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות), ועשרת המכות מכוונות לתיקון כל אחד מהפגמים. בדברי המדרש "אילולי הצפרדע היאך היה נפרע ה' מן המצריים" אנו מבינים שהתיקון לקלוקל האמוני של פרעה ומצרים - אדישות והתעלמות מהבורא - היא דווקא במכת צפרדע.

הברואים ותפקידיהם

יצורים רבים בעולמו של הקב"ה, ו"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה", לכל ייצור תפקיד ותכלית: יש יצורים שהתועלת המופקת מהם גלויה וברורה, כמו בעלי-החיים הכשרים לאכילה, ואף בעלי-החיים שאינם כשרים אך הם משמים לשירות ותיקון האדם והעולם - "שור לעול וחמור למשא", בעלי חיים המועילים לרפואה ובריאות האדם.

גם בעלי חיים שבטבעם להרוג ולטרוף נבראו מאת ה' בטבעם האכזרי כדי לבצע שליחויות קשות (וכי נחש ממית או נחש מחיה?!), להכות ברשעים החוטאים, להעמיד בניסיונות את הצדיקים כדי שישובו בתשובה ועוד, ובלשון המדרש "אני עושה שליחותי אפילו על-ידי נחש ועקרב". אבל הצפרדע היא ייצור שאינו מביא תועלת גלויה וברורה לעולם ולאנושות [בוודאי בהשוואה לשאר בעלי החיים שבמכות - כינים, ערוב, דבר וארבה], לא בדרך חיובית משום שאינה כשרה לאכילה ולא בדרך השלילית (פגיעה והענשת הרשעים וכו') שכן אינה ארסית ומסוכנת, לכן היא מסמלת את המצב הרוחני של פרעה - האדישות לעניינים האלוקיים: בעלי חיים המועילים לעולם מסמלים את היהודי העובד את ה' ומועיל לעולם, בעלי החיים טורפים ומזיקים, מסמלים את הגויים הרשעים הכופרים בה' ומקדשים מלחמת חורמה נגד בני ישראל המאמינים בו; אבל צפרדע מסמלת את קליפת האדישות, שאינה מביאה תועלת לאמונה ואף אינה לוחמת נגדה, היא מתעלמת ומפגינה אדישות וחוסר אכפתיות מכל ענין אלוקי. ועל ידי שהצפרדעים הלכו בשליחות ה' והכו את מצרים נפרע ה' מן המצריים, משום שזו השבירה המדויקת לטומאת מצרים, לקחת טיפוס אדיש ואי-אכפתי ולהפכו למקדש שם שמים על-ידי שבמצוות ה' הוא מכה ברשעים החוטאים ובמסירות מלאה ומוחלטת, יותר משאר בעלי החיים שבשאר המכות, קופץ הוא לשריפת מוות בתנורי מצרים, ועד כדי כך שממנה למדו מוסר-השכל שלושת הצדיקים חנניה מישאל ועזריה, - "מן הצפרדעים נשאו חנניה מישאל ועזריה קל-וחומר בעצמן וירדו לתוך כבשן האש".

המכה השנייה - צפרדע

"ויאמר ה' אל משה, אמור אל אהרן, נטה ידך במטך על הנהרות, ועל היאורים, ועל האגמים, והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים. ויט אהרן את ידו על מימי מצרים, ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים. ויעשו כן החרטומים בלטיהם, ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים. ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר, העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם... ויאמר משה לפרעה: למתי אעתיר ... להכרית הצפרדעים...? ויאמר: למחר. ויאמר, כדברך, למען תדע כי אין כה' אלוקינו...ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים ... וימותרו הצפרדעים ... ויצברו אותם חמרים, חמרים, ותבאש הארץ. וירא פרעה כי הייתה הרווחה, והכבד את ליבו...."

פרעה מרוצה מעצמו, השיקולים שלו אנוכיים לחלוטין, והוא עצמו כמעט שלא נפגע ממכת הדם. משה חוזר אליו ומזהיר אותו מפני המכה הבאה. גם הפעם פרעה לא מתרשם, והוא לא ממנה לזוטר על עבדיו העבריים - גם לאחר שמשה מבהיר לו שהפעם המכה תפגע בו תחילה.

שוב מטה אהרון את ידו על הנהר והפעם המים מתחילים לרחוש ולבעבע. צפרדע גדולה עולה מן המים (צפר-דע), שהיא צופרת-מקרקרת, ובעלת דעה-שכל, ומתחילה לקרקר ולהזעיק את צפרדעי העולם כולו להצטרף אליה. המצרים המבועתים מתחילים להכות בצפרדע, וזו, במקום למות, מתפצלת ומתחלקת לצפרדעים רבות. אין דבר שעומד בפני צפרדעי מצרים - הן עולות ממימי התהום, חודרות דרך הבלטות, נכנסות לחדרי השינה, מטיילות על הגוף, מקפצות בכוסות המים, נדבקות לבצק, מכסות את התנורים ומצננות את האש...

הן מקרקרות בעוצמה כזאת שהמצרים פשוט נופלים על הקרקע ובוכים. אי אפשר לדבר, אי אפשר לשמוע - קווה... קווה... קווה... והצפרדעים האלה לא מתנהגות בעדינות יתרה ונושכות את המצרים בלי הרף, גם במקומות הכי פחות נעימים... (לפי אחד המדרשים הגיעו במכה זו גם תמסחים, שלהם כידוע שניים הרבה יותר חדות).

שוב קורא פרעה לחרטומים, ושוב הם מראים לו שגם הם יכולים להפוך מים לצפרדעים, ושוב הוא חושב שבסך הכול בית-הספר למכשפים שבו השתלמו משה ואהרן, היה מוצלח יותר מזה של חרטומיו. דבר אחד החרטומים לא מצליחים לעשות - להסיר את המכה.

פרעה המפונק סובל הפעם בהחלט. הצפרדעים פוגעות בכבוד שלו (פרעה החשיב את עצמו לאלוהים ואמר: לי יאורי ואני עשיתנו), חודרות לפרטיות שלו, משפילות אותו, ומעל לכל - מחרישות את אוזניו. הוא קורא למשה, ומתוך הבנה שמדובר בפעולה קשה, מבקש ממנו להיעזר באהרון ויחד להסיר את המכה. משה, מסכים לעשות זאת אפילו לבדו, ובתור ג'סטו מיוחדת שואל את פרעה מתי לבצע את ההזמנה. פרעה המתוחכם כבר דיבר עם החרטומים שאמרו לו שעל פי הכוכבים המכה אמורה להסתיים באותו יום, לכן, הוא לא מתאפק מהאפשרות לעשות צחוק ממשה, ומבקש לחכות עד למחר. ומשה מסכים.

הוא יוצא, וצועק לה, ואכן, למחרת המכה חולפת. כל הצפרדעים מתות. רק אותן צפרדעים שסיכנו את נפשן וחדרו לתנורים הלוהטים, חוזרות ליאור ולחיייהם הרגילים. המצרים מנקים את הארץ ואוספים ערמות, של צפרדעים מתות. והריח... שלא נדע מצרות. ובכל זאת, למרות שגם בארמון הריח בלתי נסבל, ברגע שנהיה קצת שקט, פרעה שוכח את כל מה שהבטיח.

דבר טוב אחד יצא למצרים ממכת הצפרדעים - בין המצרים לבין ממלכת כוש היה סכסוך גבולות מתמשך. באו הצפרדעים, והראו בבירור איפה נגמרת מצרים. כך זכו המצרים לעשות שלום עם כוש. למה מכת צפרדע?

המצרים היו מכריחים את בני ישראל לאסוף בשבילם כל מיני שרצים מגעילים כדי לשחק בהם, ולכן זכו בהרבה שרצים.

מפני שהמצרים הכריחו את ישראל לאסוף טיט ללבנים, הביא עליהם הקב"ה צפרדעים שגדלות בבוץ.

משום שהמצרים היו צועקים על בני ישראל "מהר! לעבוד!", הם זכו שהצפרדעים יצעקו להם באוזניים כמה ימים טובים.

מפני שכשפרעה גזר להרוג את התינוקות, היו נשות ישראל חוששות לצעוק בלידה, שמא יגלו אותן, וכך גדלו הייסורים שלהן הרבה יותר.

מפני שמנעו מעם ישראל להתפלל ולשבח את הא-לוקים, וכתוב במקום אחר שאין ברייה שמשבחת את הקב"ה יותר מהצפרדע.

שירת הצפרדע

"צפרדע אומרת. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד":

ג' מינים יש בברואים

מה נפלאה הבריאה הזאת, מהברואים שברא הקב"ה בעולמו, רובא דרובא ברואים עלי תבל או שהמה ברואי היבשה או ברואי הים, כי היבשה והים המה ב' עולמות, ביבשה ברואים רבים אין חקר לתבונתו, וגם בים יש ברואים לאין ערך, והמה מתנגדים זה לזה בחיותם, כמ"ש חז"ל (חולין קכ"ז ע"א) וז"ל וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה אומר מה רבו מעשיך ה' / יש

לך בריות גדלות בים, ויש לך בריות גדלות ביבשה, שבים אלמלא עולות ביבשה מיד מתות, שביבשה אלמלא יורדות לים מיד מתות וכו' מה רבו מעשיך ה' וכו'/

תנו רבנן כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה וכו' ע"כ. עוד איזה מינים ברא יוצרנו בעולם, והם מין ג' שחי בב' עולמות ביבשה ובים, הטבעיים חשבו בזה החלק כמה מינים. וחז"ל הקדושים אשר ידעו את הכל הזכירו מזה ג"כ את מה שנוגע להלכה, והוא משנה במס' כלים (פ"ז משנה י"ג) וז"ל כל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שהוא בורח ליבשה דברי ר"ע ע"כ.

והצפרדע הוא א' מהם, ויש לו דעת גדול מב' העולמות, עולם היבשה ועולם הים, כמו שמובא בכמה ספרים הקדושים (תנ"ד"א רבה ג', פסיקתא זוטרתי שמות !' כ"ט) על צפרדעים - צפור דעה. ועי' ביעב"ץ (בסידורו בית יעקב בהקלמה על פרק שירה) כתב וז"ל צפרדע גימטריא שלמה בן דוד עם ג' הכוללים, והוא צפור של דעה כי המדע נתון בו עכ"ל.

למתי אעתיר לך ולעבדך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבוך רק ביאור תשארנה (ח, ט). **מובא באמרי נועם** ולכאורה קשה מאוד הלא פרעה ביקש ממנו ויסר הצפרדעים ממני ומעמי וכן אמר משה בתחלת דבריו להעתיר לך ולעבדך ולעמך ומדוע בסיום דבריו אמר רק להכרית הצפרדעים ממך ומבתך ולא אמר ומעמיך ונראה כי ידוע מאמרם ז"ל תפלה עושה מחצה לזאת כאשר פרעה ביקש מאתו שיסורו הצפרדעים ממנו ומעמו אז השכיל משה באם יתפלל כך אז לא יפעול בתפלתו רק החצי להסיר ממנו ולא מעמו. לזאת נתן עצות בנפשו כדרך הצדיקים באם יבוא אדם לפנייהם ומבקש הרבה ענינים הצריכים לו לישועה ובאם יתפלל הצדיק על כל פרט ופרט אז לא ינתן לו רק החצי על כן העצה להתפלל בדרך שלילה כגון שלא יהיה צער לאיש הזה וממילא יהיה לו ישועה לאיש הזה בכל הדברים כי באם לאו לא פעל כלום בתפלתו כי עדיין יש לו צער כמו משה לא התפלל רק בדרך שלילה היינו שהצפרדעים ישארו רק ביאר וממילא יסורו ממנו ומעמו וזהו שאמר אם אעשה כדברך להעתיר לך ולעבדך ולעמך זאת לא יפעול רק להכרית הצפרדעים ממך ומבתך ולא מעמך כי תפלה עושה מחצה לזאת לא אתפלל רק ביאור תשארנה וממילא יסורו מכל וכל.

רק ביאור תשארנה (ח, ט). **מובא בקדושת ציון** כי המצרים טענו שכוחו של משה רבינו ע"ה בכישוף ומבואר בסנהדרין סז: שכוחו של כישוף מתבטל ע"י מים, ואם נשאר צפרדעים במים זה הוכחה שזה מכח ה'.

"ובשם הראשונים". (מובא בבעה"ט) שאותם צפרדעים שמסרו נפשם על קדושת ה', נשאר קיימים לעולם ולא מתו ועליהם נאמר "רק ביאור תשארנה".

וימותו הצפרדעים מן הבתים (ח, ט). נבהלו והכוה, והתיזה נחילים נחילים. מהרו הנחילים לעשות שליחותם. אצו רצו, קפצו ודלגו, טפסו במדרגות הארמון, ונכנסו בשעריו. אח, איזה פאר, איזה הררים מלאו את הטרקלין המלכותי, השתרעו על השטיח האמנותי, התישבו על כורסאות הקטיפה, התפרקדו על הדומי הרגלים. עלו אל כרכוב האח. הסתדרו על אדני החלונות, גדשו עד אפס מקום, ועדין ממשיכים לנהור. פלשו לחדר השנה, התכרבלו מתחת לשמיכה, על הכרים ומתחתם. אף מתחת למטה, על נעלי הבית ובתוכם. והלאה, למטבח, למזוזה. לחדרי האמבטיה, לאולם הכנוסים. זהו, הארמון פקוק, ועדיין באים עוד ועוד. מצטערים, חפשו לכם מקום. וזו מעט, אל תהיו אנוכיים. מקום שמור, אני מחכה לאחי. בעל כרחם ממשיכים, מחפשים מקום ואין. הכול מרוב ירוק, מתנועע ומקרקר. מקום אחד נשאר, בתנור הלוהט. אין ברירה, צווי השם הוא, קופצים פנימה בתחושת הקרבה, מסירות נפש. גורלו של מאחר, שכלם הקדימוהו. טפסו את כל המקומות הטובים, לקנא בהם. שלימזל היית ושלימזל תשאר.

ומה לבסוף - "וימתו הצפרדעים מן הבתים ומן החצרות ומן השדות" (שמות ח, ט), אבל לא מן התנורים. לפי שמסרו נפשם למות על מצות הקדוש ברוך הוא, חזרו ליאור חיים (ילקוט שמעוני). ומה למדנו? שאין לחשב חשבונות! אלו שנראו בטובה ובשלוה, נערמו חמרים וחמרים וברקבונם באשה הארץ.

ואלו שנדמה היה – גם להם עצמם! – שהם מוסרים נפשם, דוקא הם, ורק הם, שרדו! ובי היה מעשה – כבר ספרתי. בראש השנה שנת ת"ש הפציצו הגרמנים את ביאליסטוק, ובסכות נמלטנו לווילנה, בירת ליטא החפשית. כחצי שנה לאחר מכן השתלטו הרוסים על ליטא ואסרו על קיום הישיבות. ישיבתנו ירדה למחתרת. בשבת קודש פרשת שלח נמסר לנו, שהרוסים עורכים מצוד אחר בני הישיבות, להגלותם לסיביר. חברי נפוצו לכל רוח, ואני אמרתי לחברותא: "אדם כי ימות, באהל" (במדבר יט, ח), אפלו בשעת מיתה אל ימנע עצמו מבית המדרש (שבת פג ע"ב). וכמו שדרשו (דברים רבה א, יט) שאם בא עליכם השונא "פנו לכם צפנה" (דברים ב, ג), הצפינו עצמכם בתורה שנאמר בה: "יצפון לישרים תושיה" (משלי ב, ז). ישבנו כל השבת, ולמדנו בהתמדה. במוצאי שבת שבנו לאכסניה, וכמו שארע בדוד המלך (שבת ל ע"ב) שמלאך המות השיגו כשפסק לרגע מלמודו, התדפקו מלאכי החבלה של הבולשת על דלתנו. חברינו התפזרו, כאמור, ואותנו תפסו. הספקנו לקחת אתנו את התפלין וכמה ספרים, והסיעו אותנו אל הרכבת. מצאנו בה כמה מחברינו שנתפסו בכף, ורבים אחרים הצליחו להמלט. כשראו אותנו, לעגו: "איי, יענקל'ה קריניקער, אזא שלימזל ביסטו! הלא קטן קומה אתה, יכלת להחבא בקלות!" המצוד המערך. השלימזלניקעס נתפסו, וברי המזל הצליחו להמלט מצפרי הבולשת. הסיעונו לסיביר, לעבודת פרך במחנה כפיה. כמה קנאנו באותם ששפר חלקם והצליחו להחבא – ואז פלשו הגרמנים לליטא, עם האיזענץ גרופע, פלגות המות שלהם. אבל לא היתה להם עבודה רבה. כפי העריות ששמענו האזרחים הליטאים עצמם קמו וטבחו ביהודים הקדושים. סיפר לי הגאון רבי! עקב קמיניצקי זצ"ל: בימי אברכותו היה רב בעירה זעירה, ציטויאן שעל יד קלם. היו שם מתי מעט משפחות יהודיות, בין קומץ האכרים הגויים. ידם לא הספיקה לכלכל את רבם בלחם לשובע, והוכרח להגר למדינת הים. במלחמה, ספר, כרתו האכרים הליטאים את ראשי שכניהם היהודים באבחות מעדר! חיות אדם! כמעט איש מחברינו 'ברי המזל' לא שרד. ואלו אנו, ה'שלימזלניקעס', היתה לנו נפשנו לשלל! והלאה – בעצומה של המלחמה שחררנו מהמחנה, בתנאי שנתגורר בישוב הסמוך בתנאים מגבילים. מצבנו הירוד, בצרוף תת תזונה חריפה, המיטו עלינו את מחלת הטיפוס. אושפזתי בבית החולים, ולידי שכב בחור ישיבה חסון שחלה אף הוא במחלה. הכל נדו לי, צפו שלא אשרוד. שכני, הוא שנפטר. לפני פטירתו אמר: "ראה, יש לי כאן סכום כסף", היה זה סכום זעיר, אבל הציל את חיי, "קחהו, שלך הוא". הוא נפטר, ואני החלמתי. שבת לאכסניה, וסרבו לקבלני. חששו מהדבקות. סיפרו ששרפו כל חפצי החלטתי לעקור משם. הרי לא עוקבים אחרי, סבורים שעודני בבית החולים. שבועים ימים הלכתי לאורך מסלת הברזל. התכלכלתי בלחם שקניתי במעותיו של הנפטר. כעבור שבועים הגעתי למרקה, וחפשתי בית עם מזווה בפתחו. ממרום הנחוני לביתו של השוחט, הרב רוט, יהודי חם וטוב לב, שארחני בביתו. מצאתי שהגיעו לשם פליטים רבים מרוסיה, ליטא ופולין, וילדיהם לומדים בבתי הספר הכפרניים. החלטתי שצריך לפתוח חדר, תלמוד תורה חרדי. הזהירוני, זו סכנת נפשות, לפתוח תלמוד תורה תחת עינה הפקוחה של הבולשת. אבל אני הרי נובהרדוקער. מצאתי מקום ללמד בו, ביתו רחב הידים של גוי מקומי, חניק שמו. ערבי אדוק בדתו, ששנא את הכופרים הקומוניסטים שנאה עזה, והיה מוכן להסתכן עבור כל דבר הקשור בדת, לא משנה לו איזו. הלכתי לשכנע את ההורים שימסרו לידי את בניהם. השתמשו, באמרום שהרשויות נותנות הקצאת לחם רק למי ששולח ילדו לבתי הספר שלהם. "הפתק הכחול" הוא בגדר פקוח נפש עבורם. אמרתי: עלי ועל צוארי, אשיג לכם "פתק כחול". מהיכן? באותה עת פשטה השמועה שאלמונים פרצו למשרדי הרשויות וגנבו מלאי פתקים כחולים. לא ידעתי מי עשה זאת, אבל ידעתי את מאמר הגמרא, 'שלא העכבר גנב, אלא חורא' (גטין מה ע"א, קדושין נו ע"ב). מצאתי את ה'חור', יהודי משלנו, ספסר בשוק השחיר. עוררתי בו את הנקדה היהודית, תן ידך לחנוך טהור לילדי ישראל. הסכים למכור לי במחיר הקרן. אספתי תרומות, וקניתי. נו, דבר כזה קשה לשמור בסוד. הרשויות עלו על התלמוד תורה המחתרתי, ומצאו שההורים מקבלים הקצאת לחם בפתקים כחולים שהגיעו אליהם ממני. מצאתי עצמי בבית הסהר. האשמה: ספסרות בשוק השחור. העונש: מוות. זה לא צחוק, הייתי בתא הנדונים למות, אבל משמים גזרו

דיני לחיים, וכעבר חצי שנה שחררתי. כמה קנאתי באלו שנתרו חפשים, בחוף. אשרי שנתפסתי על דברי תורה, אבל האם לא יכול הייתי לארגן את העניינים בצורה מתחכמת יותר, שלא יעלו מיד על עקבותיי אח, יענקלה דער שלימזל!

כששחררתי מבית הכלא נודע לי, שהשלטונות הרוסים הגיעו להסכם עם ממשלת פולין הגולה שמושבה בלונדון, שכל האזרחים הפולניים שבשטחה יגויסו למאמץ המלחמתי נגד הגרמנים. חברי נשלחו לחפור שוחות וחפירות תחת אש הגרמנים, ורבים מהם לא שבו – ואני ישבתי שקט ושאנן בבית הסוהר"...

לפעמים אדם רוצה למסור עובר ענין מסוים, אך מגיע היצה"ר ולא נותן – באיצטלה של מצוה! לדוגמא – יש מחלוקת, והוא נדרש לוותר, ואז נכנס הענין הרוחני – הרי אני משפיע תורה, ואם אוותר – כיצד אקרב רחוקים ואשפיע עליהם? כך פעמים רבות היצה"ר מונע מהאדם למסור על ענין מסוים בגלל "חשבונות רוחניים"... גם ענין זה ניתן ללמוד מהצפרדעים – במ"ר ר"ע אמר צפרדע אחת הייתה, והיא השריצה ומלאה את ארץ מצרים, אמר לו ראב"ע עקיבא מה לך אצל אגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אמת היתה ושרקה להן ובאו ע"כ. וצ"ב למה הקפיד ראב"ע על דרשת ר"ע ומאי נפ"מ אי צפרדע אחת היתה או לא? מבאר המהרי"ץ דושינסקי – איתא (פסחים נ"ג) חנניא מישאל ועזרי' נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצוין על קדושת השם כתיב בהו ובאו ועלו בביתך ובתנוריך וכו' אנו שמצוין על קדושת השם על אחת כו"כ, ולכאורה יש לפרוך על הק"ו הצפרדעים הגם שאינן מצוין על קדה"ש מ"מ אין להן תורה ומצוות ואינן מפסידין ע"י מסירת נפשם שום דבר, משא"כ ישראל שהם בר תורה ומצוות איך יפסידו להיות חפשים מתורה ומצוותיה? ובפרט שלא הי' עבודה זרה ממש אצל תמו"ע אלא אנדרטי וכמש"כ התוס' בפסחים שם, ונראה לפרש הק"ו ע"פ דברי הילקוט [שמעוני תהלים רמז תתפט] אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו, אמר לפניו רבש"ע, כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי? נזדמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך, ועל כל שירה ושירה שאני אומרת, אני ממשילה עליה שלשת אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף: ע"ש, נמצא שאם הצפרדע מוסר נפשו עבור קדושת השם מפסיד בזה השירות ותשבחות שאומר תמיד לה! לכן נשאו חמו"ע ק"ו מצפרדע שאינם מצוין על קדה"ש ומפסידים מלומר שירה שעד עתה אמרו בכל יום לפני ה', בכ"ז מסרו את נפשם ק"ו אנו שמצוין על קדה"ש עלינו למסור נפשנו הגם שמפסידים התורה ומצוות!

ובזה מובן מדרש הנ"ל כי לר"ע שהצפרדע השריצה את שאר הצפרדעים ואלו עוד לא הורגלו לומר שירה כי עתה נבראו, א"כ יש להק"ו פירכא – אין להם מה להפסיד, ולכן צוו למסור, אך אנו בני"א מפסידים תורה ומצוות! משא"כ ראב"ע ס"ל שנבראו הצפרדעים מכבר והורגלו לומר שירה, וע"י שמסרו נפשה הפסידו השירות, בכ"ז לא חסו על עצמם ומסרו נפשם בעד קדושת השם.

אלקים חשבה לטובה – השידוך שיצא לפועל לעתים נוכחים בני האדם לראות בעיניהם את נפלאות ההשגחה העליונה הנסתרת מהם במרבית הפעמים, ומבחינים בעליל עד כמה קצרי ראי הם אלו המתחכמים אל מקרה מסויים כ"רע", בעוד שאינם יודעים עד כמה רבה הטובה הגלומה בו עצמו. אחת מן הדוגמאות לכך היא שידוכו של רבי צבי ביאליסטוצקי, אחד מן האריות שבחבורה בישיבת גרודנא, ומקורב ביותר לראש הישיבה רבי שמעון שקאפ ולמשגיח רבי שלמה הרכבי. מובא בספר 'לעבדו בלבב שלם': ביום מן הימים נחלה הבחור החשוב צבי במחלת השחפת. שחפת הינה מחלת ריאות חריפה, ובאותם ימים עדין לא נודע לה מרפא ורבים מאלו שחלו בה נפטרו לאחר תקופה. צבי נסע לורשא לדרוש ברופאים, והם המליצו שיסע למנוחה של כמה חדשים בעיירת המרפא אוטובוצק. עד מהרה נסע לשם, וכעבור כמה חדשים התחזק והבריא ושב ללמודיו בישיבה, כשבני הישיבה, אשר דאגו לבריאותו במשך כל תקופת העדרותו, עומדים על המשמר ומשגיחים לבל יתאמץ יותר מדי, עד שיחלים כליל. מנהגה של הישיבה היה לממן את הוצאות הנפש בעירות לונא או דרוזגניק לבחורים מצטיינים במיוחד, או חלשים באופן מיוחד בגופם. משום כך

באותה שנה היו הבחורים משוכנעים כי הישיבה שתתפתח בהוצאות הנסיעה של צבי, הן משום היותו ממציא הישיבה והן משום מחלתו הקשה. אולם דא עקא שבדיק באותה שנה הודיע הגאון רבי שרגא פייבל הינד'ס, חתנו של רבי שמעון שקאפ, שהיה מראשי הישיבה והנושא בפועל בעול הכלכלי שלה, שמחמת המצב הכלכלי הקשה של הישיבה היא לא תוכל להשתתף בהוצאות כלל. גם כאשר ניסו הבחורים ללחוץ עליו, ולהסביר לו את חשיבות העניין, לא יכול היה רבי פייבל להענות לבקשתם. "כל מה שיכולתי ללוות למען הישיבה כבר לוייתי", אמר להם בצער. גם בשנה הבאה לא נסע צבי לנופש מאותה סיבה, ונותר בישיבה, מקוה לנוח מעט בין כתליה. באותה שנה דובר בו נכבדות בשידוך חשוב מאד: מרת לאה, בתו של הגאון רבי אברהם צבי גרודז'ינסקי ראש ישיבת ראמיילס בוילנא ואחיו של הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי. כידוע, לגאון רבי חיים עוזר לא היו ילדים מלבד בת יחידה שנסתלקה בדמי ימיה, וילדי אחיו היו קרובים אליו מאד. אולם לא רק מחמת הדוד הגדול רבה היתה חשיבותו של שידוך זה, אלא אף משום שכולם ידעו כי הבחור המצטין שיזכה בשידוך זה, יהיה בעתיד אחד מראשי הישיבה. השידוך הלך והתקדם לשמחת לב שני הצדדים, אלא שלפתע שמע הגאון רבי אברהם צבי על השחפת בה לקה הבחור, והסתפק האם להמשיך בשידוך. הגאון רבי חיים עוזר הכריע שיש לבדוק ולברר בישיבה מה היה באותן שנתיים: האם ניכרו בבחור סימני חולשה, וכן, האם נצרך לנסוע מפעם לפעם למנוחה... כשהתברר שלא נסע אף פעם למנוחה מאז החלים, הוחלט לגמור את השידוך למזל טוב... או אז הבינו כולם, כי דוקא העובדה שלא נסע למנוחה, שהיתה נראית כדבר רע, היא שעמדה לו בסופו של דבר וסייעה לו להכנס לבית גדול זה! רבי צבי התחתן ואף נולדו לו כמה ילדים ונעשה לאחד מראשי הישיבה, אלא שבמלחמה הנוראה נספה עם כל משפחתו במעלות קדושים וטהורים, הי"ד. (לאור הנר)

כתב רבי צדוק הכהן מלובלין [מחשבת צדיק גורל סג אות ז] אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וגו' (מגילה ז): ופירש רש"י: להשתכר ביין. ונראה לבאר העניין בזה, דמבואר בגמ' (כריתות יג): דשיכור אסור להורות. אבל הכלל הוא דמי שעושה מצוה לעולם אינו מפסיד, כמבואר במדרש רבה (דברים פ"ד אות ה') אמר הקב"ה - שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד. וכן מוכח מהגמ' (ברכות לב): תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. אבל בירושלמי (שם) מבואר דלא רק שאינו מפסיד - ותורתן משתמרת, אלא שגם מתברכת, ומקבל ברכה יתירה בלימודו. שכן מתוך שחסידים הם היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה נתנה במלאכתן. וכיון שחייב להשתכר ביין בפורים, ועי"ז אסור להורות, אינו מפסיד וזוכה א"כ לתורה יתירה. וזהו העניין מה שפורים הוא זמן קבלת התורה מחדש, כמבואר במס' שבת (דף פח). דהדר קבלוה בימי אחשוורוש. דבפורים זוכין לקבל תורה חדשה מאת השי"ת, על שם שמוסר נפשו לקיים המצוה להשתכר ביין. והוא ג"כ העניין מה שא"י בגמ' (שבועות יח): המבדיל על יין במוצאי שבת זוכה לבנים בעלי הוראה. דכיון שמוסר נפשו לשתות יין להבדלה, ואסור הוא להורות, אינו מפסיד - ואדרבה זוכה שיהיו בניו בעלי הוראה.

ועוד יש לומר, דלכן מבדילין לכתחילה דוקא על יין. דהבדלה עושין לפי דעתו של הבורא ית' ולא לפי דעת עצמו. ולכן מבדילין על היין דהשונה יין, מפסיד דעתו, כמו שאומרים חייב לבסומי "עד דלא ידע". ומבדילין בין קודש לחול כפי דעת הבורא ית"ש. ולכן זוכה עי"ז לבנים בעלי הוראה, שיפסיקו הדין כפי דעתו של השי"ת ולא כפי דעת עצמו. וזהו כל העניין של חייב לבסומי בפוריא עד דלא ידע, ר"ל לבטל דעת עצמו, ולסמוך רק על דעתו של השי"ת בתורתו הקדושה.

וימותו הצפרדעים מן הבתים (ח, ט). **מובא בפניני קדם** וקשה למה במכת ערוב נאמר (שמות ח, כז) "ויסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו" שהערוב רק סר מהם, ובמכת צפרדע כתיב וימותו הצפרדעים לא רק סרו אלא גם מתו, וי"ל החיות שבמכת ערוב לא היו בריה חדשה שנבראו עבור המכה הזאת אלא הקב"ה הביא עליהם חיות מן היער, לכן כשנגמרה המכה חזרו ליער

משום שהן חלק מקיום העולם, אבל במכת צפרדע נאמר (שמות ז, כז) "ושרץ היאור צפרדעים" היינו בריה חדשה לצורך מכה זו, לכן כשנגמרה השליחות שלהם ולא היה בהם עוד צורך אז מתו.

ותבאש הארץ (ח, י). רגילים אנו לחשוב שהנס היה בבוא המכות כדבר ה' ביד משה: דם וצפרדע, כינים דבר ושחין. אבל רבינו אברהם בן רבינו הרמב"ם ז"ל השמייענו חידוש גדול מזה, וכתב עליו שהוא דרוש מתוק: לאחר שהמוני הצפרדעים מתו וגדשו את הרחובות החצרות והבתים, נרקבו והתעפשו והריחו, הלא היה זה נס שלא באו מיד כל המכות הבאות, שמיד לא שרצה מצרים רימה וכינים, לא הוכתה במכת דבר ולא פשה בה שחין, אלא כל מכה נדחתה עד שהגיע תורה.

וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר ה' (ח, יא). מובא בלב שלום יש להבין מהו שאמר הכתוב: "ולא שמע אלהם"? הלא פרעה עצמו הבטיח לשלח את העם ונמצא שאם אינו משלחם, הרי שלא רק שהוא אינו שומע "אלהם", אלא גם אינו מקיים את דברו! וא"כ מדוע התורה מדגישה דוקא את מה שלא שמע "אלהם" ומתעלמת מהפרת הבטחתו? אלא ללמדנו טבעם של הרשעים המסורים ביד יצרם, שמכיון ש"היתה הרוחה" באמת שכח פרעה את הבטחתו והוא באמת חשב שרק את בקשת משה אינו מקיים. ולכן הפר פרעה את הבטחתו ללא שום פחד ובושה, כי היה משוכנע באמת, כי רק אינו שומע "אלהם" אל משה ואהרן.

ואני אכביד את ליבו (ח, יא). נשאלת השאלה: אם ה' הכביד את ליבו של פרעה למה הוא בעצם אשם?! והתשובה היא: ה' רצה שפרעה יחזור בתשובה, לא בגלל המכות אלא מתוך הכרה שה' הוא האלוקים. לצורך זה הקב"ה יוצר איזון כדי ששיקול הדעת של פרעה יהיה אמתי וכנה. לאחר כל מכה יכול פרעה לחזור מהפחד של מכה נוספת... כדי שהמכה לא תשפיע - ה' מכביד את ליבו. משל למה הדבר דומה: יהודי שהיה לו דין ודברים עם גוי, גילה שהשופט הוא חברו הטוב של יריבו ואף הוא גוי. מה עשה? לילה קודם המשפט הוא התדפק על דלתו של השופט ומסר לו מעטפה מלאה במזומנים... למחרת כששני הניצים עומדים במקומותיהם שואל השופט את היהודי: "האם הנך מבקש משפט צדק?" "בוודאי!" ענה היהודי בביטחון. ואז הגיע שאלה שהוא כלל לא ציפה לה... המשיך השופט להקשות: "אם כן מדוע הגעת אמש לביתי ונתת לי שוחד?!" ותוך כדי דיבור השופט מוציא מכיסו את המעטפה... היהודי היה ב"שוק" לקח לו זמן להתעשת ואז הוא ענה לשאלת השופט: "כבוד השופט והלא זה ברור! ידעתי שאתה חברו הטוב של התובע ומשראתי שאינך פוסל את עצמך לשפוט ביננו רציני שיהיה איזון... על מנת שתשפוט בצורה הוגנת נתתי לך שוחד... כעת אני והשוחד שלי עומדים בקו אחד אל מול החברות שלך עם יריבי... כן הוא הנמשל: ה' הכביד את לב פרעה על מנת ליצור איזון בשיקול הדעת של פרעה... ואם זה עדיין לא מצליח להבין מי מנהיג את העולם, מסרב להכיר בה' ולשלח את בני ישראל בדיון הוא שיענש...

והיה לכינים בכל ארץ מצרים (ח, יב). **מובא בקהילות יעקב** סדר המכות בתורה כך הוא, מכת הכינים היתה המכה השלישית, ואילו בתהילים הסדר הוא אחר, דכתיב (תהילים קה, לא) 'אמר ויבוא ערוב כינים בכל גבולם'. הכינים מוזכרים בפסוק לאחר הערוב והדברים טעונים ביאור. ויש להבין זאת על פי משל, יהודי עשיר השיא את בתו, לפני החתונה הוא עשה כמה ימי משתה לאנשים שונים, יום אחד הוא עשה משתה לבני משפחתו העניים, ביום השני הוא עשה משתה ללומדי התורה, וביום נוסף הוא עשה משתה עבור יתר העניים שבעירו. מנהל הבית שאירגן את ימי המשתה ועבר בין הקרואים כדי לבדוק אם הכל מתנהל כשורה, הבחין באדם אחד שנכח פעמיים, בשני ימים שונים, הן במשתה שנערך עבור עניי המשפחה והן במשתה שנערך עבור לומדי התורה. תמה המנהל לפשר הדבר וניגש ושאלו, השיב לו אותו האיש אמנם כן, יום אחד באתי מצד היותי קרוב משפחה של עורך הסעודה, ויום אחד באתי בשל היותי מלומדי התורה שבעיר. ובזה אפשר להבין שמכת הכינים באה פעמיים, כאותו אדם שבא למשתה פעמיים. בראשונה היא באה בפני עצמה בתור המכה השלישית,

ובנוסף לכך ביחד עם מכת הערוב שבה באו כל מיני חיות ורמשים, ועל כך בא ההדגשה בתהילים 'אמר ויבוא ערוב, כינים בכל גבולם'. כלומר שגם במכת ערוב הגיעו הכינים לכל גבול מצרים.

ויאמר ד' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ (ח, יב). פירש רש"י, לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגן עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן. על אחת כמה וכמה אנו מחוייבים הכרת טובה לד'. ומוכן ביתר ביאור דרך משל. פעם הזדמן רבי ישראל מסלנט לבית מלון מהודר ומשובח, והזמין כוס קפה. המשקה עלה לו כמה פרנקים. דן רבי ישראל בענין זה, בידוע שכוס קפה עולה רק כמה פרוטות, ואם כן מה ראו כאן לדרוש עבור כוס זו כמה פרנקים. אמנם, הדין עמם, הבנין המפואר ורהיטיו המשובחים והגן שמסביב, השטיחים ושרות המלצרים, כל אלו עולים ממון רב. אדם הבא לבית מלון לשנות קפה נהנה לא רק מהמשקה, אלא גם מכל העינוגים והנוחות הכרוכים בהנאת השתיה. זאת ועוד, כל ההנאות הללו הבאות בעקיפין, מנעימות ונותנות טעם טוב בהנאת השתיה עצמה, שכן ההנאה של השתיה בתנאים אלו היא גדולה הרבה יותר מהנאת השתיה בכלים פשוטים ובסביבה פשוטה. לכן, בוודאי שהדין נותן שעל שתיה בבית מלון שהתנאים בו הם כה טובים יהיה התשלום יקר יותר. הנמשל, על כך אמר רבי ישראל סלנט, אנו לומדים מכאן כמה צריך האדם להכיר טובה בשעה שהוא נהנה בבית המלון של הקב"ה. כל אדם כאשר הוא שותה מעט מים לצמאו נהנה באותו רגע גם מהאדמה שעליה עומדות רגליו, מנשימת האויר, מתכלת השמים, ממראה וריחות הפרחים, מנעימת הציפורים, מיופיה של הבריאה כולה ומחברתם של יתר בני האדם שנבראו בצלם. בשעה שאדם מודה ומכיר בטובותיו של מקום, צריך הוא לכלול את כל ההנאות שמהן הוא נהנה באותו רגע. עליו להכיר בטובתן של כל ההנאות ולהודות על כולן לבורא יתברך. אל לו להסתפק בהכרת טובה לד' על ההנאה שהוא נהנה ממנה באופן ישיר ועליה הוא מברך את ברכות הנהנין. יש להודות על כל הטובות, גם על הטובות העקיפות ביותר, שהרי כולם חסד ד' הוא שמטרתו להטיב לנו כל הימים.

ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ (ח, יב). וברש"י: "לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול". ולכאורה מה הועיל העפר, הרי מיד למחרת נודע הדבר? נמצאנו למדים שגם הרגשה טובה של יום אחד, בהיותו מדמה לעצמו שניצל מחרב פרעה על ידי הטמנת המצרי בחול – גם על הרגשה מועטת זו נתחייב משה רבנו בהכרת הטוב לחול ולעפר אשר במצרים. על אחת כמה וכמה שאנחנו מחוייבים בהכרת הטוב על מעשה הטובה של ממש, וביותר אם הטובה זו נמשכת שנים רבות, כמו בחיי הנישואין לאורך ימים ושנים טובות, או הטובה של הורים לילדיהם, היש גבול להכרת הטוב שמחוייבים על מקרים כגון אלה?

אחד ממקורביו של ראש ישיבת חברון, הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל, סיפר מעשה שהתרחש בשנותיו האחרונות של ראש הישיבה. יום אחד באתי לביתו כדי לקחתו להיכל הישיבה.

היה זה כבר בתקופה שבה קשתה עליו ההליכה, והטיפוס במדרגות בכפל כפלים. ראש הישיבה יצא מביתו, ירד לאיטו במדרגות, וכשהגענו אל המדרכה ברחוב, נעצר לפתע.

"מה קרה?" – שאלתי את הגרש"ז, והגאון, רמו בידיו שהוא צריך לעלות שוב לביתו. התפלאתי, ולא ידעתי פשר הדבר, מספר המקורב. ראש ישיבת חברון עולה שוב במדרגות, וכשהוא מתנשם ומתנשף, פותח את דלת הבית, ניגש אל המטבח, ואומר לרעייתו הרבנית: "כשיצאתי מהבית, שכחתי לומר לך שלום, לכן אני עושה זאת עכשיו" אמר שלום בחינניות מרובה, ויצא את הבית. אה, כמה הכרת הטוב חייב האדם לאשתו.

ואם כך לעקרת הבית, על אחת כמה וכמה כפולה ומכופלת היא חובתנו להכיר טובה לבוראנו יתברך ויתעלה, המיטיב עמנו בכל רגע ורגע. וכאשר אנחנו אומרים את תפילת "נשמת כל חי", נגיע למצב שכל עצמותינו תאמרנה "ה' מי כמוך".

והיה לכנם בכל ארץ מצרים (ח, יב). מובא בליקוטי ריצב"א מפני מה באה מכת כנים לאחר מכות הדם והצפרדע, מובא בגמרא, כי לאחר ששרף טיטוס את בית המקדש, הפליג בספינה לביתו שברומי. בדרך עמד יליו נחשול של ים ואים להטביע את ספינתו. כשראה זאת טיטוס, אמר: כמדומה שאין כוחו אלא במים, שהרי את דור המבול דן במים, את דור אנוש דן במים, וכן גם את פרעה ומצרים טבע במים. אמר לו הקב"ה: רשע! בריה קלה יש לי בעולמי, ויתוש שמה. עלה ליבשה והלחם עמה. נכנס היתוש בצוחו של טיטוס, והיה מנקר במוחו שבע שנים (גיטין נו:). הרי שנענש טיטוס בבריה קלה שביבשה, לאחר שחשב כי כוחו של בורא העולם רק בים, חלילה. ואף פרעה חשב כן. לאחר מכת הדם, אשר היתה ביאור, ולאחר מכת הצפרדע, אשר עלתה גם כן מן היאור, חשב כי כוחו של הקב"ה רק בים, כמו שחשב טיטוס, שכן שתי מכות אלו באו על ידי היאור. ואמנם, לאחר שחשב כן, נענה באותה תשובה שבה נענה טיטוס. בבריה קלה שברא הקב"ה בעולם העניש את פרעה, והפעם היה זה על ידי הכינים.

"ויאמר ויבוא ערוב כינים בכל גבולם" (ח יג) "אמר ויבא ערוב - כינים בכל גבולם" (תהילים, פרק ק"ה פסוק ל"א). נשאלת השאלה: הרי כינים היו לפני ערוב מה הם עושים כאן?! המגיד מדובנא משיב בכך שהוא מביא משל למה הדבר דומה: לעשיר שעושה שמחה ואין לו מקום לכולם. בלית בררה חילק את האירוע לשלושה ימים, עשה הזמנות וכתב כך: תושבי העיר נא להגיע ביום א'. משפחה נא להגיע ביום ב' אנשי עסקים מגיעים ביום ג'. - אין לבוא פעמיים!!! והנה ביום הראשון הגיעו כל בני העיר וכשמגיע אחד מהם הביתה הוא אומר לו אשתו: "ראית מה זה הכלה היא בת דודה שלי ולא ידעתי..." למחרת הגיע שוב פעם כאשר הפעם הוא מגיע בתור משפחה... תופס אותו אחד המלצרים ואומר לו: "היי אתה היית פה אתמול" מיד הוא קרא לסדרן וזה החל לריב אתו. לשמע ההמולה, הגיע בעל הבית ושאל אותו: "תגיד בבקשה, זה נכון שהיית כאן אתמול?!" אמר לו: כן. "אם כן, מדוע באת גם היום?!" התנצל האיש ואמר: "מה אומר לאדוני, אמש התברר לי שאני גם משפחה... האמן לי, זה נודע לי רק אתמול בלילה..." אמר בעל הבית בחיוך: טוב אם כבר באת, תישאר!

כן הוא הנמשל: הכינים שומעות שכל החיות מגיעות למצרים ואומרות רגע אני גם חיה אבל כבר הייתי... ובכל זאת הגיעו. אמר הקב"ה כיוון שהגעתם תישארו... זהו שאמר דוד המלך: "אמר ויבא ערוב - כינים בכל גבולם" (פרק ק"ה פסוק ל"א).

ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ (ח, יג). חכמינו ז"ל אמרו, שלא משה רבינו הכה את היאור במכת דם, ולא את העפר במכת הכינים, אלא אהרון, כי היאור הצילו בשעתו, כאשר נשא על גבי את תיבתו, והעפר הגן עליו כשהרג את המצרי וטמנו בחול. לפיכך, הכיר להם משה רבינו טובה, ולא הכם בעצמו. מדה נשגבה זו להכיר טובה למיטיבו, מקיפה את כל הגורמים שנשלחו להיטיב עמו, גם כאשר מדובר בעלי חיים, צומח או דומם, ואף שאין הללו מרגישים כמו האדם בטובה או ברעה שהם נותנים או מקבלים. באר זאת הגרא"א דסלר זצ"ל, שחיוב הכרת הטוב חובה אנושית ומוסרית היא על המקבל, מעצם העובדה שקיבל טובה. ועליו להשריש בקרבו מדה זו, ולהפעילה גם ברגש [ולא רק בשכל]. ואם לא יכיר טובה אפילו לדומם, וכל שכן אם יבזהו, נפגע הרגש. הגאון רבי ישראל זאב גוטסמן זצ"ל, מנהג היה לו להשקות בכבודו ובעצמו את עצי הפרי שגדלו בחצר ישיבתו "נצח ישראל" בירושלים, ולא אבה להעזיר באי מי מתלמידיו. לפליאת התלמידים, מדוע לא יוכלו "לעזור" לו בזאת, השיב, כי מרגיש הוא מחויבות אישית של הכרת הטוב שיש לו לצמחים. וכאן החל לספר את סיפורו המופלא, שארע לו בתקופה שלפני המלחמה מלחמת העולם השנייה בה כהן כדין בבית דינו של הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל, נוהגים היינו פתח הגר"ז את סיפורו לצאת מידי פעם, רבי חיים עוזר ואני, לטיל ביער ולשוחח בדברי תורה. יום אחד, הציע לי רבי חיים עוזר לצאת ולטיל ביער כדרכנו, ואולם עד מהרה נתברר לי שאין זה טיול רגיל מאום טיולים הטבולים בפלפולא דאורייתא, שכן רבי חיים עוזר פסע לצדי בשתיקה מעיקה ותמוהה. לפתע פנה אלי רבי חיים עוזר, כשהוא מצביע על שיח מסוים ואמר לי "הנך רואה שיח זה, ממנו תזהר, אל תאכל ממנו".

הבטתי בו בתדהמה, שהרי לא הבעתי כל רמז שמעונין אני לאוכלו. לא הבנתי מה הוא רוצה ממני. המשכנו עוד צעדים מספר, והנה שוב העיר לי רבי חיים עוזר: "את השיח הזה אפשר בהחלט לאכול, זכור זאת", נדהמתי, לא הבנתי מה קרה לרבי חיים עוזר, שתמיד מדבר עמי בדברי תורה. והנה, לאחר מספר חדשים, כשהחלה מלחמת העולם והגרמנים כבשו את העיר, הצלחתי לברוח בחסדי ה' ליערות. רק אז הבנתי לראשונה מה רצה רבי חיים עוזר ללמדני. כאשר ברעב הגדול והנורא נאלצתי לאכול משיחי היער, אז ידעתי הודות להדרכתו של רבי חיים עוזר מה לאכול ומה לו. ובכן, תלמידי החיבים סיים הגרי"ז את סיפורו הלא תבינו כי עלי מוטלת חובת הכרת הטוב לבורא העולם ולצמחים שהצמיח והיו שליחיו לזון אותנו בימים הקשים ההם. (ספר איש לרעהו). נזהר היה החפץ חיים זצ"ל להכיר טובה על כל חסד שגמלו עמו. פעם אחת, הלך ברחובה של וילנה בחברת חתנו הגאון רבי צבי לוינסון זצ"ל. ניגש אליו יהודי, והפריח מעט אבק ממעילו. כשביקש להודות לו על טרחתו, נעלם. הצטער צער רב, וכל הדרך לא יכול היה להירגע. בבואו לאכסניה, משש בכיס המעיל, והנה נעלם הרובל שהיה בו. תמה, כיצד והיכן אבד. הביע רבי צבי חשש, שאותו יהודי שנקא את המעיל לא עשה כן אלא כאמתלא לרוקן את הכיס. אורו עיני החפץ חיים, וקרא, "האמנם, אם כן, שלמתי לו שכר טרחתו", ונרגע.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנים באדם ובבהמה (ח, יד). ביאר האמרי שמואל והטעם שהחרטומים לא יכלו לברוא את הכינים הגמ' בסנהדרין (דף סז, ב) מבארת זאת, א"ר אלעזר, מכאן שאין השד יכול לברוא בריה פחות מכשעורה, והטעם כי השדים הם רוחות טמאים, ושיעור טומאה כשעורה, ולכן בפחות מן השיעור הזה לא מקבלים טומאה, ואין השדים שולטים. ויש עוד טעם שהם לא יכלו לעשות הכינים, כי המכשף ניצב על הארץ כדי שיוכל לעשות פעולה, ומאחר שכל עפר מצרים נעשה כינים לא יכלו המכשפים לעשות כשפים כי זה נקרא שהם באויר ואינם ניצבים על האדמה. לכן נאמר אח"כ ויואמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים היא וחזק לב פרעה (שמות ח, טו) ובכל זאת חזק לב פרעה זה רק אומר שרשעים על פתחי גהנום אינם שבים בתשובה וכמו שמצינו מעשה בגמ' בסנהדרין (דף מד ע"ב ברש"י ד"ה "דבעיא מכסא"), בשמעון בן שטח שבימיו היה מוכס רשע, ובאותו יום שמת נפטר גם חכם גדול, ונתאסף כל הקהל להלוויתו של החכם, ובאו אף קרובי הרשע לקחתו ולקבורו, והיתה מיטתו מהלכת אחר מיטת החכם, ובאמצע הלוויה באו לסטים כדי להורגם, וכל המלווים ברחו, והשאירו את המתים באמצע הדרך, ורק תלמיד אחד נשאר ושמר על ארונו של החכם, אחרי שהלכו הליסטים חזרו כל האנשים כדי לקבור החכם, אבל טעו ובמקום ארונו של החכם לקחו את ארונו של המוכס, וקברו את המוכס בכבוד גדול, והתלמיד ההוא כמה שצעק בקול גדול: אין זה ארונו של החכם לא שמעו לו, כי אמרו, הוא הטועה מחמת הבהלה, ואח"כ באו קרובי הרשע ולקחו את מיטת החכם ואיש לא רצה להתעסק בקבורתו, כי חשבו שזהו המוכס הרשע, ולאותו תלמיד היה צער רב על המעשה ואמר: איזה חטא עשה החכם שנקבר בבזיון כזה, ואיזו זכות היתה לאותו רשע שנקבר בכבוד גדול כזה, בלילה הופיע החכם בחלומו ואמר לו: אל יהיה לך צער, ודע בבירור שאני נמצא בגן עדן ויש לי מקום מכובד מאוד, והמוכס הוא בגיהנום, ואזנו נמצאת תחת כניסת השער, שכל העובד הוא צריך לישא על אזנו, וצערו גדול, הן בשעת שהדלת נסגרת והן כשהשער פתוח. כי הקב"ה משלם לכל אחד לפי מעשיו. ולמה הגיע לי בזיון כזה, משום שפעם אחת שמעתי שמזלזלים בת"ח ושתקתי ולא מחיתי, ולכן הענישו אותי מן השמים שקברו אותי בבזיון ובזה נסלח לי כי לא עשיתי עוד עוון מלבד זה. ולמוכס היתה זכות, שפעם אחת עשה סעודה גדולה עבור מושל העיר, ואחרי שהכין את כל המאכלים, לא יכל המושל לבוא, ולכן הזמין את כל עניי העיר וחלק להם הסעודה ובזכות זה נתנו לו שכרו בעוה"ז שהיתה לו לוייה מכובדת אבל כעת הוא בגיהנום. שאל התלמיד את רבו עד מתי יעניש אותנו בעונש חמור זה, ענה לו החכם: עד שימות שמעון בן שטח ויקבר. שאל אותו תלמיד ומדוע, השיב החכם: מפני שיש נשים מכשפות ישראליות הדרות באשקלון ואינו הורגם, ובתורה נאמר "מכשפה לא תחיה" למחר הלך אותו תלמיד לשמעון בן שטח וסיפר לו את כל החלום, שמע זאת שמעון בן שטח וקיבל

עליו להורגם, מה עשה? כינס שמונים בחורים בעלי קומה והיה אותו היום יום גשום ונתן לכל אחד בידו כד גדול וקיפל תלית בתוכם, ואמר להם שימו לב למה שאומר לכם, כי מאחר שהן שמונים נשים כשפניות א"א להתגבר עליהם אלא אם תעשו כמו שאצוה, כשאתן לכם אות ליכנס, השתדלו שתיכנסו אחד אחד, וכל אחד מכם ירים מכשפה אחת וירי אותה הרחק מן האדמה, שאם הן באויר הם לא יכולות לעשות כישוף, כי התנאי לכישוף שיפעל הוא שיהא המכשף עומד ורגליו נצבות בארץ, ולכן תשתדלו לבצע זאת, שאם לא כן לא תוכלו עליהם. וכך הלך שמעון בן שטח עם תלמידיו, והוא נכנס בפנים והשאיר אותם בחוץ, שאלו אותו: מי אתה, ענה להן: אני מכשף גדול באתי להיווכח אם אתן מבינות בחכמה זו. אמרו לו: איזה מן כישוף אתה יכול לעשות, אמר להן: אני יכול להביא ברגע זה שמונים בחורים מלובשים יפה שאין להם אפילו טיפה אחת של גשמים על בגדיהם, ואע"פ שהגשם היורד עד עכשיו הוא חזק. אמרו לו אנו רוצות לראות אם אמת הדבר מה שאתה אומר, יצא לחוץ ורמז להם, מיד הוציאו הטליות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו, ואחז כל אחד את אחת מהן והגביהה, ואז לא יכלו המכשפות לעשות דבר, והוציאו ותלו את כולן. אחרי זמן נתאספו קרוביהן של מכשפות אלו, ואמרו עדות על בנו של שמעון בן שטח שעשה עבירה שהוא חייב עליה מיתה, ובי"ד קבלו עדותם וגמרו דינו לסקילה? וכשהוציאוהו ליסקל אמר: אם יש בי עוון זה תהיה מיתתו כפרה לנפשי, ואם לאו תהיה מיתתי כפרה על עוונתי ויהיה הקולר תלוי בצוואר העדים, וכששמעו העדים כך נתחרטו על דבריהם ואמרו לבית דין כי שקר העידו, כי אמרו כן על שאביו הרג את המכשפות שהיו קרובותינו, ואע"כ לא ניצל מן המוות, כי יש דין, כיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ופירושו כי העדים לאחר שאמרו עדותן בבי"ד שוב אינם יכולים לחזור בהם, כי אין אנו מקבלים את דבריהם האחרונים כי אם הראשונים, כן הדין בעדות בעל פה, וכד בעדות בשטר ממון, או לענין נפשות. וזה שאנו למדים ממעשה זה שהמכשף צריך לעמוד ניצב על הרצפה וכיון שכל הרצפה היתה מלאה כינים ממילא עמדו הם כביכול באויר ולכן לא יכלו לעשות את הכישוף (מאמר אפרים).

שאלה: יש כמה מקורות שמזכירים את המושג כישוף – "מכשפה לא תחיה", המעשה על שמעון בן שטח שהרג 80 מכשפות ביום אחד ועוד ועוד. מה זה כישוף, מה תפקידו בימינו, והאם יש אפשרות להשתמש בו, האם יש אנשים שמשתמשים בו בימינו,

תשובה: העולם מופעל על ידי כוחות רוחניים גדולים "כי הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד" הכוחות הרוחניים הם מפעילים את הכוחות החומרים שליטה על כוחות רוחניים נותנת שליטה על כוחות חומרים וזהו ענין התפילה. רק שבתפילה אנו מתקשרים על יסוד כל הכוחות הרוחניים והולכים לפי רצונו וזהו ההבדל הגדול שבין כשפים לתפילה.

מלכות דארעא כמו מלכות דרקיעא, ולכן נמשל משל למה הדבר דומה? למלך שיש לו שרים הממונים כל אחד על מגזר שונה במשק, החלטותיהם משנות גורל של הרבה מאוד אנשים. אם יש מישהו שיכול לשלוט על אחד מהשרים האלה בשוחד או באיומים או בהפעלת כוח אחר עליו, כוח שיותר חזק ממנו הוא מסוגל להפעיל את השר הזה בניגוד לרצון המלך. למשל הוא השימוש באטום להחרבת העולם זהו שימוש בכוח אלוקי שנועד לטובת הבריאה למען הריס בגלל חשבונות ואינטרסים. השליטה בכח הזה היא כמו שליטה בכוחות רוחניים. אם פעלת לפי רצון ד' – עשית טוב בניגוד לרצונו – זהו כשפים. כשפים שמכחישים כח פמליה של מעלה. גם בימינו יש כשפים. כל מדען שמשתמש במדע לשימוש הפרטי או תלמיד חכם שמשתמש בכתרה של תורה לכבוד, לשררה או לכסף ואינטרסים, וכן מי ששולט על אנשים אחרים בכוח הזרוע או באיומים והפחדות כולם עושים את אותו הדבר. מאליו אתה מבין שיש הרבה דרגות בכשפים וחוזק של שליטה כזה או אחר. כך הוא הענין בקבלת מעשית. וזאת הסיבה העיקרית שכיום לא מומלץ להשתמש בקבלה מעשית. איננו נקיים מספיק להשתמש בזה רק לרצון ד', וכבר למדת שאם מעורב בזה משהו אישי וכד' הרי זה דומה לכשפים ח"ו. מאליו אתה מבין שיש בדברים אלו סכנה עצומה כי אם השר שהשתלטת עליו משתחרר מתחת ידיך – הוא נוקם בך על כך שניצלת אותו בניגוד לדעתו ובמיוחד שזה בניגוד לדעת המלך. סכנה? לא!! לכן אנחנו מזכירים בדרך כלל שמות של מלאכים. הזכרה זו היא חלק מהדרך

לשלוט עליהם. הזכרת שמותיהם לחינם הריהוא משהו מעין כשפים. לכן אנחנו נזהרים להתפלל על הכלל ולא על הפרט כי זהו רצון ד', על זה נאמר: "ובח רשעים תועבה" כמו של בלעם שרצה כסף וזהב וכל הפרשה מלמדת שהוא לא רוצה להבין שזה נגד רצון ד', ו"תפילת ישראלים רצונו" הוא רוצה שנתפלל כי אנחנו מצליחים להביא את העולם לרצונו. רצונו ורצונו אחד אחדות.

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו (ח, יד). מובא בבעלי התוס' ובחזקוני פרש"י מגמ' (סנהדרין סז): שדוקא במכת כנים לא יכלו החרטומים לעשות לפי שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה. עוד טעם במדרש כי כישוף אינו פועל רק אם העושה עומד על האדמה כמו שהיה אצל שמעון בן שטח עם המכשפות באשקלון (עיין רש"י סנהדרין מד:). וכאן שהיה מפסיק הכינים בין רגליהם לקרקע לא פעל כח הכישוף עד שהודו ואמרו "אצבע אלקים הוא".

למה התכוונו החרטומים באומרם "אצבע אלקים"? מבאר האבן עזרא, שכוונתם הייתה לכפר ולומר שמדובר באירוע מקרי הנובע מתנועת הכוכבים, ואין לכך כל קשר לאלוקי ישראל. וכאן מתעוררת השאלה, איך יתכן שפרעה והחרטומים מתרצים לעצמם את המכות כתופעות טבע, וכי אין שכל בקדקדם? הרי כלל נקוט בידנו, שכשישנו עשר שאלות עם עשרה תירוצים ולעומת זאת יש תרוץ אחד העונה על כל השאלות יחד, התירוץ האחד הוא הנכון, ומדוע ואיך יכלו להתעלם מהאמת הפשוטה? אלא, שלכל אדם יש 'מערכת' במח הממונה על הסקת מסקנות הגיוניות, וישנם, לא עלינו, אנשים שמערכת זו אינה עובדת אצלם כראוי, וזאת מחמת שתי סבות: א. כשהאדם לא ייחן במדה מספקת של חכמה. ב. האדם הוא חכם, אבל אחרי ששתה כמה כוסות אינו מסוגל להסיק מסקנות הגיוניות ... והדברים יתבארו בספור הבא: מעשה באדם שנכנס לבית מרזח והזמין כוסית שתיה לו, לבעל בית המרזח ולכל הנוכחים. מיד לאחר שסיים לשתות קם ויצא. מהר אחריו בעל בית המרזח: "ומה עם התשלום – ?" "איזה תשלום? אין עמי כסף כלל..." הכה בעל בית המרזח את האיש מכות נאמנות. למחרת נכנס אותו אדם בשנית אל בית המרזח ואמר: "תמוזג כוס יי"ש – לי ולכל הנוכחים" – "ומה אתי, למה אתה לא מזמין גם אותי?", שאל בעל בית המרזח. – "אתה?", התריס האיש, "אתה רק שותה כוס אחת, מיד אתה נהיה אלים..." ג. ישנם אנשים שנחנו בשכל רב וגם לא שתו יין, אבל הם "שכורים ולא מייין", הם שכורים מתאוה או מגאוה וזה מה שגורם להם לטעות. פרעה והחרטומים היו שכורים מגאוה, וגאוה זו גרמה להם לחפש תירוצים שונים ומשונים למכות, והעיקר לא להגיע למסקנה האמיתית שה' הוא האלוקים. כלומר, כאשר מערכת הסקת המסקנות נפגמת, עלולים להגיע למצבים כאלו. ומה גורם לכך? שכרות. אך יש שכורים ולא מייין, אלא מתאוות, מכבוד, מגאוה, המכנים "נגיעות אישיות", הם הגורמים לשיבוש מערכת הסקת המסקנות במוחו של האדם... וזאת הייתה גם הבעיה של החרטומים!

אצבע אלקים הוא. מובא בזהגדת, שנינו (במכילתא בשלח): רבי יוסי הגלילי אומר, מניין שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר: "אצבע אלקים הוא" (שמות ח, טו). ועל הים מה הוא אומר: "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים" (שמות יד, לא). כמה לקו באצבע, עשר מכות. אמור מעתה, במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. נשאלת השאלה, הן החרטומים אמרו: "אצבע אלקים הוא", על מכת הכינים לבדה. ואם כל מכה אצבע, הרי עשר מכות הן שתי ידיים, ועל הים לקו ביד אחת בלבד! והגאון מוילנה זצ"ל ענה על כך תשובה נפלאה. ההבדל בין אצבע ליד אינו בכמות, שביד חמש אצבעות. ההבדל הוא מהותי, שבאצבע מזהירים. ואלו ביד מכים! וכשנמוז בפי החרטומים את הביטוי "אצבע אלקים הוא", ונכתב כן בתורה, הרי זה כדי לומר שבחינת מכות מצרים היא אזהרה, ולא עונש. ואלו בים נאמר: "וירא ישראל את היד הגדולה", ששם קבלו את עונשם במדוקדק: הכשרים שבהם, [יחסית כמובן], צללו כעופרת, הרשעים ירדו כאבן, והאכזרים יותר

ננערו כקש. ונורא הדבר למתבונן: כל מכות מצרים הנוראות, דצ"ך עד"ש ובאח"ב, וכל מכה ומכה היתה של ארבע וחמש מכות. כל היסורים הנוראים, כל ההפסדים והאסונות, עד "הטרם תדע כי אבדה מצרים", כלם בגדר אזהרה גרידא! כמה יש לפחד!

הגמרא שואלת (ערכין טז ע"ב): עד היכן תכלית יסורין? פרש רש"י: סוף מדת יסורין, כלומר יסורין שאין פחותים מהם. ועונה: כל שארגו לו בגד ללבוש, ואינו מתקבל עליו. שאינו למידתו כהוגן, וצער הוא לו. יסורים זעירים הם: ככלות הכל, אתה לבוש, והבגד נאה, אז מה אם הוא קצת צר וקצת לוחץ? אבל הגמרא אינה מקבלת זאת. אלו, יסורים גדולים הם. עולמו חשוך בעדו. גדולה מזו אמרו, אפילו נתכוונו למזוג לו כוס חמין ומזוג לו צונן, צונן ומזוג לו חמין. נתאר לעצמנו, אדם מבקש לשתות כוס קפה חם, לזהט. מוזג ויושב לשתות, והטלפון מצלצל. השיחה מתארכת והקפה מתקרר, יסורים הם. לו היית ראוי, היה הטלפון מצלצל לאחר שתית הקפה. ויש אומרים, אפילו הושיט ידו לכיס לטול שלוש מטבעות ועלו בידו שתיים, ויש טורח לשוב ולהוציא את השלישית. אם כן, לא בכדי אומרים אנו על כל צער ועגמת נפש: "שיהיה לכפרת עוונות" – [אם אנו שברנו, אך אם הבן שבר – "אתה לא יכול לפתוח את העיניים"!!] ואיננו מבינים, שאין זה אלא איתות. "אצבע", ולא "יד".

להסב את תשומת לבנו. על דרך שאמרו (ברכות ה, ע"א): אם רואה אדם שיסורים באים עליו, יפשפש במעשיו (מהרש"א)! וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה לב): "תודיעני אורח חיים, שבע שמחות את פניך" (תהלים טז, יא). אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, תודיעני באיזה פילון [שער] מפולש לחיי העולם הבא. אמר לו הקדוש ברוך הוא, יסורים אתה צריך, "ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כג). הינו יסורים כאתות להיטיב דרך. הלא נראה, שהתוכחה הנוראה בפרשת בחוקותי, רצופה איתותים: "הפקדתי עליכם בהלה, את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש" (ויקרא כו, טז). אין אלו יסורים לעונש, כ"יד", אלא אזהרה, כ"אצבע". והראיה, ש"אם עד אלה לא תשמעו לי", יבוא גל נוסף של איתותים: "ושברתי גאון עוזכם, ותם לריק כוחכם". ואם לא יתאותו, יבוא גל נוסף: "והשלחתי בכם את חיית השדה ושיכלה אתכם והמעטיה אתכם". ואם זה לא יעזור, אזי: ושילחתי דבר בתוכם, ונתתם ביד אויב". ואם גם זה לא, אזי: "ואכלתם בשר בניכם, ובשר בנותיכם תאכלו". וכל זה, עדין, כאיתות. כ"אצבע". לא כעונש, אלא כדי ש"או אז יכנע לבם הערלי". ואנו סבורים, שאם נשברת כוס, כבר התכפרנו ויצאנו ידי חובתנו – ולא מבינים שאין זו אלא "אצבע אלקים", המתריעה ששוב מבעוד מועד. וגם אם נאויים באצבע אחר אצבע, עדין אין זו ה"יד" המענישה – ואם נשוב, נמנע אותה!

מכת המחבלים המתאבדים היחס למתאבדים הערבים סיפר הגר"י גלינסקי: נשאלתי איך להתיחס למכה המשולחת, למחבלים המתאבדים. תופעה המונית, שאינה נתפסת בשכל האנושי. צעירים חוגרים חגורת נפץ, הופכים עצמם לפצצה מהלכת, פוסעים ברחוב, נכנסים לקניון הומה, עולים לאוטובוס גדוש, ולוחצים על הכפתור, זורעים הרג והרס. איך? זה מובן, לא נתפס. והשבת: למה זה לא מובן, אין מובן מזה – וכמו כל דבר, גם זה רמוז בתורה הקדושה! עוד לפני חמישים שנה, כשאיש לא חלם על התופעה הזו, לא תיארה בדמיונו, אמר הרב מברסקי זצ"ל: הם - השלטונות - סבורים, שאם ירהגו בערבים יפחידום, והם יסוגו ויכנעו וישלימו. אבל הכתוב אומר: "ויצא האמורי היושב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים, ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה" (דברים א, מד). וכתב רש"י: מה הדבורה הזו כשהיא מכה את האדם מיד מתה, אף הם כשהם נוגעים בכם מיד מתים". ובכן, האם זה מנע מהם מלרדוף ולעקוץ? לא ולא: "ויכתו אתכם עד חרמה!" ומדוע? משום שדחפום ממרום! לא היו אלא "רצועה רעה להלקות את ישראל", כדברי הזוהר הקדוש (ח"ג קעה, א). כשדבר קורה באופן לא טבעי – חייבים להבין – אצבע אלקים היא! ידוע שהגרמנים הארורים החישו תגבורות וציוד לחימה לחזית המזרחית, לעמוד מול מתקפת הרוסים שאימה למוטט את קו החזית לארצם. אבל רכבות הצבא עוכבו, כדי להעניק זכות קדימה לרכבות המות שהובילו את היהודים למחנות ההשמדה! מישהו מסוגל להבין? אפילו לשיטתם השטנית והזדונית. אבל הצבא זקוק נואשות לתגבורת, ואלו היהודים, מה יקרה אם ישלחו את היהודים להריגה מחר ומחרתיים?

ומקובלני מרבתינו, שכאשר יש קושיא חזקה, טמונה בה עצמה התשובה, הרי זו הוכחה שממרום דחפום, להיות מלאכי חבלה: "מה תעשו ליום פקודה ולשואה ממרחק תבוא. הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי" (ישעיה י, ג,ה). וידועים דברי הסבא מקלם זצ"ל, שלפיכך נצטוונו לזכור יציאת מצרים כל ימי חייו. משום שאין לך יסוד בהשקפה שאינו מצוי בגאולת מצרים, ואף יסוד זה בכלל – טבע מוטבע בבעלי החיים, לרצות לשרוד. וטבע מוטבע בהם, לפחד מאש. ומשה רבינו הודיע לפרעה, שהצפרדעים ימסרו עצמם למיתה ויקפצו לתנורים הלוהטים כדי לעשות רצון קונם (פסחים נג ע"ב) – ומה לנו להתפעל מהערבים המתאבדים. שפועלים בניגוד לטבע האנושי. הרי הם כצפרדעים, וכדבורים! ה"חפץ חיים" זצ"ל אמר בשם הגאון רבי איצלה מוולוז'ין זצ"ל, שלפני ביאת המשיח יהיו "פני הדור, כפני הכלב" (סוטה מט ע"ב) שטבעו של הכלב כשמכים אותו במקל, מתנפל הוא על המקל לנושכו, ואינו מבין שיש יד האוחזת במקל, ויש להתרפס לפניו, ובכך ימנע את המכות! במקום לכעוס ולשנוא ולקצוף על הערבים שאינם אלא שלוחים! כמוכן, מגלגלים חוב על ידי חייב, איננו מסנגרים עליהם אבל יש לדעת ש"מטה הוא בידם זעמי", ויש לשכך את הכעס והחמה המתפעלים אותה. נזכר את הכתוב: "ארם מקדם ופולשתים מאחור, ויאכלו את ישראל בכל פה, והעם לא שב עד המכה, ואת ה' צבאות לא דרשו" (ישעיה ט, יא,יב)! שלא נהיה כמצרים – המצרים לא הבינו שכשהמכה משונה – היא מורה על השגחה! כשדבר לא טבעי – הוא מראה על הנהגה מכוונת! זה לא מקרה! המצרים לא הבינו – מכות אלה הינן אצבע מתנופפת, ועלינו להתעורר! הן התראה!

נתאר לעצמנו: כשילדים ישחקו בחדר, יתחבא אחד בחצר ויגביה אצבע מעל לאדן החלון. נאמר להם: "הנה, ראו, אצבע כמה מפחיד!" מה יעשו הילדים? ירצו לחלון לראות מי מסתתר בחצר. של מי האצבע. כן, אפלו ילדים. אומנם הדימיון שלהם מפותח, אפשר לספר להם ספורים בדיוניים, אבל אפילו הם מבינים שאם יש אצבע היא מחברת ליד, והיד שיכת לאדם. וחרטומי מצרים, חכמים מחוכמים, ראו את האצבע כתלושה... שאם לא כן, מה להם לומר: "אצבע אלוקים היא", יאמרו: "ה' הוא המכה!" ואנו, פועלים אחרת!?

אצבע אלוקים הוא (ח, טו). למה התכוונו החרטומים באומרם "אצבע אלוקים"? באר האבן עזרא, שכוונתם הייתה לכפר ולומר שמדובר באירוע מקרי הנובע מתנועת הכוכבים, ואין לכך כל קשר לא-לוקי ישראל. וכאן מתעוררת השאלה, איך יתכן שפרעה והחרטומים מתרצים לעצמם את המכות כתופעות טבע, וכי אין שכל בקדקודם? הרי כלל נקוט בידנו, שכשישנן עשר שאלות עם עשרה תירוצים ולעומת זאת יש תרוץ אחד העונה על כל השאלות יחד, התירוץ האחד הוא הנכון, ומדוע ואיך יכלו להתעלם מהאמת הפשוטה? אלא, שלכל אדם יש 'מערכת' במח הממונה על הסקת מסקנות הגיוניות, וישנם, לא עלינו, אנשים שמערכת זו אינה עובדת אצלם כראוי, וזאת מחמת שתי סבות:

א. כשהאדם לא ניחן במידה מספקת של חכמה.
ב. האדם הוא חכם, אבל אחרי ששתה כמה כוסות אינו מסוגל להסיק מסקנות הגיוניות...
והדברים יתבארו בספור הבא: מעשה באדם שנכנס לבית מרזח והזמין כוסית שתיה לו, לבעל בית המרזח ולכל הנוכחים. מיד לאחר שסיים לשותת קם ויצא. מהר אחריו בעל בית המרזח: "ומה עם התשלום?" – "איזה תשלום? אין עמי כסף כלל"... הכה בעל בית המרזח את האיש מכות נאמנות. למחרת נכנס אותו אדם בשנית אל בית המרזח ואמר: "תמזג כוס יי"ש – לי ולכל הנוכחים" "ומה אתי, למה אתה לא ממזין גם אותי?", שאל בעל בית המרזח. – "אתה?", התריס האיש, "אתה רק שותה כוס אחת, מיד אתה נהיה אליים"...

ג. ישנם אנשים שנחנו בשכל רב וגם לא שתו יין, אבל הם "שכורים ולא מיינו", הם שכורים מתאוה או מגאוה וזה מה שגורם להם לטעות. פרעה והחרטומים היו שכורים מגאוה, וגאוה זו גרמה להם לחפש תירוצים שונים ומשונים למכות, והעיקר לא להגיע למסקנה האמתית שה' הוא הא-לקים. כלומר, כאשר מערכת הסקת המסקנות נפגמת, עלולים להגיע למצבים כאלו. ומה גורם לכך? שכרות. אך יש שכורים ולא מיינו, אלא

מתאוות, מכבוד, מגאוה, המכנים "נגיעות אישיות", הם הגורמים לשיבוש מערכת הסקת המסקנות במוחו של האדם... וזאת הייתה גם הבעיה של החרטומים!

ויאמרו החרטומים אצבע אלוקים היא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם (ח, טו). מובא בבאר מים חיים ויש לפרש שאף שהחרטומים הוכרחו להודות שהכל כח ה' ולא מעשה אנוש הקשה פרעה לבו. עד כדי כך גברה עקשנותו שלא שמע בקול החרטומים ולא האמין בה'.

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים היא (ח, טו). מובא בפנינים יקרים כתיב (ישעיה מ, יב): מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וגו', ומבואר בגמרא (עירובין כא, וברש"י שם ד"ה ושמים) שמדת העולם במדותיו של הקב"ה כביכול היא חצי אמה על חצי אמה, כי "זרת" היא חצי אמה. וידוע, שאמה היא ששה טפחים (מנחות צה.), וטפח הוא חמש אצבעות (שם מא:). נמצא שאמה היא שלושים אצבעות. ולפי זה, העולם שהוא חצי אמה הוא ט"ו אצבעות, ומאחר שהעולם הוא שש אלף פרסה (פסחים צד.), יוצא שמגיע לכל אצבע, מט"ו האצבעות, ארבע מאות פרסה, שהיא מדת ארץ מצרים, ת' פרסה על ת' פרסה (שם), והיא שיעור "אצבע" במכוון. וזהו שאמרו: "אצבע אלוקים היא", שם אלוקים רומז על מדת הדין, כידוע (בר"ר לג, ג), כלומר, שמדת הדין שולטת על מצרים שהיא בגודל אצבע.

מובא בסימן טוב ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים הוא (ח, טו). בשם היושבים בבעלזא פירשו דלכאורה למה הוכו החרטומים במכות נוספות אחרי שכבר אמרו 'אצבע אלוקים הוא'. אלא יש להבין את פשר הדבר לפי דברי התרגום יונתן על הפסוק הנ"ל, 'ואמרו איצטגניני פרעה לא מן כח גבורת משה ואהרן הוא אלקן משתלחא מן קדם ד' היא'. נמצא שהחרטומים כיחשו בענין של אמונת צדיקים, לכן למרות שאמרו 'אצבע אלוקים הוא' שוב הוכו במכות נוספות.

אצבע אלוקים היא (ח, טו). פרעה ועמו קבלו את מכות דם וצפרדע בכאב רב. ברם, עדיין האמונה שאלוקי ישראל בעל הכוחות כולם עושה זאת – טרם הגיעה. לפי שגם החרטומים עשו זאת במעשיהם, הם הפכו מים – לדם. והוציאו צפרדעים מן היאור. אם כן, גדולת הקב"ה טרם הייתה ניכרת בממלכת פרעה. והנה, אחר מכות אלו הגיעה 'מכת כינים' או אז יד החרטומים לא הצליחה לעשות כמותם, מיד עמדו והודו כולם אצבע אלוקים היא... ומדוע לא הצליחו החרטומים לעשות כן? פרש"י: 'לפי שאין השד שולט בבריה שהיא פחות מכשעורה'. לכך לא הייתה להם אפשרות לייצר כינים. מכאן נוכל ללמוד יסוד גדול. נצליח להבדיל מה בין 'אצבע אלוקים' – לבין 'אצבע של חרטומים'. אנו עם ישראל מצוים בכל מאודנו ללכת בדרכי הקב"ה ולהדבק במעשיו. עם ישראל יודע היטב שהקב"ה מדקדק על כל מעשה – 'ק' ט'ן ג' דו' ל' ש' ה' ז'א', אין הבדל בין מעשה קטן לגדול – 'דין פרוטה כדין מאה' הדגש החשוב הוא, לשים לב למשמעות המעשה עצמו, מי ציווהו – ואם מותר או אסור. – בשונה משאר הגויים והחרטומים הם נותנים דעתם בעיקר למעשים הגדולים המושכים את העין. הנה, נאמר בתורה: "והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה". ובאיזה הבדל הכתוב מדבר? פירשו חז"ל: אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מובדלים ונ' כרים הם, אלא בין נשחט רובו של סימן, לנשחט חציו. וכמה בין רובו לחציו – מלא ש' ערה – זו 'אצבע אלוקים', רק הקב"ה מבדיל בדינים כחוט השערה. יש רוצח שהורג אדם עם אקדח וסכין – את חומרת מעשה זה הכל מבינים מגנים ומתעבים. ויש רוצח שהוא מלבין פני חברו ברבים – זו 'אצבע אלוקים' – את זה רק עם ישראל יכול להבין. יש גזלן ששווד מיליון שקלים מהבנק – כולם מבינים. ויש שנקרא גזלן – אחר שאינו משיב שלום (חברו) אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל שידוע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום – יקדים לו שלום, שנאמר: בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר – נקרא גזלן, שנאמר: ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. ברכות ו: – זו 'אצבע אלוקים' – את זה חרטומים לא יכולים להבין. שדים אינן שולטים בבריה שהיא פחות משעורה. לעומת זאת, הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט הש' ע' רה, ובוחן אותם בדברים הקטנים. ובמדרש מעשה נפלא.

אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי. מיד משה רבנו החל רץ אחריו עד שהגיע לחסית, כיוון שהגיע לחסית הזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר באנחה: אני לא הייתי יודע שהיית רץ מפני הצמא ודאי עייף אתה, תפסו משה והרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: "יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, חייך אתה תרעה את צאני – בני ישראל!" האדם הגדול ניכר במעשים הקטנים והדקים. הרי לנו שאדם הרוצה להידמות לקב"ה בדרכיו עליו להשקיע ולטרוח בעיקר במעשים הקטנים ביותר שאנשים מדלגים עליהם ואינם נחשבים הרבה בעיניהם. – המון העם יודעים שיש חילול שבת כאשר אדם מבעיר מדורת ל"ג בעומר בשבת. ירא שמים יודע שיש חילול שבת כאשר אדם קוטף זית קטן מהעץ – על שניהם יש חיוב כרת, אין הבדל בין השניים. אכן, אדם שמקפיד על כל מעשיו מהקטן לגדול ניכר כי 'אצבע אלוקים היא' אבל מי שמקפיד רק על מעשים גדולים, רק על מעשים שיפרסמו אותם בערוצי התקשורת, אלו לא בהכרח מעשה צדיקים אמתיים, אלא אלו יכולים להיות גם מעשיהם של חרטומי מצרים.

אצבע אלקים היא (ח, טו). מחבר אחד הגיע להגה"ק רבי חיים הכהן ראפפארט זצ"ל אבד"ק לבוב, וספרו בידו אשר פיו יקבנו 'מתת אלקים', כי שם המחבר היה מתתיהו, ושאלו הגאון הנ"ל מה יבקש מאתו, וענה המחבר כי רצונו שיתן לו הסכמה ויגזור שלא יסוגו גבולו ולא יעשו כמתכונתי כנהוג, ויאמר לו הגאון בבדיחותא, טרוחי בכדי למה לך, היה לך לקרא שם הספר 'אצבע אלקים' וממילא לא יוכלו לעשות כמוהו.

אצבע אלוקים הוא (ח, טו). מובא בעלינו לשבח אדם מן השורה אינו יודע להעריך את כל הדברים והארועים שתחת השמים על פי אמות המידה הנכונות, ולפעמים הוא מרחם על מי שלא צריך לרחם עליו, ומתאכזר אל מי שלא צריך להתאכזר אליו. דוגמה בולטת להמחשת הדברים היא כשמזדמן לראות ילד חרש, אלם, או הסובל רח"ל מפגיגור שכלי או מתסמונת דאון. רגשי הרחמנות של האנשים מסביב נכמרים על 'ההורים האומללים', שנגזר עליהם לטפל בילד שכזה ולטפחו. מי שמשקיף על העניין באופן שכזה, עושה זאת בצורה שטחית מאוד, שאין בה ולו קרטוב מן האמת הנצחית. הנה לנו סיפור הממחיש עד כמה יכולים ההורים הללו להיות מאושרים. כן, מאושרים, בלי כל מרכאות. אל המהר"ל מפראג הגיעה אשה עם שאלת עוף בדידה. הגאון ראה שהעוף כשר, אך במקום להשיב לה פסק הלכה ברור, כדרכו, הורה הפעם לשואלת שתגש לבית פלוני, שם יושב ילד חרש, אלם, ותציג בפניו את השאלה. האשה התפלאה מאוד על ההוראה, אך כיון שהדברים יצאו מפה קדוש כשל המהר"ל, לא פצתה פיה, ופנתה לכיוון הבית. הילד בן התשע, שהיה ידוע בכל העירה כאחד שלא פתח מעולם את פיו וגם לא שמע אף מלה, שמע הפעם את השאלה, התבונן בעוף והוציא מפיו בבירור את המילה "כשר", ומיד הוציא את נשמתו. המעשה המופלא התפרסם בכל האיזור, והמהר"ל ניאות להסביר את פשר העניין: ילד זה היה בגלגולו הקודם מורה הוראה, תלמיד חכם עצום וצדיק יסוד עולם, ובמשך כל ימי חייו עסק בהרבצת תורה. כשהגיע לאחר פטירתו לעולם האמת, פסקו בשמים שיש להכניסו לגן עדן, אך לפתע הגיע הקטיגור ובפיו טענה, בערב שבת אחד, זמן קצר מאוד לפני כניסת השבת, הגיעה אל הרב אלמנה עם שאלת עוף, והרב כנראה עקב לחץ הזמן לא התבונן דיו בעוף ופסלו, למרות שהיה כשר. לאלמנה נגרם צער רב, כיון שלא היה בידה עוף אחר, כך שלמרות צדקותו המושלמת, פסקו בבית הדין של מעלה שהרב צריך לרדת פעם נוספת לעולם הזה. הרב נחרד ונזדעזע, ואמר בפני בית הדין שהוא פוחד מאוד לרדת פעם נוספת ולהתנסות בנסיונותיו של זה העולם, שמא הפעם לא יעמוד בצדקותו. הטענות שלו, ספר המהר"ל התקבלו, ופסק הדין יצא לאמר, שכדי לכפר על צערה של האלמנה, ירד הרב שנית לעולם הזה, אבל הוא יהיה חרש אלם, למען לא יוכל לחטוא, וכשתגיע אליו בפעם הראשונה שאלה של עוף והוא יכשירו, יסים את תפקידו ויכנס מיד לגן עדן. ממעשה זה ניתן ללמוד עד כמה העיניים שלנו לוקות בעיוורון. הרי ההורים שזכו להביא נשמה טהורה שכזו לעולם, צריכים להיות מאושרים ושמחים בחלקם, היה מעשה אצל מרן בעל "קהלות יעקב" הגר"י קניבסקי זצ"ל, שנכנסו אליו הורים עם ילד

הלוקה ב'תסמונת דאון', ומרן קם מלוא קומתו מלפני הילד, באמרו להורים 'מאושרים הנכם, שהופקדה בידכם נשמה שלא חטאה! שמחו וגילו בד'. ענין זה, כאמור, הוא דוגמה בולטת עד כמה אין אנו יודעים להביט נכונה על מקרי העולם הזה, שהרי יש בינינו אנשים עם 'ראש מוצלח', עם ידיים ורגליים בריאות, כל איברי גופם תקינים ומושלמים, ולמרות זאת הם אומללים לכל דבר. החטאים שהם עושים, ואי מילוי חובותיהם בעולם הזה, מביאים אותם למצב של אומללות נוראה. הם המסכנים האמיתיים, עליהם יש לרחם.

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלקים הוא (ח, טו). מובא בעוד יוסף חי מעשה בזוג בדואים, יושבי אובלים. האשה היתה פקחית וזריזה ועשתה חיל במרעה הצאן ובעבודת השדה, זרעה וקצרה, טחנה ואפתה, טוטה צמר וארגה ונהלה את כל הבית וצרכיו. בעלה היה עצלן ורפה ידים, תם וחדל אישים, שהיה יושב כל היום באהל באפס מעש, והתביש בכך שאשתו מנהלת הכל. החליט להשיב לעצמו את כבודו האבוד, ולהראות שיש לאל ידו לעשות גדולות ונצורות, שאיש אינו יכול לפעול כדוגמתן. מה עשה, פצל לעצמו שלושה מקלות גדול, בינוני, וקטן. על הגדול כתב "אלף", כלומר: יש בכוחו להרוג אלף בני אדם בפעם אחת. אל הבינוני כתב "חמש מאות", ועל הקטן "מאתיים וחמישים". בכל פעם היה יוצא מאהלו ואחד המקלות בידו, ולעת ערב, היה חוזר ומספר על מעלליו. היום לקח את מקל ה"אלף", והרג אלף בני אדם. אתמול לקח את המקל הבינוני, והרג חמש מאות איש. והאשה היתה שומעת ומפקקת בדבר, שהרי אם אמת בפיו, היו הדרכים צריכות להיות מלאות בגויות חללים. אך בפיה לא אמרה דבר. לבסוף, הגדיל הבעל את הסאה. הוא שב לביתו ואמר: "ראי נא, אשתי, מה פעלתי במקלי, ואת יושבת אוהל, אינך עושה מאומה". אז החליטה האשה לשים קץ לדבר. בבוקר, כאשר ראתה לאיזה כיוון הלך, לבשה גלימת גברים, כסתה את פניה ועלתה אל הסוס ובידיה מקל לרדית בצק. היא רכבה סחור, סחור ובאה אל מול פני בעלה, הכתה אותו במקל שבידה, חטפה ממנו את מטהו ודהרה בחזרה אל האוהל. לעת ערב, שב הבעל והמקל איננו בידו. שאלה אותו האשה "בעלי הגבור והאלוף, איה מטך?" אמר לה, "היום לקחתי עמי את מקל החמש מאות איש, והנה בא לקראתי מחנה ובו שבע מאות גבורים. הרגתי בהם חמש מאות איש, אך המאתיים הנותרים התנפלו עלי וחספו את המטה מידי. אילו היה עימי מטה ה'אלף', לא היה נותר מהם שריד ופליט!" שאלה אותו אשתו: "מי חטף ממך את המטה, האם מקל זה של רדית הבצק" והוציאה לו את שני המקלות. במשל זה ניתן להבין את הפסוק שלפנינו: החרטומים התפארו בכשפים ובלהטים, והתיימרו לעשות אותות כמשה ואהרן. התפארות של שוא היתה זו, כמובן. החרטומים הפכו את מטותיהם לנחשים, ומטה אהרן בלע את מטותיהם. הם הפכו כוס מים לדם אבל הקב"ה הפך לדם את מימי מצרים. הם העלו כמה צפרדעים, אבל מה נחשבו אלה, לעומת המוני הצפרדעים שכיסו את ארץ מצרים ועלו ובאו לבתים ולמיטות, לתנורים ולבצק? ועדין היו החרטומים מתפארים: "גם אנו יכולים לבצע להטים כאלה!" מה עשה הקב"ה הביא עליהם מכת כנים. נסו החרטומים לעשות כן ולא יכלו, משום שאין כשפים שולטים בבריה פחותה מכשעורה. נבוכו החרטומים, הודו ואמרו: "אצבע אלוקים היא, אין בכוחנו להתחרות בה".

ויעשו כן החרטומים וגו' ולא יכלו וגו' אצבע אלקים היא (ח, טו). אמרו חז"ל (סנהדרין סז, ב) לפי שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה (ברמב"ן הגירסא כעדשה, ובמגילות הים שם מביא דרוחב השעורה כרוחב העדשה). לכן לא יכלו החרטומים להוציא את הכינים. הרמב"ן מעיר, הרי הם אמורים לידיע מה ביכולתם, ואם אין להם שליטה על בריות קטנות כאלו, מדוע ניסו להוציא את הכינים. השפתי צדיק (אות י"ז) מביא מדרש (ילקוט מובא בזיקוקין דנורא על תנא דבי אליהו) שהקטנה שבכינים היתה כביצת תרנגולת, ובזיקוקין דנורא תמה על זה מדברי הגמרא הנ"ל דמשמע שהכינים היו פחות מכשעורה. מתרץ השפתי צדיק, דיתכן לומר שהכינים במצרים היו כינים רגילות, קטנות מכשעורה. אולם כשהגיעו למצרים גדלו במיוחד כדי לצער את המצרים, לפיכך כשראו החרטומים בריות גדולות

כאלו, טעו וחשבו שהם כינים מיוחדות ולכן גם ביכולתם להביא מין זה. אולם לא ידעו שהינן כינים רגילות שגדלו לצורך המכה.

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלקים הוא (ח, טו). אמר המגיד מדובנא זצ"ל: משל לאדם, שנצרך לאחד מעשירי העיר. מעולם לא ראהו ולא פגש בו, רק שמע את שמעו, את רוב עשרו וכבודו. הלך למעונו של העשיר, ונפעם ממראה עיניו. החומה והשער הענקי, גנת החמד וערוגות הפרחים. שדרה רחבת ידיים הובילה אל מדרגות הארמון החצובות משיש, והללו הוליכו אל הטירה הענקית. ביד רועדת נקש על דלת האלון הכבדה. הדלת נפתחה אל טרקלין רחב ידיים, מואר בנברשת ענק, שהאירה את התמונות היקרות שעל הקירות ואת השטיח הססגוני והיקר. דמות הדורה נצבה לפניו ושאלה לרצונו. "אני... רציתי לשוחח עם בעל הבית, בבקשה", אמר בהתרגשות. "אני הוא בעל הבית", ענה הלה ביהירות. "מה מבוקשך", לפתע, פתאום, נשלחה יד מאחור, לפתה את צואר האיש שבטרקלין, וקול לועג אמר: "האתה הוא בעל הבית". האיש כאילו התגמד, עיניו התגלגלו בחוריהן והוא גמגם: "סליחה, אדוני, אך לצון חמדתי..." אז יצא האלמוני מבין הצללים ואמר: "אל תשים אליו לב, אין הוא אלא אחד המשרתים. בא נא עמי אל לשכתי, ואשמע את אשר בפיך..." כך, כאותו משרת מתייהר, נהג פרעה מלך מצרים. בהציגו את עצמו כאלוה, התפאר לאמור: "לי יאורי ואני עשיתי" – אני ואפסי עוד, ומי ד' אשר אשמע בקולו, לפתע לפתה יד אדירה את צוארו, והקב"ה – בעל הבית של העולם – הנחית עליו את המכות בזו אחר זו, עד שידע כי אינו יכול לעמוד בפני אצבע אלקים ויד ד', והודה ואמר: "ד' הצדיק, ואני ועמי הרשעים" (שמות ט, כז).

אצבע אלקים הוא (ח, טו). מובא באור אהרן אצבע ר"ת אין צריך בדיקה עוד.

אצבע אלקים, ומזה רואים אין כד' אלוקינו. הגאון רבי שמחה פלאהם זצ"ל שאל, מדוע המכה הראשונה, מכת דם, היתה כזו שגם החרטומים יכלו לעשות דוגמתה, וכן מכת צפרדע. מדוע לא פתח במכת כינים, בה הודו החרטומים: "אצבע אלקים היא?" והשיב במשל. צייר אומן הגיע לשיא באמנותו, ויצירותיו היו כליל השלימות והבשילות. הרעיונות והבעתם, שאר הרוח והיכולת המקצועית הפעימו כל לב ושימחו כל עין. וככל אומן, ככל אדם, שאף להכרה ולהערכה. כיצד ישיגנה, האם יערוך תערוכה בעיירתו הקרתנית? היכן, במועדון העירוני הזנוח? ומי יבוא, החנווני והירקן, הסוחר המקומי והקצב? הם שיתפעלו מיצירותיו ויעניקו גושפנקה של הערכה? ואולי יציג בעיר הפלך, ויזמין את כתב העיתון המקומי. מה הבנתו והבנת אנשי העיר באומנות. לא. עליו לעלות לעיר הבירה, למוקד התרבות במדינה. שם מתרכזים שוחרי האומנות, שם נערכות תערוכות תדירות, ופועלים מוזיאונים. שם יוצרים אומנים אנשי שם ומבקרי אומנות כותבים טורים קבועים בעיתונים החשובים, הנודעים בתפוצתם הנרחבת ורמתם הגבוהה. אם שם תובע הערכה, אם שם תוכר גדלותו, אם יתפוס שם מקום נכבד, תהא זו הערכה והוקרה. אבל, ככלות הכול, לא תחרוג מגבולות המדינה. ובמדינות אחרות יש ציירים אחרים, ידועים ומפורסמים בארצותם. בזאת יבחן, האומנם הוא הגדול מכולם – אם יפנה לפריז, בירת האומנות בעולם. שם מתרכזים כל הציירים הדגולים, שם הם מתכנסים ופועלים. שם הלובר, גדול מוזיאוני האומנות בעולם. שם בתי הספר הנודעים לאומנות הציור. שם מרקיעה התחרות שחקים – אם שם תערך תערוכתו, וגדולי הציירים יהללו את יצירותיו, ומבקרי האומנות יצאו מכליהם. אם שם יודו בעליונותו, אזי יוכר כגדול האמנים בעולם! רעיון נפלא, אך "אליה, וקץ בה": אמנם בפרזי תוכר גדלותו, אבל בשובו לעיירתו יתייחסו להשגיו בשוויון נפש. אינם יודעים אודות פריז ואמניה מאומה. אין ברירה. כשישוב ושלל השבחים והביקורות הנלהבות באמתחתו, יהיה עליו לספר תחילה מהי פריז ומי הם אמניה. רק אז יעריכוהו כערכו גם בעירו. והנמשל: מטרת ניסי מצרים, המכות והפלאות, היתה: "למען תדע כי לה' הארץ", "ולמען ספר שמי בכל הארץ", וכמו שאמר משה רבינו לפרעה: "למען תדע כי אין כה' אלוקינו" – והיכן יודיע ה' שכוחו וגבורתו מלא עולם והכל בידו כחומר ביד היוצר. בחר בארץ מצרים, שהיתה מעצמת התרבות

באותם ימים, מטרופולין החוכמה והמדע, כמו שנאמר: "ותרב חוכמת שלמה מכל חוכמת מצרים", והיו בה חכמים, חרטומים ומכשפים. כמו שאמרו: "עשרה קבין של כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלו המצרים, ואחד כל העולם כולו". וכאשר הם יודו שאבדה חוכמתם ונסתרה בינתם לנוכח רצון הבורא, יכירו הכל בכוחו ובגבורתו. לפיכך נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים בוקר וערב, בכל יום. כי שם ראינו גבורתו, שיבחנו והודינו לשמו. אבל עדיין מקנן החשש, שמא ברבות הימים יטענו שמצרים היתה מדינה שולית, נחשלת ונבערת, וחכמיה בורים ומתפעלים מכל דבר, קל להוליכם שולל. ואין איפוא ראייה מהתפעלותם והודאתם באוזלת ידם. לכן החלו מכות מצרים בהוכחת כישורי המכשפים, גם הם הופכים מטות לתנינים ומים לדם, וגם הם מעלים צפרדעים. חכמים הם ובעלי יכולת, אף גאים ויהירים. ואז באה הודאתם שהמשך הפלאים הוא "אצבע אלקים", להורות כי "אין כה' אלוקינו".

בספר "בית יעקב", נשא הצדיק רבי יעקב מזאלישץ זצ"ל את משלו. סוחר אדיר הצליח בכל אשר פנה, חוץ מדבר אחד: בנו יחידו לא היה כה מוצלח. קל דעת ונמהר, כילה את ממון אביו בהבלים ובעסקים מפוקפקים. אך מה יעשה האב, סוף כל סוף יעבור הרכוש הרב לרשות הבן ויכלה בעשן. בהגיע שעתו קרא לבנו ואמר: "ראה, כל זמן שחייתי, היית מכלה את ממוני ואני שקדתי להוסיף עליו ולמלאות את החיסרון. עתה, הריני מוריש לך רכוש עצום ורב, אך בהכירי אותך יודע אני שתכלהו עד מהרה ותאבדו בעיני רע". "למה תאמר כך, אבא!", קרא הבן. ענה האב: "אל תפריע לי עתה. אתה תממש נכס אחרי נכס כדי לכסות את הפסדיך ולאפשר חיי הוללותך – לא, אל תענה לי – הסכת ושמע לצוואתי. הכסף שלך, עשה בו כהבנתך. רק את הבית ואת הגן אל תמכור. נחלת אבות הם, ויהיו לך לפליטה! ואם תציית, תוושע!". ככלות לצוות, עצם עיניו ונפטר. כאשר אמר כן היה. הבן התהולל בלא מעצור, פיזר כספים על ימין ועל שמאל, השקיע בעסקים כושלים שצברו הפסדים, כל העושר אבד ולא נותר ממנו מאומה. מכר את החנויות ותמורתן בוזבזה. מכר את התכשיטים, את חפצי הערך, ולא נותר לו לבסוף אלא הבית הגדול והריק, והגן הענק המשתרע לצידי. הגיע קבלן, והציע סכום נכבד עבור הגן. מגרש ענק הוא, ואפשר לבנות עליו בית רחב ידיים. ימי המחסור לימדו את הבן לקח, אילצוהו להסתפק במועט ולחשוב על כל הוצאה. אילו היתה עכשיו בידו קרן כספית, מכלכל היה צעדיו בתבונה. והקבלן מציע סכום הגון, שיכול להושיעו. אך מה יעשה, חזקו עליו דברי אביו, שלא ימכור את הגן. ענה לקבלן בשלילה, השיב פניו ריקם. הקבלן עזב מאוכזב, והבן ירד אל הגן מתוסכל: מדוע עולל לי אבא כן! מדוע אסר עלי למכור את הגן! אילו הייתי מוכרו, הייתי נושע! אבא הבטיחני, שאם אציית לו אוושע. הנה, צייתתי. היכן הישוועה?! שירך דרכו במשעולי הגן, קודר ובראש מורכן, והנה הבחין בחריטה בגזע אחד האילנות ובעפר תיחוח למרגלותיו. הסתקרן. גחן והחל לחפור בידי. נתקל בלוח עץ, וחשף תיבה כבידה. חילצה והעלה אותה לביתו. מצאה גדושה זהובים, אוצר בלום, ומכתב מאביו: "הבטחתך שאם תציית תוושע. מעתה, כלכל צעדיך בתבונה!". אמר הוגי מזאלישין זצ"ל: כך ממש, היא זכות האבות. עניינה, שכאשר מרעים אנו מעשינו ומשרכים דרכינו ומאבדים זכויותינו, נחשוף ונגלה את שורש האבות הטמון בנו ונתעורר על ידו לשוב בתשובה שלימה, ולבנות הריסות מצבינו.

אין כאלוקינו. מספרים על הכהן הגדול מראדין, רבי ישראל מאיר זצ"ל, שפעם עבר אחד התלמידים ליד חלון חדרו, ושמע קול צחוק בוקע מקינתו. הטה התלמיד אוזנו ושיטב ושמה כאפרכסת, לדעת על מה ולמה, צחק הרב, עד שאט אט התגלתה בעיניו התמונה, רבי ישראל למד בחומש בפרשת "וארא" על המכות שספגו המצריים, וכאשר הגיע למכת הצפרדעים, לאור ראיית דברי חז"ל הקדושים כניצבים לנגד עיני אודות הצפרדעים ומעלליהם, פקע בצחוק גדול שהרי הצפרדעים, מהם שעלו לתוך התנורים, ואף נכנסו לתוך המאכלים הערבים, והמצרי נוגס ב"לאפה" ובמקום פלאפל נכנסת לפיו צפרדע, ולא זאת בלבד. הצפרדעים שניחוו בקול ערב, פתחו "בקונצרט" רב עוצמה שלא נשמע כדוגמתו מאז בריאת העולם. ואת עלית על כולנה, צפרדע גדולה אחת היתה, והמצרים בסכלותם ובכעסם היכו בה נמרצות כאשר במקום למות, השריצה הצפרדע על כל

מכה נחילים של צפרדעים. זאת ועוד היוו עילה מוצדקת לצחוק של הרב. ובאמת שמכה זאת היתה קשה במיוחד, וממילא לא לפלא היה כאשר קרא פרעה הרשע למשה ואהרן בבקשה נמרצת להעתיר אל ה' שיסיר ממנו את הצפרדעים... וכאן לכאורה קורה דבר תמוה. משה שואל ואומר לפרעה: "התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעצמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתך וגו'", ופרעה עונה תשובה הצריכה ביאור נרחב ואומר: "למחר!" ואינו מובן כלל ועיקר, הרי פרעה ועמו סבלו כל כך, ואם כן מדוע לא ביקש פרעה ממשה שיתפלל אל ה' שיסיר הצפרדעים לאלתר ומיד, כיצד אפשר הרשה לעצמו "לוקוסוס" גדול כל כך? אלא שרבינו "אור החיים" הקדוש מבאר בלשונו המתוקה מדבש ונופת צופים, פירוש שאם נפנים את מוסרו הגדול, אנו נצא בשלל גדול! כוונת משה באומרו: "התפאר עלי", להראות אשר יפליא ה' לחבב ידידיו, וכאשר העבד מבקש מרבו בקשה, שמחתו תהיה כאשר תתמלא בקשתו, ובודאי שלא יתנה תנאים איך ומתי ימלא אדונו את רצונו ובקשתו, די לו במה שתתקבל משאלתו! ואכן פרעה למראה עיניו הגשמיות, רצה להגדיל הניסיון של משה, ולכן ביקש שמכת הצפרדעים יסורו רק למחרת, לראות האם יוכל משה גם לזאת, דהיינו לבקש בקשה ועוד להציב תנאים למתי רצונו שתתמלא בקשתו, דבר שבדרך העולם הוא מן הנמנע. והשיב משה רבינו על זה ואמר: "כדברך נעשה למען תדע כי אין כה' אלוקיני שיקבל תפילותינו בתנאיה, כמו שכתוב (דברים ד' ז') כי מי וגו' כה' אלוקיני בכל קראנו אליו! ונמצינו למדים מפרשה זאת הפלא ופלא כמה גדולה אהבתו יתברך אותנו עם סגולתו בכלל ואת הצדיקים בפרט! ומה גדול הכוח של הבקשה והתפילה אליו יתברך אף בדברים גשמיים, ועל אחת כמה וכמה בתפילה על הצלחה ברוחניות והתעלות בעבודתו יתברך, אזי התפילה כוחה גדול, עצום ורב במיוחד.

ביאר הרב ר' ברוך רוזנבלום שליט"א, מובא במסכת ראש השנה (יא, א) - בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים... מה עשינו שם, שישה וחצי חודשים, מהרגע שפסקה העבודה, ועד שיצאנו ממצרים? שישה וחצי חודשים, היו עבורנו סמינר באמונה... המכות האלו, לא היו עבור פרעה! אנחנו אומרים את זה, בתפילת ערבית - העושה לנו נסים ונקמה בפרעה... הניסים היו לנו, הם לא היו לפרעה! לפרעה, זה היה נקמה. כל הניסים שראינו במצרים... הם והצפרדע וכינים ודבר וערוב, וכל מה שראינו שם, זה היה נקמה בפרעה, אבל ניסים עבורנו. מה למדנו באותם שישה וחצי חודשים? מה למדנו מאותם עשר מכות, שהיו במצרים? למדנו, שהקב"ה שליט במים - במכת הדם, והקב"ה שליט באוויר - יג, יג ורוח הקדים נשא את הארבה, והקב"ה שליט ביבשה - שהעפר התמלא כינים. והקב"ה שליט במזג-האוויר - במכת הברד, והקב"ה שליט במאורות השמים - במכת חושך, והקב"ה שולח בבעלי החיים שבים - מכת צפרדע, והקב"ה שליט על החיות שבישוב - מכת דבר, ובבעלי החיים שביערות - מכת ערוב, והוא שולט בגוף - מכת שחין, והוא שולט בנפש - הכבדת לב פרעה, ושולט בחיי האדם - מכת בכורות.

נמצאנו למדים, שהקב"ה עשה את האותות ומופתים במצרים, עבור עם ישראל, והלימוד היה - יסודות האמונה, שאיתם יצאנו ממצרים, עם עשר מכות... כמו שכותב הבעל שם-טוב, שכל יהודי, ימצא תשובות לכל שאלה, שתעלה לו במהלך החיים, יוכל למצוא את המענה, בעשרת המכות שהיו במצרים. לפני שניכנס לענין, עוד הקדמה קצרה מאוד: המהר"ל מחלק את המכות, לכמה סדרות... הוא כותב, שיש המחלקים את המכות ל'חמש-חמש'... יש שמחלקים את המכות ל'שלוש-שבע' {שבע בפרשת השבוע שלנו, ושלוש בפרשת בא}... יש שמחלקים את המכות ל'שלוש-שלוש-שלוש', זה מה שאנחנו מכירים רבי יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך. עד"ש. באח"ב. כל אחד שקורא את זה, שואל את עצמו - בשביל מה צריך לחלק את זה? קשה לך לזכור עשר מכות?! כל מספר פלאפון, יש לו עשרה ספרות... אז מה הבעיה לזכור עשר מכות?! אם אתה רוצה לקצר, יותר טוב לקצר ב-"אשמנו, בגדנו, גזלנו"... יהיה לך פחות לדפוק אז כל אחד מבין, שאם ר' יהודה קיצר אותם, ל- דצ"ך. עד"ש. באח"ב... יש כוונת מכון, למה הוא עשה את זה... אז ראיתי פעם בדרך צחות, שאחד אומר, ש- דצ"ך.

עד"ש. באח"ב נעשה בקיצור, כי ר' יהודה היה ראש המדברים בכל מקום. בכל מקום היו מכבדים את ר' יהודה לדבר קצר.

עוד שמעתי פעם בשבע ברכות, שאחד רצה לשמח חתן וכלה, אז הוא שאל - אתה יודע למה ר' יהודה היה נותן בהם סימנים? תלמד, הוא אמר לחתן, שמכות בלי סימנים זה לא מכות מובא בדעת זקנים מבעלי התוספות, הוא מביא שהחלוקה הזאת של דצ"ך. עד"ש. באח"ב, היא לאפוקי ממה שדוד המלך כותב בתהילים... דוד המלך הופך את עשרת המכות בתהילים... למשל: הוא מקדים את מכת ערוב, לפני צפרדע {עח, מה} ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם למרות שצפרדע, קדמה למכת ערוב. {קה, לא} אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם מקדים את הערוב לכנים... יש על זה מגיד מדובנה, למה הוא מקדים את הערוב לפני הצפרדע... יש לו משל מאוד יפה: היה פעם עשיר גדול, שר במלוכה, שעשה פעם חתונה לבתו... היו לו כל-כך הרבה מוזמנים, שלא נכנסו באולם אחד... מה עשה? החליט לחלק את החתונה לשלושה ימים...ביום הראשון, הוא עשה מה שנקרא אצלנו היום - סעודת עניים... הזמין את כל העניים... ביום השני, הוא הזמין את כל המשפחה שלו... את כל הקרובים שלו ושל אשתו. ביום השלישי, הוא הזמין את כל שרי המלוכה... כל אחד, קיבל הזמנה בצבע אחר... מי שהזמין ביום הראשון קיבל צבע כזה...ביום השני, צבע כזה... ביום השלישי, צבע כזה... ובתחתית ההזמנה נכתב, שכל מוזמן ביום הזה, אסור לו להגיע פעם נוספת. לכל אחד מותר לבוא רק פעם אחת. מינה שומרים שישמרו, שלא יבואו אנשים פעמיים... מגיע עני ביום הראשון... הביא איתו שקיות, כדי להעמיס אספקה לכמה שבועות... בכל זאת, לא כל יום יש כזאת חתונה למחרת נודע לו, שאשתו קרובת משפחה, של אשתו של בעל המשפחה... אז גם ביום השני הוא בא... אבל אז, הוא כבר התלבש בצורה מכובדת יותר... שם עניבה... מכנס יפה... בכל זאת, קרוב משפחה... הוא ניכנס לאל... איך שהוא ניכנס, תופס אותו אחד השומרים - אתה היית פה כבר אתמול! תופס אותו בגרון, וגורר אותו החוצה... "מה אתה עושה...?!!" היית פה אתמול, נכון??? "כן.. הייתי..." אז למה באת לכאן גם היום??? "אתמול באתי בתור שנורר... היום בתור משפחה..." אבל כתבו בהזמנה שלא באים פעמיים - או שנורר או משפחה...! תופס אותו, ובא לזרוק אותו החוצה... הבעל הבית רואה מכות... רץ מהר לברר מה קרה... "למה אתה תופס אותו ככה?" הוא היה כאן כבר אתמול... אכל...אכל...אכל... ראינו אותו יוצא עם שקיות... והיום הוא בא עוד פעם! "למה באת גם היום??? מה זה 'למה באת גם היום'..." אשתי היא דודה שלישיית של אשתך! "אה... קרובי משפחה... טוב תשאיר אותו..." אומר המגיד מדובנה - זה מה שהיה בכל מכות מצרים... הגיעה מכת ערוב באו כל החיות מכל העולם... אמרו הכנים "מה עושים עכשיו? אנחנו היינו אתמול... מותר לבוא עוד פעם או אסור?" כאן היה להם ספק... אומר דוד המלך {קה, לא} אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם - יאלה, כנים גם משפחה, תכניס גם אותם... אותו דבר גם הצפרדע... היו קודם, ולא ידעו אם מותר להם לבוא... אמר דוד המלך {עח, מה} ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם - פעם קודמת, הצפרדע באה סולו... עכשיו היא באה בתור המשפחה... שתבוא גם. עד כאן, דברי המגיד מדובנה. אם כן, יצאנו למדים... יש לנו דצ"ך. עד"ש. באח"ב... כותב המהר"ל - שלושת הסדרות של המכות האלה, בא ללמד אותנו, שהשנים הראשונים היו בהתראה, והשלישית בלי, ולכן ר' יהודה, חילק את זה לשלוש סדרות. דהיינו, דם-צפרדע, התראה. כנים בלי התראה. ערוב ודבר עם התראה... שחין ללא התראה. ברד וארבה, עם התראה... חושך ללא התראה. מכת בכורות, הוא כבר התרע בו על ההתחלה, שנאמר {ד, כג} הנה אנכי הרג את בנך בכרך. זאת החלוקה, של דצ"ך. עד"ש. באח"ב...ללמדך, ששנים ראשונים היו בהתראה והשלישי בלי.

בא כאן הכלי יקר, ואומר כאן יסוד נפלא, בשם האברבנאל, והוא מרחיב מאוד לבאר את הדברים... במצרים, היו שלוש סוגים של כופרים. היו כאלה, שנקראים בשפה שלנו אתאיסטים - לא מאמינים בשום דבר. אלה אמרו - אין אלוקים... כמו שאמר פרעה {ה, ב} לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח. היו כאלה שאמרו - יש אלוקים, אבל האלוקים ברא את העולם, ואינו משגיח על שפלים... כלומר הוא ברא את העולם, ולאחר מכן, הוא לא משגיח על מה שקורה בו. היו כאלה שאמרו - יש אלוקים, משגיח על שפלים, אבל אינו יכל לשנות את איתני הטבע. פירוש הדבר, שלאחר

שהוא ברא את העולם, הוא לא משנה יותר את הבריאה... כלומר, השמש זורחת במזרח, ושוקעת במערב ... ויש עונות השמים, לכל עונה יש את הזמנים שלה... לכל דבר יש מסלול קבוע, ולא ניתן לשנות זאת. כנגד שלושת הסקטורים האלה, כותב האברבנאל – נתן הקב"ה שלושה סקטורים של מכות, וזה דצ"ך. עד"ש. באח"ב. כותב הכלי יקר – הסדרה הראשונה שנקראת דצ"ך, היתה כנגד האנשים שאמרו – אין אלוקים. נתן להם הקב"ה שלוש מכות. במכה הראשונה, מכת דם, נאמר {ח, יח} למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. המכה השנייה, מכת צפרדע, נאמר {ח, ו} למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. במכה השלישית, מכת כנים, אפילו חרטומי מצרים הודו, שנאמר {ח, טו} ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלקים הוא. היו קבוצה שניה, אומר האברבנאל, שאמרו שיש אלוקים, אבל הוא לא משגיח על שפלים... אחרי שהוא ברא את העולם, לא אכפת לו, מה נעשה כאן למטה... מה עשה הקב"ה? נתן שלוש מכות, להוכיח שהוא משגיח, על כל אחד ואחד מן הנבראים... הראיה, שהקב"ה מזהיר קודם, שהוא מבדיל בין ישראל למצרים – בין מצרים לארץ גושן... למה? להראות שהוא משגיח בכל אחד ואחד, שנמצא למטה. כותב הכלי יקר, בשם האברבנאל – בערוב, מזהיר הקב"ה {ח, יח} למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ... איפה זה בא לידי ביטוי? {יח} והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב... הקב"ה מזהיר מראש! גם בדם היה הבדל בין ישראל למצרים, אבל הקב"ה לא הודיע את זה מראש. במכת דבר, אומרת התורה {ט, ד} והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר מבדיל הקב"ה, בין מקנה ישראל, למקנה מצרים... עובדים שתי בהמות, אחת מתה ואחת לא... ובמכת שחין, הבדיל הקב"ה, בין ישראל למצרים... המכה הזאת באה רק על המצרים... ללמדך, שהקב"ה משגיח על שפלים... על כל דבר ודבר, שנמצא כאן למטה.

כותב הכלי יקר – והקבוצה האחרונה, היא אלה שאמרו, שהקב"ה ברא את העולם, משגיח על שפלים, אבל לא יכל לשנות, את מה שהוא ברא בטבע... באו המכות האלה, והראו שהקב"ה כן יכל לערוך שינויים...

הביא הקב"ה את מכת הברד, שחיבר בה הקב"ה, אש ומים ביחד. במכת הארבה, כיסה הקב"ה את עין הארץ {ז, טו} ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ... כיסה את השמש, שהיו מאמינים בה... ובמכת חושך, הראה הקב"ה שבעה ימים של חושך... "אתם אומרים שאני לא יכל לשנות את הטבע?!" ... הראה להם הקב"ה, כיצד הוא משנה את הטבע, בכל פרט ופרט... אם ככה, כותב הכלי יקר, בשם האברבנאל – שלושה סוגים של כופרים, שהיו במצרים, כל אחד קיבל את המענה שלו. הסדרה הראשונה, שנקראת דצ"ך, כנגד אלו שאמרו שאין אלוקים... הסדרה השנייה שנקראת עד"ש, כנגד אלו שאמרו שיש אלוקים, אבל אינו משגיח על שפלים... והסדרה השלישית שנקראת באח"ב, כנגד אלו שאמרו שיש אלוקים, הוא משגיח על שפלים, אבל הוא לא יכל לשנות את הטבע.

לאחר ההקדמה הזאת, הייתי היום רוצה לעסוק בנושא מכה אחת, מתוך עשרת המכות, שהאורגנילית שלה, נמצאת עד עצם היום הזה... אני אשאל את הציבור – איזה מכה, קיימת עד עצם היום הזה, האורגניל?? רבותי, לא חושך... ולא כנים... ולא צפרדע... לאיזה מכה אנחנו מחכים עד עצם היום הזה?? ברד! מקודם הייתי בשיעור... שאלתי את השאלה הזאת – לאיזה מכה אנחנו מחכים עד עצם היום הזה, אז מישוהו אומר לי – ביזת מצרים! למה מחכים למכת ברד? כי במלחמת גוג ומגוג, הדבר שירד על גוג ומגוג, זה הברד האורגניל שהיה במצרים! אנחנו אומרים את זה, בהפטרות של חול המועד סוכות... שם אנחנו מביאים את הענין של אבני אלגביש, שירדו במלחמת גוג ומגוג... זאת אומרת, שהם תקועים בשמים, כמעט 3300 שנה... עומדים באותו מקום, ומחכים להוראה של הקב"ה.

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים הוא (ח, טו). מבאר המלבי"ם כי ה'אוייל' אינו אדם חסר שכל, אלא אדם המעקם את שכלו. ה'אוייל' מצטיין בדבר אחד והוא ביזוי החכמה. כאשר מתוכחים עם אדם שאינו מאמין בבריאת העולם, הוא מבזה את המאמינים בבורא יתברך: "האם רוצה אתה לומר לי שחיים עם אמונה הם חיים? אני אומר לך שיותר טוב לא לחיות כלל מאשר לחיות עם אמונה. אתם כבולים! אתם מפחדים מאיזה כח עליון! אתם לא יכולים ליהנות מן החיים!" מה כל זה שייך לעצם הויכוח?! הלא

הויכוח נסוב על יסודות ראשונים – האם ישנו 'בורא עולם' המופיע בהתגלות נוראה של "מלוא כל הארץ כבודו", ואם כן לשם מה להתוכח על צורת החיים?! מה ענין שמיטה אצל הר סיני, הרי אלו דברים צדדיים שאינם קשורים כלל לנושא הנידון! אם אדם רוצה להתוכח מי יותר מאושר בחיים, ניתן לערוך לשם כך סטטיסטיקה ולברר את הדבר באופן ודאי. אבל הכופרים באים תמיד בביזיונות: "הדתיים כולם רוצחים! כולם גנבים!" גם לגבי זאת ניתן לערוך סטטיסטיקה ולבדוק כמה רוצחים דתיים, לעומת כמה רוצחים שאינם דתיים יושבים בבתי הסוהר. אולם כאשר מתווכחים איתם – הויכוחים בטלים ברוב של לעג וביזיונות, וזהו המאפיין של 'אווילות'. הכח של ה'אוייל' הוא "חכמה ומוסר בזו". המוסר מרגיז אותו מאד. "איך אתה מיסר את עצמך! איך זה שאתה לא יכול לאכול ככל העולה על רוחך! כשאני נוסע לחוץ לארץ, אני אוכל מאכלות אסורות בלי כל נקיפות מצפון ואילו אתה נאלץ לאכול רק פירות. חיים בהם אדם לא יכול לחיות כרצונו – אינם נקראים חיים!" הביזיון הוא הנשק שלהם, אבל למעשה זו רק עקמימות חסרת יסוד. כל הספרים שנכתבו על מנת להוכיח שאין בורא לעולם בנויים על יסוד אחד, והוא: לעג וקלס לדת ולשומרי מצוותיה. הם לקחו את החיים היהודיים הקדושים והטהורים, ועשו מהם צחוק. זהו כל הכוח של הספרות שלהם. הם לא מעזים לכתוב דברי שבח ואמת על התמימות והצדקות של היהודי הפשוט. הם מבזים את המוסר, מכיון שבאופן שכלי אינם יכולים להתוכח איתו. הם לא יכולים להוכיח שאין בורא לעולם, מכיון שגם הם עצמם מאמינים. בסתר נפשם ובעומק ליבם הם אומרים: "מה רבו מעשיך ה'". בזמן אמת, כגון בעת סכנה או מלחמה, ניתן לראות כיצד האמונה הטמונה במעמקי הלב מתעוררת לחיים. סיפר לי יהודי שומר תורה ומצוות, ששירת בצבא בפלוגה אחת יחד עם כשמונים חברי קיבוץ, מנוערים מדת ומסורת. במשך כל זמן השירות הם לעגו לו ולכל אשר בשם 'קדוש' ייאמר, אך כשעשן המלחמה היתמר והכדורים השורקים פילחו את האויר מסביב, הם פנו אליו לפתע בדחילו ורחימו וביקשו: "רבי, בא נתפלל!" וכולם ביחד קראו "שמע ישראל" בכונה עצומה ובלב נשבר. כיצד זה יתכן שאנשים משתנים באופן כה קיצוני ברגע אחד?! אלא מאי? שבמעמקי הלב – האמונה נמצאת. אמנם ה'אוייל' מעקם את שכלו, אבל היסודות נמצאים בסתר ליבו, על אף שהוא מדחיק אותם עמוק עמוק. בעבר הייתי עד למקרה שכזה. הדבר אירע לפני כחמישים וחמש שנה בשוויץ, כשביקרתי בפעם הראשונה בהרי האלפים. בסמוך אלי עמד יהודי, שנראה רחוק משמירת תורה ומצוות. אותו יהודי התבונן בנוף המפעים, הנפרש לנגד עיניו, ולפתע התחיל לנגן בהתרגשות: "לכה דודי לקראת כלה". כשציינתי בפניו כי היום לא ערב שבת, אמר לי היהודי בזו הלשון: "אומר לך את האמת, אני כל כך מתפעל מהבריאה, ואני יודע שצריכים לברך על כך, אך איני יודע איזו ברכה עלי לברך, כל מה שאני זוכר זה רק 'לכה דודי' ולכן את זה אני שר!" כך אמר לי אותו יהודי, כשהוא שב ומנגן את הפיוט היחיד שזכר מבית אבא. "אמנם אני לא יהודי דתי, אבל כאן בהרי האלפים המופלאים אי אפשר שלא לראות את גבורת הבורא!". כאשר אדם נוכח בעוצמת הבריאה – לבו נפתח, מכיון שעמוק עמוק בתוך הלב, האמונה נמצאת אצל כולם.

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים הוא (ח, טו). מובא באוהל יעקב בפשוטו של המקרא נסו החרטומים לברוא כינים, ומשלא עלה בידם, הודו ואמרו, כי יד' עשתה זאת. אבל רבינו אברהם אבן עזרא זצ"ל מפרש, שהם שנו באולתם, ובאמרם "אצבע אלקים היא" התכוונו לומר: זו מכת טבע, ותו לא... ונשאלת השאלה: כיצד יתכן, שהחרטומים וכל מצרים עמדו לנוכח ניסים כה גלויים ומופלאים, ויחזיקו בכפירתם הנפשעת, הדבר יובן במשל של המגיד מדובנא זצ"ל: מעשה במלך גדול ואדיר, שנולד לו בן יחיד. רבה היתה השמחה, אך ברבות השנים הפכה לתוגה. המלך נוכח לדעת, שבנו יחידו כסיל הוא ונבער מדעת. דאג המלך ונטרד: הן בנו זה ימלוך אחריו, הרי הוא יירש את כסאו. כיצד ינהיג את הממלכה, והוא חסר דעת וסכל, החליט המלך לשלחו לרכוש דעת וחכמה מפי טובי המחנכים במדינה, הללו עשו כמיטב יכולתם. לימדוהו, שיננו עמו ואילפוהו דעת. היום המיוחל הגיע. מוריו הודיעו למלך, שבנו הפך למלומד. קרא המלך לבנו, ועשה משתה גדול לכל שריו ועבדיו, את משתה ההסמכה. במשתה, כטוב לב

השרים ביין, עלה בדעת אחד מהם לבחון את ידיעותיו של הנסיך המלומד. הוא נטל טבעת עגולה בידו. קפץ את אגרופו ושאל את הנסיך: "אמור נא לי, מה בידי", בטרקלין השתררה דממה. בן המלך קם, משש את היד הקפוצה. מצחו נחרש קמטים. הוא גיס את כל ידיעותיו ואמר: "בידך מונח חפץ עגול". "אמת!" צהל השר, והכל מחאו כף. המשיך הנסיך למשש את האגרופ המושט, ולאחר רגע ארוך הוסיף: "חפץ עגול.. וחלול במרכזו". "לא יאומן" קרא השר, והכל הריעו. "אך מהו החפץ" שאל השר. הנסיך בא במבוכה. מוריו למדוהו האם החפץ הוא רבוע או עגול, חלול או מלא, אך לא למדוהו לנחש מהו. הוא חשב וחשב, ולבסוף קרא: "הה, מצאתי! החבאת בידך גלגל ים". הוא הדין בחרטומי פרעה. הם היו חכמים מחוכמים: ראו את הדם, שמעו את הצפרדעים, חשו על בשרם את הכינים. אבל כאשר נדרשו לחשוב ולהסיק מסקנות היו שוטים מושלמים. נבצר מהם לחרוג מהמוסכמות, מכוחות הטומאה וכוחות הטבע, הם לא יכלו להגיע למסקנא הפשוטה כל כך, שיד ד' חוללה כל זאת.

אצבע אלקים היא (ח, טו). ביאר המגיד מדובנא ע"י משל לאדם שנצרך לאחד מעשירי העיר. מעולם לא ראהו ולא פגש בו, רק שמע את שמעו, את רוב עושרו וכבודו. הלך למעונו של העשיר ונפעם ממראה עיניו. החומה והשער הענק, גינת החמד וערוגות הפרחים. שדרה רחבת ידיים הובילה אל מדרגות הארמון החצובות שיש, והללו הוליכו אל הטירה הענקית. ביד רועדת נקש על דלת האלון הכבדה. הדלת נפתחה אל טרקלין רחב ידיים, מואר בנברשת ענק שהאירה את התמונות היקרות שעל הקירות ואת השטיח הססגוני היקר. דמות הדורה ניצבה לפניו ושאלה לרצונו. "אני... רציתי לשוחח עם בעל הבית, בבקשה", אמר בהתרגשות. "אני הוא בעל הבית", ענהו הלה ביהירות "מה מבוקשך". לפתע פתאום נשלחה יד מאחור, לפתה את צוואר האיש שבטרקלין, וקול לועג נשמע: "האתה הוא בעל הבית?!... והאיש כאילו התגמד, הצטמק. התמזער. עיניו התגלגלו בחוריהן והוא גמגם: "סליחה, אדוני, אך לצון חמדתי..." ואז יצא האלמוני מבין הצללים ואמר: "אל תשים אליו לב, אינו אלא אחד מהשרתים. בוא נא עמי ללשכתי, ואשמע את אשר בפיך..." כך, כאותו משרת מתייהר, נהג פרעה מלך מצרים בהציגו עצמו כאלוה, התפאר לאמר: "לי יאורי ואני עשיתיני". אני ואפסי עוד, ומי ה' אשר אשמע בקולו. לפתע לפתה יד אדירה את צוארו, והקדוש ברוך הוא – בעל הבית של העולם – הנחית עליו את המכות בזו אחר זו, עד שידע שאינו יכול לעמוד בפני אצבע אלוקים ויד ה', והודה ואמר: "ה' הצדיק, ואני ועמי הרשעים..."

ויאמר ה' אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה (ח, טז). שואל רבינו האור החיים הקדוש מה הכוונה באומרו 'והתיצב לפני פרעה', שהיה לו לומר 'השכם בבוקר ואמרת אל פרעה'. ומתרחץ רבינו הקדוש, שיש בזה ציווי נוסף למשה רבינו, הואיל שטבעו של משה היה להרכין את ראשו לכל אדם, כדרך השפלים, לזה אמר לו ה' שלפני פרעה לא ינהג כן, ולא ירכין ראשו וקומתו כדרך העומדים לפני הגדולים, אלא כגדול העומד לפני קטן, שכבר עשאו ה' למשה, ריבון ושליט עליו. ולמדים מזה על 'ויגבה לבו בדרכי ה', שכשצריך להתייצב נגד רשעים, וצריך לומר דבר ה', אסור להתנהג בשפלות וענווה, וצריך ללכת עם כל העוצמה. וכך כותב רבינו הקדוש בפרשת דברים, וזה לשון קדשו: 'תנאי הענווה, שלא ישתמש בה להרחיק תוכחות על עוון, אם יראה איש עובר פי ה', ויאמר מי אני ומי ביתי להוכיח אנשים גדולים, אלא צריך להוכיח לצד חיוב בערבות... שיצטרך להוכיח על עוון לקטון וגדול, ולא ישתמש בענווה בענין זה'. עד כאן לשון קודשו.

הנני משליח וכו' את הערוב (ח, יז). מובא בחומת אנך משליח אותיות למשיח, כי כל האותיות שעשה הקדוש ברוך הוא למצרים עתיד לעשותם לימות המשיח, שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. רבינו אפרים ז"ל בפירושו כ"י.

ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר עליה (ח, יז). מובא בחנוכת התורה, הגר"א זצ"ל מפני מה היה צורך להביא את האדמה אשר עליה עומד הערוב. אפשר להבין זאת על פי מה שאמרו חז"ל, כי ישנה חיה

הנקראת "אדני השדה" (כלאים פרק ח' משנה ה) חיה זו היא הידעוני הנזכר בתורה. בטבורה היא קשורה לחבל היוצא מן הארץ, והיא טורפת את כל המתקרבים אליה, וכאשר יתנתק החבל, שבו היא קשורה לארץ, תמות מייד. מעתה יש להבין, כיצד אפשר היה להביא חיה זו בין שאר החיות שבאו במכת הערוב, והלא תמות ברגע שתנתק מחיבורה לארץ, משום כך נאמר למשה "ואת האדמה אשר הם עליה". שכן חיה כמו זאת תבוא יחד עם האדמה אשר אליה היא מחוברת.

ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עליה (ח, יז). מובא בשארית יעקב לכאורה חמש תיבות אלו, 'וגם האדמה אשר הם עליה' אין להם שחר. ויש לבאר על פי המבואר (סוטה מו:מו). על הפסוק 'וצאנה שתיים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים' (מ"ב ב, כד. בענין הדובים שהרגו האנשים שחלקו על אלישע) שהדובים מפחדים להתגרות בבני אדם כשאין להם מקום קרוב לנוס לשם, ורק כשהם קרובים ליער יוצאין בבטחה (עיי"ש בפירש"י ד"ה דבעיית). וזהו שאמר הכתוב, 'ומלאו בתי מצרים את הערוב' ושמה יאמר פרעה איני מתירא, כי כשיבואו לכאן יתייראו החיות כשלא יראו את היער, לפיכך אמר, 'וגם האדמה אשר הם עליה' רצונו לומר, שיהא נס בתוך נס, ויבואו עם היער שלהם (כמו שמבואר שם בגמרא, עיי"ש).

ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה (ח, יז). מובא בנחלת יעקב מפני מה היה צורך להביא את האדמה אשר עליה עומד הערוב. אלא יש לפרש שטבע החיה לטרוף ולתקוף בני אדם במקום בו היא חיה מאז ומתמיד. כאשר היא אינה במקומה, אינה חצופה עד כדי שליטה בבני אדם, וכבר אמרו חז"ל (ערובין סא.) כי 'כלבא בלא מתיה שב שנין לא נבח'. היינו כלב שהובא למקום אינו מוכר לו לא ינבח שבע שנים, כיצא אמרו חז"ל (תענית כב.) כי על משלחת חיות רעות שבעיר מתענים, אך לא על אלו שבשדה, שכן בשדה הם בביתם, ושם הם רגילים יותר ומעיזים יותר להזיק, והרי זה דבר טבעי. מה שאין כן בעיר, מקום שבו הם נבעתים בדרך כלל, ואם בכל זאת נראו שם, הרי שיש מקום להתענות על כך. ומשום כך אמר הקב"ה, כי יבואו הערוב עם האדמה אשר הם עליה, מקום שהם רגילים להזיק ולטרוף, כדי שלא תהיה להם כל מניעה מלטרוף, ויוכלו להתחזק ולהכות מכה רבה באנשי מצרים.

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב וגו' (ח, יח). מובא באמרי יוסף יש לפרש על פי מה ששמעתי ממורי הגה"ק מוה"ר מאיר א"ש זצ"ל בעהמ"ח שו"ת "אמרי אש", דהנה אמרו רז"ל (סנהדרין צה.) "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב" ודבריהם צריכין ביאור, איך יתכן לומר שלא יבוא בן דוד רק בדור שכולו חייב אך הכוונה היא, שיהיה אז הברור כי מי שיהיה זכאי יהיה כולו זכאי, ומי שיהיה חייב ח"ו יהיה כולו חייב, וזה כל עיכוב הגאולה שצריך להתממה כדי שיהיה הברור והזכאי יהיה כולו זכאי והחייב יהיה כולו חייב וע"פ זה י"ל גם כן כאן ברמז הפסוק שאמר: "והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה", ורצ"ל, כי ביום ההוא הכוונה על גאולה העתידה כטעם ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה ט), אז יפריש השי"ת הזכאי מן החייב ויהיה הברור האמיתי וזה שאמר: "לבלתי היות שם ערוב", רצ"ל. שלא יהיה שום תערובת רע בטוב רק מי שיהיה זכאי יהיה כולו זכאי, ומי שיהיה חייב ח"ו יהיה כולו חייב.

והפליתי את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה, לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני השם בקרב הארץ אמר הגר"מ רייזמן שליט"א כתוב בספה"ק אמרי יוסף להרה"ק מספינקא זצוק"ל עה"פ 'והפליתי את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה, לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני השם בקרב הארץ'. ע"פ מה ששמע מרבו מהר"ם א"ש זצוק"ל על דברי הגמ' חגיגה דף יד' כי אתא רב דימי אמר י"ח קללות קלל ישעיה הנביא ולא נתקרה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד'. ישעיה הנביא היו זורקים עליו אבנים על שאמר להם הנבואה האמיתית, וכל הקללות הללו היו מדברי הנבואה עד שאמר שיגיעו למצב שהנער לא יכבד הזקן, והאדם הבזוי יבזה

את האיש הנכבד. שיבואו לזלזל הורים ומורים. וצריך להבין מהו הלשון 'ולא נתקררה דעתו' שהרי לא קילל מעצמו ח"ו, אלא קיבל הכל בנבואה? ועוד, שהרי ישעיה הנביא בודאי היה אוהב כל אחד מישראל כנפשו. וכן צ"ע האם החוצפה היא הקללה הגדולה ביותר מכל הקללות? וביאר מהר"ם א"ש ע"פ דברי הגמ' 'אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי' ובמ"א כתוב 'אין בן דוד בא אלא בדור שכולו חייב'. והרי צ"ע שאם צריך זכויות להגאל, איך יבא בדור שכולו חייב, וכן צ"ע כיצד יתקיימו שניהם כאחד. אלא שעד דורו של משיח יהיו יהודים כשרים מצד מה שהם מתפעלים מקהילה ששומרת עליהם שלא לסטות מהדרך. כשיש חיי קהילה הרי אם לא יבא ג' פעמים ביום להתפלל בבית המדרש, ישאלו אותו היכן היית? ולכן הוא בא להתפלל. ואע"פ שהנהגה שלו כולו זכאי, אינו כולו זכאי, אלא שיש לו תערובות, יש לו בעיה מהראש הקהל, והרבי, וחמיו, וחביריו. או תורה לשמ"ה, לשם האשה, או לשמו של אביו שמשלם לו שכירות וכו', איך יהיה נקרא כולו זכאי, אע"פ שמצד ההנהגה אין בו רעותא אך מחשבתו מבולבלת ועושה דברים רבים מפני הבושה שמתבייש מאנשים. וכן ה'חייבים' אינם 'כולם חייבים'. יש מי שמסתובב בין חברים לא טובים, ועושה דברים נלוזים לא מפני שהוא רוצה בהם אלא שאם לא ינהג בדרם הנלוז, יצחקו וילגלו עליו. ונמצא שמצד מעשיו הוא חייב, אך אינו 'כולו חייב'. הראשון הנ"ל נכנס לבית המדרש מפני חמיו וחביריו, וזה השני נכנס למקומות אחרים מפני חמיו וחביריו. וכמ"ש הרמב"ם שהאדם נמשך אחר הסיבה. נמצא שיש חסרון מהותי הן ב'כולו זכאי' והן ב'כולו חייב'. אך משיח צדקנו יבא בדור שזה הבלבול יתבטל, הזכאי יהיה זכאי בפני עצמו לא בגלל חשבונות של אנשים אחרים, והחייב יהיה חייב בפני עצמו וגם לא מצד חשבונות אנשים וזה שאמר ישעיה באהבתו את ישראל, שבעקבא דמשיחא ירהבו הנער בזקן והנבזה בנכבד. היינו שאם אתה איש כשר, לא יהיה משום התפעלות מראש הקהל או מרב הקהילה, 'מי אתה שתאמר לי מה לעשות'. בפרט בדורינו ששייך שיהיה אברך כולל שיושב בבית המדרש כל היום, ובביתו יש לו כלי טרף ואין יודע מזה רק השי"ת לבדו, שזהו בירור בינו לבין קונו, לא משום חשבונות אנשים אחרים כלל, נמצא שבאמת הגענו למצב או שאתה כולך זכאי לכבוד ה', או כולו חייב רח"ל. כי אין מי שיוודע רק השי"ת לבדו. וכנודע שמהר"א מבעלזא ז"ע התאנח אנחה קשה בהלויית אביו מהר"ד ז"ע 'טאטע, באיזה דור עזבת אותי? נעביך נעביך יהודי בימינו נהיה כ"כ קל לעזוב דרך התורה שהוא נוסע ללמברג וקונה ספרי כפירה... ליסוע ללמברג ולקנות ספרון, זה לא דבר קל, אם הוא יהודי נכבד ומסתובב בלמברג ישאלו אותו, מה לך עם שטריימל במדרחוב יפו. א"כ אינו כולו זכאי, כי עדיין יש בו מחשבות מעורבות מפני אנשים. ולכן עשה הקב"ה בדור אחרון שיש לאדם את כל המדרחוב של פאריז ולונדון בתוך כיסו וביתו, ויוכל לבחור בכל מיני רעים מאוסים ומרים מבלי שיראה איש במעשיו. ואם הוא בוחר בטוב שלא לעשות כן, הרי הוא כולו זכאי. ואפ"י מה שב"ה תיקנו בהקהילות לשמור על האברכים לעקוב אם הכלים כשרים, ואם לאו לא יוכלו בניו ובנותיו ללמוד במוסדות הקהילה. אך גם אני חבר באחד מהוועדות בבעלזא, ואני מעיד שאחרי ככלות הכל, אחרי כל השמירות והחומות, זה רק עשרים אחוז משמירה אמיתית. שהרי הכלים זולים כ"כ, יכול אדם לקנות כלי כשר אחד להראות לקהילה שהוא בסדר גמור, ובצד השני השקט, שם הוא נבחן אם הוא זכאי לשמור על נפשו להשי"ת במסירות נפש, או לרדת לעבר פי שחת מבלי שידע איש במעשיו. אף אחד לא שומר עליך, לא הקהילה ולא הרב ולא השומר, אתה בעצמך יודע אם אתה שומר על קדושת היהדות או לא. ואם בדורות קודמים היתה האשה צריכה להתוודע מזה שבעלה נסע ללמברג, בימינו אפילו האשה אינה יודעת מה מצב בעלה.

סיפר האדמו"ר מקלויזנבערג בשם אביו הרד"ק מרודניק ז"ע שפעם אחת נכנסה אשה אלמנה בוכיה לבית הדברי חיים מצאנז, ובכתה בדמעות שליש ולא היתה יכול להוציא מפיה לומר מה כואב לה. ואמרה שהיא מתביישת לספר לרב גודל כאבה, עד שהרגיע אותה הדב"ח שתספר לו צרתה. ואמרה לו שלפני זמן קצר השיאה את בתה היתומה לחתן תלמיד חכם, ומכרה כל רכושה להשקיע בחתן ת"ח. והם גרים בביתה. והנה בתקופה אחרונה ירד האברך מדחי אל דחי, עד כדי כך שאינה יכולה להוציא מפיה לאיזה טנופת קשה נפל חתנה הצעיר. בזמנם לא היה אינטרנט. הדברי חיים הפציר

שתספר לו מה נעשה עם האברך, כדי לתקנו ולהוכיחו. עד שהסכימה האלמנה לספר שזה כמה שבועות שהאברך יושב עם ספר גדול שכתוב עליו מבחוח 'עבודה זרה' וכל היום וכל הלילה הוא רכון על הספר ומסתכל בו, אינו יכול להפרד ממנו. זו היתה מסכתא עבודה זרה של תלמוד בבלי... הדברי חיים הסביר לאלמנה איזה חתן חשוב זכתה להכניס לביתה. המצב שלנו שהכלי הטמא כלול משני בחינות העבודה זרה, יש שם כל התורה כולה בהנף אצבע, ומאיך יש שם עבודות זרות ממש רחמנא לשזבן, כל הע"ז ג"ע שפ"ד נמצאים על המסך. ותיכף שאשתו נכנסת לחדרו הוא לוחץ לחיצה קטנה על העכברון והחליף מע"ז הרעה למסכת עבודה זרה תלמוד בבלי, שהיא תראה שהוא עוסק בגמרא. בזה אין מי שישמור על האדם, רק השי"ת לבדו. הרי לנו שכבר הגענו לדור שכולו זכאי וכולו חייב, כי במצב שלנו השטריימל לא שומר על האדם מלרדת שחת. ויחד עם זאת שהחוצפה גודלת מדור לדור וממש ירהבו הנער בזקן לומר 'מי שמך לראש' 'מי אתה שתאמר לי מה לעשות'. וזו ברכה גדולה מאד, שדווקא ע"י החוצפה הזאת, נשארנו בתוך בירור אמיתי מי לה' ומי לבעל, אין כבר בלבולים מאנשים אחרים, כל אחד מחליט בעצמו האם אני כולו זכאי או כולו חייב רח"ל. וכ"כ היגל יעקב בשם רבו האמרי יוסף שאמר בשם מהר"ם א"ש כנ"ל, והוסיף שתועלת יש ב'כולו חייב' יותר מ'חצי זכאי וחצי חייב', כי הרבה יותר בנקל לשוב בתשובה שכולו חייב, מבמצב התערובות. וכמ"ש הרמ"א בהלכות עשי"ת שיותר צריך תשובה על ספק עבירה מודאי עבירה. כי אם נדמה שהוא מתנהג הכל בסדר, וכל זה רק בשביל אנשים אחרים, הרי אין עולה על דעתו שצריך לשוב בתשובה על זאת. אך כשהגענו לדור משיח שכל אחד אומר 'מי אתה שתאמר לי מה לעשות'. ואפ"י אם לא תכניס את הילדים שלי בחידר, הוא קונה שני מכשירים אחד כשר לחוץ והשני לפני ולפנים רח"ל. וזהו 'לא נתקררה דעתו' דישיעה, כי הוא ידע שביאת המשיח תלוי בבירור אמיתי, לא בדברים מעורבים שנמשכים מחטא עץ הדעת, כששמע ישעיה שיראה הנער בזקן, הבין שברוך השם יש כבר דרך להגיע לתיקון השלם, כי זהו האמצעי שע"ז הקב"ה מגלה את מדרגת היהודי ע"פ האמת. ולפ"ז מבאר האמרי יוסף זצוק"ל הפסוק 'הפילתי ביום ההוא', וכתב המדרש שהכונה על דור ביאת המשיח 'ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד', 'את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה' אין הכונה על תל אביב אלא על יהודים כשרים שמקבלים פני משיח, בחי' ארץ גושן, קריה חרדית, שם יהיה פלא גדול, כי בקרקא וורשא לא היה בירור אמיתי, שלא נסע ללמברג לקנות ספר טרף, משום מה יאמרו הבריות, אך לפני ביאת המשיח 'לבתי היות שם ערוב', לא יהיה שם תערובות סיבות מסיבות שונות. כי יהיה או דור שכולו זכאי, או כולו חייב, יזכנו ה' להיות מהזכאים ונזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקנו אמן

הפילתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערב (ח, יח). הנה בטעם הדבר שנייחדה ההפלאה בין ישראל למצרים במכת ערוב יותר מהמכות הקודמות, ביאר המהר"ל דיסקין על התורה, דזאת משום שמכות צפרדע וכינים היו ע"י בריות מיוחדות שנבראו לצורך המכה, ולכן לא היה ניכר כ"כ ההפלאה במה שהייתה המכה במצרים ולא בישראל, אבל במכת ערוב לא היה בריאה חדשה של ערוב, אלא כל החיות מכל העולם נקבצו למצרים והיכו בהם, ונמצא שניכר היה ההפלאה במה שלא נכנסו החיות לארץ גושן, אלא עברו סביבה כדי להיכנס לארץ מצרים. וכך מבואר במדרש הגדול, אמר לו הקב"ה למשה צא השדה וקרא לחיות רעות, ואמור להם מיום שבראתי אתכם התקנתי אתכם ליום זה, מחר עשו אחווה זה עם זה ובואו כולכם בערבוביה ושחתו את ארץ מצרים. ומבואר שלא הייתה בריאה חדשה של חיות טורפות, אלא שקרא משה לכל החיות שבעולם שיבואו לארץ מצרים, וכך הוא הלשון בשפתי כהן, הנני משליח את הערוב, הייתה מכת ערוב ע"י הקב"ה, לפי שהחיות רעות יש להם גבול ששם דירתם, ואין להם רשות לצאת חוץ לתחום, אלא במאמרו של הקב"ה. ומבואר גם בדבריו שבאו החיות הרעות שבכל העולם. אלא דצ"ע מדברי רש"י (ח, כז) שכתב, 'ויסר הערוב, ולא כתיב ביה מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו יהיה להם הנאה בעורותיהם', וצ"ע דמה"ת שימותו כמו הצפרדעים, הרי הצפרדעים שהינם בריאה חדשה לצורך המכה, א"כ כיון שנגמרה המכה אין להם קיום ועליהם למות, אבל הערוב שהינם חיות

קיימות שבאו מהעולם כולו, א"כ כיון שנגמרה המכה עליהם לחזור למקומם, ולמה להמיתם.

למען תדע כי אני ד' (ח, יח). כי משמש בד' לשונות, צריכים לדעת כי ד' הוא בקרב כל הארץ ולא משנה מה מהסיבה ואין זה נהיה כל הלשונות שתשמש עם תירוץ למה קרה לך כך או כך הכל מאת ד', זה מה שצריכים לחדד לעצמינו רק אני ד', ואין עוד מלבדו.

ובאמונה צריכים לחזור ולחזור כי האמנתי כי אדבר, ולכן נתנו לו עשר מכות כדי לחזור על אמונה עוד ועוד. כמו שידוע אחד ששיחק עם השני שחמט, והוא ידע טוב, ושאלו איך אתה יודע כל כך טוב, ענה לו הסיבה שאני יודע כי אני שחקתי שוב ושוב ולכן אני יודע, וזהו פרעה שאל מי ד' אשר אשמע בקולו, אז ענו לו כל מכה ומכה שביקש שיסיר הקב"ה ממנו אז הוא לימד פרק בהלכות אמונה.

לכאורה היתכן שאדם – חשוך בנים, יפנה אל צדיקים, כגון אל האר"י הקדוש, או אל רבי שמעון בר יוחאי, להיושע, והוא יאמר לו: "תאמר בכל יום, במשך שנה, מזמור פלוני בתהלים – ותפקד". היתכן שאדם זה יאמר שנה תמימה את המזמור וישאר ערירי? נודה שאין זה מתקבל על הדעת. שהרי צדיק גוזר והקב"ה מקיים. ואם משה רבנו בעצמו יאמר לו, על אחת כמה וכמה. ואם הקדוש ברוך הוא בעצמו – "שכל דבריו אמת וצדק" – "הוא אמר ולא יעשה, ודיבר ולא יקיימה" – "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב ריקם, כי אם עשה אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי!" ואם יורהו לעשות פעולה מסויימת, ודאי תפעל פעולתה. ודאי, ללא כל ספק. ולענייננו, אל העיקר. נצטינו מן התורה לקרוא פעמיים ביום קריאת שמע, בבוקר ובערב, ולהזכיר בה יציאת מצרים. יתר על כן אמרו בתלמוד הירושלמי, שיש להזכיר גם מכת בכורות, וקריעת ים סוף, ושירת הים, כפי שאנו מרחיבים את הדברים בברכת הגאולה שלאחר קריאת שמע. והיה הסבא מקלם אומר על כך: המצוות הן מזונו הרוחני של האדם. יש סוג מזון שמשפיקה כמות קטנה ממנו. סוגי ויטמינים מסויימים, ויש פחמימות וחלבונים שהם יסוד הגוף ונצרכים בכמויות. כך יש מצוות אשר די בעשייתן אחת בשנה, כיום הכיפורים וראש השנה. יש מצוות של שבוע בשנה, כפסח וסוכות. יש הנצרכות אחת לשבעה ימים, כשבתות. ויש שהן כארוחת בוקר וערב, נצרכות בתדירות לבני הרוחני: קריאת שמע והזכרת יציאת מצרים. נפלאים הדברים, אך כאן נשאלת השאלה: בראש השנה, יום הכיפורים, פסח וסוכות ואף בשבת, חש האדם שהתעלה במידת מה. כשהוא "נופל" מהן לימי החול מציין הוא זאת ב"הבדלה". ועתה, עם היד על הלב: כשאדם מזכיר את יציאת מצרים בכל יום, בבוקר ובערב האם חש הוא שהתעלה? המשלנו מצוה זו לארוחת בוקר וערב – אך מה רב ההבדל: לאחר הארוחה חשים אנו מלאים, שבעים, טעוני כח. ולאחר הזכרת יציאת מצרים – מאומה.

היתכן שסגולתו של הבורא אינה פועלת עלינו, חלילה? שנשארים אנו ערירים מהשפעתה?! לא, לא יתכן! ובכל זאת, למה נרמה את עצמנו? הרי זו עובדה. אלא אין זו שאלה. ונסביר זאת במשל קצר. אדם בא אל הרופא. "מה לך?" שואל הרופא, אך אינו מקבל תשובה. שפתי של החולה דובבות, אבל לא נשמע כל קול, צרוד הוא לחלוטין, גרונו דלוק כשלהבת ארגמן. הרופא אינו מתרגש, יש בידי תרופת פלאים. רושם הוא כדורים לגרון, "הם גם טעימים", הוא מוסיף. אחד בכל שעה. מחר תרגיש הקלה, מחרתיים שיפור, בעוד שלושה ימים תבוא. ביום השלישי הלה מופיע, מניע שפתי כדג, משמיע ציוץ רפה ומעורר רחמים, בא לבקש עוד כדורים, חידוש המרשם. מתפלל הרופא: "שמע, מקרה כזה עוד לא היה! לא חל שום שיפור? לא היתה הטבה? לא יכול להיות! לקחת את כל הכדורים?" בקושי שמע את התשובה המצטייטת: "במסירות נפש, דוקטור! כל כך קשה היה לי לבלוע אותם!" "לבלוע?!" הזדעזע הרופא, "מה פתאום לבלוע? כדורים לגרון יש למצוץ". אהה, הנה התשובה! אנו "בולעים" את הזכרת יציאת מצרים, לכן אין היא פועלת את פעולתה! אומרים אנו בחצי פה, בחטף, במילמול אדיש, ואין נושפע? "מזכירין יציאת מצרים", אומרת המשנה בברכות. "מזכירין", לשון זכירה, לדעת מה אומרים. רק כך תפעל פעולתה!... ובשבועות אלו, בהן אנו קוראים על תהליך יציאת מצרים וניסיו,

עלינו להעמיק בהם וללמוד את משמעותם, להפיק את ליקחם ולהשרישם בלבנו!...

למען תדע כי אני ד' בקרב הארץ (ח, יח). מספר הרה"ג ר" מינקוביץ שליט"א. לפני שהגר"צ פלמן זצ"ל חיתן את אחד מילדיו, פנה אל אחד מהגמחים"ם בבני ברק, כדי לבקש הלוואה גדולה לצורך ההוצאות הרבות שהיו לקראת החתונה. בצאתו מהגמ"ח לאחר קבלת הלוואה, שדדו ממנו את הכסף. השודד ידע שבבית זה נמצא גמ"ח גדול של כסף, ועמד בסמוך לבית. כשראה אדם נכנס ויוצא מן הבית בזמן פעילות הגמ"ח, הבין שכנראה קיבל שם הלוואה, שדד ממנו את כספו וברח. הגר"צ חזר לביתו, וסיפר את סיפור השוד. הוא הרגיע את בני משפחתו באומרו, שחושב שזהו אות משמיים שאינו צריך לעשות יותר השתדלות כדי להשיג כסף, אלא מעתה עליו לבטוח בה', שיזמין לו את כל ההוצאות הנדרשות לצורך החתונה. הוא ביאר את דבריו: "הרי כל הסיבה שהלכתי לבקש הלוואה מן הגמ"ח היתה משום חובת ההשתדלות הנצרכת. והנה עשיתי את ההשתדלות, ושום דבר לא יצא מכך, כל הכסף נגנב. סימן ברור הוא שהקב"ה מרמז, שלא הייתי צריך לעשות את ההשתדלות הזו. ולכן, מעתה צריך לבטוח רק בה' שיושיענו בדרכים שידוע להושיע בהם, ואין צורך לעשות עוד השתדלויות בענין". שוב לא עשה יותר השתדלות, וישועת ה' לא איחרה לבוא, בדרכים מופלאות. באחת ההזדמנויות, אמר הגר"צ, שלאמיתו של דבר יכול היה לכתוב ספר שלם על הניסים שעשה עמו הקב"ה, בעת שזכה לחתן את ילדיו, אלא שבטוח הוא שאף אחד לא יאמין לזה, ולכן אין טעם לכתוב זאת.

לאחר תקופה פגש את הרב מינקוביץ שליט"א, ודיבר עימו בענייני אמונה וביטחון. תוך כדי הדברים, סיפר לו את סיפור השוד, ואת מה שהבין מן המעשה הזה, שהוא רמז מהקב"ה שאין צריך לעשות יותר השתדלות. שאלו הרב מינקוביץ: "מי אמר שבאמת לא היה צריך לעשות יותר השתדלות? הרי יש בתורה חובת השתדלות, ומדוע המעשה הזה הוא הוכחה לכך שאין צריך לקיים את חובת ההשתדלות?" ענה לו הגר"צ, שבעצם הקב"ה מנהיג את העולם, ויכול להושיע כל אחד ואחד בלא שיעשה שום השתדלות כלל, אלא שהוא לא רוצה להנהיג את העולם בהנהגה שהניסים יהיו ניכרים, שאם לא כן תבטל הבחירה מבני האדם. משום כך הנהגת העולם היא הנהגה טבעית, כדי שהטבע יסתיר את הנס, וכך יוכל הנס להתלבש בהנהגה הטבעית, ולא יהא ניכר בגלוי, לכן יש חובה לעשות השתדלות, שעל ידי זה יוכל הקב"ה להשפיע את הנס בצורה מוסתרת, ובכך לא תבטל הבחירה מיד האדם. לפי זה יוצא שכל ההשתדלות הינה אמצעי, שעל ידו הקב"ה ינהיג את הנהגתו בלבוש טבעי, כדי שלא יראו בזה את הנס הגלוי, וכך האדם יוכל לחשוב כאילו פעל בעצמו את מה שעשה.

ממילא, אם רואים שלא די שההשתדלות לא הועילה כלום, אלא אף יצא ממנה הזק, כמו במקרה זה, שמתוך ההשתדלות להשיג כסף, הגיע נזק כספי גדול, שעתה לא די שאין את הכסף אלא עוד צריך להשיבו לגמ"ח, זוהי הוכחה משמיים, שבמצב זה, יש לבטוח בה', ולא להמשיך בהשתדלות. והוסיף הגר"צ שכל זה ירושלמי מפורש. בירושלמי בתרומות (פרק ח' הלכה ב), מסופר על רבי ינאי שהיה חושש מאוד מנחשים, וכאשר הלך לישון – היה מניח ארבעה ספלי מים תחת רגלי המיטה, שהנחש אינו יכול לעבור במים, ועל ידי זה ינצל, שהנחשים לא יעלו על המיטה בעת שישן בה.

פעם אחת, בעת ששכב רבי ינאי במיטתו – ראה נחש ליד ידו, מיד הורה לקחת את ספלי המים, ומכאן ולהבא יבטח בה' שיצילהו וישומר פתאים ה". לכאורה לא מובן. האם בתחילה, כאשר שם רבי ינאי את המים סביב למיטתו – לא בטח בה'? לא יתכן לומר כך, אלא ודאי שאע"פ שבטח בה', בכל זאת סבר, שמחמת חובת ההשתדלות חייב הוא לשים את ספלי המים, כדי שדרך זה ישמרהו הקב"ה, וזבה תהיה ההנהגה של נס מלוכש בטבע. אם כן, למה הורה לבסוף לקחת את המים, הרי עדיין חלה עליו חובת השתדלות? מוכרחים לומר, שכאשר ראה שהספלים עם המים לא עוזרים לו כלום, והקב"ה הביא לו נחש בתוך המיטה, הבין בכך שיש לו בזה רמז משמיים, שבמצב כזה עליו לבטוח לגמרי בה', בלא לעשות שום השתדלות.

ושמתי פדות (ח, יט) מובא בחשוקי חמד להגדה של פסח כאשר כיהן מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל כראש ישיבת קלצק בליטא, נצרך לנסוע פעם לאמריקה, על מנת לאסוף כספים לאחזקת הישיבה. כבר בהיותו בארצות הברית, נקבעה לו פגישה ביום שישי עם גביר פלוני, אולם בשל עיכובים שונים אחר רבי אהרן בדרכו, והנה עוד מעט נכנסת השבת, והוא מוצא את עצמו בעיירה קטנה ולא מוכרת. על פי הפרצופים שהלכו בחוצות, הבין ראש הישיבה שהרבה יהודים הוא לא ימצא כאן, אבל כיון שאין מקום בעולם בלי יהודים, מן הסתם מתגוררים גם בעיירה זו כמה יהודים, וצריך רק לברר היכן הם. אחד העוברים והשבים הצביע בפני הגר"א קוטלר על בית פלוני שבו מתגורר יהודי. ר' אהרון מתדפק על הדלת, ושואל האם יוכל להתאכסן כאן בשבת, והיהודי משיב לו: "הייתי מארח אותך בשמחה, אבל כיון שהנך יהודי חרדי, אני רוצה להודיעך שלא תוכל לאכול בביתי. המטבח שלי טרף כולו". ראש הישיבה הזדעזע, ושאל את בעל הבית האם יש בעיירה זו יהודי נוסף, שבביתו יש אוכל כשר. האיש השיב בחיוב, אבל ציין באזני הגאון, "דע לך שאמנם בבית ההוא אוכלים רק כשר למהדרין, אבל יש שם בעיה אחרת... לא אוהבים שם אורחים! אני מתגורר כאן שנים רבות, ואינני זוכר ולו פעם אחת שקיימו בבית זה הכנסת אורחים". ראש הישיבה ביקש בכל זאת לראות את הבית, והאיש אומר שוב ש"חבל על הזמן שלי ושלך גם יחד". אבל הגר"א קוטלר מתעקש, ועד מהרה הוא מוצא את עצמו מתדפק על דלת הבית ההוא. והנה בעל הבית אכן נראה כיהודי חרדי, ומקפיד על קלה כבחמורה, והוא מקבלו במאור פנים, אבל כששומע שהוא מעוניין להתאכסן אצלו בשבת, מגיב מיד: "אין בביתי הכנסת אורחים", וסוגר את הדלת... ר' אהרן דופק שוב, ובעל הבית פותח. ראש הישיבה מסביר שנקלע לכאן במקרה, ואין לו איפה לעשות את השבת, אבל בעל הבית מגיב בקצרה שהוא לא נוהג להכניס אורחים, וסוגר את הדלת... וכך פעם שניה ושלישית. כשראה הגר"א קוטלר עד היכן הדברים מגיעים, הציץ בשעונו וראה שבעוד דקות ספורות נכנסת השבת, החליט לדבר עם בעל הבית בשפה קשה. הוא מתדפק פעם נוספת, וכשבעל הבית פותח, צועק עליו ר' אהרן, "וכי הנך חושב שאני ילד קטן?! אני ראש ישיבת קלצק בליטא, ויושב בכבודה של ארץ, ואיך הנך מעז שלא להכניסני לביתך לפני שבת?! כששמע בעל הבית כך, שינה את הנהגתו, הכניסו מיד לביתו, ואמר: "אם הנך ראש ישיבה, מדוע לא אמרת זאת כבר בפעם הראשונה, והייתי מתייחס אליך אחרת..." אבל בכך עוד לא נגמרו 'שלבי הקבלה' להכנסת האורחים. "אם אתה אומר שהנך ראש ישיבה, ברצוני לבחון אותך..." ר' אהרן סיפר שבעל הבית בחן אותו בחמש שאלות, שכל אחת היתה יותר קשה מן השניה. על ארבע מהן ידע לענות מיד, והשאלה החמישית "אם הקב"ה לא היה עוזר לי להשיב, הייתי נשאר מחוץ לבית... היתה זו שאלה על תוספתא לא ידועה, וזמן קצר לפני שיצאתי לאמריקה, גלגל הקב"ה שאעניין שם, ולכן ידעתי את התשובה...". החל למן הרגע שנכנס לביתו של האיש, שגם היה גביר גדול, לא פסקו השנים מלשוחח בדברי תורה. ר' אהרן ראה לפניו תלמיד חכם עצום, צנוע ועניו מעין כמותו, צדיק וירא שמים, ומוכתר בכל המעלות והמידות הטובות. "לא מצאתי גאון כזה בכל אירופה", יאמר לאחר מכן הגר"א קוטלר לתלמידיו. כדי לא לקלקל את האוירה, לא רצה ר' אהרן להעלות על השולחן במשך כל השבת את התמיהה הגדולה המנקרת במוחו, מדוע לא מקיימים בבית זה מצוות הכנסת אורחים. ויהי במוצאי שבת, כשהחל לארוז את החבילות והתכונן לצאת לדרכו, שטח האורח - מי שעתיד להרים את קרנה של יהדות אמריקה - את שאלתו לפני בעל הבית, וביקש שיסביר לו את הנהגתו המוזרה. לקחו האיש אל ארון הספרים, הוציא משם רמב"ם, פתח בפני אורחו את הפרק השישי מהלכות דעות, הלכה א', והתחיל לקרוא: "דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים, ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמד ממעשיהם". והרמב"ם ממשיך ומייעץ למי "שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים, מפני הגייסות, או מפני החולי, יש לבדו יחידי, כענין שנאמר 'ישב בדד וידום'".

"אני הגעתי לעיירה זו בגלל צורך רפואי, ולכן הנני חייב להתגורר כאן, אולם כיון שהיהודים המתגוררים במקום זה, ועל אחת כמה וכמה הגויים, אינם מתנהגים כפי שצריך להתנהג, אין לי בררה אלא לקיים את עצת הרמב"ם, ולשבת בדד, כדי לא להיות מושפע מן החברה הקלוקלת הזו, ומן האורחים המגיעים לתחומי העיירה. כיוון שעיירה זו ממוקמת בצומת דרכים, ומשופעת באורחים תדיר, החלטתי באופן חד משמעי לנעול את דלת ביתי בפני אורחים, וזאת כדי לקיים את הוראת הרמב"ם בהידור רב ככל האפשר, ולשבת בדד". הוא הוסיף שכיוון שבמהלך השנים היו אורחים שניסו להציג את עצמם כדמויות תורניות, וכמרבצי תורה ומוסר, "לא היתה לי ברירה אלא לבחון אותך, ולראות אם אתה עומד בקריטריון של ראש ישיבה"... "הוראתו של הרמב"ם חשובה עלי יותר מכל דבר אחר", הסביר בעל הבית להגר"א קוטלר, שבמשך כל ימיו זכר את השבת המיוחדת ההיא, ואת בעל הבית המיוחד שאירח אותו, לאחר המבחן...

ושמתי פדות (ח, יט) (עלינו לשבח). בימי ילדותי הזדמנתי פעם לבית הכנסת 'מושב זקנים' ברחוב אלנבי בתל אביב. על הבימה עמד יהודי חשוב שסיפר לנוכחים מעשה שהיה עם אחד מפליטי השואה, שאיבד במשרפות את אשתו וילדיו וכל משפחתו, והיה בדיכאון מוחלט. לפתע, כך סיפר, התעורר היהודי מעלפנו הנפשי, ונזכר בגמרא (ברכות ח) האומרת: "אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם". כשעלו דברי הגמרא על פיו, החל היהודי לכרכר מרוב שמחה, באומרו שעכשיו הוא הפך מאדם הזקוק לעידוד, לאדם שבכוחו לעודד. ואת מי? את הקב"ה! שהרי גם הוא בצרה, שהרי הוא-עצמו, ריבון העולמים, אומר 'כאילו פדאני לי ולבני'. עימו אנוכי בצרה. ואיך מעודדים את הקב"ה, המשיך היהודי לשאול. והשיב: הרי הגמרא עצמה אומרת, שהדבר תלוי בשלושה דברים: תורה, גמילות חסדים ותפילה בציבור, שנאמר (על תפילה בציבור): "כי ברבים היו עמדי". רואים מכאן את המעלה העצומה שיש לכוח של ציבור ולתפילה בציבור. אחד ההסברים לכך הוא שכאשר מדובר בציבור, הזכויות המצטברות הן הרבה יותר גדולות, שכן כל אחד בא לבית הכנסת עם הזכויות שצבר באותו בוקר. האחד בא אחרי לימוד של הדף היומי, השני מגיע לאחר פעולה חשובה של חסד שעשה עם רעייתו, השלישי האיר זה עתה את פניו לשכנו וקיים בכך מצווה גדולה, הרביעי לקח את בנו לחיידר והשפיע עליו שפע של אהבת תורה ויראת שמים, וכיוצא בזה, והזכויות הללו משפיעות על כל המתפללים גם יחד. מה שאין כן, כאשר יהודי נעמד להתפלל לבדו.

והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן... לבלתי היות שם ערב... ושמתי פדת בין עמי ובין עמך (ח, יח-יט). מובא באור החיים הק' מה בא להוסיף הפסוק "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך? פסוק זה בא ללמד שבמכת ערב, לא רק לארץ גשן לא יגיעו החיות, אלא אפילו בארץ מצרים ששם היה הערוב גם יהיה ניכר ההבדל "בין עמי ובין עמך", ואם יעמדו זה לצד זה, שני אנשים - יהודי ומצרי, החיות תקופנה רק את המצרי ולא את היהודי.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה (ח, יט). פירש הרב מבארנוב שבזה יהא ניכר ההבדל וחילוק בין גוי ליהודי - האם הוא חי שמחר יהיה האות הזה. היינו, כי היהודי אינו מאבד שלוות נפשו בעת צרה, שהרי יודע אל נכון כי מצבו זה לא נעשה מאליו ח"ו, אלא הוא עומד ותלוי בידי שמים, ואף אם היום נחתה עליו צרה וצוקה, הרי שלמחר יסיר הבורא מאתו את הצרה. כמו כך להיפך כשטובה באה לו אינו מתגאה בזה, ואינו מרגיש כי הוא ואפסו עוד, אלא יודע אל נכון שהבורא נתן לו את הטובה, וברצונו יכול לקחתו ממנו, משא"כ הנכרי, בבוא אליו עת צרה הינו מצווח ובוכה בייאוש שלא מדעת, וישקע עמוק בצרתו מחוסר אמונתו שיש מנהיג לבירה, ואילו בשעה שהטובה באה עליו הרי הוא מתגאה - כי מי ישווה לו ומי יערוך לו. וזהו פדות בין עמי ובין עמך, ש'עמך' חיייהם מרים, ואילו עמי חיים בשלוות ומנוחת הנפש, אחר שהם מבינים להתבונן גם על יום 'מחר'.

מספרים על הגאון החסיד הנודע רבי שמואל מונקיס זצ"ל מגדולי חסידיו של הרה"ק בעל התניא זי"ע, שפעם אחת פרצה שריפה בביתו וכלתה את כל רכושו עד שנותר בעירום ובחוסר כל, ורק בקבוק 'משקה' הצליח להציל, תיכף רץ אל בית המדרש לשתיית לחיים, ובתוך כך פתח בריקוד בשירה ובזמרה 'שלא עשני גוי... שלא עשני גוי', ידידיו חשו אליו מיד בחשש שמא השתבשה דעתו מגודל צער השריפה, נענה אליהם רבי שמואל ואמר, הן אילו הייתי מגויי הארצות שהמה משתחוים להבל וריק לאלילים, אזי גם 'אלוהי' היה 'נשרף' בשריפה זו, אך עתה שיהודי אני ואלוקי הגדול חי וקיים, על זה בלבד ראוי להודות בכל לב, ולכן הנני מפזז ומכרכר – 'שלא עשני גוי'...

מובא בדברי ישראל ושמתי פדות בין עמי ובין עמך וגו' (ח, יט). "עמי" נכתב באות י' ו"עמך" באות כ', נמצא שתיבת "עמך" עולה בעשרה יותר מתיבת "עמי", רמז על עשר המכות שהיו כידוע נגוף למצרים ורפוא לישראל, כדכתיב (ישעיה יט, כב) "ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא". וזהו: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך", ופירש"י "שיבדיל בין עמי ובין עמך", רצ"ל ההבדל שבין "עמי" ל"עמך", שהוא מספר עשרה הרומז לעשר מכות, זהו הפדות שבין עמי ובין עמך, דהיינו נגוף לעמך ורפוא לעמי.

מובא בישועות יעקב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (ח, יט). אעשה ענין של פדות וכפרה בין עמי ובין עמך, כלומר: שהמצרים ימותו ויהיו כפרתם של ישראל, כמו שדרשו חז"ל (ברכות ס"ב): בפסוק "ואתן אדם תחתך", אל תקרי אדם אלא אדם. באותו ענין אמרו עליו על חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת (ברכות ל"ד), למה אמר זה מת, הרי לא צריך להוציא דבר רע מהפה, אלא הכוונה היא: "זה חי", ישראל זה חי יהיה, "זה מת", גוי זה ימות במקומו.

למחר יהיה האות הזה (ח, יט). כתיב (זכריה יד, ט): "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" ואיתא (שער הליקוטים להאר"י הק') שלעתיד לבוא יהא במקום השם הוי"ה הקדוש, השם יהיה, הקדוש, דהיינו אות יו"ד במקום אות וא"ו. וזהו הרמז: "למחר", לעתיד לבא [כדאיתא במדרש (תנחומא בא, יג) "יש מחר לאחר זמן"], "יהיה האות הזה" – כך יהיה נקרא שמו יתברך.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (ח, יט). מסופר שבאותן השנים בהם הלכו יחדיו האחים הקדושים הרה"ק הרבי רבי אלימלך זי"ע והרה"ק הרבי רבי זושא זי"ע לגו גלותא, תפסו אותם פעם כמה רשעים וכלאו אותם בתוככי חדר קטן בו היה מונח עביט של שופכין. הרבי רבי אלימלך הצטער מאד על כך שאינם יכולים לומר שם שום דבר שבקדושה. פנה אליו הרבי רבי זושא ואמר לו, אחי היקר מה לך עצב, הלא הקב"ה הוא הכניסנו למקום זה, והוא הזמין עתה בפנינו מצווה נדירה – מצווה שלא לעסוק בתורה, מצווה שלא להתפלל, מה טוב ומה נעים שנצא בריקוד ומחול לכבודה של מצווה נדירה... ויצאו במחול סביבות העביט ש"הלא מאת ה' הייתה זאת היא נפלאות בעינינו". שומר הפתח שהקשיב לקול רינתם נכנס מיהר לשאלם לשמחה מה זו עושה, אך הם לא ענוהו אלא המשיכו בריקודם, בראות השומר שהם מרקדים סביבות העביט, אמר להם וכי דבר זה הוא הגורם לכם שמחה, אקחנו וארחיקנו ממכם, לקחו השומר לעביט וזרקו אל מחוץ לחדרם, ושוב יכלו האחים הקדושים להתפלל ולעסוק בדברים שבקדושה...

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (ח, יט) מובא באוהב שלום אני אפדה את עמי ישראל, "בין עמי" בין אם מתנהגים כישאל, "ובין עמך" בין אם מתנהגים כמצריים ח"ו, בכל אופן אגאל אותם...

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך יהיה האות הזה (ח, יט). האמרי אמת! אמר על דרך צחות, מסופר על היהודי הקדוש שנקרא בשם 'יהודי', כי בכל יום התעלה בעבודתו הקדושה, כמו מגוי ליהודי. (ה'בית ישראל' הוסיף כי שמע מהגהה"ח ר' בן ציון מאוסטרובה ששמע מחסידי היהודי הקדוש, שסיפרו כי בשעת התפילה היו צריכים לשמור עליו, כי מרוב גיעתו

בתפילתו היה נחלש ביותר והיתה סכנה לחייו). זו הכוונה 'ושמתי פדות בין עמי ובין עמך' למחר יהיה האות הזה, את ההבדל בין יהודי לגוי יוכלו להכיר בכל יום מחדש, שבכל מחר יהיה האות הזה שהיהודי יתעלה יותר ויותר כמו מגוי ליהודי.

וביאר הרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב זי"ע יראה הכוונה כי אצל עכו"ם אם הולך לו טוב ביום מן הימים, אז הוא לגמרי שוכח מהכל, ואינו זוכר את יום המחרת. וכן להיפך אם היום אין הולך לו טוב הוא מיואש לגמרי. אבל אצל עם ישראל אם הולך לו טוב, יודע הוא שיש עוד יום מחר ומי יודע מה יהא, וכשאינו הולך לו טוב, מתנחם הוא כי יבוא יום המחר, ויהא יותר טוב, נמצא ההבדל ביניהם, שישראל מביט על יום המחרת משא"כ העכו"ם לא, וזה פי' הפסוק 'ושמתי פדות בין עמי ובין עמך' וכיצד נדע ההבדל ביניהם, לזה אמר, 'למחר יהיה האות הזה' זהו הסימן המובהק. וכמבואר וק"ל.

ובזה יש להוסיף מה שביאר אחי בעל זרע אברהם שליט"א "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר" החילוק בין "מעפר" ל"לעפר" הוא י' התכלית בעולמך כמה י' יהדות הוספת כמה יודשקייט, והנה כ"ק בעל ה"שארית מנחם" מווישווא זי"ע היה מבאר המשנה במסכת אבות מאין באת ולאן אתה הולך, וזה תביעה על האדם שיחיה עם חשבון הנפש ולאן אתה הולך, "ולאן" היה צריך להיות כתוב "ולאין" ואיפוא נעלם ה"י אתה ירדת לעולם בתכלית להוסיף י' ואיפוא זה נעלם.

והוסיף לי ידידי הרה"ח ר' אהרן גולדמן שליט"א דדייקא אות י' הוא המהווה את החילוק כדי לרמז לנו, האות הכי קטנה העבודה הכי קטנה שיהודי עושה הוא חשוב לא תחשוב שהחילוק בין עמי לעמך הוא עבודה גדולה אלא כל עבודה קטנה שאתה מתגבר גם זה הוא כבר חילוק גדול.

ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמרו לכו זבחו לאלקיכם בארץ (ח, כא). מובא ב"יחי ראובן", שאחרי מכת ערוב קורא פרעה למשה ולאהרן ואומר להם שילכו לזבוח לאלקיהם "בארץ". והרי כבר בהתחלה אמר משה, שכדי לעבוד את ה' צריכים לצאת למדבר ואי אפשר לעשות זאת בארץ מצרים. ועתה, אחרי שפרעה קיבל מכות כואבות דם, צפרדע, כינים, ערוב, הוא אומר: די, די, אני מסכים. לכו עבדו את ה'... בארץ?! מה בארץ? אתה משוגע? מה ההוא אמינא לעבוד בארץ? הרי כל הזמן מדברים על עבודה במדבר!

כדי להבין זאת – אומר ה"חתם סופר" – נתבונן מעט במה שארע במכת ערוב. כתוב: "ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם את האדמה אשר הם עליה" (לעיל ח, ז). כל סוגי החיות שהיו בעולם, היו צריכים להגיע למצרים, וכל חיה צריכה, כדי לחיות, אזור אחר: מדבר או הרים, יער או קרח של הקוטב הצפוני. לכן במכת ערוב הביא הקב"ה גם "את האדמה אשר הם עליה" – הדוב הארקטי הגיע עם הקרח הארקטי, הנמר הסיבירי הגיע עם השלג של סיביר, השימפנזות הגיעו עם עצי הג'ונגל, והחיפושית ממדבר סהרה הגיעה עם אדמת המדבר הצחיחה. נהיה "מיש מאש" שלם, הכל בהתאם לחיות... יתירה מזו, מסוגיית הגמרא בענין שור שנגח, עולה שחיה שנמצאת לא במקומה – משנה את טבעה, היא כמו גר שלא מרגיש היימיש במקום שאליו הגיע. הקב"ה רצה שהחיות תתנהגנה כהרגלן, לכן עשה שכל חיה הביאה את האדמה אשר היא עליה אתה למצריים, כדי שהיא תרגיש היימיש ותזיק כפי שהיא רגילה לעשות במקומה...

עתה נתאר לעצמנו איך נראתה מצריים לאחר שכל חיה הביאה איתה את סוג האדמה שהיא מורגלת אליה: חול מהמדבר, שלג מהקוטב, בוץ, חצץ ועוד... לא פלא, אפוא, שכל ארץ מצרים נחרבה, כמו שנאמר: "תשחת הארץ מפני הערוב". תארו לעצמכם שהיה מטע של מנגו, ולפתע נחת שם הדוב מהקוטב הצפוני ואתו הקרח הארקטי. אחרי שבוע חוסל כל המנגו. או בשטח שהיה מיועד לזריעת חיטה, הגיע נחש עם אדמת מדבר סהרה, האם במדבר אפשר לזרוע?!... כך נשחתה כל ארץ מצרים! לפי זה, מיושבת היטב השאלה שפתחנו בה. פרעה אומר למשה ולאהרן: "לכו זבחו לאלקיכם בארץ", שכן אחרי מכת ערוב כל ארץ מצרים הפכה למדבר, ואם כן, אמר להם פרעה: 'רציתם מדבר? הרי לכם מדבר כאן, במקום, ואינכם צריכים לנדוד לשם כך דרך שלשת ימים במדבר!...' ענה לו משה: אתה צודק, גם ארץ מצרים היא כיום בגדר מדבר, אבל "הן זבחו את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו?!" – אנחנו צריכים מדבר שאין שם מצרים!...

ויאמר משה לא נכון לעשות כן וכו' הן נזבח את תועבת מצרים וגו' ולא יסקלנו (ח, כב). ביאר הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע המשך הכתוב קשה להבין, כי חלוק גדול יש בין לא נכון, ובין ולא יסקלנו, דהיה צריך לומר לא נוכל לעשות כן דהרי הם יסקלנו, אבל פשט הכתוב כן הוא, כך אמר משה, אמת הוא אשר בטוחים אנו, אף אם נזבח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו, אבל מפאת טעם הכמוס, לא נכון לעשות כן, לזבוח במקום זה, את יראתו של אותו מקום.

ויקרא פרעה... ויאמר לכו זבחו לאלוקיכם בארץ ויאמר משה לא נכון לעשות כן... דרך שלושת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלו קינו (ח, כא-כג). לפי תפיסתו והבנתו של פרעה, אפשר לעבוד את האלקים ולהקריב לפניו קרבנות, תיכף ומיד, ללא כל הכנות מוקדמות ואפילו כאשר שקועים בתועבותיה של מצרים וקשורים עדין לארציות "בארץ". מסביר לו אפוא משה, כי לא זו דרכם של ישראל, אלא תחילה יש להתרחק מתועבות מצרים ולהטהר מן העניינים הארציים ורק אז אפשר לעבוד את השם יתברך ולזבוח לפניו. לפני הקרבן דרושה תשובה והתרחקות מן הרע. (שם) משמואל, בשם הגה"ק מסוכטשוב, בעל 'אבני נזר' זצ"ל)

כיוצא בזה אומרים בשם ה'חידושי הרי"ם' זצ"ל על מאמר חכמינו: 'עולת בן נח, אינה צריכה הפשט וניתוח' לפי תפיסתו של גוי, אפשר להביא קרבן; מבלי כל צורך להפשיט מעל עצמו את פסולתו, 'הפשט'. ולנתח את לבו לנתחים מתוך חרטה על העונות, 'ניתוח'. ואילו קרבנו של אדם בישראל דורש; 'הפשט וניתוח'.

דרך שלשת ימים נלך במדבר (ח, כג). מובא ב**בן איש חי**, הגדת **בן איש חי** כידוע, היו בני ישראל בשעבוד מצרים מאתיים ועשר שנים, כי הקב"ה בחסדו חישב את הקץ והתחיל למנות את ארבע מאות השנים מלידת יצחק אבינו. ובכל זאת, יכולים היו המצרים לטעון, כי זכותם להשתעבד בעם ישראל עוד מאה ותשעים שנה. באמת, משום כך לא דרש הקב"ה מפרעה לשלח את עם ישראל כליל, אלא רק להתיר להם ללכת דרך שלושת ימים במדבר. ואז מה יקרה, הדבר יוסבר במשל, משל לאדם, שנתחייב מיתה למלך. שאלו המלך כנהוג: "מהי משאלתך האחרונה", נטל האיש כוס יין משולחנו של המלך, ואמר: "שאלתי ובקשתי, שיניחו לי לשתות כוס יין זו על גג הארמון, כשאני משקיף בפעם האחרונה על איר המלוכה". נענה המלך ואמר: "דבר נקל הוא, משאלתך תתמלא". שב הנידון למות ואמר, "אדוני המלך, ירא אני פן יבעתוני השומרים, ולא יניחו לי לשתות את הכוס עד תומה. על כן אבקש, שתשבע לי, שלא יהרגוני, עד אם כיליתי לשתות". נשבע לו המלך על הדבר הזה. נטלוהו השומרים וליווהו במדרגות הארמון, ולפתע השיים את עצמו כמועד במדרגות ונפל ארצה. הכוס נשברה, והיין נשפך. שב הנידון למות אל המלך ואמר, "אדוני רב החסד, מוכן אני למות, כאשר אך תאסוף את כל היין הניגר ארצה, שהרי נשבעת לי, שלא יהרגוני, עד שאשתה את הכוס עד תומה". נהנה המלך מחכמתו, ופטרו לשלום. כיוצא בכך, בקשו בני ישראל ללכת דרך שלושת ימים בלבד. אבל פרעה רדף אחריהם להרגם, והקב"ה הענישו וטבע את פרעה וחילו בים סוף, על אשר השליכו את ילדי ישראל ליאור. ומכיון שפרעה ומצרים טבעו בים אצל מי ישלימו ישראל את שנות שעבודם, וממילא, יצאו לחירות עולם.

דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלקינו (ח, כג). מובא ב**באלשיך הקדוש** והנה כמה מהראשונים והאחרונים תמיהו על כך. הרי יכלו לדרוש מפרעה לצאת לגמרי לחפשי לחרות עולם לאחר המכות שהוא ספג. ולמה דרשו לומר דרך שלשת ימים נלך וכו'. ואפשר לפרש שידוע שאין הקב"ה מנסה את האדם בדבר שאינו יכול לעמוד בו. הדרישה לשחרר עם שלם מעבודת לחירות ממש מעמידה היתה את פרעה בפני נסיון כבד מאד וסירובו לא היה מצדיק מכות כה קשות. אבל משסירב לדרישה קטנה של שלשת ימים המיט על עצמו את המכות הקשות ביותר.

ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם לד' אלהיכם במדבר. רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי (ח, כג - כד). הוא רצה לומר כך: כי מעשה היה

בימי קדם באימפרטור שהיה צורר יהודים, והיו היהודים סובלים ממנו מרה. עד שבכל יום היו מתפללים ומבקשים שימות כדי שינצלו מגזרותיו. לימים מת ובמקומו מלך בנו. ונתברר שהוא יותר רשע מאביו. יום אחד נפגש עם יהודי אחד שהיה יוצא ובא בביתו, אמר לו המלך: רוצה אני שתאמר לי: מה יש בלבך עלי? אמר היהודי: אני מתברך בלבי שתאריך ימים על מלכותך. התפלא המלך ואמר: הרי אני עושה לכם רע יותר מאבי, וכיצד אתה מבקש שאחיה הרבה, אמר לו היהודי: בחיי אביך היינו מתפללים שימות כי קיוונו שהמלך הבא יהיה יותר טוב, אבל לאחר שנתברר שאתה יותר רע מאביך, לכן אנו מתפללים שתחיה. ועל דרך זה אמר להם פרעה: העתירו בעדי, שאאריך ימים. כי מי יודע אם המלך הבא לא יהיה יותר גרוע ממני.

רק הרחק לא תרחיקו ללכת (ח, כד). אמר הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמאן זצ"ל (פניני תורה וחסידות, וירא עמ' רסח) אביא את אשר שמעתי מפי הגה"ח רבי אברהם שפירא זצ"ל משיחתו של תלמידי חכמים הצריכים לימוד, והעולם מספרים זאת בשינוי קצת אך אני אביאנו כפי שסיפרו לי הגה"ח רבי אברהם אחיו של הגאון המפורסם רבי מאיר שפירא זצ"ל מלובלין, וכה סיפר: הגה"צ רבי מאיר שפירא בימי בחרותו למד בשיבת וויזניץ ורק אחרי נישואיו שהיה לחתן אצל חסיד טשורטקוב החל להסתופף בטשורטקוב עד שהיה לחסיד טשורטקוב נלהב. בנערותו התגורר בעיירה שאץ, ואביו הגה"ח רבי יעקב שמשון שפירא זצ"ל היה נכד של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע ומקורב משפחה להרה"ק האמרי ברוך מוויזניץ זי"ע, ובכך השתדל הרה"ק האמרי ברוך בכל פעם ששהה בשאץ שיסעוד ארוחת ערב (וועטשערע) אצל שאר בשרו הרה"ח רבי יעקב שמשון. פעם אחת בעת שהותו של הרה"ק האמרי ברוך אצל ש"ב, התאונן לפניו מארחו שהנה לו שני בנים שהצעיר מביניהם 'אברהם' (הוא זה שסיפר לי העובדא) הינו כבר הולך על רגליו ב"ה וקופץ ובא, ואחיו הגדול 'מאיר' שכבר בן ארבע אף שהוא ילד מאוד מפותח ומחודד הרבה ב"ה אך אינו יכול ללכת על רגליו. נענה האמרי ברוך: 'וכי דבר זה צריך ממני?! לזה לא צריכים לדידי, כי גם רבי חיימ'ל שלי יוכל ללמדו לכת'. ואכן בגמר הסעודה לקח הרה"ק רבי חיים מאנטיניע זי"ע את ידו של הילד מאיר והוליכו מסביב לשולחן, ומאז התחיל ללכת כאחד האדם. כעבור שנים רבות נפגשו הגה"צ רבי מאיר שפירא והרה"ק רבי חיים מאנטיניע במעיינות המרפא בקארלסבאד או מארינבאד (וגם רבי אברהם המספר היה נוכח שם) וניגש רבי מאיר שפירא ואמר אל האנטיניער רבי שזוכר עוד איך בימי עלומי לימד אותו לילך ברגליו. נענה לעומתו הרה"ק מאנטיניע: אמנם לימדתי אתכם ללכת, אך אני דמיתי שתלך עד לוויזניץ או עד אנטיניע, אך לא עלה על דעתי שתרחיק לכת כל כך.

העתירו בעדי (ח, כד). מובא ב**בילקוט מעם לועז** לכאורה קשה, כיצד היין פרעה לבקש שיעתיר בעדו, אחרי שהוא כה מיצר להם. במה הוא יכול לשכנעם שהם יעתירו בעדו, והרי הוא הביא עליהם צרות כה רבות וקשות. אלא יובן על פי משל, היה מעשה בימי קדם בשר אחד צורר יהודים, והיו היהודים סובלים ממנו מרה, הגיעו הדברים לידי כך שבכל יום ויום היו היהודים מתפללים ומבקשים שאותו שר ימות כדי שינצלו מגזרותיו. ואמנם לימים מת השר, ובנו המנה תחתיו ומילא את מקומו של אביו. במשך הזמן התברר שהבן יותר רשע מאביו, יום אחד נפגש אותו בן שהפך למושל עם יהודי אחד. אמר לו המושל, רוצה אני שתאמר לי מה יש בליבך ובלב כל היהודים עלי. אמר לו, אנו מתפללים בלבנו שתאריך ימים בכהונתך, התפלא המושל ואמר לו, הרי אני עושה לכם רע יותר מאבי, וכיצד אתם מבקשים שאחיה ואאריך ימים. אמר לו היהודי, בחיי אביך התפללנו שימות, כי קוינו שהמושל הבא יהיה יותר טוב, אולם לאחר שהתברר לנו שאתה יותר רע מאבים אנו מתפללים שתחיה, כי מי יודע מה יהיה טיבו של המושל שיבוא אחריך. על פי משל הזו יובנו הדברים. פרעה אמר לישראל, 'העתירו בעדי', התפללו עלי שאאריך ימים בשלום, כי מי יודע אם המלך הבא לא יהיה יותר גרוע ממני.

ויכבד פרעה את לבו (ח, כו). בהזדמנות אמר הג"ר אברהם גינחובסקי ז"ל, שתשעים אחוז מהבעיות בין אדם לחבירו, נפתרות בשכל רגיל. ועשר אחוז, כאשר יש שכל יותר קצת...

יוצא משה מעם פרעה ויעתר אל ד' (ח, כו). מובא בויקהל משה, הגאון בעל בית הלוי זצ"ל אמר, מימי לא נצחני אדם, מלבד 'עגלון' אחד, ומעשה שהיה כך היה. פעם אחת יצאנו לדרך, אני ועגלוני, וכשהגיענו לפונדק, עמדנו להתפלל, והעגלון גמר תפלתו עוד לפני שהספקתי אני לקרוא קריאת שמע... כשגמרתי את תפילתי שאלתי אותו, האם הוא בקי בתפלה יותר ממני? השיבני הוא בשאלה אחרת: רבי כמה זמן למד כבוד תורתו 'עברי' בחדר? אמרתי לו: שלשה חדשים למדתי 'עברי ותפלה', ואחר כך התחלתי ללמוד 'חומש ורש"י'. החזיר לי הוא: ואני 'ארבע שנים רצופות' למדתי 'תפלה ועברי', ואין כאן מקום לתמוה מה שבקי אני בתפלה יותר מרבנו.

יוצא משה מעם פרעה ויעתר אל ד' (ח, כו). מובא בקול שמחה, הרבי ר' שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע הנה לכאורה קשה, וכי דרכו של שליח להתפלל עבור מי שנשלח אליו. כי משה לא היה רק שליח אל פרעה שישלח את בני ישראל. אכן נראה לתרץ, דהנה ידוע דיציאת מצרים הוא סוד חידוש העולם בכללו. דבעת ההיא נתגלה שהשי"ת הוא המחודש עולמו, וברצונו הפשוט ברא את הכל, ובמאמרו תלויה. והשי"ת בחר לו מכל הברואים והנמצאים את ישראל לעבדו ולהכיר גודלו ותפארתו ויתנו שבח לאל על כל מה שברא. ורצה הקב"ה להטביע במערכת השמים שישמעו לקול הצדיק אשר ירצה לפעול דבר שלא על פי הטבע ועל פי משטרם. ולכך אם היו המכות נמנעים במאמר ה', היו מערכת השמים חזרו לטבעם הראשון, ולא היה אדם בעולם יכול לפעול דבר כנגדם. ולזה לא היו נמנעים רק בתפלת משה הצדיק. ונטבע בשמים שישמעו לצדיק שבכל דור ודור וישית את מערכתם בתפלת הצדיקים. וזה פירוש, (תהלים קי"א ד) זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה'. שמזה ניכר שהוא חנון ורחום, שעושה זכר לנפלאותיו לדורי דורות שיוכלו לשנות מערכת השמים בתפלת הצדיק. ודו"ק.

יוצא משה מעם פרעה ויעתר אל ד' (ח, כו). מובא ב"ליקוטי יהודה", ליקוטי דבורים מאדמור"י גור זצ"ל כ"ק אדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל אמר, ב"קול שמחה" הקשה וכי דרכו של שליח להתפלל עבור מי שנשלח אליו, כי משה לא היה רק שליח אל פרעה שישלח את בני ישראל. ויתרץ שם, דיציאת מצרים הוא סוד חידוש העולם וכו' ורצה הקב"ה להטביע במערכת השמים שישמעו לקול הצדיק אשר ירצה לפעול דבר שלא על פי הטבע וכו', ונטבע בשמים שישמעו לצדיק שבכל דור ודור וישנו את מערכתם בתפלת הצדיקים, עיין שם. והוסיף ה"אמרי אמת" זצ"ל וביאר, דאף שהיה קידוש השם בעת המכות, בכל זאת התפלל משה עבור פרעה שישורו ממנו המכות, מפני שהיה מפתח של גאולה פעל משה רבינו ע"ה בתפלתו את הדרך שיוכל כל צדיק לבטל גזירות רעות כדאיא (מ"ק טז, ב) צדיק גזור והקב"ה מקיים, אם גזירה על גוי יכול לבטל מכל שכן על ישראל בוודאי יכול לבטל דמדה טובה מרובה. ולכן כתוב כאן לשון ויעתר כמו שכתוב אצל יצחק (בראשית כה, כא) ויעתר יצחק וגו', ודרשו חז"ל (סוכה יד, א) מה עתר זה מהפך את התבואה וכו' אף תפילתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות. ופעם אחרת הוסיף, כי המכות היו כדי להראות שאפשר לשנות את הטבע. כל עובד ה' אינו צריך להשיג על הטבע, כי אפשר לשנות את הטבע.

יוצא משה מעם פרעה ויעתר אל ד' (ח, כו). אמר המגיד רבי שבת יודלעביץ ז"ל (דרשות המגיד, שבועות עמ' לד) ישנם אנשים שבשעת חזרת הש"ץ עוסקים בדברים אחרים, אבל 'מקפידים' שלא לדלג אפי' על 'ברוך הוא וברוך שמו' אחת... מספרי סיפורים יודעים לספר מה שהתרחש בעיירה יהודית טיפוסית לפני שנים רבות, וגיבור הסיפור היה עגלון העיירה אשר הספיק לבצע רכישה מוצלחת של סוס אביר עוד לפני תפילת שחרית, ואף לעבור אי אלו הרפתקאות. את החדשות המסעירות הוא הזדרז לספר לידידו הסנדלר, ומאחר ולא מצאו בטרם התחיל בתפילתו, נאלץ על כרחו

לעשות זאת באמצע חזרת הש"ץ, תוך שהוא אינו מחמיץ חלילה אפילו 'אמן' אחת, או 'ברוך הוא וברוך שמו' אחד... וכך זה נשמע: 'שמע נא ידידי, היום קניתי סוס, הוי! איזה סוס! 'ברוך הוא וברוך שמו'... עליתי על הסוס בכדי לבדוק את כוחו, ומה אומר לך? היה זה פשוט תענוג, כל מי שראה אותי רוכב על בסוס מלא התפעלות, פתח את פיו ואמר 'אמן'!... בקיצור סוס כזה, לא ראיתי מימי. אתה מתאר לעצמך איך שהוא קופץ? 'קדוש קדוש' הדגים היהודי, תוך שהוא מקפץ ועומד על קצות אצבעותיו פעם, פעמיים ושלוש... כן ממש כך, כל הסוס קופץ, מתרומם ויורד, מתרומם ויורד! אנשים עמדו פשוט פעורי פה, התבוננו כיצד רוכב אני על סוסי החדש, ואמרו איש לאחיו 'ברוך הוא וברוך שמו'. אבל אחר כך, המשיך העגלון ופניו התכרכמו, קרה אסון, הסוס, סוסי החדש והיפה, הסוס המקפץ ודוהר, התהפך לפתע, 'ברוך הוא וברוך שמו', בעקבות המכה, נפח הסוס את נשמתו, ולפיכך התקבצו הנוכחים וניסו למשוך אותו לפאתי הכביש בכדי שלא לעכב את תנועת העגלות, ואז לפתע נשמעה צעקה 'כהנים', ממש כאילו היתה זו ליה אמינית, כך קברו אותו ובכך נגמר הסיפור, 'יתגדל ויתקדש שמייה רבא'. הרי לנו יהודי 'קר', אשר לא יותר אפילו על 'אמן' אחת, אפילו לא על 'ברוך הוא וברוך שמו', ואת כל אשר ביקש לספר, הוא הספיק לומר ביני לביני... אולם איך זה נשמע? כולנו שמענו, דבריו השתלבו בסדר התפלה הפלא ופלא, אלא שמשמעותם נותרה להיות עגומה למדי, לומר קדיש על סוס, אין זה מקובל ואף לא הגון וראוי.

בא אל פרעה (ט, א). אם לפעמים צריכים ללכת ולעשות השתדלות וללכת אצל אומות העולם לא צריכים לפחד מהם אלא יש ללמוד ממשה רבינו וכמו שמובא באור החיים הק' וז"ל: כלל זה בידך כל מקום שיאמר בא אל פרעה: יכיון לומר לו שיכנס אל טרקלין שלו בלא השאלת רשות הגם שהיו לו כמשפט המלכים שומרי הבית אף על פי כן יעול ויכנס אצלו מבלי שאלת רשות, וכן היה עושה כאומרם ז"ל (ילקוט קע"ה) כי כמה שומרים היו לפרעה מזוינים ואריות וכלבים והיה נכנס באין מונע. ומצאתי ראייה ברורה לדבריהם ז"ל ממה שאמר פרעה למשה (לקמן י' כח) השמר לך וגו' אל תוסף ראות פני וגו' למה הוצרך פרעה להתרות במשה והיה לו לצוות לעבדיו שומרי הבית כי כן מנהג המלכים להעמיד שומרי המלך ולהם יצו שלא יניחוהו ליכנס, אלא ודאי כי לא עמדו כנגדו ואפי' אריות וזה נס עצום, לזה היה ה' צריך לומר לו בא אל פרעה פי' הכנס ועלה אליו ולא תשים לבך למונע בעולם. ובזמן שהיה פרעה יוצא המימה היה אומר לו לך אל פרעה כי שם אין שומרים לירא מהם להצטרך לומר אליו עלה אליו אלא לצד שאין זמן זה ראוי להליכה כי הוא מוציא בולעו התעוב ואינו מהמוסר לזה אומר לו לך אף על פי כן. עכ"ל.

והנה מסופר על הרה"צ ר' חיים מיכאל דב וייסמנדל זצ"ל, דמות מיוחדת במינה, גדול בתורה וביראה, אשר בשנות הזעם של השואה הנוראה באירופה פעל רבות להצלת יהודים מצרפני הברזל של מכותת ההשמדה הגרמנית. הרב וייסמנדל פעל עם יהודים נוספים במסגרת ועד-הצלה ששכן בעיר ברטיסלובה (פרשבורג). הועד כונה "קבוצת העבודה" וחבריו הצליחו לפעול רבות למען חיי היהודים בסלובקיה באותן שנים החשוכות. אחת הפעולות החשובות ביותר, וגם הנועזות ביותר, נעשתה ע"י משא ומתן עם קצין גרמני באס-אס, ימ"ש. המו"מ נוהל ע"י יהודי מפוקפק שבא במגע עם אותו קצין, אולם בשלב מסוים נעצר אותו יהודי והקשר נותק. חברי קבוצת העבודה רצו לחדש את הקשר עם הקצין ולמשימה המסוכנת נבחר אחד מהחברים, יהודי בשם אונדרי שטיינר (שלא היה שומר מצוות). לפני לכתו למשימה, ברך אותו הרב וייסמנדל ואף נתן לו עצה: כאשר תעמוד לפני הקצין הנאצי הלבוש בהידור, עטור דרגות ועיטורים, ומלא יהירות וחשיבות עצמית – תדמיין לעצמך היטב כאילו אתה פוגש אותו במצב הכי פחות מכובד שהוא יכול להיות, כאשר הוא יושב בבית הכסא... מיד כשנכנס אונדרי למשרדו של הקצין, התנפל עליו הרשע בצעקות חימה... לאונדרי, שידע היטב שהאירוע יכול בקלות להסתיים בכדור מאקדחו של הקצין, לא היה הרבה מה לעשות, אך תוך-כדי הצעקות הוא החל ליישם את עצת הרב ודמיין לעצמו את הקצין בבזיונו. וכך עלה קצה חיוך על שפתיו של אונדרי. הקצין ראה את החיוך וכעסו גבר עוד יותר... ואז אמר לו אונדרי: "אני רגיל

לנהל משה ומתן כאשר יושבים ליד שולחן ומדברים בנחת. אינני יכול לנהל מו"מ כשאני עומד ואתה צועק עלי". מיד נרגע הקצין ואמר לאונדרי "בבקשה לשבת".

והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (ט, ד). מובא באמרי נועם דקדקו המפרשים מהו הלשון: "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר", והיה לו לומר, כדכתיב להלן (פסוק ו): "וממקנה בני ישראל לא מת אחד". ונראה לרמז בדרך מוסר על פי אמרם ז"ל (חגיגה טז): "ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלשה במלאכי השרת שלשה בבהמה וכו', אוכלין ושותין כבהמה ופרין ורבין כבהמה" וכו'. כי עיקר בריאת אדם היה בזה האופן דוקא שהוא מוכרח לעשות כמעשה הבהמה ובה יקדש עצמו במותר לו (עי' שו"ע או"ח סי' רלא). והנה, ישנן ארבע מדרגות: דומם, צומח, חי, מדבר. ומעלת האדם מן הבהמה היא בכח המדבר שבו, והענין בזה, כי שורש מדבר הוא לשון מנהיג ומושל, כמו "דבר אחר לדור" (סנהדרין ח), וזה שמקדש עצמו במעשה הבהמה "יוצא מגדר הבהמה להקרא אדם, ויש לו כח המדבר, ועליו נאמר (איוב כב, כח): "ותגזר אומר ויקם לך" ונעשה הכל בדיבורו משה"כ אם חלילה מתנהג במעשיו כבהמה, אז נחשב לבהמה, ואין דיבורו נקרא בשם דיבור רק כשיחת עופות בעלמא". וזהו "והפלה ה' בין מקנה ישראל, נקרא מעשה הבהמה אשר ישראל קדושים עושים, "ובין מקנה מצרים", הבהמיות שהאומות עושים, והקב"ה הבדיל בין ישראל לעמים, על אף ששויים במעשיהם, כי ישראל עושים הכל בקדושה, וזהו: "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר", היינו שלא נתבטל מהם כח המדבר, ויקויים בהם "ותגזר אומר ויקם לך" לגזור כל טוב על כל ישראל.

והפלה ד' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (ט, ד). מובא בברכת משה יש לומר הכוונה על פי הידוע מספרים הקדושים שלפעמים הקב"ה משווה את מעשיהם של בני ישראל נגד מעשיהם של הרשעים ואומות העולם, כדי ליכותם בדין ולהוציא משפטם לאורה, כיוון שלנגד רשעתם של העמים וודאי נחשבים מעשיהם של ישראל טובים וישרים. זהו שאמר 'והפלה ד' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים', שהקב"ה מעמיד את אלו מול אלו, ועל ידי כן לא ימות מכל לבני ישראל דבר.

וממקנה בני ישראל לא מת אחד וכו' וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (ט, ו). מובא מהגר"א ופנינים יקרים ועיי' במהרי"ל דיסקין תי' אחר ויש לדייק על שינוי הלשון, וי"ל דידוע דעת הרמב"ן שקודם מתן תורה היו מיוחסים הבן אחרי האב והנה המגדף שמקנו מת היה בן איש מצרי ולהלכה דינו כמצרי, ולכן התורה אומרת "וממקנה בני ישראל לא מת אחד" ברם פרעה כששלח לראות אם מתו ממקנה בני ישראל, נודע לו שמאחד מהם מתו מקנו כי חשב בדעתו שדינו כישאל ולא כמצרי ולכן הכביד לבו.

וממקנה בני ישראל לא מת אחד (ט, ו). סיפר הגה"ח רבי ישראל שמעון קאסטילניץ ז"ל: פעם אחת היתה מגיפת דבר ומתו הרבה בהמות, באו להרה"ק רבי משה צבי מסאווראן זי"ע ונתן להם קמיעות שיניחו על הבהמות או שיתלו ברפת, ונפסקה המגיפה. והיה תמוה שנתן קמיעות לבהמות. פתחו קמיע אחד ונמצא כתוב בה בלשון הכתוב: וממקנה בני ישראל לא מת אחד.

וישלח פרעה, והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד, ויכבד את לבו, ולא שלח את העם (ט, ז). מובא בלב שלום הנה מלשון הפסוק משמע שהסיבה ל"ויכבד לב פרעה" - היתה מפני ש"ממקנה ישראל לא מת עד אחד". וכל הרואה תמה, וכי זו סיבה להכבדת לבו של פרעה? התינוח במכת צפרדע, שראה כי היתה הרווחה - זו היא סיבה מובנת להכבדת לבו, או כשעשו החרטומים בלהטיהם - גם זה מובן, אך ש"ממקנה בני ישראל לא מת עד אחד" יהיה סיבה להכבדת הלב שלא לשלח את בני ישראל? זה ממש אינו מובן.

עוד צריכים להבין, דהנה התורה מספרת (פסוקים ו', ז): "יעש ה' את הדבר

הזה ממחרת, וימת כל מקנה מצרים, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד, ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם", הרי ששינתה התורה לשונה, שבתחילה, בסיפור עצם המכה - כתבה התורה שלא מת ממקנה ישראל "אחד", ואילו בסיפור השמועה ששמע פרעה משלוחיו כותבת התורה לא מת ממקנה ישראל "עד אחד", ומה טעם השינוי? אכל לכשנתבונן נמצא, שכאן חבוי הטעם להכבדת לב פרעה, ופה נעוץ יסוד מוסרי נפלא. הנה שני דברים יצאו מפי הגבורה לפני מכת דבר. האחד - שימות מקנה מצרים, והשני - שמקנה בני לא ימות. וחז"ל מוסיפים במדרש (שמ"ר י"א, ד') לדרוש מהמילים "עד אחד", "מהו עד אחד? - אפילו בהמה חציה של ישראל וחציה של מצרי - לא מתה". ולכאורה מדוע התורה מדגישה את הריבוי שגם בהמת השותפים לא מתה, דוקא בפסוק בו התורה מתארת מה ראה והבין פרעה, ולא בתיאור עצם המכה? - הוי אומר שזהו הטעם ל"ויכבד לב פרעה"! שאם תשאל, באיזה כח העמיד פרעה את לבו מול מכת הדבר, שהמיטה אסון על אלהי מצרים, על כלכלתם ועל מאכלם? הכיצד מכבידים לב מול אמת נוקבת שכזו? - התשובה נעוצה בפסוק זה: "וישלח פרעה, והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד", וכפי שדרשו חז"ל שאפילו בהמה חציה של ישראל וחציה של מצרי - לא מתה. כי לפרעה היתה ק-ו-י-ה על הקב"ה...

אם דבר ה' אמת ולא יחטיא, איך אותה בהמה שחציה של מצרי לא מתה? כך סובב פרעה עם האצבע, ועשה "פשעטל", ומצא לו "פירכא" על כל מכת דבר... שהנה סוף סוף מצא הוא חצי בהמה של מצרי שלא מתה... ומיד - ויכבד לב פרעה...

והנה, אפילו אם נניח שקושיתו של פרעה אכן קושיה חזקה היא, ובאמת אותן בהמות שחציין של מצרי היו צריכות למות לפי דברי משה, ומפני שלא מתו יש כאן סיבה להכבדת לבו כי לא נתקיימו דברי משה, עדיין כלום יש לו תירוץ על כל הבהמות שכן מתו! אף אם "בהמות שותפים" אלו הן קושיא על האמת והאמונה - כלום מליוני הבהמות שנשמדו במכת דבר אינן מהוות קושיא על הכפירה?! היכן מצא לו פרעה מאזניים שכאלו, המכריעות ע"י קושיא אחת כנגד מליוני הראיות הניצחות ההפוכות? ובאמת גם אצלינו בחיי היום יום, לפעמים מתעוררות אצל חלושי הדעת אי אלו תמיהות, ושואלים "שאלות" כביכול על הקב"ה, רח"ל: למה? מדוע? וכו' וכו', ואנו שואלים: למה אותם אלו ששואלים על האמונה - אינם שואלים על הכפירה...? נכון שאינם מבינים כמה דברים, אבל את כל השאלות על כפירה הם כבר תירצו? הם כבר תירצו את השאלת: "מי ברא אלה?" הם תירצו את הקושיא מי הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים ונתן לנו את התורה במעמד הר סיני? הם חקרו כבר מי מקיימנו בגלות אלפי שנים, חרף כל הרדיפות והרציחות בכל פינה בעולם? וכי אין כל אלו שאלות של ממש על כפירה? וא"כ גם אם אין להם תירוץ על השאלות באמונה - מדוע לא ישארו לכה"פ בספק? ובפרט שרוב השאלות הקשות דוקא מופנות על הכפירה... (הבה ונחשוב: את התורה, שהקב"ה נתן לנו בשביל שנבין אותה - איננו משיגים בשכלנו הדל, ואת הבריאה, שלא ניתנה כלל להבנתנו, ואנו רק מתארחים בה לשבעים שנה - בה אנו כבר רוצים להשיג הכל, עד שיש לנו ש-א-ל-ו-ת-ב-אמונה...!?) ואגב, ניתן להניח שכל אלו "השואלים שאלות", גם הם חשים בסתר לבם שכל השאלות שלהם אינן בגדר "קושיות עצומות", ומסתמא הרעק"א היה מצליח ליישב אותן... אלא שבדרך כלל השאלות אינן באות מהראש - מתוך התבוננות, אלא מהבטן - מ"בטן רשעים תחסר" החושקת בעוה"ז...

ומכיון שבארנו שבדרך כלל ניתן למצוא תשובות ל"שאלות" באמונה - הנה ננסה אנו הקטנים לענות לפרעה על "שאלתו"... הנה נתבאר לעיל, שבמכת דבר נגזרו שתי גזרות, האחת - שימות מקנה מצרים, והשניה - שמקנה ישראל לא ימות. ומעתה בבהמה משותפת, תמיד תהיה סתירה לאחת משתי הגזירות. אם תמות הבהמה - הרי מת ממקנה ישראל, והקב"ה אמר שממקנה ישראל לא ימות אחד. ואם לא תמות - הרי חציה של המצרי נשאר חי, והרי זו סתירה לגזירה שכל מקנה מצרים ימות. ואם כן מובן מאליו שאין כאן קושיא, כי בהכרח שאחת מן הגזירות לא תחול במקרה כזה. ונמצא שכל הספק הוא איזו גזירה להעדיף, אם להעדיף את הצלת

בהמת ישראל עם הצלת בהמת המצרי - או את איבוד שתיהן, והעדיף הקב"ה להציל את חציו של היהודי על אף קיומו המוכרח של החצי השני - מאשר לעשות בהיפוך, וא"כ מה הקושיא? הרי כל צד שהיה נבחר היה משאיר לפרעה מקום לטענה... אך לפרעה פתרונים... - כבד לב פרעה!...!!

אלו תהפוכות לב האבן העומד כסלע איתן, אשר אחר תאותו ימשיך לרדוף, וכל הראיות השכליות לא יזיזוהו ממקומו כמלא נימא, אלא ימצא דחיה כל שהיא - אע"פ שאינה אלא דחיה בקש...

אמנם באמת היה אפשר לקיים שניהם: שלא להפסיד את ממון ישראל, ושלא להותיר מבהמת מצרים, ושאעפ"כ לא תהיה קושיא על אחת מהגזרות - ע"י שהקב"ה היה גורם שעוד לפני מכת דבר כל השותפויות של בני ישראל עם מצרים יתפרדו. אך כאן התעלל הקב"ה בפרעה, והניח לו מקום שתהיה לו "קושיא" - כדי ש"יחזק לבו"!!!

וכך אמר הרבי, ר' ליב חסמן זצ"ל: "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד', ז') - לב האדם מלא וגדוש באמונה ויראה, שהרי "מבשרי אחזה אלו-ה", ו"השמים מספרים כבוד א-ל" - כל הבריאה זועקת אמונה, ואת כל האמת והאמונה הלזו מכיל לב האדם. אבל תנאי אחד יש לקיום האמת בלב האדם, והוא שהלב אטום מכל צדדיו!! כי אם נפער סדק קל בלבו של האדם, ואפילו פתח כחודו של מחט, מיד - "לפתח" הזה - "חטאת רובץ", היצה"ר תיכף נדחף שם ומצליח להחליש באחת את כל מצבור האמונה האדיר שבקירות הלב פנימה!!! הלב המלא אמונה הרי הוא כשקית גדושה ומלאה במים, אשר די בחור - ולו הקטן ביותר - בכדי שישפכו כל מימיה לארץ!! וכך הוא הדבר אף בליבו של אדם, כי כנגד כל האמת הגדולה שבלב - די בליצנות אחת, בקושיא אחת, ברפיון ידים אחד - וכבר "לפתח חטאת רובץ" - תוקף האמת וחוסנה פג והולך לו. כך היא מידת הלב באמונה, כך היא במידות, ובכל דבר!!

וזכרנו שפעם ביקרתי אצל גביר גדול אחד לצורך התרמתו לדבר מצוה חשוב. הגביר הנ"ל באמת יותר הולם היה לכנותו "עני מר" (א ביטערע ארעמאן, כי אמנם כסף לא היה חסר לו, אלא שהוא היה עכברא דשכיב אדינרי... שאין לוכל יכולת להתרומם משכיבתו זו, ואין לו כל שליטה על ממונו, ואפילו על פרוטה אחת אינו בעה"ב להוציא מתחת ידו... וכי הלזה "גביר" יקרא?!... והלא עני מר הוא... עכ"פ אותו "עני מר" שרובץ על דינרים רבים תחתיו, התבקש על ידי לתרום לענין נכבד, והוא אכן אפילו הסכים שצריך לתת עבור ענין חשוב זה, אלא שבסופו של דבר קמץ את לבו, שהרי אין הוא שולט אפילו על פרוטה אחת מכל ממונו הרב - ולא נתן מאומה. ומדוע לא נתן? משום שהיו לו ט-ע-נ-ג-ו-ת על הרבנים בענינים שונים... למה עושים כך, ולמה לא עושים כך, וכו' וכו'. נו... וכי משום כך סרה הסיבה לתרום לאותה מצוה המדוברת? - לא! אבל כסף כבר לא ראינו "עד אחד"...

ולמה? כי מצא איזה ק-ו-ש-י-א... הוי - לפתח חטאת רובץ!

עוד זכרנו מימי צעירותו, מעשה שהיה בראדן בסוף ימי של הח"ח זצ"ל, מעשה שהרעיש בשעתו את העולם היהודי כולו, והיה לשיחת היום, וממנו נלמד עוד מהו כוחן של תהפוכות ללב האדם, ואנה יכול הוא לבוא ע"י "קושיותיו" ו"שאלותיו" הנובעות מלבו ותאוותיו...

בעיירה ראדן היו קבוצת פורקי עול בשם "פועלי ציון". הללו התארגנו והוציאו איזה כתב עת, בו הפיצו את דעותיהם הכוזבות. קבוצה מבני הישיבה בראדן התארגנו כנגד וטכסו עצה להשיב מלחמה שעה, עד שפעם אחת הגו רעיון: באחת הפעמים שהיה העלון צריך להיות מופץ, הקדימו הבחורים בשעת לילה מאוחרת טרם הפצתו, קפצו דרך החלונות של בית הדפוס, ורקנו מתוכו את כל החומר המודפס, והוליקוהו אחר כבוד אל התנור שבפאתי היכל הישיבה, ישיבת ראדן - שם בעזרת כמה גזרי עצים הבעירו את כל העלונים... אלא שעם כל רצונם הטוב וכשרונם המבורך, לא זכרו הבחורים את הכלל הבסיסי שלא להשאיר עקבות... ולפיכך למחרת, כאשר ראו אותם "פועלי ציון" את אשר חולל כבודם, רצו בזריזות אל הכתובת החשודה - השיבע בוחרים... ומשפתחו את התנור מצאו שיריים... אכן נודע הדבר... תיכף ומיד החישו הפרחחים צעדיהם, ובאו לפרק את זעמם בבית הכהן הגדול החפץ חיים זצוק"ל. והנה נכנסים המה קבוצה של מספר אנשים, איזה חצוף אחד פתח ראשון את פיו בדברי חוצפה נגד מרן הח"ח, ובו ברגע - תוך כדי חירופיו וגידופיו - מיד נכנסה בו רוח שטות והשתגע לפתע לעיני כל, ובשגעונו יצא אל הבית, הרחיק לכת

עד שפת הים, שם עלה אל אוניה כלשהיא, והטביע עצמו למוות, ותהום כל העיר.

המעשה כמובן היה לשיחת היום בין הבריות, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ואילו בכתב העת של הציונים היוצא בוורשא בשם "האינט" (אצל היראים היה נקרא אינט בחיריק תחת האלף... ומשמעותו באידיש "כלב נובח") - שאלו שאלה על החפץ חיים... הבה ונשמע את הקושיא של "האינט": הרי החפץ חיים חיבר ספר על הלכות לשה"ר, והרי כולם יודעים שהח"ח מעורר על הצורך באהבת איש את רעהו, וא"כ הכיצד זה קילל הח"ח את האיש שישתגע וימות? שאלת תם... ממש כשאלתו של אחאב...

הרי מודים המה שלפי הסיפור שהם בעצמם סיפרו - הח"ח קילל את האיש, ומחמתו השתגע ומת, והיאך עשה זאת הח"ח? אלא ודאי יודעים הם שהקב"ה שמע את דבריו, וקיימם, ועל כרחך שדבריו חשובים מאוד בשמים. וא"כ הכיצד זה שואלים על איש כזה, ועל מעשה כזה, בו קיבל הסכמה פרטית מהשמים? איך מדפיסים כזו שאלה ברצינות תהומית, ומפיצים אותה בכל מקום ללא כל בושה עצמית? איך? כנראה שהיו להם מלמדים טובים לשיטת ה"שאלות המופרכות מיניה וביה", שיטה ההופכת כל שאלה להגיונית אם נועדה היא בכדי לנגח את התורה... ומי הם? - אחאב ופרעה... סופו של מעשה שכבר אינו נוגע לענינו היה, שהח"ח שמע את שאלתם, וענה להם תשובה, ומכיון שהיה כבר זקן, ציזה לאברך אחד לכתוב מילה במילה, והוא ז"ל חתם מלמטה, וכה נכתב במכתב שהתפרסם אז בתפוצות ישראל בארץ ובגולה: "מה שהם אומרים שקללתי אותו - זה שקר! מימי לא קללתי יהודי!! אבל סוף המעשה שהשתגע, ואח"כ נאבד מן העולם - זה אכן אמת ויציב!! וזאת למען ישמעו ויראו, שעם ישיבע בוחרים אסור להתחיל!!" עכ"ד מרן הח"ח זצוק"ל, וכמה הילכתא גבירתא איכא למילף מיניה.

וממקנה בני ישראל לא מת אחד (ט, ו). מובא בשפתי כהן אפילו אלו שהיו חלשות וחולות ועומדות למות לא מתו, כדי שלא יאמרו המצריים שגם לישראל היה דבר.

וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אחד, וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (ט, ו-ז). פרעה היה אדם חושב, אינטלקטואל. דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, באים כמו שעון, נוחתים על המצרים ופוסחים על בני ישראל: "וימת כל מקנה מצרים, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. וישלח פרעה", מינה ועדת חקירה, "והנה לא מת ממקנה בני ישראל עד אחד", אפי" לא אחד, לא ממחלה או מזקנה אף הגוססים מותם הושעה. "ויכבד לב פרעה, ולא שילח את העם". הוועדה פרסמה את מסקנותיה ומאומה. רגע, אבל פרעה שלח לבדוק, אז איך לא התייחס לממצאים? התשובה, הכופרים אינם מנסים אלא לנגח. אבל אם יפסידו יתעלמו בלי כל בושה. הסביר האלשיך הק' "כי ידבר פרעה אליכם לאמר תנו לנו מופת". מהו לאמר? אלא, דעו לכם שאינו רוצה במופת אלא כדי "לאמר", כדי לנגח. גם אם תראו לו עשרה מופתים יתעלם, ויעצום עין ולב.

וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (ט, ז). כתב הרב גולד הי"ו להתבונן, מדוע דווקא במכת הדבר שלח פרעה לבדוק אצל בני ישראל אם מתו ממקנם, והרי המכות כולן פסחו על ישראל ושם לא מצינו ששלח לבדוק זאת, ובמכת ערוב אף נאמר במפורש יפלה בין ישראל למצרים, ומ"מ לא שלח פרעה לראות אם אכן התקיימה הפלאה זו, ומדוע דווקא במכת הדבר עשה כן.

ויש ליישב, דהנה יש לדייק דבמכת דבר נאמר "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר", ומדנקט "כל" ר"ל דלא ימות ממקנה ישראל אף שלא מפני מכת הדבר, ואף אם הייתה להם בהמה שנטתה למוות, עשה ה' שלא תמות כל זמן שהיה למצרים מכת הדבר. ונמצא שפרעה ראה במכה זו הצלה מיוחדת שנעשתה לישראל, שכן עד עתה ביתר המכות ראה שהקב"ה מכה רק את המצרים ולא את היהודים, אבל במכת הדבר הבחין דמחד תהיה מכה על מקנה מצרים, ומצד שני תהיה הצלה למקנה ישראל שלא ימותו אף מיתה

טבעית, וזהו ששלח לבדוק האם כך הוא הדבר, וראה שבאמת לא מת ממקנה ישראל עד אחד, אפי' מסיבות אחרות, ואעפ"כ הכביד את לבו. ועוד י"ל, דהנה במכת ערוב כתיב דבארץ גושן ששם היו בני ישראל לא היה ערוב, וכן במכת ברד כתיב דלא הייתה בארץ גושן, אבל במכת דבר לא הוזכרה ארץ גושן, אלא נאמר בסתם "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים וכו'", וצ"ב טעם הדבר. יואשר נראה דהנה במכת בכורות (פי"א פסוק ז') מציינו, שמושה אמר לפרעה שהקב"ה יפלה בין מצרים ובין ישראל, וברש"י (יב, יג) חידש שאף בכורי ישראל ששהו באותה עת בבתי המצרים, אפילו הכי לא מתו, ע"ש. נמצא דההצלה לישראל לא הייתה רק בארץ גושן, אלא בכל מקום שבו היו היהודים בעת המכה.

ומעתה י"ל, דגם במכת דבר היה כן, שהיו בהמות ממקנה ישראל ששהו באזורי המצרים במקום שהייתה מכת הדבר, ואף המצרים הכניסו בהמות ישראל לרשותם, כדי לראות אם ינצלו, שהרי אלו שהיו בארץ גושן אין מהם ראייה שלא הוכו, דהתם לא הגיעה המכה, אבל במצרים שהייתה המכה, שם מוכחת ההפלאה בין מצרים לישראל, ואפיה"כ לא מת אף אחד ממקנה ישראל, ולכן לא הוזכרה ארץ גושן. וזהו ששלח פרעה לראות אם המכה שנגזרה על כל מקנה מצרים פסח על מקנה ישראל כולו אף אלו שהיו בתוככי מצרים, ובכך ודאי נראה בחוש ההפלאה שהפלה ה' בין ישראל ובין מצרים.

קחו לכם מלא חופניכם (ט, ח). שניכם מלאו את שתי ידיכם. אמנם אין זה אלא קומץ מבוטל לעומת הכמות הדרושה כדי להתפשט על כל ארץ מצרים, כפי שעתיד היה לקרות. ללמדנו, כי לעולם יעשה האדם ככל שתשיג יד אנוש, בשלמות וביסודיות, אף אם יראה לו, כי אין בו די הגיע אל התכלית הרצויה.

וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות (ט, ח) כתוב בדעת זקנים עה"ת שהצפרדעים שנכנסו לתנורים לא מתו, והטעם כי מסרו נפשם לעשות רצון ה' ונכנסו לתנורים למרות שיכלו לעשות רצון ה' באופן אחר, ולהיכנס לבתיהם ולאוכל וכדו', ובכל זאת נכנסו על מנת להישרף, נתן להם ה' שכרם, שלא מתו כשאר הצפרדעים. ומקשים העולם מדוע אצל הכלבים שסתמו את פיהם ולא נבחו כשבני ישראל יצאו ממצרים, קיבלו שכרם שכל נבלה וטריפה לכלב תשליכון אותו, וזהו שכר עד סוף כל הדורות, שייולדו מן הכלבים האלו, וכאן בצפרדעים קיבלו רק הם שכרם ולא זרעם, אלא מכאן חזינן שלסגור את הפה זה עבודה קשה יותר מאשר להיכנס לתנור בוער, ולכן הכלבים שסתמו פיהם קיבלו גם דורותיהם שכר זה, משא"כ הצפרדעים. קל וחומר אנו שנתאמץ לשמור על פינו ונסגור אותו בשעת הצורך.

ולא יכלו החרטומים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים (ט, יא). ביאר הרמב"ן בושו והכלמו וחפו ראשם, בהיותם מלאים שחין ולא יכלו מלט נפשם, על כן לא באו בהיכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות והיו בבתיהם מסוגרים.

ויאמר ה' אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה (ט, יג). מובא באלשי"ך הק' מדוע אמר ה' למשה דוקא בלשון "והתיצב" ולא "ובא"? במדרש כתוב שפתח ארמונו של פרעה היה נמוך, ומולו עמד פסל, וכך כל הנכנס לפרעה היה חייב להתכופף ובכך השתחוה לפסל.

היו שלשה אנשים שלמענם נעשה נס, והפתח התרומם בפניהם. ומי הם? יעקב אבינו - "ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה" (בראשית מז, ז) בעמידה ישרה. משה ואהרן "והתיצב לפני פרעה". שלשתם נכנסו לפני פרעה כשהם נציבים ועומדים, בלי לכופף את ראשם.

השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה (ט, יג). בשולחן ערוך אורח חיים (סימן א') מובא וז"ל דמיד כשנעור משנתו יקום בזריזות לעבודת הבורא יתברך ויתעלה, קודם שיתגבר עליו היצר הרע בטענות ותואנות לבל יקום: איך תקום עתה בבוקר השכם והקור גדול, ובקיץ ישיאנו, איך תקום ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך, או בטענות אחרות וכדומה. כי היצר הרע הוא

יודע היטב לצוד בני אדם במהמורות בל יקום. ולכן כל בעל נפש הירא וחרד לדבר ד' צריך להתגבר עליו ולא ישמע לו. עכ"ל. ובזה יש לפרש הפסוק, השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה, פרעה רומז להיצר הרע תקום בבוקר לפני שהיצר מגיע אליך בטענותיו.

כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי (ט, יד). מובא בתורת משה יש לומר הנה כתיב (טו, כו) "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך" וגו' ועוד כתיב (כג, כה) "וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך", איתא (ב"מ קז: פ"ג חלאים) כמנין מחלה תלויים במרה ופת שחרית וקיתון של מים מבטל אותם, וזה שאמר הכתוב וברך את לחמך ומימך שיהיה לך לאכול פת שחרית וקיתון של מים, ואז יהיה והסירותי מחלה מקרבך שהפת והמים יבטלו פ"ג חלאים כמנין מחלה, וזה שאמר הכתוב כל המחלה (היינו פ"ג חלאים) כמנין מחלה) אשר שמתי במצרים (משום שבמכת ברד וארבה נתקלקל התבואה ולא היה להם פת ושלטו בהם הפ"ג מחלות) לא אשים עליך, וזה כוונת הכתוב כאן את כל מגפתי שתיבת מגפתי הוא אותיות פג מתי היינו שהקב"ה ישלח עליהם פג מיני מיתה.

כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך (ט, יד). ביאר הגאון רבי מתתיהו סלומון שליט"א הגאון רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל היה אומר במתק לשונו בענין המכה של ברד, דכתיב 'כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך', דקשה שני הביטויים, מה נתייחדה מכת ברד להיותה קרואה בשם "כל מגפותי", ולמה היא תבוא לתוך לבם יותר מכל המכות שהגיעו על הגוף שלהם. ולהלן שם (ט, יח) הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמוהו במצרים. ברד כבד מאד. ובשעת ביאת המכה כתיב (ט, כג) ויט משה את מטהו על השמים וד' נתן קולות וברד ותהלך אש ארצה. ויש לתמוה איפה מרומז בפסוק ענין הקולות בשעת האזוהרה, וכי תימא כי הקולות לא היו כי אם דבר הטפל אל המכה ולא המכה עצמה, הלא מיד אחרי זה כאשר התלונן פרעה על קושי המכה אמר 'ורב מהיות קולות אלוקים וברד', הרי כי הקדים ענין הקולות לברד, וכן משה מגיב עליו ומבטיח לו 'הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד'. והרי גדלה התמיהה הנזכרת היכן הוזרה פרעה על קולות אלו. ואמר רבי שלום מרדכי הכהן זצ"ל כי זוהי כוונת הפסוק 'הנני שולח את כל מגפותי אל לבך' כי המכה עצמה לא תפעל אלא ידיעה על מציאות ד' בלבד ולא תגיע כלל בלב המוכה לשנות דרכו, אכן כאשר נאמר אל לבך הכוונה היא על הקולות כי על ידיהן יכנסו הדברים אל הלב. והלא כבר אמרו במס' ברכות (דף נט) לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב, שתכליתן של רעמים היא להביא את האדם השומען לידי יראת שמים ויודה שכחו וגבורתו מלא עולם, והאלוקים עשה שיראו מלפניו, וצייר הענין בכלי המגהץ אשר לפי גודל הקפל שכנגד צריך לקחת כלי יותר חזק לפשט ולהסיר קיפולו. ולפי זה כמה גדול וחמור הוא עקמומית שבלב האדם אשר כדי לפשטו צריך הבורא להשתמש בקול רעש גדול כזה של רעמים. נורא למתבונן.

כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ובעבדיך ובעמך (ט, יד). מכת ברד היא המכה היחידה שבה נוקט משה בלשון אל לבך. מהו ענין הלב למכת ברד דוקא, אלא, אמר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בעל "חזון יחזקאל", מצינו להלן (פסוקים כ, כא) כי אזהרתו של משה אודות מכת הברד הממששת ובאה גרמה לכך שהירא את דבר ד' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים, ואשר לא שם ליבו אל דבר ד' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה. הרי שמכה זו היה לה קשר מיוחד לשימת הלב.

ביאר הגר"א זצ"ל בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי (ט, יד). פרש"י מכת בכורות ע"ש ולכאורה קשה הרי במכת ברד עסקינן ולא במכת בכורות, וי"ל דאיתא במדרש ג' לגיונות שהקב"ה נפרע מהם בעוברי רצונו אש בסדום, מים במבול, ורוח בדור הפלגה. ובמכת ברד שמשו שלשתם דהברד היה מאש וממים שהשלימו ביניהם כדי לעשות רצון קונם, וגם "וה' נתן קולות" שזה הרוח, ולכן נאמר "כל מגפותי" שבשלתם לקו המצריים.

כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ (ט, יד). פירש רש"י מכאן למדנו שמכת בכורות שקולה כנגד כולן. מקשים העולם הרי כאן מדובר במכת ברד, ומכת בכורות מאן דכר שמייה, מי הזכיר אותה בכלל? ויש לתרץ שרש"י בפרשת שמות על הפסוק 'אם מאן אתה לשלח את עמי הנה אנכי הורג את בנך בכורך' פירש שאמנם מכת בכורות באה באחרונה אבל בה הפחידים תחלה, כי היא קשה מכולם. א"כ גם אצלנו מוכח שמכת בכורות היא הקשה מכולם ביחד, שהרי לגבי הברד כתיב 'את כל מגפותי' ללמד שהיא קשה מכולן, ואם כן קשה, שהיה לו להפחידים במכת ברד מתחילה, שהרי היא שקולה ככולם, אלא על כרחך צריכין לומר שמכת בכורות הייתה קשה מכולן אף כנגד מכת ברד ולכן התחיל במכת בכורות תחלה ולא במכת ברד. לפי זה יובנו דברי רש"י ז"ל כאן: לרש"י היה קשה אם מכת ברד היא הקשה מכולם והיא כנגד 'כל מגפותי', מדוע לא פתח בה, במכת ברד בתחלה, לך מתרץ רש"י שמכאן למדין שמכת בכורות הייתה שקולה כנגד כולם, וגם כנגד מכת ברד, לך פתח להתרות תחלה במכת בכורות.

בעבור הראותך את כוחי ולמען תספר שמי בכל הארץ (ט, טז). אמר המגיד מדובנא זצ"ל: אילו היו מכות מצרים באות עליהם כעונש וננקמה, יכולות היו להנתן בסתר ובצנעה. אבל היתה להן מטרה חשובה ונכבדה – לשרש מלבנו את הדעות הכוזבות שהשרישו בנו המצרים, ולהודיענו כי לך הארץ ומלאה, והכל בידו לעשות בו כרצונו. לפיכך באו האותות והמופתים לעינינו, כדי שנתודע לכוחו הגדול של הקב"ה. משל למה הדבר דומה, לשר משרי המלוכה, שגלו את אזני המלך, שהוא משתמש באנשי משמר המלך לצרכיו האישיים, ואף הורה להם לערוך בעבורו קניות, לשאת בעבורו משאות ולעבוד בביתו עבודות. הורה המלך לחקור ולדרוש, והנה אמת נכון הדבר. חרה אף המלך: הרי זה ניצול סמכויות לרעה ומעילה בתפקיד ובכספי המלכות. מיד הורה לאנשי המשמר לצעוד לביתו של השר ולהחרים את רהיטיו לאוצר הממלכה כפיצוי וקנס. מהר השר אל הארמון ופנה אל המלך בתחינה: "אל נא, בטובך, הורה לעצור את המצעד. אמור מהו סכום הקנס, ואשלמהו מכיסי, בכסף מזומן. אכפיל את הסכום, ובלבד שלא יקחו את רהיטיו, ולא יובילום בכל רחובות העיר. הן אהיה ללעג ולקלס, למשל ולשנינה". ענה לו המלך: "כולם באמת סבור אתה, שזקוק אני לסכום הכסף, לדמי הקנס הלא אין בכוונתי אלא להורות לכל שרי ועבדי, כי כל עושה כן לא ינקה, וענשך יהיה אות לבני מרי. לכן, ככל שישגדל קלוניך ותרבה חרפתך, כן תגדל התועלת ותרבה ההתרעה".

הנני ממטיר כעת מחר וגו' (ט, יח). פרש"י ששרט לו שריטה בכותל. ע"ש למען הראות גודל הנס שהרי מטר יורד רק כשיש עננים המסתירים את השמש וכאן יהיה שמש על הכותל.

הירא את דבר ד' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים (ט, כ). יראת שמים נמצאת בהישג יד, רק צריכים להסתכל ולהבין, ובדרך משל לאדם צמא שלפניו מונחת כוס מים וחפץ הוא לשתותה כדי להרוות את צמאונו, כל האנשים הנוכחים במקום מאשרים כי אכן המים זכים, צלולים וראויים לשתיה. וכנגדם עומד אדם אחד ומזהירו לבל ישתה מן המים, כי יש בהם סם המוות. ההגיון והשכל הישר אומרים לאדם זה ללכת אחרי הרוב הגדול ולא להתחשב בדעת היחיד. אולם טבע האדם יורה לו למרות צמאונו הגדול להמנע מלשתות. גם כאשר החשש הוא קטן ביותר. ויותר מכך אפילו אם אותו יחיד שמזהיר אותו הוא אינו שפוי בדעתו, מכל מקום די בספק קטן ובפקפוק קל שבקלים כדי להחליט להשאר צמא, ובלבד שלא להכנס לספק שתיית סם המוות. הנמשל, רבי ישראל סלנטר תמה, כיצד הולך האדם בעולמו מבלי לפחד ולדאוג כלל מה יעשה באחריתו. מדוע אין הוא חושש פן יענש בעונשים נוראים על שהוא עובר את פי ד'. והרי אפילו אם אין הדברים וודאיים, הלא גם מפאת ספק קל צריך לחשוש מלעבור אפילו על סעיף אחד של השולחן ערוך, אין זאת אלא שחסרה לנו יראת שמים אמיתית, שאם לא כן הלב שלנו לא היה נותן לנו לעבור את פי ד'. רבי ירוחם ליבוביץ ממיר כותב שהתואר, 'הירא את דבר ד' שניתן לאותם מצרים שחששו לדברי משה רבנו והניסו את מקניהם, מלמד עד כמה קרוב

כל אחד מאיתנו אל המעלה הנשגבה של יראת שמים. לכאורה אין פלא בכך שאותם מצרים יראו את ד', וכי איך אפשר היה שלא להתיירא מד', אחרי שראו בשש המכות שקדמו למכת ברד את גדולתו של ד' יתברך ואת ידו החזקה? ואם כן, כאשר עומד משה ומתרה בהם בשם ד' על הסכנה הצפויה להם ולרכושם ע"י מכת הברד, מובן שהיה עליהם להתיירא ולציית. והנה, יראה זו, למרות שהיא מובנת ופשוטה, הקנתה למצרים אלו את התואר, 'ירא את דבר ד'. אם כן, נוכל גם אנו על ידי התבוננות אמיתית, להתיירא מד' בלבנו, והדבר יחשב לנו כמעלה. כל מדרגה ביראת שמים, כל עליה ולו גם הקטנה והקלה ביותר, יש לה ערך רב. לכן מוטל על האדם להשתדל להעמיק בלבו תמיד את מידת היראה וליקר ולהחשיב כל הישג שיש לו בתחום זה.

הירא את דבר ד' ואשר לא שת לבו (ט, כ). מובא ביגדיל תורה ה'אמרי אמת' כתב במכתב לנכדו, כי רואים מפסוק זה שענין יראת שמים הוא, לשים לב לכל דבר, שלא לעשות דבר שלא יהיה לרצון לפני אדון כל, ולהאמין כי מלא כל הארץ כבודו, ובה משיגים יראת שמים.

כצאתי את העיר אפרש כפי (ט, כ). מובא באמרי חיים איתא בספרים הקדושים פירוש הפסוק (מלאכי ג' מ"ז) "אז נדברו יראי ד' איש אל רעתו ויקשב ד' וישמע", כאשר יושב איש עם רעהו, וגודל קדושת יראי ד' נדבר ביניהם מספרים סיפורי צדיקים, ויקשב ד' וישמע", בא גם כביכול ה' יתברך לשמוע הסיפורים, סיפורי צדיקים מתקן נפש רוח נשמה, ממתיק הדינים וממשיך כל השפעות טובות, כדאיתא בספרים הק' פירוש, "צדיקים עושי רצונך" צדיקים עושים רצון לה' יתברך לחסד ורחמים, וזה מרומז בפסוק (תהילים ה, יג) "כי אתה תברך צדיק ד' כצנה רצון תעטרנו", אתה ישראל תברך ותשבח את צדיק ד', תספר גודל קדושת הצדיק בעבודתו ה' יתברך באמת, אז ד' כצנה רצון תעטרנו, תעטר את ה' יתברך ברצון טוב על ישראל, וזה פירוש וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד) אמונת צדיקים לרומם גודל אמונת צדיקים בה' יתברך הוא מחיה מקדש ומטהר הנשמות מכל סיג ופגם, מרומם את האדם למעלה גבוה, וממשיך חיות רוחניות וגשמיות, צדי"ק באמונתו יח"ה גימ' ואנ"י אגיד לעולם" (חולם נחשב לו' בשה"ק) אזמרה אלה"י יעקב, אלי"ו נוט' ואני אגיד לעולם א'זמרה ל'אלקי יעקב, ויאמר אליו משה, אני אגיד ואספר לעולם רוממות הצדיק גודל אמונתו בה' וגודל מעלת האמונה בהצדיק, ובה בספורי צדיקים אזמרה לאלקי יעקב כי הוא חשוב אצל ה' יתברך כזמירות שירות ותשבחות, אנ"י אגיד עם הכולל גימ' יסוד, ספורי צדיקים מקדשים היסוד, כצאתי את העיר, כצאת"י נוט' כי א'תה ת'ברך צ'דיק ד', כצאתי את העיר' ס"ת גימ' ספורי צדיקי"ם, א'ת העיר' גימ' ויעת"ר הוא תפלה, העיר אפר"ש כפ"י א"ל ה' עם הכולל גימ' ובתורת"ך, עיר אפר"ש כפ"י א"ל ד' גימ' תפוחי"ן קדישך, שבת, הרי תורה תפלה שבת, אפר"ש כפ"י א"ל ד' גימ' וצדי"ק באמונתו יח"ה, שהוא ואני אגיד לעולם הרומז לקדושת היסוד כנ"ל, כל אלו משיגים על ידי ספורי צדיקים בדבקות, ומביא שמחה ושלוש, וצדי"ק באמונתו יח"ה גימ' תשמ"ח, הר"ת של תלמידי ח'כמים מ'רבים ש'לום, הקולות של תורה, תפלה, זמירות שבת, ספורי צדיקים, יחדלון את והבר"ד הרי"ב, לא יהיה קטטות ומריבות, עו"ד גימ' יסוד רק יהיה עוד יסוד, למען תדע יסוד עולה עד הדעת כידוע, כל אלו הקדושות יתנו לך דעת למען תדע כי לך הארץ מלוא כל הארץ כבודו והכל בהשגחה פרטיות.

מובא באמרי חן כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ד' (ט, כ). אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, (עיין רש"י), ומדוע באמת דווקא במכת הברד הקפיד משה לצאת מחוץ לעיר ולהתפלל, ואילו בשאר המכות התפלל בתוך העיר, דהנה ידוע שעבודה זה של המצרים הם הצאן, והנה כאן במכת ברד כתוב: "הירא את דבר ד' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", נמצא שהיו הצאן שהם ע"ז של המצרים בתוך העיר, משום הכי יצא משה מחוץ לעיר להתפלל, אבל בשאר המכות היו הצאן בשדות מחוץ לעיר, ולכן היה יכל להתפלל בתוך העיר, או בפשטות כי היו קולות וברקים בתוך העיר ולכן לא היה יכול להתפלל שם.

הירא את דבר ד' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים (ט, כ). מובא במשאת המלך, (וארא, תלמיד הרב מבריסק זצ"ל) יש להעיר וכי צריך להיות יר"ש בשביל כך, והרי כבר ראו כמה וכמה פעמים שהמכות שהזהיר משה אכן התקיימו בהם, וכי אין אדם בהול על ממונו לחשוש אולי אף הפעם יעלה בידו, ולמיחוש לכה"פ בעי. והנה בחי' מרן הרי"ז ביאר הכתוב 'ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עשב השדה וגו', דנראה כי הברד לא ירד רק במקום שהיה שם אדם או בהמה או עשב השדה, דאל"כ למה פרטן הכתוב הלא פשיטא כשהברד יורד על כל מה שימצא, וכן מש"כ למעלה 'ועתה שלח העז את מקנך וגו', י"ל דכך היתה הנבואה דאם יהיו בבית לא ירד עליהם הברד ולא יזיקם. ולא משום דהבית היה שמירה לענין הברד, רק דמעיקרא לא ירד עליהם הברד כלל. נמצא דמה שהבית הציל מהברד אין זה לפי שגג הבית היה מסתור להם מהברד, דאדרבה לפי חוזק הברד היה בכוחו אף לשבור הבתים, אלא ההצלה בביתו היא כיון שנאמר שבבתים לא יתא ברד, הרי לא ירד כלל ברד על מקום זה, ולפי"ז אפילו היה פתח פתוח בגג הבית, מ"מ כל שלא ניטל 'שם בית' מיניה, לא ניתך עליו הברד. ולפי"ז נראה ליישב, דהנה לכאורה עוד צריך להבין, איך יתכן לכנס כל צאנם ובקדם תחת קורת גג ביתם, וכי היה מספיק ביתם להכניס את כל מקניהם. אמנם למבואר, דהכל תליא בשם 'בית', דכל היכא דשמו בית לא ירד שם ברד כלל, א"כ באמת לא הוצרכו להכניס כל בהמתם אל בתיהם, והיה סגי אם יעשו בתים שבהלכה יש לזה דין בית ע"י לבוד וגוד אסיק ושאר הלכות, ודבר זה כבר בקל יתכן לעשותו. ומהשתא הרי ניחא היטב דהמצרים לא הכניסו בהמתם לבתים, לפי דלא האמינו שיתכן דבר כזה, שבית שמפולש מכל צדדיו יש בו כדי להגן על צאנם מהברד, ואילו להכניס בהמתם אל בתיהם ממש אין די מקום להם, ורק הירא את דבר ה' האמין שאמנם יתכן דגם 'דין בית' יש בו הצלה, ולכן נאמר עליו 'הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים'.

הירא את דבר ד' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. ואשר לא שם לבו אל דבר ד', ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה (ט, כ). אמר הגאון רבי שלום מרדכי שבדרון זצ"ל קול דודי דופק (ירושלים תש"ס ע' ק"ב) והרי"ז נורא נוראות, כל הרואה ישתומם על המראה הפלאי הלזה, וכי עוסקים אנו באנשים שצריכים להגיע לאמונה בדברי משה, הלא מדובר באנשים אשר הם חלק מאומה שלימה שספגה שש מכות חזקות וקשות, אחת למעלה מחברתה: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, ושחין. הם כבר ראו ולמדו על בשרם, שכל מה שאומרים משה ואהרן מתקיים בדיוק רב, בלי יפול מדבריהם כחוט השערה ארצה, ואעפ"כ אינם עושים אפי' טרחה קלה זו להכניס את עבדיהם ומקניהם אל בית, וכיצד, וכי לא היה אצלם הדבר לפחות בגדר ספק אלא שכשנדייק בפסוק נשים לב, שלא כתוב ואשר אינו ירא את דבר ד', אלא ואשר לא שם לבו אל דבר ד'. כלומר: באמת היו המצרים יודעים ללא ספק שכך יהיה, וכך יקום עליהם ועל מקניהם אבל יש אנשים שהורגלו והכניסו את עצמם בתוך טומאה כל כך חזקה, עד שהמרחק מראשם עד לבם הוא כמרחק השמים מהארץ, וממילא שומעים הם ושומעים, אבל לא שם על לבו אל הלב לא באים הדברים כלל וכלל ער נעמט זיק נישט צום הארצן. ואגב שמעתי כעין זה מאדמו"ר מגור זצ"ל שאמר: צא וראה שההפך מהירא את דבר ד', אינו מי שאיננו ירא את דבר ד', אלא מי שאינו שם לבו אל דבר ד', זה כבר נקרא ההפך מהירא את דבר ד'. כי בשם לבו נעוץ הכל, והבן כי נפלא הוא.

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס... ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב... (ט, כ-כא) התורה מכנה את המצרים בתואר "הירא את דבר ה'". אם נתבונן בירתם של המצרים נראה כי היא טבעית והגיונית לאחר כמה מכות שקיבלו מהקב"ה ואחר שראו שאזהרותיו של משה כלפי העלול לקרות אותם אכן מתגשמות, הבינו שכדאי להיזהר מפני מכת הברד. שש המכות הראשונות הוכיחו להם שהדברים אינם מתרחשים מאליהם, אלא יש יד מכוונת וכאשר מגיעה מכת ברד הם חוששים לחייהם ונמלטים. בספר "יעת תורה" להגאון ירוחם לייבוויץ ממיר זצ"ל, מבואר אודות מידת יראתם של המצרים אשר ראו ולקחו מוסר, לפי שראו את יד ה' וההשגחה העליונה במתרחש איתם, הם יודעים שמכה נוספת אמורה להגיע אליהם

ולכן הם יראים וחוששים. ואת מי הם יראים? את ה'. אנחנו מה נענה, אנו רואים צרה רודפת צרה ואין אנו מקשרים מה קורה איתנו, אלא מתייחסים לכל אירוע בתור "מקרה". וכבר עמד והתפלל רבי ישראל סלנט על עניין יראת השמים שבאדם, ותמה במשלו הידוע, שאם ימצא אדם כוס של מים, ורבים מן האנשים יאמרו לו שהמים זכים ובריאים ואיש אחד יתרה בו ויזהירו שבכוס המים יש סם מוות, תיכף יחדל האדם מלגעת בכוס, למרות שרבים מן האנשים אומרים היפך הדברים. ואף אם יבטיחו לו שהם שתו מן המים, בכל זאת החשש יקנן בו, ולמה לו להיכנס לסכנת ספק חיים ספק מיתה. מסיק מכך ר' ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא ובטוח, אינו חושש, אינו ירא ואינו דואג על אחריתו. והרי ישנם אנשים המתרים בו ואומרים לו כי לעתיד ענוש יענש ורע ורע יהיה לו על עוברו פי ה'. ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז, אפילו בחמישים אחוז, ואפילו בעשרה אחוזים, ואומרים לו שרע ורע תהיה אחריתו ומוכיחים אותו, אינם סתם אנשים, כי אם צדיקים ויראי ה' מ"מ הוא נותר בשלו ועובר על עבירות חמורות, ואינו מרגיש שהוא שותה מסם המוות. המצרים חששו לחייהם בעולם הזה, הזהירו אותם מפני העלול לקרות. ומיד אחזתם חיל ורעדה. והכתוב מזכירם במילים "הירא את דבר ה'" דבר המורה על יראת שמים שהייתם בהם. יראת שמים צריכה לבוא מתוך התבוננות במתרחש סביב. לצערנו, רבים מן האנשים "מסתכלים אך לא רואים". מעשה מופלא מובא בספר "מאורות הדף היומי", הממחיש לנו עד כמה אנו צריכים לראות כל "מקרה" כתרחיש משמים. לעיתים אנו מצליחים לראות את "סוף הסיפור" ולהבין את יד ה' בדבר.

מעשה זה אירע ברבי בצלאל, שהוא אחד משומעי ה"שיעור דף היומי" בלונדון. בבית הכנסת שבו מתפלל רבי בצלאל, אחד הכללים החשובים הוא הסדר והניקיון. בזמן שהיו האנשים שוהים בבית הכנסת לתפילה, לימוד וכדומה, היה נכנס מדי פעם פועל גוי. האחראי על ניקיון בית הכנסת, כדי לפנות כוסות חד פעמיות ששתו מהן לומדי השיעור ופסולת אחרת שהצטברה. ויהי היום, ישב לו רבי בצלאל בשיעור היומי שמתקיים אחר תפילת שחרית והאזין בקשב רב לדברי מגיד השיעור. באמצע השיעור נאלץ לצאת לרגע קט. קם רבי בצלאל ממקומו, עבר לאגף צדדי בבית הכנסת, חלץ את התפילין, כשהוא חושב לחזור ולהניחן ולהצטרף בחזרה לשיעור השיעור. אך כשחזר חשכו עיניו. התפילין לא היו במקומן! פנה רבי בצלאל כה וכה, הביט לכל הצדדים והתעניין אצל יושבי בית המדרש שמה ראה מי מהם את התפילין. כל הנמצאים ניסו לסייע לרבי בצלאל. האחד בעצה, האחר בחיפושים קדחתניים. אולם התפילין נעלמו כאילו בלעתם האדמה. לפתע קרא אחד המתפללים ואמר: "כנראה ממלא המקום של פועל הניקיון 'סחב' את התפילין!". פנו המתפללים אל הפועל ושאלוהו: "אולי ראית את התפילין?" הפועל, שעל פניו ארשת תמימה, שאל: "מה אמרת? תפין? מה זה תפין?" רבי בצלאל לא יכול היה להתאפק: "תפילין, תפילין, איפה התפילין?" והפועל בשלו: "מה זה תפילין?" הזדרזו המתפללים ותיארו לו בשפה פשוטה: "אלו ריבועים שחורים שמחוברות להם רצועות." סוף סוף קלט הפועל במה מדובר והסביר בפנים שלווה: "ראיתי על השולחן קופסאות חד פעמיות והשלכתים לאשפה כמתחייב מתפקידי." שמע רבי בצלאל את דבריו ונשמחו כמעט פרחו. רץ במהירות אל מחוץ לבנין לביתן האשפה. והנה שור ושבר אל מול עיניו המשתאות ראה את משאית הזבל מתרחקת. נשא רבי בצלאל את רגליו ואץ אחריה. כשבליבו מחשבה: שכאשר תעצור המשאית בפעם הבאה כדי לפנות אשפה אולי יצליח להציל את התפילין. לשמחתו נוכח שהמשאית נעצרה. מיד הגביר את מהירות ריצתו. ובין התנשמויותיו התכופות צעק לעבר העובדים במלוא גרונו שיעצרו, אך כאילו "להכעיס" עובדי התברואה הספיקו להשלים את ריקון האשפה ונסעו מהמקום אל אתר הפסולת העירוני. נחפו רבי בצלאל אל בית הכנסת. לקח את רכבו ונסע במהירות למזבלה העירונית. כשבליבו תקווה להספיק לעצור את המשאית האשפה לפני שתרוקן את הפסולת באתר. אבל דבר לא הועיל לו, והוא הגיע אל המקום לאחר מעשה. בפתח האתר ישב שומר אנגלי טיפוסי. גוי מגושם. פנה אליו רבי בצלאל וביקש שירשה לו להיכנס כדי לחפש את התפילין. כרבע שעה ארך לו רק להסביר מה הן תפילין כשהוא נעזר בידיו וברגליו. כשסיים את דברי ההסבר ענה לו הגוי: "אני מצטער מאוד הכניסה לנהגי

הלוי. א"ל הרה"צ מקוברין, שיש לדייק שכתוב "כשישים אל לבו", ומה שלוקח לו זמן הוא משום שהוא חושב במוח, והיראה הוא בלב, ולוקח זמן להגיע מן המוח להלב.

הירא את דבר ד' מעבדי פרעה הניס וגו' ואשר לא שם לבו אל דבר ד' ויעזוב וגו' (ט, כ - כא). התורה מכנה את המצרים בתואר "הירא את דבר ד'". אם נתבונן ביראתם של המצרים נראה כי היא טבעית והגיונית לאחר כמה מכות שקיבלו מהקב"ה ואחר שראו שאזהרותיו של משה כלפי העלול לקרות אותם אכן מתגשמות, הבינו שכדאי ליזהר מפני מכת הברד. שש המכות הראשונות הוכיחו להם שהדברים אינם מתרחשים מאליהם, אלא יש יד מכוונת וכאשר מגיעה מכת ברד הם חוששים לחייהם ונמלטים. בספר "דעת תורה" להגאון רבי ירוחם לייבוויץ ממיר זצ"ל, מבואר אודות מידת יראתם של המצרים אשר או ולקחו מוסר, לפי שראו את יד ד' וההשגחה העליונה במתרחש איתם, הם יודעים שמכה נוספת אמורה להגיע אליהם ולכן הם יראים וחוששים. ואת מי הם יראים את ד'. ומה נענה, אנו רואים צרה רודפת צרה ואין אנו מקשרים מה קורה איתנו, אלא מתייחסים לכל אירוע בתור "מקרה". וכבר עמד והתפלל רבי ישראל סלנט על עניין יראת השמים שבאדם, ותמה במשלו הידוע, שאם ימצא אדם כוס של מים, ורבים מן האנשים יאמרו לו שהמים זכים ובריאים ואיש אחד יתרה בו ויזהירו שבכוס המים יש סם מוות, תיכף יחדל האדם מלגעת בכוס, למרות שרבים מן האנשים אומרים היפך הדברים. ואף אם יבטיחו לו שהם שותו מן המים, בכל זאת החשש יקנן בו, ולמה לו להיכנס לסכנת ספק חיים ספק מיתה. מסיק מכך ר' ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא ובטוח, אינו חושש, אינו ירא ואינו דואג על אחריותו. והרי ישנם אנשים המתרים בו ואמרים לו כי לעתיד ענוש יענש ורע ומר יהיה לו על עובורי פי ד'. ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז, אפילו בחמישים אחוז, ואפילו בעשרה אחוזים, אומרים לו שרע ומר תהיה אחריתו והמוכיחים אותו, אינם סתם אנשים, כי אם צדיקים ויראי ד', מ"מ הוא נותר בשלו ועובר על עבירות חמורות, ואינו מרגיש שהוא שותה מסם המוות. המצרים חששו לחייהם בעולם הזה, הזהירו אותם מפני העלול לקרות. ומיד אחזתם חיל ורעדה. והכתוב מזכירם במילים "הירא את דבר ד'" - דבר המורה על יראת שמים שהייתה בהם. יראת שמים צריכה לבוא מתוך התבוננות במתרחש סביב. לצערנו, רבים מן האנשים "מסתכלים" אך לא רואים". וכבר כתב הרמב"ם (הלכות תענית פ"א הלכה א): כל דבר שיצר לכם כאן: בצורת, ודבר, וכו', ידעו הכול שבגלל מעשיהם הרעי הורע לכם וכו', אבל אם לא יזעקו ולא ירעו אלא יאמרו "דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, זאת דרך אכזרית". ולכן חובת ישראל, כשיארע להם דבר חריג, לא יחסו לכך מקריות וטבעיות וכפי שמובא בגמרא ברכות, כשהחמיצו חביותיו של רב הונא הלך לשאול לחכמים בעבור איזה חטא נגרם לו ההפסד. רב הונא לא חיפש את הסיבה להחמצת היין בביתו בטמפרטורה שאינה נכונה, אלא הבין כי בהחמצת היין וההפסד, יש יד מכוונת. וכי הקב"ה חפץ שישים אל ליבו את הדבר וכך גם צריכים אנו להתייחס לכל דבר הקורה איתנו.

מעשה מופלא מובא בספר "מאורות הדין היומי", הממחיש לנו עד כמה אנו צריכים לראות כל "מקרה" כתרחיש משמים. לעיתים אנו מצליחים לראות את "סוף הסיפור" ולהבין את יד ד' בדבר. מעשה זה אירע ברבי בצלאל, שהוא אחד משומעי ה"שיעור דף היומי" בלונדון. בבית הכנסת שבו מתפלל רבי בצלאל, אחד הכללים החשובים הוא הסדר והנקיון. בזמן שהיו האנשים שוהים בבית כנסת לתפילה, לימוד וכדומה, היה נכנס מידי פעם פועל גוי, האחראי על ניקיון בית הכנסת, כדי לפנות כוסות חד פעמיות ששתו מהן לומדי השיעור ופסולת אחרת שהצטברה. ויהי היום, ישב לו רבי בצלאל בשיעור היומי שמתקיים אחר תפילת שחרית והאזין בקשב רב לדברי מגיד השיעור. באמצע השיעור נאלץ לצאת לרגע קט. קם רבי בצלאל ממקומו, עבר לאגף צדדי בבית הכנסת, חלץ את התפילין, כשהוא חושב לחזור ולהניחן ולהצטרף בחזרה לשומעי השיעור. אך כשחזר חשכו עיני התפילין לא היו במקומו! פנה רבי בצלאל כה וכה, הביט לכל הצדדים והתעניין אצל יושבי בית המדרש שמא ראה מישהו מהם את התפילין. כל הנמצאים ניסו לסייע לרבי בצלאל. האחד בעצה, האחר בחיפושים קדחתניים, אולם התפילין נעלמו כאילו בלעתם האדמה. לפתע קרא אחד המתפללים ואמר:

משאיות בלבד!" ניסה רבי בצלאל את השיטה הידועה ומשמע הגוי את רשרוש השטר, נפתח ליבו לרבי בצלאל: "הכניסה לזרים אסורה. אך אני בעצמי אלך לחפש את החפצים שלך". שאל הגוי את רבי בצלאל מאיזה איזור פינו את הפסולת המדוברת ופנה ללכת לכיוון שבו משליכים את האשפה. בחסדי שמים, לאחר זמן רב, חזר מדושן עונג ומחוייך כשבידו זוג התפילין. רבי בצלאל התרפק בערגה על תפילין, נשקן ופנה ללכת. אבל הגוי לא הניח לו. הוא החזיק בידו את שטר הכסף שקיבל מרבי בצלאל, ובפיו בקשה ביותר: "אינני מעוניין בכסף, אך אבקש ממך דבר אחד בתמורה." כרה רבי בצלאל את אוזניו כאפרכסת. והגוי ממשיך: "אספר לך עניין אישי. אשתי יהודיה, ואביה נפטר לפני כשנה. לפני כחודש התחיל חמי להטריד את אשתי בחלומה, באומריו שהוא מצווה עליה שתמצא מישהו שידאג שילמדו תורה ברבים ויאמרו קדיש בציבור לעילוי נשמתו. אשתי ביקשה ממני לדאוג לכך, אך כבר שבועיים אני דוחה אותה בטענות ומענות שונות. והנה הבוקר ביקשה ממני מאוד שאטפל בעניין. כנראה התגלגלת לכאן כדי לדאוג לעניין זה." הסכים רבי בצלאל ואמר קדיש לעילוי נשמת אותו יהודי גלמוד שבתו נישאה לגוי. לצערנו לא תמיד אנו זוכים שיתקיים בנו "גל עיני ואביטה".." כל מקרה שמתרחש אל לנו לומר "זה מקרה וממנהג העולם אירע לנו זה". לכל צרה, לכל אירוע יש את היד המכוונת. במרבית המקרים אנו חשים צער ותסכול בשעת צרה. כיוון שאיננו יודעים את מטרתה של המכה, ואף אין אנו רואים את יד ה' המושטת מאחורי המכה. אך הקב"ה בוודאי עשה זאת אך ורק לטובתנו כיוון שאין רעה יורדת מלמעלה. על כן "גם כי אלך בגיא צלמוות", גם כאשר הייסורים הם נוראים תמיד נזכור "לא אירא רע כי אתה עמדי!" יש סיבות ומסובבים אשר עינינו אינן רואות אותן. אך דבר אחד ברור: בכל המקרים אין מדובר במקריות.

ואשר לא שם ליבו אל דבר ה' (ט, כא). רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי, ראש ישיבת "קול תורה", נוהג לנסוע לחתונת תלמידיו מהישיבה במונית, על מנת לשמור את עיניו מראיות אסורות. באחד הימים כשעלה למונית ביקש הנהג לשמוע "דבר תורה", לאחר שסיים הרב להשמיע לו חידוש, אמר לנהג: עכשיו תורך. הנהג חשב וחשב וסיפר: בזמן שירותי בצבא שמענו יום אחד צרחות אימים, נחש ארסי נכרך לאחד החיילים על רגלו. בליט ברירה הביאו צלף שיירה בזהירות - עד כמה שאפשר - בנחש והחייל יינצל. לפני שהצלף יורה, הציע חייל דתי: "תגיד שמע ישראל והנחש שלך". היגיון לא היה כאן, אבל מה יש להפסיד? אמר החייל "שמע ישראל" והנחש ירד. שאל הרב את הנהג: ומה אירע בסוף עם החייל? והנהג משיב: "הוא חזר בתשובה". "ואתה?"; שואל הרב, "לא ראית את יד ה'?" "אכן" - עונה הנהג - "אבל לי לא היה נחש על הרגל"..." "אכן" - עונה הנהג - "אבל לי לא היה נחש על הרגל".

ואשר לא שם לבו אל דבר ד' (ט, כא). מובא בס' עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"א עמ' קז) חסידים מספרים, הנה הבית הלוי זצ"ל היה חתנו של חסיד סלונים, והביה"ל היה לו חדר בדירה של חותנו, ושם היה לומד, ועשה תנאי עם חותנו, שאף פעם לא יפריע לו בלימוד. והנה יום אחד הגיע לבית חותנו, הגאון הצדיק ר' משה מקוברין זצ"ל, וחותנו של הביה"ל רצה שהרה"צ מקוברין יראה את חתנו הבית הלוי, אבל הבית הלוי היה בחדרו, והרי הוא עשה תנאי עמו שלא יפריע לו בלימודו, וכך עבר יום שלם. למחרת הרגיש חותנו שהבית הלוי יצא לרגע מחדרו, מיהר חותנו, והכניס המזוודות של הרה"צ מקוברין לתוך חדרו של הבית הלוי. כשהגיע זמן הנסיעה של הרה"צ מקוברין, שאל איפה חפציו, ואמר לו החותן "שם בחדר", שהרי עשה תנאי שהוא לא יפריע, אבל לא התנה שאחרים לא יפריעו לו. הלך הרה"צ מקוברין ודפק בדלת, פתחו הביה"ל ושאלו, מה אתה רוצה, אמר לו הרה"צ מקוברין זצ"ל, החפצים שלי כאן. והנה הבית הלוי היה יושב ולומד שו"ע אור"ח, ולמד הסימנים המאוחרים מתחילת השו"ע, שאלו הרה"צ מקוברין, ומה עם סימן הראשון בשו"ע אור"ח, האם אתה מקיים זה, אמר לו הבית הלוי, שחמש עשרה פעמים ביום הוא עובד על זה הענין של "שוית ה' לנגדי תמיד", כמבואר בשו"ע סי' א', רק שהוא מצטער על דבר אחד, דבשו"ע שם איתא "כשישים האדם אל לבו וכו' מיד יגיע אליו היראה", ואצלו זה לוקח זמן עד שמגיעה היראה וההכנעה, כן אמר לו הבית

"כנראה ממלא המקום של פועל הניקיון 'סחב' את התפלין" פנו המתפללים אל הפועל ושאלוהו: "אולי ראית את התפלין", הפועל, שעל פניו מבט תמים, שאל: "מה אמרת, תפין, מה זה תפין", רבי בצלאל לא יכול היה להתאפק: "תפלין, תפלין, איפה התפלין", והפועל בשלו: "מה זה תפלין", הזדרזו המתפללים ותיארו לו בשפה פשוטה: "אלו ריבועים שחורים שמחוברות להם רצועות". סוף סוף קלט הפועל במה מדובר והסביר בפנים שלו: "ראיתי על השולחן קופסאות חד פעמיות והשלכתם לאשפה כמתחייב מתפקידי". שמע רבי בצלאל את דבריו ונשמטו כמעט פרחו. רץ במהירות אל מחוץ לבנין לביתן האשפה, והנה שוד ושרב – אל מול עיניו המשתאות ראה את משאית הזבל מתרחקת. נשא רבי בצלאל את רגליו ואץ אחריה, כשבליבו מחשבה: שכאשר תעצור המשאית בפעם הבאה כדי לפנות אשפה אולי יצליח להציל את התפלין. לשמחתו נוכח שהמשאית נעצרה. מיד הגביר את מהירות ריצתו, ובין התנשמויותיו התכופות צעק לעבר העובדים במלוא גרונו שיעצרו, אך כאילו "להכעיס" עובדי התברואה הספיקו להשלים את ריקון האשפה ונסעו מהמקום אל אתר הפסולת העירוני.

נחפו רבי בצלאל אל בית הכנסת, לקח את רכבו, ונסע במהירות למזבלה העירונית, כשבליבו תקווה להספיק לעצור את משאית האשפה לפני שתרוקן את הפסולת באתר. אבל דבר לא הועיל לו, והוא הגיע אל המקום לאחר מעשה. בפתח האתר היה שומר אנגלי טיפוס, גוי מגושם. פנה אליו רבי בצלאל וביקשו שירשה לו להיכנס כדי לחפש את התפלין. כרבע שעה ארך לו רק להסביר מה הן תפלין כשהוא נעזר בידיו וברגליו. כשסיים את דברי ההסבר ענה לו הגוי: "אני מצטער מאוד הכניסה לנהגי משאיות בלבד!" ניסה רבי בצלאל את השיטה הידועה ומשמע הגוי את רשרוש השטר, נפתח ליבו ואמר לרבי בצלאל: "הכניסה לזרים אסורה, אך אני בעצמי אלך לחפש את החפצים שלך". שאל הגוי את רבי בצלאל מאיזה איזור פינו את הפסולת המדוברת ופנה ללכת לכוון שבו משליכים את האשפה. בחסדי שמים, לאחר זמן רב, חזר מדושן עונג ומחוייך כשבדידו זוג התפלין. רבי בצלאל התרפק בערגה על תפלין, נשקן ופנה ללכת, אבל הגוי לא הניח לו. הוא החזיק בידו את שטר הכסף שקיבל מרבי בצלאל ובפיו בקשה ביותר: "אינני מעוניין בכסף, אך אבקש ממך דבר אחד בתמורה". כרה רבי בצלאל את אוזנו כאפרכסת, והגוי ממשיך: "אספר לך עניין אישי. אשתי יהודיה, ואביה נפטר לפני כשנה. לפני כחודש התחיל חמי להטריד את אשתי בחלומה, באומרו שהוא מצווה עליה שתמצא מישהו שידאג שילמדו תורה ברבים ויאמרו קדיש בציבור לעילוי נשמתו. אשתי ביקשה ממני לדאוג לכך, אך כבר שבועיים אני דוחה אותה בטענות ומענות שונות. והנה הבוקר ביקשה ממני מאוד שאטפל בעניין. כנראה התגלגלת לכאן כדי לדאוג לעניין זה". הסכים רבי בצלאל ואמר קדיש לעילוי נשמת אותו יהודי גלמוד שבתו נישאה לגוי. לצערנו לא תמיד אנו זוכים שיתקיים בנו "גל עיני ואביטה"... כל מקרה שמתרחש אל לנו לומר "זה מיקרה וממנהגה העולם אירע לנו זה". לכל צרה, לכל אירוע יש את היד המכוונת. במרבית המקרים אנו חשים צער ותיסכול בשעת צרה. כיוון שאיננו יודעים את מטרתה של המכה, ואף אין אנו רואים את יד ד' המושטת מאחורי המכה. אך הקב"ה בודאי עשה זאת אך ורק לטובתנו כיוון שאין רעה יורדת מלמעלה. על כן "גם כי אלך בגיא צלמוות", גם כאשר הייסורים הם נוראים תמיד נזכור "לא אירע רע כי אתה עמדי"! יש סיבות ומסובבים אשר עינינו אינן רואות אותן. אך דבר אחד ברור: בכל המקרים אין מדובר במקרייות.

הכרת הטובה – יסוד לחיוב עבודת ה' (ילקוט לקח טוב / חיים של תורה ב')
על הקשר שבין הכרת הטוב בעיניינים שבין אדם לחברו לבין הכרה בטובות ה', כבר עמדו חז"ל במאמרים: "כל הכופר בטובתו של חברו, לסוף כופר בטובתו של הקב"ה", היסוד בזה הוא כי מידות האדם פועלות באופן שווה כלפי הזולת, יהיה מי שיהיה, בן אם הוא אדם ובין אם מדובר בהקב"ה בכבודו ובעצמו. לפיכך מידת הכרת הטובה תפעל כלפי הקב"ה, כמו שמתנהגים בה כלפי בני אדם. ומי שיש בו מידת הכרת הטובה בהנהגה שבין אדם לחברו, יש לו היסוד לעבודת ה'. וכן להיפך, הכופר בטובתו של חברו, סופו לכפור בטובתו של הקב"ה.

הכרת הטובה: לכשעצמה, הרי היא מידה יפה עד מאוד ואף השכל מחייב אותה. בכל זאת כאשר נבדוק את עצמנו, נמצא שלקויים אנו במידה רבה בכפיות טובה, שהיא הניגוד הגמור להכרת הטובה. הגר"ש וולבה, בספרו "עלי שור" תולה עובדה זו בשתי סיבות. האחת היא: מושכל ראשון באדם שמעמדו בעולם מובן מאילו, שהכל מגיע לו. כשאדם נולד, לא הייתה לו דעת. אחר כך, כאשר נהיה בר דעת, הוא חי כאילו מובן מאילו צריך להימצא ושהוא מוכרח להיות בריא ושלם. הילד גדל אצל הוריו מיומו הראשון, וכאשר הוא עומד על דעתו הוא מניח כי כך מוכרח להיות שההורים יטפלו בו ויתנו לו את כל אשר הוא צריך וכל אשר הוא מתאוה אליו, כאילו הכל מובן מאילו. זאת, ועוד; האדם נולד באנוכיות בסיסית לראות את עצמו כאילו הוא עומד במרכז העולם, והכל לא נברא אלא לשמשו. אנוכיות זו הוטבעה באדם לצורך עבודתו הרוחנית, אך הוא משתמש בה שלא כהוגן. הוא סבור שכל מה שעושים לו – מגיע לו, ואין כאן מקום להכיר טובה למישהו. עמל רב דרוש לאדם להיגמל ממושכל ראשון נפסד זה, וללמוד שאין שום דבר מובן מאילו, ולא, "מגיע" לו מאומה, וכל מה שהוא מקבל הוא חסד וטובה. זוהי העבודה של הכרת הטובה, ואין בזה הבדל בין הטובות שאנו מקבלים מאת ה' לבין הטובות שאנו מקבלים מבני אדם. עלינו להתלמד אמת ולתמיד שהכל ממש הוא הטבה וחסד עמנו. אפילו החיים עצמם אינם מובנים מאליהם – "מה יתאונן אדם חי" – מה יתרעם על מידותיו, וכי "גבר על חטאיו"? די חיים שנתתי לו. ומפרש רש"י שם: "למה יתאונן אדם חי" – למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו, שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה.

אילו היינו מבינים שאין הכל מובן מאילו, וכי כל צרכינו הניתנים לנו הינם הטבה וחסד – הייתה באמת מתרבה רעות בעולם, והיינו מכירים כי העולם של חסד אנו חיים. כאשר הכרה זו נעלמה מאתנו, נהיה כל העולם "אפור", כל אחד עושה רק את עבודתו – כל מוכר רוצה רק להרוויח וכל רופא חושב על התשלום שיקבל, וכן הלאה. אין הטבה ואין חסד, אין חיבה ואין רעות. עולם דל ויבש! אך אנו רוצים לחיות בעולם בהיר, עולם שיש בו הטבה וחסד, חיבה ורעות! את העולם הזה בונה האדם על ידי שהוא מכיר טובה לכל. הבה נרגיל את עצמנו להכיר טובה. כיצד נעשה זאת? נקבל על עצמנו להכיר טובה בכל יום לשלושה בני אדם; ואם אפשר, נשתדל להביע להם במילים את הכרת הטובה שלנו.

הכרת הטוב. הסיפור המופלא הבא שהתרחש בימינו אנו מצוטט מתוך הספר "עלינו לשבח", בפרשת כי תבא; הדבר היה בזמן השביתות העירוניות שהיו בבני ברק, כאשר עובדי התברואה לא פינו את האשפה מן הבתים, וזו נערמה ברחובות. יצרה ממשלה לעובדי הדרך, הדיפה ריח צחנה עז וגרמה נזק עצום לתושבים. אז באותה שביתה נתקלנו באחד השכנים שעשה חסד מיוחד במינו עם דיירי הבניין שלו. מלבד ההקפדה שהאשפה שלו לא תציק לדיירי הבניין, דאג אותו יהודי לנקות את הפחים המשותפים, ופינה במו ידיו את השקיות שהעלו ריח וצחנה נוראים אל מקום מרוחק מהשכונה, מקום שבו לא יהוו מטריד לשכניו. הגם שאיש זה היה יהודי מכובד מאד, השתוממתי לראות עד כמה לא היה אכפת לו במאומה מכבודו האישי, והתעסק בדברים כאלה שרוב רובם של בני האדם מעדיפים להתרחק מהם ולא לגעת בקצותיהם. השביתה ההיא נמשכה זמן רב, אבל הדבר לא הביא את האיש לרפיון בעבודתו זו. מידי יום או יומיים היה נכנס אל חדר הפחים, מוציא את השקיות ומעבירן אל המקום המרוחק. פעם אחת כאשר בחדר האשפה הצטברו שקיות רבות, ולא היה באפשרותו לבצע את המלאכה בידיו, ראינו שצריך למלאכתו המיוחדת הזו גם את המכונית המפוארת שלו. היהודי המכובד הכניס את שקיות האשפה אל תוך הרכב, נסע עד המקום בו רוכזו השקיות, ורוקן שם את האשפה. הדברים הגיעו עד כדי כך שלא יכולנו להתאפק יותר, ניגשנו אליו ושאלנו: מה מביא אותך למסירות שכזו עבור השכנים, ומה הוא הדבר המניע אותך לכללך את ידיך ואת מכונית השרד שלך בשקיות אשפה, שהכל בורחים מהן? תשובתו של האיש האצילי הוא צריכה לאלפנו לקח ובינה, כיצד מתנהגים עם שכנים. וכך הוא אמר: "אני מתגורר בבניין מזה כמחצית יובל שנים. במשך כל התקופה הארוכה הזאת נהייתי אין ספור פעמים מהשכנים

שלי, שעשו איתי ועם משפחתי חסדים רבים". "כאשר היינו צריכים במקרים רבים לצאת מהבית, הם הסכימו לשמור על הילדים שנשארו בבית - כאשר היינו זקוקים להלוואות, הם לא עשו שום חשבון ונתנו לנו ברוב יד וברוב לב, שמחו אתנו בעת שמחנתנו, עודדו אתנו בעת מצוקה וכן הלאה והלאה". "אני מרגיש כלפיהם חובת הכרת הטוב, וממתין כל הזמן ליום שבו אוכל להשיב להם כפעלם הטוב. וכשבאה לידי ההזדמנות לא אתפסה בשתי ידיים! אמר השכן ברגשת לב והמשיך: בכל יום אנחנו משתדלים לגמול טוב עם השכנים, אבל בעת שבייתה, כאשר אנשים רבים מתנהגים שלא כשורה ומשליכים את הזבל לרחוב, ואינם מתחשבים כלל בסבל שהדבר יגרום לזולתם, דווקא בעת הזאת אני מרגיש שהנה הנה יש לי עתה אפשרות נהדרת להחזיר לשכנים שלי כגמולם הטוב, ולהסיר מהם את המטרד הגדול הזה. כל מאמץ לא יהיה יקר בעיני כדי לגמול טוב עם השכנים הטובים שלנו"

לאחר שפרעה מסרב לשלוח את עם ישראל מארצו, הקב"ה משלח בו את עשרת המכות. אומרים רבותינו שכל מכה ומכה שקיבלו המצרים באה כמידה כנגד מידה על צער דומה שהם גרמו ליהודים. המצרים שחטו את דמם של 300 תינוקות יהודים כל יום - כעת הם יסבלו ממכה שכולה דם. אתם חנקתם באכזריות תינוקות יהודים שצעקו לרחמים - כעת תשמעו צעקות של צפרדעים! כי מידותיו של הקב"ה הם מידה כנגד מידה, וכל מה שחוה האדם בכל רגע בחייו, הוא תשלום מהתנהגותו כלפי הבורא ובריותיו, וכמאמר רבותינו: "במידה שאדם מודד - בה מודדין לו". אדם שתמיד מחפש לעזור לאחרים - הקב"ה תמיד עוזר לו! אדם שמתאכזר לאחרים - גם אליו מתאכזרים! בירושלים, מול הכותל המערבי, ישנה ישיבה קדושה הנקראת בשם 'אש התורה' הקיימת עד ימינו. אחד מרבני הישיבה, הוא הרב מ.ש. הידוע לכולם כמחזיר בתשובה גדול, מלבד גדלותו בתורה. כיצד הוא עושה זאת? במשך שנים, הוא יורד להתפלל בכותל המערבי, וכאשר הוא רואה איזה נער או סטודנט בכותל, הוא ניגש אליו בחום ומזמין אותו לבקר בישיבה, לאכול לישון וללמוד. עשרות בחורים הוא כבר משך ככה לישיבה שנעשו אברכים! והנה, לפני זמן מה, יורד הרב מ.ש. אל הכותל ומחפש לו נשמה יהודית כדי לקרב אותה אל אור הא-לוקים. והנה הוא רואה סטודנט, שלפי דיבורו ניכר שהוא גר בחו"ל. הרב מ.ש. ניגש אליו בחיבה ומציע לו לבוא עמו לביקור בישיבה. הסטודנט מוקסם מהיחס ומההצעה ומגיע עם הרב לישיבה. בדרך, דיבר הרב מ.ש. עם הבחור וגילה שמדובר בגאון גדול מאוניברסיטת 'אוקספורד' שבאנגליה (כזכור מפרטי המעשה). הרב מ.ש. קפץ על המציאה והחליט שהוא משקיע בו את נפשו. הוא דאג לו לארוחות בישיבה, לינה ואף למד עמו מידי יום גמרא. עובר יום ועוד יום, שבוע, שבועיים, חודש חודשיים, בהם הרב מ.ש. משקיע בבחור את כל כוחותיו. והנה, לאחר חצי שנה, דופק הבחור בחדרו של הרב מ.ש. ואומר לו: "רבי היקר, תודה רבה לך על הכל. ממש תודה, אך כעת הגיע זמני לשוב ללימודי באוניברסיטה בחו"ל". הרב הזדעזע, כיצד יתכן שלאחר שנהנה הבחור כל כך מלימוד התורה והיה שקוע בה, מחליט הוא לעזוב אותה. "מדוע לא תישאר ללמוד את התורה הקדושה?" שאלו הרב, ואז הוא אמר דבר שזעזע את הרב מ.ש.: "רבי, אינני יהודי, אני גוי!" הרב מ.ש. עמד להתעלף וחשב לעצמו: חצי שנה שהשקעתי בגוי! חצי שנה שמסרתי מהחיים שלי למענו ודאגתי לו לארוחות ושינה, ולמדתי עמו ובסוף הוא גוי! הם נפרדו לשלום, כשהרב מ.ש. היה שבור ומרוסק במשך חודשים מהדבר. אך לפני בורא עולם שום פעולה של יהודי לא הולכת לריק, וגם אם השקעת בגוי בלי ידיעה, לא יחסר משכרך!

הסטודנט חזר לאוניברסיטה ונעשה לפרופסור גדול, ותמיד כשהיה רואה סטודנטים יהודים, היה אומר להם: "אינכם יודעים יהודים, כמה אתם מפסידים שיש לכם ישיבה בשם 'אש התורה' בירושלים, ואינכם מבקרים בה". ומאז אותו פרופסור שלח 5 סטודנטים יהודים לישיבה שהתאהבו בתורה והפכו לאברכים תלמידי חכמים! הקב"ה הראה לרב מ.ש.: "אתה השקעת בגוי, כי חשבת שהוא יהודי, טרחתך לא הולכת לריק, אני אגרום שכעת כל סטודנט יהודי שייגיע הוא ישלח אותך אל ישיבתך ויעשה כבר את העבודה בשבילך!". כל מאמץ שיהודי עושה לכבוד ה', הקב"ה יחזיר לו מידה כנגד מידה, כי הקב"ה לא מסתכל על התוצאות, הוא מסתכל על

המאמץ והלב שהשקעת. שימחת יהודי - ה' יחזיר לך שמחה ברגע שגם אתה תצטרך. פרעה הכה את עם ישראל - הוא קיבל בחזרה בדיוק כפי שעשה. עשית מעשה טוב - זרעת לעצמך טובה שעתידיה לצמוח לך באחד מן הימים. אל תסתכל על התוצאה - הקב"ה משלם לפי העמל והטרחה!

הכרת הטוב. פטריק היה בן 26 בלבד כאשר התמנה למנהל החנות הגדולה לאביזרי רכיבה בעיר ארלינגטון שבצפון טקסס. כבר מגיל צעיר אהב פטריק את כל הקשור לסוסים: אוכפים, רתמות, מגפי רכיבה וכובעי בוקרים. בגיל 16 הוא התקבל לעבודה כנער שליחויות בחנות וגילה חריצות וכישרון. ג'ון רוקי, בעל החנות, זיהה את הפוטנציאל הטמון בשליח הצעיר וקידם אותו. לאחר שנה הפך פטריק להיות מוכר מן המניין, לאחר עוד שנתיים הוא מונה למנהל אחת המחלקות בחנות, ובגיל 26 הגיע לעמדה הבכירה ביותר - מנהל החנות. אך יום אחד הגיעה אל פטריק הצעה שאי אפשר לסרב לה מרשת חנויות הרכיבה הגדולה ביותר במערב ארצות-הברית. השכר שהובטח לו היה גבוה, ואפשרויות הקידום רבות. פטריק נפרד בצער ממעסיקו והודה לו בחום על כל מה שעשה למענו, ועבר לעבוד במטה הראשי של הרשת ששכן ביוסטון, העיר הגדולה בטקסס. גם כאן פטריק הצטיין בעבודתו. בגיל 30 הוא מונה לסמנכ"ל הפיתוח של הרשת והיה מופקד על פתיחת סניפים חדשים. לא בכל עיר היה צורך להקים סניף חדש מבראשית. לעיתים העדיפה החברה לאתר חנות לאביזרי רכיבה באזור המבוקש, לרכוש אותה מבעליה, ולהפוך אותה לסניף של הרשת. במקרים כאלו היה צורך לפעמים לנקוט בשיטות מעט 'מלוכלכות' ולנהל משא ומתן קשוח. לא תמיד בעלי החנויות הפרטיות הסכימו להיבלע בתוך הרשת, ולפעמים היה צריך 'לשכנע' אותם בדרכים מדרכים שונות. פטריק, כאיש עסקים ממולח, ידע היטב גם את המלאכה הזו. יום אחד אמר המנכ"ל לפטריק שיש בעיה בארלינגטון. הסניף של הרשת שם לא מתרומם, ומבדיקה שנערכה עולה שיש שם חנות ותיקה ששולטת על הענף. פטריק זיהה מיד שמדובר בחנות של ג'ון רוקי, שבה הוא החל את דרכו. לפטריק יצאו מוניתיו של סוחר קשוח המייצג חברה גדולה הבולעת ללא רחמים את מתחריה הקטנים, אבל היו גם מקרים שבהם בעלי החנויות הפרטיות שמחו על הצעות הרכישה שלו. היו למשל חנויות שנקלעו לקשיים כלכליים או חנויות שבעליהן הזדקנו מבלי שהיה להם למי להעביר את העסק, וההצעה למכור את החנות לרשת העניק הגיעה עבורם בדיוק בזמן. פטריק קיווה שזה המצב גם אצל ג'ון רוקי, אך התבדה. בדיקתו העלתה שהעסק במצב מצוין, וג'ון רוקי כלל לא שוקל למכור אותו. כשפטריק הגיע עם הנתונים למנכ"ל, גיחך הלה ואמר: 'מה הבעיה? אם הוא לא רוצה למכור, נכריח אותו. בשביל זה אתה פה'. 'הפעם זה יהיה לי קשה', השיב פטריק במצוקה. 'ג'ון רוקי הוא האיש שנתן לי את הצ'אנס הראשון...' 'אל תערב רגשות בעסקים', נזף בו המנכ"ל. 'תחליט: אתה עובד אצלנו או אצל ג'ון רוקי?...' פטריק יצא מלשכת המנכ"ל בסערת רגשות. הוא לא ידע מה לעשות. הוא מחויב למקום עבודתו הנוכחי, אך כיצד יגרום רעה לאדם שהוא חייב לו כל כך הרבה?! כל היום הוא הסתובב חסר מנוחה. המאבק הפנימי לא נתן לו מנוח. בסופו של דבר החליט פטריק לעשות את מה שעשה בכמה צמתים חשובים בחייו, ולבקש את עצת סבו. סבא של פטריק, שהיה מנהל בית ספר ותיק, פרש לפני שנים רבות והתגורר בבית אבות. הוא היה משותק במחצית גופו, אבל ראשו היה צלול ומחשבתו בהירה. הוא נודע בחכמת החיים שלו ועצותיו היו מלאות תבונה. 'הבא לי בבקשה מהארון את ספר התנ"ך', אמר הסב לאחר ששמע מנכדו על ההתלבטות הקשה. הסב דפדף עד שהגיע לספר שמות. 'אתה בוודאי מכיר את סיפור עשר המכות שאלוקים הביא על פרעה שסירב לשלח את בני ישראל מארצו', אמר הסב, 'אך שים לב: במכה הראשונה, מכת דם, אלוקים מצווה את משה להכות את היאור ולהפוך את מימיו לדם. האם משה מכה את היאור? לא ולא! כמה פסוקים לאחר מכן אנו קוראים שמי שהכה את היאור היה אהרון, אחיו של משה. ומדוע? מכיוון שמשה הכיר טובה ליאור על שהציל את חייו. כאשר משה נולד, אמו שמחה אותו בתיבת גומא על מי היאור, וכך חייו ניצלו. התנ"ך מלמד אותנו שהכרת טובה היא ערך חשוב ביותר, עד שמשה נותן לאחיו לקיים את מצוות האלוקים, ולא מכה בעצמו את היאור שהיטיב איתו'. 'עליך להיות בן אדם, לפני שאתה איש עסקים', אמר הסב לנכדו.

'חזור למנכ"ל ואמור לו שאינך מוכן לפגוע באדם שאתה חב לו הכרת טובה. אם המנכ"ל שלך בן אדם, הוא לא יפטר אותך בגלל זה – ואם הוא יפטר אותך בכל זאת, הוא לא ראוי לעובד כמוך.' מידת הכרת הטוב, שאותה אנו למדים ממעשהו של משה המופיע בפרשת השבוע, היא תכונה בסיסית שבלעדיה האדם אינו ראוי לשם אדם. הכרת טובה היא ערך אנושי שבלעדיו אין קיום לעולם. האדם צריך להתבונן מי נתן לו את כל הטוב שיש לו, ולהכיר תודה לנותן. אנו, שזכינו להיוולד כיהודים, חייבים הכרת טובה גם על התורה והמצוות שהקב"ה נתן לנו, אשר ממלאים את חיינו בתוכן רוחני ועונג נפשי, וצופנים לנו שכר עצום לעתיד לבוא.

תגיד תודה. 'אולי תקנה כרטיס להגרלת המיליון בריבוע-בוע? מי יודע אולי יאיר לך המזל פנים'. 'אין לי כסף לנעלים, איך אתה רוצה שאקנה כרטיס הגרלה! אם היה לי שקל מיותר הייתי קונה עוד לחמנייה, לא חתיכת נייר!' שמעון לא הרפה, מראהו העלוב של האיש עורר את רחמיו, כל יום הוא עובר כאן, מקבץ נדבות, מתחנן למטבע, אם אפשר שטר, הכי טוב. ירוק, עוד יותר טוב. אף פעם לא אומר תודה, תמיד ממורמר. כולם מתרחקים ממנו כמו ממחלה. רק שמעון מאיר לו פנים, חושף בפניו טור שיניים צחורות ששן זהב אחת מעטרת אותו, מסביר לו פנים ונותן לו מטבע, לפעמים אפילו כוס תה מתוך התרמוס הגדול שהוא מביא מהבית. הוא אף פעם לא אומר תודה. 'נעשה חצי חצי', מציע שמעון, 'אתה תשלם חצי כרטיס, ואני חצי כרטיס, העיקר שתנסה, מי יודע אולי תצליח?' 'לא! יותר טוב שתתן לי את הכסף הזה בשביל לקנות לילד מחברת ועיפרון. לא רוצה לוטו!' 'יודע מה, אתה לא רוצה לקנות, אין בעיה, קח כרטיס בחינם. אם תרוויח בהגרלה תשלם לי על הכרטיס. אם לא תרוויח, מתנה ממני'. שמעון סימן את טורי המספרים. בעט כדורית רשם את המספרים על פתק קטן והדביק אותו על חלון הדוכן. 'זה שלך!' אמר והושיט לאיש את כרטיס ההגרלה שלו. האיש לקח. הוא לא אמר תודה.

יום שלישי בלילה. ההגרלה הגדולה 'מליון בריבועבוע'. שמעון מחכה עד הרגע האחרון, היום לא סוגרים את הדוכן, יש אנשים שנזכרים ברגע האחרון, הם רצים מתנשפים, בודקים שעוד לא פספסו, וממלאים את מספרי המזל שלהם, מקווים להפוך למיליונרים בן לילה. שמעון ממתין כבר לחצות. הוא רוצה לשמוע את המספרים, הוא רוצה לבדוק את הכרטיס שלו, וגם את הכרטיס של האיש. אולי זכה. אולי האיר לו המזל פתאום. ארבע, שמונה, עשרים וחמש, שלושים וארבע, שלושים ותשע, והמספר הנוסף שבע עשרה. שמעון מכיר את המספרים, אלה המספרים שהוא סימן היום בבוקר. הפתק נמצא על החלון שעליו מתנוססת כותרת שנכתבה בעט כדורית 'הקבצן'. 'מיליונר! מיליונר! מיליונר!' שמעון מסתובב בדוכן הקטן שלו מאושר, כאילו הייתה זו הזכייה שלו. היה לו טוב על הלב לחשוב על הקבצן כמיליונר. 'אני חייב להודיע לך, גמלה ההחלטה בלבו של שמעון. בחוץ גשם שוטף, אפילו פתיתי שלג קלים, רוח עזה מצליפה בפנים החשופות כאלפי מחטים דוקרניות, ערפל סמיך וכבד עוטף את הרחוב כבשמיכת חורף עבה, ושמעון צועד, מבוסס בשלוליות, פוסע אל השכונה שבקצה העיר, הוא יודע ששם הוא גר האיש, פעם אמר לו שהוא גר בבית האדום שליד מגרש הספורט, הוא סיפר לו שהילדים מרעישים בכדור בלילות לא נותנים לישון. הוא מכיר את הבית העלוב למראה, הוא מקווה שימצא את האיש. שיצליח להאיר את פניו. 'תפתח בבקשה!' צעק שמעון מעברה השני של דלת הפח שהייתה פעם צבועה באדום. הוא עמד בתוך שלולית גדולה מגונן בידי על ראשו מכדורי הברד שהחלו להכות פתאום. ברק מסמא עיניים פרץ מתוך העננים, ואחריו רעם מתגלגל שהרעיד את קורות העץ העלובות שמישהו קרא להם בית, 'תפתח בבקשה, זה אני שמעון מהדוכן!' ניסה לצעוק להרים את קולו יותר מרעש כדורי הברד הניתכים ארצה. 'מה אתה רוצה?' נשמע קולו של האיש, 'למה אתה דופק בשעות כאלה?' 'נהיית מיליונר! תפתח בבקשה! זכית בלוטו!' היה רגע של שקט. הדלת נפתחה כדי חריץ צר: 'תתבייש לך. אתה כבר יודע שאני מיליונר, ואתה מעז לדפוק אצלי בדלת באחת בלילה. אין לך בושה?!' הדלת נטרקה. פרעה מלך מצרים, מתנכר לבני ישראל, הוא מתעמר בהם ומעביד אותם בפרך. הוא שכח את מה שיוסף עשה בשבילו, איך הציל את הממלכה שלו מחרפת רעב, איך הגדיל את הכנסות הממלכה, ואיך שגשה

הכלכלה המצרית בזכותו. הוא לא הכיר טובה. הוא לא הכיר טובה ליוסף. ומהר מאוד הוא שכח גם את אלוהי השמים והארץ והתכחש למי שנותן לו את החיים. 'לא ידעתי את ה' הוא מכריז על מי שחיוו וחיי עמו תלויים בידו. 'כל הכופר בטובתו של חברו, סופו כופר בטובתו של הקב"ה' (רבינו בחיי עפי' מדרש). הכרת הטוב היא ערך בסיסי בין בני אדם, היא ערך בסיסי בין האדם לבין אלוקיו. מי שאינו יודע לומר תודה, מתרחק לא רק מבני האדם, הוא מתרחק גם מהקדוש ברוך הוא. וכדי לאזן, כדי להראות כמה אנחנו רחוקים ממידתו הרעה של פרעה, מצווה הקדוש ברוך הוא על משה שלא להכות את היאור, היאור הגן עליך כששליחי פרעה חיפשו אותך כדי להרוג אותך, אתה לא יכול להכות בו אהרן אחיך הוא שיכה, הוא שיוציא ממנו דם. ללמדך מעלתה של הכרת הטוב.

ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (ט, כד). במדרש כאן מובא משל בשם רבי אחא: למלך אחד היו שני לגיונות אמיצים מאוד. כל אחד מהגדודים השתדל להצטיין יותר במלחמה, כדי למצוא חן בעיני המלך. אך מאחר שהתחרו ביניהם מי גבור ואמיץ יותר, החלה מריבה ביניהם והיו שונאים זה את זה. לימים, עמדה לפרוץ מלחמה חזקה מאוד באותה הארץ. כנס המלך את שני מפקדי הגדודים ואמר להם: "יודע אני, כי שניכם אמיצים ושניכם גבורים ונאמנים למלך. בכל פעם הייתי שולח רק גדוד אחד למלחמה, כי היתה זו מלחמה קטנה. עליכם לדעת שהפעם עומדת לפרוץ מלחמה גדולה, וצריך אני את עזרת שני הגדודים, אולם מה אעשה ששונאים את זה את זה, הדרך היחידה היא עשית שלום. עשו שלום ביניכם, צאו יחד למלחמה, וכך ננצח", את הנמשל מסביר המדרש: במכת ברד התרחש נס בתוך נס. הברד לא כיבה את האש והאש לא המסה את הברד, אלא היו שניהם הולכים יחד ומכים את המצרים. אש וברד אמנם אינם יכולים לחיות בשלום ביניהם, אולם כאן עשה הקב"ה שלום ביניהם והם הכו יחד את מצרים. כל כוחות הטבע שלוחים הם של הקב"ה כדי לעשות את רצונו. במהלך הרגיל של החיים, רצון ה' הוא שאש ומים לא יוכלו לחיות יחד בכפיפה אחת, אלא האחד יכבה את משנה. אולם קים מצב שבו למען מטרה מיוחדת במינה, מעונין ה' שיחול שינוי בטבע, ובאותה שעה, רצון ה' הוא שהם יפעלו יחדיו. לגבי ה' יתברך, אין כל הבדל בין נס לטבע. "מי שאמר לשמן שידלק הוא שיאמר לחומץ שידלק".

ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (ט, כד). במכת ברד התרחש נס בתוך נס! – הברד לא כיבה את האש והאש לא המיסה את הברד, אלא, היו הולכים שניהם יחד ומכים את המצרים. המשיל ר' אחא משל: מלך אחד היו לו שני גדודי חיילים אמיצים מאד, כל אחד מהגדודים השתדל יותר במלחמה, כדי למצוא חן בעיני המלך. התחרות הזו הביאה לכך שרבו ביניהם ונעשו שונאים זה את זה. לימים עמדה לפרוץ מלחמה חזקה מאד באותה ארץ. כינס המלך את שני מפקדי הגדודים ואמר להם: אני רואה ששניכם אמיצים, גיבורים ונאמנים למלך. בכל פעם הייתי שולח רק גדוד אחד למלחמה, אולם הפעם, מלחמה גדולה עומדת לפרוץ, וצריך אני לעזרת שני הגדודים, אולם מה אעשה ששונאים אתם זה את זה? עשו שלום ביניכם וצאו יחדיו למלחמה, וכך ננצח. כך גם הוא הנמשל: במכת הברד, אש וברד אינם יכולים לחיות בשלום ביניהם, כי טבע האש להמיס את הברד, וטבע הברד לכבות את האש. אולם כאן עשה הקב"ה שלום ביניהם והיכו יחד במצרים...

ואש מתלקחת בתוך הברד. עשו האש וקרח שלום ביניהם וזהו נס גדול ובפרט שבדרך כלל האש מקיף את המים ולא המים את האש. המשנה במסכת בבא מציעא פרק ח' משנה א'. "מי שנפרע מאנשי דור המבול דור הפלגה ומאנשי סדום וממצרים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו". שואל הגאון: למה דווקא את אלו, תוסיף גם את סיחון ועוג וכו'? והוא משיב: אלא הדיבור יש בו רוח אש (חום) ומים (רוק) הקב"ה יעניש במידה כנגד מידה, מבול – במים, פלגה – רוח (ויפץ ה' אותם) סדום – באש, מצרים – בברד היה את שלשתם רוח מים ואש. ובאלה יפרע ה' ממי שאינו עומד בדיבורו. מעשה על ר' יונתן אייבשיץ: כשרצה ר' יונתן אייבשיץ וצ"ל להדפיס את התלמוד נתקל בהתנגדות של כומר ששנא את היהודים. לשם כך התערב

המלך, פנה אל הכומר ושאלו: "מדוע תסרב", הכומר רגז וענה בביטול: "הכל שם שטויות! אני קראתי את זה". שאלו המלך: "ומה שטויות ראית". השיב הכומר בעזות: "כתוב שכל הרואה סיר בחלומו יצפה לשלום וכי מה הקשר בין סיר לשלום?! - לכן הכל שטויות ואין להתיר להם להדפיס את ספריהם הפטיר הכומר". לעומתו טען ר' יונתן כי ספרי היהודים מלאים חכמה ושכל. וכשסיפר המלך לר' יונתן את הפסול שמצא הכומר השיב ר' יונתן: כי האש והמים אינם יכולים להיות יחדיו, או שהמים יכבו את האש או שהאש תאדה את המים, בא הסיר ועשה שלום ביניהם... הוא למעשה איפשר להם קיום. שמח המלך ואישר את הדפסת הספרים. כפה הקב"ה שלום בין המים והאש והביא את הרוח כדי להיפרע ממצרים.

"ויוך הברד בכל ארץ מצרים... ויצא משה... ויפרוש כפיו אל ה', ויחדלו הקולות והברד ומטר לא ניתן ארצה". ואמרו חז"ל: "ומטר לא ניתן ארצה - תלאן ה' ברפיון, ואימתי ירדו? בימי יהושע על האמוריים, שנאמר 'ויהי בנוסם מפני בני ישראל, וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים, והשאר עתידין לירד בימי גוג ומגוג". וברבנו בחיי על התורה, מוסיף: "ואומר שגם הקולות היו תלויים, שנאמר 'וה' נתן קולות וברד', ואימתי ירדו? בימי אלישע, שנאמר 'וה' השמיע על מחנה ארם קול רכב וקול סוס חיל גדול". והדברים צריכים ביאור: לשם מה הקב"ה צריך לשמור את הברד והקולות ממכות מצרים למלחמות העתידיות של עם ישראל, וכי קשה לקב"ה לייצר ברד חדש, וקולות ורעמים בשעת המלחמה עצמה? אלא - מסבירים המפרשים - שהברד שירד על המצרים היה חביב בעיני הקב"ה, משום שנוצר מכח האנחות החרישיות שהיו בני ישראל נאנחים בשעת דוחקם, ופתיית הברד נוצרו מדמעת לחייהם של איש ואישה תינוק ותינוקת מבני ישראל שהזילו מתוך קושי השעבוד. "ויאנחו בני ישראל... ויצעקו בני ישראל" - כל אנחה ואנחה, וכל צעקה וצעקה עלו השמימה. כל דמעה ודמעה עלתה לפני כסא הכבוד, ושם אספם הקב"ה ושמרם. וכשהגיע השעה להעניש את המצרים, יצר הקב"ה מהדמעות הרתחות את אבני הברד ובתוכם אש לשהט, והורידם בקולות מחרידים - תוצאה ישירה של יצירה מופלאה הכוללת בתוכה בסימפונייה מלאה את כל ביכס וצעקתם של בני ישראל במשך כל זמן גלותם. יצירה כזו חביבה היא עד מאוד לפני הקב"ה, ויש בכוחה זכות וכוח עצום לנקום בכל הרשעים הקמים על ישראל ומבקשים לכלותם. קם לו ראובן בבוקר, יוצא הוא לדרכו בריצה לתפוס את האוטובוס, וכבר מרחוק רואה אותו עוזב את התחנה, ויודע בליבו שכעת עליו להמתין עוד חצי שעה בקור ובגשם עד לאוטובוס הבא. כשמגיע אל הספסל בתחנה, מתיישב עליו בכבדות ומפיו פורצת לה אנחה... מישוה שמע אותה??? וכשכבר הגיע אל העבודה רטוב עד לשד עצמותיו, עייף ומותש מהדרך, נכנס למשרד ומגלה כי דווקא היום המחשב לא עובד, ורשת הטלפונים קרסה, ושוב הוא מתיישב על כסאו ומפיו נפלטת לה עוד אנחה מלאת רחמים עצמיים... האם מישוה שם לב לאנחה זו??? וכך עובר לו היום, ובדרך חזור כשהוא עיף ורעב מתכנן לו ראובן להיכנס אל המכולת השכונתית לקנות דבר מה לארוחת הערב, אך הפקקים שברך מעכבים אותו, והחנות נסגרת, וראובן נאלץ לחזור לביתו עייף רעב ומותש מעוד יום לא מוצלח בחייו. וכשהוא שוכב במיטתו ומעביר נגד עיניו את תלאות היום, זולגות להן הדמעות הקטנות והחמות על לחיו, וכך הוא נרדם מתוך כבי חרשי ותסכול אין סופי... בכל לילה ולילה יורד אבינו הרחמן מן השמים ומסתובב בין בתי ילדיו האהובים ואוסף באהבה את כל שברי האנחות והגניחות של כאב היום. בכל לילה ממלא אלוקינו הרחום את נאדיו בכל אותן יפחות הכאב, ודמעות הקושי שיצאו במסתרים. וכך מסתובב לו הקב"ה בין בתי ישראל ולוקח את הקשיים הנערמים בתוך קשיי היום יום, ואת הכאב שנושאים בני אהוביו בליבם. צריכים אנו לדעת, כי כל אנחה שהייתה לנו, כל קושי וכאב שחווינו, נשמרים בעבורנו באהבה עד אין קץ במחסנו של הקב"ה. יום יבוא וכל אותם האנחות והדמעות יהפכו למליצי יושר, או אז אולי נזכה להבין עד כמה כוח טמון באותם הקשיים, אשר יעמדו לצידנו להצילו.

ויאמר אליהם חטאתי הפעם ד' הצדיק (ט, כז). שח הגאון הצדיק רבי יעקב ניימן זצ"ל ראש ישיבת "אור ישראל": פגשתי פעם יהודי אחד בעשרת ימי

תשובה, ושאלתי אותו - 'מה עם תשובה? הלה החויר כסיד מעצם השאלה, והסתכל עלי כאילו אני חושד אותו ברצח או שמא הוא נכשל באיסורי עריות החמורים...

והנה רבנו ניסים גאון אומר בווידי הגדול: 'רבש"ע, אם עמדתי לפרש את חטאי ולבאר, יכלה הזמן והם לא יכלו', כל כך הרבה עבירות היו לו לאותו גאון, ולך אין עבירות לשוב עליהם...

וכן סיפר תלמיד חכם שלמד ב'ראדין' וחסה בצילו של הסבא קדישא רבנו ה'חפץ חיים' זיע"א, ששמע אותו מדבר לעצמו בזה"ל: 'ישראל מאיר, היום מלאו לך שמונים וארבע שנים ועדיין לא עשית תשובה, מה יהיה ממך? והדברים מפליאים, שרק לצדיקים יש תמיד הרבה עבירות... ונתבונן, נא בוידוי' שאומר פרעה הרשע: 'חַטְאֵי יְהוָה עִם'! אותו מלך אכזר ששחט כל יום שלש מאות ילדים ורוחץ בדם, והעביד אומה שלמה בפרך, אינו מוצא אצלו כי אם עבירה. אחת ויחידה שנכשל בה אך 'ה פ. ע.ם', ואף זה לא היה כי אם בשגגה, כי כידוע 'חטא' הוא לשון שגגה... והביאור בזה הוא, שכאשר אדם לובש בגד משי נקי, אזי כל גרגיר של אבק דק שנופל עליו, מיד מרגישים בו, ולעומת זאת מי שלובש בגד שק גס, אזי לא ניכר עליו שום כתם! והצדיקים שהם זכים וטהורים, כאשר הם עושים איזה דבר שאינו ראוי, מיד הכתם ניכר עליהם והם ממהרים לעשות עליו תשובה, ולעומתם אלו שנפשם מלוכלכת ומטונפת, הם לא מרגישים בכלום, וממילא הם סבורים שאין להם חטאים...

ויאמר אליהם חטאתי הפעם ד' הצדיק (ט, כז). מובא בעטרת ישועה וצריך להבין מה זה 'חטאתי הפעם', וכי אך פעם אחת חטא הלא כמה פעמים סירב והכביד את לבו. ונראה, כי כשאדם הרבה לחטוא, שוב יקשה לו לבקש מחילה [כמו שמצינו בחטא קרח, שנתרשלו ידי משה אחר שחטאו כמה פעמים (במדב"ר יח, ו)], והיה פרעה ירא שלא יוכל לבקש מחילה אחר שהרבה לחטוא, ואולי כבר נתרשלו ידי משה, לכן נתן עצה בנפשו וטענתו היתה על פי אמרם ז"ל (שבת סז:): היודע עיקר שבת ושגג ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת, כי כל אחת נחשבת בפני עצמה, אבל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה נחשב רק כפעם אחת, עיי"ש. ולפי זה לא יתכן שייחשב לחטאים הרבה כי אם לאיש המאמין ויודע שיש בורא ומנהיג, ואך נכשל וחטא מחמת פיתוי היצר, ולאדם זה נחשב כל חטא בפני עצמו. אבל פרעה היה כופר בעיקר ואמר 'מי ד' אשר אשמע בקולו' (לעיל ה, ב), ואם כן לא נחשבו כל חטאיו אלא לאחת, כמו השוכח עיקר שבת, ושוב יכול לבקש מחילה, כי על פעם הראשונה אפשר בנקל למחול. וזהו שאמר, 'חטאתי הפעם' כי כל חטאי נחשבים רק הפעם, לפעם אחת, 'ד' הצדיק', כי רק עתה ידעתי והכרתי שיש בורא לעולם, ועד עתה לא האמנתי בכך, ואם כן שפיר יכול משה לבקש מחילה עבורי, כאמור.

ויאמר אליהם חטאתי הפעם ד' הצדיק (ט, כז). בתורת משה [וארא ד"ח ואתה] הביא מדרש דרך אמר מרע"ה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים המה, עיין שם שהפשט ואני ג"כ הצדיק ובעניי לא מצאתי במדרש. וראיתי על דרך צחות כי דרך הרשעים להסיר האשמה מעליהם ולהטילם על אחרים, כמו שהיה בארצות הדמים בעת שהממשלה עצמה הכינה פוגרומים, ובעת צרה רצו בני ישראל לבקש רחמים מהאדון אך הוגד להם שאיננו בביתו אז. וכן אמר פרעה ה' הצדיק ואני אני הצדיק, אך ועמי הרשעים כי הם רשעים כי אפשר לעצור מזימתם הרעה, וכן האמת פוק חזי. ועיין באבן עזרא ויגש (מ"ד, כ"ב), ובקובץ משכנות יעקב (סימן י"א) בחמשה מקראות שאין להם הכרע.

וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם חטאתי הפעם ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים וגו': העתירו אל ד' וגו': ויאמר אליו משה וגו': ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים (ט, כז - ל). פרעה קורא ביוזמתו למשה ולאהרן ומכריז שהוא מכיר בחטאו ובצדקת ד'. על כך עונה לו משה: ידעתי שעדיין אינכם יראים מפני ד'. וכפי שמתרגם אונקלוס: יודע אני שעדיין אינכם נכנעים מפני ד'. וגם "העמק דבר" מבאר שאיננו בטוח שלא תחזור בך בשבוע העונש. מכל האמור לעיל אנו רואים, שמשה רבינו

אינו נותן שום פתח או סיכוי להאמין לפרעה. הפעם הוא ייכנע בסופו של דבר לנוכח המכה הקשה. אם כן מדוע מראש למנוע ממנו את האפשרות לשלח את בני ישראל, הרי הוא מודה בפה מלא: "חטאתי הפעם ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים". מכאן ניתן לומר שהתורה מלמדת אותנו יסוד גדול וחשוב במלחמת היצר. אנו נתקלים במהלך חיינו פעמים רבות במצבים של "קבלות", החלטה על שינוי גדול במהלך חיינו, או הרהורי תשובה. אנו רואים בכנסים לבעלי תשובה איזו התעוררות, בכי, הבטחות של חזרה בתשובה ופעמים רבות תוך יום, הדברים נעלמים כלא היו. הכיצד זה יתכן, הסיבה היא, שאם מאורעות חיצוניים הם המעוררים את הרהורי התשובה והאדם עצמו אינו מפנים את הדברים בעצמיותו, הרי שהם יחלפו במהרה בלי להשאיר כל סימן או זכר. משה הבחין שכל דבריו של פרעה אינם נובעים מעצמיותו. מכת הברד היא שמדברת מתוך גרונו של פרעה. היה ברור למשה שלאחר שהוא יתפלל אל ד' והמכה תחלוף, יחזור פרעה לסורו וימאן לשלוח את בני ישראל לחופשי. לכן אומר משה: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים", כל דבריו הם מהשפה ולחוץ, ליבך טרם נכנע ואינך ירא מד' כלל וכלל, ואינני בטוח שלא תחזור בך. נלמד מדברים אלו שגם אנו כאשר תבוא מחשבה של תשובה וחרטה בלבנו, נשתדל להפוך אותה לקניין, קבע. נשתדל ליישם אותה בחיי המעשה, שאם לא כן היא תחלוף, כשם שחלפו אלפי מחשבות חרטה או שיפור במשך כל שנות חיינו.

הדור שלנו זכה שישנם רבים המבקשים לשוב ולהתקרב לבורא עולם. ב"ה ה"סמינרים" לבעלי תשובה מאוכלסים עד אפס מקום וישנה התעוררות עצומה בעיקר אצל בחורים צעירים שנדלק בהם זיק של תשובה ומבקשים הם לעזוב את דרך החטא. אחד הקשיים הגדולים הניצבים בפני כל המבקש לשוב אל בוראות הוא "מה יאמרו הבריות". איך תגיב הסיבה לצעד זה. לצערנו, הסיבה, השכונה, החברים בעבודה מצליחים יחד עם הסיטרא אחרא לקרר את ההתלהבות, להפיג מעט מן הרצון העז להתקרב לבורא עולם. אך כל אדם החפץ להתקרב לבורא עולם יודע שככל שהוא יראה חוסן נפשי בהחלטתו, כאשר הוא לא ראה בעיניו את הסובבים אותו המנסים להרע לו, רק כך הוא יצליח להתגבר על כל "המבקשים להמיתו". וכמ"ש בשו"ע: "לא יבוש מפני המלעיגים עליו". אדם המראה שהוא בוש בצעדיו, משמע שהוא חש שצעדיו מקולקלים. אדם יש לו בושא אם יתפשו אותו בקלקלתו, אך אדם הנהנה מיגיע כפו האם יחשוש ביום קבלת המשכורת שמגיעה אליו מפרי עמלו, אנו רואים שכדי להשיג ממון אנשים מוכנים לעשות אפילו מעשי מבישים ואיך נבוש אנו לקים רצונו יתברך, הגר"ב צ"א אבא שאול בספרו "אור לציון" היטיב לבאר את הדברים: "הגר" בן ציון לופס זצ"ל באחד מספריו כתב על זה דוגמא: מעשה במנהל בנק "חילוני", שבאחד הימים התעוררו בקרבו רשפי תשובה. והחליט לחזור בתשובה ולהיות יהודי כשר. קם בבוקר והניח תפילין בבית, התפלל, בירך על כל דבר לפני ואחרי שאכל, והלך לבנק כהרגלו. ישב על כסאו המרופד, הפקיד הגישו לו כוס קפה ועוגה כדרכם בכל יום והנה נקלע למבוכה: מצד אחד איננו יכול לטעום מאומה ללא ברכה, ומצד שני אינו חבוש כובע בראשו ואיך יברך, ואם יחבוש כובע יהתלו בו, "מה, נהיית חסיד", וגם להימנע מלאכול ולשתות לא יכל. בעוד שהוא מנסה להרגיז יצר טוב על יצר הרע, נכנס לבנק העשיר הגדול שבעיר ובידו שקית מלאה מטבעות זהב, לפתע נקרעה השקית וכל המטבעות התפזרו. תיכף הורה מנהל הבנק לנעול את הדלתות והעשיר והפקידים החלו באיסוף המטבעות, העשיר השתטח על הרצפה, נכנס מתחת לשולחנות והספסלים וחיפש במרץ, ולא חס על בגדיו היקרים שהתאבקו והתקמטו, ולא על ביזוי כבודו ומעמדו, וגם הפקידים לא צחקו ממנו כלל אלא אדרבה הצטערו ממה שקרה לו וקיוו שימצאו את הכל. מנהל הבנק התבונן בכל המחזה שניגלה לעיניו והרהר בלבו: מדוע לא צוחקים מהעשיר המוכן לבזות את עצמו כ"כ בשביל כסף. אלא היות ובעיניהם יש ערך גדול לכסף, ומה עוד למטבעות זהב, לכן מבינים שאין ממה להתבייש. ואני, שרוצה לברך, וכי זה פחות ממטבעות זהב, א"כ למה אתבייש, החליט לחבוש כובע ולברך, ואף אם זה יעורר תמיהה אצל הרואים, ויתכן שאפילו יפלטו איזה מילים, זה יהיה רק יום או יומיים, אבל אח"כ יתרגלו לזה, וישלימו עם זה. וכך עשה. לקח את העוגה והקפה, בירך בקול רם ברכה ראשונה ואחרונה, וכולם עמדו ותמהו מה קרה

לו. עברו יום, יומיים, ירדה התמיהה ונכנס הדבר לשיגרה. בעצם זו בחינתו של האדם עד כמה רצונותיו ומאווייו להתקדם בתחום הרוחני אכן מחזיקות מעמד, היכן שאיפותיו ומדוע החלטותיו להתקדם ולשוב בתשובה לא באות לידי הגשמה, הבחינה היא מה מעורר אותו באמת, איזו נקודת אור החלה לדלוך בו. כאשר הדברים יגיעו מתוך פנימיות הנפש, מתוך אהבת הבורא ומתוך קבלה והחלטה אני משנה דרכי כדי להתעלות ולעבוד את ד', מתוך התעוררות עצמית של האדם היא תוכל להחזיק מעמד. והבחינה של הירא את דבר ד' צריכה להיות במציאות ובאמצעותה האדם צריך להימנע מלחטוא, אך אם רק יאמר האדם "אני ירא את ד' ופחד ממנו" זה לא מספיק, אין לזה ערך אם הוא ממשיך לעבור על איסורי ד'. יראת השמים שלו אינה שווה מאומה. לדוגמא: אם יתנו לאדם לאכול דבר שמעורב בו חיידק ויודע הוא שאם יאכלנו יגרום לו החיידק שיתוק לכל ימיו – אף אם הוא בעל תאוה גדול – לא יאכלנו. כך צריכה להיראות יראת שמים של האדם. לא לעבור על איסורי תורה בשום אופן.

בספר "שאל אביך ויגדך" מסופר מעשה שאירע בזמן ה"חזון אי"ש". באו אליו זוג שאינם שומרים תורה ומצוות וביקשו שיברך אותם שיוולדו להם ילדים, כי עד כה היו חשוכי בנים. החזו"א יעץ להם לבדוק את המזוזות שבביתם, ואמנם התברר שבאחת המזוזות היה פסול במילה "בניכם". האנשים החליפו את המזוזה ובפקודת השנה הם באו לבשר לחזו"א שנולד להם בן. אחד האנשים המקורבים לחזו"א שאלו מדוע הוא לא ניצל את פניית האנשים לומר להם שאין להם בנים כי אינם שומרים תורה ומצוות ואם הם ייטיבו את מעשיהם, הקב"ה ישלח להם את עזרתו ויולד להם בן. על כך ענה החזו"א: "המציאות מורה לנו שלהרבה זוגות, שאינם שומרים תורה ומצוות יש ילדים. כאן הסיבה או הסימן לכך שהיו חשוכי בנים הייתה המזוזה. לכן אמרתי להם את העניין העיקרי. ובעניין שמירת המצוות, הותרתי את הבחירה החופשית בידם, הם אלו שעליהם לבחור בטוב ולהימנע מעשיית הרע". החזו"א הבין שהאנשים האלו באו לא במטרה לחזור בתשובה, הם רצו ילד ותו לא. הדרך לגרום להם להיטיב דרכם הייתה דרך שלילת הבחירה, דהיינו להציב להם אולטימטום: אם אתם חפצים בכן, התנאי הוא קיום המצוות. את זה לא רצה החזו"א לעשות. הוא הותיר בידם את הבחירה, אך מנגד התפלל שהקב"ה יאיר את דרכם. רק כאשר באדם יתעורר הזיק הפנימי ויראה כי דרך התורה היא הדרך הישרה והסלולה וכל הדרכים האחרות סופן להביא לידי קילקול – אז יוכל להיות בשל מבחינה רוחנית לקיום מצוות. אך מנגד כל מיני מאורעות חיצוניים משפיעים לזמן קצר ולאחר מכן חולפים כעורבא פרח. הלוואי ונדע להדליק את הניצוץ הכבוי אצל אותם שעדיין לא זכו לכך.

ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים (ט, כז). מובא בשארית מנחם בהקדם מה שפירשנו הפסוק (תהלים עט, ו) שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו, היינו שהשוואי ישראל ימ"ש מצטדקים על רדיפת ישראל וכו' שמצוות השי"ת הם עושים שצוה להחריב את בית המקדש ולצער ישראל, אבל האמת שכונתם אינה בשביל לקיים רצון השי"ת, כי אם להרע לישראל, וזה בקשתו שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך שבאמת אינם מתכוונים לקיים מצוותיך ובשמך לא קראו, והרא"י כי אכל את יעקב, כינוי להמון עם, וגם את נוהו השמו, היינו הצדיקים, הגדולים, וממה נפשך היה להם להשאיר אחד מאלו, שאם צדיקים נתפסים בעון הדור (עיין שבת נ"ה ע"א) הרי הם מכפרים על עון הדור, ואם המון העם נענשים, א"כ אין מקום להעניש את הצדיקים שלא חטאו, וזש"א משה לפרעה ועבדיו המשעבדים את ישראל בטענה שהם עושים ומכוונים לעשות ציווי ומצוות השי"ת, ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים ולא מטעם יראת שמים אתם עושים זאת.

ד' צדיק ואני ועמי הרשעים (ט, כז). כלומר היבדיל את עצמו מעמו וטען שד' ואני (פרעה) צדיק ועמי רשעים. אב ובנו תעו בדרכם ונכנסו ליער עבות. הם ניסו לצאת מהיער, אולם היער היה כל כך גדול וסבוך עד שככל שהם רצו לצאת ממנו, הם העמיקו עוד ועוד לתוך היער ולא מצאו כלל את דרך היציאה. המזון שבכליהם אזל ומחוסר ברירה הם החלו לאכול, מתוך

רעבונם, עשבים שגדלו ביער. עשבים אלו הינם מאכל בהמה ואינם ראויים כלל למאכל אדם. הדבר גרם לכך שהאב ובנו נתקפו בכאבים עזים וייסורים תמידיים היו מנת חלקם, אולם לא היה להם כל אוכל אחר להשביע את רעבונם ולכן הם נאלצו להמשיך ולאכול את העשבים ולהמשיך לסבול כאבים עזים מאכילה זו. והנה, באחד הימים, בא הבן בשמחה ובישר לאביו שהוא כבר התרגל לאכילת העשבים, עד שהוא אוכל אותם והדבר לא מזיק לו. לנוכח דבריו אלו של הבן פרץ האב בבכי והצטער צער גדול ביותר. הבן היה מופתע מאוד. הרי הוא בא לבשר לאביו בשורה טובה ובסוף הוא גרם לאביו צער גדול. לא היה לו כל הסבר לסיבת הצער. האב ביאר לו את הסיבה, וכך הוא אמר: "עד כה אמנם סבלנו מאוד מאכילת העשבים, אולם צער זה הוא שיחד אותנו והבדיל אותנו מבהמות השדה. כל עוד אנו לא מסוגלים לאכול מאכל בהמה, אנו נימנים על חברת בני אנוש. אולם, אם הצער והכאב נעלמו הרי שירדנו מדרגתנו ואיבדנו את הגורם שהבדיל בינינו לבין בעלי החיים. ועל כך אנו חייבים לבכות ולהצטער מאוד. הקשר לבני אנוש חשוב לנו מאוד, גם בהיותנו ביער, כי יש תקווה שעוד נמצא את הדרך ונשוב לחיות בחברת אנשים. איבוד צלם אנוש ימנע מאיתנו להשתלב בחברת האנשים ח"ו לעולם ועד!" משל זה מורה לנו בביור מהו מצבו של האדם בעולם. מצויים אנשים שהתרגלו ר"ל לדרך החטאים והם אינם חשים במצבם. ההרגל הוציא אותם מחברת האנשים הצדיקים. בתחילה עדיין היו להם צער וייסורי מדון על כך שהם עוברים על ציווי ד', אך אט אט השתרשה בהם העבירה ואף נעשתה להם כהיתר.

חטאתי הפעם ה' הצדיק (ט, כז). בכל המאורעות שהתרגשו ובאו עליו בימי חייו, היה הצדיק רבי זלמן בריזל זצ"ל, מדמויות ההוד של ירושלים, חותר תמיד למצוא את הצד החיובי שבכל דבר. בכל צרה וצוקה היה מחזר לגלות את הטובה הגנוזה בתוכה, ומשהיה מוצא אפילו קצהו של חוט החסד, היה נאחז בו בכל כוחו, ומעלה את הטובה הזו על ראש שמחתו, משבח, מודה ומהלל עליה לבוראו, ואילו כל הצרה הפשוטה – נמוגה ונגזזה... היה זה באחד מערבי הפסחים, כאשר בעת אפיית מצות מצוה, נתקל באבן חדה, נפל ונחבל קשות בפניו ובידו, והוצרכו לקבוע את היד בגבס לתקופה קצרה. בליל התקדש החג, כאשר נכנס ר' זלמן לבית הכנסת היה שרוי בשמחה עצומה עד שרגליו כמעט ונשאוהו בריקוד, וכשהוא נענה אל הנוכחים, אמר: "ב"ה שברתי רק את היד ולא את הראש ח"ו... ונס הוא ששברתי רק יד אחת ולא את שתי ידי, ועוד נס, שכל זה אירע לי סמוך לחג הפסח אשר במשך ז' ימים אין מניחים תפילין, וכך לא אפסיד מצות הנחת תפילין במשך ז' ימים, הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו!" בכל אותם ימי חול המועד, המשיך להלל ולשבח את בוראו, אשר זימן את שבירת ידו דווקא בימים אלו... בימי חול המועד הגיע בנו לבקרו, וטען לפניו: "טאטע, למה לך כל הטורח הזה בערב פסח סביב אפיית המצות מצוה, בעוד שכל טרחתך זו אינה אלא עבור הדוד? הרי אין הדברים הללו מתאימים כבר לגילך, הנה ראה מה עלתה לך", טען הבן. "אוי, מה אתה שח", השיבו ר' זלמן בפליאה. "ראשית כל, כבר מששת ימי בראשית נרשם בשמים שאפול כאן במאפיה בערב פסח... אולם מאחר וגמלתי חסד באפיה זו, בכך שהלכתי במיוחד עבור דודי, הרי שמעשה החסד הזה הגן עלי שלא אנזק בצורה יותר חמורה! הנה, ראה נא את החבלה שנגרמה לי בפני בסמוך לעין, הלא בסטייה קלה של חצי סנטימטר היתה האבן החדה נכנסת היישר לתוך העין, ומי יודע אם לא הייתי מאבד את ראייתי, אין זה אלא זכות המצוה שהצלתני!" דברי ר' זלמן, איש האמונה. בצעירותו, בעת אשר התפרנסה המשפחה בדוחק ובקושי ממכירת מוצרי חלב אשר יוצרו ב'מחבלה הביתית', היה ר' זלמן יוצא מידי בוקר לסובב בין החנויות, למכור את התוצרת הביתית. והנה ביום אחד אירע אשר לא הצליח למכור את הסחורה. סבב בחנויות השונות כה וכה, אולם משום מה, באותו היום השיבוהו כולם ריקם, ולא השתכר מאומה. צעד ר' זלמן לביתו כשכל הסחורה בעגלתו, ובכיסו אין אפילו פרוטה לפורטה. הוא כבר שיער בדעתו את עוגמת נפש הקשה שתהיה לבני הבית, בראותם שכל עמלם ויגיעתם היה לריק. הוגיע ר' זלמן את מוחו, היאך לרומם את רוחם של בני הבית, והנה הבריק הרעיון... בהגיעו סמוך לבית הניח את הסחורה מאחוריו, נטל את המגבת התלויה בחוץ ועטף בה את זרועו כעין תחבושת, וכך, ביד חבושה היטב הקיש על הדלת. בני הבית

שפתחו את הדלת נחרדו למראה עיניהם: "אבוי! מה קרה לידו של האבא?" נחרדו כולם. "אי אי...", נאנח ר' זלמן קלות ושח בהתרגשות: "הנה שם, לא הרחק, ישנה ירידה תלולה מאוד. בלכתי עם העגלה העמוסה בבקבוקי החלב העשויים זכוכית, עלולים הרי הבקבוקים להשטם תחתיהן ולהישבר לרסיסים חדים כתער, רגלי עשויות אז למעוד תחתיהן על החלב החלקלק ולבא לידי סכנה חלילה..." "אוי ווי! אז מה אירע לך?" נזעקו כולם בבעתה. "אכן", המשיך ר' זלמן כשהוא מעלה חיוך על שפתיו, ובד בבד מפשיל את המגבת מעל ידו העטופה, "ראו חסד ה' עלי, שלא מעדתי היום ונותרתי בריא ושלם! לא דם ולא בית חולים, ברוך ה' הכל כשורה, ויש לנו אפשרות להיות בבית עם הילדים... נו, מילא, ומה בכך שלא נמכרה היום סחורה כלל וכלל, ואפילו לא בקבוק אחד, ובכיסו אין אפילו לירה אחת?". "וודאי וודאי", מלמלו כולם נרגשות, "ברוך השם שלא קרה דבר, הודו לד'!" כך בחכמה ובתבונה, השכיל ר' זלמן להמס כל עגמת נפש ורוגז, ולהכניס תמורתם שמחה והכרה בחסדי השי"ת על חיינו המסורים בידו ית', בכל עת ובכל רגע.

מובא באמרי שפר ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה' ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלוקים (ט, כט). ופירש רש"י בתוך העיר לא התפלל לפי שהייתה מלאה גלולים. וצ"ב דלמה לא כתוב כן גם בכל המכות. ואפ"ל דבאמת משה רבינו ע"ה התפלל בכל המכות מחוץ לעיר, אולם פרעה ידע מזה ולא היה יכול לצוותו להתפלל כאן לפי שהבין שהיא מלאה גלולים, אבל עכשיו שפרעה אמר "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים", א"כ חשב לעצמו שכבר ביטל בזה את הע"ז שלו, וקי"ל במס' ע"ז שיכולין לבטל את הע"ז גם באמרי פיו, אע"פ שהע"ז קיים, וא"כ ביקש פרעה ממשה שאם אכן כל הע"ז בטלים הם, למה לא יתפלל כאן שיתבטל המכה במהירות יותר. ועל זה ענה לו משה רבינו דאינו יכול, כי ידעתי כי בשעה שיהיה הרווחה קצת מהמכה תחזרו לעבוד את הע"ז שלכם, ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלוקים, ורק עכשיו מחמת האונס אתם מסכימים לבטלם, וא"כ אינו בטל עדיין, כי נפסק להלכה (יו"ד סי' קמ"ו ס"ז) דביטול עבודה זרה כשאין לבו כפיו, אינו מבוטל, וא"כ עדיין העיר מלאה גלולים כמקודם.

כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'... (ט, כט). אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהייתה מלאה גלולים (רש"י). ביאר הרבי ר' העשיל מדוע דווקא במכת ברד הקפיד משה לצאת חוץ לעיר ולהתפלל, ובכל שאר המכות לא הקפיד שתהיה תפילתו מחוץ לעיר? ויש לומר דהנה ידוע שהצאן היו העבודה הזרה של מצרים. והנה כאן במכת ברד כתוב: "הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", נמצא שהיו צאן ובקר בתוך העיר, דהיינו עבודה זרה של מצרים, לכן התפלל עתה חוצה לעיר, אבל בכל שאר המכות היו כל הצאן מחוץ לעיר, לפיכך היה יכול להתפלל בתוך העיר.

כצאתי מן העיר אפרוש את כפי (ט, כט). מובא בדעת זקנים הגה"ק בעל לבושי שרד זצ"ל היה רב בעיר סאראקא, וימררוהו ורובו אנשי העיר, וגמר בדעתו לעזוב את העיר, ויהי בנסעו מן העיר הלכו אחריו כל בני העיר ללוותו, והעיר סאראקא בנויה תחת הר גדול, וכאשר בא הרב והקהל אחריו לראש ההר, פנה הרב את עצמו והביט למטה על העיר סאראקא, והתחיל לשבח את העיר ולהללה, ואמר, חבל לי על עוזבי אותך עיר סאראקא. הקהל שמעו כן תמהו, וא' מן המלומים שאלו, מדוע בכל עת אשר ישב רבינו בתוכינו היה לו תרעומת על העיר ועל אנשי הקהל, ואמר חסרונם, ועתה הוא משבח ואומר תהלת עירנו, והשיב הגאון הנ"ל בצחות, הלא כל התרעומות היה לי מפני הצער שציערתם אותי וזה היה בעת היותכם בעיר, אבל עכשיו שאתם כולכם יצאתם מן העיר והנכם עומדים על ההר, והעיר נשארה בלעדיכם, עתה מה טובו אוהליך סאראקא.

אפרוש את כפי אל השם (ט, כט). אמר הר"ק רבי ישכר בער מקרעמניץ זצוק"ל 'צריך להרים ידיו בשעת התפלה ואצבעותיו זקופים, שכן כתוב בזוהר הק' פרשת יתרו (דף סז, א) וז"ל: בשעת דאתפרישו ואזדקפו

לעילא, אוקיר בר נש לקב"ה בכמה רזין עילאין אחזי לייחדא רזא דעשר אמרינן בגין לייחדא כולא ולא תברכא שמא קדישא כדקא יאות, עכ"ל. הרי מבואר גודל מעלת האדם שמגביה ידיו בשעת התפלה, אבל לא יגביה ידיו בזקופת האצבעות כשאינו מתפלל, כמ"ש בזהר בתחלת מאמר הנזכר שגורם ח"ו קללה, כי כן מצינו בפסוק שנאמר (בראשית יד, כב) 'הרימותי ידי אל ד' קל עליו', ומתרגם בצלוי, רצ"ל בתפלה, ובלי תפלה אסור". ובספר עטרת זקנים כתב, ואסור לזקוף האצבעות בחנם, כי אז מתעורר עליו עשרה מדריגות דין דסט"א, וגורם קללה לעצמו, (זוה"ק פ' נשא ח"ג קמה, א) ח"ו.

ובספר באר שבע כתב 'מנעורי תמהתי למה אין אנו נוהגים להתפלל בזקופת ידיים למעלה כמו שנהגו אבותינו מעולם, כמו שנאמר 'הרימותי ידי אל ד' וכו', ואי אפשר לומר שלא היו נוהגים להתפלל כך בזקופת ידיים למעלה אלא דוקא אנשים רשומים חשובים וגדולים, כגון האבות ונביאים ומלכים, ולכן אין אנו נוהגין עכשיו להתפלל כך בזקופת ידיים למעלה, משום דמחזי כיוהרא, דהא ליתא, שהרי בפרקי דר' אליעזר (פמ"ד) איתא וכל ישראל עומדים חוץ לאהליהם ורואים למשה פרוש כפיו אל השמים, והם פורשים כפיהם אל השמים וכו'. ושמא י"ל מאחר שנמצאו נוהגים אומות העולם עכו"ם להתפלל כך בזקופת ידיים למעלה כמפורסם, לכן אין אנו נוהגים עכשיו להתפלל כך, וכחאי גוונא אמרו רז"ל בפסוק לא תקים לך מצבה" וכו'.

כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ד' (ט, כט). צרות רבות וקשות סבל הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיצ'וב זי"ע ממתנגדיו, עד שיום אחד, ערב שבת קודש היה זה, העזו לגרשו בעירום ובחוסר כל מן העיר זליחוב, מקום כהונתו טרם התמנותו לכהן כבוד בעיר ברדיצ'וב. כאשר הגיע הרבי אל מחוץ לעיר, נשא ידיו השמימה ועמד בתפילת הודיה לקדוש ברוך הוא על רוב חסדיו, אשר גמל עמו. משבני ביתו התמהים שאלוהו לפשר תפילה זו, השיבם, הכלום לא כן נאמר אצל משה רבינו, כצאתי את העיר, אפרוש את כפי אל ד'.

מובא בהחתם סופר כצאתי את העיר אפרוש את כפי (ט, כט). רש"י: אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים, קשה הלא הדין הוא (או"ח צ"ד ט) מוטב להתפלל במלון של גוים מלהתפלל בשדה שמא יפסיקוהו עוברי דרכים, י"ל כיוון שהיה מכת ברד לא היו עוברי דרכים והיה יכול להתפלל בשדה ועדיף על תפילה במקום גלולים.

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' (ט, כט). מסופר על הצדיק רבי יעקב יוסף שעוד בימי ינקותו כשהיה כבן חמש שנים, הכירו בו כי עתיד הוא להיות למדן חריף, ופעם אחת כשישב לפני המלמד שלו עם חבר ילדים בני גילו וחזרו על פרשת השבוע פרשת וארא, הגיעו אל הפסוק "כצאתי את העיר אפרוש את כפי", קראו התינוקות לפני רבם, את דברי רש"י שם שכתב: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהייתה מלאה גלולים". והנה פנה הילד יעקב יוסף אל מלמדו בשאלה: הלא גם במכת צפרדעים נאמר: "ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים". גם במכת ערוב כתוב: "ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל ה' וסר הערוב מפרעה", ולא נאמר שם שיצא מן העיר, ולמה דווקא במכת ברד חשש משה מפני גלולים מצרים ולא יכול היה להתפלל בתוך העיר? מלמד התינוקות שידע רק פשוטו של מקרא, הרהר, חשב, קמטים נראו במצחו ולא ידע מה להשיב על קושיה זו, אבל כדי לכסות אל אי ידיעתו פנה אל הילד ואמר לו מתוך חיבה: יוסלה, אולי אתה בעצמך לתרץ את קושייתך? כן רבי - ענה יוסלה הפעוט - הלא לפני כמה שבועות למדנו פרשת ויגש, ושם כתוב: "כי תועבת מצרים כל רועה צאן", ופירש רש"י שם, שהצאן היו להם למצרים לאלוהות. ומכיוון שהצאן, אליליהם של מצרים נמצאות תמיד בשדה, לכן יכול היה משה להתפלל בתוך העיר, אבל במכת ברד הלא נאמר: "הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", ונמצאו אפוא הצאן גלולי מצרים בתוך העיר, לכן אמר משה: "כצאתי את העיר אפרוש את כפי", אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהייתה מלאה גלולים...

כצאתי את העיר אשא כפי (ט, כט). מובא בכלי יקר למען הראות לפרעה מעשה ה' וגבורתו שכל מקום שתדרוך כף רגל משה רבינו ע"ה, שם לא יהיה מטר וברד ואין צורך להתפלל בבית מחמת יראת הברד.

מובא בבעלי התוס' וחנוכת התורה ויאמר אליו משה כצאתי (ט, כט). ופרש"י אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים. יש לפרש שהרי ידוע שהמצריים עבדו ע"ז לבהמות כמ"ש רש"י בפרשת ויגש ובברד נאמר "הירא את דבר ה' הניס מקנהו לבתים" לכן היה מצרים מלאה גלולים ובשאר המכות לא היה כך אלא היו בשדות.

כצאתי את העיר אפרוש את כפי... (ט, כט). מדוע ביקש דווקא לצאת תחילה, ולא פרש ידיו תוך העיר. אמרו רבותינו "לפי שהיתה מלאה גלולי עבודה זרה". והביאו רש"י. ויש לשאול וכי מי שנמצא תוך עיר של גוים אשר ישנו שם עבודה זרה, אסור לו להתפלל. ועוד מדוע אמר אפרוש את כפי ולא אמר "אתפלל ואבקש מהשם", ומה ענין פרישת הידיים. ואפשר, כי בכל המכות כאשר היה פרעה כמתחרט וביקש ממשה שיעתיר לה' להסיר המכה ממנו, לא הוציא הבעת חרטה. אולם במכה הזו מכת ברד נאמר (ט, כז) "וישלה פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". לזה השיב לו משה, כצאתי את העיר "אפרוש את כפי אל ה', הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד" כלומר מכיוון שהבעת "חרטה", זו עצמה יכולה היא שתגן, ודי לי מעתה רק פרישת ידיים, וכמעט בלא דיבור. אך חשש משה שמיד יחזור בו מהחרטה ורצה שיחזיק בדעתו זו במה שאמר "ה' הצדיק" וגו' לכך הרחיק לו את הדרך ואמר, המתן עד שאצא... ובינתיים ימשיכו הברד והקולות. אמנם, כדי שלא יחזיק פרעה בעצמו שמרמה את משה, אמר לו משה: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים". כי אינך אמתי באמונת ה'. ותדע שהרי כל ארצך מלאה גלולים, עד שאני צריך להתרחק מכאן כדי שלא תהא סתירה בין פיך שאומר ה' הצדיק לבין המעשים הנמצאים בעירך אלו העבודה זרה.

ובשו"ת תרומת הדשן (סימן ו) כתב, שמי שהולך בדרך והגיע זמן התפילה ובקרוב מגיע לבית מלון, אם יש שם עבודה זרה, אזי עדיף שיתפלל בדרך ולא במלון, וכמו שאמר משה "כצאתי את העיר לפי שהיתה מלאה גלולים". ע"כ. ויתכן שאע"פ שאין הדבר אסור ממש, מ"מ אין ראוי. וכן משמע מהראיה הנוספת שהביא שם, ממסכת שבת (קכז ע"ב). ע"ש. ובתוספות (במגילה ו ע"א) כתבו שקשה לומר שמקום שהיה בו עבודה זרה כגון בית גדול, יהיה אפשר ללמוד שם תורה, ומה שאמרה הגמרא (שם) עתידין בתי קרקסאות ששרי יהודה ילמדו בהם תורה, אינו ממש מקום עבודה זרה. ע"ש. ומזה נלמד: כמה צריך כל "בית" להיות נקי ברוחניות, שאם יש בבית אייפון ופלאפון לא כשר רק יש בו דברים שלא כן ח"ו, איך בבית כזה יתקבלו תפילות וישמע בהם תורה? ישמע חכם ויוסף לקח!

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ד' הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי לד' הארץ (ט, כט). משה רבינו לא רצה להתפלל בתוך עירם של המצרים מחמת שפחד מהשפעת העבודות הזרות שהיו שם. מצרים הייתה סביבה שלילית. השפעתה הייתה לרעה. המקום נקרא 'ערוות הארץ' ומעשיה היו מעשים מתועבים עליהם התורה אומרת כמעשה ארץ מצרים אשר גרתם בה לא תעשו. בתורה נאמר 'וירעו אותנו המצרים ויענונו' דורשים על כך - עשו אותנו רעים. [אמרי משה בן עבו] מצרים היתה מקור הטומאה כערוה והיתה מלאה גלולים עד שאפילו תפלה קצרה לא היה יכול משה רבנו להתפלל שנאמר כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' וכל עבד שנכנס למצרים לא היה יכול לברוח ולכן האות הראשונה של מצרים שהיא האות מ' פתוחה אך האות מ' האחרונה סתומה ללמדנו שכדי להכנס למצרים ישנה אפשרות אך אין אפשרות לצאת ממנה!

ולכן הרמב"ם אומר על הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' וכו' לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים שאומנם היו נביאים שעשו אותות גדולים לא פחות מאותות משה כגון אלישע ואליהו שהחיו את המת אלישע קרע את הירדן וכו', אבל כוחו של משה היה שעשה האותות במצרים שהיא ערות הארץ מקור הטומאה וכוח

זה אין בשאר נביאים נמצינו למדים ששיא הטומאה היה בארץ מצרים זאת ועוד הם עשו צרות לעם ישראל יתר מכל אומות העולם העבירו ועינו אותם ושחטו כל יום שלש מאות ילדים כדי שפרעה הרשע ירחץ בדמם כאומרם על הכתוב ויהי בימים הרבים ההם.

כשמה הולך לפני פרעה הוא שואל אותו וכי אתה יכול לשנות את העם הזה? הרי הם כמצרים ממש, אי אפשר להפוך אותם לאנשים רוחניים. אמר לו משה הבט במטה הזה, כשאהרון משליך אותו לפניך, הוא הופך לנחש, וכשהוא בידו – הוא מטה האלקים! כך עליך לדעת שכל עוד בני אצלך הם "נחשים" וקליפה, אבל כשהיו בידי הפכו שוב למטה האלקים והיו ראויים לקבל תורה! כתוב במשנה אבות – נתאי הארכלי אומר "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע" ביאר ר"ע מברטנורא שלא תלמד ממעשיו ועוד שלא תלקה עימו במפלתו דאוי לרשע ואוי לשכנו שכך אמרו חכמים כל המידבק ברשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. למה הדבר דומה לנכנס לביתו של בורסי אע"פ שלא לקח עמו כלום מכל מקום ריח רע קלט והוציא עמו. מדבריו למדנו שיש בשכן רע שני ענינים א. חשש שמא ילמד ממעשיו ב. אפילו בלא חשש שילמד ממעשיו עצם המצאות אצל הרשע הוא איסור ואוי לרשע ואוי לשכנו.

וזה אשר מצינו אברהם אבינו על אף כל גדולותו העצומה ושהיה מגייר גרים ומקרב הרחוקים לאביהם שבשמים לא היה מוכן להיות שכן ללוט בן אחיו וכן הרחיק את ישמעאל שלא יהיה שוכן עם יצחק!

ובספר "חומת אש" כתב שזאת הסיבה ששלח יעקב דוקא מלאכים אל עשו אחיו ולא אנשים שלא יהיו בקרבת מקום עם רשע שמא ילמדו ממעשיו הרעים.

רבים שולחים את הילדים לבתי ספר שאינם "אדוקים" מפני שאינם רוצים שהילדים יצאו "פאנטיים" ופאנטיים הם מתפללים שהילדים מגיעים הביתה עם כל מיני מילים לא ראיות, וסרטים ורעיונות עוועים, וההורים מתפללים מהיכן זה? הרי לשם שלחתם אותם! אין דבר מקלקל יותר מחברה רעה!! ואם תשאל אותם יגידו לך – הנה תראה גם אנחנו גדלנו במוסדות כאלה וב"ה גדלנו שומרי מצוות! האמנם יש להביא מכך ראיה? סיפר יהודי מתושבי העיר לאדו' שבהיותו בחור צעיר והיה זה בזמן מלחמת העולם הראשונה היו נערים רבים בעירו עוסקים במסחר ואף הוא רצה להצטרף אליהם אולם אביו התנגד לכך בכל תוקף באותם ימים שהה שם "החפץ חיים" והחליטו הוא ואביו לעלות אל האכסניה בה שהה הצדיק ולשאל את פיו מה דעתו בענין זה שניהם הציעו לפניו טענותיהם האב טען שחושש שמא יתקלקל הבן ואילו הוא טען לעומתו הלא אבי גם כן סוחר ועבודה זו לא קילקלה אותו א"כ גם אני לא אתקלקל שמע הח"ח את טענותיהם פנה לנער הצעיר ואמר לו שמע בני מצאנו בתנ"ך פעם אחת בלבד שמוזכר בו עוף אכזרי היא בת יענה ומדוע אומרים אנו שהיא אכזרית איזו אכזריות מצאנו בה? אלא משום שטבעה של בת היענה חם מאוד והיא אוכלת ומעכלת גם זכוכית ובטוחה שגם ילדיה הרעים יכולים לעכל זכוכית ונותנת להם לאכול ממנה אבל איננה שמה על לבה שעדיין רעים הם והזכוכית חותכת את גרונם ומתים כן הדבר גם לענינינו הפטיר הח"ח אביך אמנם יכול לעכל את אורת השוק ואין הדבר משפיע עליו לרעה אבל אתה נער רך וצעיר עדיין עליך יכול להשפיע על כן שוב לבית המדרש ללמוד תורה וטוב לך בזה ובבא "בישישים חכמה".

מסופר על הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד שבמהלך ביקורו בארצות הברית סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה הגיע לערים וקהילות יהודיות רבות, ובהן פעל לטובת ישיבתו המפורסמת ברנוביץ. ביקורו השאיר אז רושם רב באו אליו גם הרבה אנשים לבקש עצה ותושיה בפתרון בעיותיהם שכן ידוע ומקובל היה כגאון בתורה וכאיש צדיק וקדוש. בין אלו שבאו אליו לשאול בעצתו היה גם יהודי אחד מיוצאי גרמניה ושאלתו היתה הואיל ויש לו בן שכבר הגיע לגיל חמש עשרה שנה והגיעה השעה ללמדו אומנות שהרי אמרו חכמינו ז"ל אבות ב ט "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" ובכן הוא בא לשאול, או יותר נכון בא לומר מה בדעתו לעשות ולבקש הסכמתו של רבי אלחנן. רבי אלחנן ידע היטב שמכיון שמדובר ביהודי שבא מגרמניה שם היתה מקובלת השיטה של תורה עם דרך ארץ צריכים לדבר איתו בלשון רכה ובגמישות ועל כן פתח ואמר לו אתה בודאי צודק אין ספק שטוב תורה עם דרך ארץ וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה הכל

אמת ברם מה דעתך על הענין של הכנסת בנו של אדם לבריתו של אברהם אבינו, האם זו מצוה? ודאי שזו מצוה גדולה הן אמרו חכמינו ז"ל "גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה" [נדרים לב] והלא כל כלל ישראל עומד על יסוד של בריתו של אברהם אבינו. ואולם המשיך רבי אלחנן בדבריו – מה הדין אם קרה חלילה שמתו אחיו מחמת מילה הלא אסור למול. אמנם בגמרא יש מחלוקת אם מתו שנים או שלשה על כל פנים אם התברר שישנה חזקה – אסור למול. זוהי ההלכה. וכל כך למה? כי כבר מתו אחיו מחמת מילה. הרי שאפילו במצוה כה גדולה וכה חשובה אם מתו אחיו מפני שמלו אותם אסור למול את זה שנוולד עכשיו ואם אביו כן ימול אותו הוא יעבור עבירה שכן כיצד הולך אדם למול את בנו כשהוא מסכן בזה את חייו אם כן אמר לו רבי אלחנן הלא לא תאמר שמצות מילה פחותה וקלה מענין זה של לימוד אומנות ומלאכה לכן והיום אנו חיים בדור ובמצב של "מתו אחיו מחמת מלאכה". כאשר שולחים ילד ללמוד מלאכה הוא עלול להתקלקל והנזק שנגרם דומה לפחות לענין של "מתו אחיו מחמת מילה" והלא ראינו בימים אלו שזוהי תופעה שכיחה שבנים מתקלקלים כשהם יוצאים מחוץ לכותלי התורה. כך אמר לו רבי אלחנן. אבל היהודי לא קיים את דבריו ושלח את בנו למלאכה וכמה אומלל ומסכן היה אותו האיש כי בנו לא הוציא את שנתו כי באמצע השנה שבה הוציא אותו מהישיבה חלה הבן לפתע ונפטר שהיה כאן בחינת גזירה שיצאה מלפני השליט וכיון שאמר רבי אלחנן שדומה זה למתו אחיו מחמת מילה נתקיים הדבר ביהודי הזה. [ולמעשה היה זה – עד כמה שקשה לומר – לטובת האב והבן, שהרי ברור שהיה יוצא לתרבות רעה, ובמצב כזה טוב שיפטר צדיק ואל ייפטר רשע!]. [א.ה. ומעשה דומה היה עם הבבא סאלי שבעירו במרוקו הגיעו מהאליאנס ועשו רישום לביה"ס שלהם שהיה רחוק ברוחו מרוח התורה הצרופה, והרב עלה עלה הבימה בשבת והכריז שכל מי שישלח ילדיו לשם לא ישרים שנתו. למחרת ביה"ס נסגר. אף אחד לא העיז לשלוח את בנו לשם. הרב כידוע מעולם לא קילל. רק בירך. אלא שכאן יצא מגדרו כי ידע מה קורה כשישתו ממקום המים הרעים רח"ל].

רבי משה פיינשטיין עזב את רוסיה רק בשל חינוך הילדים! אולם זה לא נוגע רק לילדים – בדברים דלהלן נלמד את חומרת הדבר בהמצאות בסביבה שאינה של תורה אפילו לתנאים קדושים בעלי רוח הקודש וק"ו לנו אוזבי הקיר.

מסופר בחז"ל אבות פ"ב מ"ב על רבי אלעזר בן ערך שהיה אחד מחמשה תלמידי רבי יוחנן בן זכאי ועלה על כולם ואם היו כל חכמי ישראל בכף מאזניים ורבי אלעזר בן ערך בכף השניה מכריע את כולם כל זמן שרבים היה קיים היו יושבים לפניו כשנפטר הלכו להם רבי אלעזר בן ערך אמר אלך לדיומסת מקום יפה ומים יפים ונאים ושאר התלמידים אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה הלך רבי אלעזר בן ערך עם אשתו לדיומסת המתין רבי אלעזר לחבריו ותלמידיו שיבואו אליו לבסוף כשלא באו ביקש ללכת אצלם ולא הניחתו אשתו אמרה לו מי צריך למי אמר לה הם צריכים לי אמרה לו הפת והעכברים מי דרכו ללכת אצל מי הוא אמר העכברים הולכים אל הפת שמע לה ונשאר שם. הוא שהלך לדיומסת מקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה, הם שהלכו ליבנה מקום שתלמידי חכמים מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה אבות דר"נ פ"ד ילק"ש קהלת פ"ו. ואמרו חז"ל [שבת קמז] כשהגיע לדיומסת נמשך אחריהם ונעקר תלמודו כשחזר ובא לקרוא בספר תורה טעה וקרא "החרש היה לבם" במקום "החדש הזה לכם" עד שביקשו עליו רחמים וחזר לו תלמודו ואז אמר את המשנה "רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחברייך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תישען" אבות ד יג.

וכתב הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בספר "עניני כל חיי" דע כי כוונת ר"א בן ערך היתה לטובה יען כי במקום יפה ומים יפים ואויר זך מועיל מאוד להתחכם בתורה. [הרמב"ם כותב שהאפריקיים שכלם עכור מפני המים העכורים שיש להם. באירופה המים מזוככים – מי שלגים] אמנם חבריו דעה אחרת היתה בהם כמו שאמר רבי יוסי בן קסמא "איני דר אלא במקום תורה" ולקיים "והוי שותה בצמא את דבריהם" דאפילו אין לו מים לשתות, במקום שמצויים התלמידי חכמים לא תזוז משם! וסוף דבר הם צדקו. מוסר השכל עצום למדים אנו מכאן גם אדם שמלא וגדוש בתורה ויראה ושמ

הולך מסוף העולם ועד סופו המכריע את כל החכמים אין לו להשען על ביתו וצריך להתרחק משכן רע שלא ילמד ממעשיו דהרמב"ם הל' דעות פ"ו כותב שדרך ברייתו של אדם אפילו הצדיק ביותר להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. החזו"א אומר לאדם שרוצה לעבור מחיפה לב"ב בשל חינוך ילדיו ומראות נגיעים וכו' – האם אתה מחוסן??

דבר זה למדים אנו מעוד תנא קדוש במשנה אבות פ"ב מ"ה כתוב "הלל אומר אל תפרוש מן הציבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך" כתב ה"תוספות יו"ט" שהלל המוזכר כאן אין זה הלל בן בנו של רבי הקדוש כפי שסובר הרמ"ע מפאנו ז"ל אלא זה הוא הלל הזקן המובא בפרק א' באבות וכן פירש רש"י.

וכן כותב בעל ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שאול" ולפי עניות דעתי באמת שזה הלל הזקן ואמר הלל אימרה זאת על מנחם חבירו דהנה אמרו במשנה חגיגה טז הלל ומנחם לא נחלקו יצא מנחם ופירש מלהיות חבירו של הלל ונכנס שמאי להיות אב בית דין תחתיו שאלה הגמרא להיכן יצא מנחם? ואמר אביי יצא לתרבות רעה. ורבא אמר יצא לעבודת המלך. וכפי הנראה דברי שניהם אמת שמתוך שיצא לעבודת המלך ופירש מן הציבור וסמך על חוכמתו כי רבה שלא ישחת ויתקלקל ובאמת לא היה כן יצא לתרבות רעה וזה שאמר הלל "אל תפרוש מן הציבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך" כן נראה לפענ"ד ואם שגיתי ה' יכפר בעדי עכ"ל הטהור.

סיפר יהודי שהיה מפקח בחינוך העצמאי והגיע לאיזה קיבוץ והראו לו שם את המוזיאון של הקיבוץ וראה שם דמות תורנית של רב ת"ח שהיה שם בקיבוץ, וכשיצאו הראו לו שתי נשים בלבוש רח"ל ואמרו לו הנה – אלה הנכדות שלו... ר' יוסי בן קיסמא מתרחק ממקום שאינו של תורה ובזה ניתן להבין את המעשה עם רבי יוסי בן קיסמא אבות פ"ו מ"ט שסירב לאותו אדם שהציע לו לבוא למקומם ויתן לו אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות ואמר לו אם אתה נותן לו כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה כמו שאמר דוד "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" ולכאורה יפלא מדוע סירב רבי יוסי להצעה נפלאה זו היה לו לקחת כל הכסף והזהב ולהקים שם מקום תורה? ומדוע הביא לו את הפסוק "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" הרי לא הציע לו כלל להפסיק שם את לימודו אלא אמר הרב דסלר זצ"ל "מכתב מאליהו" ח"ב ע"מ "לר' יוסי לא היה ספק לו שאם ילך לדור בשכונה שאין בה תורה שהוא יהיה מושפע מהם עוד לפני שהאיש ישפיע עליהם אצלו נחשב הצעה זו כבקשה להפסיק לעסוק בתורה ולכן סירב בכל תוקף והביא לו את הפסוק "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", ומכאן למד הרב דסלר מסר עצום בענין של קירוב רחוקים כשרוצים להשפיע עליהם אין להתיישב במקומם אלא הוא ישאר במקומו וישפיע עליהם מאור תורתו דכיון שהוא נמצא במקום תורה אין כ"כ סכנה שיושפע מהם כי סביבתו תגן עליו.

כתב רבי יהודה החסיד ספר "חסידים" סי' תש"ש וזרז לשונו צריך אדם שהוא ירא שמים כשמתפלל לא יעמוד ולא ישב בתפילה אצל אדם רשע מפני שכשעומד אצל אדם רשע בתפילה יהרהר בהרהורים רעים ושכינה מתרחקת ממנו וכתוב "קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם" ירמיהו יב נכתוב "עם נעלמים לא אבוא" [תהלים כו] עם שהקב"ה מעלים עליו עיניו מהם שנאמר "ובפירשכם כפיכם אעלים עיני מכס גם כי תרבו תפילה אינני שומע" אוי לרשע ואוי ולשכנו עכ"ד. ואפילו לאחר מיתה נאמר אוי לרשע ואוי לשכנו כפי שפסק השו"ע מוגד סי' שפא אין קוברין רשע אצל צדיק אפילו רשע חמור אצל רשע קל וכן אין קוברין צדיק וכל שכן בינוני אצל חסיד מופלג. וכתב בספר "חסידים" סי' רכג רשע אחד היה קבור בין ההרוגים בא בחלום לאדם חשוב חי ואמר לו שיוציאוהו מביניהם שקשה לו ביותר עוד כתב סי' תשה מעשה בצדיק שקברוהו אצל מי שאינו הגון בא הצדיק לכל בני העיר בחלום הרעתם לי שקברתוני אצל בית הכסא שריחו רע וקשה לי העשן ושמו אבנים בין קבר הצדיק לקבר הרשע כמחיצה ומשם והלאה לא בא אליהם בחלום.

במבט פשוט נראה כי מתוארת כאן גדלותו של משה אולם שמעתי פעם מתלמיד חכם חשוב מיישיבת 'בית התלמוד' בארה"ב שהביא לפרש שהיתה כאן תביעה כלשהי על משה רבינו כמובן הכל לפי מדרגתו שאין לנו בה השגה כלל מהי. הרי על הקב"ה נאמר במכת בכורות ועברתי בארץ מצרים

ולכאורה איך יכול הקב"ה לעבור בתוך עיר מלאה גילולים? אלא שההבדל התהומי בין הקב"ה לבין תומאת מצרים מונע כל אפשרות של השפעה אם כן מדוע משה רבינו הוצרך לצאת את העיר אילו הוא היה כה מרוחק ומרום מהם הם לא היו יכולים להפריע לו, לו לא היתה להם שום שייכות אליו! אין זאת אלא שלסביבת המצרים היתה השפעה כלשהי דק מן הדק על משה רבינו כשההבדל תהומי אין השפעה.

מסופר על הרב פינקוס בעצמו שפ"א תלמיד אחד אמר לו שהוא גר בחיפה והוא מאד סובל שכאשר נמצא בסוכה שומע את המוזיקה הגויית שמשמיעים בחוץ וכו' וגורם לו צער. הרב נכנס אליו לבקרו, וכשהיה בסוכה אמר לו התלמיד נו, הרב רואה, זה מה שאני שומע כל הזמן. אמר לו הרב איני יודע על מה אתה מדבר, אני לא שמעתי כלום. לי זה לא מפריע או מזיו.

הרי בעיה זו של השפעת הסביבה על האדם היתה קיימת בכל הדורות וכפי שכתוב בתהלים [קו לה] ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם והרמב"ם [הל' דעות פ"ו] היא הגדיר נקודה זו במילים ברורות "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו איננו יכולים להתעלם מכך ולומר מה איכפת לי מהסביבה אני לא קשור אליה כי האדם מטבעו נמשך אחר הסביבה ולפעמים אדם תוהה איך יוכל לפעול בעצמו שהסביבה הקלוקלת לא תשפיע עליו. התשובה על כך היא השפעת הסביבה על אדם תיתכן רק בשעה שיש לו איזשהו קשר עם הדבר!

למשל אדם שיש לו לול תרנגולים ויום יום שעות על גבי שעות הוא מתעסק ונמצא בחברת התרנגולים אף על פי כן הוא מעולם לא הושפע מהם בכי הוא זה מעולם לא עלה על דעתו להיכנס ללול ולקרקר. אדם שמתעסק עם בעלי חיים אינו מושפע מהם כי האדם מושפע מהסביבה, רק במקרה שיש לו איזה קשר איזה מכה משותף עם הסביבה. אדם ובעל חיים כה שונים במציאותם שלא תיתכן שום השפעה. אם יגיע אדם להכרה פנימית שההבדל בינו לבין אלו הסובבים אותו הוא הבדל תהומי ומאותי כהבדל שבין אדם ובעל חי יוכל לשמור על עצמו כראוי מפני השפעתם המוזיקה. כך אכן מתייחסים אנשי המעלה לבעלי העבירה הפחותים! כך גם מסבירים את דברי יעקב לעשיו – עם לבן גרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים, כיצד יתכן? ויהי לי [כ]שור וחמור... הסתכלתי עליו כעל בהמה, וכך לא הושפעתני!!

סיפר הגאון ר' חיים מן ר"י באר התלמוד, פעם טסתי במטוס, ביום הזכרון לחללי צה"ל. בסמוך אלי ישב אדם, שמאוחר יותר התברר לי שהוא פרופסור ידוע מאנשי השמאל, הוא בחן אותי בבזבז, והתחיל לקנטר, כביכול הם שופכים את דמם למענינו וכיוצא בזה. מתחילה לא התייחסתי אליו כלל, הוא מדבר ומדבר, ואני מתעלם לחלוטין מדבריו שלא היו קלים כלל ועיקר, עד שלבסוף הוא אמר "אה, אתה לא עונה לי, כי אין לך מה לענות" – כשמעתי זאת, החלטתי שעד כאן הוא גבול השתיקה, ואמרת לי בנעימות אך בפסקנות – "לא, אני לא עונה לך, כי אין לי מה לדבר איתך". "מדוע?" – הוא שאל מיד, ואני עניתי – "כי אנחנו שני מינים שונים, אני בן אדם, ואתה בהמה". הלה נדהם, ושאל מיד "מדוע אתה מדבר כך?". השבתי לו – "ראה את ההבדל, היודע אתה, מה הנך צריך לעשות, בשביל להיות כמוני? אתה צריך לחשוב על כל דיבור ומחשבה, על כל מעשה, ועל כל תנועה, לחשוב על כל מאכל בטרם נכנס לפיך, ולהימנע מכל דבר איסור שהתורה אינה מתירה ליהודי, לחשוב על מה אתה מסתכל ועל מה אתה חושב, הלא תצטרך לזה עבודת חיים שלמה, ואילו אני, מה אצטרך בשביל להיות כמוך? רק להוריד את הכיפה, לשים עגיל, ולעשות את כל מה שמתחשק לי! כעת אתה מבין, מדוע אין לי מה לדבר איתך?" – הוא ישב באלם, והמשך הטיסה חלפה בדממה גמורה... ובאמת, שכיום, שהמייאוס ברחוב העיר כל כך בולט, אז אף שהרצוי ביותר זה לא להיחשף לכל הכיעור הקיים מחוץ לתיבת נח' היכלי הישיבות הקדושות, שכבר אמר מרן המשגיח רבי ירוחם זצוק"ל שאף הרואה סוטה בקלקולה, שאין דבר מגונה מזה, ורואה את אחריתו המרה של החטא, בכל זאת הוא כבר צריך שמירה נוספת, כיוון שעל אף המייאוס שנוכח בה, הדבר נקלט בנפשו ועושה בו רושם. אבל כאשר סוף סוף אנחנו חיים בתוך העולם, הרי זו ההרגשה שצריכה ללוות אותנו – אני בן אדם, ואני עסוק בהשלטת השכל על

הרצונות, ואילו הם, בהמות ממש המתנהגות כבעלי החיים בתאוותיהם והליכותיהם.

אומר הרב פינקוס – על הקב"ה נאמר אני ה' לא שניתני [מלאכי ג' ו] הקב"ה אינו משתנה אין לסביבה שום נגיעה ושום השפעה עליו. והנה ישנם ביטויים בזה הקדוש המופיעים פעמים רבות בנפש החיים ישראל ואורייתא וקודשא בתך חד הוא תורה דא קוב"ה והנוד דברים אלו נמצא במאמר חז"ל מ"ג פליק ז"ל אמר הקב"ה לישראל שכרתי לכם תורת כביכול נמכרתי עמה" לעומת שאר המצוות שהמצוה מקרבת את האדם לבוראו לימוד התורה של האדם הוא כביכול לימוד של הקב"ה בעצמו! מדוע יש הרבה למדנים ואין הרבה צדיקים? ישנן הרבה צורות של גדלות אצל עם ישראל צדיקים חסידים יראי שמים אוהבי ה' האם יש לנו צדיקים היום? חז"ל אומרים לנו מהו צדיק צדיקים יצר טוב שופטן [מוטת סג ע"ח] כל פעולותיהם מותוות על ידי יצר הטוב הם אינם נמשכים לכוס שתיה סתם קרה אם הם זקוקים לשתות כו' וגם זה רק אם השתיה באמת מובילה למטרתה ואם היא מכילה תוספות מיותרות של טעם הם נמלטים ממנה כמו מסם המוות. כשאנו באים לקנות איזה דבר מאכל ורואים לפנינו רשימה של רכיבים שאין לנו מושג בהם אנו אומרים לעצמנו עוזה כנראה בסדר אבל הצדיק מתייחס למאכל שאינו כשר כמו לרעל ועד שהוא אינו יודע במאת האחוזים שהדבר כשר ללא כל חשש ופקפוק הוא מפחד להתקרב למאכל הזה מילה של לשון הרע אצל הצדיק היא כמו סכין בלב. והנה אם נשים לב נבחין בתופעה שאף שצדיקים אין לנו כל כך הרבה בדורנו וזאת ודאי מחמת קלקול הדור אבל תלמידי חכמים יש הרבה ב"ה והרי לכאורה מצב הדור נוגד גם את כל ענין לימוד וגדלות התורה! הסיבה לכך היא משום שהדבר היחידי שהסביבה לא יכולה לפגום בו הוא התורה כי התורה היא הקב"ה לימוד התורה יש בו כזו קדושה עד שאין לטומאה כל שייכות ונגיעה אליו דברי תורה אינם מקבלים טומאה.

הכל מקבל טומאה חוץ מדברי תורה. אם כן כשאנו חיים בסביבה שהכל ספוג בטומאה הדרך היחידה שאנו יכולים לשמור על עצמנו היא רק על ידי לימוד התורה הקדושה זוהי החומה היחידה שבכוחה להגן עלינו מפני השפעתה המסוכנת של הסביבה בעבר בעיירות שבחול"ה היו יהודים שהיו בורים ועמי ארצות גמורים לא ידעו אפילו קרוא וכתוב ומכל מקום באווירה של הקדושה ששרתה על העיירה הם יכלו לשמור תורה ומצוות גם ללא לימוד התורה אבל באווירת הטומאה השוררת כיום בה הכל נהרס ונפרץ המגן היחידי שנותר לנו כיום מההשפעה הקלוקלת של הסביבה הוא רק לימוד התורה הקדושה אנשים שלא לומדים תורה לא מתמסרים ללימוד התורה ולא נמצאים במסגרת של תורה כמעט ואינם יכולים להיות מוגנים מהשפעת הסביבה זוהי ההגנה היחידה מפני השפעות הסביבה הבטחון היחידי לשמירת יהדותנו ויהדות ילדינו לימוד התורה הק' מתוך מסירות והקרבה!

אחרי מתן תורה קדושה ללא שינוי, ואפשר לומר על דרך הדרוש שרק קודם מתן תורה לפני שהיתה תורה בעולם משה רבינו לא היה יכול להתפלל בתוך ארץ מצרים אבל אחרי מתן תורה זכינו לכזו דביקות של קדושה במדרגת אני ה' לא שניתני זהו החפצא של התורה הק' שהיכן שהיא נמצאת קדושתה במקומה עומדת כי ה' יתן חכמה מפיו תמיד אותה קדושה ממילא אדם שקשור לתורה היכן שהוא מוצא את עצמו לעולם לא ישתנה. הסבא מקעלם ז"ל היה אומר שבזמנינו חייב כל אחד להרגיש עצמו כאילו נמצא במדבר ואין לו שייכות וקשר כלל לכל הבריאה ולאנשים הנמצאים בה מפני שעתה המצב שנשכחה כלל מאנשי העולם כל עניני האמונה וההשגחה ואינו דומה לאשר היה בימי קדם שהאמינו העולם בהקב"ה אלא שהיה להם שאלות והשגות בעניני ההשגחה. בזמנינו שולטת הכפירה והאפיקורסות בעולם ואין מאמינים כלל ומשום שטבע האדם להמשך אחר מה שראות עיניו וכיון שבהנהגות בני אדם אין רואה כלל אמונה לכך מושפע מהם וקשה עליו האמונה ומשו"ה חייב לצייר לעצמו כאילו נמצא במדבר ללא מגע כלל עם אנשי העולם ועי"ז ישתחרר מהשפעתם וזו מהעבודות הקשות ביותר לא להיות מהרבים. והיינו הדברים המבוארים ברמב"ם הל' דעות פ"ה ה"א "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדיעותיו ובמעשיו אחר ריעיו ואביריו ונהוג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד

ממעשיהם וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ילך למקום אנשים צדיקים וכו' ואם היו כל המדינות נוהגים בדרך לא טובה ישב לבדו יחידי וכו' ויצא למערות ולחוחים ולמדברות וכו' " והיינו כמש"נ שלא ימלט שיוכל למנוע את עצמו מהשפעת אנשי המדינה ולכן אין לו כל עצה אלא לעזוב הכל ולילך יחידי למדבר, וכן חזינו שדוד המע"ה פתח את ספר תהלים "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב" תהלים א א זו היא תחילת העבודה להתרחק מעצת הרשעים והחטאים כי בשעה שקרוב אליהם לא יעזרו כל התהלים ויפול בעצת ודרך הרשעים.

ומשו"ה קשה מאוד ההכרה ש"בכל דרכיך דעהו" ואף שפשוט מאוד להכיר זאת אך כיון שהציבור חי להיפך "אכול ושתה כי מחר נמות" משפיע זאת עלינו לפחות במה שנוגע לצורת החיים המעשית והיינו דמובא בחז"ל נדה ל שלפני בריאתו של אדם משביעין אותו שאפילו כל העולם אומרים עליו שהוא צדיק חייב להחזיק לעצמו כרשע ואף זאת בגדר הנ"ל לא להיות מושפע מהבנות העולם אלא לעשות לפי ההכרה העצמית. ועד כדי כך חזינו שהרבים משפיעים מהא דחייבה תורה בכניסתן לארץ "לא תחיה כל נשמה" דברים כ טז מפני שכאשר ישאירו את העמים בתוכם ישפיעו המה על בני ישראל ורק ע"י עקירת ההשפעה מהרבים יתכן שהבנותיהם ידריכו אותם נמצא שזו עיקר ראשון בעבודה לעקור את הרע כדי שלא ישפיע עליו ואז יפעלו הבנות השכל עליו ויוכל להתנהג על פיהם.

ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים (ט, ל). ביאר הרה"ק רבי ר' בונם מפרשיסחא זצוק"ל פרעה אמר 'ורב מהיות קולות אלוקים וברד', כי כאשר ראה פרעה קולות אלוקים וברד אחזתו רעה ופחד, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות טז). 'לא נבראו רעמים אלא כדי לפשט עקמומיות שבלב', היה סבור בלבו שהגיע כבר ליראת שמים, כי כן דרך הכסילים בהשיגם מעט בדעת ובריאה חושבים שכבר עלו למדרגה גדולה, ולא ידעו כי נבערים הם מדעת. לכך אמר פרעה 'ורב מהיות קולות אלוקים'. על זה השיבו משה רבינו עליו השלום, ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלוקים, עדיין אינכם יראים מפני השי"ת.

ההפשה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשה גבעול. והחיטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה (ט, לא - לב). ביאר הגאון ר' משה רייס שליט"א משל נאה היה ממשיך הגאון ר' שלמה בכור חוצין ז"ל, מאבירי יהדות ספרד. מעשה בנער צעיר שיצא לטייל עם אמו בשדות שמחוץ לעיר, ראה הנער את השדה והנה היא מליאה שבלים, מהן זקופות ומהן כפופות ונוטות לארץ. למראה השדה מליאת התבואה, התפעם הנער והעיר לאמו, שאילו היה הדבר תלוי בו היה קוטף מהשדה את השבלים הכפופות, כאשר הן מכערות את מראה הקמה, ומשאיר רק את השבלים הצומחות בצורה ישרה וזקופה ומראיהן מרהיב. אולם אמו העמידה אותו על טעותו, בהסבירה כי אמנם השבלים הזקופות נחמדות הן למראה ותאוה הן לעינים אבל תוכנן דל וריק. זקיפת קומתן דווקא מעידה כי הן שדופות קדים, לאיך גיסא, השבלים הכפופות, אפשר שאינן נאות מבחינה חיצונית, אולם דווקא הן בעלות תוכן. מעידות הן כי עשירות הינן בגרעיני חיטה ולכן הן כבדות ונוטות לארץ. ללמדך שלא כל מה שנאה הוא אכן בעל ערך. ומוסר השכל נוסף לימדה האם ממראה התבואה, רק הריק מכל הזקוף ראשו בשחץ ובגאוה, כאילו הוא ואפסו עוד. לעומתו המלא בתוכן מוכן לכפוף ראשו לפני הכל, כדי ללמוד ולהוסיף דעת וחכמה. ואם במישור האנושי הדברים אמורים, הרי זה הדגמה מוחשית למה שנאמר (אבות פרק ד' מ"א) 'איזהו חכם, הלומד מכל אדם'. הגיב הבן על דברי האם, שמעתה הוא למד לדעת שלא רק מכל אדם ניתן למסור מוסר וחכמה אלא גם מן השבלים שבשדות. וזהו מה שהתרחש במצרים במכת הברד. על מה שאירע אז מספרת התורה 'הפשה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשה גבעול והחיטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה'. פירש רש"י שכיון שהשעורה והפשה כבר גדלו והיו באויביהן, לפיכך הברד פגע בהן קשות. לעומת זאת החיטה והכוסמת לא נפגעו מהברד בשל קטנותן ורכותן. בשל הרכוכות שבהן הם התכופפו, אולם דווקא כך הם ניצלו מכליון. וזהו מי שהוא מתנשא וזקוף, עלול להיפגע הרבה יותר ממי שמוכן להתכופף ולהרכין ראשו, אפשר

שהגבוהים והחסונים מרשימים יותר, אולם לא תמיד הם החסינים מפגעים. המציאות ממוכחה שדווקא שפלות הקומה והרכות היא המעניקה לאדם חוסן וכח לשרוד ולהתקיים.

ביאר בעל ה"שפע חיים" ז"ע והחטה והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה (ט), וברש"י מהמדרש תנחומא (פ' וארא אות ט"ז) פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו. הרהרתי היום בדבר האמור וצ"ב מאי קמ"ל ולא יזה צורך נעשה הנס, וי"ל שהחטים היה בהם צורך לבני ישראל לאפות מהם מצות בצאתם ממצרים, ולכן שמרם השי"ת שלא ילקו, ובא הכתוב להשמיענו בזה חיבתם של ישראל לפני המקום.

מובא מהחיד"א ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה (ט, לג). וי"ל דאיתא (בתענית ז): שעצירת גשמים באה בעון ביטול תורה. וזהו הרמז "ויחדלו הקולות" כשנמנעו מהקול תורה אזי "ומטר לא נתך ארצה" דהיינו עצירת גשמים.

עיין רש"י מסכת מנחות דף פ"ה ע"א ד"ה א"ל ב' אנשים היו חרטומי מצרים, (1 יוחנא, 2) ממרא.

מובא במסכת ראש השנה י"א ע"ב בראש השנה היהודים פסקו לעבוד במצרים,

ב' דברים רואים מהפרשה שהיו 'נס בתוך נס', (1) ויבלע מטה אהרן את מטתם, (2) ואש מתלקחת בתוך הברד.

מדוע לא קיים פרעה את הבטחותיו? הרי לכל הפחות בכובעו כ"מלך", צריך היה לכבד את מילתו. מה גם, שזו נאמרה בפני קהל חרטומיו ויועציו. זקן יושב במרכז העיר, מעמיד קופסת נעליים ועליה לוח דמקה. המעניין היה שמולו שיחק... כלב! הרבה אנשים נאספו סביב לראות את המאורע יוצא הדופן. אחד האנשים פונה לאזרח ומשבחו: "וואו, איזה כלב חכם יש לך". עונה לו הזקן: "הכלב חכם?! אני משיג אותו 3:2... בהוראת האלוקים נשלח משה לפרעה, להתרות בו שאם לא ישלח את בני ישראל מעבדותם לחירות, ייענש בחומרה. פרעה מלגלג על דברי משה, אם לא די בכך, הוא מוסיף חטא על פשע: מיהו ה אשר אשמע בקולו. במדרש מתואר, שבמשפט זה רמז פרעה לעג עוקצני: "לא מזמן", סח פרעה למשה ואהרן, "חגגתי יום הולדת. כל מלכי מזרח ומערב - אלו שלא יכלו לבוא בעצמם - שלחו מתנה לרגל המאורע. מתנה מאלוקים - לא קיבלתי...". "אם לשפוט נכון", ממשיך פרעה, "מבין אני שאין לו כסף למתנה. אך לכל הפחות היה מנסח איזו ברכה יפה". כך פער רשע זה את פיו כלפי מעלה. משה לא מתרגש מהצנינות הנוטפת, וממשיך להתרות בפרעה שיישמר לנפשו. תוך כדי כך, כדי להוכיח לו שיש דברים בגו, נעשה משה אהרן לנחש אמיתי, הבולע את מטות החרטומים שנעשו דמויי נחש. מכאן והלאה, פרעה מותח את חבל ההזדמנויות עד תומו. כל חודש מגיע משה מחדש ומזוהר: עומדת להתרגש מכה כזו וכזו על מצרים. דבריו, מיותר לציין, מתקיימים במלואם. המכה מגיעה, פרעה סובל נוראות, משפיל את גאוותו, ומתחנן למשה שיתפלל בעדו. "עכשיו, ממש כשתסתיים מכה זו", מבטיח פרעה בכל הקדוש והיקר לו, "אני משחרר אתכם לחופשי". פרעה היה הוגה המטבע הלשונית: "הבטחתי. לא הבטחתי לקיים". כשם שנעלמה המכה ממצרים, כך באורח פלא נעלמו רצונותיו הטובים של פרעה. אכן, בחמש המכות האחרונות מגלה לנו התורה, שפרעה לא עמד בהבטחתו בגלל כח עליון החזק ממנו. היה זה רק משום שכעת הגיע תורו לסבול, על מה שעשה לבני ישראל. אך בחמש הפעמים הראשונות קיבל פרעה אשראי אמון בלתי מוגבל. מדוע באמת לא קיים פרעה את הבטחותיו? הרי לכל הפחות בכובעו כ"מלך", צריך היה לכבד את מילתו. מה גם, שזו נאמרה בפני קהל חרטומיו ויועציו. הסיטואציה די מוכרת: אתם מספרים לאדם מסוים משל או סיפור, עם פרטים מורחבים ותיאור חי וצבעוני. מטרתו של הדיבור, היא כמובן להעביר מסר, או להעלות חיוך וכדו. תמיד יימצא השוטה שיידיבק לפרט קטן וכלל לא חשוב, שתואר דרך אגב, את זה הוא יקלוט מהסיפור. זו

הייתה מהותו של פרעה: אלוקים נותן כח לעשות נחשים ממטות? גם החרטומים עושים. אמנם שלהם לא יכולים ממש לבלוע מקלות אחרים, אבל למה להיות קטנוני. כן אותו דבר, לא אותו דבר. אין הבדל גדול. הנילוס נהפך לדם בעקבות התראת משה בשם אלוקים? גם המכשפים יוכלו לבצע זאת! הצפרדעים עלו וכיסו את מצרים בשל גזירתו? גם החרטומים יגרמו למצרים לסבל נוסף, אך העיקר שהם הוציאו צפרדעים. נכון שבמכת כינים היו מעט תקלות, צבא החרטומים לא הצליח להשתמש בנשקו כלל! אבל את מי זה מעניין? בסך הכל זו "אצבע אלוקים". מי מתרגש מאצבע אחת? גם הזקן ששיחק עם כלבו, יודע שכלב משחק דמקה מול בני אנוש - זהו פלא גדול. אבל למה להיתפס לקטנות, כשאני המוביל במשחק??? אין אדם שמחבב פרשנות לקויה, לא בכוונה ולא בטעות. השאלה היא, האם אנו לא כאלה בדיוק...

דוגמה נפוצה בימים אלו היא הצטננות. אנשים רבים סובלים ממנה, לפעמים זה קשה אך נסבל, לעיתים זה משבש את סדר החיים התקינים. מי שתופנה אליו השאלה: מדוע התקררת? יענה אחת מהתשובות: שכחתי לסגור את החלון בלילה. יצאתי עם שיער רטוב אחרי המקלחת, לא לבשתי מספיק חם. יש גם תשובות לא נפוצות כמו: שתייתי משקה קר בחורף. כן, גם מזה אנשים מתקררים. והסיבות מגוונות: איתותים מן השמים, כדי שיחזור האדם בתשובה על מעשיו הלא טובים. או כדי לכפר על עוונותיו ולטהרו על ידי ייסורים קלים. ובפרט שבחז"ל כתוב שביד האדם למנוע התקררות! מי מאיתנו פונה לספר התהלים בשל שפעת קלה? למי פנינו מהר יותר - לרופא או למי ששלח את המחלה? התשובה ידועה... כי אולי גם אצלנו נתפסים מעט לקטנות: כשחולים - לוקחים תרופה, לא מתעניינים בסיבת המחלה. וזו בדיוק הטעות.

וכסיל לא יבין זאת. משעברו הדקותיים תפס המאבטח את האיש הגביהו וזרקו החוצה... כשהתאושש אותו מפריע הוא ניגש אל הדלת הנעולה ואומר למנקה, כשהוא מצביע על המאבטח: אתה רואה, אתה אמרת לי, אבל הוא הסביר לי... אדוני הבנק סגור! הבנק נסגר לפני שלש שעות! אין עובדים! אני בסך הכל מנקה, תן לי לסגור את הדלת! האיש מתעקש, נעמד בפתח הבנק ולא מאפשר למנקה לנעול את הדלת. אני רוצה למשוך כסף מהבנק, הוא טוען... בליט ברירה המנקה לוחץ על לחצן מצוקה ואז מגיע במרוצה מאבטח שקולט מהר את העניין... ניגש אל האיש ואומר לו: תקשיב, יש לך שתי דקות לעזוב ולא... משעברו הדקותיים תפס המאבטח את האיש הגביהו וזרקו החוצה... כשהתאושש אותו מפריע הוא ניגש אל הדלת הנעולה ואומר למנקה, כשהוא מצביע על המאבטח: אתה רואה, אתה אמרת לי, אבל הוא הסביר לי... פרעה אמנם התחיל 'להבין' מעט דרך המכות, אך גם 'הסבר' זה לא הספיק לו פרשתו, פרשת וארא, מתארת את ההתראות, המכות, החרטות והשיבה לסורם של פרעה ואנשיו. בכל סיפור בתורה ישנה הוראה אל כל אדם ואדם באשר הוא. הנושא הוא לא רק פרעה, אלא הפרופיל האנושי שבנו ששמו: 'פרעה'. חשוב לכוון את הלב ואת הדעת לכל פרט מהתנהגותו ותגובתו של פרעה, במשא ומתן המתיש שנערך בינו לבין משה רבנו, שליח ה'. בכל מכה ומכה טמונים מסרים גלויים וצפונים המופנים ל'פרעה' שבנו. התגובות וצורת ההתייחסות למכה ואחריה, יש להן השלכות משמעותיות לנפש האדם. נתבונן לדוגמה במסרים של מכת 'ברד'. משה רבינו פונה אל פרעה ואומר: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תראו מפני ה' א-לוקים, והפשטה והשעורה נוכתה, כי השעורה אביב והפשטה גבעול. והחיטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה" (ט', ל"א - ל"ו ל"ב). רש"י מפרש: "כי השעורה אביב - כבר ביכרה ועומדת בקשיה, ונשתברו ונפלו, וכן הפשטה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה. "החיטה והכוסמת לא נוכו, כי אפילות הנה" - מאוחרות, ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. הרס"ג והרמב"ן מלמדים אותנו שאת שני פסוקים אלו אמר משה לפרעה. עלינו להבין מדוע משה טורח למסור לפרעה דו"ח על הנזקים שהיו בעקבות המכה שהתרחשה לאחרונה? אכן הרמב"ן שואל זאת וזה לשונו: "ולא ידעתי למה נכנסו שני פסוקים אלה במקום זה, טרם השלים את דבר משה בתפילתו וסר הברד. ואין צורך להודיע לו מה שנפסד ומה שלא נפסד, כי בסור הברד יראה...". פרעה יואיל בטובו להסיט את הוילון ולראות בעיניו מהם הנזקים? הרמב"ן מלמדנו מסר

חינוכי נפלא: משה רבנו פונה אל פרעה בהתרעה: ראה, מכת ברד השמידה את כל היבול הבשל כמו השעורה והפשתה, אך ברחמי שמים נשאר לפליטה החיטה והכוסמת. הקב"ה חמל עליך והשאיר לך את החיטה והכוסמת כדי שלא תאמר: לא יכולתי לחזור בי מפני שבין כך אני ותושבי מצרים נמות ברעב. אם חשוב לך ולתושביך לשרוד ולא לגווע ברעב, "שלח עמי ויעבדוני". כאשר ילד או בוגר בחרו ללכת בדרך קלוקלת, ובעקבותיה שילמו את המחיר, בספיגת השפלות וביזיונות. מגלים לנו לעיתים תופעה מוזרה. במקום לשנות כיון ולחזור לדרך טובים, אותו אדם עושה את ההיפך ומתעקש להמשיך הלאה בטעותו. מדוע? התשובה היא שמצבו העכשווי העגום, הוא קרקע פוריה ליצרו הרע, המייעץ לו להידרדר יותר לכיוון מטה, כי 'אין לו כבר מה להפסיד'. התסמונת של: 'אין לי כבר מה להפסיד', מסוכנת והרסנית. אדם כזה מסוגל לעשות את הגרוע מכל, לו ולחברה. התרופה לתסמונת זו היא להבהיר לו שיש לו כן מה להפסיד ומאיך, יש לו גם מה להרוויח... חשוב למצוא פתח תקווה כלשהו, חבל הצלה לפתיחת אפיק חדש. אולם פרעה מתעלם מההזדמנות שבאה לפתחו לשחרר את בני ישראל. הוא מעדיף לראות את השקט הזמני בכך שפסק הברד, ויש חיטה וכוסמת, ולכן, אפשר להמשיך בשגרת הרודנות והעבדות. תובנה חינוכית שונה במענה לשאלה זו, מלמדנו רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א בספרו "ברכת מרדכי": ראה נא פרעה, במה כוחך גדול? מהו הנשק שהנך מפעיל בעמדך במריך? קשיות עורף, קשיות לב. עומד אתה בסירובך, איך נכנע. אמת כח אבירים הוא זה. אבל צא ולמד מהבריאה שברא ה'. אף בצומח, הוחדרו תכונות אלו של קשיות ורכות. לכאורה אין הרכות אלא העדר קשיות. אך דע נא שבתכונות האדם אין הדבר כן. בבני אנוש הרכות, מידה לעצמה היא, ולהיפך, הקשיות, אינה אלא העדר רכות! רכות זו של בני האדם, כשהיא נדרשת, הרבה מן הגבורה יש בה. כשעומדים מול מכות! הקשה מתנפץ לרסיסים. אך הרך, נרכן, מתכופף, נכנע, ובחלוף המכה, יתרומם, יזדקף וימשיך ברכותו. כשברא הקב"ה את כל בראיו בתכונותיהם, נלקח בחשבוננו של עולם כח ההשרדות. אתה פרעה מדוע לא תלמד? גיבור הינך, ביכולתך להעפיל ולעמוד בקשיות ערפך. אך אין ביכולתך לעמוד ברכות כניעתך. ניתן להרחיב את הרעיון ולהחילו על התחום שבין אדם לחברו: "לעולם יהיה אדם רך כקנה, ואל יהיה קשה כארז" (תענית כ" ע"א). לכאורה תכונת קשה כארז חיובית היא, וכפי שנאמר: "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה" תכונת רך כקנה האם אינה מלמדת על חוסר יציבות? התשובה היא שבאדם השלם צריכות שתי התכונות הסותרות, לכאורה, לפעול יחדיו בהרמוניה מושלמת. החכמה היא לדעת מתי והיכן להשתמש ברכות ומתי בקשיות. כאשר האדם מתמודד על ערכיו ועקרונותיו עליו להפעיל את הקשה כארז, לא להתפעל מפופולריות או מסחף חברתי. אך בנוגע לזולתו, ביחסו אל פגמי האחר, עליו להתכופף אליו להבין ללבו ולדונו לכף זכות. פרעה שלא רצה ללמוד ונשאר במרדנותו ובקשיותו, סופו שנענש. בורא עולם הכביד את לבו, נלקח ממנו שיקול הדעת הבריאי. 'שיא' הבושה היה כשהסתובב סהרורי בכותנתו באמצע הלילה ונעשה לעג ושחוק לילדי היהודים... המחיר הסופי שהוא ועמו שלמו ידוע לכל. פרעה משמש כאב טיפוס לאופי של 'העיוורים והחרשים מרצון' המתעקשים לנהל מלחמה מול כל העולם. פרעה משמש כתמרור אזהרה, כאנדרטת נצח לפרעונים בני זמננו. מי שלא רוצה להקשיב, מי שאינו מעוניין לקרוא את המפה, אלא בשרירות לבו הוא הולך עד הסוף... למרות המכות... סופו ידוע.

חז"ל לימדונו כי 'אין הקב"ה מעמיד אדם בניסיון, אלא אם יכול לעמוד בו'. אך מפתיע לגלות שהאדם הזה יכול להיות גם פרעה... לאורך כל עשרת המכות אנו עדים לסוג של משא-ומתן בין פרעה למשה. משה דורש מפרעה לשחרר את עם ישראל, אך פרעה מסרב. הקב"ה מטיח מכה על פרעה, ופרעה מגלה סימנים של רצון לשחרר את העם, אך שוב חוזר בו. משה שוב מתרה, אך פרעה מסרב, וחוזר חלילה. במפגש הראשון בין משה לפרעה, אנו מוצאים פסוק תמוה: "ויאמרו אלוקי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך שלושת ימים במדבר ונזבחה לד' אלוקיני". כלומר, משה לא מבקש מפרעה לשחרר את העם לגמרי, אלא רק לשלושה ימים, לזבוח לה במדבר, ולחזור למצרים. זאת בקשתו הצנועה של משה, וגם לבקשה זו מסרב פרעה.

להיענות בחיוב. כך מוטחות על ראשי המצרים מכה אחר מכה, רק משום שלא היו מוכנים לשחרר את בני ישראל למספר ימים, ולקבלם בחזרה! לכן גם מובן כעת מדוע לאחר שעם ישראל יצא ממצרים, שבו פרעה וחילו לרדוף אחרי בני ישראל כעבור כמה ימים. הם סברו שהשחרור היה זמני. שלושה ימים, וחוזרים. ומשהבחינו שבני ישראל לא חוזרים ואף ממשיכים להתרחק ממצרים, החליטו לרדוף אחריהם. ויש לשאול: מדוע משה מסתיר את כוונתו האמתית מפרעה? האם הקב"ה חושש לומר לפרעה את מטרתו הסופית? מדוע משה טוען לפני פרעה שעם ישראל ילך רק שלושה ימים במדבר ויחזור? הרי הכוונה היתה לברוח לעד ולעלות לארץ ישראל! האלשיך הקדוש עונה על שאלה זו דרך יסוד גדול הטמון בהנהגה האלוקית בעולם. כלל לימדו אותנו חז"ל: אין הקב"ה מעמיד אדם בניסיון, אלא אם יכול לעמוד בו. כל אדם, בכל מצב – כאשר ניצב לפני ניסיון, צריך לדעת שיש לו את הכוחות להתמודד איתו. גלוי וידוע לפני הקב"ה שפרעה לא היה עומד בניסיון של בקשה לשחרר את עם ישראל לצמיתות. זה היה מעבר לכוחותיו של פרעה. עם זאת, יש באפשרותו של פרעה לשחרר את עם ישראל לזמן מוגבל. אם הוא היה עומד בכך, לא היה מביא הקב"ה שום מכה על מצרים. אך כיוון שפרעה יכול לעמוד – ולא עמד בזה, אזי מידת הדין היא שניתן להעניש אותו על כך. יסוד זה, אומר האלשיך, יש בו כדי ללוות אותנו בכל שלב בחיים. לעתים אדם חי בתחושה שאילו היה גדל בבית אחר או במשפחה אחרת, היה מצליח לעמוד בניסיונות של החיים. אך הנה, גדלתי במשפחה קשה, בסביבה שאינה תומכת, עברתי חוויות לא נעימות וכו'. אירועים אלו גורמים לו להרגיש שאינו אשם במצבו. אומר הקב"ה לאדם: הניסיונות שקיבלת הם בהתאם לכוחות שלך. אין ניסיון שרובץ לפתחך שאינך יכול להתמודד איתו. בגמרא אמרו זאת כך: "לפום גמלא – שכנא", כלומר, לפי הגמל – כך המשא שמעמיסים עליו. אם הגמל צעיר – לא מעמיסים עליו חבילות גדולות. אך אם הוא חזק וגדול – טוענים אותו במשא כבד. כך גם האדם המקבל ניסיונות: אם הניסיון גדול, יידע האדם שיש לו כוחות נפש גדולים ואדירים יותר ממה שהוא חושב, ואין דבר העומד בפני הרצון. אדם המתמודד עם הניסיונות שלו מתוך מבט אמוני על החיים, רואה כיצד הניסיונות נועדו להרים אותו, לרומם אותו לגבהים רוחניים, ובכך זוכה לחיים טובים ומאושרים.

אל תתייאש. תאר לך שהיית עובד במקום מסוים במשך שנים על גבי שנים. מדובר בעבודה קשה, בעמל כפיים, ואתה לא סתם עיף אלא מותש, מדוכדך, מרוקן ומתוסכל. ואז, ביום בהיר אחד בא מישוה ומבטיח לך עולם חדש לחלוטין שבו קיימים שוויון, משכורת מכובדת וחופש מוחלט. האם היית מאמין לאדם זה או שכבר התייאשת לחלוטין? האם אתה מעז לצפות לעתיד טוב יותר ומסתכן בצניחה מחודשת לתהומות הייאוש, או שאתה פשוט מקבל את גורלך ומוותר על החלום? זה מה שקרה לאבותינו במצרים. הם בילו את כל ימיהם בעבודת פרך במשך כל אותן שנים, ואז הגיע מישוה חדש והחל להבטיח להם הבטחות. משה הביא מסר מאלוקים שהגאולה מתקרבת. שקיימת ארץ מובטחת הממתינה לבואם. שלא הכול אבוד. שיש אור בקצה המנהרה. ומה הייתה תגובתם של בני ישראל? "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" (שמות ו, ט). פירוש אחד מסביר שאין להבין "קוצר רוח" באופן מילולי בלבד. הרי המילה "רוח" היא דו-משמעית [במובן הפיזי והרוחני]. במילים אחרות, הסיבה לכך שבני ישראל לא יכלו לתת ליבם לקריאתו של משה לא הייתה קוצר-נשימה פיזי בלבד, אלא גם שהיה חסר להם ה"רוח", ולמעשה ניתן לומר – את התקווה. לאחר שסבלו משיעבוד תקופה כה ממושכת אבדה להם האמונה שיבוא יום והם יצאו לחירות. היה זה פשוט מעבר ליכולת התפיסה שלהם. הם איבדו את הרוח, את התקווה. במהלך כל תולדות מצרים מעולם לא ברח אף עבד אחד. כיצד יוכל עם שלם לברוח ולהשתחרר מעול העבדות? מן הסתם הם חשבו שמשוה הווה או חולם בהקיץ. פשוט לא מציאותי לפתח ציפיות גבוהות כל כך לנוכח ההתרסקות הוודאית הצפויה אל קרקע המציאות. בני ישראל היו אפוא מיואשים וחסרי תקווה, ולכן הם לא יכלו לשמוע – כלומר, לקלוט – את המסר שניסה משה להעביר להם. זה קורה לעתים תכופות כל כך. אנשים מתקבעים בקיומם הבינוני עד כדי כך שהם מוותרים על כל תקווה להשיג אי פעם את פריצת הדרך המיוחלת. נישואין נתקעים בתלם השגרה,

והסרט הנע ממשיך לנוע עד כי אנו מאבדים גם את הכמיהה לחלום. ואזרחי ישראל, ואפילו מנהיגיהם האמיצים, מיואשים כל כך משנים של מאבק, של מלחמת התשה ושל מתקפות טרור, עד שהם נאחזים באניצי קש דמיוניים, מפני שבאופן בסיסי, אם יהיו כנים עם עצמם אזי יהיה עליהם להודות שהם פשוט איבדו את הנחישות. לעתים תכופות אני מצטט משל מלא חוכמה שנאמר בשמו של החסיד האגדי, הרב מענדל פוטרפס: "אם איבדת כסף, לא איבדת מאום – כסף בא, וכסף הולך. אם תאבד את בריאותך, איבדת מחצית שכן אינך האדם שהיית קודם לכן. אך אם תאבד את התקווה, איבדת את הכול". משה הביא תקווה חדשה לעם מדוכא שחדל מלחלום. הוא השיב להם את הרוח שאבדה להם, ולבסוף, הודות לנשים שחולל אלוקים, תקוותם התגשמה והחלום הפך למציאות. להיות קצר נשימה זה דבר נורמלי לחלוטין, אבל קוצר רוח הוא מותרות שהעם היהודי אינו יכול להרשות לעצמו לעולם. מי ייתן שלעולם לא נאבד את תקוותנו ואת עוז רוחנו.

מובא בוהגדת. פרעה שהיה בימי משה אמושי [מכשף] היה. הוא אמה, וזקנו אמה" (מועד קטן יח ע"א). בהנחה שהזקן אינו צומח מקצה הגולגולת, היה דורך על זקנו בלכתו... גמד מגוחך, קריקטורה מעוותת. האמנם כך נראה? אכן כן, כתב השל"ה (סוף פרשת וארא), "כי אין מקרא ואין דברי חז"ל יוצאים מידי פשוטם" (יעוין שבת סג ע"א). [אגב, יש שמסבירים בדרך צחות עפ"ז את שנאמר אצל יוסף (בראשית פרק מז-ז) ויבא יוסף אתי יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה: וכי יעקב היה נכה ח"ו, שהיה צריך להעמידו? אלא יעקב מנסה לראות היכן הוא פרעה ולא מוצא, ויוסף מעמידו אותו ומורה לו באצבע הנה! זה ההוא שם הגמד ההוא...].

אבל המהר"ל מפראג זצ"ל ("באר הגולה", באר ה) כתב, שיתכן ובפועל היה גבה קומה ורחב גרם. חז"ל התכוונו לדמותו הרוחנית, לאישיותו, זו היתה של גמד מגומד. אישיות קטנה ומצומקת. אלו נברא בצלמה ובדמותה של נשמתו הזעירה, היה ננס זעיר. אבל פעלו כאן חוקי תורשה ועוותו את צורתו כך שנראה כאדם רגיל ואף מרשים!

ואנו נזכרים בספרו של הגאון הקדוש בעל "שבט מוסר" זצ"ל בספרו "מנחת אליהו" (פרק ה). הוא נקרא להוציא 'דבוק' שנכנס באדם, והחל לשוחח עם הנשמה המיוסרת. הלה ספר על עברו, חטאיו ועונו. בתוך הדברים שאלו, מה גדלה של נשמה? אמר האומלל: "יש ויש. אני למשל, כאגוז – אבל יש קטנים יותר". גם זו נחמה... ואני חושב לעצמי: הולך אדם בעולם, מתגאה בקומתו הנישאה. אבל אותה ישאיר פה. שרועה בשכיבה. ומה יעלה למעלה, גרגר שומשום?! אברהם אבינו קרוי "האדם הגדול בענקים" (יהושע יד, ט). איני יודע מה היה גבהו, אבל אישיותו! "ישם [בשונם] אשה גדולה" (מלכים ב, ד, ה), לא גדולת ממדים, אלא יראת חטא (תרגום יונתן) וחשבה (רש"י)! ופרעה, אפס. גמד, באישיותו! מדוע? כי אחד הרברים שהעולם עומד עליהם, היא האמת (אמת פ"א מ"ז). עולם שקרי הוא עולם מעורער. כמו שסיפרו במדרש (מדרש תהלים ז) שהשקר ביקש להכנס לתיבת נח. אמרו לו: שנים שנים באים אל התיבה (בראשית ז, ט). אינך נכנס אלא אם תביא בת זוג. פגש בפחתא – נזק ובקשה להצטרף אליו. אמרה לה הפחתא: אם כבת זוג, אז כבת זוג: כל מה שאתה מרויח אני מוציאה! הסכים, ומני אז כלל בל יעבור הוא: כל מה שהשקר מרויח, מכלה הפחתא הנזק והחסרון! המלכות, אמורה להעמיד העולם על כנו: "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד). ולפיכך, אמורה היא להיות מושתתת על האמת: "המלכות אינה חוזרת בה [מהבטחתה], אם אומרת שתעקור הר, תעקור הר ולא תחזור בה!" (בבא בתרא ג ע"ב, וערכין ו ע"א), עד כדי כך, שאף "הדבור של המלך נחשב כמעשה!" הורדוס לא היה ידוע כדמות חיובית, להיפך. אבל בבא בן בוטא סמך על מלתו ויעץ להרוס את בית המקדש כדי לבנותו שנית ברוב פאר והדר. [למרות שהיה עבד לרומאים, וכששאלם הורו לו שאם הרס לא יבנה (בבא בתרא ד ע"א)!] ופרעה, מלך המעצמה האדירה באותם ימים, שקיבצה כל כסף וזהב שבעולם (פסחים ק"ט ע"א), ומילתו אינה מילה. מבטיח לשלח את העם וחוזר בו, שב ומבטיח ושוב חוזר בו!

הגמרא (כתובות עז ע"ב) מספרת, שובי יהושע בן לוי עלה בחייו לגן העדן העליון ונשבע שלא יצא. אמר הקדוש ברוך הוא: נבדוק, אם מימינו לא נשאל על שבועתו, ישאר בגן העדן, [ואם לא, ישאל על שבועתו ויצא]. והסביר הסבא מקלם זצ"ל ("חכמה ומוסר" ח"א מאמר מב) שבדאי אין אסור להשאל על השבועה. וכשנישאלים, עוקרם החכם מעקרם, וכאלו לא היו (כתובות עד ע"ב). אבל אדם שאמר, וחזר בו, אישיותו אינה משלמת. אינו "בן העולם הבא", אינו שייך לעולם האמת בחייו! "אחות לנו קטנה", זה אברהם אבינו שאיחה [חיבר] את כל באי עולם לקדוש ברוך הוא. "מה נעשה לאחותנו", מה אפשר לבנות עליו? "אם חומה היא", אם מעמיד הוא דבריו כחומה, "נבנה עליה טירת כסף", שייך הוא למציאות איתנה ומושרשת ואפשר לבנות עליו עם נצחי. "ואם דלת היא". שמטלטל דבריו כדלת שפעמים נפתחת ופעמים נסגרת, "נצור עליה לוח ארז" (שיר השירים ח, ח) שמרקיב והולך (שיר השירים רבה ח, יב). לא הוא מציאות קיימת, ולא העם שיקום ממנו. אמר אברהם: "אני חומה!" "איתן האזרחי" הוא (מלכים א ה, יא. בבא בתרא טו ע"א). ובאמת, לפיכך "האדם הגדול בענקים" הוא (יהושע יד, טו). הוא איתן, והאבות בכללותם קרויים "איתנים" (ראש השנה יא ע"ב), ואף זה בכלל "חייב כל אדם לומר אימתי יגיעו מעשי למעשי אבותי" (תנא דבי אליהו רבה, כה)! פרעה, אמה. נבוכדנצר, טפח (ילקוט שמעוני דניאל ד). ונחנו מה, כאגוז וכביצה? נסיף ונאמר: זקן בארך אמה, איזה זקן מכובד! אבל כשכל האדם הוא אמה, ומתחבא מאחורי הזקן, מה שוה הזקן? "הוא אמה, וזקנו אמה!" הגמרא (גיטין יד) סיפרה על "אותן בני אדם, הם אמה וכובעם אמה" (יעוין במהרש"א). כובע בגובה ששים סנטימטר, אוהו. ולא צילינדר, גם לא ספודיק בדוקא. גם השטריימלאך תפסו גבה. ויש כובעים מכובעים שונים. כובע של משגיח וכובע של ראש ישיבה, כובע של רב ושל דיין. אבל, אבוי אם "הוא אמה וכובעו אמה" – ונחנו מה, על איזה גובה מכסה כובענו? וכפי שמסופר שבזמן שנאלץ ה"סטיפלער" לשרת בצבא רוסיה הוטל עליו לשמור באחת המשמרות על בית חולים מסוים ההוראה הייתה כי כאשר יראה איזו תנועה חשודה יירה ברובה והם יכניסו את כל בית החולים לכוננות ה"סטיפלער" שהיה עיף מעמל היום נרדם על משמרתו ונפלט כדור מרובהו מיד הכניסו את כל בית החולים לכוננות והכול ציפו בחרדה לבאות כשלא אירע מאומה נרגעו ויצאו ושאלו את הסטיפלער מה ראה ומדוע ירה באותו רגע חלף הרהור בלבו הן יכול הוא לשנות מהאמת ולתרץ עצמו שראה משהו חשוד ולכן ירה אך תיכף נחרד ממשחשבה כזו שיוציא ח"ו דבר שקר מפיו והחליט בעזות הקדושה לומר להם את האמת הוא ענה ואמר בפשטות "נרדמתי על משמרתו ונפלט לי כדור מהרובה" תיכף ומיד תפסוהו ואסרו אותו במקום אשר הפושעים הגדולים אסורים שם וגזרו את דינו למוות בתליה לימים סיפר ה"סטיפלער" כי הוא לא פחד ולא חשש כלל גדול היה ביטחונו בהשי"ת כי יצילהו שהרי "שומר מצווה לא ידע דבר רע" והלא כל מעשיו לשם שמים ולכן אף שבדרך הטבע לא היה נראה איזשהו פתח להצלה אך כלום היד ה' תקצר ואכן ישועת ה' כהרף עין לאחר שלושה ימים חל יום ההולדת של הקיסר נתנו חנינה להרבה אסירים בטחוניים ובתוכם היה הסטיפלער והוא יצא לחופשי.

כתב בספר חסידים והיו צדק יהיה לכם ויקרא יט לו אפילו הן שלך ולא שלך יהיה צדק ומנין שאף רמיזות שלך צדק שנאמר קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו משליו יג וכתוב שלח אצבע ודבר און ישעיה נח ט ואף נענוע שלך בראש יהיה אמת כשאדם רוצה לומר הן כופף ראשו וכשרוצה לומר לאו מנענע ראשו לצדדים ואף האברים כולם יהיו אמיתיים שנאמר שיר השירים (א ד) מישרים אהבוך סי' תתרנ"ח) ובהקשר לזה כתב בספר שו"ת בגדי ישע אבן העזר סימן ל"ב שכאשר ישב הגאון רבי עקיבא איגר בפוזנא שבמדינת אשכנז נשאל הלכה על ידי דיני קהילת בלוסטק שבמדינת פולין חכך בדעתו אם להשיב ולבסוף הכריע לחיוב בפתח תשובתו גילה מדוע חכך בדעתו ומה הניעו בכל זאת להשיב וכה כתב אליהם אני איני כדאי ששלחתם לידי ממרחק ותודה לאל לא אלמן ישראל מגדולי גאוני זמנינו במדינתכם אשר קטנם עבה ממתני ומצורף לזה עוד רבות הטרדות העצומים לא ישוערו לא ישררוני להעמיס עלי עוד ענינים חוץ לעירי ואך לאשר בהיותי בברומברג בשמחה של מצוה ביקש ממני ידידי להשיב לכבודם בענין זה ואני שתקתי וחוששני אולי ניענעתי בראשי

קצת וכדרך הבטחה לזה מוכרחני לצאת מגדרי השיב אך הפעם [טובך יביעו ח"א]

רבי אברהם ישעיהו קרליץ בעל החזון איש דבוק היה במדת האמת ונפשו סלדה מן השקר הקל בכל צורה שהיא האמת לא ידעה אצלו פשרות וסטיות כפי שנראה במעשים שלפנינו נוהג היה החזון איש להתפלל מנחה גדולה בשעה בחצות היום הן בחול הן בשבת פעם אירע וקשה היה לכנס מנין למנחה בכלת הכנסת שבביתו ורק בשעה נמצא העשירי למנין פנה אליו גיסו רבי שמואל גריימן ושאלו הזמנתי לביתי לשעה בצהרים אדם אחד והנה בגלל איחור מנחה בודאי אתאחר להופיע לפגישה ונמצא הלה ממתין עלי שלא כפי שקבענו להפגש השיבו החזון איש מי שדבוק במדת האמת אין אצלו כאן שום צל של שאלה יבוטל המנין על ידך אך מדיבור האמת לא תזוז ואכן התפזר הקהל והמנין התבטל. פעם שכנע החזון איש איך יהודי מבטיח לילדו הקטן מתנה אם ימלא אחרי בקשתו מיד נפנה אליו החזון איש והזהירו שלא יוליך שולל את הילד כשהוא מזכיר את דברי הגמרא שיש בהפרת הבטחה לילד איסור משום למדו לשונם דבר שקר וגם נוסף לזה העיר הרי קטנים לאו בני מחילה ניהו ופעם שמע איך אדם מטיח כנגד חבריו אתה מדבר שקר הוכיחו החזון איש לא כך אומרים המילה שקר כשלעצמה שנראה היא אלא הוי אומר דבריך אינם אמת...

עם האמונה רואים שהכל לטובה. הבשורה הרעה נפלה על יוסף ועל משפחתו כרעם ביום בהיר. זה התחיל בחולשה קלה שיוסף לא ייחס לה חשיבות רבה, אך כשהחולשה לא חלפה ואף החמירה, פנה יוסף לרופא המשפחה. הרופא שלח אותו לסדרת בדיקות, והתוצאות הקשות לא איחרו להגיע: יוסף סובל ממחלה קשה. 'יש תרופה למחלתך', אמר לו הרופא, 'אבל ראשית, זו תרופה יקרה וקופת החולים אינה מממנת אותה, ושנית, עליך לדעת שתקופת ההחלמה עלולה להימשך חודשים ארוכים'. חייו של יוסף השתנו לבלי הכר. הוא החל לעבור טיפולים רפואיים קשים ויקרים, ותוך זמן לא רב נאלץ לעזוב את עבודתו הקבועה. משפחתו של יוסף שחיה עד אז ברווחה כלכלית, החלה לחוש את המחסור. קצבת הביטוח הלאומי שהגיעה לו הייתה דלה, ובקושי הצליחה לכלכל את אשתו ואת שבעת ילדיהם. לאחר חודשיים נולד ליוסף ילד שמיני במזל טוב. השמחה הגדולה על הרחבת המשפחה, הייתה מעורבת בדאגה רבה ובחשש מפני הבאות. עונת קדרות עטפה את יוסף, אך אשתו שהבחינה בכך לא נתנה לו להתייאש: 'איפה הביטחון שלך בבוא עולם? אמרה לו, 'מי שעזר לנו עד היום הוא יעזור לנו הלאה בכל מצב'. 'את צודקת', התעודד יוסף, והצבע חזר ללחיו. 'אחד ממכרי יעץ לי לגשת לביטוח לאומי, ולהגיש בקשה להגדלת הקצבה שלנו. אולי משם תבוא הישועה. מחר בעזרת ה' אגש לסניף הביטוח הלאומי'. למחרת 'בילה' יוסף כל היום בבית החולים ולא הצליח להגיע לביטוח הלאומי, אך ביום השלישי הוא התייצב בסניף והגיש בקשה להגדלת הקצבה תוך הצגת מסמכים רפואיים מתאימים. הפקיד לא התרשם במיוחד, שכן אנשים מסוגו של יוסף מגיעים אליו כל יום. 'בשבוע הקרוב יגיע אליכם פקיד מטעמנו כדי לבדוק את המצב בבית, ועל פי התרשמותו תתקבל החלטה בענייניך', אמר ליוסף. יוסף חזר הביתה בפנים נפולות. הוא ידע שאם פקיד יבוא לביתו, הוא לא יאשר את הבקשה. עד לפני שלושה חודשים הייתה לו משכורת גבוהה והבית היה מאובזר ומשופץ. פקיד שייכנס לבית יתרשם מיד שמדובר במשפחה מבוססת ולא יאשר שום תוספת לקצבה. האמת הייתה שיוסף הוציא את כל חסכונו ותו על תרופות וטיפולים, אך העובדה הזו לא השתקפה במראה הבית המטופח. שוב הייתה זו אשתו שנתנה לו עצה טובה: 'לך אל הרבי וספר לו על המצב, והוא בודאי ייתן לך עצה טובה וברכה להצלחה'. שמע הרבי את דבריו של יוסף, הביט בו בחמלה והרעיף עליו דברי עידוד וחיוזוק. 'הקב'ה הוא אשר שולח לנו את פרנסתנו ולא פקיד זה או אחר. בטח בה' והוא ישלח לך פרנסה ביד רחבה'. הרבי נטל תפוח מתוך סלסלת פירות שעמדה על שולחנו והגיש אותו ליוסף. 'תאכלו את זה כל בני הבית, ושיהיה לכם ברכה והצלחה', אמר הרבי. יוסף יצא מחדרו של הרבי מעודד יותר. הוא ידע שברכתו של צדיק עוזרת, כמו שכתוב 'צדיק גוזר והקב'ה מקיים', ודברי העידוד של הרבי נסכו בליבו תקווה שהדברים יסתדרו והישועה בוא תבוא. כאשר הגיעה שעת ארוחת הערב, כינס יוסף את כל ילדיו סביב השולחן

ואמר: 'ילדים יקרים, את התפוח הזה קיבלתי היום מהרבי. אני אחלק אותו עכשיו לעשרה חלקים, וכל אחד מאיתנו יאכל את חלקו'. לאחר כמה ימים הגיע לביתו של יוסף מכתב מהביטוח הלאומי, ובו הוא מתבשר שבקשתו אושרה וכי הקצבה שלו תגדל החל מהחודש הבא. יוסף שמח על כך, אך התפלא: אמרו לו שפקיד מיוחד יגיע הביתה לבדוק את המצב, והנה הבקשה אושרה בלי שום ביקור. רק לאחר כמה חודשים, נודע ליוסף במקרה כיצד אירע הדבר. הסתבר שהפקיד הגיע לביתו באותו יום שבו הוא חזר מהרבי. כאשר הפקיד עמד בחדר המדרגות, הוא שמע מתוך הבית שהמשפחה מתיישבת לאכול, והחליט להמתין בחוץ כדי לא להפריע בארוחה. כאשר הוא שמע את יוסף אומר לילדיו שיחלק תפוח אחד לעשרה חלקים וכל אחד יאכל את חלקו, הפקיד הזדעזע והתחלחל. האם מצבה של המשפחה כה קשה עד שתפוח אחד מהווה ארוחת ערב לכולם? האם עד כדי כך הגיעה העניות של המשפחה הזו? הפקיד עזב את המקום מבלי להיכנס לבית. לא היה צורך בכך. הוא כתב חוות דעת ולפיה המשפחה נמצאת במצב כלכלי קשה ביותר, וכי הוא ממליץ לאשר את הבקשה להגדלת הקצבה. לעיתים האדם חש שמצבו בכי רע, והוא אינו רואה שום פתח לישועה. אסור אף פעם לאבד את התקווה ולא להתייאש, כי האדם לעולם אינו לבד. במצבים כאלו עליו לזכור שבואר עולם, הוא אשר זן ומפרנס אותנו ברוב חסדו. הקב'ה יכול להצילנו מכל צרה, ושום דבר לא 'גדול עליו'. גם כשהמצב נראה ללא מוצא, עדיין יש מספיק דרכים יצירתיות שבהן יכול להתרחש הנס. הדבר היחיד שנדרש מאיתנו זה להאמין ולבטוח בה', ומי שמאמין ומתבונן, יראה את יד ה' על כל צעד ושעל.

טוב ה' לכל מוצא בס' ברכי נפשי, מעשה שהיה בבני זוג שאיכרו בביתם איש עני ואביון, שאכל מעשה על שולחנם בקביעות, והיתה בכך מצוה גדולה, שכן היה האיש הזה ערירי, בלא משפחה, ומצא בביתם נועם וחמימות, ומרגוע לנפשו. הבעיה היתה שכל פעם כאשר העני הזה הגיע, היה לו מנהג לספר לבני הבית, כל פעם מחדש, את קורותיו וכל מה שעבר עליו. ועד שהיה ניגש ליטול ידיו לסעודה, עבר זמן רב, ובני המשפחה הוצרכו להמתין לו עד שיסיים את הסיפורים... מרוב הטרחה, חשבו כבר כמה פעמים להודיע לעני שלא יגיע יותר, אבל לא העזו לעשות זאת, כיון שידעו שבואו אליהם משפיע עליו חיות ולשמחה, וכיצד אפשר למונעו מכך. ברבות השנים, הלך וגדל מספר ילדיהם של בני הזוג, והבית בו התגוררו נעשה צר מהכיל את כולם, והם החליטו לעבור דירה. לפני המעבר לדירה החדשה, העלו בדעתם שאולי עכשיו יעשו בחוכמה, ולא יודיעו לעני את הכתובת החדשה, וחסל סדר טירחה... הוא יגיע כמנהגו אל הדירה הישנה, וכשיראה שלא נמצאים שם, יבין שהמשפחה העתיקה דירתה למקום אחר, וכשלא יידע היכן ממוקמת הדירה החדשה, לא יגיע יותר, וכך ייפטר ממנו אחת ולתמיד. אמרו ועשו ועזבו את הדירה, ללא שגילו לעני לאן הם עוברים. לפני עזיבתם, ביקשו גם מהשכנים שאם העני יתעניין אצלם לאן עברו, שלא יגלו לו. ביקשו בני הזוג לישב בשלוה, ולא לשמוע יותר את סיפוריו של העני הטרדן. וענה, זמן קצר מאוד לאחר עוברים לדירה החדשה נשמעת זעקה גדולה מפי האשה, שהיתה במטבח. בעלה, שנזעק במהירות, פוגש את אשתו המצביעה על עקרב גדול ממדים. הבעל נבהל, אבל לא איבד עשתונות. לקח מטאטא, והרג את העקרב. לא עוברות כמה שעות, והנה עקרב נוסף מטייל לו בבית. הבעל הורג גם אותו אבל העקרבים ממשיכים להגיע, האחד אחרי השני, וגורמים בבית בהלה נוראה. חשבו בני הזוג שמדובר במכת עקרבים, שמקורה באחד מקירות הבית, והזמינו מומחה בתחום שיבדוק את הענין. הלה מגיע, אבל קובע נחרצות שלמרות ההתמחות שיש לו בנושאים אלה, הפעם אין הוא מסוגל לאבחן מהיכן מגיעים העקרבים, כשהמשיכו העקרבים להגיע, ומנוחת נפשם של בני הבית היתה מהם והלאה, ניגשו בני הזוג אל הגאון רבי חיים פנחס שיינברג, זצ"ל ראש ישיבת 'תורה אור', כדי לשאול בעצתו. מששמע הגאון את דבריהם, הוציא מהארון 'פרק שירה', ואמר 'בואו נבדוק מה שר העקרב לבוראו, ומזה נוכל אולי ללמוד על מהות מציאותו בעולם'. הגאון רבי חיים פנחס שיינברג מעיין בפרק שירה, ומוצא שהעקרב אומר 'טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו'. ואז הוא פונה לבני הזוג ואומר להם: 'נמצאנו למדים

שהעקרב נשלח לעולם כדי להזכיר לבני האדם שגם הם צריכים לרחם על מעשי ידיהם של השׂי"ת. 'אולי עברתם לאחרונה על פסוק זה, ולא רחמתם על ברואי של הבורא יתברך? הבעל ואשתו לא היו צריכים לשמוע יותר מזה. הם הבינו כבר מהיכן באה להם המכה. עוד באותו יום איתרו את העני, והשיבוהו לביתם. והעקרבים נעלמו.

יסורים למה? יהודי אחד בא לפני רבי אברהם מפורישוב. הוא נכנס אל חדרו בהבעה מלאה יגון ועצב, וכשהוא גונח ומתמרמר שפך את לבו: "רע ומר לי. אין לי אפילו מעט נחת ושמחה. ייסורים קשים הם מנת חלקי כל היום". ענה לו רבי אברהם: "מי אמר לך שמפני הייסורים אתה עצוב? אולי מפני עיצבונך באים עליך הייסורים? התגבר, מלא את לבך קצת שמחה, ותראה כי הייסורים יעלמו ממאליהם".

כֹּה אָמַר ה' בְּקִבְלֵי צִיָּאתֵי בֵּיתִי יִשְׂרָאֵל מִן הַעַמִּים אֲשֶׁר נִפְצוּ בָם וְנִקְדְּדוּ שְׁתֵּי בָּם לְעֵינַי הַגּוֹיִם וְיִשְׂבּוּ עַל אֲדַמְתָּם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָעַבְדֵי לְעֵבֶל עֲקֵב: אֲשֶׁר לֹא לְמִי שְׁזוּכָה לְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמַי וְלֹאֲהַיֵּב אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַשֵּׁי"ת, וְשֵׁם עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּעֵינַי הַבְּרִיּוֹת. לְפַעֲמִים זֹכֵה הָאָדָם לַעֲשׂוֹת זֹאת עַל יְדֵי מֵאֲמֵץ לֹא גָדוֹל בְּמִיּוּחַד, אֲבָל שָׂכְרוּ יֵהִיָּה כְּבִיר וְעֲצוּם! גָּדוֹל הִיָּה הָאִישׁ וּמֵהוֹלֵל מְאֹד, וְשֵׁמוֹ רַבִּי עֲזַרְיָאֵל־יְהוּדָה לִיְבֻבִיץ, שֶׁהִתְפַּרְסַם כְּאֶחָד מִגְּדוּלֵי רַבְנֵי הוֹנְגְרִיָּה. גֵּאוֹן זֶה סִפֵּר עַל יִשְׁרוֹתָיו בְּעֵינַיִנִי מִסַּחַר שֶׁל אֲבִיו, ר' יַעֲקֹב, שֶׁהִחֲזִיק לְפַרְנֶסְתּוֹ בַּחֲנוּת לְמַמְכֵר צְרִיכֵי־מֵאֲכָל, וְרוֹבְרוֹבָם שֶׁל הַקּוֹנִים הָיוּ גּוֹיִים. לְפָנַי חֲתוּנַת בְּנוֹ הַמוֹפְלָג, פִּנְה ר' יַעֲקֹב אֶל בְּנוֹ־יְקִירוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'הֲנִנִּי מַעִיד עַל עֲצָמַי שֶׁמְעוֹלָם לֹא שָׁקַרְתִּי אוֹ הִטְעִיתִי אֶת הַלְקוּחוֹת הַגּוֹיִים שְׁלִי, וְלִכֵּן אֲנִי מֵתְפַלֵּל שֶׁגַּם אַתָּה, כְּשֶׁתְּרַבִּיץ תּוֹרָה בְּעַם יִשְׂרָאֵל, תַּעֲשֶׂה זֹאת בְּאֵמֶת וּבְאִמּוּנָה, וְאֵל תִּשְׁקַר אִף אֶחָד בְּאוֹמְנוֹתֶךָ זוֹ. בְּרַבּוֹת הַיָּמִים סִפֵּר הָגֵאוֹן לְתַלְמִידָיו שֶׁאֶחָד הַדְּבָרִים שֶׁהִשְׁפִּיעַ עָלָיו בְּמֵאֹד, עוֹד בְּהִיּוֹתוֹ יֶלֶד קָטָן, וְעִצֵּב אֶת דְּפוּסֵי־מַחֲשָׁבוֹתָיו וְהִשְׁקַפּוֹתָיו, הִיָּה... בִּיקוּרוֹ שֶׁל פֶּקֶח מִמְשַׁלְתֵי בַּחֲנוּתוֹ שֶׁל אֲבִיו. הִיָּה זֶה כְּאֲשֶׁר הִמְשַׁלָּה בְּהוֹנְגְרִיָּה פֶּרְסָמָה גְזִירוֹת וְתַקְנוֹת מִחֲמִירוֹת עַל בְּתֵי הַמִּסְחָר וְהַחֲנוּיּוֹת בְּרַחֲבֵי הַמְּדִינָה. תַּקְנוֹת אֵלוֹ נִוְעְדוּ לְהַגְבִּיר אֶת הַמוֹדְעוֹת לְנִקְיוֹן וּלְבִטְיַחוֹת בְּקֶרֶב הַסוֹחָרִים, וְאֶכֶן חֲנוּיּוֹת רַבּוֹת נִסְגְּרוּ בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה עֵקֶב כֵּךְ שֶׁלֹּא עֲמְדוֹ בַּתְּקִינָה. בּוֹקֵר אֶחָד הִגִּיעַ פֶּקֶח אֶל חֲנוּתוֹ שֶׁל הָאָבָא, וּבִקֵּשׁ לְבַדּוֹק הָאֵם בֵּית־ מִסְחָר זֶה מְקִיִּים אֶת כָּל הַהוֹרָאוֹת שֶׁפּוֹרְסָמוֹ עַל יְדֵי הַמְשַׁלָּה. הַתּוֹצְאוֹת לֹא הָיוּ טוֹבוֹת בְּמִיּוּחַד, וְאִף בִּישְׁרוֹ עַל סִגְרֵתָהּ הַצְפוּיָה שֶׁל הַחֲנוּת... לֹא פָחוֹת מִ־14 פְּגָמִים מִצֵּאת הַפֶּקֶח בַּחֲנוּתוֹ שֶׁל ר' יַעֲקֹב. הוּא רָשָׁם אֶת כָּל הַמְּצָאִים בְּדוֹ"ח מִיּוּחַד, וְהִתְכַוֵּן לְמוֹסְרוֹ לְשִׁלְטוֹנוֹת. בְּדַרְכּוֹ לִיצִיאָהּ מִהַחֲנוּת, הַחֲלִיט הַפֶּקֶח לְבַדּוֹק גַּם אֶת הַמְשַׁקּוּלוֹת, וּלְבַחֹן גַּם אֶת שְׁקֵי הַסַּחֲרוֹת שֶׁנִּשְׁקְלוּ כְּבֵר הָאֵם הֵם מֵתְאִימִים לְמִשְׁקַל הַנֶּכּוֹן. הוּא מִנְסָה מִשְׁקוּלָת אַחַר מִשְׁקוּלָת, שׁוֹקֵל שֶׁק אַחֲרֵי שֶׁק, וְאִינוֹ מֵאֲמִין לְמֵרָאָה עֵינָיו. לֹא דִי שֶׁהַמְשַׁקְלִים הָיוּ מְדוּיָקִים בְּיוֹתֵר, אֲלֵא שֶׁבְּכָל שֶׁק הִיָּה סַחֲוֵרָה עוֹדֶפֶת, וְשֶׁק שֶׁהִיָּה אֲמוּר לְהַכִּיל קִילוֹגְרָם אֶחָד, הַחֲזִיק בְּקֶרְבּוֹ עֲשָׂרוֹת גְּרָמִים נוֹסְפִים, וְכִדּוּמָה. בַּתְּחִילָה הִיָּה הַפֶּקֶח בְּטוֹחַ שֶׁמְדוּבֵר בְּטַעוֹת, אֲבָל מִשְׁבַּדֵּק שֶׁק וְעוֹד שֶׁק, וְרָאָה שֶׁהַמְצָב זֶה־בְּכוּלָם, וּבְעַל־הַבַּיִת מוֹסִיף לְכָל לְקוֹחַ עוֹד כְּמֵה גְרָמִים שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִים לְהִיּוֹת שֵׁם, הַבִּין שִׁישׁ לוֹ עֶסֶק עִם חֲנוּת מִיּוּחַדֵת בְּמִינָה. הַפֶּקֶח יִצֵּא מִדַּעְתּוֹ מְרֻבֵּב הַתְּפַעְלוֹת. הוּא לֹא הָאֲמִין שִׁיכּוֹל לְהִיּוֹת מִצָּב כְּזֶה, שֶׁסוֹחֵר יִיתֵן מִשְׁלוֹ'

לְלַקְחוֹתָיו, בְּלִי שְׂאִישׁ כֶּפֶה אוֹתוֹ לִכְךָ. הוּא כְּמוֹבֵן לֹא הִיָּה מוֹדַע לִכְךָ שֶׁדָּבַר זֶה מוֹבָא בְּשִׁלְחַן עֶרֶךְ, וְהַהֲלָכָה הַיְהוּדִית הִיא זֹה הַמְּכוּוֹנַת אֶת אוֹרְחוֹתָיו שֶׁל בְּעַל הַחֲנוּת. מְרֻבֵּב הַתְּפַעְלוֹת עַל גּוֹדֵל־יִשְׁרוֹתוֹ שֶׁל ר' יַעֲקֹב, קִרַע הַפֶּקֶח אֶת כָּל הַדוֹ"ח שֶׁהִכִּין כְּדִי לְמַסּוֹר לְשִׁלְטוֹנוֹת, וְאָמַר לְפָנָיו כָּל הַנוֹכַחִים שֶׁסוֹחֵר הַמֵּתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ מוֹפְלָאָה שְׁכֹזוּ, בּוֹדָאֵי חֵף מְכַל פִּשְׁעוֹ, וְאִין לְחִיבּוֹ עַל שׁוֹם דְּבַר'. הַדְּבַר הַתְּפַרְסָם בְּכָל הָאִיזוֹר, וּלְבַד מְקִידוֹשׁ הַשֵּׁם הָעֲצוּם שֶׁהִיָּה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, הַחֲלוֹ לְקוֹחוֹת רַבִּים לְפַקּוֹד אֶת חֲנוּתוֹ שֶׁל ר' יַעֲקֹב, בְּאוֹמְרָם לְעֲצָמָם שֶׁאֵם גּוֹרְמֵי הַפִּיקּוֹחַ הַמְּשַׁלְתִּים מְמַלִּיצִים עַל יִשְׁרוֹתוֹ שֶׁל בְּעַל הַחֲנוּת, אִין סַפֵּק שְׁכַדָּאֵי לְהִמְנוֹת עַל קַהֵל לְקוֹחוֹתָיו. מְקַרְה נוֹסֵף שֶׁל קִידוֹשׁ הַשֵּׁם הַתְּגַלְגַּל לְיַדֵי אֲבִיו שֶׁל רַבִּי עֲזַרְיָאֵל־יְהוּדָה לִיְבֻבִיץ. הִיָּה זֶה כְּאֲשֶׁר קָצִין כְּבִיר הִגִּיעַ אֶל הַחֲנוּת לְקַנּוֹת דְּבַר־מָוֶה, וְשָׁכַח שֵׁם אֲרִינֵק מְלֵא וְגִדּוֹשׁ בְּמוֹזְמִינִים. ר' יַעֲקֹב שִׁמְצָא אֶת הָאֲרִינֵק, רִדֵּף אַחֲרָיו הַקָּצִין וְהַחֲזִיר לְיַדֵי אֶת

הָאֲרִינֵק וְתַכּוּלָתוֹ. בְּעַל־ הָאֲרִינֵק הַחֵל לְמַנּוֹת אֶת הַכֶּסֶף, וְרָאָה שֶׁלֹּא חָסַר שֵׁם מְאוּמָה, וְהַמּוֹצָא לֹא לְקַח לְעַצְמוֹ אֲפִילוֹ שְׁכַר טַרְחָה...הַקָּצִין הַתְּפַעַל מֵהַדְּבַר בְּמֵאֹד־מְאֹד, וְאָמַר 'כְּמֵה נָאִים מְעַשִּׂיהֶם שֶׁל הַיְהוּדִים הַכְּשָׁרִים', וְגַם הוּא פָּרַסֵם אֶת יִשְׁרוֹתוֹ שֶׁל בְּעַל הַחֲנוּת. (בְּרַכִּי נִפְשֵׁי

שׁוּבוּ בְּנִים שׁוֹבְבִים מוֹבָא בְּאֲרוֹן הָעֵדוּת, הַבַּיִת יִשְׂרָאֵל מְגוֹר זִ"ע אֲמַר פַּעַם: זְמוּנֵינוּ יִרְדֶּה הַרְהוֹר תְּשׁוּבָה גְדוֹל בְּעוֹלָם, וְחַבַּל שֶׁהַחִילוּנִים נִטְלוּהוּ.